

EX·LIBRIS
MISLEY SÁNDOR

MAGYARORSZÁG

TÖRTÉNELME.

ÍRTA

HORVÁTH MIHÁLY.

AZ ÚJ DOLGOZAT MÁSODIK, BŐVITETT KIADÁSA.

HARMADIK KÖTET.

PESTEN.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

1871.

Pest, 1871. Nyomatott Heckenast Gusztávnál.

TARTALOM.

TIZEDIK KÖNYV.

Nemzeti visszahatás; a Hunyadyak kora.

ELSŐ FEJEZET.

V. László király és Hunyady János kormányzósága. 1444—1457.

I. A pártok törekvései. Az országgyülés követet küld Lengyelországba, bizonyos hírt hozni, nincs-e életben mint rebesgetik, a király? Végzés: ha sz. Háromság vasárnapig nem jő vissza, mindnyájan az árván született Lászlót ismerjék királynak. Az ország kormánya hét főkapitányra bizatik. Hunyady a Sarnó mellett megveri a törököt. Fridrikhez követség megy, Lászlót tőle visszakérni; de Fridrik őt nem adja ki. Hunyady Drakulát elűzi és Dánt helyezi be vajdává Havasalföldön; azután a garázda Czylleyt bünteti meg. Az országgyülés Hunyadyt, László nagykorúságáig kormányzóvá nevezi s hatalomkörét meghatározza. A többi hivatalok is betöltetnek.

II. A kormányzó Havasalföldön Drakulát, ki török erővel tört be, ismét megveri. Hazatérvén Fridriket fegyverrel akarja kényszeríteni László kiadására. Carvajal pápai követ fegyverszünetet eszközöl két évre. Garay László nádorrá választatik. Hunyady külsegélyt sürget a török ellen; a pápa e helyett arany-lánczot és herczegi czímet küld neki, mit ő nem használ. Külsegélyt nem nyerhetvén, nehogy a török Skanderbéget legyőzze, saját erejével s néhány úr dandáraival indul a török ellen. Czilley és Brankovics feljelentik készületeit Muradnak. Evvel a Rigómezőn találkozik s három napig vívja óriási harczát: de a sokaságnak engedni kénytelen. A visszatérőt Brankovics elfogja s csak az országtanács fenyegetéseire bocsátja szabadon, miután őt arra kötelezte, hogy László fiát túszul nála hagyja, Mátyás fiával

pedig Czilley Erzsébetet elvétette. A megtért Hunyady újabb hadjáratot tervez; de segélyt a pápától nem nyervén, sőt általa békére intetvén, Brankovics által békealkut kezdet. Ezalatt maga a garázdálkodó csehek ellen a felvidékre intéz hadjáratot; némi győzedelmei után a lengyelek közbenjárására Giskrával békét, Garay Lászlóval és Újlaky Miklóssal szövetséget köt; az országgyülés által a Brankovicstól reáerőszakolt szerződést megsemmisítteti, annak javait lefoglalja, országát pusztítja, László fiát megszabadítja. Fridrikkel is egyességre lép László király gyámsága iránt. E szerződés még inkább szaporítja Hunyady irígyeit, kik azt hiszik, megörökíteni akarja magát a kormányzásban. Ezen irígyei őt, midőn az engedetlen Giskrát megfenyíteni akarja, a csatában elárulják, minek következtében hada megfut. De nem sokára zsoldos hadaival tér vissza, és Giskrát szerződésre kényszeríti. Az országtanács e közben Brankovicscsal is egyességre lépett. Fridrik Rómába megy, magával vivén Lászlót is. Most az osztrákok kivánják kiadatni az ifjut, s miután Rómából hazajött, fegyverrel szabadítják ki Fridrik hatalma alól. László most Czilley Ulrik befolyása alá kerül, ki annak szivét gyanúval tölti Hunyady iránt. Ez leteszi a kormányzóságot s beszterczei gróffá neveztetik.

III. Czilley ezóta barátságot színlel Hunyady iránt, s őt oly szerződésre bírja, hogy az ország jövedelmeiből, melyeknek kezelése még mindig nála volt, a királynak 24, neki 12-ezer frtot adjon. Czilley ármányai Eiczinger ellen. Ez őt egy időre megbuktatja. László magát cseh királylyá koronáztatja. II. Mohammed Konstantinápolyt megveszi; büszke tervei. Hunyady az országgyülésen az ország védelméről való gondoskodást sürgeti, mi felette szükséges is, mert Mohammed megkezdi támadásait. Hunyady őt megszalasztja, Firus béget megveri; külsegélyt sürget. Capistrán János keresztes háborút hirdet. Czilley ismét hatalomra jut László mellett s Hunyadyt hadi készületeiben gátolja fondorlataival. Ármányai a király mellett, kit végre reávesz Hunyady elvesztésére. Bécsbe hivatik, de csak a határszélekig megy, megizenvén, hogy külföldre menni nem köteles. Czilley újabb parancsot eszközöl ki, mely által felidéztetik. Hunyady most megy; de sereggel s Bécs közelében Czilleyt saját kelepczéjében megfogja. Brankovics a győri országgyülésre hírül hozza a török nagy készületeit és segélyt sürget. Hunyady megfeledkezik a sérelmekről s nagy hévvel készül az ellentállásra, az ország védelme miatt kész még Czilleyvel is megbékélni. De az ármányos Czilley mit sem gondol az ország veszedelmével, csakhogy Hunyadyt elveszthesse, s ő e miatt az egyenetlenséget ápolja. Újabb hír, hogy a török Nándorfehérvárat akarja megtámadni. Országgyülés. Carvajal pápai követ, Capisztrán s mások keresztesháborút hirdetnek. Hunyady hadat szed. Czilley megveretését óhajtva, a hadgyüjtést akadályozza; az urakat meginti, ne segítsék Hunyadyt. E közben a török körültáborolja Nándorfehérvárt. Czilley a királylyal kifut. Hunyady és Capisztrán védelmére sietnek. Vízi győzedelem. A vár nagy

veszélyben. De Hunyady végre dicső diadalt arat. A nemzet örömét e fölött gyász váltja fel: Hunyady János meghal.

IV. Hunyady halála után Czilley nemzetsége kiirtására törekszik. A királyt ráveszi, hogy az osztrák keresztesekkel Futakra menjen, s oda országgyülést hirdessen. Czilley ott kormányzóvá s főkapitánynyá nevezteti magát; Hunyady Lászlóval színleg kibékül; de Brankovicsnak megírja, hogy nem sokára hozzá küldi a két Hunyady fejét. Az országgyülés után a királylyal Nándorfehérvárra megy, ott akarván végrehajtani szándokát. De a Hunyadyak barátjai mindenről értesülve, halált esküsznek fejére; fegyvereseit a várból kizárják. Czilley ezt a király előtt lázadásnak magyarázza s megegyeztét nyeri ki a Hunyadyak elvesztésére. De ezek megelőzik. Hunyady László szemrehányásokat teszi neki, eleibe tartván elfogott levelét. Czilley sértőleg válaszol; s Hunyadyra kardot rántva őt megsebzi, de ennek berohant barátai által megöletik. A remegő király mindenről híven értesülvén, a Hunyadyaknak megbocsát; Temesvárra megy; ott az özvegynek esküvel igéri fiai bántatlanságát. De Budára visszatérvén, a Hunyadyak ellenségei által izgattatva, megegyeztét adja kiirtásukra. Most ráveszik Lászlót, hogy hozassa fel Mátyás öcsesét is; és mihelyt ezek együtt voltak, őket barátjaikkal elfogják; Hunyady Lászlót harmadnap lefejeztetik. A király egy, Hunyady János emlékezetét gyalázó okmánynyal tetézi igazságtalanságát. Az országban a szörnyű hír hallatára lázas forrongás terjed el; Hunyadyné boszút esküszik, barátai hadat gyűjtenek. A király féltében Prágába fut s ott meghal.

MÁSODIK FEJEZET.

I. Mátyás király. 1458—1490.

I. Fridrik és Kázmér királyok trónkövetelőkül lépnek fel. De Szilágyi Mihály 40 ezernyi had élén a pesti gyülésen Hunyady Mátyást választatja meg királylyá, magát pedig kormányzóvá, annak nagykorúságaig. Mátyás Podjebrádtól kiváltatik. Mátyásnak felette nehéz országlási kezdete. Fridrik nem mond le igényeiről; titkon Garay és pártja is hozzá áll: Giskra a felvidéken támogatja igényeit. E mellett a török is becsap a temesi bánságba; Szilágyi pedig minden lépten gátolja a korán érett ifjú király lelkének szabadabb röptét. A pápa Mátyást elejétől fogva pártolja. Mátyás a cseh rablókat Rozgonyi Sebestyén által egy időre megfékezteti; Giskra fegyverszünetet kér, mely alatt a béke tárgyaltatnék. Mátyás a súlyos választási föltételek megmásítása végett országgyülést hirdet; miben nagyrészt czélt érvén, zsémbes nagybátyját a kormánytól elmozdítja s a beszterczeieken elkövetett kegyetlensége miatt Világosvárba záratja.

II. A király szigora nagybátyja iránt a megijedt Garay-Újlaky-pártot összeesküvésre indítja. Mátyás őket hivatalaiktól megfosztja s országgyülést

hirdet, melyen a honvédelmet szabályoztatja. Az összeesküdtek a királyi széket üresnek nyilatkoztatják s Fridrik császárt választják királylyá. Mátyás a többi urakat Budára hívja, s felszólítja, nyilatkozzanak: akarják-e őt tovább is királyuknak tartani? Különben kész volna lemondani. Az urak hűségesküvel válaszolnak. Bár a pápa is inti Fridriket, mondana le igényeiről, ő magát Németújhelyt megkoronáztatja s hadat küld az országba, mely a lázadókkal egyesülve, Mátyás vezérét, Nagy Simont megfutamítja, ki azonban újabb hadakkal erősödve, az ellenséget megveri. A pártosok egyenkint megtérnek. A pápa békebiróul lép fel. Vitéz püspök Bécsbe megy alkudozni, de sikeretlenül jár. Utóbb Podjebrád is közbelép; de a császártól megnyeretve, békbiróból annak pártosává lesz, s csak fegyverszünet köttetik. A csehek több rablóvárait megveszi. A török Szerbországot elfoglalván Magyarországba csap, Aradig zsákmányol. Ekkor szabadul meg Világosvárból Szilágyi, kit aztán a király Erdély kormányzójának és az alvidék kapitányának nevez. Mátyás újabban is sikeretlenül alkudozik a császárral. A török Mátyásnak békét ajánl, de ez azt nem fogadja el. Szilágyi és Lábatlani egy hadi kalandon esnek fogságba, amaz Konstantinápolyban lefejeztetik. Mátyás ezt megboszúlni vágyván, a csehekkel a felvidéken s Fridrikkel annál inkább megkötni kivánja a békét; de Podjebrád, bár leányával Mátyás egybekelt, nem őszintén jár közben. A Szapolyayak Giskrával nem igen boldogulván, a király maga is táborba megy; de onnan visszahívják Podjebrád fondorlatai. Vitéz püspök Fridrikkel megköti a szerződést, minek következtében Giskra is nem csak megbékél, hanem legénységével együtt Mátyás szolgálatába áll. Az országgyülés a császárral kötött békét megerősíti. A török Vlád vajdát Havasalföldről elűzi; Mátyás őt vissza akarja állítani, de értesülvén iszonyú kegyetlenségeiről, Budán elzáratja. Értesülvén, hogy a török Bosnya ellen készül, ő is felkészíti fekete seregét, külsegélyt sürget, de sikeretlenül; a török tehát Bosnyát elfoglalja, királyát megöleti. Mátyás, miután a korona Fridriktől átadatott, Bosnyába vezeti hadait, Jaiczát a tartomány nagyobb részével visszaveszi. Ezalatt meghal Katalin neje. Mátyás diadalmenetben vonúl be Székesfehérvárra, hol számos kül követ jelenlétében megkoronáztatik; a nemzet jogait megerősíti.

III. Mohammed szultán Jaiczát vívni kezdi, de Mátyás által, bár ezt II. Pius pápa halála után a külföld nem segíti, onnan elűzetik. Több várat megvévén, Mátyás Bosnyát Újlaky Miklós kormányára bizza. A török bosszújától tartván II. Pál új pápától segélyt sürget, de siker nélkül; azonban a török sem háborgatja őt. Időt nyervén, a felvidéken garázdálkodó zsebrákokat kiirtja. Mátyás figyelme Csehország felé kezd fordulni. A pápa Podjebrádot országától megfosztani akarván, Mátyásnál kérdést tesz: akarja-e végrehajtani itéletét? Mátyás miért válaszol igenlőleg? De egyelőre még közönyösen viseli magát Podjebrád iránt, bár magának is sok panasza van ellene. Idő-

közben az adó- és vámrendszert szabályozza; és az a miatt támadt erdélyi lázadást csöndesíti le. Moldvába is hadjáratot intéz.

IV. E hadjárattal végződik Mátyás országlatának első korszaka, mely alatt a belügyeket jó karba állítá, a töröknek határt szabott; ezentúl a cseh háború foglalta el őt. A pápa Podjebrádot egyházi átokkal sujtja s a császárt, a lengyel királyt és Mátyást felszólítja, hajtanák végre az itéletet. Amazok nem mernek kikötni Podjebráddal. Mátyás, miután az egri országtanács a cseh háborút elhatározta, a törökkel békét köt, s mind a pápától, mind a császártól segélyigéretet s azon biztosítást vevén, hogy Csehország birtoka reáruháztatik, hadait Morvába viszi, Podjebrád a Taya partján találkozik vele s békét ajánl. Mátyás ettől nem idegen, ha a csehek a pápának magukat alája vetik s a Magyarországban tett károkért eleget tesznek. De az alku nem vezet eredményre. Mátyás Victorint Podjebrád fiát megszalasztja s Brünnbe megy, és Spielberget körültáborolja. Podjebrád ismét békét ajánl; de az alku most is eredménytelen marad. Mátyás seregeinek szaporítása végett hazajő, Magyar Balázsra és Kinizsyre bízván Spielberg vívását, Podjebrád a német kereszteseket megveri, de a magyaroktól több vereséget szenved. Mátyás visszatérvén, Spielberget megveszi, vele együtt Morva szinte egészen hatalmába jut. De Willamovnál kelepczébe kerül s fegyverszünetet ajánl, melynek folytában a béke is komolyan tárgyaltatik. Podjebrád országa örökségét igéri Mátyásnak, ha őt a pápával kibékíti s felekezetének a kehely használatát kieszközli. De a pápai követ mindent elront, s a morva rendek által Mátyást királylyá választatja. Mátyás, a béke reményében azt el nem fogadja; de miután az alku eredménytelen maradt és Podjebrád a lengyel királylyal kezd értekezni, Mátyás is elfogadja a királyságot; a rendek Boroszlóban hódolnak. Podjebrád erre Ulászlót a lengyel király fiát választatja örökösének s Victorint sereggel Morvába küldi; de Mátyás őt megveri, elfogja, s Visegrádba viteti őrizet alá. Eddig sem a császár, sem a pápa nem segíté őt igéret szerint; emez azon kérdésben sem akart határozni: Mátyást illeti-e a cseh korona vagy Ulászlót; a császár pedig a lengyelekkel kezde fondorkodni. Mátyás ennélfogva Podjebrád békeköveteit szívesen fogadja. Az alkudozás sikert igér. Podjebrád maga a föltételekkel megelégszik; de midőn abban fárad, hogy azokat a cseh rendekkel is elfogadtassa, meghal.

V. Mátyás reményeit cseh királylyá választatása iránt a kelyhesek meghiúsítják; követei távozni kénytelenek Kutnából; királylyá Ulászló választatik. Erről értesülvén, Prága felé indul hadaival; majd Iglóba gyülést hirdet, honnan azonban egy új bonyodalom haza hívja. A főpapok, a cseh háborúra fordított adók — és számos úr szigorú kormánya miatt összeesküdnek, s Kázmér lengyel herczeget hívják meg a trónra. Mátyás azonban itthon ügyes magaviselete által az urakat mind kiengeszteli, úgy hogy Vitéz érsek s öcscse a pécsi püspök fogadja a bejött Kázmért, ki magát elhagyatva látván, Nyit-

rába zárkozik, majd azt is feladni kénytelen. Mátyás Vitézt megbünteti, utóbb, némelyek közbenjárására kibékül vele. Vitéz és a pécsi püspök is, a hazai tudományosság díszei, nemsokára meghalnak. A király idegenekkel tölti be a püspökségeket. Visszatérve a cseh ügyekre, Victorint, ki neki Kollin várát átadja, szabadon bocsátja s vele szövetséget köt; a császárral is megigérteti, hogy őt nevezi ki választó-fejedelemnek s reá ruházza a cseh korona birtokát, Ulászlóval is, kit a csehek már meguntak, alkudozik Neisseben, és Oppelnben, de sikeretelenül; miért egy hadat Lengyelország dúlására küld. Kázmér lengyel király békét kér, mi meg is köttetik. Ezalatt Mátyás vezérei a törökkel is többször csatáznak, ki Horvátországon keresztül Krajnába és Stajerországba gyakran betör. A szultán békét ajánl, sőt Szerb és Bosnyaországot is átengedni igéri, ha Mátyás megengedi, hogy a török hadak tartományain keresztül büntetlenül járhassanak zsákmányolni Németországra; mivel pedig ezt a király el nem fogadja, egy török had Nagyváradig kalandozik. A császár szavát megszegvén, Ulászlóra ruházza a cseh királyságot; a lengyel király is megszegi a békét, s egy nagy sereggel támadja meg Mátyást boroszlói táborában. De kénytelen békét kérni, mely aztán meg is köttetik oly feltétel alatt, hogy Morvát, Sléziát Mátyás, Csehországot Ulászló birja. Mátyás e tartományokat Szapolyay István kormányára bízván, ezentúl többet foglalkodik a török háborúval. Magyar Balázs fényes győzedelmet nyer Moldvában. Maga Mátyás a nem rég épített Szabácsot veszi meg. A török, István moldvai vajdát támadja meg; ez vereséget szenved, de a segélyre jött Báthory István által megmentetik. Mátyás ezután fényesen üli meg menyekzőjét a nápolyi Beatrixxal.

VI. Mátyás ezentúl helyrehozni akarja ama hibát, hogy a cseh háború miatt felhagyott a török elleni hadakozással, mit az ország érdeke kivánt volna, és komolyabban készüle a déli tartományok, Bosnya, Szervia visszafoglalására; de a cseh háborúból osztrák háború származott. A császár őt a cseh háború alatt sokféleképp megsértette. Legújabban a szilléz származású Beckensleor János esztergomi érseket magához szöktette. Mátyás viszont a császár elégületlen alattvalóit pártolja; midőn pedig a császár Ulászlót Csehország hűbéri adományával felruházza, neki egyenesen háborút izen; seregeit Ausztriába vezeti, a császárt Linczbe szalasztja; 70-nél több várost és várat megvesz s Bécset is megszállja. Fridrik békét kér, mely aztán meg is alakul. A béke más föltételei közt Fridrik a cseh királysággal is felruházza Mátyást: Ulászló ezen megijed, s alkudozni kezd Mátyással, minek következtében a béke véglegesen megköttetik, Mátyásnak Morva, Slézia, Luzsicza s a hat város, Ulászlónak Csehország jutván osztályrészül. Mátyás ezután ismét a török elleni háborúra fordítá figyelmét; a német birodalmi rendektől egy nagyobb hadjáratra segedelmet kér; de azok teljes részvétlenséget árulnak el. A török Horvátországon keresztül Stajerbe tör, de Szapolyay István és

Geréb Péter által megveretik. Mátyás maga is táborba megy, becsapást intéz Bosnyába. De míg ő a Szávánál táborozik, a török Erdélybe tör; Báthory István és Kinizsy a Kenyér-mezőn fényes diadalt aratnak.

VII. Hogy még nagyobb erővel működhessék a török ellen, a pápától sürgetett legalább pénzsegélyt; de IV. Sixtus, Velenczével frigyben, azt elmulasztá. Mátyás őt vádolja, hogy a török barátjának barátja. A pápa nem segíti, a császár pedig egyenesen gátolja a török elleni működésben. Mivel Fridrik a béke föltételeit nem teljesíti, Mátyás őt ismét haddal támadja meg. A törökök Velenczétől felizgatva Apuliát 20 ezernyi haddal meglepik s Otrantót feldúlják, a tartományt pusztítják. A nápolyi király s a pápa Mátyás segedelmét sürgeti s kéri őt, béküljön meg a császárral. Mátyás hajlik mind a kettőre. Nápolyba hadat küld; maga a Szávánál készül egy nagy hadjáratra, csak az igért pénzsegélyt várja; de mivel ez sehonnan sem érkezik, ismét a makacs császár ellen fordítja fegyverét. II. Mohammed meghal; Bajazed és Dsem fiai közt belháború tör ki. E körülmény kedvező lévén a török megtámadására, hajlandó megbékülni Fridrikkel. Németország a töröktől szinte fenyegettetvén, Mátyás a nürnbergi gyülésre követeket küld segély kieszközlése végett; de a császár ázokat oda be nem bocsátja s nem a török, hanem Mátyás ellen eszközöl ki segélyt. Mivel ezt a pápai követ meg nem akadályozá, Mátyás azzal fenyegeti a pápát, hogy a törökkel békét köt, mit meg fog sínyleni Európa. A pápa megijed s minden módon megbékéltetni akarja Mátyást a császárral. Kinizsy hadjárata Szerbiában. Mátyás szívesen megbékülne, hogy a török ellen mehessen; de Fridrik makacs és fondor: őt támadja meg tehát; Haimburgot több várossal együtt megveszi. A pápa a castellai püspököt küldi közbenjáróul. Mátyás tehát ismét a törökre fordul. Dsem szultánfi ajánlata. A castellai püspök békekisérletei sikeretlenek. Mátyás tehát a békét kérő török követtel öt évre fegyvernyugvást köt, hogy Fridrikre fordítsa fegyverét. Bruckot, Klosterneuburgot megveszi, Bécset körülfogatja. Várday érseket elzáratja. Bécset megveszi; Neustadtot körültáboroltatja.

VIII. Mátyás tervei Corvin János tekintetében. Országgyülés; a nádori tisztség szabályozása. Egyéb törvények. Mátyás találkozik Ulászlóval; folytatja hóditásait Ausztriában. Galeazzo Bianca Máriát eljegyzé Corvin Jánosnak. Alsó-Ausztria és Stájer nagyrészének meghódítását befejezi. A birodalmi rendek Albert szászherczeget küldik a császár segélyére; de ez némi csatározások után fegyverszünetet köt. Corvin János iránt további gondoskodása. Zavarok Sléziában. A török béke meghosszabbítása. Országgyülés. Beatrix fondorkodásai Corvin János ellen; e miatt ennek örökössé kineveztetése elhalad. Fia érdekében a császárral békét óhajt kötni. Feltételei. A császár halálát lesi; mert súlyosan beteg. Egészsége javulván, Bécsbe megy. Meghal.

IX. Mátyás országlásának eredményei.

TIZENEGYEDIK KÖNYV.

Az oligarchiai féktelenség által okozott nemzeti sülyedés korszaka.

ELSŐ FEJEZET.

II. Ulászló kormánya. 1490—1516.

I. Királyválasztó országgyülés. Pártok, trónkövetelők. Minő királyt óhajtottak az oligarchák? Corvin Jánost titkos ellenei egy káros szerződésre bírják. A nemesség hazamegy, csak 60 képviselőt hagy a gyülésen. Az urak Szapolyay Istvánban compromittálnak, ez Ulászlót jelöli királylyá, kit aztán a többség is elfogad; de egy rész Albertet, más rész Miksát pártolja. Corvin pártja fegyverrel kezd működni; de legyőzetik. Ulászló az elejébe szabott feltételeket elfogadja s az országba jő és megkoronáztatik. Albert Rákoson üti fel táborát, de aztán visszavonul; Kassa vidékét dúlja. Miksa Ausztriát visszafoglalván, szinte betör az országba s Fehérvárig hatol. Ulászló végre lehozza Morvából a fekete sereget. Albertet szerződésre kényszeríti; a Miksa által elfoglaltakat visszaveszi s vele is szerződik. A rendek e szerződést megerősíteni nem akarják; Ulászló titkon iratja azt alá néhány úrral. Az alkotott törvények a királyi hatalmat igen korlátolják. Szapolyay István nádorrá választatik. Beatrix házassági igényeivel elutasíttatik. Zavargás az urak s nemesek közt. Kinizsy a törököt megveri. A zavargó fekete sereg eltörültetik.

II. Ulászló tunyasága, erélytelensége, az oligarchiának szabad tért enged a féktelenkedésre. A hatalom felett Bakacs, Báthory István és Szapolyay versenygenek. Bakacs Báthoryt megbuktatván, Szapolyayt legyőzvén, magához ragadja a hatalmat. Az Erdélybe csapott törököt Telegdi István megveri. Zajos országgyülés. Újlaky, ki Szapolyayval örökösödési szerződést kötött, Bakacsnak s a királynak ellenzéket támaszt; a gyáva királyt megbuktatni szándékozik. Lázadás Erdélyben. Drágfy által elnyomatik. Ennek és Bakacsnak tanácsára a király Újlakyt megtámadja, javait elszedi. Szapolyay a királyt fenyegeti. Újlaky bocsánatot nyer. Az országgyülésen Szapolyay a nemességgel összeszövetkezve még inkább megkorlátozza a királyi hatalmat. Szapolyay Corvint javaiból kiforgatja, s őt, midőn lengyel haddal jő be, megveri. Az országgyülésen Zsigmond pécsi püspök és Dombay kincstartók hütlen kezelés miatt elfogatnak s elitéltetnek. A király Csehországba utazik. A nemesség visszahatása a féktelen urak ellen. Az országtanácsba 16 nemes rendeltetik; a banderiumok szabályoztatnak. Az országgyülésen a

nemesség győz, de az életben az oligarchia erősebb marad, s egyre féktelenkedik.

III. A török újabb betörése Lengyelországba szövetséget eredményez Ulászló és Albert királyok között. Szapolyay István halála s végrendelete. Thúz Osvát halála s hagyománya. Szövetség a török ellen Velenczével, a pápával, a spanyol és franczia királyokkal. A rendek azt csak a reformok folytatásának feltétele alatt fogadják el. A király a szövetség díjául évenkint 100 ezer aranyat, Bakacs érsek bíbornoki kalapot nyer. Corvin János a törököt Jaiczától visszaveri. A király Candalei Annát nőül veszi. Miksa császár aggodalmai a török veszély miatt. Újabb győzedelem a török felett. Békekötés.

IV. A féktelenkedő urak ellen a nemesség Bihar és a szomszéd megyékben fegyvert fog. A király őket Czobor Imre által lecsöndesíti. A Dunántúl is zajongnak az urak. A király eleinte erélylyel akar föllépni; de csakhamar visszaesik tétlenségébe. A király nagy szegénysége s annak okai. Ulászló az adó fölemelését sürgeti; a nemesség ellenben azt kivánja, hogy az urak kiváltsága, minélfogva javaikban a maguk számára szedték az adót, szüntessék meg. De a királynak erre nincs bátorsága; s a gyülés után a megyékben egyenkint szedeti a fölemelt adót. Ez veszekedést okoz a megyék közt. A következő országgyülés az egyes megyéknek megtiltja az adóajánlást: az urak kiváltságát pedig megszünteti; de az adót fölemelni nem akarja. Perényi Imre nádorrá választatik. Corvin János meghal; leányát a Szapolyay család György úrfinak jegyzi el. De az ara elhal. Az özvegy, György márkgróf nejévé lesz. Az özvegy Szapolyayné fenhéjázó vágyai. János fiát királylyá tenni óhajtván, Anna királyleány kezét kéreti meg számára; kudarczot vall; pártja a papságot kezdi üldözni, ennek tulajdonítván elutasíttatását. A Szapolyay-párt ezt ama fontos határozattal boszúlja meg, mely minden idegen fejedelmet kizár az ország trónjáról. Ulászló erre hármas házassági szövetséget köt Miksa császárral, ki aztán a pozsonyi szerződés sérelmét okolván, a király titkos megegyeztével háborút indít az ország ellen. De Ulászlónak időközben fia születik; minek következtében ismét béke köttetik; de Miksa a maga és nemzetsége követelt jogait fentarja. Ulászlónak Lajos fia születik; de Anna hitvese meghal: mi mély búskomorságba ejti a királyt. Fia megkoronáztatását sürgeti; de a rákosi végzés megsértése miatt boszús rendek elhalasztják és kemény törvényeket alkotnak a király korlátozására. A király még nagyobb búsulásba esik. A rendek végre megkoronáztatják Lajost, de kikötik, hogy gyámjául, ha az apa elhal, külfejedelem ne tétessék. Lajos Csehországban is megkoronáztatik. Miksa császár és Lajos franczia király Ulászlót a cambrayi szövetségbe állani indítják. Szapolyay János ismét megkéri Anna herczegnő kezét, most is elutasíttatik. Szerződés a cambrayi szövetség tagjaival. A király Sléziába megy, hogy annak rendei is

bemutassák hódolatukat Lajosnak. Szapolyay János erdélyi vajdává neveztetik. Ulászló megegyezését adja, hogy Szapolyay Borbála Zsigmond lengyel királynak eljegyeztessék. Ulászló kilép a cambrayi szövetségből; II. Julius pápa támogatása végett Bakacs Tamást Rómába küldi. A Szapolyay-párt fondorkodásait Szatmáry cancellár meghiúsítja, minek következtében Zsigmond király sem éri czélját, hogy Lajos gyámjává neveztessék. Török viszonyok. Szelim szultánná lesz. Szapolyay vajda szerencsés beütése a török földre. Harmadszor is sürgeti Anna herczegnő kezét. Szatmáry elvonja tőle a lengyel királyt.

V. Bakacs törekvése, pápává választatnia meghiúsúlván, pápai követ czímét és hatóságát nyeri. Czobor Márton békéért jár a töröknél; de sokáig letartóztatják. Bakacs keresztháborúra felhatalmazó bullával tér meg: azt némely urak, kivált Telegdy István tanácsa ellenére kihirdetteti. A parasztság elnyomott állapota Mátyás halála óta. A nyomás alul szabadulni vágyván, nagy számmal gyűl össze a keresztes zászlók alá. Bakacs kuruczvezérré Dózsa Györgyöt nevezi. A zászlók alá csoportosan gyűlő parasztokat uraik visszatartóztatják; a kuruczok e miatt nagy haragra gyúlnak. Dózsa a király s érsek parancsait megvetvén, kitűzi a lázadás zászlaját. A kuruczok kegyetlensége az urak, s nemesek ellen. A kurucz király a Tisza felé vonúl. Száleres tábora Pest alatt szétveretik. Dózsa Szegedet sikeretlenül vívja; de Báthory Istvánt és Csáky Miklós püspököt Csanádnál megveri; a nemesség kiirtását kihirdeti; Temesvárt vívni kezdi. De a Báthorynak segedelmére jött Szapolyay vajdától megveretik, elfogatik; hada szétszóratik, maga iszonyú halállal múlik ki. A kuruczok mindenütt szétveretnek. A nemesség a királyra és Bakacsra boszankodik. A király élete veszélyben. Az országgyülés kegyetlenül bünteti a paraszt-osztályt, földhöz kötött rabszolgákká alacsonyítván azt. A zálogba vetett királyi javak kiváltása megrendeltetik. Verböczy hármaskönyve. Szapolyay csatavesztése Sarnó mellett. Ulászló a lengyel királylyal s a császárral Haimburgban találkozik. Onnan Bécsbe mennek, a házassági szerződést megerősítik, az örökösödést meghatározzák. Perényi nádor ellentmont; de hallgatásra bíratik. Ulászló meghal.

MÁSODIK FEJEZET.

II. Lajos országlata. 1516—1526.

I. A rákosi országgyülésen Szapolyay János vajda kormánzzóvá kiván választatni, de az urak hosszú zavargás után gyámnokul Bakacsot, Bornemiszát és György herczeget rendelik, a kormányt az országtanácsra bízzák. A törökkel egy évi fegyverszünet köttetik. A kormányzók önzése. György herczeg kéjvadászata; Lajos neveltetésének elhanyaglása. Szelim Jaiczát vívatja,

de sikertelenűl. A török háborúra való készület végett országgyülés hirdettetik. Szapolyay ismét kormányzóvá akar választatni; mivel czélt nem ér, a nemesség szétoszlik s Tolnára rendel újabb gyülést. Az urak maguk rendelkeznek az adó és honvédelem iránt. De a rendeletek szintúgy foganatlanok, mint a tolnai gyülés végzései, honnan Bácsba újabb gyülés hirdettetik. A királyi jövedelmek mind el vannak zálogosítva. A bácsi rendek ezeket visszaadatni rendelik, s egyebekre nézve is sok üdvös végzést alkotnak, melyeket a kormánytanácsba kinevezett nemesi választmány erélyesen kezd végrehajtani. Az urak ezt nem tűrik: s a megürült nádorság igéretével pártjokra vonják Szapolyayt is, azután pedig a nemesi választmányt a kormánytanácsból kiüzik. Nádorrá nem a kijátszott Szapolyay, hanem Báthory István lesz, miből a haza veszedelmére hosszú viszályok származnak. Verbőczy velenczei és római követjárása. A magyar országtanács hasztalan törekvése Lajost császárrá választatni: azzá a spanyol Károly lesz. Béke a törökkel három évre.

II. Anna herczegné egybekél Ferdinánddal, ki az osztrák tartományokat nyeri osztályrészül. Mária Lajossal eskedtetik össze s Budára hozatik. A menyekzőt el kelle halasztani, mert I. Szulejmán, ki a békét csak adófizetés mellett akarja megerősíteni, Jaiczát vívatja. Ezt megmenti ugyan Keglevich Péter, de mivel Szulejmán nagy készületeket tesz a hadjáratra, mindenfelé követség megy segélyért, de siker nélkül jár. Benn is semmi készület. Héderváry, Török és Sulyok testvérek a gondjaikra bízott Nándorfehérvárról és Szabácsról nem gondoskodnak. Szabács, majd Zimony, végre Nándorfehérvár hősi védelem után török kézre jut. A megrettent rendek nagy adót rendelnek a haza védelmére. Mária megkoronáztatik. Lajos a kormányt átveszi s menyekzőjét megüli.

III. De a nagy ajánlat csak papiroson marad: a papság, nemesség nem fizet. Szerencsére Szulejmán Rhodus ellen intéz hadjáratot. Lajos Csehországba megy nejét megkoronáztatni. Külsegélyt sehonnan nem nyervén a várható újabb megtámadtatás visszaverésére, országgyülést hirdet, mely a honvédelem tekintetében rendelkezik; a lutheránusok ellen törvényt hoz, Tomoryt a barát zárdából kalocsai érsekké s főkapitánynyá emeli. Tomory Ferhad basát megveri, Frangepán Kristóf Jaiczát fölmenti.

IV. Szatmáry halála után Szalkay lesz érsekké. Ezentúl ő és Báthory nádor tarták kezökben a hatalmat. Nem ily időhöz való férfiak. Újlaky meghal; javait az örökösödési szerződés ellenére elütik Szapolyay kezéről. Ez boszút forral az udvari párt ellen; a nemességet Varsányba gyüjti. Ez Hatvanba fegyveres, nagy országgyülést kiván. A király azt Pestre és szokott alakjában hirdeti ki. A rendek itt Verbőczytől felizgatva azt végzik, hogy Hatvanban a fegyveres országgyülés megtartassék, az országot a király mellett addig is egy bizottmány igazgassa; Szerencsés a kincstártól elmozdíttas-

sék stb. A király nem erősíti meg a végzéseket, és Szapolyayt a tanácsból, Szörény eleste miatt kizárja. Szapolyay boszút forral. Hozzá szegődik Frangepán Kristóf is, kinek Szalkay szakálába kapott. A király a hatvani helyett Rákosra hirdet közönséges, de fegyvertelen gyülést. De a nemesség fegyveresen gyült össze, s kivánja a királytól, hogy tanácsosait változtassa meg, az idegeneket küldje el udvarától. A király tagadólag válaszol. A rendek erre kivánják, jőjjön a király közéjök az urak nélkül. Lajos elmegy. Verbőczy elragadólag festi az ország sülyedését s kéri a királyt, változtassa meg az ország tanácsát. Lajos más napra igér választ; mivel pedig szavát be nem váltja, a rendek ezt a főpapság befolyásának tulajdonítván, a tizedeket tőlök elveszik s a végvárak fentartására rendelik fordíttatni. Gúnyok a király ellen. A nemesség szétoszlik, csak 150 tagot hagyván hátra a czikkelyek szerkesztésére. Szerencsés és a Fuggerek háza kifosztatik. Szalkay most Szapolyayval szövetkezik össze; a hatvani gyülésre a király engedelmét kieszközli. Azért ott ellene nincs is panasz; de Báthory a nádorságtól megfosztatik s helyébe Verbőczy választatik. Kikelések Sárkány, Thurzó stb ellen. Végzések. Újabb gyülés tüzetik ki a Rákosra.

V. A megbukott Báthory Thurzóval összeszövetkezve a kalandos társulatot alkotja, melynek czélja Verbőczyt és pártját megbuktatni, magukat a hatalom birtokába visszahelyezni. A királyt és királynét megnyerik a bányák kibérlése s igéreteik által; a nemesség egy részét magukhoz csábítják. Rákosi gyülés. Verbőczy észrevévén a fondorlatot, a nádorságról lemond és Zobyval együtt Erdélybe menekül. Báthory a nádorságot visszaveszi. Verbőczy számüzetik. A templomok aranya ezüstje a honvédelemre fordíttatni határoztatik. A nemesség ezután szétoszlik, csak 100 tagot hagyván hátra a törvények szerkesztésére. Most ismét Szapolyay kerekedik felül, s meggátolja, hogy a király kezébe adassék az egész kormányhatalom. A király és rendek kölcsönös óvással oszlanak szét, hogy ha a hont veszély éri, nem ők lesznek okai.

VI. Ferencz franczia király izgatja a törököt, támadná meg Horvátországon keresztül a Habsburgház birtokait. Ferdinánd e miatt vesz több horvátországi várat védelmébe. A török Lajosnak békét ajánl, ha birtokain keresztül Németországba engedi vezetni hadait; ez el nem fogadtatván, Szulejmán Magyarországot határozza megtámadni. Midőn az országgyülés szétoszlik, már megindult hadaival. Az országban semmi készület az ellentállásra. Csak akkor kezdenek kapkodni, midőn a törökök már Péterváradhoz közelednek. A templomi arany s ezüstből rosz pénz veretik. A házában nincs vezér, ki a véderőt egyesítené. Salm és Frangepán Kristóf a fővezérletet nem fogadják el. Követek küldetnek külsegélyért, s a megyékbe, hogy véres kardot hordoztassanak körül; közönséges felkelési parancs, melynek kevesen engedelmeskednek. Szapolyayhoz ellenkező rendeletek küldetnek.

TÁRGYMUTATÓ.

TIZEDIK KÖNYV.

Nemzeti visszahatás. A Hunyadyak kora.

ELSŐ FEJEZET.

V. László király és Hunyady János kormányzósága. 1444—1457.

MÁSODIK FEJEZET.

I. Mátyás király. 1458—1490.

TIZENEGYEDIK KÖNYV.

Az oligarchiai féktelenség által okozott nemzeti sülyedés korszaka.

ELSŐ FEJEZET.

II. Ulászló kormánya. 1490—1516.

MÁSODIK FEJEZET.

II. Lajos országlata. 1516—1526.

TIZEDIK KÖNYV.

NEMZETI VISSZAHATÁS.

A HUNYADYAK KORA.

ELSŐ FEJEZET.

V. László király és Hunyady János kormányzósága. 1444–1457.

I.

Nagy szerencse volt az országra nézve, hogy Hunyady János a várnai veszélyből s Drákula kelepczéiből megszabadult. Hogy a török a maga győzedelmét, s az országnak a király elestéből támadt zavarát hasznára fordítandja, alig lehetett kételkedni; annak híre legalább nemsokára mindinkább kezde szárnyalni: ez esetben pedig csak Hunyady hős karja mentheté meg a fenyegetett hazát. Voltak ugyan ennek akkoron több kitünő, hatalmas, részben jeles férfiai: élt Héderváry Lőrincz, az éleseszű nádor, Ujlaky Miklós, Hunyadynak az erdélyi vajdaságban s több győzedelmeiben osztályos társa, Rozgonyi György országbiró, Garay László, Ország Mihály főkincstárnok, Palóczy Simon és László, a Pelsőczyek, a Marczalyak, a Tallóczyak, a Lindvayak, és többen mások. De ezek legtöbbjeiben, ha nem hiányzott is a tehétség, hiányzott az önzetlen hazafiság, a tiszta polgári erény s az akarat, mindenekfelett a haza közjavát tenni törekvéseik czéljává. A hatalmat, melyet személyes tulajdonok, magas születés, rang, gazdaság adott kezökbe, majdnem mindnyájan inkább személyes emelkedésökre, hatalmok, kincseik szaporítására, többen garázda hatalmaskodásra és rablásra, mint a közjó eszközlésére fordították. Az oligarchia féktelen erőszakoskodását, cselszövő fondorlatait teljes

1444. Közállapot a fejetlenség alatt.

1444. működésben találjuk az elárult, fejetlen hazában. „Az igazság — úgymond egy levelében Vitéz János, — elnémult; a szemérem minden féke összeszakíttatott;... az önkény hatalma minden jogot összezavart; a törvények és kötések ereje sírba omlott. A magán-gyűlölségnek, rablásoknak, fegyveres villongásnak tág kapu nyittatott;... a jog mértéke az erőhatalom lett, s a kedélyeket vészthozó nagyravágyás szállotta meg. Vakon rohannak a közveszélybe; nincs a bűnnek büntetője, de annál több az elkövetője. Összezúzva van a hit, eltűnt a nyugalom, megtágultak a vérség kötelékei [1]).“ Annyiak közt az egy Hunyadyn kivül alig találtatott férfiú, ki a fejetlenség e szomorú következményeit nem önzése, nagyravágyása kielégítésére ügyekezett volna kizsákmányolni. Némelyek arról kezdének beszélni, hogy a jelen körülmények közt, midőn a gyermek László Fridrik király hatalmában létezik, s ennek befolyása ártalmas volna a hazára nézve, a magyar urak közől kellene egyet a trónra emelni: s ezek jobbára önmaguk vágyódtak a koronára; mások, kiknek erre semmi kilátásuk nem lehetett, de hatalomvágyuk szinte telhetetlen vala, egy oligarchiai köztársaságról álmodozának, melyben a főhatalom többek közt lenne megosztandó.

A László-pártiak mindjárt a várnai vereség és Ulászló veszedelmének első hirére mozogni kezdének, hogy a gyermek-király jogait érvényre juttassák. Ez bírhatta reá a törekvéseiket meghiúsítani vágyó Héderváry nádort, hogy mindenfelé azt hiresztelje, hogy Ulászló nem veszett el az ütközetben, hanem Lengyelországba távozott [2]). Tette légyen ezt önző czélból, hogy időt nyerjen a maga pártját szaporítani, vagy csak hogy még nagyobb zavarnak vegye elejét: a fogás sikerűlt; az álhír nemcsak a népben, hanem a

---

[1]) Epistolae Joannis de Zredna, Schwandtnernél: II, 10. És az 1445-ki törvénykönyv előszava.

[2]) Aeneas Sylvius ep. 81. Dlugoss Lib. XIII, 4.

rendek közől is sokaknál hitelre talált. Végre, és hihetőleg Hunyady ösztönzéseinek következtében, a nádor az 1445-ki február 6-kára nagy országtanácsba hívta meg az urakat Székesfehérvárra [1]. Az urak itt, nehogy Fridrik király László gyámságának színe alatt az országlást magához ragadja, mindenekelőtt a kormányhatalom gyakorlatát állapították meg. Erdélyt és a tiszántúli részeket Hunyady, a Duna felső vidékét Hédervárv, az alsót Ujlaky, a felső részeket Paloczy László, Tót- és Horvátországot Tallóczy Máté bán, mint az ország főkapitányainak gondjaira bizván. Egyszersmind országgyülés is hirdettetett Pestre, husvét nyolczadára, melyen valamennyi rendek megjelenni tartozzanak, az ország kormányának elintézéséről tanácskozandók. 1445.

Az országgyülésen, mely ápril végén nyittatott meg, a minden felekezetből nagy számmal megjelent országrendek mindenekelőtt a trón betöltésére fordították figyelmöket, mert a török nagy készületeiről szárnyaló hírek minden kedélyt aggodalommal töltöttek el. A vélemények azonban e tárgy iránt sokfelé ágaztak el: számosan nem tudtak még megválni ama külföldön is igen elterjedt hiedelemtől, hogy Ulászló még életben van, s megjelenését bevárni kivánták; a kis László párthívei ennek jogait sürgették elismertetni; mások egy, a nemzet kebeléből választandó király szükségét vitatták, ki képes legyen az országot a török ellen megvédeni, — s ezek közt nemcsak azon nagyravágyók számláltattak, kik saját személyök felmagasztaltatását nem tarták lehetetlennek, hanem azon számosak is, kivált az alsóbb nemességből, kik a hős Hunyadyra vetették szemeiket, s miként Biharmegye rendei a pápához nem rég írt levelökben [2] A pesti országgyülés.

---

[1]) Ivanics jegyzetei Vitéz leveleihez Schwandtnernél II, 27. A későbbi országgyülés végzéseinek 12-dik pontja, Kovachich: Suppl. ad Vest. Com. II, 28.

[2]) Epist. Joan. de Zredna e. h. 26, ep. IX. Bihar rendei, Hunyady indítványára, Zrednai Vitéz Jánost, az ő titkárát kérték a pápától e gyülésökből püspökükké, ki azzá nem sokára ki is neveztetett.

1444. nyilatkoztak „isten után benne látták az ország őrangyalát"; — mások végre, a hatalomszomjas oligarchák és czimboráik, a főhatalom megosztásáról, egy köztársasági kormányról ábrándozának [1]). E különböző véleményeket, úgylátszik, Hunyadynak, a szintoly szerény, mint önzetlen hazafinak, sikerűlt valahára egymással megegyeztenie. Hosszú, heves viták után május 7-kén határozattá lőn: küldessék egy követség Lengyelországba bizonyosabb hírt hozni Ulászló életéről vagy haláláról; és ha Ulászló a Sz. Háromság ünnepének nyolczádáig vissza nem tér, vagy legalább életéről a követ kétségtelen tudósítást nem hoz, mindnyájan kötelezik magukat, hogy Lászlót, Albert fiát ismerik el élete folytára királyuknak, úgy mindazáltal, ha Fridrik római király őt és a kezében lévő koronát az országnak tényleg s azonnal visszaadja; mi ha nem történnék, tekintvén az ország állapotát, más királyról fognak gondoskodni, ki azt a külveszélytől, s a belzavartól egyaránt megóvni tudja. Addig is az ország kormánya, s a közbéke tárgyában a következő törvények alkottattak: Erdélyben, s a tiszántúli kerületben Hunyady, a tiszáninneniben és a dunántúliban Ujlaky, a felvidéken Giskra, Rozgonyi György és Pelsőczy Imre, a Mátyusföldén, végre Ország Mihály és Szent-Miklósy Pongrácz főkapitányi minőségben ügyeljenek fel az ország biztosságára, s a közrend fentartására; Hédervάry Budán az ország pecsétjét őrizze és igazságot szolgáltasson. Az említett hét főkapitány tisztéűl tétetett, hogy az eláradt féktelenséget s rablásokat meggátolják; az új, jobbára rabló várakat lerontassák; a királyi jövedelmeket a leendő király számára összegyűjtsék, a törvényes rendet a kereskedelem, s a parasztok szabad költözése tárgyában fentartsák. A török betörésének esetére közönséges fölkelés rendeltetett.

Ideiglenes kormány felállitása.

Hunyady, a rendek szétoszlása után, május 11-kén kelt

[1]) Kovachich: Suppl. ad Vest. Com. II, 9. kövv.

levelében [1]) a pápát s egyéb európai fejedelmeket is felszólítá segélynyujtásra a török ellen, ki úgymond, közös ellenségévé lett a keresztényeknek, s ki ellen ő nem szűnik meg harczolni, míg a várnai vereséget meg nem boszúlja, s a nemzet hadi dicsőségén ejtett foltot le nem mossa. Nyilt is erre nemsokára némi alkalom, habár nem olyan is, minőt a hős óhajtott. A Száva vidékén már a tavasz eleje óta kalandoztak némi török rabló csapatok. Hunyady tehát mindjárt az országgyülés után összegyűjtött némi hadat, s egy éjen nagy sebességgel reá csapván az ellenség Sarnó melletti táborára, azt nagy részben összevagdalta [2]). 1444.

E közben a Lengyelországba küldött követ Ulászló halálának hirével térvén meg, az országos tanács a pesti végzések értelmében Fridrik királyhoz Szécsy Dénes esztergomi bíbornokot, Mátyás veszprémi püspököt, Ujlaky Miklóst, Garay Lászlót és Marczaly Imrét nevezte ki követekké; ki azonban, mivel Fridrik Kőszeg városát a polgároktól Ausztriában űzött rablás ürügye alatt megtámadta s megvívta, és a polgárok közől nyolczvanat minden vizsgálat nélkül felakasztatott [3]), — csak september végén mentek fel Bécsbe. A fényes követséget, mely ötszáz lóval és huszonnégy négy fogatos kocsival vonúlt be, Fridrik a város kapuinál fogadta; a büszke Ujlaky azonban csak lova hátáról köszönté a királyt, mi eleve is értésére adhatá Fridriknek, hogy a követséggel meggyűlendik a baja. Az alkudozások valóban mindjárt eleinte megakadtak. A követek utasításuk szerint azt kivánták, hogy Fridrik azonnal adja nekik át Lászlót és a koronát, melylyel őt Székesfehérváron megkoronázzák. Fridrik eleintén mind a gyermek, mind a korona átadását kereken megtagadta, állítván, hogy László

Követség megy V. Lászlóért s a koronáért.

[1]) Epist. Joan. de Zredna e. h. 17. ep. I.

[2]) Bonfin Dec. III, Lib. VII, 467. Dlugoss Lib. XIII, 5.

[3]) Aeneas Sylvius epist. 81. és Hist. Frid. III. Kollárnál: Analecta Vindob. II, 109.

1444. neveltetése anyjától reá bízatott, s újabban is megkoronázni őt, ki már meg van koronázva, szükségtelen. Ugyanezt vitatta a császár által az értekezletre szinte meghívott Giskra, mi miatt Ujlakyval össze is veszett. Utóbb nem ellenzé ugyan Fridrik, hogy László megkoronáztassék, de kenet nélkűl, nehogy első koronáztatása teljesen érvénytelennek látszassék; s e fölött biztosíttatni kivánta magát, hogy neki aztán mind a gyermek-király, mind a korona visszaadatik, s azokkal együtt Pozsony is kezére eresztetik, hol Lászlót neveltetni s a koronát őriztetni fogja; igérvén a maga részéről, hogy Pozsonyt s a koronát László halálának esetében minden nehézség nélkűl visszaadja. A követek azonban Pozsony átengedésében megegyezni egyátalában nem akartak; azt mindazáltal nem ellenzették, hogy Székesfehérvárt a koronázás alatt Fridrik rakja meg a maga őrségével, a gyermeket pedig és a koronát aztán ismét kivihesse s Hainburgban tarthassa. De a magyarok ezen engedékenysége Fridriket nem hangolta hasonló engedékenységre; ő azt hivén, hogy kivánata végre is elfogadtatik, attól eltérni egyátalában nem akart. Az alkudozás e szerint eredménytelen maradt: a követek, kik magukat Pozsony átengedésére felhatalmazottaknak nem érezék, eltávoztak. Fridrik a kis Lászlót ez alkalommal Laxenburgba hozatta volt, azt remélvén, hogy a szép, egészséges gyermek látása hajlékonyakká teszi a követeket. Ezek néhányai valóban meg is látogatták őt; de Ujlaky, midőn erre felszólíttatnék, azt felelte, hogy még nem tudja, lesz-e királya László, s mielőtt a gyermeket urának ismerné, hódolni sem fog neki [1]).

Hunyady hadjárata Oláhországba. Míg a követség Bécsben járt, Hunyady János az országos tanács megegyeztével Oláhországba intézett hadjáratot, hogy Drakulán a személye ellen elkövetett méltatlanságért, s a törökhöz való pártolásáért boszút álljon. Mielőtt a hűtlen vajda ellentállásra készülhetett, Hunyady már a

---

[1]) Aeneas Sylvius ep. 81.

tartományban volt seregével, és őt Tótországba szalasztván, 1444.
az elhunyt Dán fejedelem hasonnevű fiát helyezte vissza atyai örökségébe [1]). Ez megtörténvén, Nikápoly felé nyomúlt hadaival, hogy Ferencz bíbornokkal, az olasz hajóhad vezérével, és a burgundi hajóraj kapitányával, kik a Feketetengerről néhány hajóval a Dunába eveztek, a török elleni hadjáratról tanácskozzék [2]). A körülmények azonban erre most nem voltak kedvezők: Murad, ki a várnai ütközet után magányba vonúlt s országát fiára bízta, a jancsárok zavargásairól értesűlvén, hirtelen ismét Európában termett, s a zendülést még kezdetében elfojtotta. E körülmények közt Hunyady nem tehetett mást, mint hogy a pápát, mind a bíbornok, mind külön levele által biztosítsa, hogy mihelyt az európai fejedelmek a kereszténység ellenségének megtörésére segedelmet nyujtanak, őt egy nagyobb hadjáratra mindenkor késznek találandják [3]).

Dandárát Erdélybe visszavezetvén, Székesfehérvárra készült Hunyady, mert közeledett azon gyülés megnyitásának ideje, mely a Bécsben járt követek meghallgatása végett deczemb. 8-ára volt kihirdetve. Az urak néhányai Fridrik király ellenszegülése miatt a gyermek-király s a korona kiadásában oly boszúsak valának, hogy László teljes mellőzésén kezdének munkálkodni. Héderváry, mióta a burgundi hajóseregnek Magyarországon átutazott kapitányával értekezett, komoly szándékkal-e? — vagy mint látszik, inkább László ügyének halogatása miatt, a burgundi fejedelem fiát hozta szóba; de süker nélkül [4]). Ujlaky is egy ideig minden módon oda törekedett, hogy Lászlót mellőztesse; de miután a rácz despota, az esztergomi bíbornok, Garay László, Roz- A székesfehérvári gyülés.

[1]) Chalkokondylasz e. h. 140.

[2]) Hunyady leve a pápához, és Ivanics jegyzetei Schwandtnernél II, 20.

[3]) Hunyady levele a pápához Schwandtnernél II, 20.

[4]) Aeneas Sylvius epist. 63.

1445. gonyi György országbiró, Giskra és többen mások állhatatosan Lászlóhoz szították, szintén nem boldogúlt ügyekezetében [1]). Hunyady, kinek főleg az ország védelme forgott szeme előtt, látván, hogy az e végett oly igen szükséges belbékét s egységet László elfogadása nélkűl helyreállítani lehetetlen, maga is végleges határozatot kivánt annak örökösödése iránt; de egyszersmind biztosítani akarta az országot is Fridrik befolyása és cselszövényei ellen. E végre legalkalmasabb eszköznek látszék neki, hogy László királysága elismertetvén, felnőttéig a főhatalom gyakorlata egy vagy két kormányzó kezében összpontosíttassék. A maga véleményére hajlítá Ujlakyt is, kit a kormányzói méltóságra való kilátás hamar lefegyverzett [2]); s aztán tudtára adá Fridriknek, hogy mind maga, mind Ujlaky készek pártolni a gyermek-királyt, ha Fridrik a kormányzóság fölállítását nem ellenzi.

Igy álltak az ügyek, midőn a Székesfehérvárra kihirdetett gyülés ideje megérkezett. Hunyady, ki Fridriktől megnyugtató választ nyert, azon biztos reménynyel indúlt útra, hogy az egyességet valahára sikerűlend helyreállítani. Azonban Hédervári, valamikép tudomására jutott a Hunyady és Ujlaky közt történt egyezésnek, mely őt a hatalomtól elütendő vala, s azt most felbontani, a két oligarchát egymással viszályba keverni szándékozott. Kéz alatt meginté tehát Hunyadyt, ne jőne a gyülésre, mert Ujlaky tőrt hányt ki ellene. Az egyenes lelkű, gyanútlan Hunyady hitelt adott a fondor intésnek, s útjából megfordult. Majd azonban Ujlaky is nyomára jő, miért késik megjelenni Hunyady, kinek távollétében ily fontos ügyről végezni senki sem akart. A bár büszke, de becsületes Ujlaky tehát egy-

---

[1]) U. o.

[2]) E kilátásból köthetett a Czilleyekkel is védszövetséget 1446-ki január 6-kán; ld. ennek okmányát Chmelnél: Gesch. Friedr. des IV. II, 738.

szerre szétszakítani kivánta a fondorlat hálózatát: azonnal fölkeresi Hunyadyt, annak megingatott bizodalmát helyreállítja, s vele együtt tér vissza Székesfehérvárra [1]. 1446.

Az országgyülés megnyitása Hunyady távolléte miatt, csak az 1446-ki márcziusban történt. A rendek nagy zúgolódással hallák itt a Bécsben járt követek jelentését; mielőtt azonban mind a király, mind a kormány ügyében véglegesen intézkednének, még egy kisérlet tételére újabban is követeket küldöttek Fridrikhez [2]); s junius 5-kére Pestre egy közönséges országgyülést hirdettek ki, melyben László, s a kormányzóság ügye elhatároztatnék. A rendek addig is megbízták Hunyadyt, szedne össze egy sereget, s büntetné meg a Czilleyeket, kik a múlt év végén Horvátországra törvén, ott több várat elfoglaltak, az útjokat álló Tallóczy János vránai pörjel hadát megverték, magát megölték és egy Zolio nevű papot erőszakkal helyeztek be a zágrábbi püspökségbe [3]). Hunyady ápril és május havaiban szokott gyorsaságával járt el megbízatásában: Szent-Györgyöt, s a vránai pörjelség elfoglalt várait visszavette; Pettau mellett a Dráván átkelvén, a Czilleyek hadát megszalasztotta, s a harczot birtokaikra vitte által. Ezek Fridrik király birtokai között lévén, ennek marburgi és gréczi kapitányait, mivel útját állták s csak háromezer gírán akartak neki szabad átmenetet engedni, szintén visszanyomta; ezután pedig mindaddig dúlta a Czilleyek javait, mígnem ezek békét kértek, s az elejökbe szabott föltételeket elfogadták. Ezek szerint Hunyady minden elfoglalt birtokaikat visszaadta, a két gróf ellenben, Fridrik és fia Ulrik, magukat az ország rendeinek alávetették, esküvel igérvén, hogy rendeleteiket magyaror-

Újabb követség a császárhoz Lászlóért.

---

[1]) Aeneas Sylvius ep. 63.

[2]) Fridrik menvéde a követek számára Telekinél: Okmánytár X, 182.

[3]) Chron. der Gr. v. Cilli, Hahnnál II, 707. Ivanics Schwandtnernél II. 35.

1446. szági birtokaikra nézve tejesítik, hírök s megegyeztök nélkűl semmit sem cselekednek [1]).

A pesti gyülés. A győzedelmes vezér a Drávától Pestre sietett, hol reá a királyság, s a kormányzóság fontos ügyeinek végleges elhatározására összegyűlt országos rendek junius eleje óta nagy számmal várakoztak, s őt valóságos diadalmenetben vitték be a városba. Az országgyülés ezután, a jelenlevők nagy száma miatt a Rákoson szabad ég alatt megnyittatván, mindenekelőtt meghallgattattak a Fridriknél járt követek, s bár jelentésök nem fogadtatott megelégedéssel, hogy mindazáltal a pártoskodásoknak valahára vége szakadjon: az árván született Lászlót királyuknak közakarattal elismerték, végezvén egyszersmind, hogy magyar szellemű neveltetése végett Fridriktől visszakéressék, s vonakodása esetében kezeiből erőhatalommal is kiszabadítassék. Ez meglevén, elhatároztatott, hogy kormányzó választassék, ki az országot a király felnőttéig annak nevében teljes hatalommal igazgassa; mi végett, hogy a választás teljes szabadsággal történhessék, a zászlós urak mindnyáján tüstént tegyék le hivatalaikat, melyek aztán az új kormányzó által fognak kiosztatni; továbbá szint ezen czélból, megsemmisíttettek az urak közt oddig történt minden kötések és szövetségek, melyek az ország javával s e gyűlés további végzéseivel ellenkeznének; az egyházaktól vagy akárkitől elfoglalt javak még ezen országgyülés alatt visszaadassanak, a városokból pedig a bennök lévő őrseregek kivezettessenek; és végre mindezen, mind egyéb alkotandó végzések szentül megtartására magát mindenki az e végre kiszabott esküvel kötelezze le.

Hunyady János kormányzóvá választatik. Ezen előzmények után junius 5-kén, pünkösd napján, a kormányzó választásához fogott az országgyülés. És találhatott volna-e az ország e hivatalra méltóbbat, képesebbet

[1]) U. o. és Hunyady lev. Fridrikhez Schwandtnernél II, 34. Bonfin. Dec. Lib. VII, 468.

a polgári erényekkel nem kevésbbé, mint a hadi dicsőséggel tündöklő Hunyady Jánosnál? A választás tehát nem lehetett nehéz. Nem hihető ugyan, hogy a nagyravágyó Hédervary, Ujlaky és Garay szinte nem vágyódtak volna e kitüntetésre, de ők is elhallgattak a nemzet akaratának nyilatkozatára, mely egy szívvel, lélekkel, az öröm és hála rivalgó kitörései közt Hunyadyt kiáltotta ki az ország kormányzójának. Kielégíttetett ezután Ujlaky nagyravágyása is: azon esetekre, midőn a hős kormányzó az ország védelme végett távol leend, ő neveztetett ki helytartójává. A szerény, lelkiismeretes Hunyady, ki a mit magára vállalt, pontosan és buzgón is szokta volt teljesíteni, eleinte vonakodott elfogadni a nagy feleletteherrel járó, kényes tisztet; miután azonban emlékeztetett, hogy esküvel fogadott engedelmességet a rendek végzései iránt, megnyugodott ugyan, de utasítást kivánt magágának adatni, melyet tisztje gyakorlatában szeme előtt tarthasson. A rendek örömmel teljesítették kivánságát s némely pontokat irattak össze a kormányzó hatóságának meghatározására. Ezek szerint királyi hatalom ruháztatott reá, minél fogva minden királyi várak és városok rendelkezése alatt álljanak; a derék-hadat szükség esetében fölkelésre szólíthatja s az ellenségre személyesen vezesse; a törvényes időszakokban igazságot szolgáltasson, a törvényszéken a nádor, az országbiró, két főpap, két főnemes és az országgyüléstől e végre kinevezendő hat nemes ülvén alatta birákul; a törvényszékeken kivül egy főpap, egy zászlós úr és két nemes alkossa külön tanácsát. Hatalma ellenben megszoríttatott a következőkben: a magszakadás, honárulás, oklevél- és pénzhamisítás következtében a koronára szállott jószágokból csak olyakat adományozhat, melyek 32 telket meg nem haladnak; a többiek a korona birtokában maradjanak; a nagyobb egyházi javadalmakat csak az országtanács meghallgatásával tölthesse be; hűtlenségi bűnre országgyülés nélkül nem mondhat itéletet, s az országgyüléstől kimondottat megváltoztatnia nem lesz hatalmában. A

1446.

1446. királyi jövedelmeket, a mennyiben azok az ország védelmére, a királyi s tiszti banderiumok fentartására teendő költségeket meghaladják, az elzálogosított várak és városok kiváltására fordítsa. Végül e törvények megtartására esküvel köteleztetett.

Betöltették ezután az országos tisztségek: nádorrá ismét Hédervdry Lőrincz, erdélyi vajdává Ujlaky Miklós, országbiróvá Palóczy László, tótországi bánná Garay László, kincstárnokká Ország Mihály, végre Székely Tamás vránai pörjellé neveztetett. A király ügyében Fridrikhez új követség küldetése rendeltetett. Hosszabb tanácskozásokra az ország ügyeiről nem volt idő, mert híre futott, hogy Drakul a török segedelmével Oláhországra ütött és Dánt fejedelemségéből elkergette; minélfogva a kormányzónak az alvidékre kellett sietnie. Mielőtt azonban a rendek szétoszlottak, Hunyadynak a kincstár üres voltát bepanaszló előadására azon nevezetes határozatot alkották, hogy a török háború költségeinek fedezésére a papi, nemesi s városi jobbágyoktól minden öt telek után egy —, s minden jobbágytalan négy nemestől egy forint szedessék adóul, minek ha valaki ellenszegűlne, jószágát veszítse [1]).

II.

A rákosi országgyülés és Hunyadynak méltányossága, melynél fogva az ország főhivatalaiban a különböző pártbelieket is részeltette, az országnak egy időre visszaadta az oly rég számŭzött belső békességet [2]); a kormányzó tehát minden aggodalom nélkül fordíthatta gondjait a töröktől fenyegetett alvidékre. Az országgyűlés szétoszlása után Er-

[1]) Kovachich: Vest. Com. 253. Suppl. ad Vest II, 41. kövv. Ivanics, Schwandtnernél II, 34. A pozsonyi követek jelentése Telekinél X. 183. oklev. 81. sz. Turóczy: Chron. IV. Cap. 44. de az évet hibásan teszi 1445-re. Katona XIII, 468. kövv.

[2]) Ivanics e. h. 37.

délybe sietett, s onnan villámsebességgel támadta és verte meg Havasalföldön Drákulát és török segélyhadát. A fejedelemségébe visszaállított Dán a megvert Drákulát elfogta s fiával együtt megölette. — A kormányzó egyúttal István moldvai vajdát is, ki Lengyelország fenhatósága alatt létezett, szorosabban az ország érdekeihez kapcsolta, s vele a török ellen szövetséget kötött [1]). 1446.

Fridrik Lászlót és a koronát kiadni vonakodik.

Midőn Hunyady az ősz elején Budára visszatért, a Fridrikhez küldött követek is megjöttek volt, válaszúl hozván, hogy Fridrik a királyi gyermek s a korona kiadására most sem volt reábírható. Az országtanács tehát egyező akarattal elhatározá, hogy a nemzet igazságos követeléseinek fegyverhatalommal kell érvényt szerezni. A kormányzó haladék nélkül megindult egy sereggel a határozat végrehajtására, s útközben, sárvári táborából, Bécset szintén szövetségre szólítá fel Fridrik ellen. A város eleinte kéteson válaszolt, a maga elhatározása előtt szükségesnek állítván az ügyet elébb az osztrák rendekkel is közleni; majd ezekkel együtt akként nyilatkozott, hogy a magyarokat, nem pedig Fridriket tartják a viszály okának. Hunyady erre Rozgonyi Rajnáld társaságában november közepén Stiriába vezette hadait, s dúlva, pusztítva nyomúlt az osztrák határok felé, és Neukirchennél táborba szállván, újra meginté a bécsieket: ne fognák pártját Fridriknek, kit ő csak közös fejedelmök érdekében támadott meg; táborát pedig ezután Bécs-Ujhely alá szállította. A megrettent Fridrik, s a bécsiek erre Czilley Ulrikot, Schlick Gáspárt s néhány más urakat a bécsi biróval egyetemben békeajánlatokkal küldötték a magyar táborba. Hunyady a fegyverszünetet megadta ugyan, de azon előleges föltétel alatt, hogy Győr, mely nem zálogúl, hanem árulás által jutott Fridrik kezére, Czilley kezessége mellett azonnal visszaadassék, a békealkudozás

[1]) Vitéz János nagyváradi püspök lev. Schwandtnernél II, 40. Turóczy e. h. Cap. 44.

1447. pedig tüstént megkezdessék. Fridrik egy ideig még fondorkodott ugyan, hogy a Győr iránti föltételt valamikép kijátszhassa; de miután Hunyady Fischamendig nyomúlt táborával, végre megegyezett, hogy Győr febr. 2-káig az országnak visszaadassék, s az alkudozások az épen Bécsben időző pápai követ, Carvajal János bíbornok elnöklete alatt megkezdessenek. Hunyady, minthogy a zordonul beállott tél a további hadviselést különben is igen bajossá tette, ebben megnyugodott, és nagy zsákmánynyal terhelt seregét deczember végén visszavezette [1]).

Ezen alkudozások, melyekkel Széchy Dénes érsek, János váradi, Péter váczi és Ágoston győri püspökök, Palóczy László országbiró, Ország Mihály és Garay László voltak megbízva [2]), az 1447-ki februárban Bécsben kezdettek meg. De mindjárt eleinte nagy boszúsággal látták a magyar követek, hogy Fridrik mindig csak régi nyilatkozatai mellett marad, s nincs is más czélja, mint időt nyerni az alkudozások hosszúra nyujtásával. Sőt értesűltek arról is, hogy Fridrik már az alattomos bujtogatás alávaló eszközéhez is nyult, a városokat a kormányzó s a főrendek ellen lázadásra ösztönzendő [3]). A követek tehát Bécset odahagyták; a kormányzó pedig hazatértök után márcz. 12-kére országgyülést hirdetett.

A rendek itt bármily boszúsággal hallották is Fridrik fondorlatait, nehogy azonban a belbéke megzavartassék, sőt hogy a királyság ügyében minden habozásnak vége vettessék, Lászlót a királyságban újra megerősítették, s hűtlenségi büntetéssel fenyegették mind azokat, kik őt elismerni

---

[1]) Arenpeck, Chron. Austr. Peznél I, 1256. Turóczy IV. Cap. 45. Bonfin Dec. III. Lib. VII. 469. Aeneas Sylv. Kollárnál Anal. Vindob. II, 130. Az ide vonatkozó levelek Kollárnál: Syll. Dipl. in Anal. Vindob. II, 1252. kövv. Pray: Annal. III, 50. kövv.

[2]) Ivanics Schwandtnernél II, 41.

[3]) Az országtanács levele Bártfa városához Suppl. ad Vest. Comit. II, 50.

nem akarnák. A Fridrikkel létező viszonyokban a már elébb 1447.
alkotott rendeletek is megújíttattak, s a kormányzó az alkudozás folytatására utasíttatott. — Egyébiránt e gyülésen még több más törvények, és némely helyesek mellett olyanok is alkottattak, melyek nyilván elárulják, hogy a nagyravágyás, az irígység már mozgásba tette fondor cselszövényeit a kormányzó ellen. — Amazok közé tartoznak azon törvények, melyek szerint a főkapitányi tisztség czíme, — mit Giskra még mindig bitorlott, — teljesen megszűntetett; a kormányzó felhatalmaztatott, hogy az ország jövedelmeit szabadon használja, a főispánokat az országtanács befolyásával nevezze ki, s az egyházi hivatalokat is hasonló módon, de csak hazafiakkal töltse be; továbbá a papoknak hűtlenségi büntetés alatt megtiltatott az egyházi hivatalok, püspökségek keresésében, vagy egyházi törvényes kérdésekben az illető egyházi törvényszékek mellőztével egyenesen Rómába a pápához folyamodniok. E helyes törvények közé tartozik még egyebek közt az is, hogy idegen katonaságot váraiba befogadni senki se merészeljen; hogy az ifjú király felnőttéig pünkösd táján évenkint tartassék országgyülés, melyen minden egyházi s világi urak, s a nemesek közől is mind azok, kiknek husznál több jobbágyok van, megjelenni tartozzanak. -- De, mint érintők, ezek mellett oly törvények is alkottattak, melyeket utóbb némely nagyravágyó oligarchák önző czéljaikra terveztek kizsákmányolni. Ezen oligarchák, úgylátszik, pártot akartak maguknak szerezni a kisebb nemességben, s ezt nemcsak azon törekvésében pártolták, hogy az adófizetéstől ezután ment legyen, hanem bár az országot egyrészről a török, másrészről Fridrik király fenyegette, még azon törvény hozatalában is megegyeztek, hogy a kormányzó az országot csak a királyi jövedelmekből, s a papi tizedek e végre szánt részéből tartandó zsoldosokkal, s az egyházi s világi urak zászlóaljaival védelmezze; a nemesség ellenben, ha rendkivüli esetekben fölkelésre szólíttatik is, az országon kivül ne vezettessék. Hova czéloztak ezen

1447. urak e törvénynyel, világosan kitűnik ama más törvényből, mely szerint rendeltetett, hogy az ország minden főhivatalnokai, még maga a kormányzó is, minden országgyülés alkalmával mondjanak le tisztségeikről, s így azok évenkint új választás által töltessenek be. Szerencsére az utóbbi országgyülések rendei átlátták e czélzást, s ezen törvény soha sem ment teljesedésbe [1]).

Az ország rendei, midőn az alkudozásokat Fridrikkel újabban felfogni határozták, egyszersmind azt is kivánták, hogy azok ne Bécsben, hanem Budán folytattassanak; miért is Hunyady a gyülés szétoszlása után megkérte a pápai követet, jőne le Budára [2]). A követ ugyan szívesen engedett a kivánságnak, de, úgylátszik, Fridrik nem volt rábirható, hogy leküldje biztosait; miért is a kormányzó, ki e viszálynak mennél elébb végét érni óhajtá, s az új pápa V. Miklós által is sürgettetett a megbékűlésre [3]), május végén ismét átküldé Fridrikhez a követeket, kikhez most még Héderváry nádor és Széchy Tamás is csatlakozott. Fridrik, ki császárrá koronáztatásával kezdett volt foglalkodni, most maga is hajlandóbb lőn az egyességre, s Czilley Fridrik közbenjárása mellett junius 1-jén Radkersburgban (Regedén) a következő szerződést írta alá: junius 8-kától számítva két évig béke legyen; Fridrik Győrt a püspöknek háromezer forint váltság mellett jun. 24-kén átadja; Soprony, Kőszeg, s a kezén lévő többi várak és városok az állandó béke megkötéseig, s a rajtok fekvő zálogpénz lefizetéseig Fridrik birtokában maradnak; a két fél követei, mindegyik részről nyolcz-

---

[1]) A törvénytárunkban hiányzó ezen nevezetes törvényeket is a szorgalmas Kovachich közlötte: Suppl. ad Vest. Com. II, 52.

[2]) Levele a pápai követhez Schwandtnernél II, 44. a kelet ideje hibás.

[3]) A pápa három rendbeli levele (Dat. Romae ap. S. Petrum a inc. d. 1447. 13-a Cal. jun.) máj. 20-ról, egy az ország egyházi s világi uraihoz, másik Dénes érsekhez, harmadik a kormányzóhoz. Bécsi titk. levéltár.

nyolcz, a jövő novemberben ismét összejőnek, a pápai követ elnöklete alatt az állandó békéről értekezni, mely ha létre akkor sem jöhetne, a viszály elintézése a pápára, s a cardinálok testületére bizatik [1]). Részint e fegyvernyugvásnak országul megerősítése, részint nádorválasztás végett, a fegyverszünet megkötése után nemsokára meghalt Héderváry Lőrincz helyébe, a kormányzó 1447 folytában, septemberben, még egy országgyülést tartott, melynek végzéseiről azonban semmi mást nem tudunk, mint hogy nádorrá Garay László választatott; Buda pedig, mely eddig a nádor, s annak halála után Imre fia kezén volt, a kormányzónak adatott át őrizetűl [2]). 1448.

Készület a török ellen.

Ezután Hunyady, míg az alkudozásokat az állandó béke, s a gyermek-király nevében vagy másként elfoglalt határszéli városok és várak iránt a minduntalan új és új fogásokhoz nyuló, fondor Fridrik királylyal követei által de siker nélkül, folytattatá, maga idejét s gondjait kiváltképen a török ellen intézendő hadjárat készületeire fordította, mire miután Murad a hős Castriota György, más néven Skanderbeg, epirusi fejedelemmel folyton háborúskodék, legjobb alkalom kinálkozott. Követeket küldött tehát a pá-

---

[1]) Chmel. Material. I, 3-dik füz. 239. Kollár: Anal. Vindob. II, 1292. — Ágoston győri püspök két rendbeli levele, melyek egyikében (Geben zu Rakerspurg an Phintztag nach dem heil. Phingstag nach Christi geb. im 1447 j.) kötelezi magát, hogy ha Győr neki jun. 24-kén Fridriktől átadatik, ő azon adósságlevelet, melyet Fridrik a város és vár átadásáért Nagyszombati Lászlónak, Koler Péternek és Kassai Józsának adott volt, ezektől kiváltja, s a várost annak számára tartja fen, kit az a német király s az ország közt kötött szerződés szerint illet; — a másikban (Geben zu Rab an S. Johannistag zu Czimbenden — Sonnwenden — a. d. 1447) ugyanazon püspök és káptalana bizonyítják, hogy Fridriktől a várat s várost átvették, s kötelezik magukat, hogy azt László királynak fentartandják. Mind a kettő eredetije a bécsi titkos levéltárban; a második íróhártyán a püspök és káptalan pecséteivel.

[2]) Kovachich: Suppl. ad Vest. Com. II, 103. és Bél: Not. Hung. Nov. III. 207. Katonánál XIII, 545.

1448. pához [1]), Alfonz siciliai királyhoz [2]) és más európai fejedelmekhez, hogy őket segélynyujtásra bírja; de a követek csak szép szavakkal tértek vissza. A pápa ezek mellett még herczegi czímet s egy arany lánczról függő mellkeresztet küldött Hunyadynak. De a dicsőséget hazafiúi nagy tettekben s nem czímekben kereső hős, midőn azokat udvariasságból megköszönte, tudtára adá a pápának, hogy ez igen mellékes dolog, s ő a kereszténység fejétől segedelmet vár a kereszténység ellenségének megtörésére. Nyujtson tehát neki alkalmat ő szentsége, hogy ezen ellenség ellen végrehajtandó vitéz tettei által érdemesíthesse magát a neki szánt kitűntetésre [3]). A szerény férfiú a herczegi czímmel soha sem élt, a keresztet pedig a gyulafehérvári káptalannak ajándékozta.

Látván, hogy külföldön hasztalan sürget segedelmet; a török megtámadását pedig, ki szövetségesét, a hős Skanderbéget, fővárosában, Krójában keményen ostromolta, elhalasztani nem lehet: a magyar karok és rendek harczvágyát akarta megkisérteni Hunyady, s e végett az 1448-ki májusban országgyülést tartott [4]). De mivel a török most közvetlen nem fenyegette az országot, Giskra pedig cseheivel nem szűnt meg féktelenkedni a felvidéken, sem az urak, sem a nemesek közt nem talált nagy buzgalomra, hogy akár fölkelni, akár tetemesebb pénzsegélyt nyujtani hajlandók voltak volna; s mindössze is csak néhányan, ezek közt Pelsőczy Imre, erdélyi vajda és testvére László, Marczaly Imre, Széchy Tamás, Tallóczy Ferencz, Rozgonyi Rajnáld, Losonczy Benedek, Bánfy István, Székely János, a kormányzó unokaöcscse és tótországi bán, Csáky György, Széchy Imre s László ajánlkoztak a nevesebb urak közől a hadjáratra.

---

[1]) Ivanics Schwandtnernél II, 50.

[2]) Hunyady levelei. Epist. Joan. de Zredna Schwandtnernél II, 45. 47.

[3]) U. o. 49.

[4]) Kovachich: Suppl. ad. Vest. Com. II, 108.

A nagy többség léha közönynyel nézte a nagy férfiúnak a közjóra szentelt törekvéseit; Czilley Ulrik pedig, személyes gyűlölet s irígységből a hős iránt, nemcsak ennek szándékait elárulta Murad szultánnak, hanem a kormány dolgaiban is mindent megtőn, mit csak ármányos lelke sugallott, hogy kormányzói tisztének teljesítését megnehezítse. A tótországi rendeket már rég izgatta alattomban, hogy őt magát, s ne az országtól választott Székelyt ismerjék el bánul; hasonló módon a kormányzó s tanácsa által kinevezett Csupor Dömötört sem bocsátá be a zágrábi püspökségbe. Osztozott vele ezen árulásban rokona, Brankovics György szerb vajda is, ki Hunyady felszólításaira nemcsak segélynyujtással nem válaszolt, hanem, miképen Czilley, úgy ő is, a kormányzó minden készületeit elárulta a szultánnak [1]). 1448

De mind ez nem volt képes lehangolni buzgalmát a nagy férfiúnak, ki helyesen itélte, hogy Skanderbeg hősies erőlködéseit segélylyel nem támogatni, annyi volna, mint benne a kereszténységnek egyik vitéz előharezosát elesni hagyni. Miután tehát követe által a pápát újabban is megkérte, nyújtson neki legalább némi pénzsegedelmet, minden további habozás nélkül összegyűjté seregeit s a vele menni ajánlkozó urak dandárait, és azokat augusztus végén a Dunához vezette. Itt még azon boszúság is érte őt, hogy midőn Kevénél a folyamon átszállandó vala, a kért pénzsegély helyett, a hadjárat elhalasztását tanácsló levelet hozott vissza követe a pápától. „... Az intés már késön jő — válaszolt neki, sept. 8-kán (1448.) nem minden neheztelés nélkül Hunyady [2]) — Isten nevében már felkészültünk s megindultunk, ... nem várhatván tovább a jövőben is bizonytalan segélyre... s elhatározva, meghalni inkább, mint tovább is tétlenűl nézni nemzetünk veszedelmét.... Szentséged fel- Hadjárat.

[1]) Bonfin: Dec. III. Lib. VII, 470. Chalkokondylasz e. h. Lib. VII, 146. Aeneas Sylv. Frehernél II, 49.

[2]) Schwandtnernél II. 50. és 52.

1448. adata marad a kezdetet gyámolítani". Ment tehát, kivéve mintegy háromezer német és cseh keresztest, minden külsegély nélkül, bízva egyedül Istennek segedelmében.

A Dunán átkelvén, Skanderbegnek megizente, hogy míg maga elől működendik, ő hátmögül támadja meg a közös ellenséget. — Az áruló Brankovicsot megbüntetendő, tartományát irgalom nélkül pusztíttatá; azután pedig magához vonván Dán oláh vajda nyolczezernyi hadát, melylyel seregének száma 24 ezerre szaporodott, Bolgárországba nyomúlt. Itt vette hírűl, hogy Murad Krója alól elvonúlván, Szerborszag felé siet. Nehogy tehát Magyarországtól elvágassék, a törököt megelőzve, maga is Szerbiába tért át, és Kossovon, azaz Rigómezőn, táborba szállott. Alig készült el ennek megerősítésével, Murad már is ott termett 150 ezernyi seregével. A magyar táborszemek nemsokára egy török kémet fogtak el; Hunyady őt, mint egykor Scipio tőn vala, táborában körülvezetteté, s hogy a látottakat urának megvigye, szabadon bocsáttatá. Valóban megijedt-e Murad Hunyadynak alkalmas helyen, mesterileg készült és ágyukkal jól megrakott táborától? — vagy csak, hogy őt kedvező helyzetéből kicsalja, — bizonytalan, mindjárt a kém megtérte után visszavonult a Szitnicza folyamon, s az utána eredt Hunyadynak békét ajánlott, százezer aranynyal még hadi költségeit is megtéríteni igérvén; de követeit a győzedelemben bízó Hunyady nem hallgatta meg. Murad e miatt haragra gyúlva, harczra rendezi roppant seregét. October 18-án kora reggel kezdődött meg a magyar történelem egyik legnevezetesebb ütközete, melyhez hasonló a világtörténelem lapjain is csak gyéren fordul elő. Ott a roppant szám anyagi ereje, itt a vitézség, erkölcsi erő s a vezér lángeszének hatalma egész estig kétessé tették a diadalt. A vér, mint történelmünk feljegyzé, patakokban folyt a gyilkos viadalban. A török lovasság estenden már mind a két szárnyon megszalasztatott; de a janicsárok nagy tömegei makacsul helyt álltak, s csak az éj vetett véget az öldöklő harcznak, mikor

A rigómezei ütközet.

aztán mind a két sereg fáradtan vonúlt vissza táborába. Hunyady, vitézeinek csak étkezésre s rövid pihenésre engedett időt, s a beállott éjjel, a meglepés hatására számítva, újabb rohamot intéze a janicsárok táborára, mely azonban nem sikerűlt. Más nap reggel mind a két fél ismét a csatatérre sietett; és az öldöklő harcz ismét estig tartott. Murad, kinek időközben sikerűlt összeszedni az első napon szétvert lovasságát annak egy részét a magyarok háta mögé küldvén, őket két tűz közé szorítja. De Hunyady hirtelen két homlokra fordítja táborát, s a támadó lovasságot kevés idő alatt ismét megszalasztja. Több dolgot adtak a jancsárok, s az európai lovasság sokszorosan nagyobb tömegei, melyek a csel sikerűltének reményében minden ponton egyszerre rohamot intéztek a magyar hadra. Azonban ez, bár megfogyva s kifáradva, de a legveszélyesb helyeken megjelenő vezér lelkesítő szavai által megedzve, mindenütt vitézűl ellentáll, s már-már kicsikarja a nagyobb számtól a győzedelmet, midőn, egyrészről Székely János, a lovasság vezére, hevétől elragadtatván, az ellenség soraiba igen mélyen benyomúl, s körülfogatván elesik; másrészről a győzedelemben bizodalmát vesztett Vlád oláh vajda, Chalil nagyvezérrel alkudozásba ereszkedik, s a szultán kegyelméről biztosíttatván, estenden egész dandárával a törökhez pártol. Ezen árulás végre eldönté az ütközet sorsát; a magyar lovasság annak láttára bátorságát veszté s rendetlen futásnak eredt; mire aztán a veszteségei után különben is igen megfogyott gyalogság is a táborba menekűlt. Hunyady, miután meggyőződött, hogy az elszélyedteket összegyűjteni lehetetlen, az éj beálltával maga is futással mentette meg a hazának oly szükséges életét. Kik a táborba menekűltek volt, harmad napon több órai kétségbeesett ellentállás után, mind egy szálig elhullottak. Kilenczezer magyar, a nemesség virága, s köztök a fentebb megnevezett urak mindnyájan, hatezer oláh és kétezer idegen zsoldos fedte a harczmezőt, vagy öletett meg a futamlókra esett rácz rabló csapatoktól. De

1448.

1448. Muradnak is 30, mások szerint 34 ezer emberébe került a győzedelem; s e nagy vesztesége okozhatta, hogy a futamlókat nem űzette.

Hunyady Brankovics által elfogatik.

Hunyady a könnyebb menekülhetés végett, mindjárt eleinte megvált csekély számú s ezért védelemre elégtelen kisérőitől; más nap pedig igen megfáradt lovát is kénytelen volt elhagyni. Midőn ekként ismeretlen útakon, magányosan bolyonga a szerb földön, egy zsákmányoló török csapat hatalmába esett. A törökök foglyuk becsét nem ismerve, s még több martalékra vágyódva, tovább száguldának, Hunyady őrzését két társukra bízván. A hős szerencséjére, őrei a nyakán talált arany lánez felett összevesznek s birokra kelnek, mit látván Hunyady, egyiknek kardját hüvelyéből kirántja s őt avval levágja, a másikat megszalasztja. De alig szabadúlt meg e veszélyből, ismét másba esett. A szerb paraszt, kihez éhségtől ösztönöztetve betért, Nándorfehérvár helyett, hova magát kalauzoltatni kivánta, Brankovics eleve kihirdetett parancsa szerint, őt Szendrőbe kisérte. Mások szerint, útközben ismertetett fel s fogatott el György fejedelem embereitől, ki őt aztán börtönbe vettette. Mondják, az áruló fejedelem foglya fejére a szultánnal alkudozni is kezdett, de ez nagylelkűbb, mint ő, az ajánlatot nem fogadta el, vagy a felett vele nem jöhetett egyességre. Végre a csatavesztés hírére Szegeden összegyűlt rendek fenyegetései és Marnavich György bosnyák úr fegyveres segedelme, két hónap múlva megszabadították Hunyadyt. Ő mindazáltal, mielőtt szabadon bocsáttatott, kénytelen volt esküvel fogadni, hogy Brankovicsnak a hadjárat előtt, hűtlensége miatt lefoglalt magyarországi jószágait visszaadja, a gyűlölt, aláváló Czilley Ulrikkal nemcsak megbékül, hanem annak Erzsébet leányát a maga kisebb fiával, Mátyással elvéteti, idősb fiát Lászlót pedig mind ezek teljesítésének biztosítására túszul Szendrőbe küldi [1]).

---

[1]) Hunyady levelei Ivanicsnak ezekre tett jegyzetei Schwandt-

Hunyady Szegeden, hova karácsony előtti napon érkezett, a csatavesztés daczára is nagy örömmel fogadtatott a rendektől. A tisztelet és ragaszkodás e nyilatkozatainál azonban nagyobb vigasztalására szolgált a hősnek, hogy őket maguk közt egyességben és saját szándékaival is megegyezőknek találta. Őt magát, miként néhány nap múlva a pápánál volt követéhez írta, a veszteség nem verte le; isten fenyítését tekinté abban, mely őt a jövőre csak vigyázóbbá teendi. Midőn tehát látá, hogy a rendeket is inkább boszúra gyújtotta, mintsem megtörte a vereség; minélfogva általok a hit és haza védelméveľ újabban is megbízatott: ő is szentül fogadta, hogy addig nem nyugszik, míg vagy boszút nem áll az ellenségen, vagy halálát nem leli a vívandó harczokban. Alig oszlott tehát szét a szegedi gyülekezet, ő követeinek mind Rómában, mind Nápolyban, haladék nélkül megíratta, hogy miután a szenvedet veszteség miatt a siker iránt nemcsak kétségbe nem esett, hanem inkább felfokozott törekvésre érzi magát ingerelve, készületeit egy újabb hadjáratra már is megkezdette, csak aztán a segedelem se hiányozzék; ügyekezzenek tehát az iránt kedvező választ eszközölni a pápától s a siciliai királytól [1].

1448.

A szegedi országgyülés.

De a nagyszerű építkezésekbe, egyházi s tudományos kincsek gyűjtésébe merűlt V. Miklós pápának nem volt pénze a török háborúra, s Hunyady követének oly választ adott, hogy ügyekezzenek a magyarok inkább a csendet s belbékét helyreállitani hazájokban, mint a töröknek egy újabb megtámadását tervezgetni, — a szerb és bosnyák fejedelmekkel pedig úgy elintézni viszonyaikat, nehogy ezek a törökkel szövetségbe lépjenek, s Magyarországot is újabb háborúba keverjék. A kormányzó a pápának ezen, épen nem

nernél II, 50. kövv. Chalkokondylasz, Script. Byz. X, 146. kövv. Leunclavii Annal. Turc. u. o. 257. Bonfin. Dec. III. Lib. VII, 470. kövv. Turóczy IV. Cap. 46. 47. V. ö. Hammer: Gesch. der Osman. R. I, 366. kövv.

[1]) Hunyady lev. e. k. 57. 61.

1449. várt s kedvetlenül fogadott levelét vévén, a tavasz végén (1449-ben) Budára országgyülést hirdetett [1]. A levél itt felolvastatván, leverő hatást gyakorolt a rendek kedélyére; ily tanácsot a szent széktől, mely gyúlasztani s nem eloltani szokta volt eddigelé a nemzet tüzét a török ellen, nem vártak az ország rendei; s nem is titkolták el méltó kedvetlenségöket. — „... Midőn szentséged nekünk egyetértést, egyességet javasol, — így hangzik jun. 24-ről kelt válaszuk [2] — készséggel fogadjuk tanácsát, azt tartván magunk is jólétünk alapjának. Midőn szentséged résztvevőleg fájlalja szenvedett megverettetésünket, köszönetet mondunk atyailag kegyes indulatáért: mi bizonyára inkább hitünkért remegünk, mint hazánkért.... De midőn szentséged arra int bennünket, hogy e vereségünk után határainkon belül maradjunk fegyvereinkkel: ezt mire kelljen magyaráznunk, valóban nem tudjuk. Úgylátszik, nyugalmat akar tanácsolni, — s vajha lehetne az keresztényhez illő nyugalom! De félni lehet, hogy e nyugalom tespedéssé ne váljék, kivált, ha e veszélyes időben a kellő segélytől megfosztatunk. A nyugalom, szent atya, magunknak is kedves dolog, de csak azon nyugalom, mely hazánknak békét szerezhet. Eddig is határaink védelme volt harczunk főczélja; azért kerestük fel az incselkedő ellenséget, hogy őt messze űzzük határainktól. Most pedig határaink közt bevárni őt, nem annyi volna-e, mint őt készteni a becsapásra?... Bátorságra, vigyázatra, tettre és segélyre is nagyobb szükségünk van most, hogy czélt érhessünk, az ingadozó, mint volt a kedvező szerencsében...."

De bár ily erélyesen válaszoltak is a pápának, kedvet magukban a török háborúra nem éreztek többé szenvedett csapásaik után a minden külsegélytől megfosztott országrendek; s a többség akaratában a kormányzó is kénytelen

---

[1]) Kovachich: Vestig Domit. 272. és Suppl. ad Vest. II, 110.

[2]) Zrednai Vitéz János levelei Schwandternél II, 62.

lőn megnyugodni. A törökkel kötendő béke tehát ismét szőnyegre hozatott. Murad szultán, minthogy hadai a rigómezei ütközet után a derék Skanderbegtől ismét megverettek, maga is békét óhajtott Magyarországgal; s aziránt ajánlatot is tőn a szerb fejedelem által. Ennek folytában Brankovics a múlt év végén Szegeden összegyűlt rendektől is nyert megbizást a közbenjárásra [1]; s kevéssel ezen országgyülés előtt Garay és Ujlaky, mint Magyarország meghatalmazottjai Szendrőbe menvén, meg is állapították a békeföltételek javaslatát [2]. E föltételek tehát most tanácskozás alá vétettek; de minthogy általok a török fenhatósága Bosnya-, Szerb- és Oláhországra nyilván elismertetett, nem tetszettek a rendeknek, s Brankovicshoz utasítás küldetett, hogy más alapokra ügyekezzék fektetni az alkudozást [3]. 1449.

Egyébiránt az igazat megvallva, a pápának a török háborút elhalasztani, s a belbébét megszilárdítani javasló tanácsa a létező körülmények közt nem is volt oly igen helytelen, mint talán a rendek idézett válasza látszik mutatni; mert a fölött, hogy eddigelé Fridrik királylyal sem sikerült megkötni az állandó békét; a csehektől sem volt nyugta az országnak. Giskra, daczára a múlt évi törvénynek, mely a főkapitányságokat eltörűlte, még mindig bitorolta a főkapitányi czímet és hatalmat, s mitsem hajtva a törvényekre, kénye-kedve szerint gazdálkodott a felvidéken. Csehei pedig kivált a kelyhesek, nemcsak a törvénynek, hanem már neki sem engedelmeskedtek, s a Szepességben és Sárosmegyében összecsoportozván, s magukat testvéreknek (brátrik) nevezvén, féktelenűl dúltak; a papokat pedig az urvacsorájának mind a két alakban való kiszolgáltatására kényszerítették.

---

[1]) Ivanics jegyzete Vitéz János 49-dik leveléhez, e. h 68.

[2]) Teleki: Hunyadyak kora Okmánytár X, 243.

[3]) Kitünik ez az alkudozásnak utóbbi bár Brankovics rosz akarata miatt sükeretlen folytatásából. Ld. Vitéz János 49-dik levelét e. h. 97.

1449. A cseheknél nem kevésbé zabolátlan volt a lengyel Komorovszky Péter, s a magyar Szentmiklósi Pongrácz: amaz Liptó-, emez Turócz vármegyét egészen maga alá vetette és függetlenűl zsarnokolta, nem ritkán Morvába és Lengyelországba is űzvén zsákmánylásaikat [1]. A rendek tehát most a törökök helyett Giskrát és a cseheket határozták megtámadni, s rendre és engedelmességre szorítani. E határozat aztán oly utasítással adatott tudtára Miklós krakói dékánynak, ki mint az ország követe, még a múlt évben küldetett Rómába, hogy e végre pénzsegedelmet eszközöljön ki a pápától, „ki — úgymondának — ha már bennünket megunt is, legalább a hit fentartásában ne legyen késedelmes“ [2].

Giskra pártoskodása. Az országgyülés szétoszolván, miután intések s fenyegetésekre az erős váraiban bízó büszke Giskra mitsem hajtott, Hunyady Székely Tamásnak, a maga unokaöcscsének vezérlete alatt hadat küldött ellene; miután pedig ez Somosnál, Kassa mellett vigyázatlanúl táborozván, sept. 5-kén meglepetett s megveretett, Hunyady maga indult a féktelen cseh úr megalázására. De Gisra most nem szállt a síkra erős váraiból; miért is Hunyady mindenekelőtt Szepsi várát a csehek egyik főrablófészkét vívta meg, az elfogott rabló őrséget kéz- és orrcsonkitással büntetvén meg. Innen Körmöcz alá robogott, melynek polgárai titkon értésére adták, hogy készek neki megnyitni kapuikat. De a szándékairól idején értesült Giskra megelőzte őt a városban, s a polgárokat meggátolta városuk megnyitásában. A kormányzó azt lődöztetni nem akarván, Szepesmegye felé indult, a csehek ott lévő várait ostromlandó. De már útközben lengyel követek, — köztök Dlugoss kanonok, a történetíró, jövének elébe, hogy közte és Giskra közt békét eszközöljenek, s a háború pusztításait a lengyelek birtokában lévő szepesi vá-

[1] Turóczy IV. Cap. 49, Kollár. Syll. Dipl. 1351. A rendek lev. Ep. Joan. Zredna. Schwandtnernél II, 63.

[2] A rendeknek most idézett levele.

rosoktól eltávolítsák. Minthogy egyrészről a Fridrikkel kötött két évi fegyverszünet is letelt volt, másrészről pedig Szerbország foglalta el újabban figyelmét, Hunyady maga is óhajtá a békét Giskrával megkötni, s így az előleges fegyverszünet deczember 5-kén létre is jött; utóbb pedig, az 1450-ki márczius folytában Mezőkövesden, Hunyady és Giskra személyes jelenlétében, több úr, megyei és városi követek befolyásával tartott értekezletek a végleges békét is megállapították. Kassa, Lőcse, Eperjes, Bártfa, Körmöcz, Selmecz és Zólyom városok továbbra is Giskra kezei közt hagyattak; némely más csehek bizonyos összeg lefizetése mellett távozásra birattak az országból. Hogy a béke állandóbb legyen, Hunyady ez alkalommal a maga özvegy hugát is nőül igérte Giskrának [1]). 1450.

Ezen, az ország belbékéjének hozott áldozat után, a kormányzó több fontos tárgyak végett junius folytában országgyülést tartott Pesten. Mindenekelőtt a Giskrával kötött béke vétetett vizsgálat alá, s nyert a rendektől is megerősítést. De csakhamar rendkivüli felindulásba hozta a rendeket egy, az egyházi kegyuraságra vonatkozó kérdés. Egy Bálint nevű pálos szerzetes, pápai követ s gyóntató, még a múlt évben egy pápai brevével jelent meg az országban, mely őt Dömösön préposttá nevezte ki. Az országtanács akkoron nem fogadta el a királyi kegyúri jogot sértő brevét és István esztergomi prépostnak gondviselésére bízta

[1]) Dlugoss Lib. XIII, 51. kövv. Giskrának egy levele (Dat. in Civit. Cassoviensi fer. 3-a post Dom. Ramispalm. a. d. 1450). A Kassa városi levéltárban íróhártyán létező eredetiről, melyet kiadott Teleki is, Okmánytár X, 256. Hunyadynak s a többi békebiztosoknak Nógrád megyéhez írt levele. Tudománytár X. füz. 128. A békekötés helye iránt ellenkezés van az okmányokban: míg Giskrának említett kassai levele egykorú kéztől e hátiratot hordozza magán: Litera indempnitatis super observatione pacis in Kewes ordinate, — s a többi idézett okmányokban is Kövesd áll, egy 1451-ki erre vonatkozó oklevélben, melyet Pray (Annal. III, 82) Kaprinay közléséből kiadott Rimaszombat említtetik.

1450. a dömösi prépostságot. A mellőzött Bálint ennek következtében egyházi átkot eszközlött ki a pápától István ellen, ha a kérdésben forgó prépostságot át nem adja. E tárgy most szőnyegre hozatván, a rendek indulatosan törtek ki az olaszok, s a szentszék ellen; s kijelentvén, hogy Bálintot befogadni egyátalában nem akarják, a pápának megíratták, hogy bármit készebbek tűrni, mintsem az ország jogait megsértetni engedjék [1]).

Ezután a Fridrik királylyal létező viszonyok, melyek a fegyverszünetnek múlt évben letelt ideje óta függőben valának, vétettek tanácskozás alá. A többszöri sükeretlen kisérletek után, semmi remény nem maradván fen az iránt, hogy Fridriket az ifjú László, s a letartóztatott várak és városok kiadására bírni lehessen, a rendek ez iránt junius 15-kén kelt levelökben a pápát szólították fel közbenjárásaért: eszközölné ki ő szentsége, hogy Fridrik király fogadja el valahára a méltányos föltételeket; mert türelmüket a mindenféle fondorlat és halogatás már kimerítette, s végre is kénytelenek lesznek fegyverhez nyúlni [2]).

Valamint a Fridrikkel való viszonyok elintézése leginkább Garay nádornak volt érdekében, hogy ekként ő is megszabadúljon valahára azon szerződés terhétől, mely szerint János öcsését már négy év óta kezességben kénytelenittetett maga helyett Fridriknél hagyni: úgy Hunyadynak meg az feküdt leginkább szívén, hogy megsemmisítse azon magára nézve nem kevésbbé terhes, mint megalázó szerződést, melyet tőle, mint foglyától, csikart ki Brankovics fejedelem a rigómezei ütközet után, s melynek erejénél fogva fia Hunyady László, túszképen még mindig Szerbországban volt letartóztatva. A két oligarchát ezen érdekek, s e czélok elérése közelebb hozták egymáshoz ezen országgyülés alatt. Hozzájok csatlakozott még, nem tudjuk, mi külön érdektől

[1]) Vitéz levelei, Schwandtnernél II, 75. kövv.

[2]) Vitéz levelei, Schwandtnernél II, 89.

indíttatva, Ujlaky Miklós is; így aztán jun. 17-kén mind a 1450.
hárman szoros szövetséget kötöttek egymással, örökös barátságot, testvéries összetartást s kölcsönös ótalmat esküvén egymásnak, életük mind magán, mind nyilván viszonyaiban [1]).

Ekként a két leghatalmasabb úr támogatásáról biztos lévén Hunyady, szőnyegre hozta végre a tőle Brankovics által kicsikart méltatlan szerződést, melynek, mint kierőszakoltnak megtartására magát kötelezettnek nem érezé, s melytől már elébb a pápa által is fölmentette volt magát. A rendek többsége különben is boszúsággal viseltetett a rácz fejedelem ellen, mert ő volt leginkább oka, hogy a közbenjárása alatt megindított török békealkudozás sikeretlen maradt [2]). Bár tehát a Hunyady-ház fényének és hatalmának néhány irígye ellenzette, a rendek minden nehézség nélkűl elfogadták a kormányzó indítványát, mely szerint ama szerződést megsemmisítetni kivánta, s egyszersmind felhatalmaztatni kérte magát, hogy György fejedelem magyarországi jószágait, részint a török háborúra tett s még fizetetlenűl maradt költségei fejében, részint büntetésül Györgynek a törökkeli czimboráskodása miatt lefoglalhassa, s fegyverrel is kényszeríthesse őt Magyarország felsőségének elismerésére [3]).

A végzés meghozatván, Hunyady nem késett annak végrehajtásával. Munkácsot, Szatmárnémetit, Nagybányát, Debreczent, Böszörményt, Tokajt, Túrt és György több más javait katonái által azonnal lefoglaltatta; és minthogy e fenyítés még csak makacsabbá tette Brankovicsot, dandárával Szerbországra csapott, s azt dúlni kezdé. A megrettent fejedelem most követeket s ezekkel a nála túszul volt Hunyady Lászlót gazdagon megajándékozva küldötte a boszúló

[1]) Közli gr. Teleki: Hunyadyak kora Okmánytár X, 262.

[2]) Vitéz János 47-dik levele és Ivanics jegyzete Schwandtnernél II, 68.

[3]) György levele Katonánál XIII, 734.

1450. atya elébe s békéért könyörgött. Hunyady, fia elbocsáttatása által némileg megengeszteltetvén, s az urak néhányaitól, kik házának irígyei, Brankovicscsal és Czilleyvel titkon egyet értének, békére intetvén, seregét visszavezette [1].

Újabb alku Frigyessel.

A kérelem, melyet a kormányzó s az ország rendei V. Miklós pápánál a Fridrik király mellett teendő közbenjárása iránt tettek, nem maradt eredménytelen: a király az alkudozásra hajlandónak nyilatkozván, október folytában a felek követei Pozsonyban találkoztak. Minthogy azonban a magyar biztosok a békét csak László s az ország részeinek visszaadatása mellètt kivánták megkötni, s e miatt köztök és Fridrik biztosai közt igen heves viták támadtak, melyek az összejövetelt már-már minden sikerétől megfosztani látszának [2], megjelent ott maga a kormányzó is [3]; mert tapasztalván, mennyire szaporodnak a fényében, hatalmában a rácz fejedelem javainak lefoglalása által is tetemesen emelkedett házának irígyei, felette érdekében állónak látta, hogy Fridrikkel a béke valahára megköttessék. S így lőn aztán, hogy az egyesség megtörtént, s a kormányzó október 22-én ez iránt következő tartalmú okmányt írt alá: megegyezik benne, hogy László 18 éves koráig Fridrik gyámsága alatt Bécsben neveltessék; ezen ideig Fridrik a kezén lévő magyar városokat és várakat is békében bírja. Fridrik ellenben megigéré, hogy Hunyadyt Magyarország kormányzójának elismeri, s őt tiszte végrehajtásában sem maga nem gátolja, sem mások által nem gátoltatja, sőt neki ellenségei megfékezésére segítséget nyujtand. Midőn Fridrik az ifjú királyt, mint már törvényes korút szabadon bocsátani akarja, Hu-

[1]) Bonfin Dec. III, Lib. VII, 476. Turóczy IV, Cap. 47. e. h. 262.

[2]) Ebendorfer, Peznél II, 863.

[3]) Ottlétét a kiadott békelevélen kivül tanúsítja egy más levele is (Datum Pozsony 3-o die festito b. Emerici a. d. 1450), melyben Soprony városát tudósítja, hogy a soproniyi, pozsonyi és budai harminczadot a pozsonyi polgároknak adta haszonbérbe. A Soprony városi levéltár eredetijéről.

nyadyt eziránt eleve értesítse, s tudta nélkül ezt ne is tehesse. Ugyanezen alkalommal Garay László is teljesen visszanyerte szabadságát, s a Fridriknél túszul lévő János öcscse hazaeresztetett [1]). 1450.

Ezen szerződés még több ellenséget szerzett Hunyadynak, kit arról vádolának, hogy azt csak önérdekből, miszerint kormányzói tisztét még számos éveken át megtarthassa, kötötte légyen meg Fridrikkel. Hogy ő a kormányzói tisztet nem örömest bocsátotta volna ki kezeiből, a szerződés okmánya kétségtelenné teszi ugyan; de ki fogja ezért bűnös nagyragyravágyásról vádolhatni azon férfiút, ki az eláradt önzés, oligarchiai féktelenség és pártfondorlatok ezen idejében tiszta, hazafias lelkének öntudatában találhatta legjobb bizonyítványát annak, hogy a főhatalom senkinél sem lehet oly önzetlen, erélyes és igazságos kezekben, mint az övéiben? És ki nem tudja, hogy épen az oligarchiai kevélység és önzés sérti meg türelmetlen uralkodási vágyában legtöbbször az igazságot, ügyekszik sárba rántani, irígysége tajtékával bemocskolni a maga fölött tündöklő erényt, érdemet, nagyságot, kivált midőn az alsóbb rangból emelkedett az állam legfőbb polczaira? Hogy a nagy emberek e sorsában ő is osztozik, elég alkalma volt tapasztalnia Hunyadynak már elébb is, de még inkább 1451 óta.

A Fridrikkel való béke megkötése után személyének, emelkedő házának ellenei, kivált Czilley Ulrik, hevesebben kezdének ellene fondorkodni, mint bár mikor eddigelé. E gonosz embernek szinte főtörekvése volt, Lászlót Fridrik gyámsága alól mennél elébb kiszabadítani, hogy aztán rokonsági kötelékeinél fogva a főhatalmat ő bitorolhassa a gyermek-király mellett az országban. Most e békeszerződés által czéljától számos évre elüttetvén, régi gyűlölete még nagyobb dühösségre fokozódott Hunyady ellen, s őt megbuktatni

1451. Fondorlatok Hunyady ellen.

[1]) Ebendorfer e. h. A szerződés okmánya Katonánál XIII, 727. Fejér: Auth. Diplom. 149.

1451. tűzte ki főczéljává, Garayt, Ujlakyt a maga részére vonván, újabban ármánykodni kezdett ipájával, Brankovics despottal, s a hatalmas Giskrával; s ezek nem késtek újabb kellemetlenségeket készíteni Hunyadynak. Mi által bántá ezt most Brankovics, bizonytalan; csak azt tudjuk, hogy a régi sérelmeit feledni még mind nem tudó Hunyady őt ez évben (1451) ismét haddal készült megtámadni, s e végett a tavaszon tetemes erőt gyűjtött össze az alföldön. Házának irígyei azonban, kik bizonyosan nem várták, hogy ily gyorsan emeli fel boszúló karját, közbevetették magukat s békealkudozást hoztak indítványba. A kormányzó most annál hajlandóbb volt azt elfogadni, minthogy Giskra időközben még inkább fölingerlette haragját, s az országnak is még inkább érdekében állott a zavargó cseh kapitányt megfenyíteni. Elvégeztetett tehát, hogy Garay László nádor, Ujlaky Miklós erdélyi vajda és Palóczy László országbiró, Vitéz János nagyváradi püspökkel, Bükk Jánossal és Orbovai Lászlóval, mint Hunyady megbizottaival, az értekezletek végett Brankovicshoz Szendrőbe menjenek.

Hunyady s a pártos csehek. A kormányzó, ezen oldalról ekként megnyugtatva lévén, az alföldön felkészített hadainak egy részével a nyár folytában Giskra ellen indult. A hatalmas cseh kapitány, daczára a mult évi békekötésnek egyátalában nem akart simúlni a rendhez, s tűrni maga fölött a kormányzó felsőségét. Ő még mindig László főkapitányának czímezte magát [1]), s mint ilyen nem szűnt meg a hatalma alatt lévő országrészekben bitorolni a főhatalmat [2]). Most azt sugdosák neki

---

[1]) Igy czímezi magát már azon fentebb említett okmányban is, melyet a kövesdi egyezés után néhány nappal adott ki Kassán a szerződést aláírt városok biztosítására.

[2]) Ennél fogva adta a kassai pénzverést és beváltást Modrár Pál nagy-idai kapitánynak és Gremezer Ágostonnak egy évre 5000 frtért haszonbérbe. A nevezetes okmányt, melynek másolatát a Kassa városi levéltárból magunk is vettük volt, bennünket megelőzve közlé Teleki: Hunyady-kor, Okmánytár X, 297. Szintezen főhatalmat bitorolta Giskra,

Hunyady ellenei, hogy ez a hugával tartandó menyekző 1451.
alkalmával őt megölni szándékozik. Giskra hitelt adott a durva rágalomnak, s nem is késett elárulni ellenséges indulatát. Még több huszita csapatokat híván az országba, egy kolostort Losoncz mellett elfoglalt, megerősített, s a vidéket abból zsákmánylani kezdé. Hunyady, ki most kormányzói tiszte érdekében még kevesbé akarta tűrni e zavargást, a rabló-fészket egy 16 ezernyi sereggel, melynek nagyobb részét az urak zászlóaljai alkották, táborolta körül s oly keményen szorongatá, hogy az 500 főre menő őrség azt szabad elmenetel feltétele alatt feladni ajánlkozott. De Hunyady a rablókkal nem akart alkudozni, s feltétlen hódolatot kivánt. Majd azonban Giskra is megjelent a várda megsegélésére; minek következtében a kormányzó seregének egy részét a vár körűl hagyván, más részével Giskra ellen siete. De alig kezdődött meg a csata, s ime azon urak, kik csak azért jelentek meg táborában hogy őt elárulhassák, eleve koholt tervök szerint, mind a vár alól, mind táborából gyalázatosan elfutottak. Az ekként cserben hagyott s az árulás által zavarba hozott hívei, egyrészről a várbeliek, másrészről Giskra által két tűz közé jutván, rövid csatározás után futásnak eredtek. Sok mások közt Kompolthi János is a csatamezőn maradt halva. Hédervárу László egri püspök pedig többekkel együtt fogságba kerűlt. De az árulók közől is elvette méltó díját egy kósza golyótól Pelsőczy István a tárnok fia, ki halála előtt bűnbánva vallá meg a gyalázatos összeesküvést.

A könnyű győzedelemhez jutott Giskra, miután csaknem az egész felső Magyarországot hatalma alá vetette, püspök foglyával Eger alá szállott, s azt felkérte; de a hazáfias

midőn 1451-ki jun. 18-kán kelt levele szerint, a körmöczi kamarához tartozó bányatizedet, a király nevében s mint annak főkapitánya Flohel Péter körmöczi birónak és Jung Péter kamaragrófnak 3450 vörös ftért egy évre haszonbérbe adta. Ld. az általunk közlött brüsseli okmányokat, Magy. Tört. Emlékek Okmánytár I, 3.

1451. lelkű várnagytól mind a mellett is elutasíttatott, hogy a püspök a maga váltságául szintén sürgette a vár feladatását. — Azonban Hunyady, nem sokáig hagyta a féktelen kapitányt ekként gazdálkodni a felföldön. Boszúra gyúlva az alávaló csíny miatt, sietett le alföldi zsoldosai táborába, s avval nemsokára ismét a felföldön termett, s minthogy Giskra síkra szállni nem mert, annak várait kezdé vívni. Rosnyót, Szepsit, Derencsényt rövid idő alatt megvévén, Zólyomot, Giskra főfészkét táborolta körül, s miután a várost felégette, hamar meg nem vehető fellegvárával szemközt, annak féken tartására, egy várdát emeltete, s azt őrséggel ellátván, ismét Giskra szorongatására indula. De ellenei ekkoron már a maguk részére vonták az országos tanácsot, s ennek közbevetésére egy új békeszerződés készült a felek között, mely szerint a kövesdi, vagy mint az ekkor kelt okmányban áll, rimaszombati béke oly módon újíttatott meg, hogy Hunyady az elfoglalt várak birtokában maradjon ugyan; de a kövesdi béke szerint a cseheknek kötelezett összeg maradékát, 10,600 frtban lefizesse; Giskra viszont minden további terjeszkedéssel felhagyván, a kormánynak s a törvényeknek engedelmeskedjék [1]).

E közben az országtanács és Hunyady fentebb említett biztosai által Brankovicscsal is megköttetett az egyesség, s erről aug. 7-kén Szendrőben főpontjaira nézve oly értelmű levelet adtak ki a biztosok, hogy a kormányzó, a rácz fejedelem és a Czilley Ulrik közt létezett kölcsönös gyűlölség kiirtása végett, a házasság Hunyady Mátyás és Brankovics unokája, a 10 éves Czilley Erzsébet közt 1453 végén valóban végbemenjen; a kormányzó Brankovics lefoglalt jószágai közől Munkácsot, Szatmárnémetit, Nagybányát, Debre-

---

[1]) Turóczy IV. Cap. 48. Dlugoss : Lib. XIII, 81. Bonfin Dec. III. Lib. VII, 477. Chalkokondylasz Lib. VII. e. h. 140. Haselbach Peznél II, 863. Az országtanács és Giskra levelei Praynál: Annal. III. 82. kövv.

czent és Böszörményt sajátjául tartsa meg; ellenben Becsét, 1451.
Becskereket, Száva Sz. Dömötört, Kölpényt, Szalankeményt, Zimonyt, Érd-Somlyót és Világosvárt Brankovicsnak adja vissza; de ha ez unokáját a mondott időben át nem adná, ezen jószágok is a Hunyady-nemzetségre szálljanak [1]. — Ez alkalommal, úgylátszik, a török béke iránti közbenjárással is újra megbízatott Brankovics fejedelem; mert a meghalt Murad utódával II. Mahomeddel, még ez évben három évi fegyverszünet köttetett, melybe László havasalföldi vajda is be lőn foglalva [2].

Fridrik királynak régi terve volt Rómába menni, hogy magát ott császárrá koronáztassa. Főleg ez indította őt arra is a múlt évben, hogy Hunyadyval békét kössön, mert az ifjú Lászlót is magával akarta vinni Olaszországba. Miután tehát Lászlónak, mihelyt nagykorúságra jut, kiadása iránt a cseheket és osztrákokat is megnyugtatta, s koronáztatása iránt a pápával is mindent elvégzett volt, az 1451-ki novemberben útnak indult. Most azonban Eizinger Ulrik, Albert királynak egykoron kedves embere s nagy befolyású tanácsosa, kit érdekeiben Fridrik többféleкép megsértett, nagy ellenzéket támasztott ellene az osztrákok között. Az urak és városok általa fölizgatva, tűrni egyátalában nem akarták, hogy Fridrik az ifjú Lászlót is magával vigye, s kiadatását követelték. Fridrik azonban a magyarok és csehek megnyugvásában bízva, sürgetéseikre mitsem hajtott, s útját tovább folytatta. De a boszúra gyúlt osztrákok, kivált miután Lászlót, hogy mellette uralkodhassék, minden áron megszabadítani vágyó Czilley Ulrik is hozzájok csatlakozott, most nem hagyták magukat oly könnyen elutasíttatni, mint eddigelé. Deczember közepén Bécsben gyülést tartottak, a

[1] György deszpot levele Katonánál XIII, 788. Garay lev. Telekinél: Okmánytár X, 305.

[2] Hunyady levele a brassaiakhoz. Teleki: Hunyady-kor, Okmánytár X, 322. Dukas: Script. Byz. XII, 104.

1452. Fridrik által kinevezett tisztviselőket letették, s Eizingert a tartomány főkapitányának választották, 12 kormányzó tanácsost rendelvén melléje; a magyarokat és cseheket pedig követeik által felszólították, egyesűljenek velök közös fejedelmök kiszabadítására Fridrik gyámsága alól.

Hunyady kétségkivül maga is örömestebb látta volna, hogy László az országban, jóra való magyar urak felügyelése alatt nevekedjék; de miként a körűlmények álltak, ezt alig látta kivihetőnek; sőt bizonyosnak tarthatá, hogy László, Fridrik kezéből kiszabadulván, Czilley Ulriknak, anyjáról rokonának, jutand főleg befolyása alá. Örömestebb látta ennélfogva, hogy a fejedelem, míg felnő, maradjon Fridrik gyámsága alatt, — kinek visszavonúlt, fölötte mértékletes élemódja mellett a gyermek is legalább romlatlan férfiúvá növekedhetik, mintsem az alacsony jellemű, gonosz Czilley Ulrik befolyása alatt, lélekben és testben megromolva üljön fel majd az ország trónjára. E tekintetből tehát a kormányzó nem volt hajlandó pártolni az osztrákok és Czilley törekvését. De fájdalom, annyira növekedett már a nagy férfiú irígyeinek száma, hogy nem mindig az ő nézetei bírtak többséggel az országos tanácsban; most pedig még Czilleynek is volt reá gondja, hogy Garay, Ujlaky s mások az ő törekvéseinek szerezzenek érvényt. Kénytelen volt ennélfogva megegyezni, hogy Fridrik után Magyarország részéről is követség küldessék mely a kis király kiadatását sürgesse. De ezen követség is oly sükeretlen maradt Fridrik mellett, mint az osztrákok sürgetései [1]). Minthogy azonban Ausztriában nőttön nőtt az ellenzék, a magyar országtanács sem elégedett meg többé Fridrik halogató válaszával, s az 1452-ki február 12-re Pozsonyba országgyülést hirdettetett [2]). Az urak s több megye s város követei innen márczius

---

[1]) Aeneas Sylvius Kollárnál e. h. II, 220.

[2]) Hunyady meghivó levele Szabolcs vármegyéhez Telekinél, Okmánytár X, 320.

elején Bécsbe mentek át, közösen tanácskozandók az ott 1452.
összegyűlt osztrák, cseh és morva rendekkel. Itt a négy nemzet márczius 5-kén egymással szövetséget kötvén [1]), elhatározta, hogy Lászlót és mind azt, mi országaitól elszakasztatott, ha másként nem lehet, fegyvererővel szabadítsák ki Fridrik kezéből; László azután atyjának végintézete szerint Pozsonyban neveltessék. Azután, még egy kisérletet teendők, követeik által leveleket küldének a pápához, kérvén őt, vetné magát közbe a nála megfordulandó római királynál, igazságos követeléseik teljesítése végett, — és magához Fridrikhez is, őt fenyegetve szólítván fel, hogy a közös fejedelmöket, a magyar szent koronát, s a letartóztatott várakat és városokat adja vissza [2]). A magyar rendek pedig, miután a fentebbi végzést az országban kihirdették, Giskra ellen, kit meg nem jelenése miatt már a pozsonyi gyülés elitélt, Czilley Ulrikkal oly értelmű szövetséget kötöttek, hogy miután a boldogult Erzsébet királyné meghagyásából ő adta át Giskrának Kassa, Lőcse és Bártfa városait, ezeket most László megszabadúltáig szintén ő vegye Giskra ellen védelme alá [3]). Mindezek fölött némelyek, még László nevelőjével is összeköttetésbe lépvén, az ifjú fejedelmet általa megszöktetni is megkisérlék, mi azonban idején elárultatván, nem sikerült [4]).

A követek, kiket a Rómából már visszatérőben lévő Fridrik maga elébe sem bocsátott, a pápánál sem találtak kedvezőbb fogadtatásra; sőt ez egyházi átokkal sujtotta mind azokat, kik a császárt gyámfia végett háborgatnák. De az osztrákok és Czilley már szintén nem hallgattak a pápa fenyegetéseire, s a visszatért Fridriket Bécsujhelyt addig ostromolták, míg ő Lászlót, Eizinger mellőztével

---

[1]) Praynál Annal. III, 89.

[2]) Teleki, Okmánytár X, 323. 325.

[3]) U. o. 328.

[4]) Aeneas Sylvius epist. 409.

1452. nekik, s különösen Czilley Ulriknak septemb. 4-kén ki nem adta [1]).

László Czilley Ulrik kezében. Az osztrákok e működéseiben a bécsi gyülés óta semmi részt nem vett többé Hunyady, nem annyira azért, mivel őt mind a pápa megintette, tartózkodnék e zavargásoktól [2]), mind a császár megnyerni ügyekezett hizelgő levelei által [3]). mint inkább azért, mivel meggyőződött, hogy ha László Czilley Ulrik kezeibe jutand, mit pedig megakadályozni alig lehet, annak mind az ifjú király, mind az ország kárát vallja. Bár tehát a császárnak sem adta meg a kivánt segedelmet, másrészről az osztrákokat sem pártolta, hanem mivel látta, hogy a magyar urak többsége az osztrákokat legalább erkölcsileg támogatja [4]), maga az egész ügyben közönyösen viselte magát, s a felvidékre ment hadaival, hogy azt a múlt országgyülési itélet miatt békétlenkedő Giskra ellen védelmezze [5]). Ez volt kétségkivül oka annak is, hogy Bécsbe sem ment a király üdvözletére, hova az megszabadúlta után vitetett, hanem csak László fiát küldé fel az esztergomi érsek, a váradi püspök, Garay, Ujlaky s azon más urak kiséretében, kik az ifjú királynál tisztelgének, s őt az országba meghívták.

Nagy örömére vált ezen uraknak, hogy László, midőn hallá, hogy velök az osztrák nagyok a felett vitatkoznak, hol lakjék a király, a vitának azon nyilatkozattal vetett véget,

---

1) Turóczy IV, Cap. 51. Aeneas Sylvius Hist. Frider. Kollárnál e. h. 350. kövv. Hist. Boh. Cap. 40.

2) Praynál: Annal. III, 111.

3) Engel: Gesch. des U. R. III, 1, 167.

4) Chmel: Material. II, 21. Némelyek fegyveresen is részt vettek Neustadt ostromában ld. Kovachich: Form. Sol. Styli No. 133. 532.

5) Dat. in Descensu n. exerc. prope. Civit. Crempniciens. fer. 3-a p. post fest. b. Stepani. R. a. d. 1452. Meghagyja Majtényi Györgynek, hogy fegyveres népét, s a vidékbeli földnép harmad részét ásókkal, fejszékkel -- et cetera attinentia... ad laborandi fortalicy sub Civitate Crempniciensi fiendi — táborába hozza. A bécsi csász. könyvtár irataiból.

miképen „ő Magyarországban született, ott kellend tehát laknia is" —; de már ekkor is aggodalommal láthaták, miként törekedik Czilley Ulrik az ifjú fejedelmet egészen a maga hatalma alá hajtani, tőle minden más befolyást eltávolítani; és miként ügyekszik a 12 éves király jellemét megrontani. Első gondja volt ugyanis Czilleynek eltávolítani Lászlótól mind azokat, kik a fejlődő gyermeknek jó irányt adni, s őt magát ellensulyozni képesek lehettek volna. Így a derék Eizingert mindjárt az első napokban megfosztva találjuk minden befolyástól [1]). Hogy pedig e kizárólagos hatalmat magának a jövőre is biztosítsa, oda fordítá minden törekvését, hogy a gyermekből kéjenczet, árnyék királyt neveljen, lelkében minden munka s komoly foglalkodás iránt undort, gyűlöletet ébreszszen. Egyik mulatságból a másikba ragadta őt, alig engedve neki időt nem hogy tanulásra, mívelődésre, hanem csak nyugvásra is. Hogy pedig őt minden komolyabb foglalkodásra, ha tán jőne is valaha kedve ilyesmire, képtelenné tegye, szellemét s kedélyét, tehetségeit s hajlamait ügyekezék szeszes italok s kora szerelmek által elölni; szóval, kiszámolt rendszerességgel fogott a gyermek lelkének, erkölcseinek megrontásához [2]); és bizonyára nem rajta múlt, ha gonosz szándoka még sem sikerűlt egészen kivánsága szerint. 1452.

Még könnyebb volt a bizalmatlanság és gyanú mérgét becsepegtetni a gyermek szivébe a távollevők iránt, mint eltávolítani tőle minden jobb befolyást. És e tekintetben kivált Hunyady Jánost, kitől méltán legtöbbet tartott, tűzte ki áldozatává az aláváló Czilley. A királyt csak bérenczei-

[1]) Bizonyítja ezt Eizinger egy levele (Geben zu Wien am Samstag nach d. heil. Kreutztag Exaltationis anno 1452) Soprony városához, melyben ennek tudtára adja, hogy azon ügyet, melyben őt megkeresték, miután magának már semmi hatalma, a király és Czilley úr elébe vigyék. A Soprony városi levéltár eredetijéről.

[2]) Aeneas Sylvius Hist. Frider. III. Kollárnál, Analecta Vindob. II, 396.

1452. vel környeztetvén, úgy festeté le ezek által László előtt Hunyadyt, mint a kitől trónját s életét egyaránt kell féltenie. „Ő már két nagy sereget s az egész magyar nemességet elárulta a töröknek, — így szólának a fondorlatot még át nem látó gyermek előtt az alávalók, — maga Ulászló király is az ő hűtlenségének lett áldozatává; ő ki a királyi hatalmat még mindig bitorolja, a királyi jövedelmekből csak párthíveit gazdagítja és saját hatalmának épületét rakja, semmitől sem fog visszaborzadni, mi nagyravágyó terveiben útját állja [1]).

Czilley ármányai nem maradtak elrejtve Hunyady előtt: a Bécsben járt követség néhány szemes tagja híven értesítette őt az ellene készülő cselszövényekről. A kormányzó ezek hallatára eleinte ellentállni szándékozott Czilleynek, s nemcsak háza barátaival szorosabb szövetséget kötött, hanem még a Bécsben történtekkel szintén elégedetlen Giskrához is közeledett, s vele oly egyességre lépett, hogy egymást minden erőszak ellen segítsék, s a hatalmokban lévő várakat és városokat senkinek, — kiskorúsága alatt, míg Czilley vezetéke alól ki nem kerűl, magának a királynak se adják ki [2]). De hamar átlátta Hunyady, hogy ily módon csak irígyeit szaporítaná, s az ellene elhintett rágalmak hitelét erősítené; ezeket tehát csirájokban elfojtandó, elhatározta magát, lemondani kormányzói tisztéről. E végett azon követséggel, melynek a korona s az ország letartóztatott részei iránt Fridrik biztosaival kellett alkudoznia, november 11-kén személyesen felment Bécsbe.

Míg itt az alkudozások a sokat követelő császár biztosaival folytak, és végre is siker nélkűl szakasztattak félbe, Hunyady feltett szándokát valóban végre is hajtotta: az 1453-dik év elején, egy ünnepélyes gyűlekezet alkalmával kormányzói tisztéről lemondott. László a lemondást elfogad-

---

[1]) U. o. 404.

[2]) Aeneas Sylvius e h. 405.

ván, őt érdemei jutalmául Beszterczе örökös grófjává s az ország főkapitányává nevezte, egyszersmind az ország jövedelmeinek kezelését is kezein hagyván [1]). 1453.

III.

Czilley fondor-latai Hunyady ellen.

Czilley Ulrik, mióta látta, hogy mindenható befolyását a királyra féltenie nincs oka a vele ebben versenyezni nem akaró Hunyadytól, a maga terveit egészen megváltoztatta ennek irányában. Meg lévén győződve, hogy Magyarországon hatalmának senki sem állhat útjába, ha Hunyadyval barátságos viszonyban él, s tudván azt is, hogy ezt nem fogja oly módon háttérbe szoríthatni, mint Eizingert Ausztriában: úgylátszik, azon dolgozott, hogy őt maga iránt lekötelezze, barátságát megnyerje. Őt minden alkalommal a legnagyobb tisztelet jeleivel halmozta el; s kétségkivűl az ő tanácsára történt az is, hogy a király Hunyadyt a besztercezei grófsággal megadományozta, az ország jövedelmeinek kezelésében meghagyta, s nagy becsű ajándékokkal tisztelte meg. Szintén ily kegyelmesnek mutatta magát iránta a király Pozsonyban is, hova a magyarok kérelmeitől indíttatva, az 1453-ki január végére országgyülést hirdetott. A király itt nemcsak a besztercezei grófságról és czímere bővítéséről szóló okmányt kiadatta Hunyadynak [2]), hanem őt még a görgényi és dévai uradalmakkal s Temes és Körös megyékben több más javakkal is megadományozta [3]); fiát pedig, az alig 20 éves Hunyady Lászlót Horvát- és Dalmátország bánjának méltóságára emelte [4]). És ha tudjuk, hogy Czilley oly aggodalmasan őrzötte az ifjú királyt, hogy őt szeme elől

---

[1]) U. a. Frehernél II, 60. Turóczy IV. Cap. 51. Bonfin Dec. III. Lib. VII. 480. Arenpeck, Peznél I, 1259. stb.

[2]) Praynál Annal III, 125. Telekinél: Hunyadyak kora Okmánytár X, 347.

[3]) Telekinél e. h. 356. kövv.

[4]) U. a. II, 277. a 3-dik jegyzet alatt.

1453. egy perczig sem veszté el, s ez annyira függött tőle, hogy az ő tanácsa, helyeslése nélkül egy lépést sem tett: nem fogunk kételkedhetni, hogy mind ez Czilley befolyásával, egyenes akaratával történt. És az országgyülés menetében is minden Hunyady kivánsága s akarata szerint folyt [1]; mi Czilley megegyezte nélkűl alig történhetik vala. László bár 13-dik életévét is csak néhány nap múlva volt betöltendő, az uralkodást tényleg átvette, s annak jeléül az ország törvényeinek és szabadságainak megtartását hittel fogadta, s viszont az ország rendei által is hűségesküt tétetett le maga iránt [2]. Végeztetett továbbá, hogy a király külföldiekre országos tisztet, méltóságot ne ruházzon; az újabban emelt várak, melyek csak az ország belbékéjének háborgatására szolgálnak, lerontassanak; a volt kormányzó adományai érvényesek maradjanak [3]. Bár törvénybe nem ment, végeztetett az is, hogy Giskrának a kezén lévő várak és városok átengedéseért bizonyos pénzösszeg fizettessék, s e végett minden jobbágytelektől egy forintnyi adó szedessék [4]. Giskra ezután nemsokára el is hagyta az országot.

Miután Hunyady már Bécsben, a kormányzói tisztről történt lemondásakor az ország főkapitányává neveztetett, s a közjövedelmek kezelésével is megbízatott, újabb rendelkezés most nem tétetett az igazgatás tekintetében. Czilley mindazáltal a király tudtával oly egyességre lépett vele, hogy a közjövedelmekből a királyi udvartartására évenként 24,000, neki magának pedig a király melletti szolgálataiért 12,000 forintot adjon, a többit szabadon fordíthatván, mint annak előtte, az ország szükségeinek fedezésére [5].

---

[1]) Aeneas Sylvius: Hist. Boh. 132. (a baseli 1571-ki kiadás szerint) Res ibi pro voluntate Huniadis ordinantur.

[2]) Ez első nyoma a KK. és RR. által mondott hódolati eskünek.

[3]) Corpus Juris I, 207.

[4]) Kovachich: Suppl. ad Vest. Com. II, 119.

[5]) A Hunyadyak korának nagy érdemű írója azt állítja, (II, 283) hogy Czilley csak kelepczébe akarta ejteni Hunyadyt, ki ellen most sem

De bár ekként jó egyetértésben volt is ekkor Czilley Hunyadyval, kitől a maga hatalma tekintetében, annál több oka volt tartania, mennél inkább tapasztalta az országgyülés folytában is, hogy a főrendek többsége s az egész nemesség, néhány úr minden fondorlatainak daczára is, meleg ragaszkodással viseltetik a nagy férfiú iránt: őszinte barátság s bizalom nem létezhetett a két, egymástól jellemre oly különböző, férfiúban egymás iránt; csak tűrték egymást, Hunyady Czilleyt a közbéke —, ez amazt hatalmának fentartása végett. Czilley azonban, a nagy férfiú jellemét felfogni képes nem lévén, s őt magához hasonló önzőnek tartván, míg barátságot színlele, egyszersmind éreztetni is akarta vele, hogy számos ellenei közt az ő barátsága nélkűl Hunyadyt is oly sors érné, mint minő Eizingert érte. Ezen kivül pedig, nehogy Hunyady Eizingerrel ellene valaha egyesűljön, a gyűlölet magvát is el akarta hinteni a két férfiú között. A magyarok, maga Hunyady is, azt óhajták, hogy a király hosszabban időzzék köztök, s beljebb is menjen az országba, mi azonban nem volt Czilley terve szerint. Hunyadynak tehát, ki a király vonakodásának okát kérdezé, azt hazudta az ármányos ember, hogy Eizinger tette félénkké, bizalmatlanná a királyt, azt sugdosván neki, hogy ő, Hunyady, élete ellen törekedik. Hunyady erre szembesíttetni kivánta magát Eizingerrel, s a király Czilley szavára, ki jól tudá, hogy 1453.

---

szűnt meg fondorkodni, midőn őt a kormányzóság átvételével a szövegben említett föltételek alatt megkinálta, s hogy Hunyady az ajánlatot visszautasítván, a közdolgoktól ekkoron egészen visszavonúlt. Ezt mi tévedésnek tartjuk. Hogy Hunyady az igazgatás kezelésében megerősíttetett, oly világosan mondják, Aeneas Sylvius, Turóczy és Bonfin, hogy abban kételkedni nem lehet; s maga a nagyérdemű szerző is közöl (Okmánytár X, 395) egy oklevelet, mely szerint Hunyady Erdélybe távozván is intézkedett a kormány ügyeiben, s pedig in persona Regiae Maiestatis. Hogy pedig a királyi udvartartásra valóban 24,000 frt adatott Hunyady által, szinte kétségtelen Aeneas Sylviusból. Hist. Frid. III, Kollárnál 448. és epist. 162. Opera 713.

1453. Eizinger megjelenni nem fog, többször is meghívatá, de mind hasztalan, a cseltől félő urat. — Czilley még ezáltal sem ingathatá meg ugyan a hitet Hunyadyban Eizinger becsületessége iránt, de azon czélját legalább elérte, hogy Hunyadyval újabban is láttatá, mennyire hatalmában áll a gyermek-király, s mily veszedelmes lehet ő arra nézve, kire cselszövényei hálóját kivetette [1]).

A király, minden kérelmek daczára, még februárban oda hagyta Pozsonyt, miután Hunyady Lászlót a Szepességben és környékén zavargó csehek ellen intézendő hadjárat fővezérévé nevezte ki. Giskra távozta után ugyanis kapitányainak egyike, Axamith, a gazdag zsákmányt nyujtó hazát nem akarta elhagyni, s több ezer csehet gyűjtvén össze maga körül, rablással rettegteté a felvidéket. A király utóbb még Berényi Jánost, a Homonnay urakat, Szentmiklósy Pongráczot, Rozgonyi Osvátot is felszólítá, támogatnák zászlóaljaikkal az ifjú vezért; ki aztán némileg meg is fékezte a rablókat [2]).

Hunyady János maga az országgyülés szétoszlása után Erdélybe utazott, úgylátszik, családi ügyeinek rendezése, az új királyi adományok birtokba vétele végett [3]). Az évet részint ezekben, részint Temesváron töltötte a hős, mindig szemmel tartván a törököt, s várván míg az Konstantinápolyt megveszi, — mert egy igen elterjedt s közönségesen hitt jóslat, ennek elestéhez kötötte a keresztény fegyver szerencséjének újabb feltünését. Itt, az alvidéken érte őt azon nagy érdekű hír is, hogy Eizinger Ulrik az osztrák rendek jobbjaival összeszövetkezvén, Czilleyt megbuktatta, úgy hogy ez életét is csak bajosan menthette meg az ellene föl-

Czilley bukása.

---

[1]) Aeneas Sylv. Kollárnál e. h.

[2]) U. a. ep. 162. Oklevelek Katonánál: XIII, 907. kövv. A lőcsei templom felirata Schwandtnernél I, 885. Teleki: Okmánytár X, 386. kövv.

[3]) Teleki: Okmánytár X, 399. kövv.

ingerült bécsi polgároktól [1]). László ezután több magyar egyházi s világi urak kiséretében Prágába utazván, a huszitákhoz hajló s e miatt a pápától még meg nem erősített Rokiczana érsek mellőztével, magát Dénes esztergomi cardinal-érsek által, október 28-kán cseh királylyá koronáztatta [2]). 1453.

Jelen volt a koronázáson Hunyady János is, és még a koronázást megelőző napon Podjebráddal, a Sternbergekkel és Eizingerrel egymás segedelmére s illető hazáik javának eszközlésére szövetséget kötött [3]). De ezután nem sokáig mulatott itt Hunyady, mert Konstantinápolynak még május 29-kén történt eleste után, — minek híre azonban csak a nyár folytában lett bizonyossá a kereszténységben, — Magyarország egén is vészfellegek gyülöngének. Szebeni és bártfai kereskedők, kiknek keleten széles kereskedelmi összeköttetéseik valának, hírűl hozták, hogy II. Mohammed a keleti birodalom elfoglalása után azt mondta volna, hogy „valamint csak egy isten van a mennyben, úgy a földön is csak egy úrnak kell lenni"; s e mondatának valósitását Magyarországon kezdendő, nagy készületeket tesz az országot a következő évben megtámadni. Mielőtt Hunyady Prágából távozott, a király őt a közdolgok igazgatásában, s az ország jövedelmeinek kezelésében egy nagy országos tanács alkalmával újra is megerősítette [4]); mindenki érzé, hogy csak az ő hős karja fordíthatja el a vészt az országtól, s a kereszténységtől.

Hunyady újabb készületei a török ellen.

A török szándokairól szárnyaló hírek a nemzetet, — melyben a hosszú oligarchiai zavargások a polgári erényt igen meggyérítették, s a haza szent szerelmét önzés, az áldozatkészséget önhaszonlesés, a közszellemet magánérdek, meg-

---

[1]) Aeneas Sylvius Kollárnál II, 450. és Hist. Boh. 134.

[2]) Dubravius: Hist. Boh. Lib. XXIX, 272. l. Dlugoss Lib. XIII, 124.

[3]) Chmel: Fontes rerum Austr. II, 31.

[4]) V. László levele Praynál: Annal. III, 152.

1454. hasonlás, pártviszály váltotta fel, — félelemmel töltötték el, s figyelmét az oly rég elhanyagolt, bomladozó honvédelem rendszerére fordították. Az 1454-dik év elejére országgyülés hirdettetett, melyen Hunyady a rendek által is kineveztetett az ország főkapitányává, s az egyházi s világi urak, és a nemesség részéről hat-hat adatott melléje, kik megvizsgálnák, hány zászlóaljat lehet felállítani a királyi jövedelmekből, s gondoskodnának, hogy ezen jövedelmek a királyi kamrába pontosan beszolgáltassanak, s a zászlós urak is rendesen megkapják azon díjakat, melyek nekik a tiszti zászlóaljak felállitására kijárni szoktak. Végeztetett továbbá, hogy az említett országos bizottmány ügyeljen fel arra is, hogy a papok, jövedelmeik arányában oly módon járúljanak a honvédelemhez, mint Zsigmond király alatt rendeltetett. A világi urak s birtokos nemesek mindnyájan személyenkint tartozzanak megjelenni a táborban, váraik őrizetére csak egy várnagyot hagyván otthon. A telek-katonaságot és a jobbágytalan kis nemességet illetőleg, minden megyében biztosok neveztessenek, kik a szolgabirákkal a telek számát összeírván, minden száz telek után négy lovast s két gyalogot jól felfegyverezve állítsanak ki, a kiket a megye által választandó kapitány vezessen a fővezér zászlai alá; a jobbágytalan kis nemesek, kik koruk szerint szolgálatra alkalmasok, fejenkint keljenek fel. Ezek mindazáltal, valamint a telekkatonaság is csak az ország határain belől kötelesek szolgálni. A királyi és királynéi városok, a rácz fejedelem és Czilley szabadítékos városai, Tótország, a jászok és kúnok hasonlókép minden száz telek után négy lovast és két gyalogot állítsanak a táborba. Ki ezen szabályokat megsérti, a tábort idő előtt elhagyja, jószágvesztéssel lakoljon, az urak s birtokos nemesek pedig, ha a reájok eső fegyvereseket hiányosan állítanák ki, minden lovasért 16, s minden gyalogért 10 arany forintnyi bírságot fizessenek.

E gondoskodás az ország védelméről nem volt fölösleges: Brankovics György már kora tavaszszal, személyesen

felkereste Hunyadyt, segedelmet kérvén tőle Mohammed ellen, ki országát megtámadta. Hunyady, ki az országgyülés szétoszlása után, mindjárt nagy buzgalommal látott a hadgyűjtéshez, mihelyt felkészűlt, Brankovicscsal együtt átkelt a Dunán. Mohammed ekkoron Osztroviczát már megvette volt és Szendrőt ostromolta. De Konstantinápoly megvívója nem mert szembeszállani a nagy hírű vezérrel, ki atyjára, Muradra annyiszor oly súlyos csapásokat mért volt. Hunyady jöttének hírére Szendrő ostromával felhagyott és Drinápolyig vonúlt vissza, Firusbéget hagyván csak hátra Szerbiában, mintegy 30 ezernyi sereggel. Hunyady Krusolicznál találkozott szemben Firusbéggel, és miután őt megverte, s magát számos előkelő törökkel egyetemben elfogta, futamló hadát pedig megsemmisítette, egész Pirotáig és Bodonig lehatolt győzedelmes seregével, s e városokat fölégette. Itt értesűlt, hogy Mohammed egész haderejével kiindúlt ellene Drinápolyból. Ő tehát, mivel a zászlai alatt álló sereg csekélyebb volt, mintsem az egész török haderővel megütközni tanácsosnak láthatta volna, Nándorfehérvárra vonúlt vissza, hogy ott a határokon kivül táborozni nem köteles nemességgel egyesűlve, várja be a török támadását. Innen szólítá fel aztán Fridrik császárt is, hogy mint a kereszténység világi feje, egyesítse a keresztény fejedelmeket: most igen alkalmas az idő, megalázni a törököt; de ha ez nem történik meg, az elbizott ellenség nemsokára nagy veszélyt hozhat a kereszténységre [1]). 1454.

E kérelemnek most jó sikerét várta Hunyady, mert Konstantinápoly eleste nagy hatást tett a kereszténységre, s Európa fejedelmeiben mutatkozott is némi hajlandóság a török elleni hadjáratra. De Fridrik nem azon ember volt, kiben az ily vállalatra szükséges erélyt s tevékenységet föl-

[1]) Hunyady levele a császárhoz Praynál: Annal. III, 145. U. a. a szászokhoz Teleki X, 430. Turóczy IV. Cap. 50. V. ö. Hammer: Gesch. des Osm. R. I. 433.

1454. találni lehetett volna. Ő ugyan mindjárt a tavaszon összehívta Regensburgba a birodalom rendeit; de maga sem ott, sem Frankfurtban nem jelent meg, hol a rendek september folytában még egyszer összegyűltek; minek következtében, bár a hadjárat Aeneas Sylvius, császári biztos, és a hatalmas szónoklatú s a pápa megbíztából Németországban kereszthadjáratot hirdető Capistrán János ferenczi szerzetes sürgetéseire végzéssé lett is, megindítása idejére nézve a rendek nem tudtak megegyezni. E közben, miután a török Sophia melletti táborában nyugton maradt, s utóbb Konstantinápolyba tért vissza, Hunyady is szétbocsátá a felkelt hadat. — Brankovics György pedig a külfejedelmek segélyében többé nem bízva, harminczezer arany évi adó igéretével békét eszközlött ki magának.

1455. A török hadjáratról még a télen is folytak az értekezletek, mind Magyarországban, — hol e végett a király Vízkereszt napjára, Budára országgyülést hívott egybe [1]), mind Neustadtban, hol az 1455-ki februárban a pápa s több fejedelmek követei gyűltek össze, a magyar országgyülésből kiküldött követekkel tanácskozandók [2]). De V. Miklós pápának márczius végén történt halála, Czilley Ulriknak Lászlónál ismét kegyelembe jutása és Fridrik császár hanyagsága mindezen készületeket megakasztotta. A magyar követek üres biztatásokkal bocsáttattak el Neustadtból.

A dolgok e fordulata annál kellemetlenebb volt Hunyadyra nézve, minthogy ezután kedvencz foglalkodása, a török háború helyett, alacsony fondorlatokkal kellett egy ideig bajlódnia. Czilley Ulrik nem állhatott ellen az egyszer megízlelt hatalom csábingereinek, s mindaddig nem nyugodott, míg viszont ő is meg nem buktatta vetélytársát, Eizin-

[1]) V. László király levele a szászokhoz Fejér: Authent. Dipl. 158. Több úr levele ugyanazokhoz, u. o. 163. és Hunyady levele a császárhoz: Tudom. Gyűjtemény 1835. III. füz. 39. l.

[2]) Aeneas Sylvius Praynál: Annal. III, 154.

ger Ulrikot. Nem tartozik hozzánk, elbeszélni azon aláváló fondorlatokat, melyekkel végre czélját érte. Elég mondanunk, hogy Czilley az ifjú király, az Eizinger erélyes kormányát megunt osztrák urak, s az elcsábított bécsi nép által az 1455-ki áprilban diadalmenethez hasonló ünnepélylyel fogadtatott s kisértetett be Bécs városába. És az ármányos ember azon elhatározott szándokkal lépett fel most a király mellé a trón lépcsőire, hogy Hunyadyt is megbuktassa, kiről azt hitte, hogy elébb a maga megbuktatásában Eizingerrel egyetértett; kitől félhetett, hogy a mult évben, a török hadjárat alatt Horvátországban elkövetett féktelenkedéseiért, s a törökkel folytatott összeköttetéseiért kérdőre fogná vonhatni; kiről tudta, hogy alacsony céljainak soha sem lesz közönyös elnézője; ki ellen fellépni a nagy férfiú irígyei, kivált rokona, Garay nádor által is buzdíttatott [1]).

1455. Czilley megint a kormányon.

A fondorlatok kezdetének idejét egy szövetség jelöli, melyet Czilley Garay nádorral s Ujlaky vajdával mindjárt Bécsbe visszatérte után, ápril 7-kén (1455) kötött, melyben kötelezte magát, hogy e két urat mind a kormányt illető, mind magán ügyekben a király előtt mindenki ellen támogatandja [2]). Majd az erdélyi szászokat bujtogatta fel Hunyady ellen, hogy a királynál ellene panaszt emeljenek; s fölmelegítette mind azon rágalmakat, melyekkel őt már elébb is terhelte volt a király előtt. „Ő, Hunyady, az országban s nem László a valóságos király, — sugdosá a gonosz ember a hiszékeny királyi ifjunak, — ő szedi be az ország jövedelmeit, az ő hatalmában vannak az ország legerősebb várai s egész fegyveres ereje. Semmi kétség, hogy a koronára áhitozik, mit ha másként nem, végre is a török segedelmével

Czilley újabb fondorlatai Hunyady ellen.

[1]) A gyűlölet főokául Bonfin azt mondja, hogy számüzetése alatt Hunyady nem fizette neki a 12 ezer aranyat. Ezt látszik érteni Aeneas Sylvius is, midőn írja (Hist. Boh. Cap. 64.) Locum eius optabat, nec post lectionem (tán ejectionem?) promissum acceperat aurum.

[2]) Teleki, Okmánytár X, 437.

1455. kezébe fog keríteni, kinek már a magyarok két nagy seregét is elárulta. Nyilván a török ellenségének színleli magát, de alattomban annak barátja. Már kétszer megszegte hitét: Erzsébet királynét elhagyta; a behívott lengyel Ulászlót a várnai ütközetben elárulta. Ha, mit ismét sürget, az országba megy László, erőszakkal vagy méreggel kétség kivül elvesz az ő keze által; mert már ki vannak a cselek élete ellen hányva. Meg kell tehát előzni, ellene kell visszafordítani az általa tervezett merényletet. Igérje meg a király, hogy nemsokára visszatér az országba, de elébb a közügyek színe alatt idézze őt udvarába; ha feljő fogassa el s ölesse meg: csak így fog László atyai örökségében békével uralkodhatni" [1]).

A vészború ekként mind sürűbben torlódott a hős feje fölött, mi azonban csak arra szolgált, hogy jellemének nagyságát s tisztaságát egész fényében kitüntesse. Az elcsábított ifjú király Czilley terve szerint őt Bécsbe hivatá. De ő ekkor már értesítve volt az ármányról Vitéz János püspök s kir. kanczellár által s azt válaszolá, hogy az országban mindenütt jobbágyi hűséggel teljesítendi királya parancsait, de külföldre menni nem köteles. E válasz Lászlóval még inkább elhitette a hallott rágalmakat; s újabb parancs megy Hunyadyhoz: jelenjen meg tehát Köpcsényben, az ország határain, hol vele Czilley tudatni fogja a király akaratát. Határozattá lőn hogy, ha onnét őt a Bécsbe menetelre reávenni nem lehetend, helyben ölessék meg. Hunyady engedelmeskedett; de ismervén a cselt, kétezer lovas kiséretében méne fel s a vár előtt egy nyillövésnyire megállapodék. Czilley ez által meglepetve, hogy őt kiséretétől elszakaszsza, kiüzen: hogy ő a király személyében jő, illő tehát, hogy felkerestessék; rangja olyan, hogy nem válhatik kisebbségére Hunyadynak, ha őt a városban meglátogatja; itt kényelme-

[1]) Aeneas Sylvius: Hist. Boh. Cap. 64. Opera 136. és Hist. Frieder.. Kollárnál II, 458.

sebben is végbe mehet az értekezlet. Czilley van hozzá küldve, — lőn a válasz, — s nem ő Czilleyhez; a rangelsőségről feleselni sem hely, sem idő; Magyarországban a Czilley grófok az ország főkapitánya után állanak; s elvégre nincs kedve a gróffal várban találkozni, ha abban elébb szintannyi őrsége nincs, mint a grófnak. A találkozás tehát nem jött létre. 1455.

De Czilley nem akarta elszalasztani a kelepczéhez egyszer már oly közel csalogatott martalékot, s harmadszor is parancs megy hozzá a király nevében, jőne fel mennél elébb, a királynak felette fontos ügyekben, mulhatatlanúl kell vele szólnia; személyét menvéd biztosítandja. Hunyady hogy még azon irígyeit is elnémítsa, kiktől előbbi meg nem jelenése miatt a király iránt engedetlenséggel vádoltatott, viszszaüzen, hogy azonnal megindul Bécs felé, de a menvédet a salzburgi érsek, Károly badeni fejedelem és Podjebrad által is aláíratni, s elejébe küldetni kivánja. Minden meg lőn igérve. Ő tehát ezer lovas kiséretében átlép a határokon s pár mérföldnyire Bécs előtt megállapodik, várván a menvédet. Nemsokára Lamberg lovag jő elébe, hírül hozó, hogy maga a király fényes kisérettel jő elébe: sietne tehát; a levelet a találkozásnál veendi majd Czilleytől. Hunyady kiséretével együtt lóra ül s Bécs közeléig halad; de midőn a nyílt tágas mezőn senkit sem látott, egy közel faluban megállapodék. Most Czilley maga vágtat elejébe negyven lovassal s inti őt, folytatná útját s ne hagyná a királyt oly sokáig váratni magára. „A mező nyílt, mondá neki a hős, de senkit sem látok közeledni magam felé“. „A király a hőség miatt a szőlős kertek árnyában várakozik“ — felelé Czilley. „Jó, mondá Hunyady, megyek; de add át a bátorságlevelet“. „A királynál feledtem“, hazudta amaz, elfogulatlanságot mesterileg színlelve. „Hazudtál lovag“, mondá ekkor Hunyady Lamberghez fordulva. „Csak a gróf parancsát teljesítém válaszolá Lamberg, őt gáncsold, ha nem adja át a menvédet“. És most Hunyady sem fojthatá el tovább haragját. „Így

1455. akartál-e megcsúfolni, aláváló lélek?" dörgi a megszeppent Czilleyre. „Tőrt vetettél nekem? De magad estél a verembe, melyet számomra készítettél. Hatalmamban vagy, s megölhetnélek, gaz tetteid méltó jutalmáúl. De tisztelem a királyt, neki, ne magadnak, köszönd életedet; hanem óvakodjál velem még egyszer így találkozni". Ezt mondván, ellenét az aláválóság és a vallott kudarcz szégyenérzetének hagyván hátra, csapatával az országba visszaszáguldott [1]).

Az ifjú király és csábítója Czilley, kik a nagy ember jellemét felfogni képtelenek, annak tetteit, elhatározásait a magokéhoz mérték, polgári háborútól tartottak. A félelem nem is volt egészen alaptalan; mert a honfiak nagy része, a haza nagy emberében, kinek vesztesége kipótolhatlan hiányt okozott volna, magát a hazát látta oly gyalázatosan megtámadtatva, és zajlongani kezdett. Czilley szorultságában Giskrát hívta ismét az országba.

E viszályok közt nyílt meg junius folytában Győrött az országgyülés, melyre Brankovics fejedelem is megjelent, segélyt kérendő a török ellen, ki országát a tavaszon ismét megtámadta. Ennek a török készületeit s ezekből Magyarországot is fenyegető veszélyt ábrázoló előadása s igérete, hogy az ország seregéhez tíz ezernyi jól felkészűlt haddal kész csatlakozni, valamint Kapisztrán Jánosnak, ki a keresztbadjárat hirdetése végett nem rég jött volt be az országba, békére, egyetértésre buzdító hatékony beszédei némileg lecsilapították az ingerűltséget, mely a király, Czilley s pártjok ellen támadt volt, midőn a gyűlésre szintén megjelent Hunyady, nehogy személye miatt a haza szenvedjen, hivatalairól lemondott [2]). Még inkább a közügyekre fordúlt a rendek figyelme, midőn junius 21-kén sebes futár érkezett a

[1]) Aeneas Sylvius: Hist Boh. Cap. 64. Opera 136. kövv. l. Bonfin Dec. III. Lib. 7. 484.

[2]) Úgy látszik, fia, Hunyady László is ekkor mondott le Horvát-s Dalmátország bánságáról.

rácz fejedelemhez, hírül hozó, hogy Mohammed szultán Novoberdót gazdag arany- s ezüst bányáival, melyek uroknak évenként 120 ezer aranyat termeltek, elfoglalta, s több más várat s várost körűltáborolt. Hunyadyban a közveszély ismét háttérbe tolta magán sérelmeinek emlékezetét, ismét fölébreszté benne kedvencz eszméjét, a török elleni hadjárat előkészítését, s példája által másokban is lelkesedést költendő, saját költségein tíz ezernyi hadat igért kiállítani a csatatérre. És ha ezekhez, úgymond, a király 20 ezerre emelhető dandára, a burgundi fejedelemtől igért szintannyi segélyhad, a frankfurti gyűlésen megajánlott s a pápától és Olaszország államaitól várható sereg hozzácsatlakozik, a keresztény sereg könnyen megütheti a százezret; ennyi haddal pedig, ha az csak három hóra láttatnék el zsolddal, (utóbb majd megszerezné azt maga az ellenség földén), nemcsak Európából, hanem még a szent földről is kiűzi a törököt [1]). 1455.

Az országgyülés, nem tudjuk mi okból, juliusban Budára tétetett át. Innen írtak aztán az ország rendei az új pápának III. Calixtnak, szerencsét kivánván neki felmagasztaltatásához s kérvén őt, hogy koronáztatásakor tett igéretéhez képest ne késsék segélyét nyujtani a török ellen. „Még most mindenki közőlök azt hiszi, hogy lehetséges a törököt kiűzni Európából; de ha a segély elmarad, e reményről rövid idő mulva le kellend mondani. Ők maguk, mennyire tőlök telik, szokott állhatatossággal készek önvédelmökre kiállítani minden erejöket; elhatározták mindazáltal bevárni ő szentségének is segedelmét“ [2]).

A nagy eszme annyira megragadta Hunyady hős lelkét, hogy annak valósíthatása végett még ellenségeivel is kész volt, hihetőleg Kapisztrán János közbenjárására, kibékűlni. A királylyal kötött egyessége szerint Hunyady átadta a kezén lévő legtöbb királyi várat, s ezek közt Budát is; az

---

[1]) Kapisztrán János lev. a pápához, Praynál: Annal. III, 157.
[2]) Praynál: Annal. III. 150.

1455. ország déli részének kormányát s védelmét ismét magára vállalta; s hogy a király lelkéből minden gyanút kiirtson, a maga kisebbik fiát Mátyást, a király udvarába, annak udvarnokai közé küldötte [1]. A Czilleyvel kötött szerződésben, mely aug. 1-jén kelt, a felek őszinte barátságot és kölcsönös védelmet igértek egymásnak, s kikötötték, hogy necsak a hitszegés, hanem a király s korona elleni hűtlenség büntetése, tehát jószág és fejvesztés büntetése érje azt, ki e szerződést megszegi [2]. Egy más levélben Mátyás fiának jegyese Czilley Erzsébet nászajándokának meghatározását is egészen ennek atyjára Ulrik grófra bízta [3]. Kibékűlt végre Garay László nádorral is; minek jeléűl, úgy látszik, akkor lőn a házasság is elhatározva Hunyady László és Garay leánya közt. A nagy férfiú jelleme kezeskedik, hogy e kibékűlése őszinte volt; de Czilleyét, Garayét most is színleltnek bizonyíták a bekövetkezett események.

Az ország rendei még augusztus havában is együtt voltak Budán, de a török hadjáratra nézve még sem tudtak megegyezni; minek részint az volt oka, hogy Brankovics, gyorsabb segedelmet nem remélvén, hazatért s magát a szultánnak kegyelemre megadván, ezt kiengesztelte s arra bírta, hogy országából kivonúljon; részint az, hogy a külföld segélyében nem nagy volt a bizodalom. S ezen felűl, bár Hunyady kibékűlt is ellenségeivel, a pártok egymással s a királylyal még azután is viszálkodtak. A pápa erről Kapisztrán János által értesűlvén, sept. 1-jén kelt levelében Széchy Dénes esztergomi érseket nevezte ki követévé, meghagyván neki, hogy a török hadjárat sükerítése végett minden módon ügyekezzék a belbékét helyreállitani [4]. Utóbb, sept. végén, más bíbornokokat is küldött követekül mind Magyar- és

[1]) Bonfin: Dec. III. Lib. 7. 486. Aeneas Sylvius: Hist. Boh. Cap. 64. Opera 137.

[2]) Chmel: Material. II, 82.

[3]) U. o. 83.

[4]) Raynald: Annal. Eccl. XVIII, 439. Pray: Annal. III, 162.

Németországba, mind a franczia és angol királyokhoz, a keresztes hadjárat előmozdítása végett. De a hadjáratból 1455 folytában már semmi sem lett. Az említett körűlményeken kivűl ezt még az is akadályozta, hogy a török sereg mirígyhalált hagyott hátra Szerviában, mely aztán Magyarországra s Erdélyre is átterjedt [1]; minek következtében senkinek sem volt kedve hadba menni a török ellen, ki Szerviából visszatérvén, ez évben úgy sem fenyegette többé az országot. 1455.

A tudósitások azonban, melyek az ősz és tél folytában a keletről érkezének, semmi kétséget sem hagytak fen az iránt, hogy Mohammed 1456 tavaszán egyenesen Magyarországot szándékozik megtámadni. E hírek s a pápai követ, Carvajal János bíbornok sürgetései arra birták László királyt, hogy már Vízkereszt nyolczadára országgyülést hirdessen Budára, mi azonban utóbb februárra (1456) halasztatott. A király e hónap 6-kán érkezett meg Cziliey kiséretében Budára. Megjelent ott Hunyady is, — ki időközben a császárt, az aragoniai és burgundi fejedelmeket segélynyujtás végett nem szűnt meg ösztönözni [2], — de bátorsága végett nagyobb kiserettel és számos barátainak, különösen Székely Tamás vránai pörjel, Rozgonyi Sebestyén, Kanizsay László s több más urak s Vlád oláh vajdának társaságában [3]; mert hogy ellenei a mult évi frigykötés daczára sem szűntek meg ellene agyarkodni, e frigykötésnek az országgyülés folytában történt megújítása is nyilván bizonyítja [4]. A tanácskozások megnyittatván, a pápai követ, Carvajal bíbornok, biztosítá a rendeket, hogy az olasz hajóhad már megkezdte készületeit, az év folytában minden

1456.

Tervek a török hadjáratra.

[1]) Kovachich: Script. Min. I, 14. E ragályban halt meg Mátyás jegyese is, Czilley Erzsébet, ki az eljegyzés óta Hunyadyné gondjai alatt nevekedett.

[2]) Kapisztrán János levele. Praynál: III, 168.

[3]) Turóczy IV. Cap. 53. Bonfin. Dec. III. Lib. VII. 486.

[4]) Chmel: Material. II, 105.

1456. bizonynyal hadjáratot intézendő a Hellesponton; tudtokra adá azt is, hogy az aragoniai és burgundi fejedelmek tetemes segélyhadakat igértek. E kedvező tudósitás, Hunyady János ösztönzései s példája, minélfogva hét ezer lovast igért felfegyverezni saját költségein és Kapisztrán Jánosnak a kereszt fölvételére buzdító s kedélyrázó beszédei a rendeket arra birták, hogy aratás utánra (mert a mult évben kivált Szerbiában felette szűk volt a termés) hadjáratot határozzanak a török ellen. Azonban ápril 7-kén híre érkezik, hogy a szultán roppant seregeivel már megindult, Nándorfehérvár ostromát, s ennek megvétele után Magyarország megtámadását tűzvén ki czéljává [1]). E rémítő hír vételére elhatároztatott, hogy a sereg, mihelyt csak felkészülhet, táborba szálljon; a pápa pedig követe által megkéretett, hogy az igért segedelmet tüstént állítsa ki, s az olasz hajóhadat küldje a török vizekre. A pápai követ a hadjárat sükerítésére átalában a legnagyobb buzgalmat fejté ki, nemcsak III. Callixtot sürgetvén az ügy erélyes megindítására, hanem a külfejedelmeket is felhíván, hozzanak vagy küldjenek mennél elébb segedelmet a fenyegetett kereszténység védelmére [2]); Kapisztrán János mellé pedig több szerzetest, ezek közt a Mátyás király alatt nevezetessé lett Veronai Gábort, adván társúl a kereszteshad hirdetésére [3]). De maga a király is szivére látszék venni az ország veszedelmét, s ápril 7-kén kelt levelében sürgetve szólítá fel a német fejedelmeket, hogy frankfurti végzésök szerint ne késsenek megküldeni az igért segélyhadat [4]), s ugyanazon napon a pápát is buzgón kérte igéreteinek teljesítésére [5]).

De e buzgalom nemsokáig tartott, mert mellette volt s

[1]) A pápai követ levele Katonánál XIII, 1045.

[2]) Egy levelét Zsigmond osztrák hghez közli Teleki: Okmánytár X, 499.

[3]) Katonánál: XIII, 1049.

[4]) Chmelnél: Fontes rer. Austr. II, 19.

[5]) Katonánál: e. h. 1041.

minden jobb gerjedelmet hamar elfojtott benne Czilley Ulrik. A gonosz ember, attól tartván, hogy Hunyadyt egy újabb fényes győzelem reá nézve még veszélyesebbé tehetné, megveretését óhajtá, ha bár az az ország nyilvános vesztére történnék is. E végett nemcsak a királyban, ki egészen tőle függött, elölt minden jobb szándékot, hanem pártja embereinek titkon meg is hagyta, hogy Hunyadyt zászlóaljaikkal ne támogassák; végre pedig, midőn híre érkezett, hogy a török Nándorfehérvárhoz már közeledik, a gyönge királyt, midőn annak jelenléte a készületek sürgetése végett legszükségesebb volt volna, egy vadászat alkalmával Budáról Bécsbe szöktette [1]). A király megszöktetésében Czilley teljesen czélját érte: az urak nagyobb része, példáját követve, jószágaira távozott, s a fejetlenné lett országban oly zavar áradt el, hogy még a budai várnagy is őrseregével együtt odahagyta a gondjaira bízott várat, s a nemesség sem gondolt többé a felkelésre. 1456.

De mennél nagyobb veszély fenyegette e körülmények közt a hazát, annál fényesebben tűnt ki Hunyadynak és néhány lelkesebb barátainak buzgalma, hazaszeretete. A nagy férfiú Nándorfehérvárat László fia, Szilágyi Mihály sógora, Ország Mihály és a spanyol Bastida alatt őrséggel, eleséggel s védelmi szerekkel lehetőleg ellátván, fáradhatatlanúl, s nagy részben saját költségein gyűjté a hadakat. Értesűlvén, hogy a török hajóhadat is küld fölfelé a Dunán, avval a várat minden segélytől elzárandó: maga is mintegy 200 hajót gyűjtött össze a Dunáról és mellékfolyamairól Szalánkemén táján. A nagy hazafi mellett még két férfiút tűntetnek ki különösen emlékeink, kik az ország védelmének eszközeit e válságos napokban lángbuzgalommal készítették elő. Ezek egyike a pápai követ, Carvajal bíbornok, másika a szent életű, hatalmas szónoklatú s lángbuzgalmú Kapisztrán János. Amaz némi keresztteseket összegyűjtvén, azokkal maga is Kapisztrán János.

[1]) A pápai követ levele Kapisztránhoz Praynál: Annal. III, 160

1456. lement Hunyady táborába, melyet Szeged táján gyűjtött; de onnan őt Hunyady a király mellé küldé vissza, részint, hogy Czilley ármányait ellensúlyozza, részint hogy a szomszéd tartományokban is gyűjtsön kereszteseket [1]. Emez a hitábránd lelkesedésével járt városról városra, faluról falura hirdetve a keresztet, osztogatva bűnbocsánatot mindennek, ki a kereszt ellenségei ellen fegyvert ragad: és elragadó szónoklatának tüze ezreket gyúlasztott fel a keresztnek halálba menni kész bajnokaivá.

Mohammed szultán ez alatt julius első napjaiban, több mint 150 ezernyi sereggel s 300 ágyúval, melyek közől huszonkettő óriási nagyságú, 27 láb hosszú volt, Nándorfehérvárhoz érkezett, míg 200 gályából álló hajóhada Zimonyon felül zárta el a Dunát. Az óriási ágyúk nem sokára éjjel nappal kezdének működni a város falai ellen: tompa morajukat a déli szél, mondják, egészen Szegedig felhozta, hol Kapisztrán a kereszteseket gyűjté, s hol gyűlni kell vala az urak és nemeseknek is, de a kik közől csak felette kevesen jelentek meg [1]. Maga Hunyady Temesváron, majd Kevében gyűjté zsoldosait, sürgeté a szászokat a gyors megjelenésre [3]; de minden ügyekezete mellett is csekély maradt serege: emlékeink csak Koroghy János macsói bánt, Kanizsay Lászlót s a Rozgonyiakat nevezik meg a hős segedelmére jöttekül. Ezekkel indult meg tehát végre Hunyady, életének legdicsőbb tettére, míg Kapisztrán János a Tisza mentében vezette le átalában a köznépből s tanulókból és barátokból álló, jobbára csak kaszákkal, vasvillákkal, szekerczékkel s ólmos botokkal fegyverzett kereszteseit.

---

[1]) Praynál: Annal. III, 169. kövv.

[2]) Turóczy IV. Cap. 55. Hungariae Domini quadam desidia, quasi gravi somno laborantes, periturae arci auxilium ferebant minime. Ugyanezt mondja Tagliocozzo, Kapisztrán János társa. Praynál: Annal. III, 175.

[3]) Telekinél Okmánytár X, 526. kövv.

A török ágyúk e közben iszonyú pusztítást tőnek a város falain; és Hunyady üzenetet vőn Szilágyitól, hogy ha segélye nem érkezik, a várost csekély számú őrseregével pár napnál tovább lehetetlen megtartani. A segély-nyujtás csak a Dunán vagy a Száván keresztül történhetvén, a vezér haladék nélkül lebocsátja naszádait, s miután azokat keresztesekkel, egy nagyobb hajóját pedig gyakorlott katonákkal megrakta, a várbelieknek tudtára adja, hogy julius 14-kén intézendi támadását; ők is szedjenek tehát össze minden hajót, s ugyanazon időben hátulról támadják meg a török hajóhadat. Ennek gályái lánczokkal egymáshoz kötve, széltében az egész Dunát elállották, s legénységök gúnynyal fogadta a feléjök közeledő apró magyar naszádokat. De a Kapisztrán János buzdításai által lelkesedésre gyúlasztott keresztesek s a városból 40 naszádon háttámadást intéző polgárok csodát míveltek: öt órai heves harcz után a török gályasorok több helyt megszakasztattak, három gálya mintegy 500 fegyveressel elsülyesztetett, négy elfogatott, a többiek annyira megzavartattak és megrongáltattak, hogy a harczot többé nem folytathatván, rendetlenűl megfutamodtak. A megmenekűlt gályákat, nehogy a győzők kezébe essenek, a szultán utóbb fölégettette.

1456.

Hunyady, győzedelme Belgrádnál.

A dicső vízi győzelem után, a közlekedés megnyílt a várossal, s Hunyady a maga fegyvereseit, s a keresztesek egy részét haladék nélkűl a városba teszi át; a többieket, kiknek száma menten szaporodván, mintegy 60 ezerre növekedett, zimonyi táborukban gyakoroltatja a hadakozásra. De erre nem sokáig engedett időt a török szultán; mert bár Hunyady a vár falait mennyire lehete, kijavíttatá, de az éjjel nappal bömbölő rémséges török ágyúk azokat néhány nap alatt ismét több helyt rommá lődözték, s a szultán julius 21-kén estenden közönséges ostromot parancsolt; Hunyady, a török hadoszlopok mozgalmait észrevévén, a maga fegyvereseivel, más felől Kapisztrán János a keresztesekkel, kiknek közepén egy Péter nevű nemes vitte a kereszttel

1456. jelölt zászlót, a külsánczok előtti térségen fogadták az ellenséget. A nagy vezér jelenléte s példája által élesztett katonaság harczkedve, s a szentnek tisztelt Kapisztránnak Jézus nevét kiáltozó szava által felgyúlasztott keresztesek lelkesedése a harczot rendkivűl hevessé, több óráig kétessé tette. Kétszer nyomúl be a török a városba, kétszer űzetik ismét vissza a mieinktől. De újabb és újabb pihent csapatai, melyek a fáradtakat felválták, végre erőt vettek a keresztényeken; s több oldalról a városba hatoltak, azt hosszú, véres utczai harcz után elfoglalák, s a keresztények egy részét a város külső bástyáira, más részét a várba szorítván, ezt is vívni kezdék. Szilágyi s az őrség többi tisztjei mármár kétségbe estek megtarthatásán, s becsesebb vagyonukat hajókra hordaták. De megtörhetlenűl áll még Hunyady egy, Kapisztrán János másfelől, ki hogy buzdító szavát mindenfelé hallhassák, közel a bástyához egy toronyból lelkesíté a kereszteseket. Leghevesebb a harcz a híd körűl, mely a városból a várba vezetett; de néhány török az árkon is áthatol s a falakra kapaszkodik. Ezek egyike fel is jutott a bástyára s épen török zászlót készüle kitűzni a fal ormára, midőn őt egy vitéz magyar, Dugovics Titus megpillantá. A két vitéz kemény tusára kél; de erejök egyenlő, győzni egyik sem tud. Ekkor a hős Dugovics magát halálra szánva, ellenét átöleli, s az oromról magával együtt a mélységbe rántja [1]). Azonban egy lesujtott nyomán százak teremnek a pihent ozmánok közől, és Hunyady már maga is kételkedni kezd a vár megmenthetésén; de azért ernyedetlenűl tartja fen a harczot a dobogó körül, melyen át a törökök a várba jutni törekedtek.

Így hullámzott a harcz az egész éjen át, s midőn a hajnal felvirradt, a keresztények réműlve látják, hogy a városnak már minden utczáin hemzseg a török, s a város árkait is sűrüen lepik el csapataik, a város előtti síkon pedig újabb,

[1]) Ld. erről a Tudom. Gyüjtem. 1824-ki folyamának 8-dik füz. 18 és kövv. l.

pihent dandárok törekednek a kapu felé. Ekkor a város 1456.
külső falain s bástyáin az ellenség alant levő tömegei közt elszigetelve küzdő keresztesek, kiket a jámbor Kapisztrán nem szűnik buzdítani, „mintegy a szentlélektől megszállva,“ — mond a szemtanú Tagliocozzo szerzetes — ama nagy menynyiségű rőzse-kötegeknek estek, melyek a rések kiigazítása végett hordattak volt eleve a falakra; ezeket szurokba, kénkőbe mártják, s meggyujtván, az ellenség sürűen hullámzó tömegeire hányják. A tűz nagy sebességgel terjed el a törökök lebegő ruháin, s őket rövid időn tűztengerbe meríti. A zavar, melyet e jelenet előhozott, s a félig elégettek kínos jajgatásai rémülettel tölték el az ozmanokat, s hogy a pusztító elemtől menekűljenek, mindnyájan a kapu felé tolonganak. A magyarok a várból s a város bástyáiról utánok eredve űzik a futamlókat. Rövid idő mulva egy élő török sincs többé az utczákon s az árkokban, és csak a fegyver és tűz miatt elesettek ezrei fedik azokat; a megfélemlett ellenség, táborának sánczai közt keresett menedéket.

Hunyady e győzedelem után sem tartván még tanácsosnak nyilt harczra kelni az erősebb ellenséggel, s nem kételkedvén, hogy az újabban is intézend rohamot, katonáit s a keresztesekeket a város falain, s azok réseinél és kapuinál helyezte el, és szigorú tilalmat hirdetett ki mindenfelé, ne merészelné senki elhagyni a maga helyét, s ingerelni az ellenséget. De a fegyelmetlen keresztesek közől nehány vakmerőbb, esti hat óra tájban, e tilalom daczára is kiszökött a síkra, mely a város és a tábor közt létezett, s az ott lévő törököket megtámadta. Példájok és fegyverök szerencséje mind többeket vont utánok; s a török táborból hasonlókép mind többen jövének a síkra, társaik védelmére, és ekként mind hevesebbé, mind terjedtebbé válék a harcz. Eleinte Kapisztrán János tartóztatni ügyekezett a kereszteseket, de látván, hogy a különben szentül fogadott szava, engedelmességre most nem talál, a nép harczvágyában az isten intését sejti, s hosszú keresztjét megragadva, s Jézus nevét

1456. és segítségét egész erejéből kiáltozva, többi kereszteseivel is a harcztérre siet. A már egész éjen át küzdött s még is ily ernyedetlen népnek harczvágyában Hunyady a győzelem biztos jelét látja, s egész hadával szintén az ellenség táborára rohan, s ekként az ostromlottak támadókká lévén, a harcz az egész vonalon nagy lelkesedéssel megújult. A tábor sánczai egymás után bevétetnek, az ágyúk őrsége levágatik s elűzetik. Mohammed ágyúit veszélyben látván, maga is harczra kél, harczra vezetteti minden erejét. De hasztalan; a magyarok rohanása ellenállhatatlan: a szultán maga is megsebesíttetik, egész serege rendetlen futásnak ered. Minthogy az éj beállott, Hunyady cseltől tartva, a mult éji s napi harcztól különben is fáradt seregével nem űzte az ellenséget, s annak ágyúit részben beszegeztetvén, részben magával vivén, a városba visszavonúlt. Ezen elővigyázat azonban felesleges volt. A megvert török had a legzavartabb módon futott egész Sophiáig, s itt is csak nagy szigor, számosak leöletése által sikerűlt azt a szultánnak megállítania. A keresztények csak más nap reggel látták, mily roppant győzedelmet nyertek: 24, mások szerint 40 vagy ötven ezer török s köztök több előkelő basa hullája, a martalékká lett 300 ágyú, 23 hajó, számtalan fegyver stb. hirdette annak nagyságát [1]).

[1]) Hunyady, Kapisztrán János és társa, Tagliocozzo levelei Praynál: Annal. III, 171. 175. kövv. Egy névtelen levele (Ex Wienna ... in die S. Stephani pape et mart. a. d. 1456.) mely a bécsi csász. könyvtár kéziratai közt találtatik (Cod. 4498. l. 186.) — Welche György lev. a. sopronyi polgárokhoz (Datum Wyenne fer. 2-a prox. p fest. ad vinc. b. Petri ap. a. d. 1456) Sciatis quod die hesterna venit quidam homo domini Gubernatoris de Castro Nándoralbensi, qui retulit, quod trina vice Turci receperant idem castrum, sed semper per D. Gubernatorem fuerunt expulsi. Ultimatim adeo fuerunt prostrati ... quod solum ipsi equites cum maximis dampnis, et ipse imperator solus evasit, pedites omnino sunt prostrati et occisi in campo, pauci ex ipsis fugam dederunt. Lucrati etiam sunt 12 Bombardas magnas, quarum longitudo 32 palmarum, latitudo ... 7 palmarum, parvas autem pixides 140 ... cum maximis

De a nemzet örömét a dicső győzedelmen, mely Nándorfehérvár falai alatt Magyarországot mentette meg, kevés nap mulva mély gyász váltotta fel. A táborban kiütött ragály Hunyadyra is átterjedt, kinek erejét a mult napok rendkivüli fáradalmai különben is kimerítették. Az egyaránt nagy hős és hazafi, Zimonyba átvitetvén, miután fiait, Lászlót és Mátyást a maga példáinak követésére, a becsület és erény bár tövises, de egyedül biztos pályáján való tántoríthatatlan haladásra, — a körülötte álló urakat pedig egyetértésre, a török elleni háborúnak ernyedetlen folytatására intette, aug. 11-kén, életének 68-dik évében, utolsó diadalának hű társa s részese, Kapisztrán János karjai közt megszűnt élni. Tetemei más nap saját kivánsága szerint a gyulafehérvári sírboltba vitettek vég nyugalomra. — Ő a magyar történelem legnagyobb hőse s egyik legszebb, legtisztább jelleme. Mint ember feddhetetlen: vallásos túlság nélkűl, igazságos, nagylelkű, könnyen engesztelhető, kit boszúra személyes sérelem nem könnyen ragadt. Mint honpolgárnak, kebellázító sérelmek s bántalmak, kisszerű bizalmatlanság s a leggonoszabb ármánykodás daczára, keblét felmagasztalt kötelességérzet s lángoló honszerelem melegíté, mely az erénytelen oligarchiai korban kétszeres fényben tündöklik. Mint kormányférfi, idegen volt ő az udvaronczok sima fondorkodásaitól; s igazságszeretetben, és szeplőtlen becsületességben, mit józan itélettel, ügyes tapintattal egyesített, helyezte ő a kormányzás legelső, legszükségesebb tulajdonságát. Törekvése a lázongó pártoktól szétzilált hazában a törvényességet helyreállitani oly buzgó volt mindenha, hogy a korabeli írók sajátságos kifejezésekkel jellem-

1456. Hunyady János halála.

ingeniis bellicosis Turcus Imperator cum equitibus usque ad sex milliaria sunt prostrati. A Soprony városi levéltárból. — Turóczy IV. Cap. 55. Bonfin. Dec. III. Lib. VIII. 488. Aeneas Sylvius: Hist. Boh. Cap. 65. Opera 137. Arenpeck Peznél I, 1262. Chalkokondylasz Lib. VIII. Script. Byz. X, 174. Hammer: Gesch. des Osm. R. I, 441. Az utólsó byzanti író Kritobulosz II. Mehemet. Élete 140. kövv. ll.

1456. zik igazságszeretetét: „Ülve és állva — mond egyik [1]) járva és lovagolva, mindenütt törvényt mondott, igazságot szolgáltatott“. De, önvallomása szerint is [2]), a török elleni harcz volt lelkének kedvencz eszméje, mert az által vélt legtöbbet használhatni szeretett hazájának. És e tekintetben is megelégedéssel tekinthetett vissza, halálos ágyán, lefutott pályájára, s öntudattal mondhatá halála előtt az őt környezőknek: „hűségesen szolgáltam az élet minden viszontagságai között, s becsületesen ügyekeztem teljesíteni a nekem jutott feladatot“. Tizenkét nagyobbszerű ütközetből, melyet vívott, tízben aratott diadalt, a mindig többszörte számosabb ozmán hadak ellen. A töröknek ostora, félelme, még ellenségét is tiszteletre, bámulásra gerjeszté maga iránt. Mondják, hogy a szultán, midőn halálának hírét vette, méla gondolatokba merűlve, sokáig szótlan nézett maga elébe s végre e szavakra fakadt: ellenségem volt, de fájlalom halálát; a világ legnagyobb emberét vesztette el benne. — Két hónappal később követte őt a halálban a szent életű, agg Kapisztrán János is, kit életének alkonyán, Nándorfehérvár falai alatt hazánk védelmében kifejtett elszántsága igen is méltóvá tett arra, hogy a maradék újlaki (ma illoki) sírját hálás emlékezetben tartsa.

IV.

Czilley ármányai a Hunyadyak ellen.

A közgyászban, melyet nagy emberének halála a nemzetre hozott, Czilley örömünnepet ült. Hunyady Jánossal együtt eltűnt a gát, mely eddig nagyravágyó, gonosz terveiben útját állá; most már akadálytalanúl zsarnokolhatá az elcsábított, gyönge királyt, fék nélkűl bitorolhatá mellette a főhatalmat. De elbizottságában a hős halálával már nem elégedett meg a gonosz ember, s nyilván dicsekedék, hogy addig nem nyugszik, míg „az egész ebfajt ki nem irtja“ [3]).

[1]) Bonfin. e. h.

[2]) Hunyady lev. a pápához Schwandtnernél II, 22.

[3]) Turóczy IV. Cap. 58.

Tanácslá a királynak, jönne az Ausztriában összegyűlt keresztes haddal az országba, színleg, hogy a minapi megszökés gyalázatának lemosása végett a háborút folytassa, valóban pedig, hogy a királyi várakat, melyeket halálakor a hős, a király rendelkezéseig László fiára s barátaira bízott, tőlök elvegye, őket magukat megrontsa [1]. A szavára, mindenben hajló király, a kereszteseket s egyéb hadait előre küldvén, sept. közepén Budára, onnan októb. elején Futakra ment, hova országyülést hirdetvén, az urakat és a nemeseket fegyveres megjelenésre szólította [2]. Hunyady László, mielőtt a gyűlésre megjelenne, nyugtatványt, biztosítást kért a királytól, hogy a számadás nélkűl kimúlt atyja helyett a királyi jövedelmek kezeléseért sem maga, sem Mátyás öcscse nem fognak kérdőre vonatni. Czilley, úgy látszik, a pénzkezelés miatt akarta legelőször is megtámadni a Hunyady-nemzetséget; de minthogy László úr, kérésének teljesítése előtt Futakon megjelenni nem akart, kénytelen volt neki az oldozványt kiadatni. 1456.

Az országgyülés megnyittatván, a király újabb hódolati esküt vőn a rendektől, Czilley Ulrikot pedig királyi helyettessé vagy kormányzóvá, s az ország főkapitányává nevezte, s a jelen volt országos hadakat iránta is esküvel kötelezte engedelmességre [3]. Czilley ekként vágyainak czélját érvén, elhatározá, nem késni tovább a csapással, melyet a Hunyady-nemzetségre sujtani szándékozott. Hogy azonban Hunyady Lászlót eleve biztonságba ringassa, vele színleg kibékűlt, őt fiává fogadta. A szerződésben, mely ez alkalommal a két nemzetség közt köttetett, Czilley a Hunyadyaknak minden birtokaik megtartására védelmet igért; ezek pedig a királyi várak átadására köteleztettek [4].

---

[1]) Aeneas Sylvius: Hist. Boh. Cap. 66. Opera 139.

[2]) Oklev. Telekinél: Okmánytár X, 548. kövv.

[3]) Chronik der Graf. v. Cilly Hahnnál II, 219. Annal. Styriae 103. 115. kövv. Aeneas Sylvius ep. 253. Opera. 785. l.

[4]) Chron: d. Gr. v. Cilly. e. h. Pray: Annal. III, 188.

1456. A király a török háborúra vonatkozó némely tanácskozások után a rendeket haza bocsátván, Nándorfehérvárra utazott, azt Hunyadytól átveendő, s a nevezetes ütközet helyét megtekintendő. Hunyady László előre ment, hogy a király elfogadására előkészületeket tegyen. Czilley terve szerint itt kelle végrehajtatni a merénynek Hunyady ellen, miért is nemcsak a zsoldosokat, kik jobbára osztrákok valának, hanem a kereszteseket is útnak indítá. Mindent oly jól elintézve hitt tervének sikerére, hogy egy levélben ipjának, Brankovics fejedelemnek azt vélte írhatni, hogy nemsokára két golyót (a Hunyadyak fejeit érté) fog neki átküldeni, melyekkel kénye szerint játszhatik. De Hunyady László és házának barátai előtt sem maradtak elrejtve az ellenök szőtt cselek; tudták, hogy Czilley a legármányosabb módon ingerelte fel a gyönge királyt az elhunyt nagy hazafi gyermekeinek elvesztésére; s annak idején megtették készületeiket a csel meghiusítására. Hunyady és Szilágyi, midőn Futakra mentek, egy erős őrséget hagytak Nándorfehérvárban. Még nagyobb szerencséjökre, Czilleynek Brankovicshoz küldött levele elfogatott, s hozzájok vitetett. Mit elébb Czilley szándékairól gyanítának, azt e levél teljes világosságba helyezé; s látván, hogy míg a szintoly gonosz, mint hatalmas ember él, a maguk élete nincsen bátorságban, végre ők is egy értelemmel elhatározták megölését, ha ármányainak más módon elejét nem vehetnék. Maga Vitéz püspök is azt válaszolta volna a tanácsát kérőknek, hogy a megtámadást nem javasolhatja ugyan; de a tettet, ha végrehajtatott, mint isten itéletét, nem fogja kárhoztatni [1]).

A király ezalatt Nándorfehérvárra érkezett. Hunyady László a vár kapuja előtt fogadta őt, s annak kulcsait térdre ereszkedve nyujtá át neki, miket azonban a király hizelgő kifejezések közt adott neki vissza. A magyar dandárok, melyek az előcsapatot képezték, s utánok a király Czilleyvel

[1]) Bonfin. e. h 495.

akadálytalanúl áthaladtak a vár kapuján, de hátuk mögött 1456.
a kapu bezáratott, s Czilley fegyveres cselédei, úgy az idegen zsoldosok és keresztesek is kint szorultak. Hunyady a király előtt, ki e miatti felindúlását el nem titkolhatá, avval igazolá tettét, hogy a haza törvényei szerint idegen hadaknak tilos bemenni a határszéli várakba. És Czilley bár mennyire boszankodott is az esemény miatt, egyéb engedményt nem nyerhetett, mint hogy szolgái fegyvertelenűl bocsáttassanak a vár belsejébe; a keresztesek és idegen zsoldosok a váron kivül szálltak táborba [1]).

A megrettent, bizodalmatlanná lett királylyal, most nem lőn nehéz elhitetni Czilleynek, hogy a Hunyadyak valóban élete ellen törekednek, útat nyitandók maguknak a koronára, melynek elnyerése nekik meg volna jósolva. A remegő király megegyezését adta elvesztésökre, s a tett végrehajtását Czilleyre bízta, mit ez rövid napok mulva teljesíteni igért. Azonban Hunyady László s barátai valamely módon tudomására jutottak a titkos végzésnek, s azonnal tanácsot tartván, azt megelőzni határozták. Hunyady László harmad napon a király megérkezte után, midőn ez misét hallgatott, Czilleyt országos ügy örve alatt magához kéreté, s a belépőt szemrehányásokkal illeté azon ellenséges indulata miatt, melylyel elébb üdvezült atyja, most maga s öcsése ellen viseltetik. Czilley gőgösen és sértőleg válaszolt; mire Hunyady a Brankovicsnak szánt uriáslevelet tartá elébe, s követelé, ha ezért büntetlen akar maradni, mondjon le tisztségeiről, s távozzék Magyarországból. Czilley erre még sértőbb lett; Lászlót honárulónak, felségsértőnek nevezi, ki a királyt most is mintegy fogva tartani merészkedik. A heves ifjú e gyalázatot nem tűrhetvén, kardot ránt; de megelőzi őt Czilley s oly hatalmas csapást mér László feje felé, hogy bár ez azt kardjával felfogja, kardmarkolatának

---

[1]) A czillei évkönyvek, és ee. hh. Aeneas Sylvius Hist. Boh. Cap. 66.

1456. vértét is áttöri s csak ujjgyürűjén tompul meg, kezén és fején mégis könnyű sebet ejt. De újabb csapásra már nem volt ideje Czilleynek: a zajra berohant urak, Hunyady barátai őt, daczára a pánczélingnek, melyet ruhája alatt viselt, leszúrják s fejét veszik [1]).

Czilley halála.

Hunyady László, még sebeiből vérezve, tüstént a' királyhoz sietett s előadá, miképen a gróf halála csak önvédelmének következése. Előmutatá a Brankovicsnak szánt levelet, s fölfedé mindazon ármányokat, melyekkel a megölt gróf családja vesztére törekedett. A király mindenekről bőven értesűlvén, úgylátszék, szívből megbocsátott Hunyadynak; sőt oly nagy befolyást engedett neki maga felett, hogy miután a sereget, melylyel a beállott télen munkálkodni többé nem lehetett, hazabocsátotta, annak kérelmére kevés nap mulva hajlandó lett, Temesvárra, szintén a Hunyadyak birtokában lévő várba utazni. Szilágyi Erzsébet, Hunyady János özvegye, itt gyászruhában ment clébe s vigasztalhatatlan volt mindaddig, míg László király ünnepélyes esküvel, kezeit az úr testére, mások szerint az evangeliomra téve, meg nem igérte neki, hogy fiain Czilley miatt nem fog boszút állni. A király e nemes lelkűek körében valóban egészen feledni látszék csábitó nagybátyját: az özvegy Hunyadynét anyjává, fiait Lászlót és Mátyást testvéreivé fogadta; őket bíbor öltönyökkel ajándékozta meg, kivánván, hogy gyászruháikat azokkal váltanák fel; a számára készített vigalmakban nagy megelégedéssel mulatott [2]).

Hunyady László mind erősebben megfészkelte magát a király kegyelmében, mind nagyobb befolyást nyert annak gyönge kedélyére. Úgylátszik, még itt Temesváron nevezte ki őt a király főtárnokmesternek is [3]), a nándorfehérvári

[1]) A czillei évkönyvek e. h. Bonfin e. h. Arenpeck, Peznél I, 1266. Aeneas Sylvius e. h. Turóczy IV. Cap. 58.

[2]) Turóczy IV. Cap. 59. Bonfin. e. h. 496. Aeneas Sylvius Hist. Boh. Cap. 67. Opera 139. l. Ranzan Schwandtnernél I, 391.

[3]) Igy fordul elő egy levélben, melyet 1457-ki márcz. 4-kén Bakos

kapitányságot Szilágyi Mihályra bízván. A Hunyady-ház ellenségei az országban már azt híresztelték, hogy a király a Hunyadyak hatalmába esett, melyből nem egy könnyen fog kiszabadulni [1]); de e hír még az (1456,) év vége előtt megczáfoltatott, midőn a király Hunyady László társaságában Budára visszament. Oda gyűltek az urak közől számosan, kivált a Hunyady-család ellenségei. Köztök volt Garay László nádor, ki bár a maga leányát Hunyady Lászlónak nőül jegyzette volt el, nem szűnt meg legnagyobb irígye lenni a beszterczei grófok fényes házának; köztök Ujlaky Miklós, Bánffy Pál főajtónálló, Buzlay László főpohárnok, Csernin Henning főlovászmester, Holtzer Konrád osztrák kincstartó s néhány más urak; ezek a Hunyady-nemzetség kivesztésére összeesküvén, cselszövényeiket azonnal nagyban megkezdették. Mindenekelőtt föleleveníték a király lelkében nagybátyja Czilley Ulrik halálának emlékezetét, csodálkozásukat nyilvánítván, hogy annak gyilkosai bűntetlen maradnak; majd a bizodalmatlanság és gyanú mérges nyilait lövöldözék a Hunyadyakra. „Uram, te vagy a király, mondák egyebek közt, s mégis Hunyady Lászlóra függeszti szemét, őt pártolja az egész ország. A kevély ifju oldalad mellett merészkedett megölni rokonodat; valjon nem nyújtja-e ki reád is végre gyilkos kezét? Hasztalan ékesíti fejedet a korona; míg ő él, addig biztosan nem fogsz országlani [2]).“ „Már atyja, Hunyady János is vágyott a koronára, s hogy azt fejére nem tette, csak a bátorság, s nem az akarat hiányzott benne; fiában az akarat mellett a bátorság is megvan; vakmerőségének elég tanúja Czilley halála, s ha őt a király

1456.

Összeesküvés a Hunyadyak ellen.

Pál tokaji várnagynak írt. (Katonánál XIII, 1146.) Meggondolván, hogy ellenségei Budán mindjárt oda érkeztekor megkezdték fondorlataikat, nem valószinü, hogy ezek daczára nyerte volna el a nevezett főméltóságot.

[1]) Chron. d. Gr. v. Cilly, Hahnnál II, 731.

[2]) Turóczy IV. Cap. 60.

1457. meg nem előzi, rövid idő mulva önvesztével látandja nagyravágyó terveinek foganatba vételét [1]).“

A gyönge lelkű király nem látta be, hogy a Hunyadyak ilyféle tervet, ha valaha szándékukban állott volna, soha és sehol könnyebben nem hajthatnak vala végre, mint Temesváron; s ama rágalmak s gyanúsitások többször és többektől ismételve mind mélyebb gyökeret vertek szivében, míg végre trónjáért s életéért remegve, megegyeztét adta a Hunyady-nemzetség kiirtására, ha az óvatosan, veszély nélkűl hajtathatik végre. Az összeesküdtek eddig haladván, mielőtt tervöket foganatba vennék, az ifjabb Hunyady Mátyást is Budára kivánták csalogatni. Ebben maga Hunyady László gondatlansága is kezökre játszott. Híre szárnyalt, hogy a török Szerbiába készül törni, Hunyady László tehát atyja példájára hadakat kezde gyűjtetni, hogy azokkal az alvidékre menjen. Azonban ármányos ellenei, a barátság színe alatt megsugák neki, hogy a király gyanakodni kezd ellene; mielőtt tehát az udvarból távoznék, hozassa fel öcscsét, hogy benne mind hűségének kezesét, mind a gyanú eloszlatóját bírja távolléte alatt a király előtt. A könnyelmű ifjú, ártatlanságának öntudatában, gyanútlanul bele ment a kelepczébe; s Mátyás öcscsét, daczára haldokló atyja intésének, ki neki meghagyta volt, hogy egyszerre soha se legyenek mind a ketten az udvarnál, daczára anyjok könnyeinek, Budára hozatta [2]).

Csak ezt várták a hős faj ellenei. Alighogy Mátyás Budára érkezett, bátyja László, márczius 14-kén [3]) 1457-ben tanácskozás ürügye alatt a királyhoz hivatik, s midőn a palotába lép, Bánffy Pál, Giskra János, Turóczy Benedek és Lemberger által a király nevében elfogatik. Ugyanazon

---

[1]) Aeneas Sylvius: Hist. Boh. Cap. 68. Opera 140.

[2]) Turóczy e. h.

[3]) Az elfogatás ezen napon történte világos a király e napon kelt leveléből, melyet Teleki: Hunyady-kor, Okmánytár X, 545. közöl.

időben Mátyás és a Hunyadyak számos barátai, névszerint Vitéz János püspök, Kanizsay László, Rozgonyi Sebestyén, Bodó Gáspár, Modrár György, Horváth Pál, s többen mások is fogságba ejtettek. A törvénytelen erőszak okául a városban az híreszteltetett, hogy összeesküvésen érettek, mely szerint a királyt három nap mulva megölni szándékoztak volna. A király ezután tette tanácslóival törvényszékbe ült, s Hunyady Lászlót minden védelem s törvényes formák mellőztével halálra itélte. Harmad napon, az 1457-ki márczius 16-kán, nehogy a Hunyadyakat szerető nép azt meggátolhassa, szokatlan időben, este felé, az úgynevezett fris palota előtt hajtatott végre az országszabadító hősnek nagy reményű, ártatlan fián a borzasztó véritélet. Háromszor csapott le a bakó a szánandó áldozatra; de szánakozásból-e, vagy mint mások mondják, parancsra? — mind a háromszor félrecsapott. Hunyady ekkor felálla térdeiről s hangosan kiáltá, hogy ő ártatlan, s hogy a bevett szokás még a bűnösöknél is tiltja a negyedik vágást, s a körülálló nép felé indult, mely zúgva és zokogva nyilvánitá roszalását. De midőn néhányat előre lépett, hosszú köntösében, talán épen abban, melyet a királytól vett Temesváron ajándokul, megbotlott s elesett; mire aztán a bakó, a végrehajtó birák parancsára, a negyedik vágással a földön vetett véget reményteljes, fiatal életének [1]).

1457.

Hunyady László kivégeztetése.

A munkás nép este a szőlőhegyekről hazatérvén, a kivégeztetés hírére mind nagyobb csoportokban gyűlönge az utczákon s lázongani és kiáltozni kezdé, hogy Hunyady László ártatlanúl öletett meg, s végre is csak katonai erővel vala szétverhető. Tudta a király s felbujtói, hogy e szavak fognak az országban is hangzani; de az eszköz, melyhez tette igazolásául nyult, épen nem volt alkalmas a forrongó

[1]) Turóczy IV. Cap. 50. Ranzan, Schwandtnernél I, 392. Arenpeck, Peznél I, 1267. Aeneas Sylvius: Hist. Boh. Cap. 68. Opera 140. Bonfin Dec. III. Lib. VIII. 497. Chron. der Grafen v. Cilly, Hahnnál II, 731.

1457. kedélyek lecsillapítására. Néhány nap mulva egy oklevelet bocsátott ki, melyben Hunyady Jánost, a megdicsőült honszabadítót, gyalázva, fiaival együtt felségsértőknek rágalmazta, s Nándorfehérváron s Temesváron Czilley megöléseért adott bocsánatot kierőszakoltnak állította s Garayt, Ujlakyt, Bánffyt, Buzlayt, Csernint, Holtzert, s Hunyady László kivégeztetésének egyéb okozóit minden bántalom ellen királyi pártfogásával biztosította [1]). A saját erejök által is hatalmas czinkosok el is kerülték ugyan életökben a méltó büntetést, de valamint már kortársaik, úgy haláluk után a maradék is máiglan undorral, megvetéssel említé s említi neveiket.

Forrongás. A király és tanácsosai, hogy a forrongó kedélyek figyelmét másfelé fordítsák, ápril 10-re országgyülést hirdetének, melyen a melléktartományokat háborgató török elleni hadjáratról tartatnának tanácskozások [2]). De hasztalan: a nemzet jobb s nagyobb része végkép elfordult az igazságot és szabadságot lábbal tapodó, a nemzeti érzetet a haza legnagyobb emberének családjában megsértett királytól. Az országban mindenütt hangosan kitört az elégűletlenség; a gyülésre alig jelent meg néhány nemes; ellenben számosan sereglének össze a fájdalmában boszút esküdött özvegy Hunyady Jánosné testvére Szilágyi Mihály, Székely Tamás, s a fogságukból megszökött Kanizsai és Rozgonyi zászlai alá. Szilágyi Erdélyt kevés idő alatt majdnem egészen elfoglalta; Hunyadyné zsoldosai már egészen Budáig száguldozának, s csak egy gyorsan behívott osztrák had Ujlaky és Giskra vezérlete alatt gátolta meg annak elfoglalását; Szentmiklósy Pongrácz, kivel a Hunyady-ház szövetséget kötött, a felső vidéken lázadt fel a király ellen [3]); szóval az országban mindenfelé lázas forrongás terjedt el.

---

[1]) Teleki: Hunyady-kor, Okmántyár X, 546.

[2]) Ld. Kovachich: Vest. Comit. 288.

[3]) Ranzan, Turóczy, Aeneas Sylvius Arenpeck e. h. Kaprinay: Hist. Dipl. 195. 197. 199. Eder: Observ. in Felmer. 134.

Valószinű, hogy a király a Hunyady-ház ellenségei- 1457.
nek sürgetéseire Mátyást is halálra itélte; de a nőttön növő mozgalomban sem neki, sem tanácsosainak nem volt bátorsága az itéletet végrehajtani. Sőt május végén Esztergomba rándulván, a Hunyady-ház párthíveinek, s a szintén igen boszús papságnak megengesztelése végett, Vitéz János püspököt, kit az esztergomi érsek őrizetére bízott volt, szabadon is bocsátotta. „Míg Budán valék — így szóla hozzá — tennem kelle, mit az urak akartak; elfogatásod az ő mívök, szabadon bocsáttatásod az enyém" [1]). Tett-e Vitéz János püspök lépéseket a kibékűlésre nem tudjuk; annyi mindazáltal bizonyos, hogy midőn a király magát az országban bátorságban többé nem látván, Bécsbe utazott, hova Hunyady Mátyást is foglyul vitette, Albert csanádi püspököt Erdélybe küldé, hogy közte, s a Hunyady-párt között békét eszközöljön [2]). A nyár folytában, úgylátszik, a fiát mennél elébb szabadon látni ohajtó Hunyadyné rá is állott ugyan egy szerződésre, mely szerint a Hunyady-párt a kezén lévő királyi várakat visszaadná, a király pedig ennek megtörténte után Mátyást szabadon bocsátaná, s atyai birtokában megerősítené [3]); de Szilágyi Mihály azt nem fogadta el, s hadait Erdélyből az országba vezetvén, Ujlaky Miklós és más ellenséges urak jószágait tűzzel, vassal pusztította [4]).

Míg ekként a belháború mind szélesebben elterjedt, László király september végén Prágába utazott, a fogoly Hunyady Mátyást is maga után vitetvén a guttensteini várba. Midőn azonban ott jegyesének VII. Károly franczia

---

[1]) Aeneas Sylvius: Hist. Boh. Cap. 68. Opera 140. Arenpeck Peznél I, 1268.

[2]) Batthyány: Episc. Csanád. 101.

[3]) Közli a szerződést Kaprinay I, 207. Lételét bizonyítja Dlugoss Lib. XIII. 202.

[4]) Turóczy IV. Cap. 61.

1457. király leányának megérkeztére várakozik, november 22-kén megbetegedett, s 36 órai kínos hasrágás után a következő napon meghalt, mint sokan állítják, Podjebrád György kormányzó és Rokyczana huszita érsektől megmérgeztetve [1]).

[1]) Chron. der Gr. v. Cilly e. h. Aeneas Sylv. Hist. Boh. Cap. 71. Opera 142.

MÁSODIK FEJEZET.

I. Mátyás király. 1458—1490.

I.

V. László király halálának híre Podjebrád György csehországi kormányzó tudósitásából november végén az országba jutván, az egyházi s világi urak, kikre László a kormányt bízta volt, köztök Dénes érsek, Garay László, Ujlaky Miklós és többen mások, Budáról az 1458-ki január 1-jére Pestre királyválasztó országgyülést hirdettek [1]. A megürült trónra az elhunyt király rokonai és sógorai közől többen vágytak, mindnyája közt leginkább Fridrik császár s Kázmér lengyel király; de pártja egyiknek sem volt az országban. Itt Garay és Ujlaky —, mindegyik nemzetségök érdemeire, gazdagságuk, magas állásuk súlyára, párthíveik számára támaszkodva, terjeszték ki vágyaikat a koronára. De egymástól tartván, egyiköknek sem volt elég bátorsága igényeikkel nyíltabban föllépni, azok sikerítését erélyesebben előkészíteni. Mind a kettőnél gyorsabban kezde működni Szilágyi Mihály, ki mihelyt László haláláról értesűlt, az özvegy Hunyadynéval s ennek háza meghittebb barátaival egyesűlve, azonnal elhatározta magát, hogy unokaöcscsének, Hunyady Mátyásnak trónra emelése végett mindent megkisértsen. Első gondja volt, Mátyás öcscsét fogságából ki-

1458. Királylyá választatása.

---

[1] A Bártfa és Kassa városához intézett meghivó levelet közli Kaprinay Dipl. I, 318. II, 110.

1458. szabadítani, s egy hatalmas sereget gyűjteni, mely által elleneinek minden fondorlatait meghiúsíthassa. Vitéz János váradi püspököt azonnal Prágába küldé Podjebrádhoz, a fogoly kiváltása végett egyezkedni; maga pedig az alföldön, hol a Hunyady-ház iránt legmelegebb volt a ragaszkodás, oly erélylyel szaporítá seregét, hogy mire az országgyülés határnapja megérkezett, 20,000 vitéz állott zászlai alatt.

Nem csekély aggodalommal nézte ezt a ravasz Garay, ki miként legbűnösebbnek érzé magát Hunyady László meggyilkoltatásában, úgy leginkább félhetett a boszú súlyától is, ha a véráldozat öcscse emelkedik fel a trónra; s ez okból közeledni kezdett a mind félelmesebbé váló Szilágyihoz. Más részről Szilágyi is átlátta, hogy öcscsének, ha őt a trónra emelni sikerűlend, csak úgy remélhet békés országlást, ha megválasztásában nem egyedül fegyverhatalom határoz, hanem a Hunyady-nemzetség ellenségei is megegyeznek. Engesztelődést javaslott neki Carvajal sz. angyal bíbornoka s pápai követ is, ki örömest látta volna az elhunyt nagy hazafi minden reményre jogosító fiát az ország trónján. Így történt, hogy a némileg elhalasztott országgyülés megnyitása előtt január 12-kén, egyrészről az özvegy Hunyady Erzsébet s bátyja Szilágyi Mihály, macsói bán s nándorfehérvári kapitány, másrészről Garay László nádor, és Alexandra neje közt oly szerződés köttetett meg Szegeden, hogy Czilley Ulrik és Hunyady László halála miatt a két család közt támadt meghasonlásnak vége szakadjon; ennek bebizonyítására Garay Hunyady Mátyás királylyá választásában megegyez, sőt azt elősegíti s neki, akár lesz királylyá, akár nem, Anna leányát nőül adja; s végül, hogy e szerződésbe Miklós pécsi püspök, Bánffy Pál, Pethő Mihály és Gergely, Buzlay László, Véglesi Józsa és Posafy István is befoglaltassanak [1]).

---

[1]) Ld. a szerződés kivonatát e munka első kiadásában II, 191. Egészen közlé Teleki, Okmánytár X, 565.

De Garay, mintha e szerződés által csak elámítani szándékozott volna ellenfelét, azután sem szűnt meg fondorkodni, s minden módon gátolni Mátyás megválasztatását. Midőn Szilágyi január második felében seregével Pestre érkezett, mely a Hunyady-házhoz ragaszkodó nemességgel 40 ezerre szaporodott, Garay a maga s Ujlaky pártjához tartozó urakkal Budán gyűlt össze, s mindenekelőtt a trónkövetelő külfejedelmek követeit akarta kihallgattatni, mindamellett is hogy a Pesten összeggyűlt urak és nemesek egy szívvel, lélekkel Hunyady Mátyást, a nagy atyának nagy reményű fiát kivánták királylyá nevezni. Szilágyi az ellenpártot inkább jó szerével, mint erőszakkal birandó egyezésre, annak tagjait Pestre hívta, esküvel is biztosítván őket mind személyeik bátorsága, mind a királyválasztás szabadsága felől [1]). Szerencséjére a Duna január 23-kán virradóra keményen befagyott, minek következtében Garay és Ujlaky pártjaikkal együtt kénytelenek lőnek elfogadni Szilágyi meghivását és Pestre költözni; a királyválasztás a következő napra tűzetett ki. Bár a városba gyűlt s az utczákon hullámzó tömérdek nép kora reggel óta Mátyás nevét kiáltozva, nyilván kijelentette, kit óhajt királyul a közvélemény, Garay és pártja, ha nem egyenesen ellenszegülve is, de minden módon halogatni, gátolni ügyekezett a közkivánat teljesültét s különféle fogásokkal egész estendig kinyújtá a tanácskozást. Ekkor azonban a Duna partján és jegén, — mint Szilágyi az urakat biztosítá, a tanácskozás szabadságának fentartása végett — kiállított katonaság a dermesztő hidegben végre türelmét veszté, s hogy az urakat valahára határozatra bírja, Hunyady Mátyást királylyá kiáltotta ki. A sereg kivánságát a nép is hatalmasan támogatván, a zaj a tanácsházba is elhatolt, s a Hunyady-ház barátainak, Vitéz püspöknek, Kanizsay Lászlónak, Rozgonyi Sebestyénnek,

[1]) Ld. Szilágyi levelét Kaprinaynál: Hist. Dipl. II, 118. Ezt bizonyítja Turóczy is IV, Cap. 63.

1458. Székely Tamásnak, Szentmiklósy Pongrácznak, mindenekfelett pedig Szilágyi Mihálynak szónoklatai, rábeszélései végre megtörték a Garay-párt ellenzését, s Hunyady Mátyás, a 15 éves beszterczei gróf királylyá —, Szilágyi pedig annak 20 éves koráig kormányzóvá választatott. A nép, mely e választásban Hunyady János halhatatlan érdemeit megjutalmazva, s a pártfondorlatok véráldozatául esett Hunyady László árnyát megengesztelve látta, szünni nem akaró örömzajjal hirdette megelégedését [1]).

A Garay-párt magát ekként legyőzetve látván, legalább megnehezíteni kivánta a kormányt az ifjú királynak s nagybátyjának; miért még az napon oly törvényeket fogadtatott el a rendekkel, melyek a királyi hatalmat nem kevéssé korlátolták. Egyebek közt végeztetett, hogy a király az országot saját zsoldosaival védelmezze, s az urak dandárait csak különös, a nemességet pedig a legnagyobb szükség idejében szólítsa fölkelésre; a nemesség jobbágyaitól semmi szín alatt adót ne szedessen; pünkösdkor évenként országgyülést tartson; a pénzlábot, mely szerint kétszáz fillér, vagy 400 batka számíttatik egy forintra, soha ne változtassa [1]).

A gyülés után Szilágyi Mihály, hugával, az özvegy Hunyadynéval s az országos követséggel, az ország határaihoz sietett Mátyást Podjebrádtól a vele Vitéz püspök által már elébb kötött szerződés szerint átveendő. Podjebrád a véletlenből, mely az ifjút hatalmába ejté, hasznot húzni kivánván, 40 ezer aranyat kötött ki annak váltságául; Mátyást pedig reávette, hogy igéretet tegyen neki leányának nőül vétele iránt. Hunyadyné örömében, s mivel cselektől félt, Podjebrád azon szolgálatáért, hogy Mátyást sereggel kisérte a Morva vizéig Sztrazniczba, még 20 ezer aranynyal

---

[1]) Turóczy IV, Cap. 63. Ranzan, Schwandtnernél I, 393. Bonfin. Dec. III. Lib. IX. 505. kövv. Dlugos Lib. XIII, 220.

[2]) Törvénytár.

szaporította meg amaz összeget; Mátyás pedig február 9-én kelt okmányában nem csak barátságát, hanem házassági igéretét is megújította Podjebrádnak, 100 ezer arany bánatpénz lefizetésére kötelezvén magát, ha Katalin leányát egy év mulva udvarába nem hozza, s mihelyt 12-dik évét betölti, nejéül nem veszi [1]). Podjebrád három héttel utóbb, márcz. 2-kán, maga is megválasztatott, s Mátyás követei Ágoston győri és Vincze váczi püspökök által koronáztatott meg cseh királylyá. 1458.

A korona Fridrik császár kezeiben lévén, mindenek előtt ezt igyekvék Mátyás visszaszerezni, mi végett Vitéz János püspököt két más követtel nem is késett Fridrikhez küldeni. De a császár, maga is trónkövetelő, annál kevesebbé volt hajlandó azt visszaadni, minthogy Garay, Újlaky, Bánfy, Palóczy László és Szentgyörgyi Zsigmond szavukat megszegvén, vele már titkon összeszövetkeztek, s az országot neki igérték. Ő tehát nem csak hogy Mátyás alacsony születését gúnyolva utasítá vissza a követeket [2]), de nemsokára még Czilley Ulrik tótországi jószágait Varasdot, Medvedet, Szomobort, Kameniczet stb. is elfoglalta, az özvegy grófnénak 2,000 forintnyi nyugdíjt kötelezvén [3]).

De egyéb tekintetekben is sok nehézségekkel kelle az ifjú királynak küzdenie, mindjárt trónra lépte után. Giskra, bár elébb Podjebrád közbenjárására hódolt a királynak, csak hamar felmondta az engedelmességet; a kezein lévő számos felföldi városokban s váraiban kénye szerint parancsolt; Kázmér lengyel királyt a trón elfoglalására bejönni ösztönözte; rablásból élő huszitái pedig csakhamar Pestig zsák- Kormány kezdete nehézségei.

---

[1]) Turóczy Cap. 64. Bonfin e. h. 510. Az okmány Kaprinaynál I, 440.

[2]) De Roo: Hist. Austr. VI. k. 236. l. Pray: Annal. III, 219. Bonfin e. h. 513.

[3]) Chron. d. Gr. v. Cilly, Hahnnál II, 738. Chmel: Material. II, 151.

1458. mányoltak s pusztították [1]). Még nagyobb veszély fenyegette az országot a töröktől, ki a szerb fejedelmi családban az öreg Brankovics Györgynek ez év elején történt halála után kitört viszályokat hasznára fordítván, nem csak e tartományt elfoglalta, hanem a temesi bánságba is becsapkodott. Mindezek fölött még a fejedelmi hatalomnak a királyválasztásnál történt megszorítása, sőt magának is az inkább harczhoz, mint ily bonyolult körülmények közt a politikához értő kormányzó nagybátyjának túlságos óvatossága s hajthatatlan konoksága, melylyel az ifjú, de lángeszű királyban minden bátrabb, önálló lépést gátolni, minden merészebb szellemröptet korlátolni törekedett, — mind ez fölötte megnehezíté Mátyás országlásának kezdetét.

III. Callist pápa, ki alig győzte szavakban eléggé kifejezni Mátyás királylyá választatásán érzett örömét, indíttatva kivált azáltal, hogy Ilona, Lázár fejedelem özvegye, országát a szent széknek ajánlá, márczius 14-kén kelt válaszában mindenekelőtt egy török hadjáratra ösztönözte az ifjú királyt [2]). De Mátyás, bármily igen óhajtá is fentartani egyrészről a szentszéknek reá nézve súlyos körülményei közt nagybecsű jó akaratát, másrészről pedig koronája fenhatóságát e tartományra: a török háborút elhalasztani kénytelennek látá magát, helyesen itélvén, hogy mindenekelőtt a belbéke helyreállitását, s a pártoskodás megszüntetését kivánja mind saját biztossága, mind országának jólléte és súlya a külviszonyok tekintetében. E végett tehát Rozgonyi Sebestyént egy rögtön összegyűjtött haddal, melyhez Hédervány László egri püspök is hozzá csatlakozott, ápril közepén a cseh rablók megfékezésére küldötte. A vezérek emberül megfeleltek a király várakozásának. Mindenek előtt Vadnát és Galgóczot, Giskrának Borsodmegyében nem rég épített

A cseh rablók elleni hadjárat.

---

[1]) Bonfin e. h. Lib. X. 519. Dlugoss Lib. XIII, 225. és Mátyás levelei Kaprinaynál II, 157.

[2]) A pápa levele Kaprinaynál I, 413.

két várát vették meg, s az azokból kiszorított Valgatát és Komorovszkyt Szécsnél megverték, amazt el is fogták; majd miután hadaikat Magyar Balázs egy újabb dandárral, a vidék népsége pedig mintegy ötezer keresztes paraszttal szaporította, Mislyét és Gálszécset vívták ki, s aztán hirtelen Sárospatak felé fordulván, Talafuz és Axamithnak ott tanyázó mintegy harmadfél ezernyi seregét egy véres csatában verték széjjel. A csehek közől hatszázan maradtak a csatamezőn s köztök Axamith; a többiek részben elfogattak, részben a feltámadt vidéki néptől verettek agyon. Ezután Jászó és Berzevicze is megadta magát a győzteseknek. A megrettent Giskra fegyverszünetet kért, mely alatt a béke Podjebrád közbenjárása mellett állandóul megköttetnék [1]). 1458.

Míg ekként a cseheken nyert győzedelmek a király erkölcsi súlyát gyarapíták, a régóta meggyökerezett pártoskodást s féktelenséget korlátolák, maga a Vitéz János püspök s egykori tanítója által tanácsolt fiatal ugyan, de rendkivüli érettsége által korát messze túlhaladó, lángeszű király azon volt, hogy erélye, szilárdsága által az igazgatás ügyeiben mindjárt eleitől fogva megalapítsa a maga tekintélyét. Nem kerűlheté el az éles eszű ifjú figyelmét, hogy az ország nagyjai őt jobbára csak mint tapasztalatlan gyermeket tekintik, ki mellett maguk fogják egy ideig gyakorolni a hatalmat. Különösen éreztette vele ezt kormányzó nagybátyja, ki tőle már azon hálánál fogva is, melylyel iránta öcscse tartozott, mindenben vak engedelmességet követelt. Mátyásra nézve annál tűrhetetlenebb lőn e viszony, minthogy lángesze világosan átlátta, hogy nagybátyja egyátalában nem bír azon kormányzói tehetséggel, melyet annyi bel- és külellenség között a helyzet kényessége s nehézsége igényel. Ez őt mindjárt az első hetekben arra bírta, hogy daczára Szilágyi ellenzéseinek és zsörtösködéseinek a fonto-

Viszályok a nagybátyával.

[1]) Bonfin Dec. III, Lib. X, 524. Mátyás levelei Kaprinaynál II, 163, 168, 179, 202.

1458. sabb dolgokat a maga feje szerint intézze el, s ha szóval ki nem jelentette is, éreztette vele, hogy nincs szüksége kormányzóra [1]). Midőn pedig nagybátyja e miatt mind kíméletlenebb, indulatosabb lett irányában, bár eltűrte is a heves öregnek nem rosz indulatból származott kifakadásait, tőle mindazáltal mennél elébb szabadulni, eleitől fogva egyik főczélja lőn ügyekezetének. A kormányzó nagybátya akaratosságánál nem kevesbbé korlátolva érezte magát Mátyás ama törvények által, melyeket Szilágyi a királyválasztás alkalmával oly meggondolatlanúl elfogadott. Mert hogyan felelhessen meg annyi ellenségnek egyedűl a királyi zsoldos hadakkal, holott ezek szaporítására a nemesség jobbágyaitól adót szedni tiltatik ama törvények által? Ezeket tehát eltörűltetni, vagy legalább módosíttatni, másik főczélja volt törekedésének. E két czél forgott szeme előtt, midőn pünkösd ünnepének nyolczadára Pestre országgyülést hirdetett. Ugyanezen időben, hogy a zsémbes, mellőztetése miatt boszús nagybátyát megengesztelje, őt beszterczei gróffá nevezte ki [2]).

Országgyülés. Az országgyülés rendeit Mátyás nem találta ugyan azon hangulatban, hogy tanácsosnak látta volna előttük a januári törvények egyenes megsemmítését sürgetni; sikerült mindazáltal azokat némileg módosíttatnia. Az ország védelme most is kiváltképen a királynak tétetett ugyan kötelességévé; rendeltetett azonban, hogy a királyi hadat az egyházi s világi urak zászlóaljai, s a kisebb papság tizedeiből állítandó fegyveresek is gyámolítsák, a nemesség fölkelése csak nagyobb veszély idejére szoríttatván. Még kedvezőbb volt a királyra nézve azon törvényczikkely, melyben rendeltetett, hogy a királyi várak, bárki kezében volnának, Sz. Mihály napjáig a királynak átadassanak; a lázongók ellen pedig, ha a szükség úgy kivánja, az egész nemesség köteleztessék felülni. Egy czikkely biztosítá a királyt, hogy minden

---

[1]) Ranzan Ind. XXX. Schwandtnernél I, 396.

[2]) Mátyás beigtató parancsa Edernél, Append. ad. Scesaeum 342.

egyházi s világi méltóság az ő kinevezésétől függjön. Végre 1458.
az adózás tekintetében is sikerült oly törvényt alkottatnia, hogy Magyarországban a kamarai nyereség, Erdélyben az ötvened, Tótországban a nyestadó oly módon szedessék, mint az Lajos király idejében divatozott. A többi törvények az igazság kiszolgáltatására, a törvénykezés gyorsítására, a belbéke biztosítására vonatkoznak [1]).

E törvényekben, s úgylátszik, még inkább azon szíves ragaszkodásban, melyet e gyülés folytában a nemesség részéről maga iránt tapasztalt, elegendő támaszt látott Mátyás arra, hogy tettre vágyó lelkének egész erejével, önállólag ragadja meg az ország kormányát, attól egészen elmozdítván zsémbes nagybátyját, kinek aggodalmas óvatosságát, rokoni szabadsággal hozzá intézett feddéseit, s a tanácskozásokban is katonás nyerseséggel kitörő hevességét tovább nem tűrhette. Reábírta tehát Szilágyit, hogy elégedjék meg a kincstár, s a királyi várak felügyelésével, s ha a czímet megtartja is, mondjon le kormányzói igényeiről [2]).

Garay, Újlaky, s a többi büszke oligarchák, kik mindjárt az első hetekben bámulva látták, hogy az ifjú király nem leend akarat nélküli báb a melléje rendelt gyönge kormányzó kezében, Mátyás e tettéből nem kis ijedtséggel győződtek meg, hogy az ifjú király már is nyakukra nőtt, s ha elejét nem veszik, maholnap kénytelenek lesznek neki vakon engedelmeskedni. Ennek meggátlása végett a ravasz urak mindenekelőtt Szilágyit ügyekeztek átvonni pártjokra, ki bár engedett is Mátyás akaratának, de elégedetlenségét a dolgok menetével minden módon elárulta. A gyönge, boszús öreg úr hamar kelepczébe került. A király őt egy sereggel küldte volt le az alvidékre, szemmel tartani a törö-

[1]) Kovachichnál: Vest. Com. 298. kövv.

[2]) Rex ad evitandum majus malum cum dicto suo avunculo hoc modo convenit, videlicet, quod praeter ... regni thesaurum et primaria fortalicia ... Comitatum Bestizzae (Bistriciae) possideret. A pápai követ tudósítása Kovachichnál: Script. Min. rer. Hung. II. 25.

1458. kök mozgalmait. Itt fogta őt körűl Garay és Újlaky. A három oligarcha már julius 26-kán oly szerződésre lépett Simontornyán, mely által mindenki ellen kölcsönös segedelmet igértek egymásnak [1]). Szilágyi e szövetség megkötése után elhagyván állomását, melyre a királytól küldetett, tán épen e két szövetségesétől ösztönöztetve, Erdélybe siete boszút állani a beszterczei polgárokon, kik őt a múlt évben, midőn a várost Hunyady László halála után Mátyás részére birtokába venni szándékozott, falaik alól csúfosan elűzték volt. A boszús öreg most nagyobb erőt vitt a város ellen s azt megvévén felgyújtotta, a polgárok közől többeket megöletett, másoknak szemeiket szúratta ki, vagy kezeiket vágatta le [2]). S ez épen akkor történt, midőn a többi szászok egy Erdélybe tört török csapatot vitézül kivertek.

A király már azt is felette rosz néven vette nagybátyjától, hogy midőn a kalandozó török csapatok a határszéleken minden órán betöréssel fenyegettek, kitűzött állomását odahagyta; s a hibát helyrehozandó, részben pedig az alföld ügyeit is közelebbről megtekintendő, augusztus végén maga ment le az alföldre. Még nagyobb lőn haragja, midőn itt a beszterczei kegyetlenségekről, s a többi szászoknak ezek következtében kitört lázongásáról, s tán a simontornyai szövetségről is értesült. Az erőszak bűne, mivel azt nagybátyja követte el, kétszeresen sérté Mátyás igazságérzetét, s elhatározta annál szigorúbb példáját adni a törvény kiszolgáltatásának Szilágyi bűnhesztetésében, hogy az másoknak is szabályul, óvásul szolgáljon. Őt tehát Szegedre tüstént magához hívatá, s a megérkezőt szigorú szavakkal illetvén, fogolyként Világosvárba viteté. Mondják a büszke öreg úr még elfogatása perczében is csipős gúnynyal sértette volna a királyt, azt mondván neki, hogy ha nincs bilincse, melyre őt veresse, vétesse le azt az ő szekeréről,

Szilágyi fogsága.

[1]) Telekinél, Okmánytár X, 593.
[2]) Aeneas Sylvius: Historia de Europa. Cap. II. Opera 391.

melyet hálátlan öcscse számára hozott magával; s a heves 1458.
ifjú királyt e felségsértés annyira kivette volna sodrából, hogy megöletése végett azonnal parancsot íratott légyen Lábatlani Gergely világosi várnagyhoz; mit csak azután vont vissza, midőn Lábatlani az irásnak hitelt nem adván, személyesen Szegedre rándúlt, hogy saját füleivel hallja a király akaratát [1]). Mások szerint a pápai követ engesztelte meg haragját [2]). A szászok, a multakért bocsánatot, szabadságaiknak pedig biztosítást nyervén, lecsöndesedtek. De Szilágyi majdnem egy egész évig Világosváron ült fogságában.

II.

A pártos urak összeesküvése.

A király szigora nagybátyja irányában, félelemmel töltötte el a Hunyady-család régi elleneit. — Bűnös öntudatuk nem találhatott megnyugvást, Szilágyinak a királyválasztáskor esküvel pecsételt azon igéretében, hogy a multakért boszú őket nem érendi. Kötelezőnek tartandja-e azt magára nézve Mátyás is? Várhatják-e, hogy irányukban nagyobb kimélettel viseltessék, mint nagybátyja iránt, kinek mégis koronáját köszönheté? A merész s már mindent önfeje szerint intéző királyi ifjútól annál kevesebbé várták a multak teljes feledését, minthogy magukat irányában bűnösöknek érezték. Garay László, Újlaky Miklós, Bánfy Pál, a négy Szentgyörgyi, György, László, János és Zsigmond, a két Kanizsay, László és Miklós (kiket valószinűleg a barátjokra, Szilágyira mondott itélet tőn Mátyás ellenei-vé), Vitovecz tótországi bán s Czilley Ulrik némely magyar birtokainak örököse, Baumkircher András pozsonyi gróf, monyorókeréki Elderbach Bertold, a Frangepán grófok, s többen a dunántúli nemességből, titkon gyülekezeteket tar-

---

[1]) Bonfin e. h. 527. Révay: De Monarchia, Schwandtnernél II, 673. Mátyás levele a szászokhoz Katonánál XIV, 161.

[2]) Kovachichnál: Script. Min. II. 25.

1458. tának, melyekben határozattá lőn, hogy Mátyást, ki még megkoronázva sincs, megbuktassák, s helyébe Fridrik császárt hívják be a magyar trónra [1]). Ez volt oka annak is, miért hogy Fridrik a korona kiváltása végett hozzá küldött újabb követséget azon rövid válaszszal utasítá vissza, hogy elébb az ő követeléseinek kell teljesíttetniök. Fridriknek és párthíveinek bátorságát tervök foganatba vételére nem kevéssé nevelhette azon körülmény is, hogy a Mátyást pártoló III. Callist pápa aug. 6-kán meghalt, s helyébe II. Pius név alatt Aeneas Sylvius, a császárnak számos éven át meghitt tanácsosa emeltetett pápává. Ő Mátyást azon levélben, melylyel neki felmagasztaltatását tudtára adta, királynak czímezte ugyan; de azon császárpártiaknak, kik neki e miatt szemrehányást tőnek, nem kételkedett akként válaszolni, „nyugodnának meg; ő csak addig nevezi Mátyást királynak, míg őt a királyság csöndes birtokában hagyják“ [2]).

Nehéz idők álltak be a még csak 16-ik életévét töltő, de már a legbonyolódottabb ügyekben is bámulatos könnyűséggel s biztossággal intézkedő királyra nézve, melyekből őt csak lángeszének hatalma lőn képes diadalmasan kiragadni. Értesűlvén a titkos tervekről, melyeket az összeesküvők közől néhányan a király parancsai iránt mutatott engedetlenségök által is elárultak [3]), Mátyás őket, Vitéz János püspök tanácsára, hivatalaiktól haladék nélkül megfosztotta, s helyeikbe a maga híveit nevezte ki: nádorrá Ország Mihályt, erdélyi vajdává Rozgonyi Sebestyént, kincstárnokká Pongrácz Jánost, tót- és horvátországi bánokká Losonczi Lászlót és Bodó Gáspárt. És mivel nem kételkedett, hogy e lépése kitörésre ingerlendi az összeesküdteket, magát ellenök

---

[1]) Bonfin e. h. 520. Révay e. h. 673. Ld. a Fridrik királylyá választásáról szóló levelet Kaprinaynál II. 249.

[2]) Campanus: Vita Pii II. in Oper. Select. 462.

[3]) Ld. ennek egy példáját a Szentgyörgyi gróftól Kovachichnál: Suppl. ad. Vest. Com. II, 145.

1458. A szegedi országgyülés.

megerősítendő, deczember 6-kára 1458-ban Szegedre országgyülést hirdetett, rendelvén, hogy arra minden megyéből, s a szászok székeiből négy-négy, a városok által pedig annyi követ küldessék, a mennyire a város pecsétjét illendően bízhatják [1]). A meghivó levelekben Mátyás a gyülésre szintén megjelenendő István bosnya fejedelem ügyeit, a korona kiváltása iránt a császárnál megfordúlt követek jelentését, s a török elleni készületeket tűzte ki a tanácskozás tárgyaivá; főczélja mindazáltal az volt a gondos királynak, ki a császárrali háborút már elkerűlhetlennek, s a pártos urak lázadó kitörését is igen valószinűnek látta, hogy a régóta bomladozó honvédelmi rendszert szabályozza. Ezt foglalja magában kizárólag az e gyülésen alkotott törvénykönyv, melynek főbb pontjai következők:

A királyi dandárok oly számra emeltessenek, mint csak a királyi jövedelmek megengedik; a királyi jószágok telekkatonasága (minden 20 telektől egy vitéz) is ezen dandárokhoz kapcsoltassék, kivéve a városokat, melyek a tüzéri szolgálatot kötelesek teljesíteni. Az egyházi és világi urak zászlóaljaikat a Zsigmond király alatt hozott rendeletek szerint állítsák föl, telekkatonaságukat (szintén husz telek után számítva egy vitézt) ők is zászlóaljaikhoz kapcsolván. Ellenben az ország zászlósai (a királyi főtisztviselők), kik tiszti banderiumaikra a királytól díjat kapnak [2]), — valamint azon nemesek is, kik az urak szolgálatában állanak, a saját jószágaiktól járó telekkatonákat, ne azon zsoldos csapatokba, melyeket megbízóik számára szedtek, hanem a vármegyék zászlai alá küldjék. A jobbágytalan nemesek tízen küldjenek egy jól fölfegyverzett vitézt a megye dandárába. A derékhadat a király, midőn szükségesnek látja, de évenkint csak egyszer szólíthatja fölkelésre, kivéve azon

[1]) Kaprinay: II, 217. Kovachich: Vest. Com. 331. Teleki: Hunyady-kor, Okmánytár X, 604.

[2]) Ld. az ezen kori tisztviselők salariumait s az általok kiállítandó vitézek számát Kovachichnál: Suppl. ad. Vest. Com. II. 305.

1459. rendkivüli esetet, ha az ország ugyanazon évben másodszor is megtámadtatnék s a királyi, főpapi és tiszti banderiumok az ellenséggel szembeszállni elégtelenek volnának. A fölkelt derékhadat a király (nem mint Szilágyi törvénykönyvében rendeltetett 15 napig, hanem) három hónapig tarthatja táborban; ha azonban a háború az ország határaitól messzebb vonúl, a nemesség régi jogai szerint, csak a határokig menend; telekkatonasága mindazáltal az országon kivül is köteles a megyei kapitányok alatt táborozni a királyi sereggel [1]). A törvénykönyvet Mátyás január 5-kén 1459-ben erősítette meg, pár hétig azonban még Szegeden időzék, az alvidék s az erdélyi szászok ügyeinek rendezése végett.

Miként előre is gyanítható vala, pár héttel e gyülés után a hivatalvesztésök miatt még hevesebb boszúra gyúlt Garay és Újlaky, pártjokat Németújvárott összegyűjtvén, a királyi széket V. László halála óta üresnek nyilatkoztatták, s annak rokonát, Fridrik császárt királylyá választották [2]). Mátyás a pártos urak szándokairól még végzésök előtt értesűlvén, a hű országnagyokat azonnal Budára hívatá; II. Pius pápát pedig, ki őt a török ellen hadjáratra sürgette, s ennek elintézése végett a mantuai gyülésre hívta volt, mindenekről tudósítá, kijelentvén neki, hogy a kereszténység ügyét a császártól ápolt lázadás miatt nem szolgálhatja [3]). A király szavára 12 főpap, 19 zászlós úr és 17 főbb nemes több másokkal gyűlt össze Budára. Mátyás ezeket szabad és őszinte nyilatkozatra szólítá fel: akarnának-e megmaradni előbbi választásuknál, s őt, ki a koronát sem nem kereste, sem nem igényelte, ezután is királyuknak ismerni? Különben, úgymond, a honpolgárok bizodalma nélkül el volna határozva, az ily körülmények közt magának terhére, az

A budai gyülés.

[1]) A törvénykönyv Kovachichnál. Vest. Com. 335. kövv.

[2]) A pártosok végzését közli Kovachich: Vest. Comit. 348. Anonymi Mellicens. Breve Chron. Austr. és Lankman: Hist. Desp. et Coron. Frider. Peznél II, 464. 605.

[3]) Ld. a pápa levelét Kaprinaynál II, 279.

országnak kárára válandó királyságról önként lemondani. 1459.
A gyülés erre egyhangúlag hűségesküvel válaszolt, kijelentvén, hogy királyának soha mást nem ismer, s őt minden pártütő s bitorló ellen életével, vérével kész oltalmazni. Mátyás e nyilatkozatot vévén, a maga részéről is esküvel fogadta az uraknak, hogy őket jogaik, szabadságaikban fentartandja, s ha az ország java az alkotmányos törvények és szokásokban némi változásokat kivánna, azokat tanácsuk s megegyeztök nélkül tenni nem fogja [1]).

A pápa, ki ekkoron minden ügyekezetét a török ellen egy közönséges hadjárat előkészitésére fordítá, nagy kedvetlenséggel értesűlt a történtekről, s azonnal meginté Fridrik császárt, ne akadályozná a lázadók pártolása által Mátyás készületeit a török háborúra. „Magyarország, úgymond egyebek közt, eddig az egész kereszténység paizsa volt, s annak harczai alatt mi henye bátorságban élheténk. Fölötte nagy bajt okozna tehát, ha most az a pártoskodás miatt a török hatalma alá jutna, vagy annak ifjú királya, hogy magán segítsen, vele megbékűlne. E kárhozatos tény súlya valóban nem Mátyásra, hanem azokra fogna nehezedni, kik őt arra kényszerítették“ [2]). A pápa egyszersmind követét, a sz. angyal bíbornokát felhatalmazta, hogy a pártosokat egyházi átokkal sujthassa, a fejedelmek közt pedig békét eszközöljön [3]).

Fridrik ellenkirály veresége.

De a pápa közbenjárása, ki jóltevője, a császár ellen erélyesebben fellépni nem mert, sikeretlen maradt. A pártosok Fridriket az 1459-ki márcz. 4-kén Németújhelyt magyar királylyá koronázták, mi által a háború koczkája el lőn vetve. Mátyás, Fridrik és pártfelei támadó szándokairól értesűlvén, Nagy Simon macsói bánt egy hirtelen összegyűjtött sereggel az ország határaihoz küldé, kit azonban Graffe-

[1]) Mátyás levele Kovachichnál: Vest. Comit. 352.
[2]) A pápa levele Praynál: Annal. III, 230.
[3]) U. o. 233.

1459. nek a császár vezére, Újlaky Miklós és más pártosok nagy számú hadával egyesűlve, ápril 7-kén Körmendnél megvert. Újlakyban és a Szentgyörgyiekben még volt annyi nemzeti érzés, hogy Nagy Simon megfutamlott hadát űzetni nem engedték; miért utóbb a császár meg is hidegedett irányukban. Nagy Simon és hada szomorúan, szégyenkedve tért vissza Mátyáshoz, ki időközben egy újabb sereg gyűjtésével foglalkodott. A szerencsétlen vitézek az elvesztett csata büntetéseűl megtizedeltetni kivánták seregöket. „Sőt inkább győzedelemmel rójátok le hibátokat", válaszolá nekik az ifjú király, és Nagy Simont az újabb hadakkal együtt visszaküldé az ellenségre [1]). A becsületének helyreállitása végett harczvágytól égő sereg, most szerencsésebb, nemsokára egy szép diadallal örvendezteté meg az ifjú királyt, s ez már ápril 14-kén írhatá Sáros vármegyének, hogy az ellenség egy kemény ütközet után nagy veszteséget szenvedve, megveretett, soraiból számosan elfogattak, míg a magyar seregből csak kevesen maradtak a csatamezőn [2]).

A győzedelem első gyümölcse volt, hogy a két Kanizsay, László és Miklós Mátyáshoz néhány nap mulva bűnbánva visszatért [3]); Fridrik pedig a magyar urak, kivált Újlaky iránt, bizodalmát elvesztette. Alig értesült erről a szemes király, azonnal méginkább meggyöngíteni ügyekezett Fridrik pártját. Garayval és Újlakyval, úgylátszik, a Kanizsayak által, nemsokára alkudozásba lépett, amannak nádori méltósága visszaadását igérte, emennek, hogy nagyravágyása kielégíttessék, a bosnya királyságra nyitott kilátást, ha hűségére visszatérnek. Garay, a fösvény, lassú, határozatlan császárt már különben is megutálván, azonnal meg-

[1]) Bonfin Dec. III. Lib. X. 521.

[2]) Wagner után Katonánál: XIV, 227. De Roo: Hist. Austr. Lib. VI, 238. A pápai követ tudósítása, Kovachichnál: Script. Min. II, 25. kövv.

[3]) Oklev. Kaprinaynál II, 294.

tért [1]); és bár ő néhány nap mulva meghalt [2]), példáját Újlaky, Frangepán s többen mások is követték, s Mátyással megbékűltek. 1459.

Alkudozás Fridrikkel.

És most annál könnyebb lett volna Mátyásnak a szerencsével megkezdett háborút folytatni, s a császárt békére, s a korona kiadására kényszeríteni, minthogy az ellenséges had főerejét elébb a magyar urak képezték. De a magát békebiróul felajánlott pápa s annak követe, Carvajal bíbornok békés elintézést sürgetett, mit aztán Mátyás is annál hajlandóbb lőn elfogadni, minthogy a csehek ismét háborgatták az országot, a törökök pedig Szerbországot fenyegették. Mátyás tehát, miután a magyar uraktól elhagyott Fridrik is hajlandónak jelenté magát a békére, a pápai követ ösztönzéseinek engedve, Vitéz János püspököt az alkudozások megkezdése végett még májusban Bécsbe küldé. A császár oly jól fogadta a követet, hogy ez a legjobb reménynyel kecsegtetheté magát küldetésének sikere iránt [3]). De csakhamar kitűnt, hogy a fösvény császár követeléseinek, a korona s a kezén lévő magyar javak váltságösszegének meghatározásában, nincs határa; s Vitéz eredmény nélkül tért vissza. — Pár hónappal később Brünnben, Podjebrád békebirósága mellett újabban is megkezdettek az alkudozások, de nem több sikerrel; mert a császár még azok megnyitása előtt egy személyes találkozás alkalmával, azáltal hogy Podjebrádnak a hűbéri adománylevelet Csehország birtokára kiadta, s az őt királyul elismerni nem akaró boroszlóiakat, iglóiakat s más pártosait vele megbékéltetni igérte, annyira megnyeré a cseh király szivét, hogy ez békebiróból

[1]) U. o. 369. Mátyás őt ezen, kelet nélküli levelében nádornak nevezi, s magasztalja, hogy leginkább az ő ügyekezete vetett véget a pártoskodásnak.

[2]) Neje, Alexandrina, tescheni herczegnő, már egy 1459-ki ápril 19-kén kelt levélben özvegynek mondatik. Közli ezt az anspachi levelek közöl Teleki: Okmánytár X, 616.

[3]) A pápa levele Kaprinaynál II, 308.

1459. a császár pártosává lett. Egy titkos szerződésben lekötelezte magát, hogy ha a békés alkudozás czélra nem vezet, fegyverrel is segítendi őt Mátyás ellen Magyarország birtokának megszerzésére; a császár viszont oly igéretet tőn neki, hogy Magyarország jövedelmeinek felét három évig neki adja, azontúl pedig holtáiglan évenkint 60 ezer forinttal jutalmazza szolgálatait [1]). Fridrik tehát e szerződésekben bízva, egy hajszálnyit sem akart engedni követeléseiből; minélfogva Vitéz püspök és Rozgonyi Osvát, Mátyás király követei, egyebet sem tudtak kieszközölni egy fegyverszünetnél, mely az 1460-ki junius 24-ig tartson, s melynek folytában az alkudozások is megújíttassanak [2]).

E közben Mátyás gondjait egyrészről a cseh rablók, kiket alattomban szintén a császár izgatott újabb nyugtalanságokra, másrészről a törökök mozgalmai és Ráczország sorsa vette igénybe. A cseh rablók ellen Palóczy László és Ónodi Czudar Simon vezérlete alatt már a tavasz nyiltával megkezdé munkálatait, a kassai polgárokat is fölszólítván, hogy segedelmökre legyenek [3]). Majd a mult évben oly szerencsésen munkálkodott Rozgonyi Sebestyént is ellenök küldé egy dandárral; midőn pedig ez Pata várát Hevesmegyében sikeretlenűl ostromolná, maga Mátyás is megjelent a táborban, és jelenléte által annyira feltüzelte vitézeit, hogy azok nemcsak a makacsul ellentálló Patát, hanem utóbb Sajót, Sajó-Németit, Derencsént, Gömört, Osgyánt több más rablóvárral együtt megvették [4]).

Ilonának, a meghalt Brankovics Lázár szerb fejedelem özvegyének azon lépése, hogy a kormányára maradt tarto-

[1]) Több rendű oklevél Kurznál. Gesch. Fried. des IV. I, 234. és 290. Pray: Annal. III, 241. Teleki: Hunyady-kor, Okmánytár X, 627. 629. kövv.

[2]) Haselbach, Peznél II, 898. Kaprinay: II, 341. Teleki, Okmánytár X, 636.

[3]) Kaprinay: H Dipl. II, 208.

[4]) Bonfin Dec. III. Lib. X, 528.

mányt a szent széknek ajánlotta fel, szintoly kevéssé volt 1459.
képes megmenteni Szerbországot, mint Tomassevich István a bosnyai király fia, ki miután Ilona leányát nőül vette, a mult évi szegedi országgyülésen Mátyástól is megerősíttetett Szerbia birtokában. A kath. egyházzal való uniotól idegenkedő szerb nép maga hívta meg országába Mohammed szultánt, ki aztán a tartományt Szendrővel, Galambóczczal együtt, minden ellentállás nélkül elfoglalta. Tomassevich Bosnyába menekűlt, s azt a meghalt, vagy mint némelyek állítják, általa megfojtott atyjának kimulta után birtokába vévén, a szultánnal békét kötött. A törökök Szerborszäg elfoglalása után, melyből még csak Nándorfehérvár maradt magyar kézen, Magyarországba is átcsaptak, s egész Csanádig és Aradig zsákmányoltak. Ez alkalommal szabadúlt meg végre világosvári fogságából Szilágyi Mihály is. Míg az őrség egy portyázó török csapat ellen a várból távozott, Mihály úr hű és körmönfont szakácsa a vár alatti helységnek megnyert jobbágyaival a ben maradt őröket lefegyverzé, s a várat elfoglalván, urát szabadságba helyezte, ki aztán a visszatért őrséget a várból kizárta. Ennek híre a törökök becsapásával egy időben érkezett a királyhoz, ki aztán nagybátyját Várkonyba találkozóra hívàn, vele megbékűlt, s őt Erdély kormányzójának s az alvidék kapitányának nevezte. Szilágyi nem is késett átvenni az alföld védelmét a törökök ellen; de minthogy ezek Szerborszäg elfoglalása után a határokat többé nem háborgatták, ő is csak arra szorítkozott, hogy Nándorfehérvár és Keve várait jobb védelmi állapotba helyezze [1]).

A török hatalom e terjeszkedésétől indíttatván, Mátyás nem mulasztá el segedelmet sürgetni a pápától, ki az 1459-ki őszön épen a végett tartott Európa fejedelmeivel egy gyülekezetet Mantuában, hogy azokat a török ellen közönséges hadjáratra indítsa. De bár itt a szép igéretek nem

[1]) U. o. 527. Engel: Gesch. von Serbien 414.

1460. hiányoztak, a congressus eredményeivel maga a pápa sem lőn megelégedve [1]); Mátyás pedig annak menetéből eléggé meggyőződött, hogy a veszélyt, melylyel a szomszéddá lett török az országot fenyegeti, végre is csak saját erejével kellend elhárítania. Ennélfogva tehát még inkább óhajtá, mennél elébb véget vetni a Fridrikkeli viszályoknak. Követei Vetési Albert veszprémi püspök és Rozgonyi János tárnokmester, a mult évi egyezés szerint az 1460-ki februárban ismét megjelentek Olmüczben, Podjebrád békebirósága mellett alkudozandók a császár követeivel. De sem ezek, sem Podjebrád nem hozott jó akaratot az egyezkedésre, s Carvajal bíbornok ügyekezetei daczára, a gyülésnek csak azon határozattal szakadt vége, hogy május elsején újabb összejövetel tartassék [2]). Erre Carvajalon kivül a pápa még Bessarion bíbornokot is elküldé, oly utasítást adván neki, hogy ha szükségét látja, az egyház fegyvereinek alkalmazásával is eszközölje a béke megkötését.

De mind hasztalan: buzgalmukat most is meghiusította Fridrik makacssága, ki a koronáért százezer aranyat, s ezenkivűl a magyar királyságnak, míg Mátyás él, czímét, s ennek halála után örökösödését, addig is pedig Soprony, Kismárton, Fraknó, Németújvár, Rohoncz, s a kezén lévő többi várak és városok békés birtokát követelte a béke díjául; — oly feltételek, melyeket nemcsak a pápai követek, hanem még Podjebrád is elfogadhatlanoknak tartottak. S így e congressusnak sem lett más eredménye, mint hogy a fegyverszünet az 1461-diki február 1-ig meghosszabbíttatott [3]).

A császár e huzavonása nemcsak Mátyást boszantotta, ki most, midőn a török Görögország meghódításával volt elfoglalva, legjobb alkalmat látott arra, hogy őt legalább

[1]) Ld. levelét Carvajal bíbornokhoz Kaprinaynál II, 387.

[2]) A pápa levele Podjebrádhoz. U. o. 405. Gobelin, Praynál Annal. III, 249.

[3]) Kaprinaynál u. o. 406. Pessina: Mars Morav. 711.

Szerbiából ismét kiszorítsa, de a császárrali béke megkötése 1460.
előtt sem maga ily nagyobbszerű háborút nem kezdhetett, sem a külfejedelmektől nem nyerhetett segedelmet; sajnosan vette azt a pápa is, ki e miatt mind továbbra halasztatni látta kedvencz tervének foganatba vételét, a török elleni közönséges hadjáratot. Sőt, miután értesűlt, hogy a török Mátyásnak békét ajánlott, már attól is tartani kezdett, hogy végre kénytelen lesz e tervéről egészen lemondani, ha Mátyás Fridrik elleni boszúságában, s hogy fegyvereit ellene fordíthassa, az ajánlatot elfogadná. Nehogy tehát Mátyásban ilyféle szándok támadjon, hozzá intézett leveleiben nem szűnt meg őt figyelmeztetni azon dicsőségre, melyet atyja magának a szent háború által szerzett, s úgy állítani elébe minden egyezkedést a törökkel, mint valóságos bűnt, melylyel lelkét terhelné. — Midőn pedig értesűlt, hogy a békeajánlatot Mátyás a töröktől nem fogadta el, őt magasztalásokkal halmozá, s neki a jövőre is ily jó indulatot ajánlott. Sőt, mivel híre szárnyalt, hogy az ajánlat el nem fogadása miatt, a boszús török a nyár folytában az országot megtámadni szándékozik, 40 ezer aranyat küldött Magyarországon lévő követéhez, a török elleni védelem költségeire fordítandót [1]).

Ama hírek a törökök mozgalmairól csakugyan megvalósultak. Török háború. Szilágyi az ősz folytában úgy értesűlt, hogy egy török had zsákmánylás végett az ország határai felé indúlt. A vitéz öreg becsapásukat megelőzendő, Lábatlani Gergely társaságában elejökbe sietett. De sorsa itt végre elérte őt. Tőrbe csalatván, egy sokkal nagyobb török had által körűlvétetett s kétségbeesett ellenállás után, Lábatlanival együtt elfogatott. Szilágyi Konstantinápolyban a szultán parancsára lefejeztetett; Lábatlani azonban, társánál szerencsésebb, egy basának magyar fogságban lévő fiáért kicserélve, nemsokára most is mint már elébb, a várnai ütközet

[1]) Pray : Annal. III, 252. Kaprinay II, 395.

1460. után, hol szintén fogságba esett volt, visszanyerte szabadságát [1]).

Szilágyi szomorú sorsa a pápai követben még inkább éleszté a buzgalmat arra nézve, hogy Mátyásnak mind a császárral, mind a csehekkel, kik ellen a harcz 1460-ban is folyton folyt, valahára békét szerezzen, s őt képessé tegye, erejét a török ellen fordítani. E végett Podjebrádnál kezdett most különösebben munkálkodni s nem is sikertelenűl. Podjebrád, mióta a hűbéri oklevelet Csehországra a császártól kinyerte, több más viszonyoknál fogva is mindinkább elhajlott Fridriktől, s Mátyás felé közeledett. Indítványára, Mátyás 1460 végén Trencsénbe, ő maga pedig Olmüczbe utazott, hogy követeik által egymással gyorsabban egyezkedhessenek. Mindenekelőtt a házasság ügyét vették fel, s
1461. 1461-ben jan. 25-én erre nézve oly szerződést kötöttek, hogy Podjebrád a maga leányát Mátyásnak, vagy követeinek május 1-jén Trencsénben átadassa; Mátyás ellenben gazdag jegyajándékot kötött ki, Ó-Budán, Diósgyőrön, s a Borbála királyné által bírt egyéb javakon kivül, évenkint még 7000 aranyat kötelezvén neki udvartartására [2]). Felvétetett ezután a béke ügye is mind a császárral, ki Olmüczbe szintén követeket küldött, mind Giskrával; de eredményt egyikben sem lehetett kieszközölni: a császár régi követeléseitől most sem akart elállni, sőt Giskrát megint szorosabban a maga részére vonta, és utóbb szolgálatába is fogadta [3]).

Hadjárat a cseh rablók ellen.

Mátyás, ezen újabb tapasztalásából is teljesen meggyőződött, hogy végre is mind a császártól, mind Giskrától csak fegyvereinek győzedelme által fog magának békét szerezhetni. E végett tehát Albert osztrák herczeggel, ki a császár

[1]) Bonfin: Dec. IV. Lib. I, 543. kövv. de hibásan az évre nézve. A brassai templom felirata Schwandtnernél I, 886.

[2]) Kaprinay: Hung. Dipl. II, 459. 476. Teleki, Okmánytár XI, 4.

[3]) Pray: Annal. III. 262. Giskra levele. Geben zu Gretz am Eritag nach dem Suntag Oculi in der Vassten 1461. A bécsi csász. titk. levélt. lévő eredetiről.

ellen régóta háborúskodék, szövetséget kötött, mely szerint 1461.
Ország Mihály, Rozgonyi Rajnáld és Palóczy Péter alatt, mintegy 4000-nyi lovas hadat küldött segedelmére [1]). Mátyás maga, miután Katalin jegyesét nagy fénynyel Budára hozatta, s menyekzőjét megülte [2]), a cseh rablók ellen fordítá figyelmét, kiket most annál könnyebben legyőzhetni remélt, mivel Giskra a császár zsoldjában az osztrák Albert ellen harczolt. Szapolyay Imre, ki a mult 1460-ik évben lett nagybányai kamaragrófból kincstartóvá [3]), s alatta öcsése, Szapolyay István, elébb esztergomi várnagy, és Upor László már a mult év végével meg voltak bízva a csehek elleni háború folytatásával. De bár őket a király parancsára a felvidéki városok is segítették, a siker nem felelt meg a király várakozásának; különösen Sárost és Richnót nem birták megvívni; sőt a Sárosból kiütött csehektől Szebennél vereséget is szenvedtek. Mátyás tehát a háborút személyesen intézendő, a nyár folytában maga is felment a felvidékre, minek következtében a régóta körűltáborolt Sáros és Újvár, éhség által kényszerítve, magát végre megadta [4]).

De alig kezdett e jobb sikernek örvendeni az ifjú király, egyrészről ipa, a ravasz Podjebrád, másról a nagyravágyó Újlaky, s a Maróthyak, Szentgyörgyiek, Bánfy Pál s házának más régi ellenei újra megkezdették alattomos fondorlataikat. Podjebrád a császártól ismét megnyeretvén, Albert herczeget vele Mátyás tudta nélkül megbékéltette; a nevezett magyar urakkal pedig oly terven kezde dolgozni, hogy idősb fia Victorin, Újlaky leányát nőül vévén, Mátyás helyébe magyar királylyá emeltessék. A cseh király fia valóban meg is jelent Újlakynál; ennek leánya pedig az el- Belfondorlatok.

[1]) U. o. és Pessina: Mars Morav. 723. kövv.

[2]) Pessina e. h. 722. Bonfin Dec. III. Lib. X.

[3]) Az volt már 1460-ki novemberben. Ld. Telekit, Okmánytár X, 641.

[4]) Bonfin: Dec. III. Lib. X. 529. kövv. Okmányok Kaprinaynál: Hung. Dipl. II, 492. kövv.

7*

1461. jegyzés után a prágai udvarba vitetett [1]). Mátyás e fondorlatokról értesűlvén, a csehek elleni hadjárat folytatását Szapolyay Imrére s Istvánra bízta; maga pedig azonnal visszatért Budára. Meggyőződve lévén, hogy mindaddig nem számolhat békés országlatra, míg a szent koronát fejére nem téteti, elhatározta magát, hogy annak visszanyerése végett Fridrikkel bármi áron megbékűljön. Ezt a császár makacsságán felül eddigelé leginkább maga a ravasz békebiró, Podjebrád gátolta; most tehát az ő mellőztével a császárnál közvetlen kivánt tenni kisérletet, s e végett 1461 vége felé Vitéz János váradi püspököt titkon Gréczbe küldé. A szintoly ügyes, mint hű püspök ügyekezeteit most végre
1462. siker jutalmazta: 1462 elején a következő, bár súlyos, de mégis elfogadható föltételekben egyezett meg a császárral: a koronáért és Sopronyért Mátyás 60 ezer aranyat fizet váltságul; a többi magyarországi javakat, melyek kezén vannak, és a magyar királyi czímet Fridrik holtáig bírja, halála után amazok 40 ezer aranyon váltatnak ki örököseitől; ha Mátyás fimagzat nélkül halna meg, az ország öröksége Fridrikre és fiaira száll. Némelyek szerint Fridrik, hogy ezen örökségről annál bizonyosabb legyen, még azt is kikötötte volna, hogy Mátyás, Katalin nejének halála után, ne lépjen második házasságra [2]). Mivel e föltételek közől különösen az ország örökségéről szólót Mátyás olyannak látta, hogy azt helybenhagyás végett az ország rendeinek is elejébe kell terjeszteni, május 10-re Budára országgyülést hirdetett [3]).

A korona visszaváltása.

---

[1]) A pápai követ tudósitása Kovachichnál: Script. Min. II, 28.

[2]) Bonfin e. h. 532. Mátyás levele Albert herczeghez Epistolae Mathiae Corv. I, 112. Ugyanott (2 és kövv. l. l. Mátyás több levelei Landus Jeromos krétai érsekhez s pápai követhez, melyek, mint Teleki József (Hunyadyak kora III, 246.) helyesen itéli, nem 1490-re, hanem ezen évre teendők. A titkos feltételt, Mátyás többszöri nem házasulása iránt közli Bauclaire: Comment. Rer. Galliae. Lib. X. 21. sz.

[3]) Epist. Mathiae Corv. I, 57.

Még mielőtt ez megnyittatott, végre Giskrával, s a Szentgyörgyi grófokkal is, kik eddigelé mindig Fridrik pártján voltak, szintén meglett az egyesség. Szapolyai Imre Sáros és Újvár megvétele után még Richnóból, Szepesből és Késmárkból is kiszorítá a cseheket; minek s tán még inkább a császárrali egyezkedésnek következtében Giskra is hajlandónak nyilatkozott a békére. Mátyás ennek megkötése végett az országgyülés előtt Váczon nagy országtanácsot tartott az urakkal, s kimélve a vitéz férfiút, kinek a hadi ügyekben való jártasságát a török ellen magának biztosítani óhajtá, nemcsak kegyelmébe fogadta, hanem Lippa és Solymos váraival is megajándékozta őt. Giskra a még kezén lévő várakat 25 ezer aranyért adta át a királynak, s harczedzett legénységével együtt a király zsoldjába állott, iránta azontúl mind haláláig hűségben maradandó [1]). 1462.

Váczról a király Budára ment az urakkal, hová a rendek már mind számosabban gyűlöngének. Az itt alkotott törvénykönyv, szép bizonysága a rendek szíves készségének derék ifjú királyuk iránt, átalában a belbéke s a királyi tekintély szilárdítását fogta czélul: felhatalmazta a királyt, hogy az azok ellen vétőket rendes törvénykezési időn kivül is pörbe fogathassa; meghatározta a hűtlenségi vétséget s annak büntetését; és kijelölte az egyházi törvényszékek hatóságának korlátait. E tárgyakon kivül azonban még más fontos ügyek is vétettek tárgyalás alá, melyek nem irattak be a törvénykönyvbe. Vlád oláh vajdával a török ellen szorosabb frigy köttetett; Velenczével és Raguzával pedig ugyanazon ügyben alkudozás kezdetett; és, mi mindenek közt legfontosabb volt, a császárral kötött békeszerződés megerősíttetett. Terheseknek látszottak ugyan Fridrik feltételei mind a királynak, mind a rendeknek; de mivel a török terjeszkedései s fenyegető készületeinek híre mind nagyobb aggodalmakat okozott, végre még is csak elfogad- Budai országgyülés.

[1]) Bonfin e. h. 530. és Epist. Math. Corv. I, 112. II, 60.

1462. tattak [1]). A koronáért járó váltságbér összegyűjtése végett, — minthogy a csehek elleni hadjárat, a kincstárt kiürítette — az urak önkéntes ajánlatokat tőnek; a nemesség fejenkint egy-egy arany forint fizetésére kötelezte magát. De megígérnie kelle Mátyásnak, hogy a nemesség szabadságaira nézve ezen adóból semmi káros következtetés nem vonatik a jövőben [2]). A királyi városok e gyülésen képviselve nem lévén, a királytól tehetségeik arányában adóztattak meg [3]). Végre e gyülésen még Tomassevics István bosnya király követei is meghallgattattak. Mátyás őt hűtlensége s a törökkeli egyetértése végett annyival inkább megfosztani szándékozott országától, mivel arra, mint említők, már 1459-ben reményt nyújtott Újlaky Miklósnak, kit, mint legújabban is tapasztalta, ezen igéretének betöltése nélkül soha sem fog teljesen megnyugtathatni. E végett Mátyás a mult tavaszon már készületeket is tőn a hadjáratra István ellen. De a megrettent fejedelem a pápához folyamodott pártfogásért, ki aztán Mátyást meg is engesztelte. István, követei által az ország rendei előtt a korona iránt hűségeskűt mondott, és szentül igérte, hogy azt a török ellen mind pénzzel mind fegyverrel segítendi, s a Száva mentében fekvő várait a király kezére ereszti; minélfogva meg is erősíttetett királyságában [4]). Újlakynak Mátyás ideig óráig még az ország-gyülés előtt Tótország bánsága által adott némi kárpótlást.

A török nagy készületei, melyeknek híre tavasz óta szárnyalt, nem Magyar- hanem Oláhországot illették. Mohammed Vlád vajdára ennek a török foglyokon elkövetett borzasztó kegyetlenségei s a Magyarországgal kötött szerződése miatt boszús, egy roppant sereggel özönlötte el tarto-

[1]) A pécsi püspök levele a pápai követhez Epist. Math. Corv. V-dik lev. I, 13, s onnan Katona XIV, 536.

[2]) Mátyás lev. Katonánál e. h. 541.

[3]) Kassát p. o. öt ezer frttal adóztatta meg. Datum Zegedini in fest. b. Laurentij mart. a. d. 1462. A kassa városi levélt. eredetijéből.

[4]) Epist. Math. Corv. I, 70.

mányát, s magát Erdélybe űzvén, öcscsét Radult nevezte vajdává. Mátyás ekkoron már szintén Erdélyben volt hadaival, az elűzött hűbérest helyreállitandó. De mihelyt a török sereg a tartományból visszavonúlt, megjelent nála Radul is számos bojárral, kérvén őt, ne pártolná Vládot, kit iszonyú kegyetlensége miatt mindenki utál. Hasonló panaszt hallott Mátyás ezen emberi szörny ellen az erdélyiektől: miképen egyebek közt egy ízben több száz erdélyit egy csűrbe záratott s megégetett, a Bárczaságon és Fogarasföldön pedig, több ízben űzött pusztításai alkalmával, a kit csak foglyává ejthetett, valamennyit karóba vonatta. — Mátyás iszonyattal hallá a legborzasztóbb kegyetlenségek hosszú sorát, melyekért őt alattvalói czepelusnak, azaz bakónak, a törökök karóvajdának nevezték; s az oláhok kérelmére hajolván, Radult a vajdaságban megerősítette, Vládot pedig fogolyként Budára vitette s 10 évig börtönben lakoltatta [1]. Még Erdélyben vette hírül Mátyás, hogy a szultán Havasalföldről visszatértében egy hadat Szerbországon keresztűl a Szerémség pusztítására küldött, melyet azonban Szokolyi Péter és Mihály, midőn a Száván nagy martalékkal és számos fogolylyal hazatérendő vala, majdnem egészen megsemmisített [2]. 1462.

A hadügy rendezése.

A Budára visszaérkezett királyhoz hiteles tudósitások érkezének Tomassovich bosnya királytól, hogy a szultán őt az adó megtagadása miatt 1463-ban nagy erővel szándékozik megtámadni. Mátyás e híreket vévén, nem késett megtenni ellenkészületeit. Egyrészről a pápánál s Velenczénél sürgetett segedelmet [3], másrészről az ország haderejét ügyekezett jó rendbe állítani. A nemesség fölkelése s a banderiumok felállítása az 1458-ki országgyülésen szabályozva

[1]) Bonfin: Dec. III, Lib. X, 532. Chalkokondylasz Lib. X. e. h. 213. Engel: Gesch. der Walachey. I, 178.

[2]) Turóczy IV. Cap. 65. Bonfin e. h.

[3]) Epist. Math. Corv. I, 118. kövv. és Teleki, Okmánytár XI, 78. kövv.

1463. volt már ugyan; de nagy hiánya volt eddig a magyar seregnek, hogy a gyalogság, a parasztokból jobbára csak a hadak ellenségre indultakor szedetvén, gyakorlatlan s rosz fegyverzetű volt. Mátyás ezen némileg segítendő, a váraikat a mult évben szerződésileg átadott csehekből állított fel egy gyalog dandárt, mely aztán alapja lőn az idővel annyi szolgálatot tett, oly híressé vált fekete seregnek. E dandárt rokona, dengelegi Pongrácz János vezérlete alatt haladék nélkül az alföldre küldötte [1]). Mivel továbbá az 1458-diki magyar had-szabályozás Erdélyre ki nem terjedt, a vajda által mind a három nemzet számára gyülést tartatván, ott is új hadrendet alkottatott, mely szerint veszély idején minden nemes, jobbágy és székely, jószág és fejvesztés alatt köteles volt a haza védelmére felkelni s a derékhadba menni, a nemeseknek csak negyed, a jobbágyoknak ötöd, a székelyeknek harmadrésze maradván hon a várak és határszélek őrizetére [2]).

Török háború. E készületek nem is voltak feleslegesek: Mohammed 1463 tavaszán 150 ezernyi haddal indult meg az Alduna felé. Mátyás erről értesűlvén, de a török szándokait még nem tudván, Rómába küldött követe által újra is sürgette a pápa segedelmét. [3]) Midőn pedig II. Piust elébbi igéreteinek ellenére, abban most vonakodónak tapasztalná, boszúságában követét Rómából visszahívatá s a pápának kijelenteté, hogy ezután ne csodálkozzék, ha a törökkel való viszonyait ezentúl csak saját érdekei szerint fogja elintézni; ha, mitől Isten mentsen, valamely baj történnék, a magyar királynak az nem fog beszámíttathatni, kin bizonyára nem múlik, hogy necsak a keresztény ség épségben maradjon, hanem maga Mohammed vallása is kiirtassék [4]). A pápa, e határozott hangtól megdöbbent s bár szűken, utóbb még is megnyitá

[1]) Epist. Math. Corv. I, 128.

[2]) Kovachich: Script. Min. II, 384.

[3]) Epist. Math. Corvini I, 141. köv.

[4]) U o. 149.

erszényét, ezer lovasnak egy évi zsoldját ajánlván meg [1]. 1463.
Bőkezűbb volt Velencze, 20 ezer aranyat küldvén Zeno János által Mátyásnak a háború szükségeire [2].

A király, mivel csak ily csekély segedelmet nyert, a rendeket még márcziusban Tolnára gyűjtötte, részint, hogy a haza sürgetős védelméről, részint a császárral kötött békeszerződésről véglegesen intézkedjenek. A szerződés a rendektől elfogadtatott, s a korona átvétele és váltságdíjának lefizetése végett Várady István kalocsai érsek, Vitéz püspök, Újlaky Miklós, Palóczy László, Szapolyai Imre, Lamberger és Turóczy Benedek követekül neveztettek a császárhoz [3]. A honvédelemre nézve, egy az eddigieknél sokkal terjedtebb fölkelés rendeltetett, mely szerint minden nemesnek, kinek 10--20 jobbágya volt, egy, kinek 20—30 jobbágya volt két lovast, s így tovább, kelle magával vinni pünkösd napjára a a péterváradi táborba [4]. Midőn e törvények megalkottattak, (márcz. 19-kén) még nem tudatott a törökök hadjáratának czélja. Miért, úgy látszik, a rendek felhatalmazták a királyt, hogy azon esetre, ha értesűl, hogy Mohammed csak Bosnyát szándékozik megtámadni, minthogy az ország határain kivűl a nemesség táborozni nem köteles, annak fölkelése helyett minden öt kapu után egy arany frtot szedethessen, hogy a Bosnya védelmére küldendő királyi dandárt jelentékenyebb számra emelhesse [5].

Míg ezután seregeit a király nagy buzgalommal gyűjté s e végett május s junius hónapokat Bács vármegyében tölté, Mohammed szultán, ki czéljait eddig nagy titokban tartotta, roppant seregét junius derekán nagy sebességgel Bosnyába

[1]) Raynald. Annal. Eccl. XIX; 117.

[2]) U. o.

[3]) A rendek levele a császárhoz Ep. Math. Corv. I, 153. Révay: De Mon. et S. Cor. Schwandtner. II, 674.

[4]) Kovachich Jos. Monum. Vet. Legisl. Segm. I, 55. l. és Syll. Decr. Com. I, 178.

[5]) Kovachich: Suppl. ad Vest. Com. II, 161.

1463. vezette. Szokolyi Péter, kit a király egy dandárral a Szávához küldött, azt tanácslá a bosnya fejedelemnek, vonúlna vissza minden erejével a hegyek közé, míg az alakulóban lévő magyar sereg segedelmére érkezik. De ő e tanácsra nem hajtva, fiával együtt Kliuts várába zárkózott; midőn pedig az a törököktől körűltáboroltatott, magának bántatlanságot kötvén ki, negyed napra azt is feladta. A török azonban csak addig volt embere írott szavának, míg a fejedelem neki valamennyi várait átadatta; mi megtörténvén, István király lefejeztetett [1]).

Mátyás a tartomány elfoglalását, ha különben volt volna is arra elegendő ereje, egyátalában nem gátolhatta meg; mert az a védelem hiánya miatt oly gyorsan történt, hogy megtámadtatása s hódolatának híre egyszerre érkezett az országba. S ezenfelül a szultán, midőn maga Bosnyába tört, hogy a magyarok figyelmét a tartománytól elvonja s annak megsegélésében meggátolja, Alibeg szerb szandzsákot egy erős haddal a Száva balpartjára küldé. De a török vezér most sem lőn szerencsésebb; két ízben megveretvén, csak kevesed magával szabadúlt át néhány csónakon a Száván. Míg ezután a győzedelmes magyar sereg Szerborszägba tört s ezt tűzzel, vassal pusztítá, több kalandozó török csapatot széjjel vert, s mintegy 15 ezer keresztény foglyot megszabadított [2]), Mátyás maga értesűlvén, hogy Mohammed Bosnya meghódolása után, annak váraiban őrséget hagyott, s Herczegovinán keresztül visszavonúlt [3]), maga is Budára sietett, hogy a Fridrik császárral valahára bevégzett egyezkedést megerősítse, a békeokmányt aláírja [4]) s a koronát, mely 24

---

[1]) Chalkokondylasz Lib. X. e. h. 222. V. ö. Engelt: Gesch. v. Servien 423. és Hammert. I, 478.

[2]) Epist. Math. Corv. I, 165.

[3]) Leunclav: Annal. Turc. Scrip. Byz. X, 257.

[4]) A békeokmányt Fridrik és a magyar követek julius 19-kén, Mátyás júl. 26-kán írták alá. Kollárnál: Auctar. Diplom. ad Hist. Ursini

évi számüzöttsége után Budára nagy ünnepélylyel vissza- 1463.
hozatott, átvegye.

E nemzeti ünnepélyt [1]) azonban a király be sem várta Budán, s a békeokmány kiadása után mindjárt ismét az alvidékre sietett, hol hadai egyre szaporodtak. September elejét részint Nándorfehérváron, részint Péterváradon tölté; emitt kötött e hónap 12-kén Velenczével is szövetséget, mely szerint a felek arrak kötelezték magukat, hogy a török ellen azonnal s egyszerre megkezdendik hadi munkálataikat: Mátyás Bosnyát támadja meg; Velencze a Peloponnesusba küld némi hajóhadat; békét pedig egyik fél a másik megegyezte nélkül nem fog kötni [2]). Az ifjú király nemsokára be is váltotta szavát: september végén már Jaiczánál állott mintegy 25 ezernyi seregével, s a várost okt. 1-jén megvíván, Harambég török vezért a belső várba szorította. De itt kétségbeesetten védte magát a török vezér; s Mátyás csak számtalan nehézségeken keresztül, melyeket a téli idő is nem kevéssé súlyosbított, három hónapi kemény ostrom után lett a vár urává; Harambég deczemb. 25-kén kegyelemre adta meg magát a hétezerből 400-ra olvadt őrségével. A főváros megvétele után Bosnya népsége is, melyet Sz. Ferencz szerzetesei mindenütt felkelésre izgattak, tetemes segedelmére lőn a magyar seregnek; rövid idő alatt mintegy 60 város és erősség jutott a király kezére. A háború további folytatását azonban lehetetlenné tette a rögtön beállott rendkivüli hideg; miért is a király, miután Szapolyay Imrét a tartomány kormányzójává, Székely Jánost pedig Jaicza kapitányává nevezte, Harambéget és őrségét is magával vivén, az 1464-diki febr. közepén diadalmenetben tért vissza Bu-

Velii de bello Pannonico 204. kövv. Legújabban kiadta Teleki, Okm. XI, 63.

[1]) Bonfin Dec. III. Lib. X, 533. Révay: De Monar. et. S. Corona. Schwandtnernél II, 674.

[2]) Pray: Annal. III, 300. Katona: XIV, 649.

1464. dára [1]). — Neje, Podjebrád Katalin, kevéssel megérkezte előtt aszkórban halt meg.

Koronázat. Az ország rendei néhány hét mulva Székesfehérvárra gyűltek, hova őket Mátyás még január 28-kán Dombróról hívta volt meg koronáztatására [2]). Az ünnepély fényét Velencze, XI. Lajos franczia király s több más európai fejedelmek követei emelték jelenlétökkel, szerencsét kivánók a királynak, ki Európát már 20 éves korában is betölté nevének hírével. A koronázást az agg Széchy Dénes esztergomi érsek és cardinál virágvasárnapján (márczius 29-kén), a nemzet őszinte örömnyilatkozatai közt hajtotta végre; maga az agg főpap is, ki most negyed ízben koronázott királyt, sírt megindulásában. Mátyás, mielőtt a korona fejére tétetett, az ország szabadságainak megtartását esküvel fogadta; ápril 6-kán pedig azoknak biztosítására II. Endre arany bulláját, I. Lajos és Zsigmond királyok megerősítő leveleivel együtt ünnepélyesen kiadta, szentül fogadván, hogy azok szerint fogja népét kormányozni. Egy külön czikkely ezen igéretet Erdélyre és Tótországra is kiterjeszti. Egyébiránt még több más törvény is alkottatott, melyek szerint egyebek közt rendeltetett, hogy a király, az oly bajosan visszaváltott nemzeti kincs, a korona őreivé a rendek tanácsával alkalmas férfiakat nevezzen; hogy a király ellenére az 1462-ki törvénynek, a hűtlenségi bűnökben az egyházi s világi urak tanácsa nélkül itéletet ne mondjon, sem a rendes törvényszéki időszakon kivül rövid határidőre senkit maga elébe ne idézzen; hanem a bűnösöket a kikiáltott megyei gyüléseken az ország rendes biráinak egyike által bűnhesztesse, s a maga követeléseit is minden kivétel nélkül a törvény rendes útján keresse. V. Lászlónak s magának Mátyásnak adományai is érvénytelenek, ha egy év lefolyta

---

[1]) Epist. Math Corv. I, 161. Turóczy IV, Cap. 65. Bonfin Dec. III. Lib. X, 534. Dlugoss XIII, 323.

[2]) Katonánál: XIV, 675.

alatt meg nem erősíttetnek stb. Budára visszatérvén, Podjebrádnak a koronázásra jött követeivel a két ország közti békét, mit némi határszéli zavargások megzavartak, helyreállította [1]). 1464.

III.

Mohammed szultán értesűlvén Jaiczának s vele majdnem az egész Bosnyaországnak oly gyors visszafoglalásáról, haragra gyúladt, s a kelet minden erejét talpra állítá, hogy a tartományt visszavegye. Egy erős hadat már a tavasz végén előre külde a kisebb várak megvívására, majd maga is megjelent rémítő táborával, s Jaiczát nagy faltörő ágyúkkal kezdé lődöztetni. A király, mihelyt a török szándokairól hitelesen értesűlt, sürgetve szólítá fel Pius pápát, birná valahára Európa fejedelmeit hadjáratra a kereszténység ellensége ellen. A pápában nem hiányzott a jó akarat; de Európa fejedelmeinek, kiket levelei által [2]) a kereszténység védelmére buzdított, nem volt kedvök a hadjáratra. Az olasz hatalmak, s ezek közt Velencze is igértek ugyan egy hajóhadat; minek következtében a pápa tudtára adá Mátyásnak, hogy e hajóhad juniusban Anconából kiinduland; halasztaná tehát addig ő is szárazföldi hadjáratát. De az igért hajók lassan gyűltek; leginkább késedelmeskedett Velencze a maga gályáival. A pápa, bár betegen, maga is Anconába utazott, s hogy a készülődést siettesse, naponként zsellyeszékben viteté magát a kikötőbe. Végre megérkeztek a velenczei hajók is; de a pápának betegségét e közben az aggodalom és boszúság halálossá tette, s augusztus 14-kén történt halála ismét mindent annyira szétbomlasztott, hogy a keresztes hadjáratból semmi sem lett. Török háború.

Mátyás ezalatt nagy buzgalommal készíté fel seregét,

[1]) Sommersberg: Siles. rer. Script. Diplomatarium 1045.

[2]) Ld. a burgundi fejedelemhez írt levelét. Aeneas Sylvius Epist. 382. Opera 856.

1464. s augusztus közepén Futaknál táborba szállott. Az olasz hajóhad kiindulását s egyéb igért segedelmek mennél elébbi megküldetését újabban is sürgette [1]), keservesen panaszkodván a pápának a hanyagság és gondatlanság miatt, melylyel Európa fejedelmei a kereszténység ügye iránt viseltetnek. De e levelek már halva találták II. Piust, s nem is érkezett más segedelme, mint ama 20 ezer arany, melyet Velencze —, s azon 40 ezer arany, melyet a haldokló pápa végrendelete szerint a cardinálok küldtek neki [2]). Mátyás ekként magára hagyatva sem veszté el bátorságát, szembeszállni a sokszorta számosabb ellenséggel. Értesűlvén, hogy Mohammed ágyúi Jaicza falait már annyira megrongálták, hogy azok sokáig ellentállni képtelenek, augusztus végén seregét Bosnyába indította. Már csak pár napi járatra volt Jaiczától, midőn Mohammed az ifjú király jöttének hírére oly igen megfélemlett, hogy az ostromot azonnal félbeszakasztván, sietve visszavonult, s még ágyúi és podgyászai nagy részét is hátrahagyta [3]). A király ekként harcz nélkül győztes, Bosnyaországot Újlaky Miklós kormányára bízván, Szrebernik alá szállott, s miután azt rohammal megvette, Zvornikot táborolta körűl. De az erős sziklavár őrsége keményen védte magát; a vívókat pedig a korán beállott hideg két hónapi sükeretlen ostrom után annyira elcsüggeszté, hogy midőn Mahmud basát a vár felmentésére közeledni hallák, a fegyelem minden fékeit szétszakítva, az ostromszerek nagy részének hátrahagyásával rendetlenűl visszavonúltak [4]). Mátyás a sereget Bácsra vezetvén, az engedelmesség megtagadásának főokozóit példásan megbüntette; de evvel még nem elégedvén meg, igyekezetét azontúl főleg oda fordította, hogy egy jól fegyelmezett, s

[1]) Epist. Math. Corvin, I, 173. 183.

[2]) Campanus: Vita Pii II. Muratorinál III, 2, 90. Teleki, Okmánytár XI, 124.

[3]) Bonfin Dec. III, Lib. X, 535.

[4]) Ugyanaz Dec. IV, Lib. I, 537.

akaratától korlátlanúl függő állandó zsoldos hadat alakítson. 1465.

Nem hihette Mátyás, hogy a büszke Mohammed a Jaiczánál szenvedett gyalázatot boszúlatlanúl hagyja; miért az ellenkészületek megtétele végett, a főrendeket 1465. elején Szegedre hívta [1]; s a velök tartott több napi tanácskozások után Czezinge János pécsi püspököt, ki Janus Pannonius írói nevén még ismeretesb, és Rozgonyi Jánost követekül Rómába küldé, hogy II. Pál új pápát üdvözlenék, s egyszersmind nála a török ellen is segedelmet sürgetnének [2]. Még tán Szegeden időzött a király, midőn hírül vette, hogy a szultán mind Velenczének békét ajánlott, mind hozzá követeket kiván e végett küldeni,. s ezek már a határszéleken várják tőle a menvédet. De ugyanazon időben kémeitől is vett tudósítást a király, miképen a szultán minden eddigieknél nagyobb készületeket tesz, Magyarország vagy Bosnya ellen. Ő tehát a török követeket be sem bocsátá országába, s a velenczei herczeget is megintette, ne higyjen a törökök ajánlatainak, melyekkel csak meghasonlást akarnak eszközleni a keresztények között, hogy azokat egyenkint annál könnyebben legyőzhessék [3]. Márczius vége felé, midőn Beszterczére rándúlt, hogy a lengyelekkel kifejlett némely határszéli villongásokat kiegyenlítsen, újabb hiteles tudósítást is vőn Mátyás, hogy Mohammed szultán a prófétára megesküdött, miképen addig az élet örömeit sem akarja élvezni, míg Jaiczát és Belgrádot meg nem veszi [4]. E miatt a király újabban is sürgette mind Velencze, mind a pápa segedelmét, kihez e végett Márk knini püspököt küldé ismét követségben [5], s maga is minden lehető készületeket

[1] Kovachich: Suppl. ad Vest. Comit. II, 171.

[2] A követség utasítását ld. Mátyás levelében a velenczei hghez. Epist. Math. Corv. II, 45.

[3] U. o. 124.

[4] U. o. II. 1.

[5] Epist. Math. Corv. II, 14.

1465. megteendő, junius folytában Budán országgyűlést tartott [1]; a nyár végével pedig Tótországba vezette dandárait. De Mohammed ez évben nagyobb erővel nem háborgatta az országot, mi annál kivánatosabb volt a királyra nézve, minthogy a nagy igéretek, melyeket a török segély iránt vett volt a külföldről, kivéve a pápától s Velenczétől küldött néhány ezer aranyat [2]), egyátalában nem teljesíttettek, s a török helyett más ellensége támadt az országnak.

A zsebrákok kiirtása.

Svela, mások szerint Dzvela cseh kapitány, ki, nem tudni mi okból, épen akkor hagyta el a király szolgálatát, midőn ez a nyáron a Drávához ment táborával, összeszedvén mintegy 7 ezer kóbor huszita katonát, kik elébb Albert osztrák herczeg szolgálatában voltak, s kiket a nép zsebrákoknak, vagy is koldusoknak nevezett, segedelmökkel megvette Kosztolányt, Nyitramegyében, s azt a lehető legjobban megerősítvén, onnan az egész vidéket rablással, pusztítással sanyargatta. A rablók egy ízben már Nagyszombatot is ki akarták zsákmányolni, és csak Podmaniczky Balázs által gátoltattak meg szándékukban, ki, míg Ausztriában és Morvában rablának, társuk, hazájában velök tartani nem akart, s maga is segíté a város védelmében annak polgárait. Mátyás e rablók feltüntéről értesűlvén, nehogy megerősödjenek, seregének egy részét haladék nélkül Kosztolány alá vezette. Szerencsére az erős vár nem volt eleséggel eléggé ellátva, miért Svela egy színlett kitörés alkalmával, őrserege nagyobb részével szökésben keresett menedéket. De az utánuk eredt Magyar Balázs a mindenfelé föltámadt földnép segélyével őket nagyrészben levágta, Svelát pedig mintegy két századdal elfogván, felakasztatta. Nemsokára éhségtől kényszerítve, a Kosztolányban maradt 300 rabló is megadta magát. Mátyás őket a budai csonka toronyba vettette; de

[1]) U. o. 29. és 144.

[2]) A pápa 7500 aranyat adott követeinek ld. Teleki Okmánytár XI, 124.

Czobor Mihály a zordon budai várnagy, hamar megunta kelletlen vendégeit, s éjente hetenkint, nyolczankint fojtatta őket a Dunába [1]). 1466.

A törökök nyugalma a mult évben egyátalában nem ringatta gondatlanságba az ifjú királyt. Már midőn az elmult 1465-ki ősz végével a Drávától Budára visszatért, az útközben Tolnaváron tartott nagy országtanács végzése szerint, az 1466-ki február 23-kára országgyülést hirdetett, melyen a rendekkel a jövő nyári török hadjáratról tanácskozzék [2]). Midőn pedig ápril második felében kémei által értesűlt, hogy Mohammed szultán ez évben Nándorfehérvár megvételét tűzte ki czéljává s már Szofiánál táborozik, tudtára adá az ország rendeinek, hogy az ellenségnek elejébe menendő, május 3-kán Budáról megindul, s felszólítá őket, hogy az országgyülés végzése szerint május 8-kán ők is jószág- s fejvesztés büntetése alatt minden fegyveres népökkel Nándorfehérvár alatt legyenek [3]). De a szultán készületei nem Mátyás, hanem a hős Castriota György (Skanderbeg) ellen voltak irányozva, ki annyi győzedelmei után a mult évben ismét érzékeny csapást sújtott a törökökre, de kit most azon okból végre hatalmába ejteni remélt, mivel az agg hős végelgyöngülésben sínlődött, melyet a következő év elején halála is követett. A király tehát, miután az országot veszély többé nem fenyegette, maga is haza bocsátotta a fölkelt nemességet.

Mátyás figyelmét ezután egy új ügy kezdé komolyabban magára vonni, mely aztán több éven keresztűl majdnem kizárólag igénybe vette munkásságát. Podjebrád, trónra lépte előtt Rokiczana prágai huszita érsek híve, midőn 1458-ban a királyi széket elfoglalta, magát abban megerősítendő, a római egyház iránt a koronázása végett hozzá Bonyodalmak Podjebráddal.

[1]) Bonfin Dec. IV. Lib. I, 539. Turóczy IV. Cap. 66.
[2]) Kovachich: Suppl. ad Vest. Com. II, 176. kövv.
[3]) U. o.

1466. küldött Ágoston győri és Vincze váczi püspökök kezébe hűséget esküdött [1]). De szivében folyton a huszitákhoz szítván, római vallású alattvalóinak vallásos érzését többféleképen megsértette, minek következtében a római udvarral mind kellemetlenebb surlódásokba bonyolódott. Pius pápa ezek folytában 1462 nyarán De Valle Fantit követéűl küldé Prágába, kit Podjebrád, mivel egy nyilvános gyülésben élesebb szavakban hányta volt szemére, hogy a magyar püspököknek koronázásakor adott hitét megszegte, a rendek végzése szerint elfogatott [2]). Podjebrád azonban elhirtelenkedett tettéért azonnal bocsánatot kért a pápától, s Mátyást közbenjárásáért kérte meg a curiánál, mit az neki meg is igért [3]). Mennyire teljesítette Mátyás ezen igéretét nincs tudomásunkra; azt tudjuk, hogy a pápa, boszúságában pártfogása alá vette s hűségesküjöktől is fölmentette a királyukkal épen nyilt háborúban lévő boroszlói polgárokat [4]). De a pápa e szigora csak konokká tette az eddigelé alázatos Podjebrádot. Egyebek közt egy követséget küldött XI. Lajos királyhoz, s őt, mint több más fejedelmet is, arra ügyekezett bírni, eszközölnének ki egy újabb közönséges egyházi zsinatot. A külföldi ügyekbe avatkozni szerető franczia király, midőn Mátyás koronázására követet küldött, meghagyta volt ennek, térne be elébb Podjebrádhoz; s így lőn aztán, hogy a követ, Mátyás előtt kijelenté, mikép ura az újabb egyházi zsinatot nem pártolja ugyan a cseh király ajánlatára mindazáltal szívesen szövetségbe lépne Podjebráddal és Mátyással. Az éles eszű Mátyás azonban rögtön átlátta, hogy az ajánlatnak nem más a czélja, mint őt Podjebrád részére megnyerni a pápa ellen; miért is azt válaszában nagy diplomaticai ügyességgel visszautasította. Csodálkozását jelenté a követnek, hogy urával Podjebrád a magyar király nevében

[1]) Kaprinay: Hung. Dipl. II, 163.

[2]) Müller: Reichstags-Theater II, 247.

[3]) Epist. Math. Corv. I, 125.

[4]) Aeneas Sylvius Epist. 401. Opera 933.

is látszik alkudozni, mire egyátalában nincs felhatalmazva. 1466.
Ő ugyan veje Podjebrádnak, kit mint atyát tisztel, de egyszersmind egy szabad, független országnak királya, ki szövetségeiben ennek érdekeit köteles szem előtt tartani. Ő nagyrabecsüli a franczia király barátságát s óhajtja szövetségét; de mielőtt ezt tenné, kénytelen a tárgyat közleni mind országa tanácsával, mind szövetségeseivel, különösen Velenczével, s a kereszténység fejeivel, a pápával és a császárral [1]).

A viszonyt Podjebrád és a római curia közt egészen a szakadásig feszültté tette II. Piusnak az 1464-ki junius 14-kén kiadott bullája, melyben a cseh királyt, mint a kereszténység ellenségét 180 nap lefolyása alatt maga elébe idézte [2]). A nemsokára meghalt Pius utóda, II. Pál, a Podjebrádtól rablásai miatt üldözött s Rómába szökött Lichtenberg Hinkó által ösztönöztetve, még komolyabban fogta fel az ügyet, s elődе példáját követve, a cseh királyt újabban Rómába idézte; Mátyásnál pedig kérdést tőn: hajlandó volna-e az egyház ezen ellenségét, ha a szükség úgy kivánná, fegyverrel is engedelmességre szorítani? A pápának e levele az 1465-ki ősz elején drávai táborozásában találta a királyt, ki aztán arra október 2-kán következő választ írt: „Felhív levele által szentséged, hogy az apostoli széknek a cseh király elleni intézkedéseit támogassam, s birodalmamban azokat végrehajtassam. Miután én magamat országommal együtt a római egyháznak és szentségednek egyszer felajánlottam, sem az Istennek e földön helytartója, sem maga az Isten nem parancsolhat nekem oly nehezet, oly veszélyest, mit elvállalni szentnek, üdvösnek nem tartanék, mit félelem nélkül meg nem kisértenék, kivált midőn a kath. hit szilárdítása és a hitetlenek árulásainak megfenyítése forog szóban.

[1]) Epist. Math Corv. I, 129, mi nyilvánosan ide tartozik s a kiadó által hibásan soroztatott 1463 alá.

[2]) Pessina: Mars Morav. 734.

1466. Ebben engem az idők viszonyai szerint kötött régibb szövetségeim sem gátolhatnak, melyeket az apostoli szék, mint jól tudom, különben is könnyen feloldhat; sem nem ijeszt vissza bár kinek is hatalma. — A cseheknél sokkal erősebb ellenségekkel szálltam én már szembe szentséged és elődei ösztönzéseire. Akár a csehek, akár a törökök ellen van tehát szükség, készen áll Mátyás és vele Magyarország. A menynyire csak a magam és országom ereje terjed, az mindenekfelett szentségednek s az apostoli széknek van és lesz örökké szentelve" [1]).

Hogy Mátyás, ki egyébiránt kormányában, midőn nemzete, koronája jogai forogtak szóban, annyi önállóságot szokott volt mutatni, e kérdésben oly vak engedelmességgel viseltetett a pápa iránt, oly határozottan ajánlkozott fellépni ipa ellen, kétségkivül több fontos okai voltak. Ő Podjebrádot, bár meghalt nejének atyja volt, soha sem szerette, s nem is szerethette. Az a gyöngédtelenség, melylyel Podjebrád, midőn még történetesen foglya volt, aszkóros leányát reá köté, s tőle azonfelűl két hónapi tartásáért — mert őt fogolyként őrizni joga nem lévén, csak is ez jöhet tekintetbe — 60 ezer aranyat csikart ki, nem engedhette szivében kifejleni az őszinte szeretet s tisztelet érzelmeit. De azután is számos sérelmet szenvedett ő ipától, midőn ez, mint békebiró közte és Fridrik császár között oly önzőleg járt el, s alattomban még maga is gátolta az egyesség létrejöttét; midőn a császárral titkos szövetséget kötött, mely szerint ezt Mátyás megbuktatásában segíteni igérkezett; midőn utóbb Újlakyval s pártjával a végre fondorkodott, hogy Mátyás megbuktatásával a maga fia Viktorin emeltessék a magyar trónra. Azon ravasz, fondor, nem egyszer egészen az alacsonyságig önző politika, melyet Podjebrád mindezen, mind egyéb viszonyaiban is követett, lehetetlen, hogy ellenszenvet ne ébresztett volna Mátyásnak nyilt, egyenes, min-

[1]) Epist. Math. Corv. II, 70.

denha nagylelkű kedélyében. A mennyi személyes sérelem 1466.
boszantá pedig őt a cseh király részéről, annyi jótétemény ösztönözte őt hálára a sz. szék iránt. Mátyás soha sem feledhette el azt, hogy midőn ellenére az öröködési rendnek, daczára a hatalmasabb nemzetségek ellenszegülésének, trónra jutott, valamennyi hatalmasságok közt a szentszék volt az első, mely őt királynak ismerte; ez mutatott iránta egyedül őszinte jóakaratot, s ön személyes erején kivűl a pápa pártfogásának köszönhette, hogy a császári vetélytárs és a pártos urak ellen királyi székében megerősödhetett. És míg ez szivét hálára ébresztheté, lehetetlen volt nem éreznie, hogy a jövőre is leginkább a sz. szék jóakarata által hiúsíthatja meg rosz indulatú szomszédjainak romlására irányzott fondorlatait; annak pártfogása által alapíthatja meg dynasztiáját, mi nagyratörő lelkének kétségkivűl hő vágya volt. Ezekhez járult, hogy a vallásos atyától, s a buzgó Vitéz János püspöktől vallásosságban nevelt, s mint a pápához s másokhoz írt számtalan levelei bizonyítják, az egyházhoz s annak fejéhez buzgón ragaszkodó ifjú király szintúgy jogosnak láthatá a pápa tettét, melynél fogva a baseli compactatákat eltörűlte, mint bűnösnek Podjebrád ellenszegülését az egyház feje irányában, s türelmetlenségét azok iránt, kik a kelyhesek felekezetéhez nem tartoztak. A huszita tanok iránt végre, melyeknek hívei dúlásaik, fosztogatásaik által negyven év óta annyi nyomort árasztottak az ország felső részeire, elég oka volt Mátyásnak ellenszenvvel, gyűlölettel viseltetnie. E husziták pedig most Podjebrádban tekintették fejöket, főtámaszokat; s Mátyás valóban nem egyszer Podjebrád kezét vélte rejleni a csehek dúló, rabló betöréseinél, s nem is tartózkodott nyilván kimondani, „hogy ezek, miként több jelekből látszik, a cseh királynak, ha nem is parancsára, vagy izgatására, de bizonyosan elnézéséből történnek" [1]).

---

[1]) Pessina: Mars Morav. 773.

1466. Kétséget nem szenved, mindezen okok nagy befolyással lehettek Mátyásra, midőn az egyház zászlótartójaként fellépni ajánlkozott. De hozzájok kell még adnunk, hogy ő ekkoron tán még azt is hivé, miképen Podjebrád, mielőtt mindent koczkára tenne, megalázza s aláveti magát a pápa itéletének; miből Mátyás, mint a maga fellépése által eszközlött eredményből, nem kevesebb előnyt látott magára háramlani a sz. széknél. Azon esetre pedig, ha Podjebrád, az eszély szavára nem hallgatva, a pápa itélotét daczczal fogadná, mindenekfelett legnagyobb erővel bírhatott az ifjú, dicsőségszomjas király elhatározására ama tekintet, hogy alkalma leend korának leghíresebb kapitányával megmérkőznie, s mire több királyunk örökösödés útján jutott, személyes ereje, fegyverhatalma által egyesíteni a cseh koronát a magyarral. Mert a harcz díjául ő a cseh koronát igényelté; s miként látni fogjuk, nem is lépett elébb a harcztérre, míg azt neki mind a pápa, mind a császár oda nem igérte. Nagy királyok mindig hajlandók voltak a hóditásra. És Mátyásnak itt szebb s fényesebb koszorúk kinálkoztak, mint a barbár török elleni harczokban. Áttekintvén ezen okok hosszú sorát, méltányolván azok súlyát, épen nem csodálkozhatunk, hogy azok Mátyásra is elhatározólag hatottak. Ha mindazáltal az ország legközelebbi jövőjére vetjük szemeinket, lehetetlen nem fájlalnunk, hogy Mátyás, ezen okok által rábíratva, eltért azon politikától, melynek irányát nagy atyjának példája s a nemzet természetes érdekei, mondhatjuk égető szüksége, számára kitűztek, s mely az országnak a hódoltató török elleni biztosításában állott. Az egyháznak lehettek s voltak is okai, inkább félni az eretnekségtől, szakadástól, mint a pogány töröktől; de a fényes tehetségű Mátyásnak, a haza veszélyes körűlményei közt, szomszédságában egy, hóditásaiban telhetetlen hatalomnak, melyről leveleiben önmaga is elégszer bevallá, hogy a hosszú harczaiban elfáradt nemzet egymagára hagyatva, neki határt szabni elégtelen, nem az volt hivatása, hogy e természetes

ellenséget mellőzve, országlásának nagy részében az egyház előharczosává, zászlótartójává legyen. 1466.

Podjebrád a pápa itéletéről értesűlvén, még az őszön alázattal válaszolá, hogy kész ugyan engedelmeskedni a sz. széknek, de tartományainak kormányzása nem engedi azoktól hosszabb időre távozását. Kéri ennélfogva a pápát, jelölne ki egy, Csehországhoz közel fekvő várost, hol mentségeit kifejthesse, s a compactatákhoz való ragaszkodását igazolhassa. Ennyi engedékenységet a kath. vallás iránti érdemeinek tekintetéből méltán várhat ő szentségétől [1]). De sem magának az idézettnek könyörgése, sem a császárnak, s a bajor fejedelemnek az ő érdekében írt levele nem voltak képesek megkérlelni a pápát. Sőt ez, tán épen Mátyás ajánlata által bátorítva, meg sem várta a határnap leteltét, hanem 1465 végén, s a következő évben kelt több bullájában, Podjebrádot eretneknek nyilvánítja, alattvalóit pedig a neki mondott hűségeskü alól fölöldozza, s az engedelmességtől iránta egyenesen eltiltja. Podjebrád még ezután is több irataiban ügyekezett a pápát megengesztelni; midőn pedig törekvését hasztalannak látná, a világi fejedelmeknél keresett pártolást. Írt egyebek közt Mátyásnak, hosszan igazolván előtte magát a pápa kemény eljárása ellen, s kérvén őt, ügyekeznék ő is, a többi fejedelmekkel kezet fogva, reávenni a pápát, hogy illő helyen meghallgattassék [2]). Mátyás e levelet nem késett megküldeni a pápának, kérvén őt, engedne időt a cseh királynak a maga igazolására [3]).

Egyébiránt Mátyás már azért sem akart mélyebben beereszkedni e viszályba, nehogy részrehajlónak látszassék, miután ez időben magának is kellemetlen surlódásai voltak a cseh királylyal azon dúlások és fosztogatások miatt, melyeket ennek alattvalói Lippa Henrik. Csehország főmarsalja és

[1]) Klose: Dokumentirte Gesch. v. Bresslau III, 346.
[2]) Dobnernél: Monum. II, 418. s belőle Katona XV, 179—199.
[3]) Eschenloer: Chronik von Bresslau I, 227.

1466. Sternberg Máté a Nagyszombat mellett épített két várból Magyarország felső részeiben elkövettek, melyekért elégtételt szerzendő, az ősz elején egy sereggel maga is a felvidékre ment [1]). Podjebrád, ki most minden módon igyekezett megtartani Mátyás barátságát, az elégtételt teljes készséggel megigérte, s e végett Brünnbe a morva rendeket is egybehívta, meghagyván Viktorin fiának, hogy ezekkel tanácskozván, találjon módot e becsapások meggátlására. Viktorin ennek folytában oly szerződésre bírta Sternberget, hogy ama két várat Mátyás kezeibe adja át, vagy ha ez úgy kivánná, rontassa le; a viszály egyéb okai pedig két magyar és két cseh biztos megvizsgálására bizassanak. De Mátyás ezen eljárással egyátalában nem volt megelégedve, nemcsak mivel Sternberggel, mint rablóval, alkudozásba ereszkedni nem akart, hanem mivel a cseh király más alattvalói ellen is volt panasza, „kik minden igaz ok nélkül be-betörnek országába, s itt nemcsak tűzzel, vassal, zsákmánylással és gyilkolással pusztítanak, hanem a törökök példájára férfiakat, asszonyokat, leányokat is fogságba visz-
1467. nek magukkal." A két király közt e miatt mind élesebb és sértőbb levelezés fejlett ki, mely egészen az 1467-ki februárig tartott [2]). De bár e levelek az elkeseredést mind a két részről növekedőben tűntetik elő, komolyabb ellenségeskedésig nem ment a dolog, s utóbb magától is megszűnt: csend lőn a nemsokára kitörendő vihar előtt. A huszita testvéreket azonban, kik magukat Nagyszombat körül két várban megfészkelték volt, Mátyás 1467 elején e várakból kiverte, s az országból kikergette [3]). E közben a pápa Podjebrádot 1466 végén forma szerint egyházi átokkal sújtotta,

[1]) Pessina: Mars. Morav. 774. kövv.

[2]) Közli e levelezést, melybe a Szécsi Dénes halála után a mult évben esztergomi érsekké lett Vitéz János is belévegyült, gr. Teleki József Okmánytár XI, 174. kövv. 183. kövv. 191. kövv. 229—251.

[3]) Gr. Teleki József Okmánytár XI, különösen 241. 245.

s a császárt, a lengyel királyt és Mátyást az itélet végrehajtására szólította. 1467.

Mátyás előre is látván, hogy ez, tett igérete szerint is, az ő feladata leend, a másik két hatalom, nem mervén a súlyos háborúba ereszkedni, a már alig mellőzhető összecsapásra készületeket teendő, az 1467-ki márcziusban Budán országgyülést tartott. Mivel a cseh háború, ha valóban kitörne, mint támadó, egyedűl a királyi zsoldos sereg által lenne viselhető, mindenekelőtt a kincstárt kelle jobb karba állítani. — E gyülés eredménye alkotmányunk történelmében sokkal fontosabb, mintsem hogy kissé bővebb előadást ne igényelne. Kár, hogy e törvénykönyvnek eddig csak töredékeit bírjuk. Ezekből annyi tünik ki, hogy Mátyás a régi kamarai nyereség és harminczad helyébe új adó- és vámrendszert alkotott, amazok a számos kiváltságok, szabadítékok miatt, melyeket elődei az egyházi s világi uraknak jobbágyaik, — s a városoknak kalmáraik számára adtak volt, már igen szűken jövedelmezvén [1]). A rendszerrel együtt magát a nevet is megváltoztatta, s az eddigi harminczadot koronavámnak, a kamarai nyereséget pedig kincstáradónak nevezte. Emezt illetőleg, következők rendeltettek: A régi kamarai nyereség megszűnvén, minden telek 20 új veretű denárt, vagyis 5 telek egy aranyat fizetend adóul. Ettől ezentúl csak az országos nemesek majorsági jószágai vétetnek ki; alájavettetnek ellenben minden a kamarai nyereségtől eddig kiváltságolt egyházi s világi urak jobbágyai, s minden még létező vár- s egy telkes és egyházi nemesek, kik nem a királyoktól nyerték nemességöket; továbbá minden eddig kiváltságos testületek: a jászok, kúnok, oláhok, valamint a szabad királyi szászvárosok is; ezeknek királyadója azonban eltörűltetett. Megszűntettek mindazon szerződések, melyek szerint a régi kamarai nyereség zálogba

A budai országgyülés.

[1]) A királyi jövedelmek mennyiségéről e korban ld. a pápai követ tudósítását Kovachichnál: Script. Min. II, 30. kövv.

1467. volt adva, a zálogtartók kárpótlása egy bizottmány kidolgozására hagyatván. — A koronavám a régi harminczadnál lejebb szállíttatott ugyan; de miután az, a nemességet kivéve, minden bel- s külföldire kiterjesztetett, a kincstárnak mégis bővebben vala jövedelmezendő, egyszersmind pedig a forgalom emelésére is jótékony hatást gyakorlandó. A királyi városokra nézve szabadságában hagyatott a királynak azokkal a vám megváltása iránt külön szerződéseket köthetni. Egyébiránt a vámjövedelmek a magyaroktól Hampónak nevezett Erneszt János, Svábországból származott nemes igazgatására bízatván, elidegeníthetetlen államjavaknak nyilváníttattak [1]). Ugyanez rendeltetett egyéb királyi javakról is; Fogaras, Radna és Omlás Erdélyben oly moldvai vagy havasalföldi vajdák számára tartattak fen, kik a magyar korona iránt hűségükért fosztatnának meg tartományuktól a török által [2]).

Lázadás Erdélyben. Még e gyülés rendeleteinek végrehajtásával foglalkodék a király, midőn hírül vette, hogy Erdély Vörös Benedek, Suky László s mások által, az új adó miatt felbujtatván, föllázadt, s a vajdát, János szentgyörgyi s bazini grófot, Magyarországtól független fejedelemmé kiáltotta ki. A lázadásban a szász városok közől Szeben és Beszterczе, s velök együtt az oláhság s majdnem az egész nemesség is részt vőn. De Mátyás villámsebességgel lepte meg a lázadókat, s mielőtt ezeknek eszökbe jutott volna a szoros hegyi útakat elfoglalni, a nyár vége felé, Kolozsvár előtt termett 12 ezernyi seregével. Megjelenésére ijedtség fogta el a lázadókat: a nemesség letette fegyverét, s a vajda több másokkal együtt bűnbánva s kegyelemért esdve veté magát a király lábaihoz. Ő a megtérteknek megkegyelmezett; de a makacsokat, kik megfutottak, elfogatta, s közőlök a főbb czinkosokat kivé-

[1]) A Kovachichnál: Suppl. ad Vest. Com. II, 182. lévő töredékeket kiegészíti némileg Mátyás levele az eperjesiekhez Vest. Com. 373. kövv.; és egy másik Kassa városához gr. Teleki: Okmánytár XI, 260.

[2]) Epist. Math Corv. III, 11.

geztette. Vörös Benedeket és Suky Lászlót, kik Lengyelországba menekűltek, javaiktól fosztotta meg [1]. A nemességet végre azáltal büntette, hogy a nemes meggyilkolásáért járó vérdíjt 200 forintról 66-ra szállította; mi azon korban, midőn a személybecsnek e vérdíj volt egyik mértéke, gyalázatnak tartatott [2]. Erdély új vajdáivá Csupor Miklós és Pongrácz János neveztettek. 1467.

A lázadókkal egyetértésben állott Bogdanovics István, moldvai vajda is, kire Mátyás részint azért, mivel a tartományt a magyar korona pártfogása alatt volt Péter vajdától erőszakkal foglalta el, hódolatát pedig megtenni mindeddig elmulasztá, részint mivel Erdélyben többször dúlt és zsákmányolt, különben is boszús vala. Ennek megbüntetésére indult tehát késő őszön. Lengyel csapatokkal erősödve, harczra készen fogadta őt a hűtlen vajda, s hogy a hegyek közé csalja, seregével visszavonúlt. A király a Szeret és Moldva folyamok közt fekvő Baja városig nyomúlt utána a nélkül, hogy ellentállásra talált volna; de itt a vajda őt egy sötét éjen megtámadta. Ha Mátyás a támadásról eleve nem értesűl, nagy veszély érheti a magyar hadat; de így teljesen elkészülve fogadhatta az ellenséget. A harcz mindazáltal, mely a felgyújtott város lángjainál vívatott, az ellenfelek számra nézve egyenlőek lévén, rendkivül heves volt. Mátyás személyesen is belévegyűlt a csatába; Bánfy Miklós több reá irányzott csapást szerencsésen felfogott; de egy őt mégis megsebesítette. A magyarok, királyukat veszélyben forogni hallván, még nagyobb hévvel támadták meg az ellenséget, míg az végre több ezer halottat hagyván hátra, az erdőkben széjjel futott. Mátyás a szép győzelem után, részint sebe, részint a növekedő hideg miatt, mindjárt vissza-

[1]) Turóczy IV. Cap. 66. Bonfin: Dec. IV, Lib. I, 543. Pray: Annal. IV, 34. Ranzan, Schwandtnernél I, 397.

[2]) Verbóczi Tripartit. III. rész, 3-dik cz. „Hogy — u. m. utóbb Verancsics — a parasztokhoz közelebb esvén, szűnjenek meg királyaik ellen fondorkodni". Katonánál: XX, 1459. l.

1467. vezette seregét, a tavasz nyiltával szándékozván folytatni a háborút. De megelőzte őt hódolatával a vajda; és Mátyás, akkor már a cseh háborúval lévén elfoglalva, örömest kegyelmébe fogadta a bűnbánókat [1]).

IV.

1468. A cseh háború előzményei.

Az erdély-moldvai hadmenettel végződik Mátyás országlatának első korszaka, mely élet-, fény-, dicsőségteljes időszak. Főtörekvése volt eddig a hazát és a kereszténységet a hódoltatásaiban telhetetlen török ellen megvédeni; amazt a magukat negyven év óta megfészkelt, dúló és fosztogató cseh rablóktól megtisztítani; a rendet, törvényességet az igazság szigorú kiszolgáltatása által megerősíteni; az alkotmányt az idő szükségeihez képest kifejteni, az ezt veszélyeztető oligarchia féktelenségének korlátokat vetni; egy jobb adó- s vámrendszer által királysága erejét gyarapítani. És e törekvést szép süker követte. Az előtte oly sokáig zajlongott országot lecsöndesíté, erejében megszilárdítá, a kereszténységnek a török barbárság rohanó árja ellen erős védfalává tette; magának pedig fényes, hervadhatlan dicskoszorút fűzött homlokára. Az 1468-dik évtől fogva azonban kissé különbözik a történelem itélőszékének véleménye a nagy királyról. Országlata ugyan e korszakban még fényesebb, hadi tettei még nagyobbszerűek s egyéniségében a hős és lángeszű kormányférfi még ragyogóbb vonásokban tünik előnkbe; de dicsősége már nem oly tiszta, nem oly szeplőtelen; s legfőbb feladatának, mi a török elleni harcz volt volna, szemből vesztése egyfelől —, szenvedélyszülte tettek másfelől egynémi foltot ejtenek homloka dicsfüzérén.

A pápának, mint említők, már szavát adta volt Mátyás, hogy kész megtámadni Podjebrádot, ha az egyház érdeke úgy kivánja; s eddig csak azért időzött, mert részint

[1]) Bonfin, Turóczy, Ranzan e. h. A lengyel írók, Dlugoss, Cromer e hadjárat leirásában igen részrehajlók.

magának is viszálya lévén a cseh királylyal, a részrehajlás 1468.
vádját mellőzni kivánta, részint meg akarta várni, mily fordulatot ad az ügynek a Podjebrádra sujtott egyházi átok, s a pápai követnek izgatása a cseh tartományokban; végre pedig még a haszonról is biztosabb kivánt lenni, mely a minden előrelátás szerint hosszas háborúból reá áradand.

Mire Mátyás a moldvai háborút bevégezte, az ügy már határozottabb alakot vőn magára. Bár nem hiányoztak a cseh-morva kath. alattvalók között, kik a pápa szigorát helyben nem hagyták, a többség mégis a pápai követ izgatásaira hajolva, Sternberg Hinkó vezérlete alatt, Boroszlóban szövetséget kötött királya ellen. A császár pedig, kinek biztosai Podjebrád követeit a nürnbergi országgyülésről kiutasították, utóbb meg minden módon azon voltak, hogy a német rendeket a cseh király ellen keresztes háborúra bírják, emevvel végkép meghasonlott. Kázmér lengyel király, kit a pápa, s a szövetséges cseh-morva rendek a cseh koronával, melyre neje után különben is jogot tartott, megkinálának, ezt szívesen fejére tette volna ugyan, de Podjebrádot megtámadni nem bátorkodott, s békés kiegyenlítést javaslott. A császár innen segélyt nem várhatván, több német fejedelemmel lépett szövetségbe, saját tartományaiban pedig kereszteseket gyűjtött Podjebrád ellen, ki az ő ellenséges indulata miatt elkeseredve, Victorin fia által 1468 elején neki háborút izent, s Ausztriát nyomban meg is támadtatta.

Így álltak az ügyek, midőn Mátyás Erdélyből visszatért, s útközben az ország főrendeivel Egerben nagy országtanácsot tartott. Itt találkoztak vele a pápa, a császár, s a boroszlói frigyesek harczra felhívó, és a szultánnak békét ajánló követei. A pápai követ, Roborella Lőrincz ferrarai püspök, felhívta a királyt, váltaná be adott szavát s hajtaná végre a sz. szék itéletét, a háborúra tetemes pénzsegélyt igérvén, miből 50 ezer aranyat mindjárt le is fize-

1468. tett [1]). A boroszlói frigyesek követe, Protász olmüczi püspök, azon igérettel lépett a király elébe, hogy a kath. cseh-morva rendek őt azonnal királyukká választják, mihelyt tőle Podjebrád ellen sükeres védelmet nyernek [2]). A császár végre az 1463-ki szerződés erejénél fogva segedelmet sürgetett Podjebrád ellen, kinek fia Victorin már Bécset fenyegette, igérvén, hogy mihelyt Podbjebrád Csehországból kiűzetik, azt Mátyásnak adja birodalmi hűbérűl, addig pedig hadi költségei fejében Ausztria esztendei jövedelmét engedi át, s a háború folyama alatt ezer lovagot tartand táborában. — Azok, kik szerint az 1462-ki szerződésben az is kiköttetett, hogy Mátyás második házasságra ne lépjen, állítják, hogy a császár most e kötelezéstől is fölmenté őt [3]).

Az okokat, melyeknél fogva Mátyás a pápának oly határozott igéretet tőn Podjebrád ellen fellépni, most még azon kellemetlen viszályok is szaporították, melyek a két király közt a mult őszön a cseh testvérek rablásai miatt kifejlettek. Podjebrád ugyan, midőn a vészt feje fölött tornyosodni látá, igen megváltoztatá Mátyáshoz írt levelei hangját; s különösen egyen, melyet február 9-kén írt [4]), nagyon meglátszik, miképen arra van számítva, hogy a barátságos viszonyt megújítsa. De ez sem azon keserűséget nem irthatta ki Mátyás szívéből, melyet ama gyanú keltett, hogy a csehek rablásait Podjebrád szándékosan elősegíti; sem azon okokat nem gyöngíthette meg, melyeknél fogva Mátyás az egyház zászlótartójának szerepét átvenni ajánlkozott Podjebrád ellenében. Ő tehát egy perczig sem habozott az említett követek felhívásának engedni; s még csak az urak hozzájárulását kivánta. És ez sem maradt el. Midőn a kérdés az országtanácsban tárgyalásba vétetett, voltak

[1]) Bonfin: Dec. III. Lib. I. 548.

[2]) Eschenloer. Chronik von Bresslau II, 117. Dokument. Gesch. von Bresslau III, 2-dik rész.

[3]) Pessina: Mars. Morav. 820.

[4]) U. o. 819.

ugyan többen a világi urak közől, kik a minden előrelátás szerint hosszú és költséges háború megkezdését ellenezték, attól tartván, hogy az országot azalatt a töröktől érheti veszély; de miután tudtokra adatott, hogy a török követek békeajánlattal jöttek, ezek is elhallgattak: és a többség, melyet Vitéz János esztergomi érsek kéz alatt már elébb a király kivánságára hajlított, a cseh háborút elhatározta [1]. 1468.

A követek e válaszszal haza küldetvén, Mátyás Budára —, s ott hadi készületeit gyorsan megtévén, Pozsonyba ment seregével. A boroszlói frigyes rendeket innen biztosítá újabban is védelméről; innen adta ki ápril 8-kán manifestumát, melyben Európának tudtul adja, hogy nem önző czélokból, hanem egyedül az egyház védelme végett kezdi meg a háborút, melyet szintoly kegyesnek tart, mint a török ellenit [2]; innen izente meg végre a háborút is Viktorinnak, ki akkoron épen készülőben vala Steierecknél a Dunán átkelni. A háborúizenet után néhány nappal Mátyás 16 ezernyi seregével a Morva folyón átkelvén, Laa városa mellett táborba szállt; minek következtében Viktorin azonnal viszszavonúlt Ausztriából, s alkalmat nyujtott a császár vezérének Pottendorfernek, némi osztrák haddal szaporítani a magyar tábort. De nemsokára ott termett Podjebrád is egy gyakorlott sereggel, és szemben a magyar táborral szállott szekérvárba, úgy hogy csak a Taya folyam választá el egymástól az ellenséges seregeket. Nagyobb ütközetre azonban nem kerűlt a dolog; Podjebrád az ifjú hős szerencséjétől, s a fürge magyar lovasságtól, Mátyás az agg hadvezér tapasztaltságától és a hadban jártas huszita gyalogságtól tartván [3]), mindegyik az alkalmat leste, melyet ellenfelének hibája nyujtana a támadásra. E helyett a királyok egy napon A cseh háború.

[1]) Bonfin Dec. IV. Lib. I. 549. Dlugoss: XIII, 421. Mátyásnak egy 1475-ki lev. Kovachichnál: Vest. Com. 394.

[2]) Epist: Math. Corv. III, 87.

[3]) Bonfin Dec. IV. Lib. II, 554.

1468. véletlenül személyesen találkoztak a Taya partjain, s Podjebrád, némi szemrehányások után békét ajánlott. Mátyás arra hajlandónak nyilatkozott, ha a csehek, az eretnekségről lemondva, magukat a pápának alája vetik, a császárral megbékélnek, a Magyarországon tett károkat megtérítik, és ezek teljesítését Spielberg zálogba adása és túszok állítása által biztosítják. Az alkudozás azonban, mely e föltételek fölött folyt, s melyet a pápai követ is mindenképen nehezített, nem vezetett czélra [1]). A pápai követ e helyett Protász olmüczi püspök által Kázmér lengyel királyt szólíttatá fel, lépne a császárral s Mátyással szövetségbe, s ennek szilárdabbá fűzése végett adná leányai egyikét Mátyásnak, másikat Fridrik fiának Miksának feleségül. De Kázmérnak egyátalában nem volt kedve háborúba bonyolódni Csehországgal, melynek örökségére igényt tartott; utóbb pedig egészen Podjebrád részére vonta őt ennek máj. 16-kán tett azon igérete, hogy a maga halála után Kázmér fiainak egyikére szálland Csehország öröksége [2]).

Az alkudozás félbeszakasztatván, Podjebrád nemsokára visszavonúlt táborával, mely azon okból, mivel a portyázó magyar lovasság minden élelmiszer szállítását meggátolta, mindenben hiányt szenvedett. Mátyás ennek következtében Znaimba tette át táborát; és miután a cseh-morva és sziléziai katholikus rendeket felhívta, hogy minden erejökkel hozzá csatlakozzanak [3]), a pápát pedig Rómában lévő követe által az igért pénzsegély megküldésére szólíttatta [4]), egy ügyes fordulata által Viktorint Trebics városába szorítá, s nyomban körülfogá. A város nem állhatott sokáig ellent a magyarok rohamának. — Midőn azonban ezek a városba hatának, Viktorin az őrség nagyobb részével, elébb egy közel fekvő

---

[1]) Bonfin. e. h. Epist. Math. Corv. III, 67. 70. Pessina 824.

[2]) Dlugoss Lib. XIII, 422.

[3]) Epist. Math. Corv. III, 66. 70.

[4]) U. o. 84.

megerősített klastromba, abból pedig néhány nap múlva egy 1468.
kitörés alkalmával a segedelmére jött Henrik öcscsének táborába menekűlt [1]), evvel együtt atyjok táborába huzódott vissza.

Trebicsből a király Brünn alá vezette seregét, hova őt a polgárok maguk hívták volt meg; de a város mellett fekvő hatalmas sziklavár, Spielberg kapitánya hallani sem akart a megadásról; miért is azt Mátyás jun. 23-kán körültáborolta. Pár nappal utóbb Podjebrád is megjelent ott táborával, de nem annyira, hogy a várat felmentse, mint hogy Mátyásnak ismét békét ajánljon. A királyok e végett többször találkoztak s ebédeltek is egymással; de az alkudozásnak most sem lett sikere. Sőt kevésben múlt, hogy a felek egy ily lakomából véres fejekkel nem váltak el egymástól. Sternberg Zdenko ugyanis poharazás közben indítványt tőn, döntse el a két király közti viszályt udvari bolondjaik párbaja. A tréfa köztetszést nyert, s a bolondok birkozni kezdének. De midőn a magyar a szálasabb csehet fölemelé s már-már a földhöz sújtá, s egy cseh udvarnok ezt némileg gyámolítaná, a néző urak, kik a hosszas birkozást mind növekedő érdekkel kisérék, maguk is összevesztek, s nagy bajjal lehete csak meggátolni, hogy a már villogó kardok össze ne csapjanak. Podjebrád az alkudozás sükeretlensége miatti boszúságában maga is párbajra hívta fel Mátyást, mit ez el is fogadott ugyan, de nem gyalog, mint a cseh király akará, hanem miként fejedelmekhez illenék, lóháton, mire ismét a testes, potrohos Podjebrád nem akart ráállani [2]). A cseh király czélját az egyezkedésben el nem érvén, meg visszavonúlt táborával. Mátyás pedig, miután Spielberg vívásának folytatását Magyar Balázsra és Kinizsy Pálra [3]) bízta, Olmüczbe ment,

[1]) Pessina 823. Dlugoss Lib. XIII, 424. Bonfin 555. Epist. Math. Corv. III, 26.

[2]) Bonfin. e. h. 556.

[3]) E nevezetes férfiú, kit kortársai magyar Herculesnek neveztek, ifjúságában molnár legény volt. Magyar Balázs vele rendkivüli ereje-

1468. hogy ott a fölkelt szövetséges rendekkel a háború nagyobb mérvben való folytatásáról tanácskozzék. A rendek, kik eddigelé nagyon kevés buzgalmat mutattak, a király felhívására most 20 ezernyi sereget igértek zászlai alá állítani [1]). E közben a lengyel királytól is követek érkeztek, Mátyást arra bírni ügyekezők, hogy egy hosszabb fegyverszünetre lépjen ellenével, mely alatt aztán mind vele, mind Rómával megújíttassék a békealku. De törekvésök sükeretlen maradt. Mátyás, miután még Csehország királyi helyettesének czímét fölvette, és Sternberg Zdenkót Morvában helytartójának nevezte, Hradistye városának megszállását pedig elrendelte [2]), szeptemberben Pozsonyba utazott, hova a magyar rendeknek e hó 8-kára országgyülést hirdetett.

Mátyás attól tarthatott, hogy Kázmér királyt, Csehország örökösödésének reménye nyilt fellépésre bírja Podjebrád mellett. Hogy tehát seregeit oly számra emelhesse, miszerint ennek is megfelelhessen, mindenekelőtt kincstárát kivánta jó karba állítani; s ez volt főczélja az országgyülésnek. A rendek, miután biztosíttattak, hogy abból a király jogot magának a jövőre nem képezend, a kincstár-adón felül még rendkivűli pénzsegélyt is szavaztak meg, amavval együtt kapunkint beszedendőt; az egy telkes nemesek azonban úgy ezen rendkivüli, mint a kincstár-adó alól is fölmentettek. A király viszont avval jutalmazta a rendek e kedvezését, hogy őket a fölkelés terhe alól, kivéve, ha az országot rendkivüli veszély fenyegetné, egy évre fölmentetett; s a koronázási oklevelet is sértetlenűl megtartani s megtartatni igérte [3]).

---

nek híre után — mely szerint atyja malmát egymaga is elhajtá, egy malomkövet vállán tova vitt, egy akós teli hordót szabadon szájához emelt s úgy ivott belőle stb. megismerkedvén, őt seregébe vette föl, hol aztán a nemsokára nagy hírre s vezérségre jutottnak leányát is nőül adta. Bonfin. e. h.

[1]) Dokument. Gesch. v. Bresslau III, 2, 24.

[2]) Eschenloer: Chronik von Bresslau II, 138.

[3]) Kovachichnál: Suppl. ad Vest. Com. II, 196.

A kivánsága szerint végzett gyülés után a király szö- 1469.
vetségét Fridrikkel novemberben megújítván, 1469 elején némi haddal ismét Morvába sietett, hol valamint Sleziában is a háború idő közben szerencsésen folyt részére. Mert bár maga Podjebrád a Csehországba tört s kegyetlenűl pusztító német kereszteseket széjjel verte [1]; Morvában mindazáltal Viktorin hadai több ízben jelentékeny vereséget szenvedtek, Sleziában pedig néhány vár a szövetséges rendek kezébe jutott [2]. Jelenléte és czélszerű intézkedései Spielberg vívásába is újabb élénkséget hoztak, minek következtében ez febr. 12-kén (1469.) magát végre meg is adta, mit örömteljes levelei hirdettek az országban [3]. A nevezetes várral szintén egész Morva hatalmába jutott; s most már Csehországban akarta fölkeresni a nagyobb ütközetre eddigelé bátortalan ellenséget. E hadjárat alatt azonban, melyre február végével indult meg, nem szolgált Mátyásnak a szerencse. Alig szabadúlt meg ugyanis Chrudin táján, melyet sikeretlenűl vívatott, egy vakmerő kémszemle alkalmával az elfogatás veszélyéből, midőn Willamovnál még nagyobba jutott. Chrudin alól elvonúlván, Kutna felé tartott seregével, midőn hírül vette, hogy Podjebrád egy- s ennek Henrik fia másfelől erős hadakkal közelednek feléje. Ő tehát látván, hogy e hegyes vidék szűk völgyeivel nagyrészben lovasságból álló seregének igen alkalmatlan hely volna az ütközetre, Willamov felé fordult. De rövidebb útakon megelőzte őt az országában jártasabb Podjebrád, s útját egyfelől hadaival, másfelől a szénégetők által megfűrészelt s ledöntött fák torlaszaival annyira elvágta, hogy Mátyás a kelepczéből semerre sem szabadulhatott, s legfölebb csak hada nagy részének vesztével vághatta volna ki magát. Mátyás e ve-

[1]) Pessina 837. Eschenloer e. h. 135.

[2]) Pessina 839. Eschenloer. 140.

[3]) A Kassa városát erről tudósító levelét közli gróf Teleki, okmánytár XI, 371.

1469. szélyes körűlmények közt fegyverszünetet ajánlott ellenének, mely alatt a békéről újabb alkudozás kezdetnék meg. Podjebrád még e kétes helyzetben is veszélyesebb ellenfélnek tartá Mátyást, a békét pedig sokkal inkább óhajtá, mintsem hogy azon feltétel alatt, hogy Mátyás a pápát is ügyekezzék megengesztelni, el nem fogadta volna az ajánlatot. A fejedelmek maguk is több ízben találkoztak, s végre abban egyeztek meg, hogy az alkudozás ápril elején Olmüczben kezdessék meg, s e végett maga Podjebrád is e város közelébe, Sternbergbe jöjön. Podjebrád, fiainak kizártával s a Kázmérnak tett igéret megmásításával Mátyásnak igérte megszerezni országa örökségét, ha a pápától magának a békét, felekezetének a kehely használatát kieszközli [1]. Az ellenek oly barátságosan váltak el egymástól, hogy Podjebrád fiai Mátyást biztosító levél nélkül Olmüczig kisérték, hova ez az alkudozás megkezdése végett a kathol. rendeknek gyülést hirdetett. A pápai követ, Roborella Lőrincz, váltig ingerlé itt Mátyást, tenné fogolylyá a két herczeget; de ő boszúsággal utasítá el magától a méltatlan tanácsot [2].

Mátyás, úgylátszik, most őszintén hajlott a békére; de a pápai követ erről mitsem akart hallani, s tiltakozott az ápril elején tartott tanácskozások ellen. Azt hivén, hogy a király csak azért óhajtja most annyira a békét, mivel ennek jutalmául Podjebrád neki koronája örökségét igérte volt: ő is Mátyás nagyravágyásának kielégítését ragadta meg eszközül a békekisérlet meghiúsitására. Tanácsa szerint a szövetséges rendek, Rudolf boroszlói püspök indítványára Mátyást királyukká választották. A királynak azonban most több bizodalma lehetett Podjebrád igéretében, ki a béke jutalmául részére a kelyhesek hajlamát is megnyerni

[1]) Pulkava folytatója Dobnernél IV, 187. Dlugoss, Lib. XIII. 439. Podjebrád által téteti a békeajánlatot. Pessina és Eschenloer e. h, s mások, több nevetséges mesékkel is vegyítve adják elő ezen eseményt.

[2]) Cureus: Annal. Siles. 176. Galeotus Martius: De Mathiae regis dictis et fact. Cap. I. Schwandtnernál I, 535.

fogadta, mint a katholikus felekezet egyoldalú választásában, melyet nemcsak a kelyhesek ellenzése, hanem azokkal kapcsolatban a lengyel király törekvése is meghiúsíthatna. Ő tehát a választást nem fogadta el, hanem inté a rendeket, hajóljanak az ő akaratára, ki örömest eszköz lesz kibékéltetésökben Podjebráddal. A rendeket Mátyás e szilárdsága hamar meggyőzte, hogy az óhajtott békét sokkal elébb elérhetik általa, mint makacsul ragaszkodva a pápai követhez: s az alkudozások megkezdését tovább nem ellenzék. E szerint, bár a lengyel király mind a rendeknél, mind Podjebrádnál oda törekedett követei által, hogy az egyességet meggátolja, mégis a legszebb kilátás nyílt a békére. Az alkudozások a királyok személyes jelenlétében az Olmücz előtt felvont sátorokban kezdettek meg, és sikerrel is folytak mindaddig, míg a baseli compactatákra kerűlt a sor. Ezekre nézve Podjebrád kijelenté, hogy népe az urvacsorájának két színben vételétől elállni nem hajlandó; minélfogva azt kivánta, hogy a pápa megegyeztével részrehajlatlan birák által vizsgáltassék meg ama kérdés: van-e joga a sz. széknek eltörűlni oly engedményt, melyet egy közönséges zsinat adott? De ezt a pápai követek még csak feljelenteni sem akarták; s így aztán az alkudozás megakadt, s Podjebrád az egyesség lehetetlenségéről meggyőződvén, Sternbergből hirtelen eltávozott, meghagyván fiainak, hogy egy évi fegyverszünetet eszközöljenek ki a magyar királytól; mi aztán meg is köttetett [1]). 1469.

Podjebrád távozása annál inkább aggodalmat ébreszte Mátyásban, mivel értesűlt, hogy a cseh király ezután a lengyel követekkel tanácskozott, s ezek tőle nyomban Rómába utaztak. Nem lehetett többé kétsége, hogy Podjebrád ismét közeledett a lengyel királyhoz, s általa kivánja megkisérteni kibékűlését a pápával, és hogy akár sikerűlend e kisérlet, akár nem, Kázmér igényei a cseh koronára minden-

---

[1]) Eschenloer II, 153. kövv. Dlugoss Lib. XIII, 440.

1469. esetre nagy támaszt nyerendenek Podjebrádban. E tekintetek, melyekhez még a pápai követ előterjesztései, a szövetségesek kérelmei, s az alkudozásokat szintén megrontani kivánó Fridrik császár épen akkor érkezett követeinek ösztönzései is járultak, végre arra bírták Mátyást, hogy cseh királylyá választatását, mely a szövetséges rendek által az olmüczi székesegyházban, a pápa és a császár követeinek jelenlétében május 3-kán ünnepélyesen megújíttatott, végre elfogadja. — Még azon hónap folytában a morva és sleziai rendek is hódoltak neki Boroszlóban, csak azt kötvén ki, hogy tartományuk Csehországtól el ne szakasztassék, s Mátyásnak netalán örökös nélküli halála esetében szabadon választandó királyuk Magyarországnak e tartományokért 400 ezer aranyat fizessen kárpótlásul [1]).

Podjebrád e választás hírét vévén, oly boszúra gyúlt Mátyás ellen, hogy a kelyheseknek egy, Prágában tartott gyülésén saját fiainak mellőztével Ulászlót, Kázmér lengyel király fiát örökösévé választatta, s a maga leányát neki nőül jegyezte el [2]); azután pedig a fegyverszünetet, a nélkül hogy azt felmondta volna, megszegvén, a háborút ismét megkezdette; maga Sleziára tört, s azt tűzzel, vassal pusztította, — Viktorin fiát pedig Morvába küldötte. Ezen ellenséges föllépés nem csekély zavarba ejté Mátyást, ki a hosszú fegyverszünetben bízva, seregének nagy részét elbocsátotta, vagy haza küldötte volt. Szokott erélyével mindazáltal rövid időn annyi erőt sikerült összevonnia, hogy legalább Viktorint előnyomúltában némcsak megállíthatta, hanem egy véres ütközetben Hulinnál meg is verte, és serege maradványaival Hradistyébe szorította; utóbb pedig őt,

[1]) Bonfin Dec. IV, Lib. II, 557. Eschenloer II. 160. Pessina 838. Cureus: Annal. Siles. 177. Balbin: Epitome 556. Ezek ellenében hiába mondja erőszakoltnak a választást Dlugoss. Lib. XIII. 442. Mit maga Mátyás levele is a Kassaiakhoz eléggé megczáfol, Kaprinaynál I, 480.

[2]) Dlugoss. Lib. XIII, 445. Cureus e. h. 177.

midőn onnan távozott, Weszele körül utólérvén, magát is elfogta s Visegrádra vitetvén, tisztességes őrizet alá tette [1]). 1469.

A nyert előnyök után Mátyás örömest Csehországba tette volna át a háború terét, mielőtt Podjebrád Kázmértól, — mi Ulászló megválasztásának föltételéül szabatott [2]), totemesebb segélyt nyerne. De e végre nagyobb erőt láta szükségesnek, mint a minővel rendelkezhetett. Eddigelé sem a pápa, sem a császár, sem a szövetséges rendek — bár ezek megválasztatásakor 20 ezernyi sereget igértek zászlai alá állítani, — nem váltották be adott szavokat, s a háborút jobbára saját kincstárából, saját zsoldosaival viselte. Különösen boszús volt e hanyagság és fösvénység miatt Mátyás a császárra, kihez is e miatt Mihály esztergomi olvasó kanonokot s oldala mellett lévő titkárát küldé követségben. Ennek sürgetéseire a császár újabban is megigérte ugyan átküldeni Ausztriának kikötött egy évi jövedelmeit, s az ezer lovast; de a pénz most is csak igéretben maradt, s az ezer lovas pedig, kiket valahára átküldе, oly csőcselék nép volt, hogy Mátyás azokat boszúsan visszautasítá, azt üzenvén a császárnak, hogy helyettök csak azon összeget küldje meg neki, melybe tartások kerűlne [3]). Maga a pápa is szemlátomást meghidegűlni kezde, mióta Ulászló Prágában Csehország koronaörökösévé választatott, s bár Mátyás a veronai Rongoni Gábor ügyes szerzetest, ki még Kapisztrán Jánossal

[1]) Pessina 845. Bonfin e h. 558. szerint Weszelében ostromolta és fogta el Mátyás a herczeget. Ezt látszik mondani Mátyás maga is Kassához írt levelében. (Dat. in descensu nostro exercituali sub fortalicio Wezele feria 6-a prox. post fest. b. Matris Mariae a. d. 1469.) . . . . Victorinus filius Georgy Podebrath heretici in civitate Wezele captivitati nostre mancipatus stb. Kassai levéltár. A herczeget Madácsi László és Jánosi Gáspár fogták el, kiket e tettökért Mátyás meg is adományozott. Teleki okmánytár, XI, 426.

[2]) Dlugoss Lib XIII, 445.

[3]) Bonfin e. h. 558.

1469. jött volt be az országba, s kinek Mátyás már több ízben hasznos szolgálatait tapasztalta, újabban is Rómába küldé, a pápa egyátalában nem vala reábírható, hogy ama kérdésben: Mátyást illeti-e a cseh korona, vagy Ulászlót? határozatot mondjon. Mindezekhez járult, hogy pillanatnyilag a hadi szerencse is elpártolt Mátyás zászlaitól. Henrik, Podjebrád György második fia, október végén egy erős haddal váratlanúl megint Morvában termett, s Mátyást Hradistye vívásával felhagyni kényszerítvén, egy véres ütközetben, melyben ezer magyarnál több maradt a csatamezőn, megverte, s hadát a Kárpátokra vetette vissza. A visszavonúlásnál, melyet a király kopjás testőreivel ügyekezett fedezni, ő maga is csaknem elfogatott, s egyedül személyes vitézségének és testőrei önfeláldozásának köszönhette menekültét [1]. E csorbát ugyan hamar helyreüté Mátyás, mert hadait Brodnál összeszedvén, s Magyarországból magához újabb pihent csapatokat vonván, ismét oly erővel jelent meg Morvában, hogy Henrik nem mert újabb ütközetet adni, s Mátyás annak elvonúlása után, ismét visszatérhetett Hradistye vívására. De minthogy sem a Kázmér által fenyegetett szilezektől, sem a többi szövetséges rendektől az igért hadakat meg nem nyerhette, a háborút kivánsága szerint nagyobb mérvben még sem folytathatá.

A király e körűlmények közt ismét csak Magyarország bővebb segélyzését vette tehát igénybe, s e végett november közepén, miután hadai vezérletét Hradistye alatt Csupor Miklós erdélyi vajdára bízta, maga Budára sietett, s oda az év végére a rendeknek is országgyülést hirdetett. A gyülés czélja pénzsegély volt, melylyel az ország déli határait a törökök ellen, kik Horvátországot fenyegették, védelemállapotba helyezhesse, s egyszersmind a cseh háborút is erélyesebben folytathassa. Voltak, kik a hosszú s az országra semmi hasznot sem hajtó háború ellen szót emeltek; de az

[1]) Pessina 847. Eschenloer II, 188.

ügyes király, ki ezen ízben sem mulasztá el biztosítani a rendeket, hogy akaratjok ellen őket ezentúl sem fogja megadóztatni, mégis oda vitte az ügyet, hogy a segedelem, s pedig minden eddiginél bőségesebben, minden telektől egy arany, a rendes kincstáradó tehát ötszörözve, megajánltassék [1]). 1469.

Bonyodalmak Fridrikkel.

A magyar országgyüléssel majdnem egy időben Fridrik császár is gyűlést tartott Bécsben a birodalom rendeivel. Mátyás oda a maga részéről is küldött követet Rozgonyi János személyében, részint hogy a német urakat is segélyre indítsa a csehek ellen, részint hogy a császárral megbomlott jó egyetértését helyreállítsa; majd, hogy ezekben czélt érjen, az 1470-ki február közepe felé személyesen is fölment Bécsbe. Mind a két fejedelemnek volt egymásra panasza: Fridrik vádolta a királyt, hogy a mult évben lázongó Baumkircher és más stájer urak mozgalmait kéz alatt ő szítogatta, s a törököknek Tótországon keresztűl az ő tartományaiba végrehajtott becsapásait meg nem akadályoztatta; Mátyás ellenben a cseh háborúra kötelezett segély elmaradását vetette Fridriknek szemére. Majd a német rendek vették át köztök az egyeztetői szerepet, s a béke állandósága végett házasságot hoztak indítványba Mátyás és a császár Kunegunda leánya között. Mátyásnak tetszék a szűz, de hogy a házasság megkötésével az egyenetlenségek minden oka is megszűnjék, jegyajándok helyett azt kivánta a császártól, hogy a még kezénél lévő magyar javakat ereszsze vissza, követeléseiről a magyar koronára mondjon le, Baumkircher Andrásnak pedig, kit Mátyás a maga védelmébe fogadott, elvett jószágait 40 ezer arany forintnyi kárpótlással adja vissza. A fösvény császárt e föltételek annyira felboszantották, hogy haragjában Mátyásnak még alacsony származását is szemére vetette, sőt, ha egy bécsi polgár igazat mondott, még élete ellen is cselt hányatott. Mátyás erre búcsuzatla- 1470.

---

[1]) Pray: Annal IV, 61 Kovachich: Vest. Com. 383.

1470. núl távozott Bécsből Czobor és Bánfy Miklós társaságában, többi kiséretét hátrahagyva [1]).

Mátyás ezután Baumkircher s más pártos osztrák urak váraiba magyar őrséget küldött, s mivel Podjebrád nagy hadi készületeiről, majd Igló megszállásáról értesűlt, újdon szervezett fekete-seregével máj. elején maga is Morvába sietett, s Iglót fölmentette, Gödingnél Podjebrádnak 800, s utóbb Tobischaunál ezer emberét s több száz szekerét elfogta. Nagyobb ütközetre mindazáltal ezen évben nem került a dolog, minthogy sem Podjebrádnak szekérváraiból nyílt csatába ereszkedni, sem Mátyásnak a szekérvárakat megtámadni nem volt kedve. E közben a diplomatia is mozgásban volt. Mátyás nemsokára Bécsből hazatérte után, egy újabb követség által sürgette a pápánál Olmüczben történt elválasztatásának megerősítését. II. Pál pápa ilyféle lépés következtében újabb bonyodalmaktól tartván, a király kivánságának teljesítése helyett Kázmér lengyel királyhoz külde követet, ki őt arra birni ügyekeznék, hogy Kázmér Sleziával megelégedve, önként mondjon le Cseh- és Morvaországról, melyet Mátyástól megtagadni nem lehetne, sőt Mátyással kezet fogva támadja meg Podjebrádot, s e szövetség megerősítése végett adná Hedvig leányát is hitvesűl Mátyásnak [2]). A pápai követ működését azonban, mely különben sem talált Krakóban viszhangra, egészen eredménytelenné tette Fridrik császár, ki mihelyt arról értesűlt, hogy Rómából követ megy Kázmérhoz, a maga részéről is tüstént követet külde hozzá, s őt a Mátyással való szövetségről minden módon lebeszélvén, felszólítá, küldene Bécsbe teljes hatalmú követeket, kik vele kötnének szövetséget. Kázmér hajlott a felszólításra, minek következtében a szövetség közte és a császár közt létre is jött, a pápai követ pedig utóbb kitérő válaszszal bocsáttatott vissza Rómába [3]).

---

[1]) Dlugoss Lib. XIII. 445. Pulkava folyt Dobnernél IV, 189.

[2]) Dlugoss 454.

[3]) Dlugoss e. h.

Míg a császár, s a lengyel király ekként fondorkodának Mátyás háta mögött, ez és Podjebrád, ki a nyílt csatát gondosan kerülte, eredménytelen menetekkel fárasztották egymást, mígnem a cseh király azokat megunván, s egészségét is mind inkább hanyatlani érezvén, békeköveteket intézett Mátyáshoz. Ezekkel egy ideig keserűen folyt ugyan a levelezés, némely morva uraknak azonban mégis sikerült oda vinni a dolgot, hogy a felek közt aug. 10-kétől november 1-ig tartandó fegyverszünet köttessék [1]), s majd a valóságos békealkudozások is megkezdessenek. Mátyás, ki a törökök mozgalmai miatt az őszön Magyarországba tért vissza, a következő békeföltételekkel küldötte Polnára követeit: Csehországot, míg él, Podjebrád bírja, de utódául még a maga életében választassa meg Mátyást, ki aztán Viktorint fogságából díj nélkül elbocsátván, Morva herczegévé nevezi, ha pedig örökös nélkül halna meg, Csehországot is reászállítja [2]). Podjebrád oly méltányosaknak találta e föltételeket, hogy azoknak elfogadtatása végett az 1471-ki január 20-ra Prágába országgyülést hirdetett, s azon mindent elkövetett, hogy a rendek Ulászló választatását megsemmisítvén, e békeföltételeket fogadják el. A dolog nem ment ugyan könnyen: a kelyhesek nagy része semmi jót sem várt a buzgó vallásosságú, erélyes Mátyástól; de Podjebrád ügyekezete már-már legyőzte az ellenszenvet a magyar király iránt, midőn a lengyel követek megjelentek, s azon igéretökkel, hogy a pápánál, kihez küldve vannak, mindent jó végre vezetendenek, oda hajlították a rendek többségét, hogy visszatértökig minden további határozat felfüggesztessék. Így állt az ügy, midőn Podjebrád, korának egyik legkitünőbb fejedelme, az 1471-ki márczius 22-kén meghalálozott.

1470.

1471.

---

[1]) Eschenloer II, 202. Pessina 856.

[2]) Dlugoss és Pessina e. h.

1471.

V.

A cseh királyság.

Mátyás Podjebrád György halála után, melyet maga is megkönyezett, azonnal Brünnbe siete, s a boroszlói származású Bekensloer János egri püspököt és Csupor Miklós vajdát, fényes kisérettel, haladék nélkül a cseh rendek királyválasztó gyülésére küldötte; mert bár egynémelyek azt javaslák, hogy haddal menjen Prágába, ő nem akarta erőszakolni a nemzeti akaratot, melyet a januári gyülés eseményei után önként is maga felé hajlani reménylett. Reményét még az is nevelte, hogy az őt ellenző kelyhesek, a vágytársak, Ulászló, Albert szász herczeg és a vitéz Podjebrád Henrik közt megoszolva valának, míg a kathol. rendeket, kevés kivétellel mindnyáját, magához szítani hitte; másrészről pedig a császár követei is úgy nyilatkoztak előtte, hogy az ő megválasztatását elősegíteni mennek a gyülésbe [1]). Midőn a gyülés május 19-kén Prágából Kutnába áttétetett, valóban jól is látszának állani Mátyás ügyei: Sternberg Zdenko, Neuhaus Henrik és Rosenberg János az ellenzékből is többeket megnyertek részére. Ekkor azonban hirtelen megfordult a koczka. Ellenségei megijedvén pártjának e szilárdulásától, fennen hirdették, hogy Mátyás egy nagy sereget von össze Brünn táján, és szenvedélyességgel izgatták a rendek nemzeti érzelmét; ne hajólnának meg az erőszak előtt, ne engednék megszoríttatni a nemzet szabad választási jogát. Ezek ügyekezetének még Roborella pápai követ s Rudolf boroszlói püspök helytelen buzgalma is támogatására szolgált, midőn mind azokat egyházi átokkal fenyegették, kik Mátyás ellen, másra szavaznának. S majd közönségessé lőn a kelyhesek közt a kiáltás, hogy hitök, nemzetök főellenségét soha sem fogják elismerni királyuknak. Többeket

[1]) A pápai követ levele Raynaldnál: Annal. Eccl. XIX, 226. Bonfin Dec. IV. Lib. II. 560. Imperatoris legati aliud dicebant et aliud inferre nitebantur.

elfordított Mátyástól a császár követeinek fondorkodása is, 1471.
kik míg nyilván a magyar királyt látszának pártolni, kéz alatt Kázmér fiának szerzének barátokat. De tán mindenek közt legtöbbet ártottak Mátyásnak Vitéz esztergomi érsek, s a többi elégedetlen magyar urak követei, kik Kutnában titkon megjelenvén, mennél váratlanabbúl, annál nagyobb hatással intették a cseh rendeket, óvakodnának oly királyt választani, ki önkénye, zsarnoksága által hazájában is minden szivet annyira maga ellen ingerelt, hogy az egyházi s világi urak eltökélték légyen magukat, őt megbuktatniok, s a lengyel király második fiát emelniök az ország trónjára. Szavoknak nagy hitelt szerzének a Lengyelországból érkezett legújabb hírek, melyek szerint a magyar urak már valóban alkuba ereszkedtek Kázmér királylyal második fiának Magyarországba küldése iránt. — Mindez összehatva, végre győzedelmet szerzett a lengyel pártnak: a 15 éves Ulászló május 27-kén királylyá választatott; Mátyás követei, kik az ellenök hányt cselektől már életöket is félthették, méltatlanságokkal illetve, Kutnát harmad nappal elébb odahagyták [1]).

Mátyás e történtekről értesűlvén, haragjában Iglóról Prága felé indult, s az országot tűzzel, vassal pusztítá, majd oda ismét visszatérvén, jogainak békés úton kivívása végett a lengyel királyhoz, és a regensburgi birodalmi gyüléshez külde követeket; a hozzá szító morva és sleziai rendeket pedig Iglóba gyűjtötte. Itt a már elébb érkezett s Mátyást a cseh királyságban megerősítő pápai bulla, melyet csak azért nem tett nyilvánossá, nehogy a közvéleményt általa erőszakolni látszassék, ünnepélyesen kihirdettetett [2]), s végzéssé lőn, hogy miután a király a cseh háborúra eddigelé már harmadfél millió aranyat költött, tovább is folytassa azt

[1]) Eschenleor II, 217. Pessina: Mars Morav. 862. és Phosphorus septicornis III, 292. Bonfin Dec. IV. Lib. II. 559. Dlugoss: Lib. XIII, 466. Pray: Annal IV, 71. kövv.

[2]) Pray Annal. IV, 73.

1471. jogainak kivívása végett [1]). Mátyás ezután a morva-szilézhadak vezérletét Sternberg Zdenkóra bízván, maga julius vége felé Magyarországra sietett, hova őt sürgetőleg hívta egy újabb bonyodalom.

Összeesküvés az országban. Míg ugyanis Mátyás a cseh koronáért küzdött, a magyart is csaknem elvesztette. Már a mult évben tudósíták őt hívei, hogy mind nagyobb elégedetlenség és egy napról-napra terjedő forrongás létezik az országban. A cseh háború, miként az említett iglói gyülésen kiszámíttatott harmadfél millió aranyba kerűlt. A szűken folyt pápai segedelem, az adóból gyűlt összegek korántsem voltak elegendők a költségek fedezésére. A világi urak, bár az ő megegyeztökkel kezdé meg Mátyás a háborút, hamar megunták dandáraiknak kiállítását; a cseh-morva és szilézszövetséges rendek sem feleltek meg soha tett igéreteiknek: s így jobbára zsoldos haddal kelle folytatni a háborút. E költségek megszerzése végett tehát Mátyás a pápai követ segedelmével a főpapságot gyakrabban megadóztatta; nevezetesen az esztergomi érseknek a pénzverésből járó tizedét, pisetumát, egészen lefoglalta; kölcsönvett 7000 aranyát vissza nem fizette. Ilyfélékre a király annál inkább feljogosítva érzé magát, minthogy az egyház ügye forgott szóban, s épen Vitéz érsek és a többi főpapok ösztönözték őt kezdetben leginkább a háború megkezdésére, banderiumaikat kiállítani pedig nemsokára mégis késedelmeskedének. Ama pénzzsarolásoknál nem kevésbbé sérté Vitéz érseket az is, hogy mióta a cseh háború megkezdetett, a király őt mindinkább elhanyagolá, s megszűnt élni tanácsával. Hasonló panasza volt az érsek öcscsének, a Janus Pannonius költői nevén ismeretesebb Czezinge János pécsi püspöknek, ki bátyjával egyetértve, boszúságában a királyt, zsarlásai miatt, a pápánál be is vádolta. A király erről a krétai püspök által értesűlvén, s ügyekezetét meghiúsítván, még inkább éreztette velök

[1]) Eschenloer II, 223.

kegyvesztésöket. Az érseket a béli és sz. jobbi apátságoktól, a sági és bozóki prépostságoktól, melyeket előbb reáhalmozott volt, megfosztotta, őt és öcscsét végkép elmellőzte, s általában még kiméletlenebbűl adóztatta a főpapságot. Az ekként érdekeik- s nagyravágyásukban egyaránt megsértett főpapok a világi urak közől is mind többeket vontak a maguk pártjára, mi annál könnyebben sikerűlt, minthogy a többször, bár országgyülésileg, kivetett rendkivüli adó, a királynak az igazságszolgáltatásban kicsinyre, nagyra egyaránt kiterjedő szigora, s önállósága, melynélfogva jobbára önfeje szerint rendelkezett, ezek közt is szaporítá a kormánynyal elégedetlenek számát. Első volt ezek közt Újlaky Miklós, ki a bosnya királyság elnyerésére maga a király által ébresztett reményeit teljesedve még sem látta. Egy idő óta a nem rég főtárnokmesterré lett [1]) Rozgonyi Rajnáld is megneheztelt valamiért a királyra; és mióta az erdélyi s moldvai hadjárat alatt a királylyal összeveszett, bár aztán megbékűlt is, Szapolyai Imre sem viseltetett iránta többé szíves indulattal. Mialatt pedig ezen egyházi s világi urak az elégedetlenséget saját körükben egyre terjesztették, a mult év óta a nemességben is mind sürűbben hallatszék a panasz, hogy a király a cseh korona elnyerése miatt védetlenűl hagyja az ország déli határszéleit, minélfogva a kalandozó török csapatok mind sürűbben átcsapongnak [2]). 1471.

Figyelmét a király egészen a cseh ügyekre fordítván, ha értesűlt is a mindinkább terjedő elégűletlenségről, nem vette azt kellő tekintetbe; azt hitte, csak néhány egyházi s még kevesebb világi úr van a játékban, kiket bár mikor is megfenyíteni elég erőt érze magában. Az elégedetlenek ekként a király gyakori s huzamos távolléte alatt háborít-

[1]) Nemsokára kineveztetése után hívja meg egy levelében (Dat. Budae 2-a die Circumcisionis dom. a. e. 1471. — Kassa városi levéltár) Kassát a vízkeresztkor tartandó tárnoki székre.

[2]) Bonfin Dec. IV. Lib. III. 564. Dlugoss Lib. XIII, 470. Turóczy IV. Cap. 67. Ranzan, Schwandtnernél I, 3 99.

1471. tatlanúl működhetének s működtek is oly sikerrel, hogy midőn Mátyás a cseh királyválasztás előtt Morvába ment, a főpapok, a kalocsai érseket és az egri püspököt kivéve mindnyájan, a világi urak Ország Mihály nádoron s néhány máson —, a vármegyék pedig kilenczen kivül valamennyien hajlandók voltak fellázadni a király ellen, hogy őt megbuktatván, a lengyel király második fiát, Kázmér herczeget, ki nagyanyja, Erzsébet magyar királyné után a koronához úgyis igényt tartott, helyezzék a királyi székbe. Az alkudozások e végett meg is kezdettek a lengyel udvarral, mely miután Ulászló cseh királylyá választatott, örömmel megegyezett az ajánlatban, s a nap is meghatároztatott, melyen a magyarok Kázmér táborában, a Rákoson, megjelenjenek [1]).

Mátyás a lázadók tervének ennyire haladtáról az esztergomi kanonokok által értesíttetvén, mihelyt Csupor vajdát seregének egyrészével a felvidékre küldötte, hogy ott Szapolyay Imrével közre működve, a városokat hűségökben megerősítse [2]), s a betörni készülő lengyeleknek útját állja, maga egy kicsiny, de próbált hűségű haddal Budán terem. Jöttének híre oly rémségbe ejté az összeesküdteket, hogy azok majdnem mindnyájan váraikba siettek, s csak néhányan várták be őt Budán a tántoríthatlan hűségű Ország nádorral. Az emberi szívet nem különben, mint nemzetét ismerő király, jól átgondolt terve szerint, inkább színleléssel s kegyességgel, mint szigorral és fegyverrel kisérlé meg a kedélyek kiengesztelését. September elejére Budára ország-gyülést hirdete. Az összeesküvés főbbjeihez, s a megyékhez írt meghívó levelekben színlelve, hogy őket ártatlanoknak tartja, védelmét igéré nekik a még, mint állítá ismeretlen pártosok, s a lengyel király ellen. Újlaky Miklósnak, úgy-

[1]) Bonfin; Dlugoss e. h. Kázmér hadizenő levele Katonánál XV, 496.

[2]) Úgylátszik, attól tartott, hogy a városok is elpártolnak gyakori megadóztatásuk miatt. Kassától 1470-ben 2000 aranyat, 1471-ben 1200 aranyat vett adó fejében, mint Kassa város levéltára bizonyítja.

látszik, ekkor küldé meg a bosnya királyi czímet, s hírnöke 1471.
által kérdést tőn nála: „mit vél, elejébe menjen-e már az ellenségnek, vagy még várjon s erejét növeszsze?“ „Várjon a király — ez volt Újlaky válasza — mert naponkint több ellene fordított fegyver álland mellé s leend segedelmére.“ Újlaky szavai teljesedtek. Az urak örűlve, hogy a király ellenök semmi gyanút nem mutat, naponként mind többen gyűlöngtek Budára; s a kegyes nyájasság, melylyel Mátyás az érkezőket fogadá, az adományok, melyekkel közűlök többeket megajándékozott, félelem helyett valamennyiök szivét bizodalommal tölté, úgy hogy az országgyülés megnyitása előtt Mátyás az egész úri rendet maga körül láthatá, s egy nagy országtanács alkalmával, mosolyogva kérdezheté tőlök: ki fogná tehát Kázmért megvendégelni? A megszégyenült urak egyhangúlag Vitéz érseket vádolták, s a vádat annak távolléte is igazolta. Mátyás ennek következtében az esztergomi érsekség minden javait lefoglaltatta [1]).

A rendekkel az országgyülésen szintoly módon bánt a király, mint elébb az urakkal: megada mindent, a mit kivántak; de e mellett királyi hatalmát oly záradékokkal oltalmazta meg, melyek neki minden esetre szabad intézkedést engedének. Megigérte, hogy rendkivüli adót az országra ezentúl nem vetend a rendek megegyezte nélkül; a főpapságot sem terhelendi pénzadóval; de ezek viszont banderiumaikat a Zsigmond alatti szabályok szerint állítsák ki; a nemeseket itélet nélkül el nem fogatja, hanemha szolgálatában volnának és szerződéseiket nem teljesítenék. Megszüntettek továbbá a nádori törvényszékek, melyek az adó beszedését gátló urak ellen szoktak volt tartatni, s minden pörök a rendes törvényszékre utaltattak. Rendeltetett még, hogy Rómába panaszkodni senki se menjen, különben javadalmát, ha ez nincs, fejét veszítse; főispánokká egyedül magyar

[1]) Bonfin e. h.

1471. nemesek tétessenek stb. [1]). Végre, még ezen lázongó körülmények közt is, melyek nagy részben a szokatlan adóztatások miatt támadtak, oly hatalmat gyakorlott Mátyás erőteljes egyénisége, az emberek gyöngeségeit felhasználni értő ügyessége által a rendek fölött, hogy azok, daczára minden rendkivüli adó elleni óvásaiknak, ismét 80 denárt, tehát a rendes adónál négyszerte többet, ajánlottak meg minden kaputól [2]).

A lengyel Kázmér betörése.

Az országgyülés után juthatott Mátyáshoz a 13 éves Kázmér herczegnek sept. 6-kán kelt, piszkolódásokkal teljes hadizenő levele, melyet aztán októberben maga is követett mintegy 12 ezernyi hadával. Mivel Csupor és Szapolyay Kassába erős őrséget vetettek, azt elkerűlvén, Eger és Hatvan városokon keresztűl tartott Pestnek, hol a pártfeleknek, igéret szerint, hozzá csatlakozniok kell vala. De nem csekély lehetett a lengyelek meglepetése, midőn hírűl vették, hogy párthívek helyett, Rákoson Mátyás táborozik 16 ezernyi seregével, s kiket vártak, a párthívek is mind ott vannak, de már mind ellenségeik, kivéve Rozgonyi Rajnáldot s a két Perényit, Istvánt és Miklóst, kik még a felföldön csatlakoztak hozzájok dandáraikkal. Kázmér tehát sietve Nyitra felé csapott át, melyet Vitéz érsek neki megnyittatott, s hol őt Czezinge pécsi püspök fogadta. Mátyás távolról követte a lengyel királyfit, s csak miután az érseket Esztergomban, nehogy Kázmérhoz csatlakozzék, körűltáboroltatá, közeledett Nyitra felé. Kázmér hada ekkoron már tetemesen megcsökkent, mert nemcsak magyar pártfelei s köztök Czezinge János, hanem a zsoldjok meg nem fizetése miatt háborgó németek is, kik hada jobb részét alkották volt, odahagyták őt; miért is Mátyás közeledtének hírére, a városból a várba vonúlt [3]).

---

[1]) Törvénytár.

[2]) Ennek nincs ugyan nyoma az alkotott törvénykönyvben, de világosan kitűnik az a királynak Vitéz érsekkel utóbb megkötött egyességi okmányából Pray: Annal. IV, 80.

[3]) Bonfin: Dec. IV. Lib. 566. köv. Dlugos Lib. XIII, 472.

De a beállott kemény téli időben Mátyásnak sem volt kedve sok embert áldozni fel a várért, melyet a dolgok e fordulata után elébb-utóbb úgy is megszabadulandónak hitt, miért azt serege egy részével bekeríttetvén, maga Esztergom alá ment a makacs érseket megalázni. De miután az érsek javait, zsoldosainak zsákmányul adván, elpusztíttatá, Vitézzel is nemsokára kibékité őt Gábor kalocsai érsek, János egri püspök, Ország nádor és Szapolyay Imre, kik közbenjárói szerepet vállalva, a király s az érsek közt deczember 19-kén következő egyességet hoztak létre: az érsek ellenmond minden összeköttetéseinek Kázmérral, s újra hűségesküvel kötelezi magát a király iránt; várait oly magyar kapitányokra bízza, kik magukat a király iránt is hűségre kötelezik; Nyitrát a lengyelektől visszaveszi. A király ellenben az érseket kegyelmébe visszafogadja, jogaihoz s jövedelmeihez ezentúl nem nyul, a tőle kizsarlott 7000 aranyat neki megfizetteti; a rágalmazók s bujtogatók szavainak egyik sem fog hitelt adni [1]). Czezinge János Horvátországba futott s egy régi barátjánál elrejtőzvén, a büntetést elkerűlte. 1471.

Ezen végső támaszainak elvesztése után néhány nappal Kázmér herczeg is elhagyta Nyitrát, négyezer lengyelt hagyván benne őrségül. Pár hét mulva, 1472 elején, szerződésileg ezek is kivonúltak; de elkövetett rablásaik miatt részint a föltámadt parasztságtól leölettek, részint az utánok küldött királyi hadaktól kiszalasztattak [2]). Ez lett vége Kázmér trónkövetelő hadjáratának. De Mátyás és Vitéz közt a szerződés daczára sem állott többé vissza a bizodalom és barátság. Sőt az 1472 tavaszán, nem tudjuk, mi oknál fogva, újra felébredt az érsek ellen Mátyás gyanúja, minek következtében őt Budára hivatván elfogatta és Visegrádon elzáratta. A pápai követ s az egyházi és világi urak közben- 1472.

Vitéz érsek elzáratása.

---

[1]) U. o. A szerződési okmány Praynál: Annal. IV, 79. Katonánál XV, 511.

[2]) Bonfin és Dlugoss. e. h. Turóczy IV. Cap. 67. Mátyás levele Sternberghez, Tannernél: Die Sternberge 388.

1472. járására Mátyás őt ápril 1-jén visszaereszté ugyan Esztergomba, de Bekensloer János egri püspököt felügyelőjévé rendelte, míg a béke a lengyelekkel megköttetnék [1]). Vitézt a bú és szégyen négy hónap mulva sírba vitte. Még ugyanazon évben halt meg unokaöcscse, a pécsi püspök is zágrábi számüzöttségében; a pécsi papság őt visszahozatta ugyan megyéje székhelyére, de a király haragjától félvén, díszesen eltemetni nem merte. Mátyás erről, midőn egy ízben a várost s annak székestemplomát meglátogatá, értesűlvén, fájdalommal hallá a még fiatal kitünő férfiú halálát, s őt azonnal szokott díszszel tétette le a székesegyház sírboltjába. E két férfiúban legszebb díszét — amabban az új pozsonyi egyetemnek hű gondnokát, igazgatóját, emebben a hazának a külföldön is becsült, kellemes latin költőjét, vesztette el a honi tudományosság.

Béke-alku Kázmérral. A lázadás e szerencsés elfojtása nem kevéssé elősegítette Mátyás ügyeit Csehországban; kedvezett azoknak az új pápa IV. Sixtus is, ki Csehország birtokát neki itélé, a császárt és lengyel királyt pedig komolyan meginté, állanának el Ulászló és a cseh eretnekek pártolásától, hogy Mátyás a mind veszélyesebbé váló török ellen fordúlhasson; a cseh és morva rendeket végre egyházi átokkal fenyegette, ha Mátyást királyokul elismerni vonakodnának [2]). Kázmér lengyel király ennek következtében az 1472-ki márcziusban követeket küldött Budára, hol Mátyás ekkoron a mult zavarok káros következményeinek megszűntetése végett az ország rendeivel gyülést tartott [3]). Ezoknek közbejöttével egy

---

[1]) Praynál: Annal IV, 84.

[2]) Pápai levelek Praynál: Annal IV, 82. köv.

[3]) Lásd ennek végzeményeit Kovachichnál: Suppl. ad Vest. Com. II, 213. köv. A rr. itt megint ajánlottak, nem tudjuk mennyi rendkivüli adót. Hogy azonban az adózás megújításának még alkalmát is elzárják a király előtt, — ki újra igérte, hogy megegyeztök nélkül, azt nem fog kivetni, — végezték, hogy két évig ne tartassék országgyülés.

évre fegyverszünet köttetett [1]), melynek folytában az állandó békéről is tanácskozások tartatnának. Mátyás már a visszatérő lengyel követtel is küldött át némi békeföltételeket, melyek azonban Krakóban nem fogadtattak el. Sőt itt még a fegyverszünet körül is emelkedtek némi nehézségek. Barbo sz. Márk bíbornoka mindazáltal, kit a pápa oly utasítással küldött követéül Krakóba, hogy a békét minden módon, s ha másként nem lehet, Csehország megosztásával is ügyekezzék létrehozni, oda vitte mégis a dolgot, hogy a fegyverszünet megerősíttetett, s az 1473-ki februárra Neissebe összejövetel rendeltetett, melyen Mátyás, Kázmér és Ulászló közt a végbéke tárgyaltatnék [2]). 1472.

Az év (1472) második felét addig is különféle, részint bel-, részint külügyeire vonatkozó intézkedésekkel tölté a király. Amazok tekintetében említést érdemel, — mert azt mutatja, hogy Mátyás a mult évi lázongás után nem egyhamar nyerte vissza bizodalmát a magyar papokban, — hogy a megürült püspöki székeket csupa idegenekkel töltötte be. Az esztergomi érsekségre Flans, vagy Bekensloer János eddigi egri püspököt tette át, a pécsi püspökségre Ernuszth másként Hampó János kincstartójának fiát Zsigmondot, az erdélyire a veronai származású Rongoni Gábort, kit még mint ferenczi szerzetest több ízben használt római küldetésekre —, a váradira végül a morva születésű Pruisz Jánost nevezte ki. Külügyei tekintetében, bár látta, hogy a pápa és annak követe, sz. Márk bíbornoka minden lehetőt megtesznek ugyan a béke helyreállítására, de ismervén a lengyel királynak habozó, magát elhatározni nem könnyen tudó, s e mellett igényteljes, gőgös jellemét, nem sokat bízott a megindítandó alkudozások sikerében, s ennélfogva egyéb módokról is gondoskodott, melyek által Csehország birtokát magának biztosíthatná. Ez volt főindoka annak, hogy a nyár

[1]) Dogiel I, 62 s onnan Katona XV. 578.

[2]) Eschenloer II, 270. Dlugoss. e. h.

1472. folytában Viktorinnal Podjebrád György vitéz fiával, kit lovagias jelleme miatt igen megkedvelt, oly szerződést kötött, mely szerint Mátyás őt fogságából minden váltságdíj nélkül szabadon bocsátotta; Viktorin ellenben kötelezte magát, hogy Mátyást cseh királynak elismeri, az örökségéhez tartozó Kollin várát neki általadja, s ha a háború Mátyás és Ulászló közt megújulna, őt ez ellen minden erejével segítendi [1]. Főügyekezetét azonban Csehország tekintetében arra fordítá Mátyás, hogy Fridrik császárt nyerje meg a maga részére. És ez nagy nehézségekkel ugyan, de Roborella sz. széki követ buzgó működése következtében mégis sikerült. Fridrik császár egy szerződés által igéretet tőn a királynak, hogy az 1473-diki áprilban német országgyülést tartand Augsburgban, s ott Mátyást választó-fejedelemnek elismeri, s a cseh koronát reáruházandja [2]. A pápa pártolása, s a császár és Viktorin szövetsége által annyira megerősödve látta Mátyás a maga ügyét Csehországban, — kivált miután másrészről értesűlt, hogy a tunya s gyönge eszű Ulászlót a csehek már megunták, — hogy bízvást mondhatni vélte meghittjei körében, miképen a kopasz Kázmért, ha a békét vele meg nem kötheti, még jobbban megkopasztja [3].

1473. Ily körülmények közt nyílt meg végre az 1473-ki február végén Neisseben az alkudozás. A pápai követ, sz. Márk bíbornoka, azt hitte, legkönnyebben létrehozhatja a békét a felek közt, ha oly föltételeket hoz javaslatba, melyek szerint mind Mátyás, mind Kázmér, mind Ulászló igényeinek egyrésze megadatnék, s ezt azáltal vélte elérhetni, hogy Mátyás Morvát, Kázmér Sléziát, Ulászló Csehországot nyerje osztályrészül; e fölött Kázmér adja Hedvig leányát nőül Mátyásnak s vele jegyajándokul díj nélkül ereszsze vissza a

[1]) Dlugoss Lib. XIII, 479. 482 Eschenloer II, 293.
[2]) Dlugoss e. h. 485. De Roo Lib. VII, 300.
[3]) Dlugoss e. h. 487.

szepesi városokat. De a javaslat egyik rész által sem fogadtatott megelégedéssel. Mátyás a császár igérete és Viktorin szövetsége mellett fegyver által könnyen elűzhetni vélte most a csehek által nem kedvelt Ulászlót. Kázmér pedig, kinek dölyfös neje Mátyást vejéül kicsinyelte, a házasságban meg nem egyezett [1]); s általában halasztani óhajtá a dolgot, miután a császártól titkos igéretet vőn, hogy az augsburgi gyülésen nem Mátyást, hanem Ulászlót ismerendi el cseh királynak [2]). 1473.

Mátyás az alkudozás e megakadásáról értesűlvén, ápril közepe felé hirtelen Morvában termett egy sereggel, s az ottan lévő hadaival és Podjebrád Viktorinnal egyesűlvén, Kollint ettől átveszi, s bele erős őrséget helyezvén, beljebb nyomúl Csehországba [3]). De útjában nemsokára megállítá s visszatérésre indítá őt a neissei gyülésnek azon határozata, hogy aug. 15-kén (1473.) egy újabb gyülés tartassék Oppelnben, hol mind a három fejedelem teljes hatalommal felruházandó követei 40 nap alatt tartozzanak megegyezni; mi ha meg nem történnék, Károly burgundi fejedelem, vagy ennek halála esetében XI. Lajos franczia király, mint békebiró 4 hónap alatt határozzon, s az itéletet mind a csehek, mind a fejedelmek elfogadni tartozzanak [4]). Az oppelni gyülés, bár a kitűzött napnál egy hónappal később, meg is tartatott ugyan, de az elébbinél nem több sikerrel. Mátyás, miután irányában a császár megint szószegő lett, Csehország ügyét az augsburgi gyülésen elő sem hozván, s Kázmérral különben is fondorkodván, — most engedékenyebbé lett, és követei, a kalocsai, veszprémi s erdélyi főpapok, a nádor és országbiró és az osztrák Gravenecker által kijelenteté, hogy kész Ulászlót cseh királynak elismerni, úgy mindazáltal,

[1]) U. a. 489.

[2]) Cureus: Annal. Siles. I. 322.

[3]) Dlugoss e. h. Pessina 570. ki azonban 1472-re teszi Kollin elfoglalását.

[4]) Dlugoss e. h. 491. Eschenloer Chron. von Bresslau II, 279.

1473.

hogy maga Morva, Slézia és Luzsitza birtokában maradjon, e tartományokat azonban Ulászló tőle másfél millió forinton megválthassa; Kázmér leánya Mátyás nejévé legyen, s a szepesi városokat hozza magával jegyajándokul. A pápai követ maga is méltányosoknak találta e föltételeket; de a lengyelekkel nem lehetett boldogúlni, szerintök elég engedmény volt urok részéről, hogy ez Mátyást Magyarország birtokában, mely neje után szintén őt illetné, háborgatni többé nem kivánja. Meglátszék a lengyel követek e viseletén, melyet Barbó bíbornok is roszalt, hogy királyuk erősen fondorkodik a császárral Mátyás ellen [1]).

A háború folytatása.

A lengyel király e rosz akarata mellett a burgundi fejedelem békebirósága sem vezethetett volna czélra; s Mátyás ilyetén újabb kisérlet helyett fegyvert ragadt. Mindenekelőtt Hradistyét táborolta körül Morvában, mely e tartományban egymaga daczolt mindeddig hatalmával [2]). Majd annak további vívását Szapolyay Imrére bízván, Csupor Miklóssal ama felső-magyarországi várak vívására ment, melyek Kázmér herczeg bejöttekor jutván lengyel kézre, a neissei gyülés végzése ellenére, még most sem adattak vissza, s a vidéket sanyargató rabló-fészkekké lettek. Sztropkó, Homonna, Nagy-Mihály egymás után megvétettek: de ezen utolsó vár alatt egy a várból kirepült kő által a derék Csupor megöletett. A király maga ezután Budára ment, hova decz. 8-ra országgyülést hirdetett; de hadai Tarczy Tamás vezérlete alatt Galicziába törtek, s ott több várat megvevén, mindaddig tűzzel, vassal pusztítottak [3]), mígnem Kázmér 1474 elején békeköveteket küldött. Az alkudozások Mátyás részéről az erdélyi és zágrábi püspökök, Szapolyay Imre és Pongrácz János által Ófalun folytak. Február végén a béke Magyar- és Lengyelország közt meg is köttetett, mely

Három évi fegyverszünet.

[1]) Eschenloer II, 292. kövv, Dlugoss XIII, 493. köv.
[2]) Pessina 875.
[3]) Bonfin Dec. IV. Lib. III, 578. Dlugoss XIII, 503. 506.

szerint Mátyás a Galicziában elfoglaltakat visszaadta; Cseh- 1474.
országra nézve pedig három évi fegyverszünetben egyeztek meg a hatalmak [1]).

E fegyverszünetre a királyt leginkább ama veszély indítá, melylyel a török pár év óta gyakrabban, s különösen ez időben ismét fenyegeté az alvidéket; ideje, hogy mi is vessünk rá egy futó pillanatot. Miután Mátyás a török békekövetet az egri országtanácsból, melyben a cseh háború elhatároztatott, 1468-ban azon válaszszal bocsátotta haza, hogy a békét mindaddig megtartja, míg a töröktől nem háborgattatik, ezek Negroponte vívásával elfoglalva, a magyar végeken 1470-ig nyugton maradtak; de az ezen évi jul. 12-kén Negropont megvételével hatalmukat a Peloponnezuson megalapítván, éjszak felé is háborogni kezdének. — Horvátországon keresztűl több ízben betörtek Krainba, Karinthiába és Styriába, onnan rendesen nagy zsákmányt és számos ezer foglyot vivén haza magukkal. Egy ily beütésük alkalmával, az 1470-ki szeptemberben Zágráb is majdnem kezökre jutott, s azt csak a segedelmére siető káptalanbeliek mentették meg [2]). Nagyobb baj volt ennél az, hogy még ezen évben a Száva jobb partján egy várat építének, melyet Szabácsnak neveztek, mert látni való volt, hogy e várnak nem más a czélja, minthogy onnan biztosabban űzhessék becsapásaikat a Szerémségbe. A király Thuz János bánt ama hanyagsága miatt, melylyel e becsapásokat boszúlatlanúl tűrte és Szabács épitését háboríttatlanúl nézte, fogsággal bűnhereszté; s helyébe bánná Magyar Balázst nevezvén, a vár megvétele s lerontása végett a kevéssel utóbb kalocsai érsekké nevezett Gábort és Ország Mihály nádort küldé le a bán segedelmére. De a támadás eredménytelen maradt; s a vezérek, hogy legalább az onnan megki-

Viszonyok a törökkel.

---

[1]) Dogiel I, 71. s utána Katona XV, 666.

[2]) Farlatus: Illyr. Sacr. V, 491. Dlugoss: Lib. XIII, 476. Freher II, 151.

1473. sértendő becsapásokat meggátolják, a Száva balpartján Szabácscsal szemközt szintén várat emeltettek [1]). Magyarország ennélfogva még egy ideig mentve maradt pusztításaiktól, de Tótországon keresztűl 1472-ben ismét betörtek Fridrik császár déli tartományaiba, s azokat feldúlván, 12 ezer fogolylyal tértek haza [2]). Még nagyobb csapás érte e tartományokat a következő évben, szeptemberben, midőn mintegy 25 ezer török csapott azokba Horvátországon át, s Kollonics Kristófot rögtön összeszedett fegyveres népével Klagenfurtnál megvervén, egész Cillyig minden további ellentállás nélkül dúlt, s 20 ezer fogolylyal és gazdag zsákmánynyal hagyta el a tartományt [3]). A törökök e rabló hadjárataik alkalmával rendesen nagy sebességgel haladtak ugyan keresztűl Bosnyán, Horvátországon, nehogy a magyar király ellenök felingereltetvén, e zsákmánylásaikat az osztrák tartományokban is meggátolja; de elképzelhető, hogy a szilaj csapatoktól a magyar tartományok is mindig szenvedtek többet, kevesebbet. Mahommed szultán ama nagy vereségei után, melyeket Uzunhasszántól, a fehér ürüről nevezett turkoman dynastia nagy uralkodójától, ki szerencséje tetőpontján Chorazantól Karamanig, Perzsia nagyobb része fölött uralkodott, 1473 folytában szenvedett [4]), attól tartván, hogy ezen alkalmat Mátyás, és a többi európai fejedelmek annál kevesebbé fogják elmulasztani a törökök pusztító becsapásainak megboszúlására, minthogy ugyanazon időben egy siciliai ifjú Gallipolinál az egész török hajóhadat fölégette, követséget küldött Budára. A szultán nemcsak örök békét, hanem szövetséget is ajánlott Mátyásnak, mely szerint neki egész Szerb- és Bosnyaországot

[1]) Bonfin Dec. IV. Lib. II, 562.

[2]) Cureus: Annal. Siles. I, 331.

[3]) U. o. 322. Dlugoss Lib. XIII, 499. Ide tartozik a pápa levele is Epist. Math. Corv. IV, 7. Legbővebben Valvasor: Chron. Carinth. V, 372. V. ö. Hammert: Gesch. d. Osm. R. I, 520. köv.

[4]) Ld. erről Hammert Gesch. d. Osm. R. I, 504. kövv

átengedni igérte, úgy mindazáltal, hogy a magyar király a török csapatoknak, midőn más keresztény tartományokra zsákmánylani mennek, a maga déli tartományain szabad átmenetet engedjen. E követség híre még Rómába is elhatott, s a pápa tartott is tőle, netalán Mátyás ama körűlményei közt, melyeket Fridrik császár és Kázmér király fondorkodásai idéztek elő, az ajánlott szövetséget elfogadja; miért is őt arról minden módon lebeszélni ügyekezett. De Mátyás, ki csak is ellenségeinek ijesztése végett bocsátá maga elébe a követséget, úgylátszik, már a pápa levelének vétele előtt visszautasította a török ajánlatát [1]). A békét azonban most, hogy annál nyugodtabban működhessék a császár, a lengyel király és ennek fia a cseh király ellen, úgylátszik, mégis megkötni kivánta a szultánnal, s e végett az 1473 őszén követeket is küldött hozzá. Ezeknek eljárásáról nincs ugyan tudósitásunk; de annyi bizonyos, hogy a béke nem köttetett meg a szultánnal, ki épen ekkor tért vissza az Uzunhasszán fölött nyert nagy győzedelméről; mert egy dúló hada nemsokára ezután ütött be Magyarországra. 1473.

Míg ugyanis Mátyás a csehekkel s lengyelekkel, Mohammed szultán pedig Uzunhasszánnál vala elfoglalva, István, a harczias moldvai fejedelem, Radul oláh vajdát 1473-ban tartományából elkergette. De ez a törökhöz folyamodék segítségért, mit meg is nyert. Bali Oghli szendrői basa, egy erős haddal még az 1473-ki év végén Oláhországra üt, azt visszafoglalja, s Radult a vajdaságban helyreállítja [2]). Ezután, — a szultán parancsából-e, vagy csak rablásvágytól ösztönöztetve, bizonytalan, átkél a Dunán és a Maroson, s az egész alföldet Nagyváradig tűzzel, vassal irgalmatlanúl

[1]) Ld. a német birodalmi gyülésre küldött magyar követek beszédét 1479-ben Frehernél Rer. German. II, hibásan az 1481-dik év alá sorozva. V. ö. Pray: Annal, IV. 88. kövv. Fleury folytatója XXIX, 453. Mátyásnak tulajdonítja, de hibásan az első lépést az alkudozásra.

[2]) Engel: Gesch. der Wallachey u. Mold. II, 137. kövv.

1474. feldúlja, és miután e virágzó s gazdag várost, február 6-kán hajnalban szintén meglepvén, két napig fosztogatta s fölégette, lakosait felkonczolta, roppant zsákmánynyal és számos, mindkét nembeli fiatal fogolylyal, minden ellentállás nélkül takarodott ki az országból [1]).

Mátyásra a törökök e becsapása nagy hatást gyakorlott, s alig lehet kételkedni, hogy leginkább azért fogadta el, pár héttel később az ó-falusi egyezkedést, mivel a törökök ellen szándékozott fordítani boszuló fegyverét. E föltételét azonban még csak megérlelni sem engedte a szószegő császár és a nálánál semmivel sem őszintébb lengyel király. Ez ugyan is, mialatt Mátyás fegyvereitől féltében vele Ó-falun örök békét kötött, ugyanazon időben a császárral is alkudozott egy szövetség fölött Mátyás ellen, mely szerint a császár Ulászlót cseh királynak ismerné el, s vele és Kázmérral egyszerre támadná meg a magyar királyt. Az egyesség köztök valóban létre is jött. Fridrik császár Ulászlót márczius elején a regensburgi gyülésen cseh királynak és birodalmi választó-fejedelemnek ünnepélyesen elismerte, s néhány nap mulva a szövetséglevelet is aláírta, mely szerint Mátyás, „mint a kereszténység veszedelmes pestise“, Fridrik, Kázmér és Ulászló hadai által egyszerre megtámadtatnék és kiirtatnék [2]).

Mátyás e hűtlenséget távolról sem gyanítva, az ó-falusi békekötés után a Liptóban és vidékén féktelenkedő Komorovszky Péter ellen vezette hadait, s miután Oravát, Likavát, Sz. Miklóst, s a rabló úr egyéb fészkeit részint fegyverrel, részint pénzzel megvette, legénységét pedig feketeseregébe sorozta, az 1474-ki áprilban Budára ment, hol reá az országosan összegyűlt rendek várakoztak. Első dolga volt

---

[1]) Egy névtelen Kovachichnál: Script. Min. II. 11. Dubniczi Codex, a bécsi Jahrbücher der Literatur XXXIV-dik köt.

[2]) Dlugoss XIII, 500. Kurz: Gesch. Österr. unt. Frid IV. II. 247. Chmel: Regest. 665. Dogiel: Cod. Dip. I, 168.

itt, a rendek által is megerősíttetni az ó-falusi békekötést [1]. 1474.
Majd a hosszú béke reményében valahára a családi örömökről is kezde gondolkodni, s az egyházi s világi urak tanácsából követeket küldött Nápolyba, kik számára Ferdinánd Sicilia s Aragonia királyától Beatrix leányát nőül kérnék. Ez idő tájban eshettek tudtára Mátyásnak a császár, és a lengyel király hitszegése, s emennek roppant készületei a háború megkezdésére. Mátyásban a boszúvágy megkettőztette szokott erélyét. A Nápolyba küldött követeknek utasításul adá, hogy útközben a milanói herczeget, a császár régi ellenét, ez ellen fellázítani ügyekezzenek. Kevéssel utóbb egy zsoldos hadát, tán épen azt, mely elébb Komorovszky zászlai alatt állott Ausztriára küldötte, s azt széltében pusztíttatá; a vakmerő lovasok egész Augsburgig kalandoztak, hol a császár a birodalom rendeivel épen gyülést tartott, s ennek külvárosában több házat fel is gyújtottak [2]. Maga julius végén Trencsén mellett ütött tábort fekete-seregével; ott várá be Újlaky Lőrincznek, — kit, mióta atyja bosnya királylyá lett, herczegnek czímeztek, s más uraknak dandárait; onnan inté Morva és Slézia rendeit is a felkelésre. — Ezután hadaival Morvába majd Sléziába menvén, a rabló urak közől, kik váraikból az iparos nép verejtékének gyümölcseit távolléte alatt prédálták, többeket váraik megvívásával s halállal büntetett [3].

Ezen a szorgalmas néptől s a városaiktól nagy tetszéssel fogadott működése között Magyarországról sem feledkezett meg a király. Nehogy távolléte alatt a török az alvidéket büntetlenűl pusztíthassa, a nádor által szeptember végén országgyülést tartatott. Itt a török beütésének esetére a nemesség fölkelése elrendeltetvén, a királynak is minden

[1]) Ezeknek megerősítő levele sz. György napjáról, Dogielnél I, 72. Katonánál XV, 676.

[2]) Dlugoss XIII, 514.

[3]) Eschenloer II, 302. kövv.

1474. kaputól egy arany ajánltatott segedelmül, úgy mindazáltal, hogy e pénz csak a török elleni védelemre fordíttassék. De a török ez évben nyugton maradván, a nemességnek fölkelnie nem kellett; a pénzre azonban annál nagyobb szüksége volt Mátyásnak.

Kázmér újabb támadása. Kázmér ugyanis hadait nagy lassan felkészítvén, október elején 40 ezer gyaloggal és 20 ezer lovassal, kik közt számos tatár, pusztítva s rabolva tört be Sléziába. Mátyás Boroszlónál vonta össze hadait, és miután az ellenség nagy számáról értesűlt, melyet még Ulászló cseh hada is növelendő vala, arra határozta magát, hogy 10—12 ezernyi seregét ne tegye ki nyílt mezőn a szerencse esélyeinek, hanem a város falai mögött várja be az ellenséget, hol azt száma daczára is tönkre tenni remélheté. Táborozása tervét a lengyelek féktelen dúlásaira építve, szigorú parancsot bocsátott ki egész Sléziában, hogy a vidéki nép mindenütt a legközelebbi városokba vonúljon, oda vivén magával minden marháját s élelmi szereit, mi pedig el nem vihető, azt, nehogy az ellenség kezére jusson, rontsa, semmisítse meg. És míg e rendeletét egy futó csapat által végrehajtatá, maga Boroszló külvárosában árkokkal, földhányásokkal megerősített táborba szállott, és azt szintúgy, mint a várost élelmi és tüzelő szerekkel bőségesen ellláttatá. De Boroszló polgárait nagy félelem szállta meg városuk, családjaik sorsa felett, és Erneszt szász herczeggel együtt, — ki a nem rég megszerzett sagani herczegségért 600 fegyveressel jött a király táborába — nem nyugodtak addig, míg Mátyás követséget nem küldött Kázmér elébe, mely őt az ó-falusi béke megtartására szólítaná. A követek, miként előre látható vala, elutasíttattak. A szász herczeg a maga részéről még egyszer ismétlé a kisérletet, de nem több sikerrel; minek következtében utóbb el is hagyta a tábort. Mátyás e közben lankadatlan erélylyel folytatta védelmi készületeit; erre az ellenség elég időt engedett neki, mert az útjába eső Oppelnt akarta elébb megvívni. Mátyás az oppelni herczegnek 600 fegyverest

küldött kérelmére segélyűl; ugyanakkor Brige, Grottgau, Ohlau, Neumarkt őrségeit is megszaporította néhány száz fegyveressel; Szapolyay Istvánt és Kinizsy Pált pedig egy dandárral az ellenség háta mögött Lengyelországba küldé, hogy azt pusztítsák, s minden élelmi szállítmányt elfogjanak. 1474.

Kázmér hada 12 napig sükeretlenűl vívta a vitézül védett Oppelnt, s végre is tetemes veszteséggel vonúlt el alóla. Nem kevesebbet szenvedtek hadai Brigenél, hol október 24-kén Ulászló is egyesűlt vele 20 ezernyi seregével. Így aztán Kázmér, veszteségei után is, mintegy 70 ezernyi roppant sereggel szállott Boroszló alá, hol Mátyásnak ama kisebb csapatok szétküldése után alig volt 7—8 ezer vitéze. De a számerő egyenetlenségét bőségesen helyreütötte a megszállottak páratlan vitézsége és királyi vezérök lángesze; míg a megszállókat a magyar fegyveren kivül a mindennemű szükség és éhség is egyre tizedelte. Mihelyt az ellenség táborba szállott, a vakmerő király azt bővebben megszemlélendő, paraszt ruhában, egy gyors lovon rajta keresztűl vágtatott, s midőn a városba visszatért, ennek remegő tanácsát avval bátorítá, „ne félnének, ő jót áll minden verébfészekért, mely városukban létezik". Kirándulásában meggyőződött a király, hogy a cseh-lengyel had, melyben semmi rend, semmi fegyelem, s az eleségnek már is nagy hiánya létezik, a téli fagyot s fekete-seregének kitöréseit nem sokáig állandja ki táborában. Ennek bizonyságát adá mindjárt október 27-ke, midőn Kázmér, mintegy 15 ezernyi lengyellel rohamot szándékozott intézni a külvárosra: a 40 ágyú, a czélszerűen elhelyezett puskások s az ágyúk megett fal gyanánt álló 1000 pánczélos gyalog, annyira megrettenté a lengyeleket, hogy lehetetlen volt őket támadásra bírni; midőn pedig Mátyás jól irányzott ágyúiból rájok lövetni kezde, valamennyien rendetlen futásnak eredtek. Ugyanez történt okt. 30-kán, midőn Mátyás Nápolyba küldött követeitől a Beatrixxal való eljegyzéséről

Harczok a boroszlói táborból.

1474. hírt vévén, azt a városban kihirdetteté. A polgárok harangozással, örömtüzekkel ünneplék az eseményt. A lengyelek ezt kiütött tűzvésznek tartván, újabb támadást akartak intézni a városra, de mielőtt azt megkezdették, az ágyúk és lövészok által ismét megfutamíttattak. Kázmérnak és hadának ezután nem is volt kedve több rohamot intézni, hanem részint egyenes felhívás, részint csel által ügyekezett Mátyást kicsalni erős fekvéséből; de mind hasztalan: bár serege, némely magához vont csapatokkal 10 ezerre szaporodott, ő nem tért el jól kiszámított tervétől. És hogy erről az ellenséget is meggyőzze, lehangoltságát növeszsze, egy emelkedettebb helyen, hogy az ellenségtől is láttassék, táncztermeket készíttetett, melyekben katonái a boroszlói nőkkel kedvökre mulatának. E mellett a fekete-sereg naponkint majd egy, majd más oldalon kicsapásokat intézett az ellenség táborára, és sokakat leölt, sokakat foglyokul hozott magával. A börtönök nemsokára mind megteltek; miért is a kitörő csapatok azontúl csak a szebb és előkelőbb foglyokat hozták be magukkal, a többieket pedig kardvágással jelölték meg arczukon, és szabadon eresztették, hogy haza érve elbeszélhessék, miképen Mátyás seregével harczoltak.

Még többet szenvedtek a lengyelek és csehek az éhségtől. A lengyeleknek már akkor sem volt eleségök, midőn Brigehez értek, mert az eleséggel terhelt 600 szekeret, melyek Lengyelországból jöttek utánok, Szapolyay és Kinizsy elfogta. Ugyanezt tették a többi akár Lengyel-, akár Csehországból jövő szállítmányokkal, az ellenség háta mögött lévő városok őrségei, melyek futó csapatokká alakulva, minden szállítmányt lefoglaltak; az eleve néptelenné tett, vagy maga az ellenség által feldúlt vidék pedig nem sokáig nyújthatott élelmet. Az éhség s ennek nyomán a ragályos betegségek, miket a rögtön beállott kemény hideg is nevelt, s ezekkel együtt a zúgolódás, rendetlenség, lázongás minden nap rémségesebbé lőnek az ellenség táborában; s Kázmér és Ulászló királyok seregeik romjainak megmentésére nem

láttak más módot a békénél; e végett tehát követet küldének Boroszlóba. 1474.

De Mátyás teljesen meg akarta törni az elébb oly gőgös királyokat, s azt kivánta, hogy a békét tőle Kázmér és Ulászló személyesen kérje. Sanyarúan esett nekik a megaláztatás, de a szükség parancsolá, s nov. 15-kén Kázmér végre csak eljött Mátyásnak a két tábor közt e végre emelt sátorába. Mátyás azonban, ki az egyszerű fekete czobolyöltönyben megjelent Kázmért egy könnyű s gyöngyökkel s gyémántokkal hímzett zöld zekében fogadta, kijelenté, hogy mindaddig nem ereszkedik alkuba, míg Ulászló is el nem jő; de Kázmér ama kérelmét készséggel teljesíté, hogy éhen haló serege a szomszéd városokból eleséggel ellátassék. Más nap a magyar király még számosabb és fényesebb kísérettel fogadta az ekkor már fiával együtt megérkezett Kázmért. A magyar urak fényüzése bámulásra ragadta a lengyeleket; Újlaky Lőrincznek például egy 60 ezer arany értékű kard csillogott oldalán. Az értekezés egész estig tartott, mely közben Mátyás fényesen megvendégelte mind a királyokat, mind kiséreteiket. Mindenekelőtt egy rövid fegyverszünet köttetett, mely alatt a további egyezkedés Boroszlóban megbizottak által folyjon. Ennek végét Kázmér és Ulászló be sem várhatták táborukban, mert ez nov. 18-án egy esetleg kiütött gyuladás alkalmával nagy részben elégett, s a királyok másnap tovább álltak hadaikkal. Decz. 8-kán végre befejeztettek az alkudozások, melyek szerint a következő pontokban történt meg az egyesség: a fegyverszünet az 1477-ki május 25-ig tart, melybe, ha akar, 90 nap alatt a császár is beléphet; Csehországot addig a két király, Mátyás és Ulászló által kerületenként választandó két-két tisztviselő igazgatja; a foglyok mind a két fél által szabadon bocsáttatnak. Egyébiránt az állandó béke megkötése végett a jövő évi februárra halasztattak a tanácskozások [1]). Békeköt

[1]) Eschenloer. Chron. v. Bresslau II, 303. közv. Turóczy IV. Cap.

1474. Mátyás még ezeket is bevárta, részint Sléziában, részint Morvában töltvén a telet, s fényesen jutalmazván híveinek a háború alatt tapasztalt hasznos szolgálatait és szigorúan büntetvén azon, kivált szilez urakat, kik őt Kázmér nagy hadának közeledtekor veszve hivén, ehhez pártolának. Hosszabb tanácskozások után, melyeket Mátyás részéről most is Rongoni Gábor egri püspök és Sternberg Zdenko vezetett, a következőkben egyeztek meg a prágai biztosok: Ulászló Csehországot, Luzsiczát és Sléziából a schweidniczi és jauerni herczegségeket, Mátyás pedig Slézia többi részeit és egész Morvát bírja, úgy mindazáltal, hogy Ulászló azokat pénzen megválthassa. Ha Ulászló elébb s magtalanul halna meg, minden tartományai Mátyásra szállnak; ennek halála esetében pedig Morvát és Sléziát Ulászló örökli, de 200 ezer aranyat köteles fizetni örököseinek. De Mátyás, bár nem vetette is el végkép, meg sem erősítette e föltételeket, azt remélvén, hogy Fridrik, ki most a burgundi fejedelemmel veszett volt össze, a neki nyujtandó segélyért tán mégis hajlandó lesz reá ruházni Csehországot, hol a nép és az urak már különben is egyaránt megunták, s gúny tárgyává tették a tunya, gyáva Ulászlót. Mátyás küldött is e miatt követet Fridrikhez; de hasztalan, a makacs császár újabban is Ulászlót igérte felruházni a cseh hűbérrel [1]).

Török háború. Míg Mátyás a cseh ügyekkel Boroszlóban foglalkodék, a magyar fegyver Bogdánovics István moldvai vajda társaságában a török ellen is fényes ütközetet nyert. Radul oláh vajdának visszahelyezésével, mit fentebb elbeszéltünk, Mohammed szultán nem volt ugyan megelégedve, de annak ellenét István moldvai vajdát is megbüntetni szándékozott, kivált miután ez adóját megfizetni nem akarta. Az 1474-ik év vége felé Chadim Szulejmán rumeliai basa 120 ezernyi

---

67. Bonfin Dec. IV, Lib. III, 570. kövv. Cureus: Annal. Siles I, 337. Dlugoss XIII, 518. kövv.

[1]) Dlugoss XIII, 534.

haddal indúlt Moldva ellen. A fenyegetett István vajda, a 1474.
magyar király iránt hódolatot igérvén, Magyar Balázs erdélyi vajdát hívá segítségül s ez a király meghagyásából, mintegy 20 ezernyi haddal — melyben 5000 székely számláltatott, siotett Moldvába. Az egyesűlt magyar-moldvai sereg aztán a hegyek s erdők közé csalt török hadat majdnem egészen megsemmisíté [1]. István vajda részint hálából a nyert segélyért, részint további segélyeztetése végett, Mátyásnak be is mutatta hódolatát, s általa a magyar korona pártfogásába vétetett [2].

Mátyás e fényes győzedelem hírét február közepén vette Boroszlóban, és mivel nem kételkedett, hogy a szultán azt megboszúlni ügyekvendik, 1475 tavaszán Sléziából, hol 1475.
Szapolyay Istvánt nevezte volt ki kormányzónak, Magyarországba indúlt, hol a török elleni készületek megtétele végett az ország rendeinek ápril 24-re országgyülést hirdetett. A rendek itt ismét egy arany forintot ajánlottak minden telektől; de világosan kikötve, hogy az egyedül a török ellen fordíttassék, a nemesség pedig ez évben fölkelni ne tartozzék, hanemha a szultán maga támadná meg az országot; a jövőre pedig minden rendkivüli adó megszűnjék, s az ország védelme annak törvényei és szokásai szerint intéztessék [3].

Mihelyt a pénzsegély beszedve, hadi készületei megtéve voltak, Mátyás az ország kormányát Szapolyay Imrére bízván [4], az 1475-ki októberben 10 ezernyi válogatott sereggel indúlt az alvidékre. Hadjáratának czélja Szabács várának megvétele vala, mely az ozmánoknak főtámaszul

[1] U. a. 526. Epist. Math. Corv. IV, 15. Pray: Annal. IV. 96. Hammer I, 522. A magyar hadak részvétéről ezen ütközetben ld. gróf Teleki: Hunyadyak kora III, 422. [6] jegyzet alatt.

[2] Gróf Teleki József: Hunyadyak kora. Okmánytár XI, 540.

[3] Kovachich: Suppl ad Vest. Comit. II, 240.

[4] Mátyás lev. a kassaiakhoz okt. 28-ról. Kassai levéltár. Kiadta Teleki is XI, 546.

1475. szolgált a Tót- és Horvátországba intézett becsapásaiknál. A vállalat nem volt könnyű; mert a szultán Mátyás terveit sejtvén, őrségül öt ezer válogatott vitézt küldött a várba, kiknek lelkesedését még inkább feltüzelendő, a forgót saját kezeivel tűzte turbánjokra. De Mátyás hadi tudományának, cselekben kifogyhatatlan eszének és bátorságának [1]) ezek sem állhattak ellent. Bár a vitéz őrök egy hónap lefolyta alatt több ostromot visszavertek, de miután kétségbeesett
1476. ellentállásukban jobbára elhulltak, a vár végre az 1476-ki február elején a király kezére jutott [2]).

A tél és tavasz folytában a király még nagyobb készületeket tőn Szendrő ostromára, melyeknek elősegítésére a pápa és Velencze mintegy 90 ezer aranyat küldöttek neki. Tervét azonban megzavarta a szultán, ki a nyár derekán tömérdek sereggel támadta meg István moldvai vajdát. A harczias fejedelem ellentállásra eltökélve, Mátyástól és Kázmértól sürgetett segedelmet. De emez nem akará ingerelni a szultánt, míg a nála járó követei meg nem térnek, s csak arról gondoskodott, hogy István neki hűségesküt mondjon. Mátyás a segély igéretével s azon tanácscsal küldé vissza követeit, hogy míg hada megérkezik, főütközettől tartózkodva, erdei közé vonúljon. De a szultán is követte a vitéz vajdát, s őt, miután a kelet-éjszak felől reá küldött tatár hadat megverte s kiűzte, julius 16-kán a segély megérkezte előtt ütközetre kényszeríté, mely vitéz ellentállás után a vajda legyőzetésével végződött. Csak ekkor jelent meg Báthory István országbiró, Oláhország határain, ki azonban a sietve visszavonúló szultánnak csak utóhadát érhette el, s verhette meg. Annyiban mindazáltal Báthory mégis hasz-

---

[3]) Egy ízben egy kis csolnakra ült, hogy a várnak a vízre néző oldalát megvizsgálja. A törökök azonnal minden tűzcsövet a csolnakra irányoznak; egy golyó a király kisérőjét sodorja el; de ő a szemlét mindamellett is hideg vérrel végrehajtá.

[4]) Bonfin: Dec. IV. Lib. III. 578. Turóczy IV. Cap. 67. Dlugoss XIII, 539. Heltay: Magyar Kron. II, 142.

nára lőn István vajdának, hogy ellenségét, Bazarád Radul 1476.
oláh vajdát, ki a törököket minden erejével segítette, elűzvén, a tíz év óta Nándorfehérvárban foglyul őrzött Vládot tette helyébe. Radul Brassóba futott, de ott elfogatván, István kezébe került s általa megöletett [1]). Báthory elkéstének az lehetett oka, hogy ugyanakkor, midőn a szultán Moldvában járt, a Mihaloghli testvérek, Ali és Iszkender a temesi bánságba törtek, s azt lehete hinni, hogy ők csak a török főhad előcsapatai. De miután kitűnt, hogy czéljok csak zsákmánylás, a temesvári s nándorfehérvári kapitányok a három Dóczy testvérrel, Péterrel, Imrével, Lászlóval s néhány más urakkal űzőbe vették őket, és seregöket Iszkenderrel együtt nagy részben levágták; Ali csak bajjal szabadúlhatott a Dunán keresztül [2]).

E közben Mátyást magát folyton egy nagy hadjárat gondjai s előkészületei foglalkodtatták, melynek, úgylátszik, nemcsak Szendrő visszavétele, hanem a déli melléktartományok teljes felszabadítása volt volna czélja. Érzé a magas lelkű király, mily hibát követett el, midőn az ország érdekei által kimutatott feladatát mellőzve, magát a cseh háborúba bonyolíttatni engedé; most tehát, valahára időt nyervén, e hibát helyre ütni lőn egyik legbuzgóbb törekvése. Ez volt czélja már ama három várdában, melyet mindjárt Szabács megvétele után építtetett Szendrő közelében, ennek vívását azok által előkészíteni kivánván. Utóbb, a nyár folytában, különféle vívó gépeket, fenyű talpakon uszó fatornyokat s egy nagy naszád-hadat építtetett, melylyel szárazföldi hadmunkálatait a Duna mentében támogatná; s ezek mellett hadait is egyre szaporítá, s nagy mennyiségű minden-

[1]) Turóczy IV, Cap. 67. Dlugoss e. h. 545. Mátyás adománylevele Báthory javára Teleki: Hunyadyak kora, Okmánytár XII, 22. egy részét kiadta már Pray is: Dissert. in Annal. Vet. Diss. VII, 148. Báthory levele Szeben városához gr. Teleki: Okmánytár XI, 575. Engel: Gesch. d. Walach. u. Mold. I, 181. Hammer: I, 527.

[2]) Bonfin: Dec. IV. Lib. IV. 581.

1476. féle fegyvert készíttetett, tárait pedig eleséggel rakatta meg [1]).

A háború megkezdésére azon idő volt volna legalkalmasabb, midőn Moldvából a szultán győzedelmesen ugyan, de hadaiban mind Bogdanovich István vajda vitézsége, mind az utána eredt Báthory István által súlyos veszteségeket szenvedve, haza tért, a Temes vidékre betört Ali pedig kiveretett. De minthogy e háború minden kilátások szerint hosszabb ideig vala tartandó, menyekzője pedig Beatrixxal, az alkudozások befejezése után, október 16-ra már meg volt határozva, nehogy hadi munkálatait félbeszakasztani kényteleníttessék, azoknak megkezdését a jövő évre halasztván, gondjait most egészen menyekzőjének előkészületeire fordítá.

A király násza Beatrixxal.

Mátyás, különben az egyszerűséget szerető, midőn szükségét látta, példátlan fényt és pompát szokott kifejteni. Helyét látta ennek most is, nemcsak azon magas tekintélynél fogva, melyben ipa Ferdinánd, Sicilia és Aragonia királya az európai fejedelmek közt állott, hanem azért is, hogy némileg megboszúlja magát Fridriken és Kázméron, és éreztesse velök, mily szerencsét fogtak el leányaiktól, midőn őt a nem királyi vérből származottat, vejöknek fogadni kicsinyelték. Már a követség is, melyet Beatrixért küldött, oly fényes volt, hogy aligha irígységet nem ébresztett a császárban és a lengyel királyban. A főkövetek, Gábor kalocsai érsek és Bánfy Miklós pozsonyi főispán, oldalán ugyan is, kik az alkudozások végett hosszabb idő óta Nápolyban valának, a következők jelentek meg Ferdinánd király udvarában: János váradi, Rudolf boroszlói püspökök, Hinko münsterbergi, János ratibori herczegek, Pongrácz János erdélyi vajda, a két bazini gróf, és Sternberg s Rosenberg, kiket a Szabácsnál királyi szolgálatba állott 22 török, több százra menő lovag, számtalan inas, cseléd, udvari szinészek

---

[1]) Bonfin Dec. IV. Lib. 580.

és bolondok kisértek [1]). A mit e fényes követség küldése—, 1476.
ugyanazt akarta Mátyás azáltal is éreztetni Fridrikkel és Kázmérral, midőn őket követei által személyesen is meghívta lakadalmára. Ök ugyan, mint előre látni volt, különfélekép mentegetőzvén, nem jöttek el; de azért nem kevésbbé fényes volt a nászünnepély, melyet Kristóf bajor herczeg személyesen, Otto és Lajos bajor herczegek pedig, valamint a szász és pfalczi választók, Velencze és más fejedelmek követeik által diszítének. Menyasszonyát a király Székesfehérváron várta, hova deczemberre — mert a menyekző ekkorra halasztatott — a főrendeket, a nemességet, és a királyi városokat is országgyűlésre hívta meg. Beatrix, kit szépségéről, a tudományok szeretetéről s a régi classicusokban való jártasságáról dicsérnek az egykorúak [2]), bátyja Ferdinánd herczeg, s a nápolyi érsek, és a magyar követség kiséretében, deczember 10-kén (1476.) érkezett Fehérvárra. A király Újlaky Miklós bosnya királytól, a fejedelmek követeitől, az ország nagyaitól s az akkori mívelt világ majd minden részeiből megjelent vendégeitől környezve, a város előtt egy órányira pompás sátorok alatt fogadta az érkezőt. A koronázás deczemb. 12-kén nagy ünnepélyek közt hajtatott végre. Más nap az egész vendégsereg Budára indúlt, hol aztán díszmenetek, lakomák, lovagi játékok, s a kornak minden egyéb mulatságai közben, az ifjú pár deczemb. 22-én menyekzőjét is megtartotta [3]). Más nap az udvar gyászt öltött, mert a király rokona Pongrácz János, erdélyi vajda, már az esküvő alatt halva feküdt. Gyász váltotta fel az

[1]) Gr. Teleki József: Hunyadyak kora, III, 453.

[2]) Galeotus Marcius: De dictis, factis stb. Math. Reg. Schwandtnernél I, 536. és Bonfin 584.

[3]) E mulatságokat s lakomákat az azokon uralkodó fényt, a ruhák s más készületek csillogó pompáját részletesen leírja gr. Teleki: Hunyadyak kora III, 481—492. Ezen ünnepélyekről egyébiránt a pfalczi követnek elbeszélése is elég érdekes, Schwandtnernél I, 519. kövv.

1477. országban is a vigasságot, mert a törökök észrevévén, hogy itt minden a menyekzővel van elfoglalva, 40 ezernyi sereggel a Szendrő mellett emelt várdákra törtek, s miután azokat megvették, Erdélybe csapván, annak nagy részét feldúlták és tömérdek zsákmányt és számos ezer foglyot vittek ki magukkal [1]).

VI.

Az osztrák háború.

Az események logikájában fekszik, hogy a politikában szintúgy, mint az erkölcsi világ egyéb viszonyaiban, az elkövetett hiba gyakran újabb hibát von maga után. A körűlményekből, melyekbe hibánk által jutottunk nem egyszer csak valódi érdekeink föláldozása, tehát új hiba által leszünk képesek becsülettel menekűlni. Mátyás a lángeszű, nagy király története is próbát szolgáltat ennek igazolására. Hiba volt az ország valódi érdekeinek mellőzésével, a török háborúk teréről a cseh háborúra menni át; az országnak a török elleni biztosítására fordítandó erőt a cseh korona megszerzésének mulékony dicsőségeért pazarlani el; s hibájának következményei Mátyást újabb hibába ragadták: a cseh háború osztrák háborút vont maga után.

Fentebb láttuk, hogy Fridrik császár, midőn Podjebrád Györgytől nemcsak háborúval, hanem azon veszélylyel is fenyegetteték hogy általa végre tán a császári méltóságból is kiszoríttatik, mindaddig fondorkodék, míg a pápa György királyt az egyházból ki nem átkozta, Mátyás pedig a cseh korona reáruháztatásának feltétele alatt a pápai itélet végrehajtására nem ajánlkozott. A császár ezen igéretet utóbb szerződésileg is megújította Mátyás irányában. De a ravasz, irígy, kapzsi, gyanakodó, fösvény császár, — minőnek őt az egykorúak ábrázolják [2]) — soha sem feledheté, hogy Mátyás elől a magyar koronát elragadta; s e miatt sokkal inkább gyűlölte őt, sokkal inkább félt a nagyra ter-

---

[1]) Bonfin c. h. 584. Dlugoss. c. h. 548.

[2]) Egyebek közt Bonfin a 4-ik tiz. 4-ik könyvében 587.

mett, lángeszének ereje által hatalmassá lett királytól, 1477.
sokkal inkább irígylé a világtól bámultnak dicsőségét, mintsem igéretét valaha teljesíteni, s halántékait egy újabb korona fényével körül övezni akarta volna. Míg Mátyás nem kevésbbé az ő, mint az egyház érdekében küzdött, Fridrik nem szűnt meg alattomban ellene fondorkodni; s utóbb ünnepélyes igéretei daczára, Csehország hűbérét a tunya s gyáva Ulászlónak igérte oda, s legújabban, még 1475-ben is, az andernachi gyülésen, igéretét Ulászló iránt megújítván, Mátyásnak ebbeli kérelmét kereken visszautasította.

Mátyás nem azon férfiú volt, ki ily sérelmet boszúlatlan tűrni tudott s akart volna. Azonban a török háború, melyet el nem kerülhetett, elhalasztatta vele a boszúállást. Számított tán arra is, hogy Fridriket örökös bonyodalmai lázongó osztrák alattvalóival, kiket maga Mátyás sem mulasztott el kéz alatt bátorítani, végre oly körűlményekbe hozandják, melyekben ismét reászorúlván, mégis csak hajlandó lesz reáruházni a cseh hűbért. Egyébiránt is ösmervén Fridriknek óvatos, félénk, mindent halasztani szerető természetét, nem hitte, hogy egyhamar teljesítse Ulászlónak Andernachban tett igéretét. És így történt, hogy 1476-ban, mióta Szabácsot megvívta, mind komolyabban készült Mátyás a török háborúra, melyet országának érdeke, alattvalóinak közkivánsága tovább halasztani nem engedett.

De csak hamar újabb kellemetlenségek fejlettek ki a császárral, melyek a kedélyeket fokról-fokra oly igen elkeserítették, hogy Fridrik, tétovázásával felhagyva, Ulászlót Csehország hűbéri birtokába valóban beigtatta. Mátyás ezóta ismét egészen fölhagyott a törökök megtámadásának szándékával, s irányukban csak védelemre szorítkozván, Fridrik ellen határozott háborút. E dolgok eképen történtek.

A boroszlói származású Beckensloer János, ki ügyessége s ravaszsága által a király kedvét annyira megnyerte volt, hogy általa Vitéz János halála után az ország első mágnásává, esztergami érsekké magasztaltatott, nem tudjuk

1477. mi okból, de, úgylátszik, egyenesen Fridrik alattomos izgatásai következtében, ki őt a salzburgi érsekséggel biztatá, ura, királya iránt árulóvá lett. Míg a király Szabács alatt harczolt, ő azon szín alatt, hogy Aachenbe, a boldogságos szűz csodaképéhez bucsútjárni megyen, a császártól nyert útlevéllel, 60 lovag kiséretében, 300 ezer arany forint készpénzzel és sok drága arany s ezüst edénynyel az országból megszökött [1]. A táborozásából visszatért király annál hevesebben kívánta megbüntetni a hűtlen alattvalót, minthogy ez az országtanács titkainak elárulása által tetemes kárt okozhatott az országnak; de kiadatását hasztalan követelte a császártól. A ravasz érsek, hogy magát ennél még inkább behízelegje, Mátyás ellen szórt hazug rágalmaival mindinkább szítogatá a viszály tüzét, minek következtében kölcsönös vádakkal terhes, éles levelezés támadt a fejedelmek között. A császár vádolta Mátyást, hogy a török háborúra nyert pénzsegélyt másra költé, s a törököknek megengedé, hogy Tót- és Horvátországon keresztűl tartományaiba törjenek. Mátyás viszont még alaposabban veté a császár szemére, hogy általa kevertetett a cseh viszályokba, hogy Fridrik a török visszanyomására soha semmit sem tett, s ő, Mátyás, egyátalában nem tartozik a császár tartományait még a törökök ellen is megvédeni, mert azokat megvédte a csehek ellen [2]. Ehhez járult, hogy miután a császár Beckensloert kiadni nem akarta, Mátyás is pártfogásába vette amannak háborgó alattvalóit, különösen a Lichtensteinokat, állítván, hogy a boroszlói békébe, melyet Fridrik szintén elfogadott, azok is be vannak foglalva.

A császár, ki szövetségét Kázmérral még 1476 végén megújította, ettől és Ulászlótól sürgetett segedelmet. Emez küldött is neki négyezernyi hadat, melylyel aztán Fridrik nemcsak engedetlen alattvalói ellen működött, hanem Ma-

---

[1]) Bonfin Dec. IV, Lib. IV. Lichnovszky: Gesch. d. Haus. Habsburg. VII. Regest. CCCCXLIV.

[2]) Lichnovszky e. h. Regesten CCCCLXXXVIII.

gyarország széleit is háborgatta[1]). Mátyás ezen előzmények után, és miután még a pártfogásába vett osztrák urakkal is hasztalan ügyekezett megbékéltetni a császárt, a háborút elkerülhetetlennek látván, hogy a lengyel királyt elfoglalja, az 1477-diki márczius 12-kén a német renddel Esztergamban szövetséget kötött, mely szerint ez Mátyást ismerte el pártfogójának, s kötelezte magát, hogy őt a lengyel király ellen minden erejével segítendi. Ezek után történt, hogy Ulászló junius 9-kén hatezernyi sereggel Bécsbe jött, s a császár őt más nap Csehország hűbéri adományával ünnepélyesen felruházta[2]). 1477.

Mátyás a háborúra ekkoron már el volt határozva; de minthogy arra az ország s különösen az urak segedelmét tetemesebben igénybe venni ohajtá, csak megegyezésökkel akarta azt megkezdeni. Az országtanácsban, melyet e végett tartott, Báthory István országbiró s vele a főpapság, hihetőleg, nehogy erszénye a király által megint annyira ostromoltassék, mint a cseh háború alatt, határozottan ellenzé a háborút; de Kinizsy Pál előadására, melyben az ország becsületét vitatta szóban forogni, az urak majdnem mindnyájan a háborúra szavaztak[3]). És junius 12-kén Mátyás azonnal el is küldé Fridrikhez hadizenő levelét[4]) egy más, az osztrák rendekhez intézett nyilt levél kiséretében, melyben előadja, hogy miután a császár a boroszlói békébe befoglalt osztrák urakat háborgatja, s attól az ajánlott békeföltételek után sem állott el, sőt Magyarországra ütött, itt raboltatott s őt különféle bántalmakkal illetvén, a török háború folytatásában is gátolja, neki háborút üzent légyen[5]). Írt azután még a szász és bajor herczegeknek, s a német birodalmi rendeknek is, ezen

[1]) Bonfin. e. h.

[2]) Az adománylevél olvasható Goldastnál: Erbfolge in Ungarn u. Böhm, 231.

[3]) Bonfin Dec. IV. Lib, IV. 588.

[4]) Pray: Annal. IV, 108.

[5]) Praynál e. h. 107. Kiadta azt gr. Teleki is XII, 47.

1477. utolsóknak kijelentvén, hogy ő velök ezentúl is békességben s barátságban kiván maradni, s reméli ennélfogva, hogy a császárt ellene nem segítendik [1]). Fridrik e levelekre jun. 26-kán a magyar rendekhez intézett hosszú levélben pontonkint czáfolja a királyt, állítván egyebek közt, hogy háborgó alattvalóit ő izgatta föl, hogy a török ellen csak színre viselt háborút, annak ürügye alatt a pápa s mások segélypénzeit fölszedendő, s alattvalóit kizsarolandó stb [2]).

Mátyás a hadüzenet után nem sokáig késett tényleg megkezdeni a háborút. Mihelyt hadai Győrnél összegyűltek, azokat julius közepén haladék nélkül Ausztriába vezette. — Haimburg ellentállott ugyan három napi vívásának; de aztán rövid idő alatt hetvennél több vár és város részint megvíva, részint önként hódolva jutott hatalmába. A császár, kit még Ulászlónak fizettetlenség miatt felbomlott segélyhada is cserben hagyott, másik szövetségese pedig, Kázmér, a német rendtől félve, segíteni nem mert, Bécsből Linczbe menekűlvén, csak most kezdett védelemről gondolkodni; de sem alattvalóitól, kik őt nem szerették, sem a német fejedelmektől, kik őt rég megunták s mostani zavarát is káröröml nézték, nem nyerhetett segedelmet, s minden erejét Bécs, Németújhely, Krems és Stein védelmére pontosítá össze; mert a többi Alsó-Ausztria már jóformán egészen Mátyást uralta. Augusztus közepén a király Bécset is megszállá, s e hó végéig azt minden oldalról oly szorosan bekerítette, hogy a polgárok nagy éhséget kezdének szenvedni [3]). Utóbb Krems és Stein városokat is vívatni kezdé egy hadosztálylyal Kinizsy vezérlette alatt [4]). A császár minden segedelemtől megfosztva a pápát ostromlá kéréseivel, tiltaná le Mátyást a háború folytatásától; végre pedig, midőn arról értesűlt, hogy már

[1]) Pray e. h. 108 Lichnovszky e. h. CCCCLIX.

[2]) Praynál e. h. 109.

[3]) Tichtel, Rauchnál: Script. Austr. II, 533. Bonfin: Dec. IV. Lib. V, 592. kövv.

[4]) Urbis Crems et Stein Acta, ugyanott 274.

az éhségtől gyötrött Bécs és Krems is föladásról gondolkodik, büszkeségében megtörve, maga is békét kért a királytól. 1477.
Mátyásnak nem volt szándokában, tartományaitól megfosztani Fridriket: ő csak megalázni kivánta a gőgje mellett is tehetetlen császárt; s ezt elérvén, annál hajlandóbb volt a békére, minthogy a pápa őt ez iránt nemcsak több ízben megintette, hanem miután a törökök szeptemberben Dalmatiát s Friault feldúlván, egy velenczei hadat megvertek, s egész Udinéig tűzzel, vassal pusztítottak, — a szentszék és Velencze segélypénzeinek megtagadásával is fenyegette, ha fegyverét a török ellen nem fordítja. A fegyverszünet megköttetvén, az alkudozások is megkezdettek nov. közepén Gmundenben, s Gábor egri, Pruisz János nagyváradi püspökök, Szapolyay Imre és Bánffy Miklós decemb. 1-jétől főbb pontjaiban következő szerződést kötöttek a császár biztosaival: Fridrik és Mátyás közt ezentúl oly viszony fog létezni, minő az apa és fiú közt létezni szokott; a császár Mátyásnak Csehországot azon módon, mint az Ulászlónak adta volt, hűbérűl adja; hadi költségeit 100 ezer arany lefizetésével téríti meg; mihelyt e kárpótlás az osztrák rendek által elfogadva, s a csehországi adomány-levél Mátyás kezében lesz, ez seregeit Ausztriából azonnal kivezeti; a Mátyás által pártfogolt osztrák urak javaikba visszahelyeztetnek, de ezután Fridriknek engedelmes jobbágyai lesznek[1]). Titkos föltételül kiköttetett még, hogy a császár Milano hűbérét Mátyás sógorára Ferdinánd siciliai herczegre ruházza, s neki Kunegund leányát is nőül adja[2]). A békeokmányokban nincsen nyoma, de egykorú írók tanúskodnak, hogy Fridrik ez alkalommal a magyar királyi czímről, s az eddig Magyarországban birt városokról is lemondott[3]).

---

[1]) Praynál: Annal. IV, 114. A császár által kiadott békeokmányt kiadta gr. Teleki XII, 39.

[2]) Kollár: Auctar. Dipl. ad Ursinum Velium. 320.

[3]) Dlugoss XIII, 562. Cureus: Annal. Siles: 198. (Az 1571-ki wittembergi kiadásban).

1478. A cseh királysági felruházmányt kezéhez vévén, Mátyás, miként a magyar rendeknek, kiket az 1478-ki február 14-kére országgyülésre hívott egybe, tudtára adá, személyesen szándékozott átmenni Csehországba, hogy valahára annak ügyeit is rendbe hozza. [1]). De utóbb, hihetőleg, hogy a csehek érzelmeit eleve kitudhassa, szándékát megváltoztatván, csak biztosai által küldé át Csehországba és annak tartományaiba a felruházmányi oklevelet. A megijedt Ulászló Mátyással kikötni nem mervén, alkudozással kisérlé meg magát megerősíteni ingadozó trónján. Mátyás, valószinűleg, hogy erejét a török ellen fordíthassa, szinte nem volt idegen a békétől; s ennek következtében a két fél követei az 1478-ki márcziusban Brünnben találkozván, készítettek is egy szerződést, melyet azonban Mátyás főleg azon okból nem akart megerősíteni, mivel ennek alapjául szinte az tétetett, hogy Csehországot ezután is Ulászló tartsa meg, Mátyás pedig,

---

[1]) Kovachichnál: Vest. Comit. 399. A rendek itt a távollevő királynak, biztosai előadására a következő öt év mindenikére külön egy-egy aranyat ajánlottak minden kapu után, kikötvén egyszersmind, hogy maguk személyes táborozásra ezen idő alatt ne kényszeríttessenek, kivéve, ha nagyobb ellenség támadná meg az országot. – Nevezetes még Fridrik császárnak az országgyülés rendeihez intézett egy levele, melyben írja, hogy előadta neki Zsigmond sz. györgyi és bazini gróf, miképen ez Mátyás király, választó fejedelem s kedves fia előtt bevádoltatott azon okból, mivel a múlt (1477.) évben nála Bécsben volt, s neki igérte, „ut si annueremus, quod ipse Castrum Hardegh et alia bona, quae a nobili, fideli nostro dilecto Michaele Comite de Maidburg pignori tenet, pleno jure sibi conquireret, et jus nobis in eisdem bonis competens ei largiremus, ipse nobis adversus prefatum regem assisteret et opem praeberet.“ A vád, úgymond alaptalan, mert Zsigmond grófot az 1477-ki pünkösd táján ő maga s csak azért hívta meg Bécsbe, hogy őt a maidburgi gróffal a nevezett zálog iránti viszályában megbékéltesse; de mivel e czélját nem érte, elbocsátá őt, „neque nos cum eo, nec is nobiscum de factis ipsius Regis verbum ullum habuit, nec quidquam in detrimentum ipsius Regis practicavit.“ Kelet-hely és nap nélkül, de az év, melyet egyébiránt a tartalom is igazol, ekként van kitéve: 1478. A bécsi csász. titkos levéltár eredetijéről.

kit Ulászló cseh királynak nevezni nem köteles, Morvának 1478.
és Sleziának csak zálogképen maradjon birtokában, míg azt Ulászló 400 ezer aranyon kiváltaná [1]). Ily békealapot Mátyás sem a maga, sem országa méltóságával nem vélt megférhetőnek. De bár azt elvetette is, a jelen körűlmények közt, midőn a törökök múlt évi becsapása őt az ország legfőbb érdekeire ismét oly komolyan figyelmeztette, másrészről pedig a pápa és Velencze is megtagadta volt a pénzsegélyt, nem akarta magát újabb háborúba bonyolítani a makacs csehekkel, kiket a közérzelem kikémlése végett, de más szín alatt Prágába küldött követei még mindig ellenséges indulatúaknak, tőle idegeneknek tapasztaltak [2]). Czélravezetőbbnek látá őket, kik Ulászlót sem kedvelték, idő folytával magához édesgetni s bevárni, míg azok a tunya s gyakran gúnytárgyul szolgáló, „lengyel disznónak“ csúfolt Ulászlót annyira megunják, hogy aztán maguk is hajlandóbbak lesznek őt elismerni királyokul. Ehhez járult, hogy a törökök észrevevén, miképen Mátyás a Dalmátország szélein őrködő hadait, tán hogy Velenczét a segélypénzek fizetésére megint reábirja, visszavonta, e tartományon keresztűl ismét betörtek Friaulba, onnan pedig a karantán és stájer földre, s iszonyú dúlást és zsákmánylást követtek el [3]).

Mind ez nem kevésbbé tette Mátyást hajlandóvá a békére Ulászlóval, mint ama vonakodás, melyet Fridrik a béke némely pontjainak, kivált a Milano hűbéri adományának, s a kikötött 100 ezer arany lefizetésének végrehajtásában mutatott. Ezektől indíttatva tehát, nem ellenzé Mátyás, hogy az Békekötés Ulászlóval.

[1]) E szerződést közli németül Eschenleor II, 373.

[2]) Pruisz János váradi püspök és Báthory István e végett bucsújárás ürügye alatt mentek Prágába; kiséretökből azonban néhány magyart majd agyonvert a kelyhes nép, mivel a szentelt ostya előtt meghajólni nem akartak. Dlugoss Lib. XIII, 568.

[3]) Egy több ezerből álló csapatjokat, midőn Horvátországon keresztűl hazament, Geréb Péter megverte, foglyaitól és zsákmányától megfosztotta. Bonfin Dec. IV. Lib. V, 601. Hammer I, 543.

1479. alkudozások Ulászló kérelme szerint megujíttassanak, s oly szerződés köttessék, mely ha birtokában hagyja is Csehországot Ulászlónak, a maga jogait mindazáltal meg ne sértse. Ulászló követei a főbb pontokra nézve már szeptemberben megegyeztek a királylyal, minek következtében ez a még függőben maradt részletek meghatározása végett a meghalt Gábor helyébe választott György kalocsai érseket s főkanczellárát, Protáz olmüczi püspököt, Szapolyay István sleziai főkapitányt, csernahórai Boskovicz Venczelt és Széchy Miklóst novemberben Olmüczbe küldé [1]), kik aztán deczember 7-kén a békét következő föltételek alatt kötötték meg: A cseh királyi czímet mind a ketten viseljék, s azt egymásnak is megadják; Mátyás egész Morvát, Sleziát, Luzsitzát, s a hat várost, Ulászló egész Csehországot birja; ha Mátyás elébb halna meg, e tartományokat Ulászló vagy örökösei 400 ezer aranyon kiválthassák, ha pedig Ulászló halna meg elébb, a csehek Mátyást királyokul ismerik el, s ő valamennyi tartományukat díj nélkül egyesítendi; a jövő 1479-ik évi febr. 2-kán a fejedelmek Olmüczben személyesen találkoznak, s e békét mind ők, mind a tartományok rendei megerősítik [2]). A találkozást Mátyás, mással lévén elfoglalva, az 1479-ki juliusra halasztotta, mikor aztán Beatrix királynéval együtt páratlan fényűzéssel jelent meg s időzék Olmüczben, s a múlt évben kötött békét is megerősítette [3]). Időközben Kázmérral is megbékült a király. Annak követei Budán apr. 2-kán fegyverszünetet kötöttek, mely szerint a két fél meghatalmazott biztosai még ez évi novemberben Újfalun találkozván, minden eddig fenforgott nehézségeket kiegyenlítenének [4]).

Még mielőtt Olmüczbe, az Ulászlóval leendő találko-

---

[1]) Mátyás felhatalmazó levele az említett követek számára. Datum in Wyssegrád die dominico prox. ante fest. b. Katharine V. e. M. anno d. 1478. A bécsi csász. titkos levéltárban lévő eredetiről.

[2]) Praynál: Annal. IV, 124. Eschenloer II, 388.

[3]) Bonfin: Dec. IV. Lib. V. 604. Turóczy IV. Cap. 67. Dlugoss Lib. XIII, 583.

[4]) Katona XVI, 187.

zásra távozott, Zsigmond sz. györgyi és bazini grófot követéül Nürnbergbe küldé Mátyás, hogy az ott sz. Háromság napján megnyilandó német birodalmi gyüléstől a török ellen segedelmet kérjen. Velencze ugyanis miután, hihetőleg maga Fridrik által, értesűle Ferdinánd siciliai herczegnek Mátyás által is támogatott törekvéseiről Milano birtokára, érdekeit a felső Olaszországban is hatalomra vergődő nápolyi udvartól féltvén, számos évi háborúskodása után, az 1479-ki januárban a törökkel békét kötött. E béke általános kedvetlenséget szült a kereszténységben, mert híre szárnyalt, hogy az önző signoria, kedvezőbb föltételek kieszközlése végett, bizonyos számú hadihajókat is igért légyen a töröknek Nápoly és Magyarország ellen viselendő háborúira. Mátyás, különben is eleve sejtvén, hogy a török, ki a múlt években Velencze birtokaiba, Dalmatiába, Friaulba küldé leginkább dúló csapatait, ezentúl Magyarországot, s a szomszéd német tartományokat fogja háborgatni, — most ismét komolyabban kezde gondolkodni a török elleni hadjáratról, és mivel már sem Velenczétől, sem a pápától nem várt segélyt, a birodalmi rendeknél sürgette azt, kiket a törökök betörései szintén veszélylyel fenyegettek. De bár mily élénken ábrázolta is előttök a veszélyt a magyar követ, a német rendek e kérdést, tárgyalásba sem vévén, más időre halasztották. Ezen apathia annyira felboszantá Zsigmond grófot, hogy egy jegyző kiséretében ment fel a következő gyülésre, s ott irásba tétette, hogy ha ezek után a kereszténységet veszély érné, azt a világ ne Magyarországnak és királyának, ki a hatalmas ellenséggel egymaga kikötni erőtelen, hanem Németország hanyagságának tulajdonítsa [1]). 1479.

A német rendek e hanyagsága annál sajnálatosabb volt, mivel Mátyás aggodalmai elébb teljesedésbe mentek, mintsem maga is várta volna. Alighogy Olmüczből hazajött, már is hírét vette, hogy egy török sereg Horvátországon keresz- Török háború.

[1]) Müller: Reichstags-Theater II, 723. köv. és 733. A követ beszédét ld. Praynál: Annal. IV, 130.

1479 túl Stájerbe tört, s miután azt Radkersburgig elpusztította, Magyarországba is átcsapván, Szala és Vas megyéket egészen Vasvárig dúlja. Mátyás, ki még a felvidéken időzött a királynéval, a hír vételére ezt Kassára küldi, Szapolyay Istvánt és Geréb Pétert, kiket a 100 ezer aranyat megfizetni vonakodó császár kényszerítése végett már elébb az ország nyugati határaira küldött volt, a törökök ellen fordítja; majd maga is némi rögtön összegyűjtött hadakkal az alvidékre siet. — De az ellenség a magyarok közeledtéről értesűlvén, zsákmányával és foglyaival sebesen kitakarodott. Egy elmaradt csapatjokat azonban Szapolyay és Geréb mégis utólérték s majdnem egészen levagdalták, úgy hogy a háromezerből kétszázan alig menekülhettek meg. Mátyás ezután a Szávánál még több erőt vonván magához, s Jaiczán túl a grebeni mezőkön táborba szállván, seregének egyrészét a török földre küldé, hogy a Magyarországból kivitt zsákmánynak s foglyoknak legalább egyrészét megkeríttetné. E hadosztály eleinte szerencsével harczolt: Verbászt megvette, s az ottani basát a városból kiszorítván, az ott és vidékén felhalmozott zsákmányt hatalmába ejté. A martalék annyi volt, hogy a legénység avval nemcsak lovait, hanem magát is megterhelte, mi azonban majd hogy nem vesztökre vált. A basa ugyanis rögtön nagyobb erőt gyűjtött, s a gondatlanúl hazatérőket oldalba fogá. Ezek a zsákmánytól gátolva, erejöket eléggé ki nem fejthetvén, rövid ellentállás után már-már futásnak eredtek, midőn szerencséjökre egy, alig 300 legényből álló horvát csapat érkezett a csatahelyre. A törökök ezeknek bátor megtámadásából azt gyanítván, hogy azok csak egy ellenök jövő nagyobb sereg előörsei, futamlásban kerestek menekülést; s így a magyar had zsákmányával szerencsésen visszatért a táborba. A király ezután a török Bosnya és Herczegovina nagy részét egész Szerborszángig feldúlatta seregével, s csak késő őszszel tért vissza Zágráb vidékére [1]).

[1]) Bonfin Dec. IV. Lib. V. 606. köv. Mátyás levele a pápához, és sógorához, az aragoniai bíbornokhoz. Epist. Math. Corv. IV, 68. és 84.

Mi alatt Mátyás ekként a Szávánál táborozott, Erdélyt nagy csapás érte, de melyet Báthory István vajda és Kinizsy Pál temesi főispán hős karja dicsően megtorlott. Tizenkét basa, s a hűtlen oláh vajda 40, mások szerint 60 ezernyi sereggel október elején Erdélybe tört, s azt keresztűl-kasul dúlta, fosztogatta. A király a Szávánál kémei által már a betörés előtt értesűlt a törökök szándokáról, s Báthoryt és Kinizsyt sebes futárok által meginté, hogy hadaikat összeszedvén, ott, hol a betörés történni fog, egyik a másiknak segedelmére siessen. De Báthorynak már nem volt ideje annyi erőt gyűjteni, hogy a törököt betörésében, s a tartomány feldúlásában gátolhassa, miért is Kinizsynek a veszélyről hírt advén, s őt segélyére szólítván, hogy vele annál elébb egyesülhessen, hadaival a Kenyérmezőn Szászvárosnál szállott táborba. De mielőtt Kinizsy megérkezett volna, a törökök foglyokkal és zsákmánynyal terhelve haza felé készülének. Útjokat a Vaskapu tehát épen Báthory tábora felé választották, melyet október 12-kén egy mérföldnyire megközelitének. Báthory értesűlve lévén Kinizsy közeledtéről, kedvező fekvésében bevárandónak határozta a törökök támadását. Más nap, október 13-kán hajnalban, a szintoly vallásos, mint vitéz hadvezér, misével s közönséges áldozással s ezután rövid étkezéssel készül a nap kemény munkájára.

1479.

A kenyérmezei ütközet.

Az ekként lelkileg s testileg ellátott vitézeit harczrendbe helyezi, s lelkesítő szavai által oly elszántságra buzdítja, hogy azok mindnyájan megesküsznek győzni vagy meghalni. A jobb szárnyat a székelyek s néhány megye zászlóalja, a bal szárnyat a szászok és oláhok foglalták el; a vezér maga a vajdai dandárral, mely jobbára pánczélos lovasokból állott, a középet képezte. A harcz a balszárnyon indult meg. A szászok, kik kivánságuk szerint az első rendben állának, az ellenség első rohanását vitézül visszaverik; de utóbb a sokaságtól elborítva, szintúgy, mint az oláhok is, hátrálni kénytelenek; sokan közőlök a Marosban találták halálukat. E közben a jobb szárnyon is megkezdődött a harcz, de a sok-

1479. szorta számosabb ellenség, rohamait mindig pihent csapatokkal újítván meg, a székelyeket is visszanyomja, s a közép háta mögé kényszeríti menekülni. Ekkor Báthory, hogy a harcz tüzét a szárnyakon gyöngítse, vasas dandárával az ellenségre rohan, s annak első harczrendét megfutamítja; de a török vezérek négy újabb dandárt vezetnek ellene, s a harczot az eddiginél hevesebben megújítják. A szárnyakról lassanként mindinkább a közép felé vonúl a harcz heve, mert Báthory rémítő pusztítást tesz a sokszorta számosabb ellenségben. De ennek számereje végre mégis kicsikarni kezdi az elszánt, de kis dandártól a győzedelmet; Báthory már hat sebből vérzik, s végre leszúrt lovával a földre rogy: minden veszve látszék lenni.

Ekkor, a végső szükségben, vágtat le a hegyekről valahára megérkezett seregével Kinizsy, s a már-már diadalmas törököt oldalba fogja. Hatalmas szava, melylyel Báthory nevét kiáltá s hollétét kérdezé, fölülmúlta a harcz zajos viharát, s új erőt öntött a hat sebe daczára is küzdő, s inkább a török, mint saját vérétől ázott vajdába, míg Kinizsy, miként szokása volt két karddal harczolva, magának hozzá útat tör s őt megszabadítja. A meglepett ellenség száma daczára sem birja sokáig kiállani a mieinknek minden oldalról megújult rohanását, s mindenfelé rendetlen futásnak ered. Harminczezer török, köztök több basa s más főember fedte a harczmezőt, vagy öletett le futásában a mindenfelől föltámadt földnéptől. De a mieinknek is nagy áldozatába kerűlt a dicső győzedelem, mert nyolczezeren vérzettek el házájokért.

A harczban kifáradt magyar sereg a csatamezőn tölté az éjet, víg lakomát készítvén a súlyos napi munka után. A kupák forgása közt, daczára a nyert sebeknek, a jó kedv közönségessé lett, s Kinizsy a török holtak közől, kiknek hullái asztalok gyanánt szolgáltak, a földről egyet fogai közt felkapván, vad kedvében úgy lejté vele a harczi toborzót. A kegyes Báthory utóbb az elhullott magyarok sírja mellett kápolnát emeltetett, melynek romjai a vidék népét századok

múlva is emlékeztették a fényes diadalra, „míg a hazai emlékekkel oly kevéssé gondoló újabb kor — úgymond a lelkes gróf Teleki József — annak utolsó nyomait más czélokra nem fordította [1]). 1480.

VII.

Viszályok Velenczével s a pápával.

Mátyásnak e szép győzedelmek után nagy kedve volt tovább is folytatni a háborút a török ellen. E végre Németországban nagy mennyiségű fegyverneműeket vásároltatott, s az 1480-ki január 28-kán írt levelében azt kivánta a császártól, hogy ama 24 hajót, melyek ezen, egyedül a kereszténység védelmére szánt fegyvereket a Dunán leszállítják, vámmentesen bocsáttassa át birtokain [2]). — De minthogy Velencze békekötése után a törökökkel ezek hatalmának súlyát egymagának kellett felfognia, méltán kivánhatá, hogy a kereszténység közös ügyének védelmében legalább pénzzel gyámolíttassék a keresztény fejedelmek által. Azonban a nürnbergi birodalmi gyülésre e végett küldött követei, mint már fentebb láttuk, onnan még csak igéretet sem hoztak magukkal vissza. Még nagyobb panasza volt a király'nak Velencze ellen. Ettől a törökkel megkötött békéje ellenére nem kivánta ugyan, hogy segélyezését folytassa; de azt méltán kivánhatta, hogy semleges maradjon. Már pedig világos nyomaira talált annak, hogy Velencze, ha tán, mint a hír szárnyala, nem nyujt is hadaival s hajóival anyagi segélyt a töröknek, ezt mindazáltal nem szűnik meg izgatni Mátyás és a nápolyi király ellen, kikre most Milanó ügye s átalában emennek Mátyás által is támogatott felső olaszországi terjeszkedései miatt fölötte boszankodott.

De nem kevésbbé volt oka Mátyásnak a pápára is ne-

[1]) Bonfin: Dec. IV. Lib. VI, 612. Oláh: Hungaria Cap. 15. A brassai egyház felirata Schwandtnernél I, 886. Mátyás levele a pápához Katonánál XVI, 241.

[2]) Gr. Teleki: Hunyadyak kora. Okmánytár XII, 112.

1480. heztelni, ki ugyanazon okból, mint Velencze, evvel a nápolyi király ellen összeszövetkezett. A pápának e szövetkezését Velenczével még sajnosabban vette Mátyás, mint azon segélypénzek kimaradását, melyet neki IV. Sixtus más fejedelmektől igért volt megszerezni, s nem is mulasztá el, neki e miatt szemrehányásokat tétetni sógora, az aragoniai bíbornok által, ki most követi minőségben járt el ügyeiben a sz. széknél. — „Megmondók előre, mi az elfogott kém vallomásaiból nyilvánosan kitűnt, — így írt Mátyás a nevezett cardinálnak, mielőtt a bosnyai táborozásra megindult, — hogy Velencze mindenkép fondorkodik a törökkel, a miben csak a kereszténységnek, kivált pedig felséges közös atyánknak (a nápolyi királynak) árthat. . . . Nem győzünk eléggé csodálkozni ő szentségén, hogy annyira kedvez Velenczének, miképen miatta más fejedelmeket, kivált pedig felséges atyánkat Ferdinánd királyt megsérti. . . . Gyanítjuk, hogy irányunkban is ezt akarja tenni ő szentsége, azt hivén, hogy szigor és kegyetlenség által serényebbé tesz bennünket a sz. szék szolgálatában; de nem gondolja meg, hogy mi távolabb vagyunk tőle, mintsem hogy rosz akarata által nekünk árthatna. Ha arra kerülne a dolog, hogy megmutassuk, ki árthat közőlünk többet a másiknak, mi bizonyára előbb megsérthetnők az ő birodalmát, mint ő a mienket. Ohajtanók tehát, hogy nagyobb kegyességgel viseltetnék irántunk és ipánk iránt: bennünket mások példája szerint hasztalan fogna ingerelni: mi az ő jó akaratát, mint keresztény fejedelem, szívesen kivánjuk; rosz akaratára és keménységére mitsem hajtunk [1]).“

Nem kevésbbé szabad folyást engedett e miatti panaszainak a pápa ellen Mátyás azon levelében, melyben 1479 végén a török ellen nyert győzedelmeit a Rómában követűl lévő egri püspök, Gábor bíbornok által a sz. széknek tudtára adá, s melyet a követ Mátyás utasítása szerint egészen felolvasott a consistoriumban. Midőn pedig a cardinálok gyüle-

[1]) Epist. Math. Corv. IV, 62.

kezete egy, a királyhoz intézett levelében[1]) a pápát ezen vá- 1480.
dak ellen védelmezné, Mátyás, ki idő közben értesűlt, hogy Sixtus Velenczével az 1480-ki april 20-kán formaszerint szövetségbe lépett, annál keményebben kikelt újra a pápa ellen, minthogy ez a modrusi püspök kinevezése által a királyi kegyúri jogot is megsértette. „Bizonyára fájlaljuk, úgymond, hogy a kereszténység védelméért tett annyi fáradalmaink után ő szentségétől, kitől egyebet érdemelnénk, oly gyakran zaklattatunk. . . . Mi a modrusi püspökséget illeti. . . . Úgy hiszszük, nem tenne ilyeneket ő szentsége, ha tudná, mily nagyon szívökre veszik az ilyfélét a magyarok. . . . Hogy tehát erről világos tudomása legyen ő szentségének, győződjék meg róla, hogy a magyar nemzet ama kettős keresztet, mely országunk czímere, inkább hármassá változtatja, mintsem abban megegyezzék, hogy a koronához tartozó főpapi javadalmak a sz. szék által töltessenek be. . . . Mit pedig Főtisztelendő Uraságaitok értésünkre adnak, hogy megbotránkozott gyülekezetök levelünk utolsó pontján, melyben panaszkodunk, hogy ő szentsége szeretete irántunk megfogyatkozott, buzgalma a török ellen a velenczeiek pártfogása által megkisebbedett; és utána vetik, hogy ő szentsége nem egyesűlt a velenczeiekkel, mint a török barátjaival . . . : ám megjött most az idő, hogy ő szentsége tettel mutassa meg, . . . valjon akarnak-e a velenczeiek inkább segíteni fenyegetett szomszédjaikon, mint a hitetlen törökhöz ragaszkodni; ha ők arra nem birhatók, hogy a kereszténység ellenségétől elálljanak, . . . mindenki látni fogja, hogy ő szentsége azoknak barátságát, kik a törökkel tartanak, a kereszténység javának elejébe teszi s ennek ügyeit e szövetség miatt elhanyagolja[1])."

Ily körülmények közt a magára hagyott, külföldről semmi segedelmet nem várható Mátyásnak minden kedve elmúlt nagyobb hadjáratot intézni, mint kivánta volna, a török

[1]) U. o. 47.

[2]) Epist. Math. Corv. IV, 52

1480. ellen. De ha már e kellemetlen viszonyok is fölötte megnehezítették e szándéka teljesítését: Fridrik császár, ki a kötött béke daczára sem szűnt meg ellenséges indulatot táplálni szívében Mátyás ellen, őt abban egyenesen meggátolta.

A második osztrák háború. Fridrik, kinek szokása volt, midőn megszoríttatott, mindent igérni, s mihelyt békét nyert, a kötött szerződéseket mindenféle fondorlatokkal megszegni, — már 1479-ben újabb okot adott Mátyásnak a háborúra. A 100 ezer arany lefizetésének második határideje is eltelt, s a fösvény császár, mind a mellett is hogy e végett alattvalóit súlyos adókkal terhelte [1]), elmulasztá Mátyást kielégíteni. Még inkább növelte köztük a feszültséget az, hogy Fridrik a hozzá futott Beckensloer esztergami érseket nemcsak pártolni nem szűnt meg, hanem a salzburgi érseket is kényszeríteni akará, hogy javadalmát Beckensloernek engedje át, maga a bécsi székre menvén át. Rohr Bernát, a salzburgi érsek, ez ellen tiltakozott, mire Fridrik mind az ő, mind suffraganeusa, a seckaui püspök Ausztriában fekvő jószágait lefoglalta. E főpapok Mátyáshoz folyamodtak pártfogásért; s ez velök az 1479-ki novemberben oly szövetséget kötött, hogy a Fridrik birtokaiban fekvő erősségeikbe magyar őrséget vegyenek föl [2]). Fridrik azonban ezt avval boszúlta meg, hogy mialatt Mátyás hadaival Bosnyában táborozott, ő egy rabló csapattal az ország nyugati végeit egészen Győrig pusztíttatá [3]).

A fizetés elmaradása miatt nagy türelmet mutatott a király, e becsapást azonban már nem tűrhette boszúlatlanúl. Szapolyay Istvánnak és Székely Jakabnak az 1480-diki tél végén rendeletet küldött, Tótországban lévő hadosztályukkal Stájerországra törniök. Hadizenetet nem is bocsátott a császárhoz, mert a gmundeni békekötés fölhatalmazta őt a fizetés elmaradásának esetében kárpótlást szerezni magának Fridrik birtokaiban a nélkül, hogy a béke ezáltal

[1]) Bonfin Dec. IV. Lib. V, 607,

[2]) Chron. Salisb. Pez: II, 433. Pray: Annal. IV, 137.

[3]) Bonfin e. h. 608.

fölbontottnak tekintetnék. A kiküldött vezérek Radkersbur- 1480.
got, Pettaut, Fürstenfeldet s több más várost megvívták [1]).

A háborút azonban Mátyás csekély erővel folytatta, részint mivel nem annyira állandó foglalás, mint inkább az volt czélja, hogy a császárt még a hátralévő adósság lefizetésére, s a nála egyre fondorkodó Beckensloer pártolásától való elállásra kényszerítse; részint mivel kémeitől vett hírei oda mutattak, hogy Velencze nem szűnik meg ellene, s a nápolyi király ellen izgatni a törököt. Caffarelli, ascolei püspök sürgetéseire, kit a béke helyreállítása végett a pápa még a tavaszon követűl küldött hozzá és Fridrikhez, két izben alkudozások is kezdettek, de a császár makacssága miatt, mind a kétszer sükeretlenűl [2]). Mátyás e miatt megboszankodván, egyik hadnagyát, Zelenit, ezer lovassal Ausztria pusztítására küldé, és készületeket tőn Stájerországban is nagyobb erővel megtámadni a császárt, mert értesült, hogy ez a nürnbergi gyülésen a rendek segedelmét sürgeti, s ezek igértek is neki 15 ezer fegyverest, ha a békét köztök, kiküldendő követeik által helyre nem állíthatnák.

Ezalatt híre érkezett, hogy a törökök Velencze által felbujtva, Apuliában 20 ezernyi sereggel kikötöttek, s a gazdag és népes Otrantot néhány napi vívás után aug. 11-kén megvették, feldúlták, s onnan hallatlan kegyetlenséggel pusztítának a tartományban. Az esemény nagy remegést okozott Olaszországban; már a pápa maga is elhagyni készült Rómát. Mátyáshoz a levelek egymást érték Rómából és ipától, őt segélyre fölhívók, s a pénzsegélyről biztosítók. A pápa az olasz fejedelmek részéről 200 ezer, a maga részéről 50 ezer aranyat igért, ha a háborút a török ellen erélyesebben megindítja, s ezáltal őt Olaszországból eltávolítja.

A király Beatrix által is sürgetve, készségesen hajlott a kérelemre. Caffarelli pápai követ, s a birodalmi rendek

---

[1]) U. o. Lib. VI, 611.

[2]) Bonfin e. h. 610.

1480. követsége közbenjárását ajánlá a békére nézve Fridriknél. Fegyverszünet Fridrikkel. Mátyás tehát megegyezett egy fegyverszünetben, mely alatt a béke tárgyaltatnék, s aztán, az igért segélyben bízva, Zágrábba sietett, készületeit ott a török elleni nagyobb hadjáratra megteendő. Ipjának sürgetéseire Magyar Balázst egy 300 lovasból és 400 gyalogból álló dandárral haladék nélkül, utóbb pedig Nagy Jánost 1,300 vitézzel Zengbe küldé, hogy onnan hajókon Apuliába vitessenek, több hadat is igérvén neki, mihelyt annak fölszerelésére pénzt küld[1]). A Rómából megigért pénzsegély megküldésének reményében Mátyás az 1480-dik év végét, s a következő elejét folyton a Dráva és Száva vidékén, jobbára Zágrábban tölté, hadat szedve s egyéb nagyszerű készületeket téve a hadjáratra. Semmi áldozatot nem kimélt a király, hogy a kereszténység benne vetett bizodalmának megfeleljen. Annál nagyobb volt aztán boszúsága, midőn magát reményeiben megcsalatva tapasztalta. „Mi többé nem küldjük követünket Rómába a pénzsegély sürgetése végett, — így válaszol már 1480 végén a nápolyi királynál lévő követének, Leoncius Jánosnak, kitől eziránt megintetett. Nem annyira a magunk, mint az olasz fejedelmek ügye forog itt fen; eddig is nem magunk, hanem a kereszténység ügye miatt sürgettük a pénzek megküldését, de ezentúl azt nem fogjuk sürgetni, s nem is küldünk e végett követet Rómába; ám lássák ők maguk, a kiket a dolog illet. Mi semmit sem mulasztandunk el saját országunk védelmére, s gondoskodni fogunk, hogy, ha veszni kell, elsők ne veszszünk el. Eddig Isten kegyelméből idegen segély nélkül is megvédtük nemcsak magunkat, de másokat is, és hiszszük erre a jövőben is lesz elég erőnk[2]).“ — Még keservesebben panaszkodik e miatt sógorának, az esztergami érsekké szánt

[1]) Epist. Math. Corv. IV, 111. Ide tartozik azon levele, melyet a kiadó (a 262-dik lapon) hibásan tett 1480-ki márcz. 10-re. Ekkor a törökök még nem voltak Otrantóban. Bonfin Dec. IV. Lib. VI, 617.

[2]) Gr. Telekinél, Okmánytár XII, 149.

aragoni bíbornoknak. „Ő úgymond, a pénzsegélynek csak hiú 1480
reményeivel, szép szavakkal tartatik. Ő valamint a múlt évben, midőn Bosnyában járt, a pápa sürgetéseire, a kereszténység javának tekintetéből kezdte a háborút: úgy most is csak ezen ok által indíttatva tett annyi költséget készületeire; s fájdalommal kell látnia, hogy midőn az erejét meghaladó terhek alatt kimerült, elhagyatik. Ezt tudva, nem bonyolította volna magát e dologba. — — Kedve sincs többé követet küldeni Rómába, hanem ezután saját ügyeiről fog gondoskodni, nehogy más segélyére várva még nagyobb kárt szenvedjen, mint eddig szenvedett. Ám gondoskodjanak mások is a maguk ügyeiről; ő bízik Istenben, hogy ha mások elvesznek is, ő magát s birodalmát megótalmazandja stb[1]).“

Az igért segélypénzek valóban sehonnan sem érkeztek, 1481.
s minthogy 1481 tavaszán a fegyverszünet is letelt Fridrikkel, Mátyás egyedül saját birodalmának védelmére szorítkozván, a török háborúról ideiglen lemondott; s hogy a makacs császárt békére kényszerítse, seregét ismét Stájerországba vezetvén, Marburgot megszállotta. A fegyverszünet azonban a pápa s a birodalmi rendek közbenjárására ismét meghosszabbíttatott junius 11-ig[2]). Erre Mátyást azon újabb betörések indíták leginkább, melyeket a török egyrészről Horvátországon keresztűl Stiriába, másrészről Orsova táján intézett az országba; de emezek az ott tanyázó katonaságtól visszanyomattak[3]). Még inkább indíthatá erre a királyt azon ekkor tájban vett hír, hogy II. Mohammed szultán május 3-kán meghalálozott és fiai, Bajazed és Dsem közt belháború tört ki. E körülményt, — mely Otrantot és átalában Olaszországot is megszabadítá a pusztító törököktől, Mátyás felette alkalmasnak látta a déli tartományokat valahára megszabadítani a török járom alól, s még egyszer visszatérni ohajta

[1]) Epist. Math. Corv. IV, 84. Kiadta azt teljesebben, s a kelet idejét is megigazítva, gr. Teleki, Okmánytár XII, 156.

[2]) Kollár, Auctar. Dipl. ad Ursinum Vel. 322.

[3]) Telekinél XII, 664. 173.

1481. hadjárati terveire, ha a külfejedelmektől némi segedelmet nyerne, vagy legalább kimerült kincstárát valamikép jobb karba állíthatná, Fridrikkel pedig a békét becsületes föltételek alatt megköthetné. Ezekre fordítá tehát, miután Budára visszament, minden ügyekezetét, hogy aztán a török ellen egész erővel s háboríttatlanul működhessék.

A pápa a keresztény fejedelmeknek, hogy erejöket a hit ellenségei ellen fordíthassák, három évre békét parancsolt, Mátyásnak pedig, szintannyi időre birodalmában teljes bucsút engedett, melynek jövedelme a szent háborúra fordíttatnék. A király örömestebb vette volna ugyan az elébb igért pénzsegélyt; de ennek elmaradtában a bucsú jövedelmét is köszönettel fogadta a pápától [1]). Minthogy azonban e forrásból elég költséget meríthetni nem remélt, fölszólítá Európa fejedelmeit, ne hagynák tétlenül elosonni a jó alkalmat, melyben a kereszténységet a hitetlen ozmánok túlterjeszkedésétől mindigre megmenthetik. E mellett saját országában is minden eszközt mozgásba tett, mely czéljának megközelítésére vezetheté. Gondja volt reá különösen, hogy a főpapok dandáraikat teljes számmal kiállíthassák, s ebbeli kötelességöknek meg is feleljenek. Komolyan meginté a Rómában lévő egri bíbornokot, hogy jövedelmeit ne, miként hallja, Olaszországnak védelmére, hanem dandárának kiállítására fordítsa [2]). És mivel értesűlt, hogy több püspök dézsmajövedelmeinek megfogytával menti magát arra nézve, hogy zászlóaljának törvényes számban való kiállítására elégtelen; az 1481-ki julius első felében Budán országgyülést tartott, melyen egyebek közt a dézsmaügyet is szabályoztatta. E gyülésen hihetőleg még némi pénzsegélyt is szavaztatott magának a rendek által [3]).

---

[1]) Epist. Math. Corv. IV, 108.

[2]) U. o. 119.

[3]) A végzeményt csak hiányosan ismerjük. Ld. Corpus Juris Hung I, 230.

Minthogy saját birodalmán kivül Németország volt leg- 1481.
inkább kitéve az ozmán hadak dúlásainak, fölszólítandóknak vélte segélynyujtás végett annak rendeit is, és e végett, valamint a császárrali viszályainak elintézése végett is Pruisz János váradi püspököt és Boskovitz Venczel morva főbirót a nürnbergi gyülésre igen terjedt hatalommal küldé követekűl[1]). Nagy baj volt ezek eljárásának sükerére nézve az, hogy a pápa a jóakaratú s buzgó Caffarelli Prosper ascolei püspök helyébe még a tavaszszal Ursini theanói püspököt nevezte ki sz. széki követűl a Mátyás és Fridrik közti viszályok elintézése s a török háború sürgetése ügyében. Mátyás tovább is meghagyatni kérte ugyan küldetésében az ascolei püspököt, de kérelme nem vétetett figyelembe. Az új követet pedig a császár hamar a maga részére vonta; s így történt aztán, hogy általa Mátyás ügye részrehajlatlanul s erélyesen nem védetvén, a követek a gyülésbe sem bocsáttattak, a rendek pedig a császár fondorlatai által reábiratva, nem a török ellen Mátyásnak, hanem Mátyás ellen Fridriknek szavazták meg a segedelmet[2]).

Mátyás büszkeségét érzékenyen sérté ugyan a méltatlan bánás követeivel; de most még főleg a nagy tervet forgatván elméjében, elfojtá boszúérzelmeit, s elégle csak anynyit kijelentetni a császár előtt a még Németországban időző Caffarelli által, hogy fondorlatait alacsonyságnak tartja[3]). A háborút egyébiránt, melyet a fegyverszünet eltelte után Fridrik, s a pártján lévő Beckensloer kezdett meg Marburg alatt, csak mint eddig, csekély erővel folytatta. A pápával mindazáltal, azon reményben, hogy még tán fordítand az ügyön, éreztetni kivánta neheztelését, hogy ily embert küldött követűl, ki közbenjáró helyett, a császár fondorlatainak

Az osztrák háború folytatása.

---

[1]) Epist. Math. Corv. IV, 149, 167.

[2]) Müller : Reichstagstheater. II, 756. Epist. Math. Corvini IV, 135. 180. 182. 184. Chron. Bavar. Katonánál XVI, 423.

[3]) Epist. Math. Corv. IV, 164.

1481. társává lett; elejébe akarta adatni, hogy gondolná meg, mi lesz a kereszténység ügyéből, ha ő az ozmánnal békét köt, kinek eddig is csak maga vetett gátot. „Mi ezen ellenünk tett készületektől nem sokat tartunk — úgymond a Rómában lévő egri bíbornokhoz írt levelében —; bízunk Istenben, hogy magunkat a császár és minden császáriak ellen emberűl megvédjük a nélkül, hogy e végett akár ő szentsége, akár ki más segedelmére szorulnánk. . . . Mi a béke tárgyalását nem fogjuk koldulni ő szentségétől; de ha mégis küldene egy alkalmas bíbornokot a béke megkötésére, ám mi elfogadjuk. Ha nem küld, ő szentsége sem fogja nekünk vétkül tulajdonítani, ha a török tekintetében mi is olyat teszünk, mit nemcsak a császár, s a birodalmi fejedelmek, hanem az egész kereszténység is megtalál sínyleni. Mert bizonyára, nem mulaszthatjuk el, hogy magunkat minden lehető módon ne védjük azok ellen, kik ellenünk összeesküdtek [1]).“ Utóbb azonban, midőn az ily hangú leveleitől megijedt pápa őt minden módon meggyőzni ügyekezett, hogy a békét közte és Fridrik közt helyreállítani kivánja, Mátyás is símulóbb lett a pápa iránt, s kijelenté, hogy ő, miként eddig, úgy ezután is kész lesz e viszálynak véget vetni, hogy, úgymond, egész erővel megragadhassa az alkalmat, melyet az Isten különös kegyelméből nyujtott a kereszténységnek a hitetlenek megalázására. S ennélfogva, bízván a pápa igazságszeretetében, kész magát ez ügyben feltétel nélkül alávetni a pápa itéletének. — De figyelmezteti őt egyszersmind, hogy a császártól egyenességet és becsületességet a szerződésekben várni nem lehet, szükség tehát, hogy a pápa Fridriket az apostoli hatalom egész erejével kényszerítse a kimondandó itélet teljesítésére [2]). De Fridrik most, a német rendek által igért segélyben bízván, a békebiróság alól különféle fogásokkal kivonta magát.

---

[1]) Epist. Math. Corv. IV, 218.

[2]) U. o. 203.

Míg Mátyás a pápa békéltetési ügyekezeteinek sükerére várakozék, s e közben hadi készületeit az alföldön egyre folytatá, ama jó alkalom is elosont a török hadjáratra: Bajazed szultán Dsem öcscsét Nissza vidékén az 1481-ki jun. 20-kán elhatározó ütközetben megverte, s Egyiptomba, onnan pedig Rhódosz szigetére a keresztúrakhoz futamította. Trónján ekként megerősödvén, még azon évben megkezdette a becsapásokat az éjszaki tartományokba. Iszkender basa, a meghódolt Szerbország beglerbégje, miután Velenczét egy, Dalmatiába intézett betörése által a békekötés megújítására kényszerítette, október végén készületeket tőn Magyarországba is betörni. Mátyás alig hogy erről értesült, az új szultánnal mindjárt kormánya kezdetén éreztetendő fegyverei súlyát, Kinizsy Pál országos főkapitányt 32 ezernyi sereggel ellene küldé Temesvárból. A vezér november elején megindulván, Haramvárnál akart átkelni a Dunán, mi végre Vuk szerb despota s Rozgonyi László belgrádi kapitány által oda számos hajót szállíttatott. Történt azonban, hogy Tököly Miklós és Endre testvérek, midőn száz lovasra menő dandárukkal mellékútakon a mondott rév felé haladnának, lesben álló négyszáz törökre bukkantak. A Tökölyek a számosabb ellenséggel nyílt csatába ereszkedni nem bátorkodván, a magukkal vitt szekerekből rögtön várat készítének. De a török az erdőt rájok gyujtá, s midőn a tűz szekérvárukba is elharapózék, végre mégis kénytelenek lőnek elfogadni a nyílt csatát. A harcz reggeli 9 órától estig tartott; a törökök nagy részben levágattak, a többiek majd mindnyájan megsebesíttetvén, végre elfutottak. — De a magyarokból is 50 vitéz maradt a csatatéren, a többiek, hármat kivéve, mindnyájan megsebesedtek. — A két Tököly is számos nehéz sebből vérzett, melyekben Miklós még az nap meghalt. — A despotnak és Rozgonyinak is kemény csatája volt Iszkender basával, ki a hajók szállitását meggátolni ügyekezett, de megveretett és Szendrőbe futamíttatott. — Kinizsy ezután hadait átszállítván, az ifjabb Jaksichot kémkedés végett

1481. Kinizsy hadjárata a török ellen.

1481. egy hadosztálylyal előre küldé, ki aztán a Galambócz várából kitört mintegy ezer főnyi őrséget részben levágta, részben foglyává tette, magát az űzőbe vett basát is a vár kapuja előtt lefejezte. A foglyokat Kinizsy egyen kivül mind leölette. Rozgonyi és Vuk még utóbb is jeles győzedelmet nyertek hajóikkal a török hajóhadon, melyet részint elsülyesztettek, részint elfogtak. Kinizsy ezután sehol sem találván ellentállásra, Krusováczig nyomúlt hadával, s miután ott 12 napig a tartományt tűzzel-vassal pusztította, visszatértében 50 ezer önként hozzá csatlakozott szerbet és ezer török foglyot szállított be magával az országba [1]).

A békekisérlet Fridrikkel meghiusúl.

Mátyás, ki e táborozás ideje alatt maga is Belgrádba ment; mielőtt munkálatait a török ellen folytatná, még egy végkisérletet kivánt tenni a császárrali viszály megszüntetésére, s a nála megfordúlt pápai követnek némi békepontokat adott át, melyekre haladék nélkül választ kivánt a császártól, kijelentvén, hogy annak elmaradását is tagadó válasznak veendi [2]). De Fridrik, miután a birodalmi rendektől a nürnbergi gyülésen ajánlott segélyt megkapta, válasz helyett a
1482. hadakozást újra megkezdette. Most már végre kimerűlt Mátyás türelme, s eltökélve fegyvererővel törni meg makacs ellenét, neki formaszerint háborút izent [3]), és az 1482. év tavaszán Haimburgot körültáboroltatá. A szerencse eleinte nem kedvezett fegyverének. Értesűlvén, hogy a császár vezérei e várost fölmentendők, tetemes erővel közelednek, Szapolyay Istvánt egy hadosztálylyal ellenök küldé. De ez a nagyobb számú császári had által megveretett, s rendetlenségben viszszatérő serege a haimburgi tábort is oly zavarba hozta, hogy Mátyás avval kénytelen volt Pozsonyig visszavonúlni. Azonban a király hű és serény kincstárnoka, Dóczy Orbán győri

[1]) Mátyás levelei az egri bíbornokhoz és a pápához Epist. Math. Corv. IV, 208. 211.

[2]) U. o. 252.

[3]) Mátyás levelei az egri bíbornokhoz és a pápához Epist. Math. Corv. IV, 255.

püspök néhány hét alatt helyreüté a hadban támadt csorbát, 1482.
s Mátyás azt augusztusban ismét visszavezethette Haimburg ostromára, melyet aztán oly keményen szorongatott, számos ágyúi, kivált az óriási nagyságú „Varga-mozsár“ által oly élénken lövetett, hogy az magát szept. 30-kán feladni kényteleníttetett [1]). Az örömet Ausztria e kulcsának megvételén nem kevéssé növelte a pár héttel elébb érkezett hír, hogy Kinizsy és Dóczy Péter a szendrői basán egy nevezetes győzedelmet nyertek, 3000 törököt vagdalván össze az ütközetben. Haimburg után St.-Veit, Feldkirchen s több más város megadta magát, s a király egy ideig Badenben ütötte fel táborát; hanem a megvett osztrák erősségeket őrséggel, eleséggel ellátván, az év vége felé, miután még Kőszeget is könnyű szerrel megvétette, Sopronba ment téli szállásra [2]).

A következő 1483-dik év nagy részében Mátyás csekély erővel és erélylyel folytatta a háborút Fridrik ellen, 1483.
minek részint a törökök újabb mozgalmaiban, részint a békealkudozás ismételt megkisérlésében találjuk okát. Miután a pápa a Velenczével kötött frigyétől elállott, sőt a nápolyi udvarral szövetkezvén, politikáját Olaszországban megváltoztatta, Fridrik is kevesebbet számolhatott Velencze támogatására. E mellett, miután Mátyás a múlt év végén a Bécs körüli városokat mind hatalmába ejtette, s ekképen a fővárost, bár még csak távol körben elzárta, annál inkább félteni kezdé azt, mivel híre szárnyalt, hogy a szultán ez évben a Dsem szultánfit pártoló egyiptomi basa ellen indul, s így Mátyás is nagyobb erővel fogja Ausztriában viselhetni a háborút. Ettől indíttatva tehát, már a múlt év végén Mátyáshoz küldé a béke ügyében a forli püspököt [3]). A pápa erről értesűlvén, 1483 elején mindjárt írt a császárhoz, hogy őt a békegondolatokban megerősítse. Mátyás hajlamairól, azon múlt évi igé-

[1]) Bonfin Dec. IV. Lib. VI, 618. köv. Chron. Mellic. Peznél II, 267.
[2]) U. o.
[3]) Raynáld ezen évhez s utána Pray : Annal. IV, 159.

1483. retei után, hogy bármikor is kész ügyét a pápa itéletére bízni, nem kételkedett. Hogy tehát a béke ügyét valahára jó végre vezesse, a castellai püspök személyében egy részrehajlatlan, ügyes sz. széki követet igért küldeni a közbenjárásra. Nemsokára ezután a cardinálok collegioma is írt mind a császárnak, mind Mátyásnak, emezt a megváltó irgalmára kérvén, hogy ne késsék tovább megbékülni a császárral[1]).

Mátyásban nem is hiányzott e tekintetben a jóakarat. Mintha lelkiismereti furdalásokat érzett volna magában a miatt, hogy Csehországért annyi időt s erőt pazarlott el, melyet országának, nemzetének biztosítására a török ellen kell vala fordítania, – mint már akkor, úgy most a Fridrikkel támadt viszálya alatt ismét többször, a török elleni hadjárat gondolatai, szándékai foglalkodtatták elméjét. Ha már ő maga is, ki, mint a pápához a múlt évben írt s fentebb idézett leveléből láttuk, oly önérzettel nyilatkozott hadi hatalmáról, hogy ha kell, nemcsak a császárral, hanem az egész német birodalommal is szembeszállni bátorkodik, több levelében nem kételkedett kijelenteni, hogy a török hatalmának egymaga ellentállani elégtelen: könnyen elgondolhatá, mi sors várja hazáját, nemzetét egy, kevésbbé harczias, az ő erélyével s lángeszével nem biró király alatt a jövőben.

Az események most e gondolatokat, úgylátszik, élénkebben fölébresztték elméjében. A törökök, daczára ama híreknek, hogy a szultán egyiptomi háborúra készül, ismét folytatni kezdék éjszak felé hódításaikat. Egy török had a tavaszon Herczegovinára csapott s annak fejedelmeit, Kosszarics herczeg fiait elűztc, a tartományt a szultán hatalmába ejtette. Az idősb herczeg, Ulászló, csakugyan Magyarországban keresett menedéket, s tán épen ő indította a királyt, hogy seregeinek egyrészét az alvidékre küldje. Ezen esemény is eléggé meggyőzhette Mátyást, hogy országának érdekei a török ellen kivánják fordíttatni fegyvereit. Erre

[1]) Epist. Math. Corv. III, 101.

most maguk a törökök igen kedvező alkalmat nyújtottak. A múlt évben Bajazedtől megvert, s a rhodusi lovagokhoz menekült Dsem szultánfinak egy párthíve, előkelő basa, Magyarországba jött, s a Bajazed zsarnoki kormányával megbarátkozni nem tudó több basák megbíztából arra ösztönzé a királyt, segítené ki Dsemet a rhodusi nagymester fogságából, s aztán vele együtt támadná meg Bajazedet. A háború sükere nem volna kétséges, mert a megutált szultán ellen sokan hajlandók Dsemhez pártolni, mihelyt őt Mátyás által segíttetni értesűlnek; jutalmúl Dsem Bosnya-, Szerb- és Bolgárországot fogná a királynak átengedni. Mátyásnak tetszék a terv, s azonnal tett is lépéseket a rhodusi nagymesternél a fogoly szultánfi kiadatása iránt [1]). E terv foroghatott Mátyás szeme előtt, midőn a német birodalom egyházi s világi fejedelmeihez írt leveleiben, előadván nekik a veszélyt, mely a kereszténységet az ozmántól fenyegeti, szívökre köti, ne segítenék ő ellene tovább a császárt, kinek vak dühe annyira megy, hogy a törököt mind maga, mind Velencze által izgatja Magyarország ellen, s nem átall olyakat mondani, hogy csak a magyarok kiirtása által lehet a kereszténység ügyén segíteni. A török, ekként izgatva, tesz is ellene készületeket. Ő isten segélyével nem mulasztja el országát megvédeni; kéri mindazáltal a fejedelmeket, ha már a császárt ő ellene segítették, adjanak neki is segélyt, ki a keresztény vallásért küzd, melyet bizonyára inkább kötelesek gyámolítani, mint a császárt, nehogy országát veszély érvén, az reájok, szomszédokra is kiterjedjen. Neki a török több izben nagy ígéreteket tett, ha tartományain át a török csapatokat Németországba bocsátja; de ő készebb volt bármi veszélynek tenni ki magát, mint azon ajánlatokat elfogadni. — Gondolnák meg tehát, ki méltóbb segélyökre, ő-e vagy a császár? Ha őt a többi keresztények nem segítik, a császár pedig háborgatja, könnyen oly állapotba jöhet, melyben kénytelen oly 1483.

[1]) Praynál : Annal. IV, 168.

1483. valamit tenni, mi mind rájok, mind az egész kereszténységre veszélyt hozhat[1]).

A pápai követ békekisérlete.

'E tervek közt érkezett meg valahára október közepén az új pápai követ, a castellai püspök Gräczből, hol a császárt hasztalan ügyekezett méltányos békeföltételek elfogadására birni. Fridriket most ismét konokká tette azon remény, hogy Mátyás, kinek, mint híre járt, a törökkel ismét meggyűlend a baja, sok háborúi által kimerűlve, végre is kénytelen lesz elfogadni az általa megszabandó békét. A követ maga is e Gräczben hallott véleménynyel jelent meg Mátyás udvarában.

De mily nagy volt bámulata, midőn látá fegyvertárában a számtalan hadi gépeket, fegyvereket, ágyúkat, mely utolsók közől épen előtte vitetett Mátyás, ki hibás véleményét észrevette, tizenhetet Pozsonyba, melyek mindenikébe 18 egyenlő szinű ló vala befogva; s midőn a királyi palotában körűlvezettetvén, az aranynyal, gyöngyökkel s drágakövekkel terhelt ruháknak, szőnyegeknek, szebbnél szebb mívű arany és ezüst edényeknek oly tömérdek sokaságát látta, hogy, mint mondá, 50 szekérre sem fértek volna. „Annyi itt, úgymond, a drága butor, drága edény, s oly nagy a teremek fénye, hogy ennél Salamon dicsősége sem lehetett nagyobb.“ De maga a király személye is nagyon meglepte a követet. „Ez úgymond, egy bölcs, tudós király, kinek előadását tekintély, méltóság diszíti, ki soha sem mond többet, mint a mennyi szükséges. Bizonyára, tekintve elméjét, beszédét, magaviseletét, minden általam ismert fejedelmet — a követ pedig Európa udvarainak nagyobb részét látta volt már, — felülhalad eszélyben, bátorságban. Ez egy fáradhatlan munkásságú, ernyedetlen erélyű, harczias király, kinek lelke nagy tervekkel foglalkodik, ki nem hetvenkedik, de cselekszik.“

Ezeket látván, a követ nem talált jobb indokokat, melyekkel őt a békére ösztönözné, mint ama figyelmeztetést:

[1]) Katonánál : XVI, 480.

gondolná meg a király, hogy oly fejedelemmel hadakozik, kit 1483.
meggyőznie nem válandik dicsőségére. „E harcz, úgymond finom mosolylyal az olasz, az oroszlán harcza az egérrel.“ Mondá aztán, hogy a császár kijelentette neki, miképen, ha a király elfoglalt tartományait visszaadja, kész irányában méltányosabb lenni, mintha ezer szerződéssel és hittel köteleztetnék le; az agg férfiú szavában pedig lehet bízni, ő szégyellend hazudni. A király erre nagy kaczajjal szakasztá félbe a követet: jól tudja ő, úgymond, hogyan kell hinni a császárnak, kitől annyiszor, oly ármányosan megcsalatott, s tudják azt maguk a német fejedelmek is. Kijelenté aztán a követnek, hogy ő kész a császártól elfoglaltakat ő szentsége kezébe letenni oly feltétel alatt, hogy azok a császárnak visszaadassanak, ha ez s Németország őt a török ellen vezetendő tízezer lovassal három évig ellátandja. Csak így hajlandó a békére, hogy általa többé ki ne játszassék.

A követ sürgeté a királyt, állana el e föltételtől, melyet a császár becsülettel nem fogadhatna el. De Mátyás szilárdan megmaradt kijelentésénél, mert, úgymond, a császárnak hinni egyátalában nem lehet. S aztán fülébe sugá a követnek: „ha én nem volnék, s e gonosz ember ellen e háborút nem viselném, ti papok, kiket gyűlöl, higyjétek el nekem, már rég súlyosan megéreztétek volna azt“. Erre a követ maga is kikelt Fridrik csalfasága s fondorkodó jelleme ellen, mi miatt senki előtt sem volna becsülete. Végre abban állapodának meg: hirdessen a pápa a német fejedelmeknek gyülést, melynek czéljául a hit védelme, e czél eszközéűl pedig a Fridrik és Mátyás közti béke helyreállítása tüzessék ki. A gyülés aztán mondja ki végzésűl, hogy a német birodalom Mátyásnak a török ellen 10 ezer lovast állít ki három évre, Mátyás pedig a császár elfoglalt birtokait a pápa kezébe adja, mindaddig ott maradandókat, míg a végzés teljesítve nem lesz [1]). A király a távozó követ által arra is kérette

[1]) A castellai püspök levele a pápához. Ex Vissegrado, paradiso terrestri, die 25-a oct. 1483. Praynál: Annal. IV, 162.

1483. a pápát, adatná ki neki Dsem szultánfit a rhodusi nagymester által, ki, mivel Bajazedtől a fogoly őrizetéért évenkint 45 ezer aranyat nyert, a király felszólításaira mindeddig nem hajólt. — De a pápának nem tetszék a terv, hogy Mátyás bármi módon szövetkezzék a törökkel; s nemsokára Mátyás is lemondott arról, midőn értesűlt, hogy Bajazed, a számüzött basa állításainak ellenére, teljes mértékben bírja népe rokonszenvét [1]).

Mátyás jobban ismerte Fridriknek sem békét kötni, sem háborút viselni nem tudó egyéniségét, mintsem hogy a castellai püspök tervétől sokat reménylett volna. — Elfogadta azt, hogy a szentszéknek újabb bizonyítványát adja, miként nem rajta múlik, ha a békét a császárral helyreállítani nem sikerűl. Ez volt oka annak is, hogy a török követet, ki előtte kevéssel a castellai püspök elutazása után békeajánlattal jelent meg, ennek visszatértéig magánál tartotta. A császár válasza úgy hangzott, mint eleve is várta; ő most is csak húzni-vonni akarta az ügyet, hogy időt nyerhessen. Mátyás ennélfogva a szultán ajánlatát, melyre a követeknek már első meghallgatásuk alkalmával is kedvező választ adott, végkép elfogadta, a fegyverszünetet öt évre megkötötte, föltételül tévén, hogy azalatt a szultán se háborgassa a hitünkön lévő országokat [2]).

A békealkudozás Fridrikkel nem szakadt meg mindjárt a törökkel való fegyverszünet megkötése után. A pápa leveleivel, a castellai püspök ékesszólásával, Beatrix kérelmeivel még azután is ostromolták Mátyást némi kedvezőbb föltételek elfogadása végett, de hasztalan : ő nem hitt a császárnak, s el volt tökélve a háborút 1484-ben erélyesebben folytatni.

---

[1]) U. o. 168. A szerencsétlen szultánfi regényes történetét ld. Hammernél I, 609. kövv.

[2]) Epist. Math. Corv. IV. 1. köv. A föltétel így áll az eredetiben: ita ut regnis fidem nostram observantibus nullibi noceatis. Ezt utóbb a szultán arra magyarázta, hogy csak a király hüségében lévő országokról szól.

Várta ezt maga Fridrik is, mert családi kincseit Bécsből még az őszön Tirolba szállította. A háború 1483 folytában az alkudozások alatt sem szűnt meg végképen; Mátyás vezére s rokona Geréb Péter, a karantán és krajnai földön több várat megvett; Dávidházy István pedig Bruckot a Lajtánál folyton körűltáborolva tartá. A király most tetemesb segélyt küldött neki, s Dávidházy a magát makacsúl védelmező várost az 1484-diki február 24-kén ostrommal megvette; két hét múlva a vár is megadta magát[1]). Dávidházy ezután Klosterneuburgot —, s annak megvétele után Korneuburgot szállotta meg, s az annak fölmentésére jött császári sereget jun. 16-kán, egy kemény csatában, hol ezer osztrák esett el, visszaverte. A király más hadai pedig Bécset kerítették körűl. 1484.

E hadi munkálatok közt ama kedvetlen hír lepte meg a királyt, hogy Bajazed Moldvába tört, s ott Kiliát és Neszterfehérvárt (Akiermant) megvette. Mátyás ezért kemény szemrehányást tőn a szultánnak; de ez a békeoklevélre hivatkozott; állítván, hogy Moldváról s a Fekete-tengerről, melyeknek partjain e városok fekszenek, abban nincs semmi említés; ő egyébiránt a barátságot fentartani kivánja, s azért kész is Moldvából kivonúlni. A király megtekintvén a békeokmányt, Bajazed mentségét kénytelen volt igaznak ismerni. Most azonban a levél szerzőjére, Várday Péter kalocsai érsek cancellárra csapott le haragja: a különben is szabad szájú, gyakran a nyerseségig őszinte, nehéz természetű érseket, első hevében pofoncsapta, s elébb Árva, azután Visegrád várába csukatta, honnan őt, ellene számos ellenségei, maga Beatrix által is folyton ingereltetvén, daczára a pápa minden kérelmei s intéseinek, míg maga élt, ki sem bocsátotta[2]).

VIII. Incze pápa, ki a meghalálozott IV. Sixtus után

---

[1]) Bonfin. Dec. IV. Lib. VI, 621. Tichtel: Diarium Rauchnál, II, 538. De Roo Lib. IX, 347.

[2]) Bonfin e. h. 623. Epist. Math. Corv. IV, 4. Révay: De Monarch. et Coron. S. Schwandtnernél II, 683.

1485. aug. végén foglalta el az apost. széket, a török e büntetésének hírét vévén, ösztönzé Mátyást, bontaná föl a törökkel kötött s általa ily hűtlenűl megszegett békét. De a király most, főleg Bécs megvételére fordítá figyelmét; 1485 elején maga is megjelent a megszálló táborban, s a vívást keményebben megkezdette. Látván, hogy a nagy terjedelmű, mintegy 50 ezer embertől lakott, s vitézűl védett várost csak nagy áldozatokkal lehetne kiostromolni, éhséggel akarta azt földásra kényszeríteni, mi végett azt szorosabban bezáratta. A közép dunahídnál még a múlt év végén két erősséget emeltetett. De sem ezek, sem a láncz, melylyel a Dunát elzáratá, nem gátolhatták meg, hogy a császártól küldött néhány eleséges hajó a városba ne jusson. Mátyás ezt a jövőre lehetetlenné teendő, Gumpendorfot vette meg, s a Dunán még egy hídat építtetvén, a folyamot a híd felett s alatt erősebb lánczokkal záratta el; s végre a Tábor-hídat is hatalmába ejté az előtte lévő s makacsúl védett hídfőt elfoglalván. Ezen előnyök s intézkedések által a város úgy be lőn kerítve, hogy minden eleség-szállítás lehetetlenné vált. Az éhség ennek következtében rémítőleg nőtt a népes városban; a szegényebb osztályból mind több áldozatok hulltak. Májusban oly nagy lőn az eleséghiány, hogy ló-, macska-, egérhús nyalánkságúl tekintetett, s egy mérő liszt száz rajnai forintnál drágábban árultatott. Tudta ezt a király, mert egy ízben kerékgyártónak öltözködvén, maga előtt egy kereket hajtva, személyesen bement a városba. Az őrség s polgárság az éhséget tovább nem tűrhetvén, s meggyőződvén arról is, hogy segélyt a császártól hasztalan várnak, május vége felé alkudozásba ereszkedtek, s a várost jun. 1-jén föladták. A király 8000 vitéz élén még az napon, a királyné pedig 5-kén nagy fénynyel ment be a városba. — A királyi pár ezen napon fogadta Sz. István templomában a hatóságok hódolatát. Az egyetem nevében Kreuznach Miklós tanár üdvözlé a királyt, ki annak ékes latinsággal válaszolt, igérvén, hogy gondja lesz reá, miképen főiskolájok azon állapotban tartassék fen, melyben az-

Bécs ostroma.

előtt virágzott[1]). Jun. 24-re Alsó-Ausztria rendeinek is országgyülést hirdetett, hódolatuk vétele és az adóügy rendezése végett[2]). A császár, ki ezután Linczből Insbruckba vonúlt, tilalmat bocsátott ugyan a rendekhez, hogy megjelenni ne merészeljenek. De azok tanácsosbnak láták az új uralkodó rendeleteinek engedelmeskedni, s hódolatuk megtétele után a kivánt adót megajánlani; minek következtében Mátyás — ki Bécsben tartózkodása alatt a Karantánutczában foglalt lakást, — kérelmökre megengedte, hogy egy helyesebb adórendszert dolgozzanak ki, s terjeszszenek elébe. Az év folytában Mátyás Tulnot, Laxenburgot, és több más várost és várat foglalt el Alsó-Ausztriában, és miután egy száguldó csapatot Tettauer vezérlete alatt Felső-Ausztriába, egy más hadat pedig Geréb Mátyás horvát bán alatt Triest és Fiume felé küldött, az őrséggel jól ellátott s gondosan megerősített Neustadtot is körűltáboroltatá. 1485.

VIII.

Mátyás második házassága is terméketlen maradt. De mielőtt Beatrixxal egybekelt, azon fényes ünnepélyek alkalmával, melyeket cseh királylyá választatása után 1469 tavaszán Boroszlóban tart vala, Krebsz, mások szerint Krebil boroszlói polgármester bájos leánya, kinek a hagyomány Mária nevet adott, szerelemre gyulasztá az ifjú király szívét, s e szerelem gyümölcse lett Corvin János[3]). A hagyomány szerint a gyermek 1470-ben született, s atyjától négy év múlva elismertetvén, még a Beatrixxal kötött házassága előtt a budai udvarba vitetett, s Ugoletti Tádé és Galeotus Martius Corvin János.

---

[1]) Tichtel Diar. Rauchnál : Script. rer. Austr. II, 540. kövv. Bonfin Dec. IV. Lib. VI, 624. A bécsi egyetem egykorú irományai az 1842-ki „Austria" 144 s kövv. l. l.

[2]) Acta urbis Krems et Stein, Rauchnál III. 331.

[3]) Eschenloer II, 169. Istvánfy Lib. IV, 32. Vannak azonban, kik az anyát ausztriai, mások magyar nőnek tartják.

1485. nevelők gondjaira bizatott. A gyermek, külsejére atyjához hasonló, és szellemileg is sokat igérő [1]), hamar kedvencze lett Mátyásnak, ki őt a büszkeség bizonyos nemével szokta volt mutogatni. Már a Beatrixxal tartott násza alkalmával is, midőn a magyar urak fényes környezetében a külfejedelmek követeit kihallgatta, a maga jobbjára ültette volt a hat éves fiút. Az atyai szív e gyöngédsége még inkább növekedett a gyermek iránt, midőn látá, hogy házassága Beatrixxal, bár ezt még hadjárataiban is mindig annyira oldalánál tartá, hogy asszonyosnak neveztetnék, magtalan marad. Ezóta egyedül a mind reményteljesebben fejlődő Corvin Jánosban teljesedhetett csak szívének azon igen természetes vágya, hogy általa alkossa meg az új nemzeti dynasztiát, mely az ő dicsőségének s hatalmának örököse, nemzetének a maga példája szerint boldogítója legyen.

De látta Mátyás, mily súlyos akadályokkal kellend e czél elérésében küzdenie. — Ő ismerte nemzetét, mint senki jobban, s tudta, hogy dicső kormánya után is, mely által a magyar birtokot terjesztette, az országot fényesebb európai hírre, s föltételező hatalommá emelte, barátnak tisztelet-, ellennek félelem-tárgyává tette, — e nemzet nem egy könnyen fogja magát túltenni azon, hogy Corvin János, egyetlen fia, törvénytelen származású. Ezen akadályhoz, mely a nemzeti közerkölcsi fogalmakból támadt, járult még az is, hogy az uralomra vágyó, fondor Beatrix mennél inkább korlátolva érezte uralkodási vágyát erélyes királyi férje mellett, annál inkább ohajtá annak halála után magára szállíttatni a főhatalmat. Ezek voltak a fő okok, miért hogy Mátyás, — mint a szemtanú Bonfin írja, — „gyakran kesergett magában a gyermek sorsa felett“. De az atyai szív, melynek minden öröme, minden reménye ezen fiúban központosúlt, még sem állhatott ellent a kivánságnak, hogy az általa oly fényre emelt királyságot egykor e már is szép reményű gyermeke örökölje; a

---

[1]) Bonfin : D. IV. Lib. VII, 633.

1485.

férfiú, a király szilárd akarata pedig nem rettent vissza a nehézségektől, melyek e kivánsága teljesítésében útját állták. Ő tehát eltökélte magát megküzdeni ezen akadályokkal, s körülbelül 1481 vagy a következő év óta, midőn az új házasságából születendő örökös iránt ápolt reménye mindinkább eltűnt, leggondosabb buzgalommal érlelt terve lőn, Corvin Jánosnak a királyi trónra útat késziteni, s őt abba maga mellé beültetni. E tervet ő azontúl soha sem veszté el szemei elől; sőt, úgylátszik, életének utolsó tizedében összes kormánypolitikájának is ez volt rejtett ugyan, de főczélja. A szemtanú Bonfin szerint, Mátyás gyakran mondotta volna, hogy a közte, s a császár közt folyt háborúnak belsőbb titkos okát a császáron s rajta kivűl senki sem tudja. S e titkos ok aligha az nem volt, hogy a magyar trónra vágyó Fridrik igényeit megsemmisítve, fia örökösödését biztosítsa. — És míg e czélért küzdött, fokonként ügyekezett lerontani azon akadályt is, mely a gyermek születéséből származott: gazdagsága, anyagi hatalma által maga után elsővé akarta őt tenni a nemzetben, hogy evvel születését lassankint feledtesse. Ezért tette őt 1481-ben hunyadi gróffá, majd liptai herczeggé, ezért adományozta meg számos egyéb javak mellett 1482-ben a magvaszakadt Garay, utóbb pedig a szintén kihalt Maróthy nemzetség s elhúnyt édes anyjának Szilágyi Erzsébetnek jószágaival; e czélból szerzett neki Sléziában is több herczegséget, és szánta neki az elfoglalt Ausztriát is.

E közben az ország egyházi s világi nagyjai közől is mind többeket nyert meg alattomban fia részére; de legerősebb támaszt, ha maga talán János kiskorúsága alatt, s mielőtt, mint szándékozott, a koronát annak fejére tétethetné, találna meghalni, a nádori tisztségben, mely Ország Mihálynak pár év előtt történt halála óta üresen állott, s az arra választandó egyéniségben akart neki adni. — Hogy a leendő nádornak e czélra elég hatalma legyen, tisztét újonnan akarta szabályozni; és ez volt főczélja az 1485-ben, bizonytalan, mely hónapban, de, úgylátszik, Bécs megvétele után tartott

1485. nevezetes országgyülésnek [1]), mely közjogi tekintetben különösen megérdemli figyelmünket.

A nádori hatalom szabályozása.

A nádori hatalom s méltóság tárgyában alkotott törvények következők : Ha a király törvényes örökös nélkül hal meg, a királyválasztásban a nádoré az első szó. Ha a koronaörökös kiskorú, annak gyámja, az országnak pedig kormányzója a nádor legyen. Mind a király magvaszakadása, mind az örökös kiskorúsága alatt országgyülést egyedül a nádor hirdethet. Ő az ország főkapitánya. Az urak közt támadt viszályokban ő biráskodhatik, a királyi hatalom s tekintély sértetlenűl maradván. Ha a nemzet s királya közt valaha viszály támadna, a nádor leend a közbenjáró békebiró. Ha a király hanyag vagy arra nem képes, ő hallgatja meg az idegen hatalmak követeit. Ő az ország legfőbb birája a király után; s mint ilyen, a birtokjogi perekben is mondhat itéletet; az általa kiszabott birságot a király csak különös kegyelemképen engedheti el, míg a más biróktól mondott itéletet rendes úton is megszüntetheti. Az igazságtalan adományozások miatti panaszokat ő hallgatja meg s viszi a királyhoz és eszközlendi azoknak orvoslatát. A király távollétében ő a kormányzó mindenben, egy melléje adandó tanácscsal; de adományt s kegyelmet nem osztogathat. Ő a kúnok ispánja s birája, kiktől évenként 3000 aranyat húz díjúl. Ő a birája Dalmátországnak is, miért némely szigetek jövedelmét kapja.

Ezen, ily széles hatalomkörrel ellátott méltóságot Mátyás nem gondolta jobbra ruházhatni fia érdekében, mint Szapolyay Imrére, ki nemzetsége fényét, gazdagságát jobbára neki köszönheté; kit szintúgy mint István öcscsét, kegyekkel, kitűntetésekkel halmozott el, s kiknek hálájától méltán várhatott fia számára hasznos szolgálatot. Fájdalom, Imre úr

[1]) Némelyek e gyülést egynek mondják avval, mely az év elején Váczon tartatván, minden kapu után, egy arany frt segélyt ajánlott a királynak, nekünk helyesebbnek látszik Kovachich (Vestig. Com. 403) és gr. Teleki (Hunyadyak kora V, 335.) véleménye.

a király előtt halt meg; öcscse pedig árulóvá lett János her- 1486.
czeg iránt. — A nádort eddigelé kényök szerint nevezték ki a királyok; Mátyás most az ország rendeinek is befolyást engedett annak megválasztására, és Szapolyay Imre az 1485-ki deczember 4-kén magát már nádornak írta [1]).

E gyülést folytatólag-e, — de, miután a király s a ná- Az igazságügy rendezése.
dor deczemb. elején Bécsben volt, mindenesetre némi szünettel, — vagy újonnan összehíva, bizonytalan, az ország rendei 1486 elején is együtt ültek, s azon nevezetes törvénykönyvet alkották, mely Mátyás nagyobb rendeletének neveztetik, s több pontjára nézve a legújabb időkig alapja maradt az igazság kiszolgáltatásának. Imo belőlök néhány czikkely. A hatalmaskodási pörökben Zsigmond király idejében szokásba jött rögtönitélő törvényszékek, az úgynevezett kikiáltott gyülések, melyeken t. i. a pörös kérdés a megyei nemesség tanútétele szerint a főispán és szolgabirák által rögtön itéltetett el, valamint az ezekhez hasonló nádori törvényszékek is, a bennök történt számos visszaélések miatt eltörültettek, s a megyei rendes törvényszékek által pótoltattak. E rendes törvényszékek a király kinevezte főispánból, az ettől kijelölt alispánból, s a megyei nemesség által választott négy szolgabiróból s 10—12 táblabiróból valának szerkesztve. — Nehogy e birák félelemből vagy megvesztegetésből részrehajlókká legyenek, az előkelő s jobb birtokúakból választassanak; a ki e hivatalt elvállalni vonakodnék, a főispán által 50 gíra birságban marasztaltassék el. E megyei törvényszékek illetősége, a személyek tekintetében, kivéve az örökös grófokat, minden megyei lakosra, polgári ügyekben a papságra is, az ügyek tekintetében pedig, kivéve a király itélete alá eső hűtlenségi, honárulási és tized kérdéseket, minden polgári s bűnvádi pörökre kiterjesztetett; minden kiváltságok eltörültettek. Különösen a polgári pörökre nézve, melyek első folyamodásban kivétel nélkül e megyei székek alá tartoztak,

---

[1]) Ld. egy levelét Praynál : Hierar. III, 354.

1486. évenként két törvényfolyam rendeltetett: egyik Sz. György, a másik Sz. Mihály napja után. Nehogy pedig a pörök, mint szokásba jött, a végetlenségig elhuzódjanak, rendeltetett: hogy e törvényszék a hatalmaskodási, zálog- és adóssági pöröket mindjárt az első —, egyéb jogi kérdéseket pedig a negyedik törvényfolyamon múlhatatlanúl bevégezze. — Egy ügyész, nehogy különben a perfolyam lassuljon, 14 ügynél többet ne vállalhasson. A fölebbvitel e törvényszéktől az ország rendes biráihoz történjék. Valának pedig ezek a következők: a nádor, az országbiró, a királyi főkanczellár, vagy ennek távollétében, helyettese, ki t. i. a királyi pecsétet őrzé. E főbirák mindegyikének legyen itélőmestere; kik azonban ne szállásaikon, hanem a törvényszéki teremben, a rendes főbiró előtt biráskodjanak stb. A többi törvények is jobbára mind az igazságszolgáltatással foglalkodnak s mind megannyi tanúi, mennyire szívén feküdt Mátyásnak az igazság ügye. A más tárgyúak közől említésre méltó ama két törvény, melyeknek egyike a parasztság szabad költözési jogát biztosítja; másika pedig rendeli, hogy a lengyeleknek és velenczeieknek, kik annyira mesterkednek a szent korona alá tartozó földeket magukhoz rántani, bármi fekvő birtokot eladni vagy elzálogositani, hűtlenség büntetése alatt tilos[1]).

Az országgyülés után Ausztriának további meghódítása különösebben igénybe vette Mátyás tevékenységét; mert Miksa, Fridrik császár fia, — ki már elébb a melléknevén Vakmerőnek nevezett Károly burgundi király egyetlen leányát, Máriát nőül vette, s kezével Alsó-Burgundot szerezte meg nemzetségének, — a német birodalmi rendektől az 1486-ki febr. 16-kán római királylyá választatott, s mindjárt azután a rendekkel szövetséget kötött és segedelmet is szavaztatott magának Mátyás ellen. E segélynek 300 ezer

[1]) Cor. Jur. Hung. I, 234. E törvénykönyv egyébiránt már Mátyás életében is háromszor kinyomatott. Toldy Ferencz: A magy. nemz. irodalom története II, 34.

forintból, és szükség esetén 30 ezer emberből kell vala állani[1]); de az, mint a következés bizonyítá, csak a papiroson maradt. Mátyás ismervén a németországi viszonyokat, nem sokat tartott ugyan e segélytől; de mégis örömest elfogadta a szövetséget, melyet neki Ulászló cseh király ajánlott a feletti boszújában, hogy Fridrik által a királyválasztó birodalmi gyülésre meg nem hívatott. A fejedelmek e végett személyesen kivántak találkozni Iglóban, hova aztán szeptember elején Mátyás, Beatrix és Corvin János kiséretében, nagy fénynyel jelent meg[2]). 1486.

Az osztrák háború folytatása.

Mi végeztetett e találkozáson, nem igen tudjuk; annyi bizonyos, hogy Mátyás, hadviseletében egyátalában nem támaszkodott szomszédja segélyére, s miként már a tavasz óta tette volt, ezután is erélyesen folytatta hódításait. Működésének tere most kivált a Dunának balpartján fekvő tartomány volt, hol még ez évben Feldsberg, Laa, Recz, Eggenburg, Aich, Zwettel több más várak s városokkal együtt megvétetett. — Becsületére válik az osztrák várnagyoknak, hogy, bár fejedelmöktől magukra hagyattak, váraikat mégis vitézűl védelmezték; mi okból az ostrom mindenütt huzamosan tartott, s a foglalás csak lassan haladt előre. Az év végéig mindazáltal a tartomány e része is a Duna balpartján egészen Mátyás hatalmába kerűlt[3]).

Még Eggenburgot vívta Mátyás, midőn a franczia királytól követség érkezett hozzá, mely őt szövetkezésre hívta fel Miksa római király ellen. Mátyás annál örömestebb fogadta az ajánlatot, mivel ez által a rhodusi lovagok egy franczia várába kerűlt Dsem szultánfit is kiadatni reménylette. 1487 elején Mátyás a franczia követtel Pruisz János váradi püspököt küldé Párisba. A püspök onnan, utasítása szerint[4]),

[1]) Müller: Reichstags-Theater. III, 7. kövv.
[2]) Bonfin: Dec. IV. Lib. VII, 635.
[3]) Ugyanaz 634. köv.
[4]) Ld ezt Katonánál XVI, 745.

1487. Milanoba ment, megkötni a már elébb egy Fontana nevű olasz által előkészített házassági szerződést Corvin János és a milanói fejedelem huga, Galeazzo Bianca Mária között. — Galeazzo János fejedelem s anyja Bona, kik felett Sforza Lajos zsarnoki hatalmat gyakorolt, már annál fogva is örömest oda igérték a gazdag arát, mivel a hatalmas magyar király segélyével nyakukról elűzhetni reménylék Sforzát. Míg a püspök alkudozásai Milanóban folytak, Mátyás otthon is mindent ráfordított, mi által fiát, mielőtt örökösének fogadtatná, a közvéleményben lassanként emelheté, s neki barátokat szerezhete. Nyilvános megjelenéseinél őt mindig maga mellé rendelé s jobbjára ülteté; a királyi asztalnál, midőn idegen követeket, vagy országnagyokat vendégelt meg, gyakran egészségváltozást szinlelvén, az előülésben magát általa helyettesítteté. Nem egyszer alkalmat nyújta neki az urak ügyeiben magánál közbenjárói szerepet viselni, egy s más kegyelemért azok számára folyamodni, s gondja volt reá, hogy folyamodása ne legyen sikeretlen [1]).

Részben a fiáról való gondoskodás ösztönözte Mátyást arra is, hogy az osztrák háborút valahára befejezze. E végett 1487-nek mindjárt elején megindúlt táborába, mely Neustadtot már csaknem másfél év óta elzárva tartotta. A király most szorosabban bekeríté a várost és keményebben megkezdé annak vívását. A külvárosok, melyek szintén meg valának erősítve, nemsokára hatalmába estek ugyan, de a belváros vívása igen hosszúra nyúlt; mert bár ágyúi a falakon több oldalról rést lőttek, s vitézei azoknál több ízben nagy elszántsággal intézték rohamaikat, a nem kevésbbé vitéz őrség és városi polgárság oly makacsúl állott ellen, hogy a király, katonáit kimélendő, végre is fölhagyott a rohamokkal, s egyedül a már növekedő éhség által akarta a várost hatalmába ejteni. És ez nem sokáig késett megtörni a megszállottak makacsságát. Julius elején Wolfersdorfer a város

[1]) Bonfin e. h.

hadnagya, ki eddig Mátyás minden felhivására avval felelt, 1487.
hogy készebb a város falai közé temettetni, mint azt feladni, tán valamikép az érkező segélyről is hírt vévén, követeket külde a királyhoz, s a várost aug. 16-án feladni igéré, ha addig meg nem segíttetnék. A király ráállott, s a fegyverszünet megköttetett.[1]).

Mátyás ez időt sem akarta henyélve tölteni. Hadának egyrészét a város alatt hagyván, más részével julius 12-kén Schottwient vette meg, s a Simeringen átkelvén, Stiria egyrészét is meghódította. Egy hónap múlva már ismét Neustadt előtt volt a király, mely, miután a várt segély a határnapig meg nem érkezett, aug. 17-kén kapuit csakugyan megnyitotta. Mátyás a királyné s ennek unokaöcscse, az aragoniai bíbornok lemondása után nem rég esztergami érsekké nevezett tíz éves Hyppolit herczeg, és számos magyar úr kiséretében diadalmenetben vonúlt be a városba; maga után pedig nagy mennyiségű eleséget vitetett be a kiéhezett lakosság számára[2]). Neustadt megvételével, melyet aztán nemcsak szabadságai megerősitésével, hanem számos nagybecsű adományokkal, ezek közt egy a városiak által máiglan dicsekedve mutogatott óriási, megaranyozott ezüst billikommal, ügyekezett magához csatolni a király, — Alsó-Ausztria meghódítása teljesen be volt fejezve, mielőtt a birodalmi rendektől a császárnak igért segély kiállíttatott volna.

Fridrik azonban nagy bajjal mégis gyűjtött némi hadat s annak vezérletét a hadi tetteiért Bátor melléknevet nyert Albert szász herczeg vezérletére bízta, ki aztán aug. 9-kén hadat izent a királynak. Az ellenséges seregek egymással több ízben szemben voltak; de a vezérek, kik egymást becsülték, egymás hadi szerencséjétől tartottak, nagyobb ütközetbe nem akartak bocsátkozni, s némi apróbb csatározások után, melyekben hol egyiknek, hol a másiknak kedvezett a szerencse,

---

[1]) Bonfin Dec. IV. Lib. VIII, 638. köv.
[2]) U. o. 643.

1487. október 14-én fegyverszünetre léptek, mely alatt aztán személyesen is találkoztak. Albert, ki a császártól sem hadat, sem pénzt eleget a háború folytatására nem nyerhetett, s tétlensége miatt mégis mind élesebb levelekkel boszantatott, ezóta végkép elveszté kedvét e hadakozástól, s a császár ellenzése daczára deczemb. közepén St. Pöltenben oly szerződést kötött a királylyal, mely szerint a császár és Mátyás közti viszály végeldöntése a pápára bízatott; ha a pápa itélete Mátyás részére dől el, s a császár azt elfogadni nem akarná, a birodalmi rendek őt többé ne segítsék; ha viszont Fridriknek kedvezne az itélet, úgy Mátyás ne nyerjen az ellen alattvalóitól és hűbéreseitől segedelmet; a fegyverszünet, mely alatt az itéletnek kimondatnia kell, az 1488-ki nov. 1-ig tartson; ha a pápa addig semmit sem végez, a szerződés kötelezései megszűnnek [1].

Fegyvernyugvás.

A király gondoskodása fiáról.

E fegyvernyugvás alatt Mátyás ismét több időt nyert előmozdítani fia ügyét, mely ezentúl összes munkásságának irányát jelölte. A nagyváradi püspök a házassági szerződést Biancával az 1487-ki nov. 25-kén oly föltételek alatt kötötte meg, hogy a menyasszony pénzben 100, ékszerek és ruhában 50 ezer aranyat hozzon jegyajándokúl. Mátyás ellendíjúl egy harmaddal többet kötelezett s annak fejében az ausztriai herczegséget, a hunyadi grófságot, a munkácsi herczegséget Debreczennel s minden tartozandóságaival, Gyula és Maróth várakat Gara várossal, Csereg várat Futakkal, Bajmócz várát minden hozzá tartozókkal, Turócz vármegyét Szklabina, s a többi hozzá tartozó várakkal s javakkal, Árva és Liptó megyét Likava és Árva váraival, Sleziában az oppelni, tosti, leobschützi, ratibori herczegségeket és a sagani herczegség

[1] Langenn : Herzog Albrecht der Beherzte 155. kövv. Tichtel Diar. Rauchnál, II, 554. Bonfin. e. h. 645. A szerződés, hosszú okmányát közli gr. Teleki József XII, 372. De ettől egy egészen különböző szerződés is olvasható Müllernél : Reichstags-Theat. II, 145. 151. és De Roonál Lib. X, 513. Annyi bizonyos, hogy ama szerződés életbe nem ment, a viszály a pápa elébe nem terjesztetett.

öröködési jogát, Corvin János mind megannyi birtokait, lekötötte le. Ugyanaz napon az eljegyzés is forma szerint végrehajtatott, a menyekző egy évre halasztatván [1]). De Sforza Lajos, a milanói fejedelem gyámja még azt is kivánta, hogy Corvin János addig magyar koronaörökössé is kineveztessék; és valószinűleg ezért küldetett Oliva milanói korlátnok, az 1488-ki februárban Mátyáshoz [2]). A király ezt, mielőtt a rendeket arra bővebben előkészítené, nem tehetvén, úgylátszik, azt igérte a követnek, hogy a királyi czímet, ha még Magyarországban nem lehetne, Morva és Slezia birtoka után Csehországban adja meg fiának. De az említendő körülmények miatt ezt mindjárt ott sem eszközölhetvén, Fodor István szerémi püspököt annak kieszközlése végett, hogy a menyekző a meghatározott időn túl még egy évig elhalasztassék, Milanóba küldé, ki aztán a király teljes megelégedésére végezte el a reábizottakat [3]).

Az ok, mely miatt a király, fia házasságát elhalasztatni kivánta, abban állott, hogy a két oppelni herczeg, kiket Mátyás hűtlenségök miatt fogságba tétetett, abból kiszabadúltak, és a herczegségének Corvin Jánosra tett átírását megbánt sagani herczeggel szövetséget kötvén, föllázadtak, s Podjebrád Henrik münsterbergi herczeget is részökre vonták. A király Tettauer, Haraszty és Haugwitz alatt mintegy nyolczezernyi hadat küldött a pártosok megtörésére. A háború 1488-ban az egész nyáron és őszön nagy elkeseredéssel folyt, míg végre a sagani herczeg megveretett, s fővára Glogau, novemberben megvétetvén, az egész tartomány hűséget esküdött mind Mátyásnak, mind Corvin Jánosnak. Utóbb a münsterbergi Henrik is tartománya elvesztésével lakolt. — Frankensteint és Troppaut Podjebrád idősb fiától Viktorintól, némi tótországi javakkal cserélte be a király. És a szerint, miután az ölsi, ratibori és leobschützi herczegsége-

1487. (margin, line 1) — 1488. (margin, beside "Podjebrád Henrik münsterbergi herczeget is részökre von-")

[1]) A szerződési okmányok Katonánál : XVI, 828.
[2]) Chmel : Archiv der kais. Academie der Wissensch. I. 92. köv.
[3]) Bonfin Dec. IV. Lib. VIII, 648.

1488. ket már elébb megszerezte volt, majdnem az egész Slezia, közvetlen a király birtokába jutott [1]).

Míg ezek Sleziában történtek, a király, ki az 1488-ki évet jobbára Bécsben tölté, Fridrik császárral, is tartatott némi értekezleteket, melyeknek következtében a fegyverszünet meghosszabbíttatott. A felső-ausztriai, stájer és karantán rendek ezen felül a maguk részéről is külön eszközlöttek ki némi összegért a királytól fegyvernyugvást. Fridrik ezért avval büntette meg alattvalóit, hogy tőlök a maga számára még nagyobb összegeket zsarolt ki. De a karantánok és stájerek még azután is sokat szenvedtek Fridrik fizetetlen zsoldosaitól, s hogy pusztításaiknak valahára véget vessenek, 1488 végén ünnepélyesen meghódoltak Mátyásnak [2]). — Bécsben fogadta Mátyás a török követeket is, kik a szultán nevében a már-már végét érő fegyverszünetet újabb három évre megerősíttetni kivánták. Mátyás a sleziai háborúval s fia iránti gondjaival különben is elfoglalva lévén, az ajánlatot annál örömestebb elfogadta, minthogy egészségét a sok évi táborozások miatt mindinkább hanyatlani érzé [3]).

1489. Köszvényes baja ugyanis a tél folytában annyira elsúlyosodott, hogy fia ügyének Magyarországon is biztosítását nem vélte tovább halaszthatni, s 1489 tavaszán, miután Ausztria kormányzójává Szapolyay Istvánt nevezte ki, hosszú távolléte után visszajött Magyarországba. A nyavalya már annyira elvette volt erejét, hogy útját szokása szerint nem

---

[1]) U. o. 646. Curaeus: Annal. Siles. I, 363. kövv. II, 139. kövv.

[2]) Bonfin i. h. Unvest: Chron Aust. Hahnnál I, 733. Pray: Annal. IV, 198. A birtokaitól ekként megfosztott császár, ki jobb időkben emlékkönyvét teli írta az ismeretes öt betűvel: A. E. I. O. U. (minek sok magyarázatai közől legismeretesbek ezek: „Austriae Est Imperare Orbi Universio," és németül: Alles Erdreich Ist Oesterreich Unterthan;") most egyes városok segélyéből tengetve életét, azt irogatá lakának falaira: „boldog, ki megfeledkezik azon dolgokról, miket többé vissza nem nyerhet."

[3]) Bonfin 647.

tehette meg lóháton, hanem hajón vitette le magát Budára. 1489.
Az urakat fia részére megnyerni, és szándékát annak örököséűl elismertetése iránt bővebben kifejteni, volt itt főczélja Mátyásnak, miután ezt neki őszinte hívei közől is többen javasolták. — Mielőtt a tárgyat országgyülés elébe hozatná, egyenként ügyekezett megnyerni a befolyásosabb urakat. Őket külön-külön magához hívatván, kivánta tőlök, támogatnák szándékait, ismernék el fiát örököséűl, esküdnének neki hűséget. A törvényhatóságokhoz, kivált a városokhoz pedig levélben intézett eziránt felszólítást. A dolog eleinte a király kivánsága szerint haladt: az urak közől többen esküvel kötelezték magukat, hogy halála után János herczeget fogják elismerni királyokul; hasonló módon kötelezte magát több város is, például Segesvár, jun. 23-kán kelt levelében kijelentvén, hogy ha a királynak Beatrixtól törvényes utóda nem születnék, Corvin Jánost ismerendik el igazi örökös uroknak, rajta kivül senki mást nem fogadnak el fejedelmökűl [1]. De e jó sikernek nem sokáig örvendhetett Mátyás. Beatrix, ki már elébb megkezdé fondorlatait, melyek miatt irányában a király meg is hidegült, és párthívei, mihelyt Mátyás ezen ügyekezetéről értesűltek, mindent elkövettek, hogy azt meggátolják. — És így lőn, hogy az urak közől többen, mielőtt a királytól felszólíttatnának, az udvarból különféle ürügy alatt eltávoztak: így tőn egyebek közt Báthory István erdélyi vajda; mások, a hűségeskü letételére felszólítva, azt különféle módon mellőzték, vagy legalább elhalasztották: a király még életének javát éli, mondák legtöbben, gondoskodása idő előtti, még Beatrix is megajándékozhatja őt örökössel [2]. Maga Beatrix a női ravaszság minden fogásait kimerítette, hogy férjét szándékától elmozdítsa, sőt arra bírja, hogy halála esetére őt jelölje ki s fogadtassa el uralkodó ki-

Beatrix fondorlatai.

[1]) Gr. Telekinél, Okmánytár XII, 456.

[2]) Bonfin e. h. Nonnulli juramentum declinarunt diverticulum aliquod ex ingenii calliditate causati. Bonfin e. h. 651.

1489 rálynéúl. Sohajtásaival, siránkozásaival, kérelmeivel, sőt néha indulatától elragadtatva, még szitkaival is, egyre ostromolta, fárasztotta a betegsége miatt különben is mind szenvedőbb állapotba jutott királyt.

Mátyás, ki egyébiránt könnyen haragra gyúladt, bámulandó türelemmel ügyekezett legyőzni neje ellenzését, s őt lemondásra bírni fenhéjázó vágyairól. Előadá neki, miképen kivánságát teljesíteni lehetetlen. Ha ő, a király, maga akarná is, a nemzet soha sem fogja őt uralkodójának elismerni; s ha Beatrix e lehetetlenséget tovább is sürgetné, nemcsak János herczeg, hanem saját jövendőjét is koczkáztatná. Ellenben, ha János kineveztetésében jó szerével megegyezik, a herczeg őt édes anyjának fogadja; maga pedig úgy fog intézkedni, hogy a nemzet őt királynéjának, nagy asszonyának tisztelje. E fölött bőségesen gondoskodandik jövedelmeiről, eddig bírt javait újakkal is szaporítván [1]).

De mind hasztalan; az indulatos, nagyravágyó nő nem hallgatott a józan ész szavára, és midőn látná, hogy a királynál sem könyekkel, sem kérelmekkel, sem patvarkodással nem boldogúl, egy más cselhez folyamodott. Újabban siránkozva kéri a királyt, hogy ha már őt magát egyátalában nem akarja kinevezni örökösének, legalább a herczeg uralkodó társáúl ismertesse el a rendek által. Midőn pedig tapasztalná, hogy a királyt engedékenységre ebben sem bírhatja, szüleit, a nápolyi királyt és királynét vette reá, hogy Budára mennél elébb követet küldjenek, ki őt igényeiben Mátyás előtt támogassa. Kivánsága nemsokára teljesedett, a nápolyi király Montano Ferenczet küldé át veje udvarába [2]). Ennek segedelmével Beatrix ismét és ismét megújította ostromait a királyra, s azoknak végre is lett annyi sikerök, hogy Mátyás az ősz folytában tartott országgyülésen nem is lépett fel eré-

---

[1]) Instructio pro praeposito posoniensi ad Ducem Calabriae misso. Kovachich Script. Min. I, 345.

[2]) Bonfin. e. h. 647.

lyesen fia öröködésének tárgyában. Egy író, az országban 1489.
mintegy 60 évvel utóbb nevezetes szerepet játszott Verancsics Antal, azt állítja ugyan, hogy Mátyás ezt az országgyülésen valóban szőnyegre hozatta s pedig kedvező sikerrel. „Mind a fő, mind a többi rendek, úgymond, esküvel kötelezték magukat, hogy Corvin Jánost atyja halála után királyuknak fogják koronázni [1]." De ezen állítás, úgylátszik, tévedésen alapúl.

Mátyás látván, hogy Beatrix makacsságát maga le nem győzheti, ennek testvére, a calabriai herczeg által ügyekezett czélt érni. A pozsonyi prépostot hozzá küldvén, előadatá neki, hogy bár számos úr azon kérelemmel járult elébe, hogy János fiát utódává neveztesse, azt mégis a királyné megátalkodott ellenzése miatt nem cselekedte. Kéreti sógorát, ügyekeznék ő is reábírni a királynét, hagyna fel annak sürgetésével, minek teljesítése egyátalában lehetetlen, a magyarok nem lévén hajlandók nőkormányt elfogadni. Makacssága által a királyné oda vihetné a dolgot, hogy a maga halála után olyanra essék a rendek választása, ki mind Beatrixet, mind Corvin Jánost kiűzheti az országból. Holott, ha Beatrix Corvin János elválasztásában megegyeznék, ebben a legengedelmesebb és szívesebb fiúra találand, ki különben, ha fegyverrel kényszeríttetnék magát Beatrix ellenében a trónra emelni, — mit hatalma, gazdagsága, barátainak száma által kivívnia nem leend nehéz, bár különben szelíd és jó indulatú, könnyen megfeledkezhetik a tiszteletről, melylyel atyja neje iránt tartozik. Egyébiránt, bár nem örömest látja, de kénytelen megvallani, hogy a nemzet nem szereti a királynét, ki magát vele megkedveltetni elmulasztá; miért is, a mit ő ohajt, a mit nemcsak kér, hanem könyei, sohajtásai, patvarkodásai által kierőszakolni akar, azt teljesíteni lehetetlen,

[1]) Kovachichnál : Script. Min. II, 37. és az Academia által kiadott Történelmi Emlékekben 2-dik oszt. II, 4. Ugyanezt állítja emlékiratában Szerémi György. Cap. X. Magy. Történ. Emlékek. Másod. osztály, Irók. I. 27. kövv.

1489. azt ő, Mátyás, maga sem volna képes keresztülvinni; még csak szóba hozni sem merné a királyné örökösödését, tudván, hogy a magyarok készebbek magukat megfojtatni hagyni, mint női kormányt tűrni; egyszer volt az ország asszonyi kormány alatt, s akkor is oly veszélybe esett, hogy máiglan szájokban van az íze[1]).

Úgylátszik, Mátyás ezentúl egészen fel is hagyott törekvésével Corvin Jánost még életében elismertetni örökösévé, vagy azt legalább alkalmasb időre halasztá. — Azon esetre mindazáltal, ha hosszabb életnek nem örvendhetne, fiát minden módon oly állapotba ügyekezett helyezni, hogy a trónra magát saját hatalmával is fölemelhesse. A nádor, kiben bízott, Szapolyay Imre, nem élt többé, s annak halála után Mátyásnak a főbb urak közől senkiben sem lévén teljes bizodalma, nem is volt többé kedve betölteni a nagy hatalmú hivatalt, mely fiának nagy támaszára lehete ugyan, ha hű kezekben van, de legnagyobb veszedelmére is válhatanda, ha annak birtokosa a háláról megfeledkeznék. A nádori tiszt támasza helyett tehát anyagi hatalmat kivánt adni fia kezébe, melylyel igényeit minden körülmények közt biztosítsa. Visegrádot a koronával, s a kir. kincsekkel, s az ország minden fontosabb várait az ő kezébe adta, azok kapitányait, a kincstár őreit, a fekete-sereg tiszteit a herczeg iránti hűségre eskünel kötelezte le. Bizodalmasabb híveit egyszersmind megintette, hogy a maga halála után Beatrixot jegybérének lefizetése mellett, azonnal küldjék vissza hazájába; fekete-seregét pedig tartanák együtt, a herczeg igényeinek, ha kell, fegyverrel is támogatására[2]).

Fia érdekében Mátyás még Fridrik császárral is hajlandó volt megkötni a békét, mire egyébirántan most a birodalmi rendek is nyújtottak alkalmat. A fegyverszünet vége ugyanis közelgetvén, Fridrik a frankfurti gyüléstől segedel-

---

[1]) Instructio legati ad duc. Calabr. Kovachich Script. Min. I. 343.

[2]) Zsámboki : Append. Ad Ranzanum.

met kért Mátyás ellen. A rendek csak hatezer fegyverest 1489.
szavaztak meg neki s azt is azon föltételhez kötve, ha Mátyás újabban felszólítva sem akarna méltányos békét kötni. E végett a gyülésből Otto bajor herczeggel követség is jött a királyhoz Budára, hol aztán a fegyverszünet meghosszabbíttatván, elvégeztetett, hogy a béke megkötése végett a két fejedelem szept. 13-kán Linczben személyesen találkozzék [1]). De mindig súlyosbodó betegségétől gátolva, Mátyás maga nem mehetett, és Pruisz János váradi püspököt küldötte oda, általa nagy ajándékokkal tisztelvén meg Miksa német királyt; ki Linczben atyját megelőzte. Követe által késznek nyilatkozott Mátyás Ausztriát, Stiriát, Karinthiát visszaadni Fridriknek, ha ez hadi költségeit 700 ezer aranynyal megtériti. De eliszonyodva hallá a nagy összeget a fösvény, ravasz császár, ki a Mátyás egyre súlyosbodó betegségéről vett hírekből annak közel halálára számítván, a fizetésről hallani mitsem akart, s még Miksa ellen is, ki a föltételt legalább alkudozási alapúl elfoglalhatónak találta, gyanakodni kezde, hogy Mátyás ajándokai által megvesztegettetett; miért is őt a magyar követtel való érintkezéstől eltiltotta. A váradi püspök ennek következtében hat hónapi fegyverszünetnél több eredményt most sem hozott vissza; s a római király megizené általa Mátyásnak, hogy a császár makacsságát nem is reményli másként legyőzhetni, mint ha Mátyás, mihelyt egészsége engedi, személyesen találkozik vele Linczben [1]).

Reményeit a császár arra nézve, hogy tartományait ingyen is visszanyerheti, ama jóslatokban helyezte, melyek szerint a csillagvizsgálók a jövő november vagy deczember hónapokat veszélyeseknek mondák a nagy király életére. És valóban nyavalyája mindinkább súlyosbodék; ereje annyira elveszett, hogy lábain is alig állhatott; köszvényes bajait az

[1]) Müller: Reichstags-Theater. III, 170. Bonfin e. h. 647.

[2]) Bonfin e. h. 647. köv. Kurz: Gesch. Fridr. d. IV. II, 195. De Roo Lib. X, 380.

1490 ősz beálltával még váltó-láz is öregbíté; minélfogva, bármint ohajtá is személyes találkozását a császárral, azt mind tovább kénytelen volt halasztani. — Mintegy 50 társzekér kincscsel, podgyászszal megrakva, három hónapig várakozott a királyi palota udvarán, míg végre Mátyás a karácsonyi ünnepek után azokat útnak indíttatá. A csillagászok jóslatai, melyekben ő maga is fölötte hitt, s melyeket semmi fontosabb ügy megkezdése előtt nem mulasztott el megtudakozni, most nem teljesedtek: a veszélyes két hónap eltelt, s mivel lázától is megszabadúlt, úgy gondolá, a veszélyt szerencsésen elkerűlte [1]). Mindjárt az új 1490-dik év első napjaiban megindúlt tehát Bécsbe, egy ruganyos hintóban, melynek találmánya neki tulajdoníttatik [2]), vitetvén fel magát.

Mátyás halála. Útjának a Fridrikkel való egyezkedésen kivül még az is volt czélja, hogy Corvin Jánost a Boroszlóban tartandó országgyülésen a tartomány uralkodó fejedelméűl elismertesse, hogy aztán annak házasságát is végrehajthassa Biancával [3]). De bár egészsége a tél folytában mindinkább helyreállott, és — boszúságára Fridriknek és Velenczének, kik hirnökeik által lesették a király egészségi váltózásait, — köszvényét kivéve, marcz. végén az már átalában tűrhetőnek látszék, e terveket végzete már nem engedte végrehajtania. Apr. 4-én, virágvasárnapon, étlenűl hat órát tölte isteni szolgálaton. Ebédhez hazatérte után sem ülhete mindjárt, mert a királyné még több templomot méne látogatni; éhségének csilapítása végett tehát fügét kért. De a gondatlan sáfár romlottakat tőn elébe, min fölötte nagy haragra lobbant. Nemsokára fejszédülés fogá el, görcs és szélhüdés szavától, eszméletétől megfosztotta; fájdalmai nagyok lehettek, mert szinte ordított azok miatt. April 6-kán reggel, életének még csak

[1]) Bonfin u. o. 648. de hibásan teszi megindultát 1489. végére.

[2]) Currus Kochy rex primus inventor fuit. Liszti püspök jegyzetei Bonfinra, Kovachichnál: Script. Min. I, 336.

[3]) A házasság iránt 1489-ben több követet váltott a milanói udvarral. Ld. Chmel: Archiv der kais. Acad. I, 97. kövv.

47-dik évében megszűnt élni a korának, nemzetének legnagyobb királya [1]). 1490.

Halálos küzdelmében, midőn fájdalmai kissé enyhülének, szemeit elérzékenyűlve járatá nején és fián, mintha azokkal akarta volna őket szeretetre, egyességre inteni, mert nyelve a szolgálatot megtagadta. János herczeg megérteni látszott atyjának e szemjátékát, s mihelyt fájdalmának annyira urává lett, hogy saját helyzetére eszmélhetett, a nagy halott ágyát körülfogó egyházi s világi urak jelenlétében, a királyné lábaihoz borúlt és zokogva kérte őt, ne vonná meg tőle anyai szeretetét, gyámolítását, igérvén viszont, hogy őt édes anyja gyanánt tisztelendi. Az érzékenyítő jelenet hatalma annyira megragadta az urakat, hogy mindnyájan könyekre fakadva, maguk is az ifjú herczegéhez kapcsolták kérelmeiket. Beatrix szinte meghatva emelte keblére az ifjút, s őt megcsókolván, anyai szeretetéről biztosítá. A jelenlevő urak erre mindkettőjöknek hűséget esküvének [2]).

A nagy halott Bécsből a Dunán Budára szállíttatott. Ráskay Balázs budai várnagy, az érkező herczegnek hűséget esküdött, és a várat és kincseket, melyek mintegy 400 ezer aranyra becsültettek, rendelkezésére adá; kitől aztán azoknak őrizetében továbbra is megerősíttetett. Corvin ezután a meghidegült tetemeket, a nagy számmal Budára gyűlt urak kiséretében, Fehérvárra vitette, s mivel a sírbolt még bevégezve nem volt, ideiglen a boldogságos szűz egyházának közepén takaríttatta el [3]).

IX.

A harcz, mely a pápaság és császárság, a hatalomnak e két főképviselői közt Európában századokig tarta, még ko Mátyás kormányának jelleme s eredményei.

---

[1]) Bonfin 649.

[2]) Bonfin 651.

[3]) Bonfin e. h. 652. Theobaldus Antal utóbb e párverset készítette sírjára :

Corvini haec brevis urna est, quem magna fatentur
Facta fuisse Deum, fata fuisse hominem.

1490. rántsem volt bevégezve, midőn Mátyás a magyar trónra ült, bár az akkori pápa és császár közt nem létezett is nyílt háború. A pápák e hosszú harcz folytában már több ízben kerestek támaszt a császárok ellen a magyar királyokban. A hagyományos vetélkedésnél s ellenzéknél fogva, mely a magyar és a német birodalom közt létezett, a pápák erre mindig számolhattak, valahányszor kitünőbb egyéniség ült a magyar trónon. Egy századdal elébb Róbert Károlyt, Nagy-Lajost épen azért pártolták a pápák ama törekvéseikben, melyek által birodalmukat éjszakon s keleten terjeszteni ügyekeztek, hogy általok a római császárokat ellensúlyozhassák. Archiregnum-nak, főkirályságnak nevezték a magyar birodalmat, királyok királyának annak fejedelmét, hogy a császárságnak benne vetélytársat támaszszanak, saját hatalmoknak a császáré ellenében támaszt, szövetségest nyerjenek.

E hagyományos politika indította most is a sz. széket, midőn Mátyást a nemzet választottát, a császár ellenében, ki vetélytársáúl lépett föl, daczára az öröködési jogelvnek, törvényes királynak azonnal elismerte. Élénk emlékezetében volt még a sz. széknek Zsigmond kora, midőn a császárság egy fő alatt egyesűlve a magyar királysággal oly súlyosan, oly korlátlólag nehezedett a pápaságra; s nehogy e kor megújuljon, még II. Pius, a császár pártfogoltja és személyes barátja sem kételkedett Mátyást királyul ismerni, daczára a császár minden törekvéseinek.

És miként a pápáknak nem egyszer előnyére vált a magyar király támogatása a császárok ellen, szintúgy Magyarország is több ízben hasznát látta e barátságnak, egyetértésnek, pártolásnak a függetlensége ellen mindig fondorkodó, hatalmát, gyarapodását irígy szemmel néző német birodalom ellen. A szövetség királyaink s a sz. szék közt e szerint közös érdeken alapúlt, s azért tartós, állandó vala.

Ezen érdek öntudata ösztönszerűleg élt magában a nemzetben is, midőn Mátyást, ellenére a császári vetélytársnak a trónra emelte. Zsigmond a német koronát csak mint-

egy függelékűl kapcsolta a magyarhoz. Ő állandólag több fontosságot látszék helyezni a magyar koronában, ettől nyervén még a császári trónon is több anyagi eszközt hatalmára, melyet Európa ügyeiben gyakorolt. Tudjuk, hogy nem egyszer magyar urak által tárgyaltatott német ügyeket; Magyarországban tartott német országgyülést, s nem kételkedett az akaratára hajlani nem akaró német rendeknek kijelenteni, hogy ő a német koronát egyátalában nem tartja személyére nézve is nélkülözhetlennek a magyar mellett. A magyarok ily viszonyok közt örömmel láthatták királyuk fején a császári koronát; s ezért egyeztek is meg minden nehézség nélkül abban, hogy Albert király szinte elfogadhassa a német rendektől neki fölajánlott német koronát. De Albert halála után a viszonyok egészen ellenkezőre változtak. A méhben hagyott László kiskorúsága alatt, s azután is, midőn a kormányt saját nevében igazgatta, sokkal súlyosabban érezte s békétlenebbűl tűrte a nemzet a német befolyást, mintsem hogy a régi ellenzék s gyűlölet föl ne ébredt volna benne a németség ellen. Ez az oka, hogy ama kis számú nagyravágyó pártosok, kik a Hunyady-nemzetség boszújától félve, a koronát Fridriknek oda ajánlák, egyátalában nem voltak képesek nagyobb pártot alkotni választottjok mellett a nemzetben, sőt attól maguk is rövid idő múlva elhajóltak, hódolván a nemzeti közvéleménynek. 1490.

A közös érdek a sz. széket ismét egyesítette a nemzettel Mátyás megválasztásában és elismerésében. A kora érettségű ifjú Mátyás az eszmét teljesen fölfogta, s annál szorosabbra fűzte ama hallgatag, de századokon át tartó szövetséget a sz. székkel, mivel épen a császár lévén vetélytársa, kétszeres szükségét érezte a pápa pártolásának. És ez adja kezünkbe kulcsát Mátyás külpolitikájának. — Tagadhatatlan ugyan, hogy Mátyásnak minden, azon kori íróktól említett, s magától is elismert dicsőségvágya [1]), s az egy és más oldalról

[1]) Gloriae usque infinitum avidus, — úgymond Turóczy IV, Cap. 64. — Gloriae plus aequo cupidus, ismétli Bonfin. Dec. III. Lib. IX. —

1490 szenvedett sérelmek nem utolsó tényezők voltak háborúiban, melyeket elébb a husszita csehek, utóbb a császár ellen viselt; de bizonyos az is, hogy, valamint ama teljes fiúi, majdnem vak engedelmesség által, melyet a cseh háborúban a sz. szék iránt mutatott, s melynél fogva az egyház zászlótartójának szerepét elfogadva, hatalmas karját Róma érdekeinek támogatására fölajánlotta, ama szövetség megerősítését czélozta: úgy a császár elleni háborúnak nagy részben ama nemzeti érdek volt indoka, mely a német s magyar birodalom közti versengésből származott. És hogy az eszme, mely Mátyás külpolitikájának irányt adott, egyaránt élt a nemzet és királya öntudatában, nem fogunk kételkedni, meggondolván, hogy mind a cseh, mind az osztrák háborút az egyházi s világi urak többségének megegyezte, végzése szerint kezdette meg a király. Ha vegyült is ennél személyes érdek az indokokba: az ország rendeinél azonban a nemzeti visszahatás bélyegét látjuk mind a husszita cseh, mind a császár elleni háború elhatározásán.

Azonban, ha a kiindulási pontot nem kárhoztathatjuk is Mátyás külpolitikájának irányában, lehetlen mindazáltal nem sajnálnunk, hogy az események hatalma által tovább ragadtatva, szomszédjai, kivált a császár által szünetlenűl ingereltetve, mélyebben bebonyolúlt a nyugat és éjszak viszályos ügyeibe, mintsem hogy elég ideje s ereje maradt volna birodalmát a török ellen biztosítani, s ezen még égetőbb nemzeti érdeknek kellőleg megfelelni. És bár elismerjük is, hogy azon hanyag gondatlanság s rövidlátó önzés mellett, mely ezen korban a közép és déli Európa hatalmait bélyegzi, Mátyás magára hagyatva nem lett volna is tán képes maga megtörni a töröknek egy II. Mohammed alatt óriásivá nőtt hatalmát: azon erővel mégis, melyet a cseh és osztrák tartományok elfoglalására s mulékony birtokára pazarlott, lega-

Hanc vocem crebro etiam inter pocula usurpabat: Principem nihil magis decere, quam famam et gloriam — állítja Tubero Lib. I, §. 4.

lább az ország déli melléktartományait biztosíthatja vala az 1490
erre több ízben kinálkozott alkalommal. Sajnálnunk kell, hogy az ország oly különnemű érdekei, végzetszerűleg egyszerre merűltek a felszínre, minélfogva valamennyinek, szűk erőforrásai mellett, Mátyás lángesze sem volt képes kellőleg megfelelni. — Mert tagadni nem lehet, hogy eszközei, erőforrásai igen korlátoltak valának; s e tekintetben kétséget nem is szenved, hogy a fény és dicsőség, melyben Mátyás alatt a magyar név künn ragyogott, sugárait leginkább a nagy király rendkivüli, hatalmas egyéniségétől kölcsönözte: az ország közép Európában ismét föltételező hatalommá lőn, mert királyában elég erő volt törvényt szabni a szomszéd fejedelmeknek. A hatalom, melyre alatta a magyar birodalom emelkedett, a nagy királynak volt tulajdona. Alatta a dicsőség templomának rakásához a nemzet még annyiban sem járult, mint Nagy-Lajos alatt. Ennek hadai, némely háborúiban 200 ezerre emelkedtek; de az nagyrészben az összes nemzet alkotmányos hadereje volt : Mátyás serege alig haladta meg a 30 ezeret, s ez csak királyi zsoldos had volt, — és csak evvel vitt ő véghez annyi nagy dolgokat.

Annak, hogy a pápa iránt csak külviszonyai érdekében viseltetett oly felette nagy engedelmességgel, kiáltó bizonyítványa az, hogy a belviszonyokra nézve nem ült még király a magyar trónon, ki hatalmára féltékenyebb volt volna, mint Mátyás. — A szent széket mindannyiszor korlátai közé tudta ő szorítani, valahányszor azt királyi hatalmának jogaiba látta avatkozni. Ezért ő, ki egy szavában azt mondta volt: „hogy miután magát országával együtt a római egyháznak és a pápának egyszer felajánlotta, sem az Istennek e földön helytartója, sem maga az Isten nem parancsolhat neki semmi oly nehezet, oly veszélyest, mit elvállalni szentnek, üdvösnek ne tartana, mit félelem nélkül meg nem kisértene. . . . . A mennyiben csak a maga és országa ereje terjed, az mindenekfelett az apostoli széknek van és lesz örökké szentelve [1]);“

[1]) Epist. Math. Corv. II, 70.

1490. — ő, ki egy szavában így nyilatkozott, midőn külviszony forgott szóban, királyi hatalomgyakorlatának függetlensége végett mindenkor kész volt kikötni a sz. székkel. „Köszönöm szentségednek, hogy engem kötelességem teljesítésére, az igazság kiszolgáltatására int," válaszolá a pápának, midőn ez 1468-ban pártfogása alá vette a maidburgi grófokat, kik a strigói és csáktornyai uradalmakhoz Czilley Ulrik özvegyének halála után jogot tartván, a pápához folyamodtak képzelt sérelmeik orvoslata végett. „A mennyiben pedig értenem adja, hogy ha intésére nem hajlok, ellenem föllépni akar, nem tudom, mire vegyem. Mert ha ez megtörténnék, védelmeznem kellend királyi jogaimat, egyátalában nem lévén hajlandó országom világi ügyeiről bárkinek felelni a római egyház törvényszéke előtt [1]." Még keményebb, határozottabb, mit ez alkalommal római követének írt, kétségkivül oly szándokkal, hogy azt a pápával is közölje: „Egyátalában nincs kedvünk a világiakban magunkat a sz. szék itélete alá vetnünk; sőt ezt alattvalóinkra nézve sem engedjük meg, s nemcsak városokra és várakra, de még egy házhelyre vagy szőlőkertre nézve sem. Magyarországnak megvannak saját szokásai s törvényei, melyekhez a külföldinek is alkalmaznia kell magát, midőn hazafit perel be. Ha ki pedig magunkat, személyünket akar törvénybe idéztetni, mint tudjátok, csak egy biránk van, a nádor, ki az összes országot képviseli. Készebbek vagyunk bármit inkább szenvedni, mint magunk és országunk ezen szabadságáról lemondani [2]." Sőt, miként fentebb előadtuk [3]), a koronának az egyházi javadalmak osztogatásában gyakorlott kegyúri jogait is oly erélylyel meg-

[1]) U. o. II, 80.

[2]) U. o. 82. Erre vonatkozik az 1471-ki 19-dik törvényczikk is, mely javadalomvesztést, sőt halált mond annak fejére, ki az ország rendes biráit mellőzve, panaszával közvetlen a római kuriához folyamodik.

[3]) Ld. a VI. czikket.

védte a sz. szék ellenében, minőt egy királyunk sem fejtett még ki. 1490.

De nemcsak az egyház gyámkodásától akarta ő függetlennek látni királyságát, az oligarchia ellenében is hasonló erélyt és szilárdságot fejtett ő ki. Alig 15 éves ifjú, kinek nemzetségfája is csak az imént, országnagygyá szegény nemesből lett atyja alatt sarjazott föl az úri rangosztály magasságáig, egy hatalmas, féktelen, daczos oligarchia ellenében vette kezébe a kormányrudat, és azt oly erélyesen, annyi szilárdsággal igazgatta, hogy az elébb oly féktelen oligarchia, néhány év múlva meghunyászkodva simúlt a törvény, s a királyi akarat alá. Ő rettenetes ostora volt az oligarchiának, midőn azt hatalmával visszaélni tapasztalta. — Egyes urak megfékezésében néha még az alkotmányos törvényeket is túllépte, Szilágyit, Vitézt, Csuport, Bánfyt, Hampót, Várdayt vétségeik miatt per nélkül fogatta el; és bár az ezt sajnosan tűrt urak néha zúgolódtak, őt önkényről, zsarnokságról vádolták is; de szigorán, szilárdságán megtört minden hatalmaskodásuk: és a nemzet, mely ezáltal a maga javát látta eszközöltetni, magasztalta igazságszeretetét. Azonban erőforrásainak korlátozottsága mellett nagy terveinek, vállalatainak végrehajtásához hatalmas alattvalókra volt szüksége, kik által gyámolíttassék; s e miatt neki nem volt szándokában féktelenségének korlátozása mellett hatalmát is csökkenteni az oligarchiának; sőt magában elég erőt érezvén, annak, valahányszor szükségét látta, korlátolására, még maga is nevelte a törvények határai közt gyakorlandó hatalmát. Kiket híveinek hitt, kiktől maga s a nemzet iránt hasznos szolgálatokat tapasztalt, azokat a gazdagság és hatalom még magasabb fokára emelte, a kihalt nemzetségek helyébe újakat magasztalt föl szegény sorsból a legmagasabb polczra.

Ő azonban, bár maga s a törvény iránt föltétlen engedelmességet kivánt az uraktól, és kiméletlenűl sujtotta a hatalmukkal visszaélőket, megfeledkezett arról, hogy nem fog mindig hozzá hasonló egyéniség ülni az ország trónján;

1490. elmulasztotta a megállapított jó rendet a jövőre is biztosítani az oligarchiának most ugyan vas kézzel elnyomott, de halála után annál inkább kitörhető féktelensége ellen, s némi újabb intézményekben vetni ellensúlyt hatalmának. Ha az államkormányzat tanában még gyarló kortól tán felette sokat nem kivánunk, úgy gondoljuk, a megyék polgári életének bővebb fejlesztése által lehet vala ezen czélszerűleg s legjobban segíteni. Igaz ugyan, hogy e tekintetben tett is egynémit a nagy király, midőn az 1486-ki törvénykönyvében (1. cz.) a nádori közönséges birószékeket eltörűlvén, a megyéknek jogot ad, hogy a király előleges engedelmével a főispán, s a megyei törvényszék által irtassa ki a latrokat, zsiványokat s egyéb gonosztevőket; vagy midőn ugyanazon törvénykönyvben (21. t. cz.) mindazon szabaditékokat, kiváltságokat eltörűlte, melyek által a nagyobb birtokosok fölös része fölmentette magát a bánok, vajdák, fő és alispánok itélőszékei alól, s csak a királytól vehetett itéletet. De ezen törvények korántsem voltak elégségesek korlátot szabni az oligarchiának, sőt azt tulajdonképen nem is illették. Az említett 1-ső t. cz. csak a közönséges rablókra s más gonosztevőkre terjed ki; a 21-dikben pedig csak az úgynevezett jobb módú birtokosok fosztattak meg ama kiváltságtól; a tulajdonképeni oligarchák, az örökös grófok, minők az Újlakyak, Frangepánok, Szapolyaiak, Zrínyiek, Báthoryak, Rozgonyiak, Perényiek, Losonczyak, Hederváryak, Medgyesaljayak, Országok, Lindvayak, Bakosyak, a sz. györgyi s bazini, a corbaviai s más grófok, tehát épen az oligarchák, egyenesen kivétettek e törvény rendelkezése alól, kiváltságaikat a megyei hatóság alól azontúl is megtartván [1]). A megyéknek sz. István óta

[1]) Az sem bizonyít e tekintetben sokat, hogy Mátyás országlásának vége felé megyei gyülésekben vettette ki a népre, s általok hajtatta be az adót, mert ez csak kivételesen, s alig történt többször egyszernél. Való igaz, a megyéknek nem annyira a király, mint az urak hatalmának megszorítására kellett volna szolgálni; de az urakat Mátyás is kivette a megyék hatósága alól.

az volt rendeltetése, hogy az urak hatalmát ellensúlyozzák, 1490.
féktelenségeit korlátozzák; de épen a leghatalmasabb urakat mentette föl Mátyás is a megyék hatósága alól. A megyék polgári életének bővebb kifejlesztése, hatóságaiknak minden rangú hazafira kiterjesztése alatta is elmaradt, és e mulasztás okozta főleg azt, hogy mihelyt a nagy király a szinpadról lelépett, életével, gyáva utóda alatt, hatása is megszűnt e tekintetben: az intézmények által nem korlátolt oligarchia, hatalmának tetőpontjára jutván, féktelenkedése, pártoskodása, viszályai által a hazát sírja szélére vitte. És ekkor tűnt ki leginkább, hogy az erély, a' szigorú igazságszolgáltatás, mely Mátyás belkormányát oly dicsővé tette, czélszerű intézmények hiányában csak alamizsnához hasonlított, melyből a nemzet nagy tömegére a kormánya aranykorát visszasovárgó emlékezeten kivül egyéb alig maradt fen, mert az állam-polgári népjog nagy tőkéje majdnem kizárólag a főpapság és főnemesség kezei közt hagyatott. Így értjük a népnek ama nevezetes szavát: meghalt Mátyás király, oda az igazság! Ezen egyszerű szavak, melyek legjobban illenek vala síriratáúl, nagyon találólag jellemzik nemcsak a Mátyás korát, hanem a halála után beállott inséges kort is, nemcsak az igazságszerető királyt, hanem az intézmények hiányát is, melyek az eláradt féktelenségnek gátot vethettek volna.

Mátyás egyébiránt közmondásos igazságszeretete mellett az alkotmányos igazgatásnak nem volt nagy barátja. Ő ugyan nem egyszer elismerte az országgyülést összehívó, vagy az adóügyben a vármegyékhez intézett leveleiben, hogy „a közügyeket köztanácskozások útján kell elintézni;“ tartott is országgyülést oly gyakran, hogy a rendek a sok gyülésre (hihetőleg csak azért, mert egy gyülés sem folyt le az adó megnagyobbításának kérése nélkül) reáunván, végre maguk kérték a királyt azoknak elhalasztásáért; sőt a nemzet akaratának is, legalább színre, szabad nyilatkozatot engedett e gyüléseken: de a megalkotott törvényeket nem tartá meg mindig elég szigorral, midőn azok királyi hatalomgyakorla-

1490. tát korlátolták. Ő ismerte nemzetét, mint senki jobban; tudta mennyire féltékeny az szabadságaira, mily igen ragaszkodik alkotmányos formáihoz, melyeket szabadsága védfalainak tart, s azért óvakodott is megsérteni e formákat. Ő a királyi hatalmat, mely megválasztatásakor megszoríttatott, majd minden gyülésen szélesebbre terjesztette; de ügyes politikája által, melynél fogva az alkotmányos formákhoz ragaszkodott, s újításait úgy intézte, mintha azok a nemzet kezdeményzéséből származnának, s az övé csak a megerősítés volt volna, meggyőzte a nemzetet, hogy egyedül ennek érdeke, java, dicsősége fekszik szívén. Nem volt országgyülés, melyen a jobbágyai adóztatását elébb annyira ellenzett nemesség neki rendkivüli adót nem szavazott; de nem is mulasztá el mindannyiszor megigérni a nemzetnek, hogy adót önkényesen, a rendek akarata s megegyezte nélkül soha sem vetend az országra; s így elismervén s tiszteletben tartván a nemzet jogát, mindig elérte czélját. — Ezen politika, mely szerint magát a nemzet gondolkodása módjához ennyire alkalmazta, színleg mindent annak akarata szerint intézett, mind hajlékonyabb eszközzé tette kezében az országgyülést, mind nagyobb túlsúlyt szerzett személyében a királyságnak, úgy hogy még akkor is ritkán akadt komolyabb ellenzésre, midőn a közjó, kivált az igazság kiszolgáltatásának tekintetéből a törvényektől egynémiben eltért. És ha a nemzet őt ennek következtében sürgette is a koronázási törvények szigorúbb megtartására, ezt is készséggel beiktatta a törvénykönyvbe; de aztán az urakat is annál nagyobb szigorral szorította a maguk alkotta törvények pontos megtartására.

Valamint belkormányában a személyválogatást nem ismerő igazságszolgáltatás, minden rendbontásnak s hatalmaskodásnak szigorú megtorlása, igazgatási gond és pontosság szerzett személyének oly népszerűséget, hogy emlékezete századok múlva is él a nép szívében: úgy hírnevét, dicsőségét a külföldön leginkább nagy hadvezéri tulajdonai alapították meg. Jobbára támadó háborúkat viselvén, melyekben

a csupán védelemre szánt, alkotmányos haderőt nem hasz- 1490.
nálhatá, mindjárt országlása kezdetén egy jelentékeny állandó zsoldos hadat rendszerezett, melynek számát utóbb időnként mintegy 30 ezerre szaporítá; ennek körülbelül negyed részét alkotta a világhírű fekete-sereg. A lovasság részben nehéz vértes, pánczélos vitézekből, részben könnyű lovasságból, huszárokból állott. A gyalogság ötödét mindig tűzfegyveresek, puskások alkották; a többiek három nemre oszlottak: pánczélos, nehéz gyalogokra, kik az ütközetben fal gyanánt megállták az ellenség rohamait, készebbek mind egyig elveszni, mint kijelölt helyökről távozni; paizsosokra, kik egymás mellé állított nagy paizsaikkal mintegy várat képeztek, melyben a többi fáradt katonaság magát kipihenheté s rendezheté; minden pánczélos és paizsos vitéznek egy-egy fegyverhordója volt; és végre a könnyű gyalogokra, kik szükség s alkalom szerint használtattak[1]). Magából ezen osztályozásból is kitűnik, hogy Mátyás egyéb vezéri tulajdonain kivül nagy rendszerező tehetséggel is föl volt ruházva, mely által szintúgy, mint harczsorainak rendezése, mozdulatai által jelentékeny újításokat tett a hadműtanban. E katonaság, melynek felette nagy gondját viselte, melynek fáradalmai- s veszélyeiben megosztozott, melylyel oly gyakran társalgott, hogy minden vitézét nevéről szólíthatá, imádta győzedelmes vezérét, mindamellett is, hogy a fegyelmet nagy szigorral tartotta fen[2]). Mátyás a határszélek védelmére is új rendszert alkotott; kapitányainak, várnagyainak részint

[1]) Lásd erről bővebben magának Mátyásnak egy levelét. Epist. Math. Corv. IV. 252. kövv. E levélből tanuljuk azt is, hogy egy nehéz lovasnak 15, huszárnak 10, pánczélos és paizsos gyalognak 16, könnyű gyalognak 8 arany forint volt egy évnegyedi díja. Maga a fekete-sereg 400,000 aranyba, az egész sereg mintegy millióba került évenkint. Epist. Math. Corv. IV. 263. Kovachich: Formulae Solen. Styli 509. 87. 89. sz.

[2]) Bonfin Dec. IV. L. 7. és 8.

1490. készpénzben, részint sóban fizetvén az összesen mintegy 130 ezer aranyra menő díjakat [1]).

Hogy a nagy királynak e hadi intézményei halála után nemsokára dugába dőltek, egyedül gyáva, tunya utódának hibája. Mátyás hibája ellenben, hogy kormánya alatt a nemzeti, alkotmányos honvédelem majdnem teljesen elhanyagoltatott. Támadó háborúiban a nemzeti fölkelő hadat, melynek rendeltetése csak védelem volt az ország határai közt, nem használhatván, a nemesség hadi szolgálatát jobbára adóval váltatta meg, s állandó katonaságát is inkább a minden viszontagságot tűrni tanult, tűrni készebb paraszt osztályból, ráczokból és csehekből alkotta, mint a nemességből. Arra nem gondolt, nem számított a különben oly előrelátó király, hogy jól rendezett, de az alkotmánytól, s a kor szükségeitől még nem feltételezett állandó hada, gyönge kormány alatt, mely elég államjövedelmet teremteni nem tudand, könnyen elenyészhetik; a nemességben pedig, melyet gyakorlatlanúl, folytonos nyugalomban hagyott, a hősi szellem kialszik, s ekkép a honvédelem meggyöngűlvén, a haza veszélybe sülyed. És valóban alig telt el pár év halála után, s már nem létezett a híres sereg; a gyakorlatlan, a harczoktól elszokott nemesség pedig honát megvédeni képtelen, avval együtt sebes léptekkel sietett veszedelme felé. Azonban óvakodjunk, a hon e veszélyének okát Mátyásiglan felvinni; a gáncs csak a gyáva utódokat érheti, kik még a reájok maradtakat sem birták fentartani.

Az anyagi érdekekre Mátyás kora nem volt kedvező. Gyakori, hosszas háborúskodása, vagy csak ellenséges viszonya épen azon országokkal, melyekkel Magyarországnak legélénkebb volt közlekedése, iparra, kereskedésre lankasztólag hatottak. — A hódító ozmánok barbársága azon nyereséges közbenjáró kereskedést is fölötte megcsökkentette, melyet felvidéki és erdélyi városaink szorgalmas polgársága a keleten Kaffa és Konstantinápoly felé hajdan nagy élénkséggel

[1]) Ld. Salariatus Regni Hung. Kovachichnál: Suppl. ad Vest. Com. II, 305.

űzött. De mennél mostohábbak voltak a körülmények, annál inkább ügyekezett Mátyás a maga részéről megtenni mind azt, mi által az ipart, forgalmat gyarapíthatta. Ez magának is fölötte érdekében állott, mert a városok adójára, s a vámok és harminczadok jövedelmeire nagy szüksége volt mindenha. Ő ezen városok szorgalmas foglalkodásait különféle kedvezményekkel, szabadalmakkal segítette elő; a belföldi nyomasztó, törvénytelen vámokat eltörűlte; a harminczadot, mint föntebb látók, czélszerűbben szabályozta. Nagy előnyére vált a belforgalomnak, hogy ama rabló várakat, melyeknek apró zsarnokai karvalyként csaptak le fészkeikből az utazó kereskedőkre, a békés városokra, egyenként megvívta, lerontotta, az útak bátorságát helyreállította. A külkereskedésnek Morvával, Sleziával, Milanóval, Flórenczczel, amott foglalásai, emitt barátságos viszonyai által új útakat nyitott; Flórencznek, Boroszlónak stb. az országban szabadalmakat biztosított. A fényűzés, a nagyszerű építkezések által, mikre nézve az ország egyházi s világi uraiban is követőkre talált, nem kevéssé élénkíté az ipart és kereskedést. — Az iparnak ama számos kézművesek által, kiket Olasz- és Németországból behozatott, nem kevésbbé jó szolgálatot tett, mint ama czéhszabályok által, melyeket több város iparosainak számára újonnan, megjavítva kiadott, s melyek egynémelyike még a XVII-dik században is mintáúl szolgált más községek iparosainak [1]). — A földmívelő osztály is nem kevesbbé dicsekedhetett Mátyás pártfogásával, védelmével a féktelen urak ellenében. Ebbeli gondoskodását számos törvényein ki- 1490.

[1]) Ld. erről bővebben „Az ipar és kereskedés története a vegyes házakbeli királyok alatt“ czímű munkámat. Történet. tudom. Pályamunkák I, 296. kövv. Több város iparosainak czéhszabályai és szabadalmai ismeretesek már; de Varasd polgáraiéi, melyeket Mátyás az 1480-ki Sz. Ferencz ünnepének 10-dik napján, Budán kiadott, tudtomra még nem jöttek napvilágra. Ime tehát, közlöm azokat Soprony vármegye levéltárának egy másából, kivonatban. Az okmány a városbeli fényesítők (politores), vargák (pellifices), nyergesek, szíjgyártók, dárda-, iv-, paizs-

1490. vül, melyekkel a parasztok szabad költözési jogát biztosítá, alig fejezi ki jobban valami, mint amaz ismeretes tette, Gömör vármegyében. — Fényes lakoma után a megvendéglett urakkal egy szőlőhegyre sétált, s ott magának és azoknak kapákat adatott kezébe. A fáradalmakhoz szokott király serényen ment elől a munkában; de az urak csakhamar belefáradván, szünetért könyörögtek. „Jól van, mondá ekkor komolyan a király, de tapasztalástok után soha se feledjétek, mennyi verejtékébe kerül a szegény parasztnak megszerezni azt, mit ti könnyelműen éldeltek; bánjatok tehát vele kimélettel.“ A nagy király ily tetteire való visszaemlékezések csalták aztán a Mátyás halála után eláradt féktelenség korában a nép szájára azon szavakat: „Vetne bár Mátyás király évenként háromszoros adót reánk, örömest eltűrnők, csak állana hatalmunkban őt visszahozni sírboltjából [1].“

Mátyás dicsőségének nem utolsó tényezője a tudományok s művészetek szeretete s ápolása. A kor divatos tudományaiban, szintúgy mint a régi latin írókban járatos, azokkal még hadjáratai alatt is foglalkodó, a tudományt országában is terjeszteni ügyekezett. A budai, Zsigmond alapította

---

gyártók és kovácsok részére szól. Megengedi nekik, hogy czéhtársulatot alkossanak, évenként egy czéhmestert válaszszanak, ki a társulatot igazgassa, s a mesterségekre vonatkozó pereket megitélje, ezekre nézve egészen kivévén őket a város biráinak hatósága alól. Mesterré csak az lehessen, kit a czéh és annak mestere befogad; az új tag a czéhbe felvétetésekor két arany forintot, négy font viaszt, s a czéh többi tagjainak egy ebédet köteles adni. Ki a czéhbe felvéve nincs, mesterségét a városban nem űzheti; ha űzné, műveit a czéhmester elkobozhatja, valamint azon idegen műveket is, melyeket a kereskedők a városba hoznának. A városbiró a czéhmestert ebben semmikép ne gátolhassa. E szabadalmak élvezetében a czéhtársulatot a bán és a főispán pártfogása alá helyezte.

Ezen varasdi czéhszabadalom a dunántúli országrészben sok ideig példányúl szolgált más városok iparosainak biztosítására. Nádasdy Pál Vas megyei főispán is, Mátyás e levelét idézte, midőn az uradalmaiban lakó mesterembereknek 1617-ben czéhszabadalmat adott.

[1]) Bonfin Dec. IV, Lib. VIII, 655.

egyetem már megszűnt volt; a pécsi pedig, mely Lajosnak köszöné lételét, még teljes virágzatban állt ugyan, de csak jogtudósokat nevelt; Mátyás tehát, Vitéz érsek ösztönzéseire, II. Pál pápától engedelmet eszközölt ki egy új egyetem alapítására, mely egyéb tudományokra, s különösen a theologiára is kiterjedne. — E főiskola azonban, mely 1467-ben valóban megnyilt s külföldről behívott több jeles tanárral dicsekedhetett, tulajdonképen Vitéz érsek teremtménye s alapítványa volt, és az érsek halálával ismét feloszlott. Mátyás maga ennél egy sokkal nagyobbszerű tudományos intézetet tervezett, melynek az összes hazai tanuló ifjúság nevelő intézetévé kell vala válnia. A roppant épületnek azonban, mely 40,000 tanulót s azok tanárait lett volna befogadandó, csak alapfalai készültek el a budai vár alján, a mai vizivárosban; Mátyás, az osztrák háború által hosszasan az országon kivűl lévén elfoglalva, a nagyszerű tervet be nem végezhette[1]). E nagyszerű intézet, ha elkészültét a király kora halála meg nem akasztja, méltó társa lett volna az általa gyűjtött, korában páratlan budai könyvtárnak, mely körülbelül 50 ezer selyembe, bársonyba kötött s arany és ezüst kapcsokkal ellátott, részint irott, részint nyomtatott könyvet foglalt magában[2]), s melynek szaporítására folyton harmincz- 1490.

---

[1]) Schier. Memor. Acad. Istropolit. Horányinál : Memoria Hung. III, 116. Kaprinai : Hung. Dipl. I, 71. Wallaszky : Tentamen Hist. litt. 59. és Conspect. Hist. Litt. 106. Toldy Ferencz : A magy. nemz. irod. történ. II, 18.

[2]) Mily pazar fénynyel készültek e könyvtár számára az irott codexek, mutatja ama páratlan szépségű Missale Romanum, melyet II. Lajos özvegye Mária királyné, Budáról Brüsselbe vitt, hol az máiglan főéke a burgundi könyvtárnak. Festésein, melyek művésziek, gyönyörűek, a florenczi Attavanti öt évig dolgozott. Több lapját egészen képek töltik be. Egy ily lapon Mátyás, Beatrix, Corvin János és több magyar úr miniatur arczképei léteznek. Aligha ez nem legjobb arczképe Mátyásnak. 1870-ben a Romában lévő Corvinákból a magyar püspöki kar tiz gyönyörű lapot fényképeztetett, melyek vetélkednek a brüsseli Missalénak a m. Muzeumban lévő festett lapjával.

1490 nál több másolót és festőt tartott, s évenként 33 ezer aranyat költött; 1470-ben pedig Geréb László budai prépost felügyelése alatt Hesz András által könyvnyomdát állított föl.

A tudományoknál nem csekélyebb szeretettel ápolta a művészetet, kivált az építészetet, s mi avval szorosabb kapcsolatban áll, a szobrászatot s festészetet. Országot, világot látott nevezetes férfiak, mint például, a castellai püspök s pápai követ, bámulatra ragadtattak a fénytől, mely Mátyás udvarában csillogott, a művészet mindennemű kincseivel fölékesített, szintoly nagyszerű, mint szép budai s visegrádi palotáktól. Az említett castellai püspök, ki egy levelében Visegrádot földi paradicsomnak nevezi, nem kételkedik állítani, hogy valamint Mátyáshoz hasonló király, úgy a budainál fényesebb udvar sem létezett Európában.

A nagy király hatalmas egyénisége a hazafiakra sem mulaszthatta el termékenyítő hatását. Míg tudományszeretete, s a tudósok iránti bőkezűsége számos külföldit, kivált olaszt [1]), — hadvezéri hírneve több német, cseh, morva kapitányt vont szolgálatába; a hazafiaknak is egy fényes, tömött koszorúja fogta őt körül, mind az egyházi, mind a világi rendből, kik az ő hadtudományának s más hadvezéri tulajdonainak hatása alatt kitünő kapitányokká, statusférfiúi s kormányzói iskolájában jeles kormányférfiakká fejlődének, kiket tudomány- s művészet-szeretetének és pártfogásának szintúgy, mint fényűzésének példája hasonlóra ösztönözött.

---

[1]) Mátyásnak számos olasz tudós pártfogoltja közé, kiknek nevei ismeretesek, tartozik még „nobilis Franciscus Cynthius de Dionysiis, Civis Anconitanus, eques auratus, et Poëta Laureatus,“ kinek Mátyás több évi hasznos szolgálataiért 1487-ben a magtalanúl elhalt gróf Frangepán Márton birtokaihoz tartozott Bekar nevű tengeri várat adományozta. Datum Soprony die dom. prox. p. festum b. Urbani pap. a. d. 1487. Az adományos statutiojáról a zágrábi káptalan ugyanazon évi aug. 25-kén adta ki hiteles levelét. A király privilegialis adománylevele kelt az 1489-ki jan. 13-án. Mind a három levél megvan a bécsi csász. titkos levéltárnak két íróhártyán lévő másolatán.

TIZENEGYEDIK KÖNYV.

AZ OLIGARCHIAI FÉKTELENSÉG

ÁLTAL OKOZOTT NEMZETI

SÜLYEDÉS KORSZAKA.

ELSŐ FEJEZET.

II. Ulászló kormánya. 1490—1516.

I.

Mátyás halálának hírére a nemzet nagy tömege őszinte bánatkönyeket hullata: érzé, hogy a nagy időket hanyatlás váltja föl. De volt a nemzetnek egy osztálya, mely örömét alig titkolhatá a szigorú, erőteljes, nagy király halálán. Mátyás a hatalmas oligarchiának, ha a törvény korlátain túlcsapongott, súlyos ostora volt; s ez most szabadabban kezde föllélekzeni: nyilván hallatá panaszait, mennyire elnyomta az elhúnyt király önkényes uralkodása az ország szabadságait, de eljött ideje azokat visszaszerezni[1]). A trónörökösi viszályok.

Beatrix, a mellette volt urak megegyeztével, május 17-kére, már útközben, Komáromból kihirdette a királyválasztó országgyülést a Rákos mezejére[2]). Corvin János, a mintegy 20 éves liptai herczeg, bízva azokban, kik iránta még atyja életében hűséget fogadtak[3]); bízva az urak többségének pártolásában, kiknek nagy része atyjának köszönheté rangját, gazdagságát; bízva abban is, hogy a legjelentékenyebb várak és városok, Budával, Visegráddal, a koro-

[1]) Igy írt két héttel Mátyás halála után Bártfa városához a király kegyeltjeinek leghálátlanabbika, Szapolyay István. Wagnernál: Analecta Scepus. IV, 22.

[2]) Kovachich: Vest. Comit. 406.

[3]) Verancsics: Magyar. Tört énelmi Emlékek II. oszt. II, 4.

1490. nával és kincsekkel hatalmában vannak; bízva végre a nemesség s a nép őszinte ragaszkodásában, eleinte nem látszék kételkedni királylyá választatásában. Pedig az egyházi s világi urak nagyobb része, épen a kiknek hálájára legtöbb oka volt számolnia, háta mögött már ellene esküdött, már másnak szánta a koronát. Várday Péter kalocsai érsek, bár vele Mátyás túlságosan is éreztette szigorát, és sem a pápa közbenjárására, sem barátai kérelmére mindeddig nem nyittatta meg visegrádi fogságának ajtaját, — ő mégis, jól tudván, hogy ez Beatrix műve, állhatatos ragaszkodással viseltetett a nagy király fia iránt. Ő már april 27-kén meginté a herczeget[1]), ne bízzék sokat az urakban; mert épen a leghatalmasabbak, míg szemben hűséget színlelnek, határozottan ellenzik igényeit. Corvin a jó barátot azonnal szabadon bocsátá, eltökélve, ezentúl leginkább az ő tanácsait követni. — Kedvetlenűl látták ezt Beatrix, s Corvin egyéb titkos ellenei; és hogy a szabad szájú, nyers főpapot az udvarból eltávolítsák, azt költék róla, hogy fogságában megtébolyodott. És czélt is értek. Az egykor oly hatalmas érsek s főkanczellár ezen annyira elszomorodott, hogy Budát odahagyta s látván, hogy az ő ideje már lejárt, hogy fogsága alatt más csillagzatok tűntek föl a közvélemény egén, érsekségében megvonúlva, részt sem kivánt többé venni a közdolgokban[2]).

Várday intése nem volt alaptalan. Bár a nemesség átalában, s az urak közől is számosan, köztök Újlaky Lőrincz, Kanizsay György, Székely Jakab, Keserű István, Szécsy Tamás, a gazdag pécsi püspök Erneszt Zsigmond, Beriszló Bertalan vranai pörjel, s többen mások pártolták a herczeget; de épen azok, kik az ország ügyeibe legtöbb befolyást gyakoroltak, Dóczy Orbán egri püspök, a nádori tiszt helytartója, Pruisz János nagyváradi, Bakacs Tamás győri püs-

---

[1]) Praynál : Annal. IV, 207.

[2]) Lud. Tubero : Comment. de temporib. tuis Lib. I. Schwandtnernél : II, 128.

pökök, Báthory István erdélyi vajda, Szapolyay István sze- 1490.
pesi gróf s Ausztria főkapitánya, Drágfy Bertalan, Bánfy Miklós, Kinizsy Pál stb. másfelé hajlottak. Ezen oligarchák megúnván Mátyás erőteljes kormányát, oly királyt kivántak, „kinek — mint Báthory mondá — üstökét markukban tarthassák [1])“, s árnyékországlata alatt a Mátyás szabta korlátokat lerontván, a királyi hatalmat maguk gyakorolhassák [2]). Ilyennek ismerték mindnyájan Ulászlót, a tunya, gyáva cseh királyt, kinek kormánya már Csehországban is gúny s megvetés tárgya volt; vagy öcscsét, Albert lengyel herczeget. Mind a ketten különben is jogot tartottak a magyar koronára, mint Erzsébetnek, Albert király leányának fiai. Volt még egy negyedik trónkövetelő is, Miksa, római király, ki az 1463-diki szerződésre alapítá igényeit, mely atyjának s ezáltal neki is biztosítá az örökösödést Magyarországon Mátyásnak törvényes fimagzat nélkül történő halála esetében [3]).

Ulászlót pártolták a fentebb említett urak legtöbbjei, kivált pedig Szapolyay István, ki vele mindjárt Mátyás halála után titkos alkudozásba ereszkedett, s máj. 8-kán készült szerződése szerint kiköttette magának, hogy pártolásáért Ulászló, mihelyt királylyá választatik, a lengyelektől kiváltandó szepesi városokat, s Lubló és Podolin uradalmakat, Morvában pedig Kremsiert örök birtokúl adja neki [4]). Albert herczeg pártja leginkább az ország éjszak-keleti, Lengyelországgal határos részeinek birtokosaiból állott; ezek feje volt Báthory vajda és Prényi István. Miksát az Ausztria szomszédságában lakó urak és Beatrix pártolták, ki nem kevésbbé epedve férj után, mint vágyva uralkodásra, őt kezével s általa a koronával ohajtá megajándékozni. De miután

[1]) A székelyek levele Ulászlóhoz, Engelnél : Gesch. der Nebenl. d. U. R. III, 46.

[2]) Veráncsics, Magyar Tört. Emlékek. II. oszt. II, 4.

[3]) Miksa lev. a rendekhez Schwandtnernél II, 453. kivonatban h) jegyzet alatt; és egy másik Bártfához Kovachichnál : Vest. Com. 408.

[4]) Schedius : Zeitschrift, az 1804-ki foly. IV, 317.

1490. Miksa őt egy levelében anyjának nevezte, s azáltal értésére adta, hogy a házasság nincs ínye szerint, a megsértett nő Ulászlóra veté szemeit, s annak pártjától a házasságra reménységet nyervén, nyilván hozzá állott; egyszersmind, hogy magát a nemzet előtt, mint Corvin János által üldözöttet tűntesse föl, s így ennek ügyét rontsa, a királyi palotából Dóczy püspök házába ment lakni [1]).

Corvin János nem birt atyjának nagyratörő, erélyes lelkével. A szép míveltségű, szelíd indulatú, minden jóra, nemesre hajlandó ifjú, a trónon kétségkivűl egyike lesz vala, ha nem is a legdicsőbb, de bizonyára legjobb királyoknak. De hiányzott benne a nagyravágyás felfokozottabb indulata, mely az emelkedését gátló akadályokon erőhatalommal is képes legyen keresztűltörni; hiányzott benne az erély, hogy a kezében lévő eszközökkel a koronát, ha másként nem megy, fegyverrel is kivívja; hiányzott a ravasz, cselszövő lelkület, mely ügyesen szőtt tervek, vesztegetés s más hasonló módok által tudott volna czélra jutni. Míg pedig ő mindent atyja érdemei után békésen várt a nemzettől, ellenei erélyesen működtek ellene.

Az országgyülés határnapja bekövetkezett, s Dóczy Orbán, Báthory István s mások zászlóaljaikkal Pestre gyülöngének. Szapolyay, pártja terve szerint, Bécsben maradt. A dunántúli s horvát- és tótországi urak értesűlvén, hogy János ellen nagy ellenzék készűl, igényeinek gyámolítása végett hadszedéssel késlekedtek. — Báthory az alkalmat használva, kevéssel Pestre megérkezte után, Albert herczeget királylyá kiáltatta ki; de az Ulászló- és János-pártiak hevesen ellentmondának, s bevárni kivánták a még teljes számmal meg nem érkezett nemességet. Végzéssé lőn, hogy addig is a trónkövetelők követei s ügyvivői hallgattassanak meg.

Ez junius első napjaiban a pesti főtemplomban történt.

---

[1]) Tubero : Schwandtnernél II, 127.

A tapasztalatlan, másokról is saját lelkének egyenessége szerint itélő Corvin a ravasz győri és váradi püspökök által oly annyira körülhálóztatni engedé magát, hogy őket fogadta el ügynökeiül az országos rendek előtt. De bármily lanyhán szónokolt is a herczegért a két püspök, az elhunyt nagy király emlékezetének föleleveníttése oly annyira meghatotta a jelenlevő nemességet, hogy az Ulászló részére összeesküdt oligarchák, kiknek számát és súlyát most a Beatrix által megnyert Báthory vajda is növeszté, annak szavazatától félve, a választás napjának kitűzését különféle ürügy alatt mindaddig halogatták, míg a nemesség a várakozásba beleunt s költségéből kifogyván, junius közepe felé a maga kebeléből 60 képviselőt rendelt, és hazament [1]). Csak ezt várták az összeesküdt oligarchák. Mindjárt akkor olyféle híreket terjesztének, hogy Miksa Alberttel oly szerződésben egyezett meg, mely szerint az ország köztök fölosztatnék, amannak a nyugati, emennek a keleti rész jutván részül. E hír befolyása alatt többen közőlök csupa jóakarat színlelése mellett oly szerződést ajánlottak János herczegnek, melynek, mint ők mondák, nem volna egyéb czélja, mint őt a jövendő bizonytalanságának tekintetéből örökölt javainak birtokában mindenesetre biztosítani, mely azonban közvetve lemondást foglalt magában a koronáról. Maguk álnok ügyvivői, Bakács és Pruisz püspökök is javaslák neki az ajánlat elfogadását; s a jóhiszemű, tapasztalatlan herczeg, azt junius 17-kén elfogadta. Az okmányban 33 egyházi s világi úr, — köztök Hyppolit esztergami érsek, Dóczy, Pruisz, Bakács püspökök, Báthory, Kinizsy, Bánfy Miklós, Drágfy Bertalan stb. — biztosítá őt, hogy ha a gondviselés, vagy a hazafiak többsége úgy akarván, magyar királylyá más választatnék, János herczeg Bosznia királyává fog koronáztatni, mi mellett még a tótországi herczegséget, s a horvát bánságot is birandja. — Tótországban joga leend a koronára visszaeső javakat, me- 1490.

[1]) Bonfin : Dec. IV. Lib. IX, 659. kövv.

1490. lyek 50 házhelynél nem nagyobbak, bár kinek adományoznia, a köztisztviselőket tetszése szerint választania. Mindazon javak, melyeket atyjától bárhol nyert, örökös birtokában biztosíttatnak, kivéve Komáromot, Pozsonyt, Tatát, melyeket a leendő király tőle 40 ezer aranyon visszaválthat. — Ha e birtokok valamelyikéből törvényes úton kiforgattatnék, a fölperest a korona köteles kielégíteni. Liptó és Oppeln herczegi czímét megtarthatja, de mit Ausztriában, Sleziában és Lausitzban bir, a koronának visszaadja. Magvaszakadta után javai a koronára szállnak; de azokról, melyeket boldogúlt atyja adományából bir, barátai javára rendelkezhetik. Ha más, mint ő, választatnék királylyá, az ezen szerződést, mielőtt az országba jő, köteles megerősíteni. A koronát a herczeg addig is az urak kezébe adja [1]).

E szerződés János ügyének felette sokat ártott : az összeesküdt urak mellőztetését azóta elvégzett dolognak tekintették, s Ulászlóval haladék nélkül bővebb közlekedésbe ereszkedtek, neki Szapolyain kivűl még többen is drágán adván el szavazatukat. Belátta tévedését nemsokára János is, midőn őszinte barátai Újlaky, Kanizsay György, Beriszló s többen mások mintegy 7000 fegyveressel —, s ezek jelenléte által fölbátorítva, az elébb nevetségessé tett Várday érsek is, megjelentek, s lépésének következményeire figyelmeztették. Az ellenpárt, hogy ezeket elbátortalanítsa, Dóczy által kijelenteté nekik, hogy az országgyülés Ulászlót már királylyá választotta: csatlakoznának tehát ők is a többséghez. De Újlaky s felekezete erre azt válaszolják, hogy a nálok nélkül történt választást el nem ismerik; s a gyülést boszúsan odahagyván, Budát védelmi állapotba helyezik. A szövetséges urak ellenben ostromra készűlnek; Kinizsyt, Báthoryt s helyetteséűl Drágfyt vezérökké nevezik. A békésebb indulatúak azonban fegyverszünetet eszközlenek; majd Budán a

[1]) Pray : Epist. Pocerum I, 378. Kovachich : Suppl. ad. Vest. Com. II, 271.

sz. Zsigmond vízivárosi egyházában újabb tanácskozás tartatik, hol aztán hosszú vita után végzéssé lesz: menjenek mind a két felekezetből megbizottak Bécsbe Szapolyay Istvánhoz: a kit ő javasol, azt mindnyájan kötelesek elfogadni királyokúl [1]. Újlaky s társa nem tudták, mi történt Ulászló és a szepesi gróf között, s bármit is elébb hittek volna, mint hogy a méltóságaira, roppant gazdagságára esztergami hajdúkapitányból Mátyás által emelt férfiú jótevőjének fia iránt árulóvá legyen. 1490.

A nagyravágyó ember, midőn a követség, mely a királyválasztást az ő kezébe tette le, Bécsbe érkezett, magát szerette volna föltolni; de ezt tenni még sem merte; fia pedig még igen gyönge gyermek volt. „Volnál fiam már ekkora, — így szóla, János fiát karjainál fölkapva s férfi-magasságra fölemelve, az oligarcha, — most magyar királylyá tennélek [2]". A nagyravágyó szavak termékeny földbe estek a gyermek szívében: mihelyt felnőtt, főczélja a királyság lett. A követeknek Szapolyay oly választ adott, hogy Corvin János, nemcsak születése, de a miatt sem lehet királylyá, mivel úgy három hatalmas ellent vonna magára az ország; Miksát az atyja s az ország közt létező nagy gyűlölség miatt nem lehet megválasztani; Albertet hiba volna tapasztaltabb bátyjának elejébe tenni; csak Ulászló cseh királytól várhatja az ország a maga javát: ha az ország rendei mást akarnának is, ő, egymagára maradva is csak Ulászlóra adná szavát. A követek egyike, Pruisz nagyváradi püspök, Bécsből azonnal Sléziába ment, s az ott táborozó fekete-sereget a maga pártja, s így Ulászló szolgálatába esküdtette fel [3].

Szapolyay István itélete Budapestre hozatván, Corvin János barátai tanácsára elhatározta magát, hogy fegyverrel

[1]) Bonfin e. h. 665. Tubero e. h. 129.
[2]) Herberstein: Rer. Moscovit. Comment. Wagnernél, Annal. Scep. IV, 34.
[3]) Bonfin e. h. 666.

1490. vívja ki igényeit. Az alföldön még több erőt gyűjtendő, miután Budát Ráskay Balázs hűségére bízta s erős őrséggel látta el, a koronával és kincseivel, melyeknek egyrészét a Dunán hajókra rakatá, hívei kiséretében jul. elején Tótország felé indula. De az urak rendeletéből Báthory István s Kinizsy Pál a maguk —, s Hyppolit esztergami érsek és Dóczy Orbán egri püspök fegyveres népével, s a királyné nehéz lovasságával jul. 4-kén utána siettek, s Tolna megyében, a Sárvizen túl, a Csonthegyen táborozót utólérték s megtámadták. Kis Mátyás, Dombay Ferencz, a herczeg alvezérei, mindjárt az első rohamban elestek; majd Kanizsay György, Beriszló pörjel hetvened magukkal foglyul estek; Újlaky, Székely Jakab, Kis-Horváth, Zsigmond pécsi püspök, a csatát veszve látván, futásban keresnek menekülést, s a herczeget is magukkal ragadják. A győztesek üldözés helyett az útban talált társzekerekre rohannak, s azokat felprédálják. A martalékban még a barátok is osztoznak; a már elébb Pécs felé indított szekereket futtokban maguk zsákmánylák ki, nehogy, mint mondák, ellenség kezére jussanak. Corvin, Újlaky s társaik csak Pécs falai közt jutottak lélekzethez, hol Zsigmond püspök által vendégszeretőleg fogadtattak. A viszály, egyenetlenség a balsorsban hamar felburjánoz : így történt Pécsett is, honnan Székely, miután magával a herczeggel is összeveszett, Stiriába sietett és Miksához pártolt; Újlaky s a többiek jószágaikra távoztak. Corvin pár nap alatt mindazoktól elhagyatva látván magát, kik őt fegyverfogásra leginkább ösztönözték, maga is drávántúli javaiba vonúlt[1]).

Kinizsy, Báthory a martalékkal, s a foglyokkal már jul. 11-kén visszaindúltak Budára, hol a foglyok békére hittel köteleztetvén, szabadon eresztettek. Dóczy Orbán egri püspök, s mint nádori helytartó az országgyülés vezetője, pártja győzedelméről értesűlvén, Corvinhoz, Újlakyhoz, Zsigmond pécsi püspökhöz azonnal követeket küld, s őket a múltak

[1]) Tubero e. h. 130. kövv. Bonfin 667.

feledésére és békes egyezésre szólítja; s hogy ebben annál 1490.
könnyebben érjen czélt, s a trón birtoka iránt minden további viszálynak elejét vegye, jul. 15-kén a trónkövetelők követeit, az urakat és a nemesség megbizottait Sz. György templomába gyűjti, s ott Ulászlót a rendek akaratából megválasztott királynak kiáltja ki [1]).

Miksa római király s Albert herczeg követei azonnal távoztak, s kétség nem volt benne, hogy e két fejedelem boszút álland a vallott kudarczért. E kilátásnál a kettős háborúra a győztes oligarchia mindenekelőtt János herczeget és pártját kivánta megengesztelni. Dóczy és Bakacs püspökök a királynéval vállat vetve, a herczeg két leghívebb emberét s főtámaszát, Zsigmond pécsi püspököt és Ráskay Balázs budai tiszttartót ügyekeztek pártjokra hajlítani s rávenni, lépnének maguk is közbe a herczegnél, hogy a béke föltételeket elfogadja. Zsigmond püspök és Ráskay, a további ellentállást lehetetlennek látván, engedtek, s tanácsukra a szelíd indulatú Corvin sem habozott sokáig. Hazafiúi érzelmeitől ösztönöztetve, nem ragaszkodott tovább igényeihez, melyeket csak polgári vérrel lehetne érvényesíteni: a békét, a jun. 17-kén kelt szerződés alapján elfogadta, s a koronát átadta [2]). A koronával együtt veszté el a herczeg Bianca jegyesét is; mert a milanói udvar csak koronás főnek szánta a gazdag arát. — Bianca utóbb Miksa király nejévé lett.

Ulászló királylyá választatása.

E közben Szapolyay István Bécset Upor Lászlóra bízván, épen a legveszélyesb időben hagyta oda, midőn azt Miksa király megtámadni készült. Az ő befolyásával irattak aztán a király elébe adandó koronázási föltételek, melyek a királyi hatalmat oly igen megszorították. Egyebek közt határoztatott, hogy az egy arany forintnyi adó eltörültessék, a király Magyarországban lakjék, az urak tanácsa nélkül a pénzügyben semmit se változtasson, a Mátyás halála óta hozott s

[1]) Bonfin e. h. 668.
[2]) Bonfin e. h. 669.

1490. még netalán hozandó végzéseket megerősítse; Morva, Slézia az 1479-ki szerződés szerint mindaddig Magyarországhoz tartozzanak, míg érettök a váltságdíj le nem fizettetik stb. Ezen okmánynyal siettek aztán az urak követei, köztök Szapolyay, Ulászló elébe, ki 15 ezernyi haddal várakozott reájok az ország határain. Ulászló őket Farkashidán jul. 31-kén örömkönyűkkel fogadta s egyenkint megölelte; a koronázási föltételeket, s a János herczeggel kötött szerződést még az nap megerősítette. Szapolyay s mások sürgetéseire titkon még azt is hittel fogadta, hogy Beatrixot nőül nem veszi, míg azonban a körülmények úgy kivánják, üres szavakkal biztatandja. A király ezután aug. 9-kén nagy pompával vitetett Budára[1]).

Ausztria elveszte.

De egy nappal később már öcscse, Albert herczeg is a Rákoson ütötte föl táborát felekezetével. Néhány nap múlva mindazáltal sikerült Ulászlónak őt oly föltétel alatt fegyverszünetre bírnia, hogy királyságuk ügyét atyjok, Kázmér lengyel király intézze el; minek következtében Albert Szerencsig visszavonúlt táborával. Mihelyt öcscsét legalább a főváros szomszédságából eltávolította, Ulászló, Miksa királyt is megengesztelendő, Fodor István szerémi püspököt és Schellenberg cseh kanczellárt békeajánlatokkal küldötte hozzája. A követek őt már Bécsben találták; mert Miksa, mihelyt a pesti gyülés eredményéről értesűlt, néhány ezer fegyverest rögtön összegyűjtvén, Stiriába tört, a hozzá pártolt Székely Jakabtól több erősséget átvett, s Ausztriába sietett; aug. 10-kén Neustadt, néhány nap múlva pedig Bécs polgáraitól is tárt kapukkal fogadtatván, a megerősített fejedelmi lakot, melyben Szapolyay őrségűl Upor László alatt csak 400 magyart hagyott volt, azonnal ostromolni kezdé. Upor néhány rohamot vitézűl visszavert; de a hely megtartását lehetet-

---

[1]) Bonfin e. h. 669. Kovachichnál: Suppl. ad Vest. Com. II, 270. Corp. Jur. Hung. I, 255. Tubero e. h. 139. kövv. Istvánffy: Hist. de reb. Hung. 2. l. (Az 1622-ki bonni kiadás.)

lennek látván, azt aug. végén, szabad elköltözés föltétele alatt átadta. Bécs példáját nyomban követte a neustadti vár; a brucki erősség átadására maguk a polgárok kényszeríték a városban vigyázatlanúl időző s elfogott Tarczay Jánost. E három erősség után, a többi is jobbára vívás nélkül kerűlt Miksa kezére: Mátyásnak annyi ember- és pénzáldozatba kerűlt több évi foglalásai néhány hét alatt elvesztek. Ulászló követeit a bécsi fejedelmi lak megvétele után hallgatta meg Miksa s válaszúl adá: elégedjék meg Ulászló Csehország, Morva és Slézia birtokával; ő az 1463-ki szerződés által biztosított s az ország rendeitől is megerősített jogairól Magyarország birtokára nem hajlandó lemondani. És hogy oda mindjárt meg nem indúlt, csak a várlak ostrománál vett sebe gátolta [1]). 1490.

E körülmények közt Ulászló koronáztatásában remélt s keresett királyságának legerősebb támaszt vetélytársai ellen. Az ünnepély szept. 18-kán nagy fénynyel hajtatott végre Székesfehérvárott. A koronát maga a szelíd, könnyen megengesztelődött Corvin János vitte a díszmeneten a király előtt, ki e váratlan, meg nem érdemlett szerencséje fölött bőségesen hullatta örömkönyeit [2]). Koronázat.

De a korona nem szerezte meg Ulászlónak a remélt békét; vetélytársai igényeikről azután sem mondottak le, s a tehetetlen királyra, ki a koronázási ünnepélyről nem a táborba, hanem Budára pihenni ment, súlyos idők állottak be. — Atyja, a hozzávitt békebiróságban közte és Albert között mitsem végzett; anyja pedig a kedveltebb Albertet ohajtá látni a magyar trónon. A háború mindjárt a koronázás után mind Miksa, mind Albert által azonnal megkezdetett. Háború a lengyel Alberttel s az osztrák Miksával.

Albert, kit Magyar Balázs, Perényi Imre, Rozgonyi István, Homonnay, Tarczay s más urak most sem szűntek

[1]) Istvánfy I, 3. köv. Tichtel. Rauchnál II, 559. kövv. Bonfin Dec. IV, Lib. X. 675.

[2]) Bonfin Dec. IV. Lib. X, 677. Koronaőrökké ez alkalommal Dóczy püspök és Báthory István neveztettek.

1490. meg pártolni, miután Eger vidékét felprédálta[1]), Kassát szállotta meg. A polgárok októb. elején megizenték a királynak, hogy két hétnél tovább nem lesznek képesek védeni városukat, sietne tehát mennél elébb segedelmökre. Ulászló Istenre kéré őket, védenék magukat ne csak két hétig, de tovább is; ily erős várost feladni, mely a közvélemény szerint az ellenséggel évekig daczolhat, nem válnék becsületökre[2]). Küldött is aztán a felvidékre némi segedelmet; de Kassát ez szintoly kevéssé mentette volna meg, mint Ulászló kérelmei s ösztönzései, ha a polgárok, látván mily pusztítást követnek el a lengyel hadak a környéken mindenfelé, városukat hasonlótól féltve, vitézűl meg nem ótalmázzák[3]).

A római király e közben még nagyobb veszélylyel fenyegette a tehetetlen Ulászlót. Seregei már ennek koronáztatásakor átlépték az ország határait. Soprony oly föltétel alatt hódolt meg neki, hogy elégedjék meg egyszerű igéretökkel, miszerint Ulászlónak nemcsak segélyére nem lesznek, hanem általa megtámadtatván, védeni is fogják magukat[4]), Corvin János elébbi párthívei Székely Jakab, Kis-Horváth, Bánfy, Thallóczy stb. majdnem mindnyájan hozzá csatlakoztak. — A Kanizsay testvérek, László, János és István, már szept. 28-kán nála voltak Bruckban s levelökben bizonyíták, hogy királyuknak csak őt ismerik el, hittel fogadván, hogy

[1]) Tubero e. h. 150.

[2]) Datum Budae fer. 4-a prox. post. fest. b. Lucae evang. a. d. 1490. Kassa városi levélt.

[3]) Bonfin Dec. V. Lib. I, 689.

[4]) Miksa lev. Geben zu Prodersdorf im Veld am Sand Matheystag im 1490. A Soprony városi levéltárból. A polgárok ezen egyességöket mindjárt tudatták Ulászlóval, ki aztán oly választ iratott nekik, hogy „licet dispositio ipsa satis nobis gravis esse videatur; tamen quia... extrema compulsi necessitate . . . fecistis, vobis imputare non possumus. Dat. Budae die dom. p. p. fest. b. Dionysio mart. a. d. 1490.“ Szintén a sopronyi levéltárból.

őt minden erejökből pártolandják [1]). Részint ezeknek segedelmével történt aztán, hogy Miksa Kőszeget, Szombathelyt, Zágrábot s utóbb, nov. 8-án, a bécsi püspökség igérete által megnyert ifjabb Vitéz János püspöktől átadott Veszprémet, nov. 16-kán pedig rövid vívás után Székesfehérvárt is elfoglalta. Az önző oligarchák, s a gyáva király alatt annyira jutott az ország Mátyás halála után néhány hónap alatt, hogy még a nagy király sírját is feldúlta az ellenség [2]). 1490.

És pedig még fenállott, s Morvában, Sleziában feküdt a boldogúlt király világhírű fekete-serege; de Ulászlónak nem volt pénze, hogy azt onnan a haza védelmére levezettesse. Beatrix, ki most rokonánál Hyppolit érseknél Esztergamban tartózkodék, igért ugyan pénzt a királynak, de elébb biztosíttatni kivánta magát általa a házassági igéret teljesítése iránt; különben avval fenyegette Ulászlót, hogy felvidéki várait Albertnek adatja át. Ulászlónak mindenkép meggyűlt a baja, s nem tudott magán másként segíteni, mint hogy néhány hívével Esztergamba menjen, s azok előtt ünnepélyesen megújítsa Beatrixnak a házasság igérctét, föltéve mindazáltal, hogy azt előbb az országgyülés is megerősítse [3]). Beatrix utóbbi vallomásai szerint, Ulászló a puszta igéretnél és szavaknál ez alkalommal még tovább is ment volna négy szem között Beatrixxal, hogy ennek férj utáni sóvárgását kielégítse [4]). — Így aztán a némileg lecsillapított királynétól pénzzel elláttatván, a fekete-sereg lejöttét megrendelhette Ulászló.

De mire ez leérkezett, akár a csekély erősségű Budát is megvívhatta volna Miksa király. Szerencsére zsoldosai a zsákmány felett Fehérvárott összevesztek, s fizetetlenségök miatt is annyira lázangani kezdének, hogy Miksa, miután

---

[1]) Actum Pruck circa Flumen Leittaw 28-a mens. sept. a. d. 1490. A bécsi titk. levélt. ered.

[2]) Bonfin Dec. V. Lib. I. Istvánfy Lib. I, 8.

[3]) Bonfin Dec. V. Lib. I, 686. és Lib. II, 694. Istvánfy Lib. I, 7.

[4]) VI. Sándor pápa lev. Ulászlóhoz Praynál : Annal. IV. 249.

1491. sem fösvény atyjától, sem az e miatt zaklatott dúsgazdag pécsi püspöktől pénzt semmi módon nem kaphatott, az elfoglalt városokban mindenütt őrséget hagyván, seregével deczemberben visszaindúlt[1]).

Ulászló ennek hírére kissé fellélekzett, kivált miután a fekete-sereg is megérkezett, s a Fehérvár elveszte miatt megszégyenűlt urak közől is néhányan kiállították zászlóaljaikat. E haderővel Ulászló mindenekelőtt Kassát s annak vidékét akarta fölmenteni öcscsének amazt folyton vívó, emezt kegyetlenűl pusztító hadaitól. A hadjárat 1491 elején indúlt meg. Mielőtt a király Kassához ért, Szapolyay a Szepességből ötödfélezer fegyverest hozott táborába, mely aztán Albertet némi csatározások után arra kényszeríté, hogy bátyjától békét kérjen. Az alkudozások tehát nemsokára megkezdettek. A baráttá lett Pruisz János váradi püspök unokaöcscse és utóda, Bálint és Bakács Tamás püspökök, kik Ulászló részéről némely más urakkal az alkudozásra kiküldettek, február 20-án a következő békét kötötték meg a lengyel Alberttel: Ez bátyját magyar királynak ismeri, s kárpótlásúl Sleziában néhány herczegséget kap, a mennyiben pedig azok más kézen volnának, míg kiváltatnak, kész pénzben huzandja azok jövedelmeit. Ha a szerződő felek Miksát igényeiről a magyar koronát illetőleg lemondásra bírhatják, s Ulászló örökös nélkül hal meg, a korona a rendek megegyeztével Albertre szálljon. Míg Albert a glogaui herczegség birtokába tényleg be nem jut, Eperjest és Kis-Szebent zálogúl tartsa[2]).

E közben a római király minden módon oda működék, hogy hadjáratát ez évben megújítva, magát egész Magyarország birtokába behelyezhesse; de sem atyjától, sem a rendektől nem nyerhetett segedelmet s kénytelen volt tűrni, hogy

[1]) Bonfin D. V. Lib. I, 689. köv. Istvánfy e. h. 11.

[2]) Bonfin 690. kövv. Istvánfy 13. A békelevél Praynál: Annal. IV, 219.

múlt évi foglalmányai 1491 folytában egyenként elvesztek. 1491.
Mihelyt ugyanis Ulászló a tavasz elején Kassáról Budára visszament, az országtanács Fehérvár s a többi városok viszszafoglalására azonnal hadjáratot határozott. Szégyenlék az urak, hogy a királyok koronázási s temetkezési városa ellenség kezén van, ki e fölött még a szomszéd vidéket is háborgatja az elfoglalt városokból. Báthory István tehát tetemes erővel indúlt meg junius elején, és miután Kinizsy Pál is, ki a tavaszszal egy az országba tört és majdnem Nagyváradig zsákmánylott török hadat megvert, hozzá csatlakozott, Fehérvár német őrsége jul. végén megadta magát. E közben más dandárok Veszprémet és Szombathelyt vívták; emez rövid időn megvétetett, de Veszprémből csak az őszön lehetett eltávolítani a német őrséget.

Miksa király Corvin Jánost a múlt évben nem szűnt meg csábítgatni a maga pártjára, miért Ulászló némi gyanúval is viseltetett a herczeg ellen, s őt Dóczy püspök által ügyekezett megerősíteni a maga hűségében. — Corvin, hogy a királyt meggyőzze, miképen semmi szándéka sincs elpártolni, elébb őt Kassa alá követte a maga dandárával; majd midőn Fehérvár vívása megindúlt, ő a zágrábi várat szállotta meg, melyet 600 német katona őrzött Miksa részére. A fontos várnak, mely az eleségszállítmányok elfogására s egyéb zsákmányló kalandok intézésére különösen alkalmas volt, hamar segedelmére sietett Székely Jakab, a római király pártosa. Közeledtéről értesűlvén, Corvin azonnal elejébe ment, s őt egy véres csatában megverte. Az erősség, melynek vívása ezután újabban nagy tűzzel megkezdetett, segedelmet sehonnan sem remélvén, kapuit a győzőnek nemsokára megnyitotta [1]).

Miksa király, kit a pénzhiány folyton tétlenségben tartott, már attól kezde félni, hogy a győzedelmes magyar ha-

[1]) Bonfinius Dec. V. Lib. II, 695. Istvánfy Lib. II, 15. Pray: Epist. Proc. I, 25.

1491. dak, miután őt foglalmányaitól egyenként megfosztották, Ausztriába teszik át a háborút, hol még egynémely erősségben fentartották magukat a magyar őrségek. Ő tehát, mihelyt Székesfehérvár megvételéről értesűlt, azonnal békeköveteket küldött Ulászlóhoz. Ez annál örömestebb hajlott a békére s küldé a maga követeit Pozsonyba, mely az alkudozások helyéűl kitűzetett, minthogy Albert, mivel a békekötés föltételei eddigelé nem teljesíttettek, ismét újabb hadat hozott az országba, Sztropkot elfoglalta, s pártfeleit, kiket a király súlyos betegségéről elterjedt hír megszaporított, Szerencsre gyülésbe hívta. De szerencséje most sem volt kedvezőbb. Értesűlvén, hogy a király egészsége jobbra fordult, Szapolyay pedig erős haddal indúlt meg ellene, ezt be sem várá, hanem miután Tokaj vidékét feldúlta, s onnan mintegy kétezer hordó bort elrablott, ismét visszavonúlt [1]).

Békekötés a trónkövetelőkkel.

Pozsonyban ezalatt Bakacs Tamás győri püspök s főkanczellár, Báthory István, Ország László, Rozgonyi László és még négy cseh úr sokáig sikeretlenűl alkudoztak a római király követeivel, kik erőnek-erejével a Fridrik s Mátyás közt 1463-ban kötött szerződést, mely által a magyar királyság örökösödési joga Fridrik nemzetségének igértetett, akarták a békekötés alapjává tenni. November 7-kén végre a következő pontokban egyeztek meg az alkudozók: A magyar korona Ulászló fején marad s halála után figyermekeire, de ha örököse nincs, Miksára s utódaira szálland. Ulászló ezen örökösödési szerződést országul is megerősítteti; sőt a királynak minden utóda, minden új püspök, nádor, erdélyi vajda, horvát bán, temesi és pozsonyi főispán és koronaőr stb. köteles azt esküvel megerősíteni. Ulászló Miksának mind azt visszaadja, a mi Ausztriában, Stiriában még magyar kézen van, viszont Miksa is kiüríttetí mindazon helyeket, melyek Magyar- és Tótországban még birtokában léteznek,

[1]) Oklev. Praynál: Hist. R. H. II, 506. Szirmay Not. Com. Zempl. 44. Bonfin e. h. 697.

kivéve, melyeket még Erzsébet királyné zálogosított el Fridriknek; ezek csak a zálogbér lefizetése után esnek vissza Ulászlóra. Ez mindazáltal Fridriknek a még Mátyásról maradt százezer aranyról szóló kötelezvényét visszaadja, Miksának pedig hadi költsége fejében két év alatt szintén annyit fizetend stb [1]). 1491.

Miksa királynak volt oka örűlni e föltételeken, melyeknél jobbakat, ha győzött volna, sem igen kivánhatott; de Ulászló nem kevés gyávaságot árult el, midőn öt napra az alkudozás befejezése után körleveleiben a legnagyobb öröm kifejezéseivel, mint valamely rendkivül szerencsés eseményt hirdette a vármegyéknek a gyalázatos békét. A visszatért követeket azonban a Budán volt urak többsége nagy kedvetlenséggel fogadta, s közőlök csak 15-töt sikerűlt reábírni Ulászlónak, hogy azt aláírják; de ő azt, bár sokan árulásról beszéltek, s nyilván hallatták, hogy „készebbek ezerszer meghalni, mint a németek szolgaságába esni [2])", deczember 6-kán mégis megerősítette [3]).

Albert, alig hogy hírét vette e békekötésnek, mely őt a trónöröklésből kizárá, boszúságában már ismét fegyvert ragadt s Eperjesről kegyetlenűl pusztítá a szomszéd megyéket; de Szapolyay Istvántól deczember 24-kén egy véres ütközetben megveretvén, kénytelen volt a múlt évi béketöltételekkel

[1]) A hosszú okmányt közli Kollár : Auct. Dipl. ad Ursin. Vel. 238. Pray : IV, 231. A magyar követek közől Báthory, Ország, Rozgonyi saját kezeikkel nem tudták aláírni neveiket. Kollár azon példányról adta ki az okmányt, mely a magyar követektől íratott alá. A másik szintén nov. 7-kén kelt s Miksa követeitől aláírt példány bevezetése ezek nevét sorozza el. Ezen két példányon kivül még 3-ban létezik a békelevél, melyekben t. i. Ulászló — dec. 6-kán —, Fridrik Linczben az 1492-diki jan. 5-kén —, és Miksa Inspruckban az 1491-ki dec. 20-kán erősítik meg azt. Mind az 5 létezik a bécsi levéltárban. Miksa követei közől kettő : Hohenecki Spawr Máté, és Kis Horváth János szintén nem tudtak írni.

[2]) Istvánfy Lib. II. 19. Bonfin e. h. 700.

[3]) Kollár e. h. 260. 262.

1492. megelégedni, és a zálogos Szebent és Eperjest is visszaadni [1]).

A budai országgyülés. Az országgyülés, melynek a pozsonyi béke megerősítésűl elébe terjesztendő vala, az 1492-ki febr. 2-kára volt kihirdetve [2]). A nemesség oly nagy számmal gyűlt össze az elhírhedt békeokmány meghallgatására, hogy terembe nem férvén, a gyülést a Sz. György terén kellett megnyitni [3]). Előre is zajos jelenetektől lehetett tartani az ingerűlt nemesség részéről. A király tehát a gyülésbe lépvén, inté a rendeket, hogy tekintetbe vevén az idők súlyát, fogadnák el a békeföltételeket. A király magyarul nem tudván, csehül szólott, s beszédét Bálint nagyváradi püspök, ki mint morva anyának fia, e nyelvet is érté, magyarázta meg a gyülekezetnek. Már e körülmény is nevelhette az ország rendeinek kedvetlen hangulatát; de még inkább elmérgesedett az, midőn Bakacs Tamás püspök és kanczellár szólott a király után, egyelőre is a Mátyás király halála óta pártzajlongásoktól eláraszott, két ellenségtől egyszerre megtámadt s ellentől és baráttól sanyargatott ország állapotával ügyekezvén igazolni, vagy legalább mentegetni a békeföltételeket. E rajz nemcsak hogy czélját nem érte el, hanem megnyugvás helyett súlyosabb aggodalmakat ébresztett a jövendő iránt, s bizalmatlanságot a kormány ellen, mely alatt az ország már e rövid korszak alatt is oly mélyen sülyedt Mátyás-kori hatalmából, jólétéből.

Felolvastatott azután a békekötés okmánya; s az indulatok az olvasás közben fokról-fokra felgyúladtak. Az első pontok, melyekben Ausztria, s annak még magyar kézen lévő

---

[1]) Bonfin e. h. 700. köv. Istvánfy L. II, 20. köv.

[2]) Kovachich : Vest. Com. 414.

[3]) E sz. györgy-téri gyülést ugyan mind Bonfin (700. l.) s mind — úgylátszik utána — Istvánfy mindjárt a követek megérkezte utánra teszik, de meggondolván, hogy a király e gyülésen trónbeszédet tartott, e gyülést egynek kell tartanunk az országgyüléssel. Istvánfy maga is „rendeknek“ nevezi a hallgatóságot.

részei is, minden kárpótlás nélkül visszaadatni igértetnek, az elégületlenség zúgásával fogadtattak. Midőn pedig azon czikkre került a sor, melyben a királyság öröködése Miksának biztosíttatik, a többé nem fékezhető indulat nagy zajban tört ki. A békeokmányt szolgasági szerződésnek, az azt megkötött biztosokat honárulóknak nevezték, s fejökre halált kiáltozának. Bakacs és a jelenvolt német követek, kik a nemzet megerősítését hazavinni jöttek, csak bajosan menekűlhettek a királyi palotába. A zajt utóbb a köztekintélyű Báthory valamennyire lecsöndesítette ugyan; de az ingerűlt kedélyeket megnyugtatni ő sem volt képes. A nemesség a gyülésből szétoszlott s magán gyülekezeteket tartott, melyekben a kedélyek még inkább fölingereltettek. Az utczák szögleteire, a templomok ajtaira iratok ragasztattak, melyek által a rendek fölhivattak, inkább fegyverhez nyúlniok és szabad nemzethez illő harczban veszniök el, mintsem hogy ily káros és gyalázatos békét fogadjanak el. 1492.

A királynak azon igérete végre, hogy a békeföltételek módosíttatni fognak, a nemességet valamennyire lecsöndesítette.

Nehogy pedig a zaj megújuljon, a békéről többé szó sem tétetett nyilvánosan; de alattomban mindent ráfordított Ulászló, hogy az urak közől mennél többektől nyerjen ki okmányokat, melyekben a békét elfogadják, megerősítik, mi aztán sikerűlt is néhányaknál. — A tizenöt úron kivűl, kik eziránt még november 29-dikén adták ki okmányukat[1]). Corvin János, Szapolyay István, Kinizsy, Újlaky, a Frangepánok, Blagayak, Zrínyiek s többen mások, részint még a

[1]) Kollár e. h. 260. Ezen urak nevei következők: Osvát zágrábi, Bálint váradi, János csanádi, Miklós váczi, István szerémi, György nyitrai, Lukács bosnyai püspökök, a fehérvári prépost, János és Péter bazini és sz. györgyi grófok, Losonczy László tárnok-, Drágfy Bertalan ajtónálló-, Thuróczy György pohárnok-mesterek, Dóczy Péter, Gersei Pethőfy Miklós.

1492. a gyülés alatt, részint azután helybenhagyták a békekötést [1].

A gyűlöletes tárgy mellőztetvén, a rendek a törvények alkotásához fogtak. Ezek közől némelyek igen nagy fontosságúak, s mint az ország állapotának, s a jövendő események okainak ismeretére kulcsul szolgálók, kissé bővebb előadást érdemelnek.

1. A királyi hatalom még inkább megszoríttatott. Azokon kivül, mik a királynak az országba jöttekor elejébe terjesztettek, s most újra megerősíttettek, rendeltetett: a király a főrendek befolyása nélkül hűtlenségi bűnben ne itéljen, s 400 teleknél többet egyszerre senkinek ne adományozhasson; az ország lakosaira, akaratjok ellen, ne szálljon. Mátyás adó- s harminczad-törvényei eltörűltetvén, a régi kamarai nyereség (egy-egy telektől 18 denár) —, Erdélyben az ötvened, Horvátországban a menyétadó —, a harminczadra nézve Lajos, Albert és Zsigmond törvényei s ezekkel együtt az urak és városok régi kiváltságai állíttattak helyre. Királyi jövedelmekűl ezen kivűl a koronai javak s azokban a kilenczedadó, a szászok és királyi városok adója, a só- és érczbányák tűzettek ki.

2. Az igazságszolgáltatás tekintetében: a rögtön-itéletek, t. i. az úgynevezett kikiáltott gyülések, s a nádori köztörvényszékek a megyékben eltörűltettek, szabadságában hagyatván a nemességnek, ha a rablások igen elhatalmasodnának, a nádori törvényszéket a királytól kikérni. Eltörűltetett továbbá a törvénykezési párviadal, s a háromszori kikiáltás. A nyolczados törvényszék Sz. György és Mihály napján múlhatlanúl megtartassék, s azon az ország rendes főbiráinak ketteje jelen legyen, a többiek helyetteseiket küldhetvén. Az 1486-ban rendelt, s a megyei közönségtől évenkint

---

1) Mindezen okmányok Miksához küldettek, s a bécsi császár. titkos levéltárban máiglan megvannak. Ezek közt találtatik Kolozsvár, Szeben, Medgyes városok, és a hét szász szék okmánya is.

választott esküdtbirák, annyira megunták már a helyható- 1492.
sági hatalomnak ezen oly hasznos, szabad nemzethez oly igen illő gyakorlatát, hogy az 53-ik t. cz. ezen esküdtszékeket, mivel úgymond a nemességet nagyon fárasztják, eltörűlte, s a biráskodást ismét a fő- vagy alispánból és a szolgabirákból álló törvényszékre, a végrehajtást pedig a király és a káptalan emberére bízta. A főtörvényszék itéleteinek végrehajtói a fő- s alispánok és szolgabirák maradtak.

3. A honvédelem rendszerében is nevezetes változások tétettek. A főrendeket Mátyás több ízben kötelezte az ország határain kivűl táborozni olyankor is, midőn a derékhad föl nem kelt. Az urak ez ellen most óvást tőnek s törvényűl iratták, hogy az országon kivűl táborozni sem maguk, sem telekkatonáik ne kényszeríttessenek, s az ország fegyveres ereje átalában csak akkor szólíttassék felkelésre, midőn a királyi s tiszti banderiumok (t. i. a nádoré, az országbiróé, az erdélyi vajdáé, a horvát báné, a székely és a temesi grófé stb., kik a királytól zászlóaljaikra zsoldot kaptak) az ellenség visszatorlására elégtelenek. Nevezetes azon törvény is, mely szerint a főpapokon, az ország zászlósain, s az örökös szabad grófokon kivűl minden más urak a vármegye közös zászlója alá köteleztettek állítani telekkatonáikat, egyet minden 20 telektől. A banderiumok létszáma 500-ról, 400-ra szállíttatott, mely felében nehéz, pánczélos, felében könnyű, huszár lovasságból álljon. — Az egy telkes nemesek közől 12 tartozott egy jól fegyverzett lovast állítani a megyei zászló alá [1]).

4. Méltó panasza volt a nemességnek az urak ellen, azon már szokássá vált fogásuk miatt, miszerint, hogy a legfontosabb ügyeket maguk dönthessék el, az országgyülésre annak határnapjánál 15—20 nappal is később jőnek, midőn a szegényebb nemesség, költség hiánya miatt, miként

[1]) Ld erről bővebben : A honvédelem történetének vázlata, czímű munkámat az akad. évkönyv. és kisebb tört. munkáim I, 149. kövv.

1492. az utolsó kriályválasztáskor is történt, haza menni kénytelen. Ez okból rendeltetett, hogy ezután négy napon túl senki se várassék, s akkor a jelenlevők bármi fontos ügyben is érvényesen végezzenek.

A gyülés végén a nádori hivatal is betöltetett Szapolyay István személye által. Még ezelőtt történt, hogy Várday Péter kalocsai érsek, a királynak Beatrixxal való házasságát is szőnyegre hozta; mert a királyné ismét igen sürgette az igéret teljesítését. Mint előre látható vala, a rendek Ulászlónak ezen magtalan, cselszövényes asszonynyal való házasságában már csak azért sem egyeztek meg, nehogy örökös nélküli halála Miksának nyisson a trónra útat. Beatrix így elutasítva sem szűnt meg sürgetni a nápolyi király, s a pápa által a házassági igéret teljesítését; de vágya nem teljesedett a fondor nőnek, ki Mátyás tanácsait és rendelkezéseit megvetvén, egyik főoka volt, hogy a nagy király nagy reményű fia mellőztetvén, a tehetetlen Ulászló ült a trónba.

Míg a rendek a törvények felett tanácskozának, a király követeket küldött volt Miksához, hogy ezt, ha nem is a süker reményében, legalább igérete szerint, a békekötés föltételeinek módosítására felhívja. A követek a törvénykönyv megalkotásakor még nem tértek vissza; miért a király, hogy a békeokmányt még egyszer a rendek elébe hozhassa, a törvénykönyv megerősítését a követek hazajöttéig akarta halasztani. Történt ezalatt, hogy More György két szekér török fejet hozott Budára azon csatából, melyben bátyja, Fülöp szörényi bán, egy a széleken kalandozó török hadat megvert volt[1]). Kivánt alkalom volt ez a nemességnek, mellőzni a pozsonyi béke újabb tárgyalását; s azon ürügy alatt, hogy a török az országot fenyegeti, daczára a király intéseinek, mielőtt a törvénykönyv formaszerint megerősítve kihirdettetnék, szétoszlott s felkelésre készült. E készület pedig újabb zavart támasztott; mert a nemesség azt kivánta, hogy mind-

---

[1]) Bonfin D. V. L. II, 702.

azon egyházi s világi urak is, kik az új törvényben, mint kü- 1492.
lön zászlóaljjal birók nem említtetnek, a megye zászlója alatt állítsák ki telekkatonáikat; mivel pedig az érdekelt urak ellenszegűltek, a nemesség fegyvert ragadt, s azok jószágait pusztítani kezdé. A király ezért keserű szemrehányást tett a nemességnek, hogy így hálálja meg jóságát, melylyel nemcsak régi szabadságait helyreállította, hanem azokat újakkal is szaporította, minőket soha egy királytól sem várhatnak. S e fölött „még békét is szereztünk számotokra, úgymond, minőnek ember emlékezete óta nem örvendhettetek". Igérvén aztán, hogy a homályos új törvényczikket (a 21-diket), mely e zavargásra okul szolgált, a jövő országgyülésen bővebben értelmezendi, minden további zavargást hűtlenségi büntetés alatt megtiltott [1]).

A csend végre helyreállt a megyékben, a nemesség mindenütt szétoszlott. De a veszély, melyet elébb a nemesség csak azért híresztelt, hogy annak ürügye alatt az országgyülésről hazamehessen, nemsokára tényleg beállt. A török Szörény várát vívni, s onnét a temesi tartományt dúlni kezdé. Szerencsére az alföld nem vala készületlen. Czobor Márton, kit a kormány még a múlt évben küldött volt a szultánhoz, hogy a lejáró fegyverszünetet meghosszabbíttassa, miután Bajazedtől hosszasan letartóztattatott, juniusban azon hírrel tért meg, hogy az ország nemsokára megtámadtatást várhat a törököktől, mert Bajazed csak azon föltétel alatt volt volna hajlandó meghosszabbítani a fegyverszünetet, hogy a zsákmányló török hadak a német tartományokba bántatlanúl mehessenek keresztűl Tótországon. E hírt Szörény megszállása csak néhány hét múlva követvén, Kinizsy elég időt nyert a fekete-sereget az alvidékre vezetni; melylyel aztán a török hadat megvervén, s foglyait iszonyú kegyetlenséggel kivégeztetvén, a várat fölmentette [2]).

[1]) Az oklevélben, melyet Kovachich: Suppl. ad Vest. Com. II, 288. Katona XVII, 284. közöl, az évszám 1492-re igazítandó.

[2]) Bonfin: Dec. V. Lib. III, 703. Istvánfy 25.

1492.

A fekete sereg eltörlése.

E diadal után azonban maga a Szeged tájára szállított fekete-sereg is nyugtalankodni kezdett, rég elmaradt zsoldja miatt. Pusztításairól annyi panasz érkezett Budára, hogy a kormány végre rendeletet küldött Kinizsyhez, fenyítené meg a rakonczátlanokat. Kinizsy, mintha a török ellen készülne, egy erős hadat és nagyszámú kaszás népet gyűjtött össze az alföldi megyékben. A fekete-sereg azonban korán értesült szándékáról, s Halas mellett megerősített táborba szállott. De oda is követte őket Kinizsy, s miután kaszás népét jobbról s balról cselbe állította, lővészei s lovassága által addig ingerelte a feketéket, míg azok táborukból kimenvén, az előttök megfutamlott támadókat űzőbe vették. A futamlást mind-addig színlé Kinizsy, míg a feketehad jó messze eltávozott táborától; ekkor azonban futó hadát megállítá, s míg maga nehéz lovasságával a lázadók közé vágtatott, őket egyszersmind a kaszások által is minden oldalról körül fogatta. A lázadók, kiknek lovai a kaszásoktól igen sokat szenvedtek miután közőlök négy, mások szerint hétszáz elesettt, végre megadták magukat. Kinizsy ezután a bűnösebbeket fölakasztatta. A vert hadnak, melyet a király teljesen feloszlatottnak nyilatkoztatott, egyrésze a királyi, nádori s más tiszti zászlóaljakban lépett szolgálatba; a többiek, mintegy háromezeren nemzetiségökre csehek, morvák, miután esküvel fogadták, hogy e vereségökért boszút nem állanak, Haugwitz hadnagyokkal Ausztriába mentek, s Morva szélein emelt erősségeikből mindaddig űzték dulásaikat Ausztriába, mígnem 1493 folytában ott is megveretvén, részben kivégeztettek, részben szétverettek[1]). Ez lőn sorsa Mátyás győzhetetlen, világhírű fekete-seregének, mely pontosan fizetve s kellő fegyelemben tartva, a királyi széknek az oligarchiai féktelenkedés ellen legerősebb támasza, az országnak a török becsapásai ellen állandó, biztos véde maradhatott volna.

---

[1]) Bonfin e. h. 704. Istvánfy e. h. 26. De Roo: Hist. Austr. Lib. X. Tubero, e. h. 184.

1492.

II.

A király gyarlósága.

Ulászlónak, ki gyávasága, tunyasága miatt már a csehektől is nem egy ízben gúnyt, megvetést tűrni kényteleníttetett, az új korona sem változtatta meg lomha természetét, nem támasztott erélyt tehetetlen lelkében. Miként előbb Prágában, úgy most Budán is csak Dobzse kedvencz szavával igazgatta az államgépet. Itt pedig még önfejűbb, féktelenebb alattvalókra talált, mint a csehek. Az urak, kik épen azért választották őt királyuknak, hogy alatta a fejedelmi hatalomtól nem korlátolva, széles uradalmaikban kényök, kedvök szerint élhessenek, hamar éreztették vele, hogy hódoló engedelmességökre ne tartson számot, s hogy királyi tekintélyét csak addig tartandják tiszteletben, míg őket szabadosságukban nem gátolja. Az urak e szellemének már 1492-ben is számos nyilatkozatait tapasztalhatta Ulászló. Erre mutat az, hogy miután atyja, Kázmér lengyel király, meghalt, a lengyel trónt nemcsak önként átengedte erélyesebb öcscsének Albertnek, hanem Budára jött követeivel decz. 5-kén (1492.) egy titkos szövétséget is kötött „azon féktelen alattvalóinak megzabolázására, kik kellőleg nem engedelmeskednének, vagy tán épen föllázadni, s a királyi korona jövedelmeit és jogait bitorolni merészkednének [1]."

Gyönge királyok udvara rendesen színhelye a hatalomra vágyók fondorlatainak. Budán most hárman voltak, kik a renyhe király nevében gyakorolni vágytak a főhatalmat: Bakacs Tamás kanczellár, s Dóczy Orbánnak az év elején történt halála következtében egri püspök, Szapolyay István nádor és Báthory István országbiró s erdélyi vajda. Az ura tehetetlenségét kizsákmányolni legjobban értő, ravasz, álnok Bakacs és a gőgös, indulatos Báthory közt nem sokáig állhatott fen a békesség. Bakacs, hogy vetélytársát megbuktassa, kéz alatt a székelyeket, szászokat bujtá fel, vádolnák be a

[1]) Dogielnél I, 86. Katonánál XVII, 526.

1492. király előtt a kegyetlen, zsarnok kormánya miatt különben is utált vajdát. Az izgatás ennélfogva könnyen czélt ért, s az erdélyiek, bár őket a vajda avval fenyegette, hogy két feje legyen annak, ki ellene szót mer emelni, hogy az egyiket elvesztvén, a másikat tehesse nyakára, őt végre mégis bevádolták. Bakacs most arra birta a királyt, rendelne Báthory mellé vajdatársat, nem kételkedvén, hogy a gőgös úr készebb lesz tisztéről lemondani, mint azt mással megosztani. Ebben maga a ravasz püspök is megerősíté Báthoryt, avval biztatván őt, hogy ha lemondását beadja, a király őt Erdélyben e veszélyes időben, midőn ott a török minden órán becsaphat, nem nélkülözhetvén, kénytelen lesz rendeletét megmásítani. A csel sikerűlt: Báthory e reményben csakugyan beadta lemondását, melyet aztán a Bakacstól vezérlett király azonnal el is fogadott. A kijátszott úr tombolt dühében, s hogy viszont Bakacsot megbuktassa, az országtanács tagjai közt hevesen kezdett izgatni, hoznának végzést, mely szerint a kormánytól valamennyi pap elmozdíttatnék. De ezt kivinnie nem sikerűlt, s mérgében, búvában nemsokára meghalt[1]). A kormányt ezóta majdnem kizárólag a király szívét egészen kezében tartó Bakacs igazgatta: legfölebb Szapolyay nádornak engedvén abban annyi befolyást, hogy őt maga ellen föl ne haragítsa. Hogy hatalmának a tartományokban is támaszt szerezzen, nemcsak Erdélyre, hanem Tót- és Horvátországra nézve is azon rendeletet bocsáttatá ki a király által, hogy ezentúl minden tartományi kormány két egyén által kezeltessék[2]); minek következtében Báthory példája szerint a régi bánok lemondván, mindenütt a kanczellár barátaival pótoltattak. Erdélyben Losonczy László és Drágfy

---

[1]) Tubero: Lib. V. §. II. és III. Schwandtnernél II, 186. köv. Engel: Gesch. der Nebenl. III, 41.

[2]) Spargitur fama regem universis regionum ac locorum praepositis collegam additurum; idque quibusdam in locis extemplo effectum est. Tubero e. h. 177. köv.

Bertalan, Tótországban a szintén lemondott Corvin János helyébe Derencsényi Imre és Lábotlani[1]) János neveztettek ki vajdákká és bánokká. 1493.

Még nem foglalták el az új vajdák Erdély kormányát, midőn a törökök az alkalmat felhasználva, s Radul havasali vajda által is segítve, az 1493-ki februárban a tartományra törtek. De Telegdy István alvajda emberűl megfelelt tisztének. Míg ugyanis a török, martalékvágyától ragadtatva, a tartományba mind belebb nyomúlt, Telegdy hátok mögött a székelyeket és szászokat a verestoronyi szorosnál, merre a rablóknak visszamenniök kelle, nagy számmal összegyűjté, s a visszatérő Alibéget egy véres csatában megvervén, minden zsákmányától és foglyaitól megfosztotta[2]). Török becsapások.

De a mily szerencsével itt Telegdy, oly szerencsétlenűl harczoltak az új bánok 1493 nyarán Horvátországban. Míg Derencsényi és Lábotlani a Frangepánokkal, kikkel már Corvin Jánosnak is sok baja volt, viszálkodának, Jakup bosnya bég nyolcz ezernyi lovassággal a tartományon keresztűl a karantán földre nyomúlt zsákmányolni. A közveszély egyesíté a viszálkodó urakat, s a visszatérő török hadnak Ubdina mellett útját állták, de szerencsétlenűl: ötezer magyar s horvát, köztök Derencsényi fia és testvére, Frangepán János, Blaskovics György s több más úr halva maradt a csatamezőn. Magát Derencsényit és Frangepán Miklóst fogva vitte magával a győzedelmes Jakup. A szerencsétlenség hírét vévén, a tartomány bánjává Kanizsay Lászlót nevezte ki Ulászló[3]).

Miksa római király, a múlt 1492-dik évi gyülés után

---

[1]) A Both és Labothlani nemzetség ugyanaz, mint Both Endre medvevári kapitánynak egy, az 1490-ki decz. 8-kán kelt, s a csász. titkos levéltárban őrzött leveléből látszik.

[2]) Bonfin e. h. 706. A brassai templom fölirata Schwandtnernél I, 887.

[3]) Bonfin e. h. 707. Istvánfy Lib. II, 29. köv. V. ö. Hammert I, 642. Szerinte a bán fia és testvére Jakup által fejeztetett le.

1493. is többször sürgette Ulászlót, ügyekeznék valahára a rendek által is megerősíttetni a pozsonyi békekötést, mely neki a magyar örökösödést biztosítá. Fridrik császár az 1493-ki aug. 19-kén meghalálozván, eltakarítására Ulászló Bakacs Tamást és Bánfy Miklóst küldé Bécsbe követekűl, mint látszik, egyszersmind azon utasítással, hogy Miksától kieszközlenék, egyeznék meg a pozsonyi béke megerősíttetésének elhalasztásában. De hasztalan: Ulászló kénytelen volt Sz. Mihály napjára gyülést hirdetni, melyen a rendektől a pozsonyi békekötés megerősítését kieszközölné. Ez roszabb időben nem történhetett volna Ulászlóra nézve, mint most, midőn az ubdinai csatavesztés, s a mind inkább eláradó oligarchiai zavargások az országot panaszszal tölték el a henye király munkátlansága ellen. Az összegyűlt rendek elégületlensége annál hangosabban nyilatkozott, mennél elevenebb volt még a Mátyás erőteljes kormánya alatt uralkodott rend és törvényesség emlékezete. A rendek ezen elégületlenségét titkon Szapolyay nádor és Újlaky Lőrincz is ápolták, kik egymással nem rég szoros szövetséget kötöttek, melynek föltételei közé tartozott, hogy ha valamelyikök fiú örökös nélkül halna el, annak minden javait az életben maradt örökölje[1]). E két úr most Újlakynak a sz. György-téren létező nagy palotájában a rendek főbbjeivel gyülekezeteket tarta, melyeknek czélja volt egyrészről Miksa király örökösödésének elismerését, mit a király minden módon sürgetett, megtagadni, másrészről a királynál mindenhatóvá lett Bakacsnak egy erős ellenzéket alkotni. Újlaky azonban, ki Ulászlót még a boroszlói táborozás idejéből gyűlölte, ezen értekezleteket mindinkább maga a király ellen fordítja vala, ki ellen panaszkodni a hazai állapotok bőséges okot nyujtottak. Egy ily gyülekezetben keserű vád emeltetett a király ellen, hogy henyesége által, melyben az ország ügyeivel mitsem gondol s idejét hivalkodva tölti, az országot

Országgyülés.

---

[1]) Kovachich: Scrip. Min. I, 44.

veszélybe sülyeszti; a közjövedelmeket hasztalanságokra költi, Morvát, Sléziát, a szerződés sérelmére, nem magyarok által kormányoztatja stb. Jelen volt e gyülekezetben a nádor is, ki aztán a többiek által felszólítva, e vádakat maga adta elő a királynak, Ulászlót annál inkább sérté és haragítá a vád, mivel az épen azoktól származott, kik ellen féktelenkedéseik miatt ezer volt a panasz. Haragjában még némi erélyre is fel birt emelkedni, s válaszában minden közbajok miatt az urakat okolta, kiket a haza védelmére egyesíteni már több ízben hasztalan ügyekezett[1]), s kik e fölött még a királyi jövedelmeket is oly annyira megrövidítik, hogy mióta a magyar trónt bírja, harmad év alatt 40 ezer arany alig folyt be az ország jövedelmeiből kincstárába, s nemcsak királyi udvarát, de még az ország védelmét is Csehország jövedelmeiből kénytelen annyira-mennyire ellátni. Ő kész a török ellen táborba szállni, mihelyt őt az ország rendei erre képessé teendik. 1493.

Pártzaj longások. Oligarchiai féktelenség.

De az egyszer felbujtott rendeket nem lehetett oly könnyen lecsöndesíteni; és minthogy a király válasza ellen, melyet sok részben maguk is valónak, igaznak érezni kényteleníttettek, nem volt mit felelniök, Fodor István szerémi püspöknek és Báthory Endre Szatmár és Szabolcs vármegyék főispánjának estek, kiket a nem rég elhalt koronaőrök Dóczy Orbán egri püspök és Báthory István országbiró, még életökben rendeltek volt helyetteseiknek a korona őrzésében, — és követelték, mondanának le tisztökről, melyre nem a király s rendek által választattak, okul adván, hogy az országos tisztségek ilyféle átörökítése veszélyt hoz az alkotmányra. Fodor és Báthory engedtek a felhivásnak, s

[1]) Van egy levele Ulászlónak Soprony városához, (Dat. Budae Sabb. prox. ante dom. Quadrag. a. d. 1493.), melyben tőle 2000 frt segedelmet kér a török elleni hadjáratra, melyet, mivel a török császár maga készül az ország ellen, ő, Ulászló is személyesen szándékozik vezetni. Soprony városi levéltár.

1493. október 17-kén a koronát ama 400 ezer aranyról szóló kötelezvénynyel, melyek Morváért, Sléziáért és Luzsiczáért váltságúl valának fizetendők, Visegrád várával átadták[1]). A korona Visegráddal most a két párt fejére Bakacs kanczellárra és Szapolyay nádorra bízatott, kik aztán haláluk esetére a maguk helyetteseivé Bakacs Ferencz budai prépostot és a hat éves Szapolyay Jánost nevezvén, a Visegrádba behelyezett várnagyaikat oly esküvel kötelezték, hogy kettejök parancsa nélkül a koronát senkinek, még a királynak s a rendeknek se adják ki[2]). A király válaszának azon pontja, melyben kijelenté, hogy mióta Magyarországon van, 40 ezer arany sem folyt be kincstárába, úgylátszik, nagyon elevenére talált az ország rendeinek; mert mielőtt a gyülés szétoszlott, a kincstárnokságról még Lukács csanádi püspököt is letétetni, s helyébe a dúsgazdag Zsigmond pécsi püspököt, a bányák bérlete által fejedelmi kincsek urává lett sváb Hampó fiát kivánták kineveztetni kincstartóul. A pozsonyi békekötés megerősítése, s evvel Miksa király örökösödésének elismerése most is végkép elmaradt; s a király kénytelen volt avval megelégedni, hogy az új tisztviselők: Drágfy erdélyi vajda, Kanizsay horvát bán és Czobor Márton nándorfehérvári bán titkon erősítették meg azt okmányaik által[3]).

A pártzajlongás, mely ekként az országgyülésen megkezdetett, azután mindinkább eláradt, s néhol nyilvános belháborúvá mérgesedett. Szapolyay nádor, hihetőleg boszúságból Corvin János ellen, hogy Bakacs pártjára állott, annak Zombor várát, Ozsvát zágrábi püspök pedig ugyanannak némely

[1]) Az ország rendeinek, s a királynak István püspök és Báthory Endre részére kiadott felmentő levele. Datum Budae Fer. 5-a prox. ante fest. b. Lucae evang. a. d. 1493. Lukács csanádi püspök itt még mint Summus Thesaurarius regis van aláírva. A császz. titkos levélt. eredetijéről, melyen az aláírók 36 pecsétje függ.

[2]) Révay : De S. Corona stb. Schwandtnernél II, 458.

[3]) A gyülés eseményeit leírja Bonfin e. h. 709. Istvánfy Lib. III, 32.

tótországi jószágait a király minden tilalmai ellenére erőhatalommal elfoglalták [1]). Újlaky Lőrincz a maga pártfeleivel titkos gyülekezeteket tartott, melyek, úgylátszik, Ulászló megbuktatására voltak irányozva. A pártos főúr beszédeiben nem egyszer ökörnek nevezte a királyt, kinek az utóbb fülébe is jutott. A gyönge Ulászló, e zavargásoktól megrettenve, az 1494-diki húsvét táján Lőcsén Albert testvérével személyesen találkozván, vele a pártos alattvalók ellen kötött szövetségét megujította [2]). De a bajokon ez semmit sem segített, nem, különösen, a kincstár szegénységén, mit a lőcsei összejövetel költségei még nagyobbá tettek. Ulászló tehát, hogy kincstárán némileg segítsen, Lőcséről visszajövet, Kassán az urakkal gyülést tartott, s koronázási levele ellenére, minden jobbágytelekre egy arany forint adót vetett [3]). De a nemesség ezen adót, mely országgyülésen kivül vettetett ki, alkotmánysérelemnek kiáltozá, s annál inkább meggátolhatni vélte annak behajtását, minthogy az egyedül az ő jobbágyait terhelte, az uraknak és a főpapoknak, kik az adót megajánlák, gondjuk lévén reá, hogy alóla a maguk jobbágyai kivétessenek. A zavargásban, melyet ezen adó behajtása támasztott, több adószedő agyonveretett; az erdélyi nemesség pedig egyenesen föllázadt. Ulászló e mozgalmak lecsillapítása végett Nagyváradról, hova a kassai gyülés után ment volt, személyesen megjelent Erdélyben. Látván, hogy a két vajda egymással megférni nem tud, Losonczyt főudvarmesterévé nevezte, vajdául magát a zordon Drágfyt hagyván. Ez aztán kegyetlen szigorúsága által nemcsak a zavargást lecsillapította, hanem a tartományra kivetett 60 ezer aranyat is, még a király ott mulatása alatt beszedette [4]). 1494.

---

[1]) Bonfin, Istvánfy e. h.

[2]) Bonfin Dec. V. Lib. IV, 714. Istvánfy Lib. III, 33.

[3]) Regestr. Proventuum regal. 1494. és 1495-ből Engelnél : Geschichte der Nebenl. I, 18.

[4]) Bonfin e. h. 718.

1494. Ulászló ezután, hogy a múlt évi országgyülésen szemére hányt munkátlanság vádját magától elhárítsa, s az adókivetés szükségét igazolja, Erdélyből Temesvárra, onnan pedig Péterváradra ment, és a múlt évi szélhűdése által már szavától is megfosztott, vén Kinizsy és Drágfy vajda által Szerbországba betörést intéztetett. A kaland jól sikerült, a sereg nagy martalékkal tért meg. E kaland után a törökök ostora, a rettenetes Kinizsy, — ki Báthory István halála óta az országbirói tisztet is viselte, november 24-kén meghalt, s halála minden további hadmunkálatot félbeszakasztott.

Újlaky megfékeztetése.

De erre egyéb ok is indítá Ulászlót. Míg ő Erdélyben időzött, a törökök Tótországban kalandoztak, s Újlaky Lőrincz a velök való egyetértésről vádoltatott. A vád annál könnyebben talált hitelre, mivel Újlaky a múlt 1493-dik évi országgyülésen zavargásai miatt a haza ellenségének itélt Kis-Horváttal összeszövetkezvén, a kalocsai, pécsi és szerémi püspökök jószágain többféle hatalmaskodást követett el, s a király parancsainak, kit rendesen ökörnek nevezett, engedelmeskedni átalában nem akart. Most tehát Ulászló példásan megbüntetni szándékozott a féktelen oligarchát. Mindenekelőtt maga elébe idézte őt, s mivel meg nem jelent, Drágfyt haddal küldé ellene; ki aztán több várát meg is vette. A király maga e közben Horvátországba ment, s annak rendeivel a tartomány védelméről tanácskozván, bánná ismét Corvin Jánost nevezte ki. A váraiból egymás után kiszorított Újlaky ezalatt szövetségesét, Szapolyay nádort szólítá segélyre. És, annyira elenyészett már a királyi tekintély, hogy a büszke nádor csakugyan felhívni bátorkodott a királyt: hagyna föl a herczeg zaklatásával, s ha mi panasza van ellene, bocsátaná rendes törvényszékre. De Bakacs tanácsai némi erélyt adtak most Ulászlónak, válaszában Szapolyaynak is szemére hányta elkövetett hatalmaskodásait s tudtára adta, hogy tőle is más viseletet vár, ha kegyét megtartani kivánja. Újlakynak pedig megizente, hogy az általa annyiszor emlegetett ökörnek már van egy nagy szarva, s a másik

is nő naponkint, miszerint reméli, hogy elleneit ezentúl két szarvval fogja megalázhatni. De Szapolyay jól tudta, honnan származik Ulászlónak ezen épen nem természetes erélye, s daczczal azt végre is megtörni remélvén, újabban is ráizon a királyra, szűnjék meg a háborútól; sőt midőn Ulászló, harczát a herczeg ellen az 1495-ben is folytatva[1]), az új temesi főispán Som Józsa által Németújvárban magát Újlakyt is ostrom alá fogatta, a nádor még fenyegetőbb állásba helyezte magát, s néhány vármegyét is felbujtott a herczeg védelmére[2]). Bakacs nem tartá tanácsosnak még tovább is ingerelni a hatalmas nádort, minélfogva a király is hajólt a megtört Újlaky kérelmére, s őt menvéddel ellátva, Pécsett maga elébe bocsátotta. A bűnbánó Újlaky minden zavar miatt Beriszló Bertalan vránai pörjelt okolta; miért az rögtön elfogatott, s miután reá több, valóban iszonyú bűnök bizonyodtak be, vasra veretvén, börtönbe záratott. Újlaky kegyelmet nyert; de javainak visszaadása a jövő országgyülésre halasztatott[3]). — April elején Ulászló visszatért Budára, hol reá török követek várakoztak. — A király ugyanis a Szerbországba intézett hadjárat után More Pétert békekötés végett Konstantinápolyba küldé. Bajazed, másfelé lévén elfoglalva, az ajánlatot örömmel fogadta, s Moreval maga is követeket küldött Ulászlóhoz. A megkötött béke három évre szólott. 1495.

A király mindjárt hazatérte után országgyülést hirdetett máj. 9-re, szándéka lévén azon számot adni tetteiről, s különösen az Újlaky ellen viselt harczáról, hogy úgymond, rágalmazóit elnémítsa. De Bakacs kanczellár, Zsigmond Országgyülés.

---

[1]) Január végén 1495-ben Sz. Mihályban időzött Ulászló, s onnan inté Soprony városát (Fer. 2-a prox. p. fest. Conv. S Pauli ap. a. d. 1495.), hogy a jelen zavarokban városuk védelmére ügyeljenek, s ha mi újat hallanak, azt rögtön tudassák Pogány Péter pozsonyi főispánnal, hogy ezáltal maga is tudósíttathassék. A Soprony városi levéltárból.

[2]) A király levele e megyékhez. Katonánál : XVII, 696.

[3]) Bonfin e. h. 711. kövv. és Dec. V. Lib. V, 725. Istvánfy Lib. III, 35. kövv.

1495. kincstartó, s kire különösen hallgatott, Bornemisza János, nehogy a királyi tekintély, ha tettei a közönség itélete alá bocsáttatnának, még nagyobb csökkenést szenvedjen, őt e szándokáról lebeszélték. E helyett az adóról tétetett előadást, kivánván a rendektől, adnának neki minden telektől egy arany frtot. De evvel darázsfészekbe nyúlt a király. A nemesség képviselői — tizen minden megyéből — nagy zajt ütöttek, hogy a múlt éven, egyedül a főrendek tanácsából kivetett adó által is megsértettek a törvények; a főnemeseket éles kifejezésekben vádolták, hogy jószágaikon a maguk számára szedik a közjóra fordítandó adót, a kir. jövedelmeket lefoglalják, a kincstárt kifosztják, a nemességet mindenkép zaklatják; a rendes adónál tehát (1 aranynál 5 telek után) egy fillérrel sem akartak többet adni, és követelték, hogy az 1492-ben félbeszakasztott gyülésen alkotott törvények újra vizsgálat alá vétessenek. A király s az urak, kitöréstől tartva engedtek, az adó ügyének újabb fölvételét akkorra halasztván, midőn majd a nemesség, a gyülésezésbe belefáradva, szokása szerint, nagyobb részben széjjeloszlik.

Ezután a törvények alkotásához fogtak, melyek jobbára az 1492-kiekhez adalékúl, vagy magyarázatúl szolgálnak. Nevezetesbek a következők: hogy a király 100 teleknél többet egyszerre ne adományozhasson; a hűtlenségi bűnök felett egyedül az országgyülés mondjon itéletet, a hűtlenség fogalma átalában csak az alkotmány s a korona jogai ellen elkövetett vétségekre szoríttatván; hogy továbbá, az országgyülésekre a vármegyékből necsak néhány követ, hanem az egész nemesség hivassék meg; a gyűlésen a szavazatokat a a főajtónálló-mester szedje be, a főrendek pedig az ügyeket gyorsabban tárgyalják, nehogy a nemesség sokáig kényteleníttessék vesztegelni a gyülésen; hogy a vármegyék hatósága alól egy világi s egyházi úr birtoka se legyen kivéve stb. Míg ezen s több más törvények megalkottattak, egy hónap folyt le, s mint a király s urak előre látták, a nemesség jobbára szétoszlott; a még ott maradtak megvesz-

tegettettek, s így aztán az adó, — minden telekre egy arany 1496.
— a király kivánsága szerint annál készségesebben kivettetett, minthogy a király az alól, országgyülési költségeik fejében, most is kivette az urak jószágait. Újlaky ügyében semmi sem végeztetett, az a jövő novemberben tartandó gyülésre halasztatván; de Beriszló pörjel holtiglan tartó fogságra, Poky Péter [1]) pedig — ki miután Corvin Jánostól bajmóczi várnagygyá neveztetett, nemcsak a várat magának eltulajdonítani, hanem magát a herczeget is megölni szándékozott, — megnégyeltetésre itéltetett [2]).

Újlaky ügyében novemberben ismét összegyűlniök kellett volna az ország rendeinek; de az 1495 folytában dühöngő mirígyhalál miatt a gyülés elhalasztatott, a király pedig, hogy a ragályt kikerűlje, az ország külön vidékein tartózkodott, jobbára erdőkben, vadászva töltvén idejét. 1496 elején Valpóvárban időzött a király, s nem kis csodálkozással értesűlt, hogy a szelíd, jó indulatában minden eddig lefolyt zavargások közt sem változott Corvin János, oppelni és liptai herczeg, Lengyelországban hadat szed, s avval az országot megtámadni szándékozik. A tudósítás, úgylátszik, egyenesen Szapolyay nádortól érkezett a királyhoz, ki annak következtében útnak is indúlt Pozsony felé, a fenyegetett részek védelmét Szapolyayra bízván. A vád Corvin ellen nem volt egé-

---

[1]) Poky Péterről három eddig ismeretlen okmány létezik a szepesi káptalan levéltárában: 1. melyben Ulászló (ddo Budae die dom. p. p. fest. b. Francisci conf. 1490.) őt mivel Miksa pártjához állott, javaitól megfosztja, s ezeket Corvin Jánosnak adományozza. 2. Melyben Ulászló neki személyére s javaira kegyelmet ad ddo Budae fer. 3-a p. p. Dom. Quasimodo 1491. — 3. Melyben Turócz megye nemessége felszólítja őt, hogy miután hallják, quod in facto salium laborare velletis, ut sales polonicales libere vendere possemus — csak dolgozzék ez ügyben, készek lévén őt meg is jutalmazni. Dat. ad b. Virg. in Thurocz in f. b. Luciae Virg. a. d. 1493.

[2]) Bonfin Dec. V. L. V, 729. Istvánfy Lib III, 42. És a registr. Proventuum.

1496 szen alaptalan; ő csakugyan szedett némi hadat Lengyelországban, de nem a végre, hogy hazáját támadja meg ellenségesen, hanem, hogy magának elégtételt szerezzen a nádortól ama rablásokért, melyek által ez őt árvai, liptói, turóczi s más felvidéki javainak nagyobb részéből kiforgatta [1]. Kétségkivűl csak ezek visszavétele, s a telhetetlen nádoron veendő boszú volt a herczeg czélja, mit azonban nem érhetett el. A király Szapolyay tudósításai után azt hivén, hogy a herczeg ellene lázadt föl, a felvidéki városok és megyék haderejét Szapolyay zászlai alá parancsolá [2]. Oda küldettek azon többi hadak is, melyek a tavasz folytában a törökök ellen szedettek volt, kik ez időben a Jaiczától nem messze fekvő Szokol várát elfoglalván, fegyveres néppel rakták meg, s a temesi tartományba is betörvén, több várost és helységet kiraboltak és felgyujtottak. Szapolyay nem is késett szétverni Corvin Jánosnak különben is fegyelmetlen, gyülevész hadát. A király csak utóbb, Pozsonyban időzése alatt értesűlt a dolgok valódi állásáról s minden nehézség nélkül megbékűlt a herczeggel. A békeszerződés megkötésére Ulászló azt kivánta, hogy János herczeg személyesen menjen fel Budára; de ez nem bízott az ellenségeitől környezett király szavában, ki aztán két püspököt küldött ki a viszály teljes kiegyenlítésére [3]).

A Pozsonyban töltött húsvéti ünnepek után [4]) Budára

[1]) Az említett Registr. Proventuum regal. (Engelnél : Gesch. der Nebenl. d. U. R. I.) több tételei mutatják, hogy Corvin javai az említett megyékben 1495-ben már mind Szapolyay kezén voltak.

[2]) Katonánál XVIII, 29. kövv.

[3]) Marino Sanuto. Történ. Tár XIV, 5.

[4]) Onnan kelt még húsvét utáni szerdán (Dat. Posony fer. 4-a p. fest. Resurr. dom. a. e. 1496.) egy érdekes levele, melynélfogva „meggondolván, hogy Magyarországban még nincsenek olvasztók — vulgo Zagerhwthen — melyekben az ezüst a réztől elválasztatni szokott, mi mégis, a népnek munkát adván, javára válnék az országnak; azért tehát anyjának Erzsébet királynénak, és öcscsének, Albert királynak ajánlatára, Bethlenfalvi Thurzó János krakói polgárnak s polgármesternek

ment a király, hova a mirígyhalál megszüntével országgyü- 1496.
lést hirdetett. Főczélja most is az adó lévén, mivel tapasztalá, hogy azt a nemességtől, midőn ez a gyülésre nagyobb számmal jelenik meg, oly nehéz megnyernie, ellenére a múlt évi törvénynek, minden megyéből csak két képviselőt hivott meg; de most még ezekkel sem boldogúlhatott. Mindenekelőtt Beatrix ügye vétetett tárgyalás alá, ki Ulászló házassági igéretének teljesítését sürgetendő, maga is átjött Esztergamból, hol unokaöcscsénél, Hyppolit érseknél tartózkodék. A gyülés végzése szerint a magtalan nő végkép elutasíttatott követelésével. Beatrix e végzésben, ha kissé mélyebb kedélyességgel bír, Isten boszúját láthatta volna Corvin János ellen elkövetett bűnéért; de ő még azután sem nyugodott. Még azon évben Bécsbe távozván, a pápát kezdé újabban sürgetni, parancsolna reá Ulászlóra, hogy teljesítse ténylegesen is lekötött szavát [1]).

Ezután az adóra került a sor az országgyülésen. A király a végvárak jobb karba állíthatása végett ismét egy-egy aranyat kivánt minden telektől. Támogatta az adófölemelés múlhatatlan szükségét a főkincstárnok is, Zsigmond pécsi

azon érdemei fejében is, melyeket iránta s az ország iránt különféle módon szerzett, neki és György fiának s örököseiknek megengedi, hogy Besztercze körül, vagy a hol nekik alkalmasabbnak látszanék, olvasztókat állíthassanak, s az általok bírt vagy bírandó, bérlett vagy bérlendő bányákból nyert érczet azokban felolvaszthassák, és ezen választókat más örök birtokaik gyanánt bírhassák. Minthogy pedig az ilyféle olvasztókban nyert ezüst sehol a világon nem szokott a fejedelmi kamarákba beadatni (?), nehogy idővel az ezüsttartalmú réz akár a királyok, akár a királynék, vagy mások által a nevezett Thurzó János és György vagy örököseik kárára lefoglaltassék: ezennel rendeli, hogy a kamara tisztjei őt és örököseit az általok így nyert ezüst kiadására soha se kényszeríthessék, sem az ezüsttartalmú rezet le ne foglalhassák. (A bécsi csász. titk. levéltár eredetijéről.) Ezen adomány vetette meg a nemsokára oly hatalmassá lett Thurzó nemzetség roppant gazdagságának alapját. Mint alább látandjuk, ezen ezüst miatt nagy pöre támadt a Thurzóknak, s a velök társaságban volt Fuggereknek, II. Lajos alatt, a kamarával.

[1]) Pray: Annal. IV, 332.

1496. püspök, előadván, miképen a múlt évben mindamellett, hogy telkenként egy arany frt szedetett be, a kiadás 3000 aranynyal haladta meg a bevételt; s aztán vihart sejtve, lemondását is beadta. A nemesség erre nagy zajt emelt a rosz kezelés, a közjövedelmeknek magán czélokra fordítása ellen; mert nem maradt előtte titokban, mi czélokra szivárog nagy része a közpénzeknek: hogy például, a nem rég meghalt Bálint nagyváradi püspök legénységének ruházata a közkincstárból fizettetett, hogy a nyitrai püspök a királytól egy infulára 120 aranyat csalt ki[1]), s átalában kormánypártiak s ellenzékiek egyaránt károsítják, fosztogatják a közkincstárt. E tékozlások ellen kikelvén, a nemesség szemrehányásokat tőn a királynak, hogy koronázási esküje ellenére, mindig fölemelt adót szedetett, mi hat évi kormánya alatt sok százezer aranyra megy; az ország pedig nem tudja, nem látja mire fordíttatott a tömérdek pénz. Midőn pedig a király erre hirtelen azt válaszolná, hogy az ő kezébe eddigelé alig jutott több 60 ezer aranynál, a nemesség indulata viharosan kitört; a kincstár kezelőit hűtlenségről, csalásról vádolta, s őket szigorú számadásra szoríttatni kivánta. Bakacs kanczellár még nem volt ily súlyos körűlményekben, és nem is látott más módot a felingerűlt kedélyek lecsillapitására, mint a kincstárnokot, kire lemondása miatt úgy is boszankodott, feláldozni. A kincstári számadások tehát a váradi s nyitrai püspökök, Losonczy László zászlós úr és Bornemisza Ferencz megyei képviselő által megvizsgáltattak; és miután a rendetlen számadásban egynémi hiány, — mintegy 10 ezer aranyra menő — valóban találtatott, Zsigmond püspök, Dombay Imre alkincstartóval együtt elfogatott, s a nemesség rivalgó örömzaja közt börtönbe záratott. A püspök aztán 400 ezer arany lefizetésére itéltetett; Dombay pedig, nem fizethetvén, Temesvárra vitetett fogságba. A nemesség nagyobb része e közben széjjeloszlott hangosan kiáltozva, hogy most van már igazi királyuk; a főrendek azután a még ott

[1]) Registr. Provent. Engelnél e. h. I, 155.

maradtakkal megajánlották a kivánt adót[1]). Fenforgott a gyülésen Újlaky ügye is; de jószágait a megtört, megalázott úr, úgylátszik[2]), csak az év végo felé, egy országtanács végzése által s oly föltétel alatt nyerte vissza, hogy azok, ha magtalanúl halna meg, ne Szapolyayra, mint a két úr magánszerződése tartá, hanem a koronára szálljanak. 1496.

Még az országgyülés folytában[3]) követség érkezett a királyhoz Csehországból, őt egyebek közt kérvén, jőne valahára cseheit is meglátogatni. A király e kérelmet csak 1497 tavaszán teljesíté[4]), távolléte idejére — mert Bakacs is vele ment — Szapolyay nádorra bízván az ország kormányát. Az oligarchiának most még tágasabb tér nyilt a féktelenkedésre[5]), s a nemesség és nép nyomorgatására. A nemesség, már a miatt is boszús lévén, hogy a főnemesek az adó- s több más fontos érdekű kérdéseket, melyeknek az országgyülésen kell vala tárgyaltatniok, egy idő óta csak az országtanácsban szokták eldönteni, midőn magát általok személy- és birtokjogaiban is sértetni érezné, még ingerültebb lőn ellenök, s a hatalmaskodásaikat tűrő gyönge kormány ellen. E körülmény annál nagyobb fontosságú volt, minthogy Sza- 1497. Zavargások.

[1]) Bonfin, ki e gyülés elbeszélésével be is fejezte történeti munkáját. Istvánfy Lib. III. 43. köv.

[2]) Ld. a kalocsai érsek ezen évi leveleit Praynál : Annal. IV, 270. Katona XVIII, 3. köv.

[3]) „Iisdem diebus" mondja az itt egyébiránt elég zavart Bonfin. 732. l

[4]) Brutus, Praynál : Annal. IV, 280. Katona : XVIII, 85.

[5]) Ennek számtalan példái közöl álljon itt egy : Alsólindvai Bánfy Miklós két jobbágya, Demecz vajda és Igercsevics György négyes fogatú szekéren gyapjút vitt a gyümölcsföldi vásárra — az eset Körös megyében történt —; de midón Dobru Rucha helység közelébe értek, Magas Miklós, Székely Jakab úr tiszttartója, őket a nyilvános úton fegyveresen megtámadta, szekeröket, lovaikat elvette, s nekik 50 arany forintnál több kárt okozott. Gyulay János és Bradách István albánok lev. Dat. Crisij fer. 4-a p. p. fest. b. Ladisl. rég. a. d. 1496. A bécsi titk. levélt. eredetijéről.

1497. polyay legalább alattomban, maga is a nemességgel tartott. A hatalmas oligarcha nem feledhette el, hogy az udvari párt az Újlakyval kötött szerződését megsemmisítette; s mi több, már neki is tervében volt, János fiának, a még mindig nőtlen király halála esetére, útat törni a koronához, mit, miként egykor Mátyással történt, leginkább a nemesség által vélt elérhetni.

Ulászló a nyár végén haza érkezvén, követeket küldött Bajazed szultánhoz, ki István moldvai vajdától segélyre hivatván, nagy hadat küldött volt Lengyelország pusztítására, Ulászló azt kivánta a törököktől, hogy miután Lengyelország őt, mint a boldogúlt Kázmér király első szülöttét még Albertnél is inkább illeti, a közte és Bajazed közt létező béke erejénél fogva, szűnjék meg háborgatni Lengyelországot, különben ő, Ulászló is kénytelen lesz hazáját védelmezni [1]. A követ útnak bocsáttatván, Ulászló novemberben országgyülést hirdetett, hogy a mind ingerűltebbé lett nemesség panaszait meghallgassa. Keserűen vádolta itt a nemesség az urakat, hogy nem az ország javát, hanem csak magán érdeköket hordják szívökön, s míg a nemességet és a népet végkép elnyomorítani törekednek, a királyt is meggátolják a sérelmek orvoslatában. A kölcsönös vádak azonban az ingerűltséget annyira felcsigázták, hogy a gyülés minden végzés nélkül oszlott széjjel [2].

1498. Országgyülés. A következő 1498-ki év april 24-kén nagyobb sükerrel nyittatott meg s folyt le az országgyülés. A nemesség most mind számra, mind erélyre nézve hatalmasan lépett föl, s miként a megalkotott törvények tanúsítják, a kedvét kereső Szapolyay nádor segedelmével teljesen győzedelmeskedett, szintúgy az udvari párton, mint az oligarchián. Ime a törvények fontosabbjai:

Az ország meggyűlt bajos ügyeinek rendezésére a kö-

[1]) Praynál: Annal. IV, 274.

[2]) Ld az 1498-ki törvénykönyv előszavát.

vetkező négy esztendő alatt évenként tizenöt napig ország- 1498.
gyülés tartassék, melyre az egész birtokos nemesség mindig megjelenjen, az egy telkesek pedig tizen egyet küldjenek maguk közől; azontúl minden harmadik évben tartatván meg az országgyülés. Azon törvény, mely szerint a király adományozási joga csak 100 telekre szoríttatott, mint a királyi felséggel meg nem férő, eltörűltetik; de ő felsége javakat csak honiaknak adományozhasson. Az ország főtörvényszékén a rendes főbirákon kivűl két főpap, két zászlós és az ország négy kerületéből 16 nemes legyen jelen; ezen nemesek a kincstárból illő díjt húzván. Az országtanácsban valahányszor az fontosabb s az egész országot illető tárgyak felett intézkedik, e nemesek közől nyolczan mindig jelen legyenek. A koronát ezután világi urak őrzik [1]). Ha a király örökös nélkül halna meg, a királyválasztó gyülésbe idegen fejedelmek követei, kik a választók közt pártokat kelthetnének, be ne bocsáttassanak; a nemzet fogja tudni érdekét, s a szerint oly királyt választani, ki a trónon becsülettel megülhessen [2]). Két vagy több javadalmat ugyanazon egyházi személy ne birhasson; kik már többet tartanak, egyen kivűl a többit bocsássák ki kezeikből [3]). Egyházi személyek világi jogú javakat se pénzükön, se királyi adományúl ne szerezhesse-

---

[1]) E törvényben Szapolyay befolyására ismerünk, ki azt részint Bakacs daczára, részint fia reményeinek szilárdítására alkottatta.

[2]) Ez ismét Szapolyay müve, fia érdekében, Miksa király igényei ellen intézve.

[3]) Ezt ismét az ellenzék Bakacs ellen alkotta, ki Hyppolit herczeget reá kényszeríté, hogy vele az egri püspökségért az esztergami érsekséget fölcserélje, s az érsekségen felül még mintegy 20 javadalmat birt; és mégis önkényes adót vetett az esztergami kisebb papságra, (mit, úgymond, az 1204-ki zsinat neki megenged), hogy esztergami palotáját újra befödesse, székes templomába új orgonát tétessen, s érseki bulláját kiválthassa — egyházi átokkal fenyegetvén a 12 nap alatt nem fizetőket. Dat. Strigonii 12-a decemb. 1499. A szepesi káptalan levéltárából.

1498. nek; sőt zálogba se vehessenek[1]). A püspökök főispánságokat ne viselhessenek, kivéve, kiknek püspöksége e jogot a szent királyoktól nyerte. Egyszersmind a tized, az egyházi perfolyam, s az egyházi és világi törvényszékek közti viszony is szabályoztatott. Továbbá rendeltetett, hogy minden megyének külön világi főispánja legyen, s többet egy megyénél senki, még a temesi gróf se birhasson. Végre a honvédelmi rendszer tekintetében is több czélszerű törvény alkottatott. Egyebek közt, nehogy valamely zavargásra még ezután is okul szolgáljon, mint 1492-ben történt, ama kérdés: kik táborozhatnak saját zászlaik alatt vagy a zászlósokkal, és kik kötelesek telekkatonáikat a vármegye zászlaja alá küldeni? — elhatároztatott, hogy banderiumot azontúl csak a király, a nádor, az országbiró, az erdélyi vajda, a horvát bán, a székelyek ispánja és a temesi gróf, kik a királytól arra díjat húznak —, továbbá, az egyházi rendből egyedül a püspökök, s a sz. mártoni, pécsváradi, szegszárdi és zoborhegyi apátok, s a titeli prépost és az esztergami, egri, pécsi, fehérvári, bácsi és erdélyi káptalanok —, a világi rendből végre 42 névszerint megnevezett úr vezessen ki; a többi mind egyházi, mind világi rendek ezentúl a vármegye zászlaja alá küldjék telekkatonáikat, a vármegyéhez szolgáltassák be az azok tartására rendelt adót is. A világi zászlósak banderiumaikat táborozásra köteles szabad jobbágyaikból és telekkatonáikból alkossák. Az egyházi zászlósak banderiumaikat jószág és tized jövedelmeik arányában[2]) állítsák ki. A nemzászlós egyháziak szinte mind javaik, mind tizedjövedelmeik

---

[1]) Itt mondatott ki először határozottan a „lex amortisationis“.

[2]) Az esztergami és egri főpap két-két banderiumot (az az 800, felében nehéz, felében huszár lovast), a kalocsai, váradi, pécsi, erdélyi, zágrábi főpapok egy-egy bander., a győri, veszprémi, váczi főpapok 200 lovast, a csanádi 100, a nyitrai és szerémi püspökök 50, a sz. mártoni, pécsváradi apát 200, a szegszárdi 100, a zoborhegyi és titeli 50 lovast, az esztergami, egri, erdélyi pécsi káptalanok külön 200, a fehérvári 100, a bácsi 50 lovast tartozott kivezetni.

arányában állítsanak vitézeket de a vármegyéhez, mi végett jövedelmeik összeirassanak. Minden más akár fő, akár köz- 1498.
rendű nemesek jobbágyaik száma szerint 36, (az alsó, török határszélek felé eső megyékben 24) telek után egy lovast küldjenek a vármegye zászlója alá.

A nemesség ezen visszahatása a kapzsi főpapság és a féktelen oligarchia ellen, mint időnként látni fogjuk, hosszan folyt még azután is. Az országgyülések a következő években számos, jobbára igen czélszerű törvényeket alkottak a Mátyás halála óta mindinkább száműzött rend és törvényesség helyreállítására. De ezekről is el lehet mondani a római íróval, hogy a törvények sokasága a köztársaság beteg voltára mutat. A sok üdvös törvény csak megalkottatott; de a gyönge kormány azoknak tekintélyt, végrehajtást szerezni, s a hatalmas, féktelen oligarchiát azoknak intézkedései szerint korlátok közé szorítani nem volt képes. A nemesség, rendesen nagy számmal jelenvén meg az országgyülésekre, a törvényalkotásban jobbára győzött ugyan; de diadala csak irott áldás maradt, melyet a fékezetlen oligarchia az életben jobbára kinevetett.

III.

A követ, kit Ulászló Lengyelország békéje végett a 1499.
múlt évben Konstantinápolyba küldött, sikeretlenűl járt: a törökök újabban is betörtek Albert király birtokaiba. Ez tehát Zsigmond testvérének kiséretében követeket küldött Budára, kik Ulászlóval a török ellen szorosabb szövetséget kötnének. A föltételek részletesebb meghatározása végett Vitéz János veszprémi és bécsi püspök, Bánfy Miklós, Both Endre és Czobor Imre azután Krakóba mentek, s a szövetséget ott 1498-ki jul. 20-kán meg is kötötték, abba István moldvai vajdát is belefoglalván [1]). De bár e szövetség a következő évi

[1]) Az okmány Katonánál XVIII, 163.

1499. áprilban újabb okmánynyal is megerősíttetett[1]), az 1499-dik év is lefolyt a nélkül, hogy részünkről nagyobb hadjárat intéztetett volna a török ellen. Csak Corvin János herczegről találjuk feljegyezve, hogy a martalék végett becsapkodó török hadakat Szebenico táján és saját birtokaiban, megverte[2]). Ez év végén, karácson napján fejezte be fényes életpályáját Szapolyay István, kit jeles hadvezéri tulajdonai, s a közdolgok nem mindennapi ismerete, éles, ravasz esze és erélye — mely a gyöngébbek irányában nem egyszer vált hatalmaskodássá — egyszerű esztergami hadnagyból szepesi gróffá, s az ország nádorává emeltek. Hitvesétől, Hedvig született tescheni herczegnőtől, három kiskorú gyermeke maradt, János, György és Borbála. A haldokló apa ezek sorsát, örökségét a nyugtalan korban biztosítandó, végrendeletében Bakacs érseket, Újlaky Lőrinczet, Szathmáry György veszprémi püspököt s alkanczellárt, Geréb Péter országbirót, Som Józsa temesi főispánt és Raskay Bálint főtárnokot választotta gyámjaikúl[3]). Megelőzte őt a halálban Thuz Osvát zágrábi püspök, kora főpapjainak egyik legjelesbbike, kinek hazafiúi érzelmeit egyebek közt végrendelete is tanúsítja, melyben Jaicza, Nándorfehérvár, Szörény és Szabács végvárak erősítésére 32 ezer aranyat hagyott, mintha előérzette volna a veszedelmet, mely e végvárakat a közel jövőben érendi[4]).

1500. A törökökkel való háborúskodás tekintetében 1500-ban ismét egy lépés történt. Velencze az ozmánok által nemcsak moreai birtokaiban, de már Friaulban is háborgattatván, ez év elején Ulászlót is társul hívta azon szövetségbe, melyet a pápával, a spanyol és franczia királyokkal kötött a török el-

Szövetség Velenczével a török ellen.

[1]) U. o. 179.

[2]) Ld Corvin levelét. Tört. Tár XIV, 31.

[3]) Ld érdekes végrendeletét Wagner: Annal. Scep. I, 148. s utána Katona e. h. 189.

[4]) Farlat. Illyr. S. V, 509.

len. A királyt a 100 ezer arany, melyet Velenczo a háború 1500.
folyta alatt évenkint fizetni igért, Bakacsot a kilátás, mely e szövetség által a bíbornoki kalap megnyerésére nyilt, az eleinte ellenkező országtanácsot pedig a követ, Giustiniani Sebestény által busásan osztogatott velenczei arany végre hajlandóvá tette az ajánlat elfogadására [1]). Hogy az ország rendeinek hozzájárulása is megnyeressék, Sz. György napra országgyülés hirdettetett a Rákos mezejére. A háborútól a nemesség sem volt idegen; de segedelmét azon föltételhez kötötte, hogy szabadságának sérelmei orvosoltassanak, s a múlt években megkezdett reformok folytattassanak. Így történt aztán, hogy mind az igazságszolgáltatás, mind a honvédelem s egyéb közigazgatási tárgyakban ismét számos czélszerű törvény alkottatott; melyek közől, rövidség okáért, csak azon egyet emeljük ki, mely által az 1498-ki 2-ik törvény akként módosíttatott, hogy azon 16 nemes mellett, kik az ország négy kerületéből választandók, négy egyházi s négy világi úr üljön az országtanácsban és a főtörvényszékeknél, úgy hogy e 24 tanácstag fele mindig az udvarnál legyen, s egyszersmind az ország jogainak és törvényes szokásainak rendszeres összeirásával is foglalkodjék. — Nincs ugyan nyoma törvénykönyvünkben, de kétséget nem szenved, hogy a rendek ezután szintén megegyeztek a török háborúban; mert a szövetség a háborút Modon várának eleste után szintén nagyon sürgető pápával s Velenczével már a tavaszon, XII. Lajos franczia királylyal pedig juliusban csakugyan megköttetett [2]).

A kormány ennek következtében gondoskodott is ugyan némileg a végvárak kiigazításáról [3]); sőt a vármegyéket is megintette, szerelnék föl szép csendesen zászlóaljaikat, mert

---

[1]) Tubero : Lib. VIII, §. 1. Schwandtnernél II, 263. Marino Sanuto Tört. Tár XIV, 112. kövv.

[2]) Katona e. h. 245.

[3]) Engel Gesch. d. Nebenl. IV, 187.

1501. a király sz. Mihály nap táján személyesen szándékozik megindítani a hadjáratot [1]); de a fegyverszünetet mégsem mondta föl a szultánnak. A királynak és Bakacsnak, kiről a velenczei Sanuto megjegyzi, hogy mintegy második királya az országnak [2]), nem volt szándékában, komolyabban megindítani a háborút; ők legfölebb a határszéleken akartak némi apró csatázást kezdeni, hogy Velencze a kikötött 100 ezer aranyat meg ne tagadhassa, Bakacsnak pedig a megigért bíbornoki kalapot kieszközölje; mit az érsek még ez év folytában csakugyan meg is nyert [3]). A háborút azonban magok a szövetségről, s a végvárak készületeiről értesűlt törökök kezdették meg, Jaiczát az ősz elején ostrom alá fogván; honnan azonban Corvin Jánostól nagy veszteséggel űzettek vissza [4]). Ulászló kétszeresen örűlt e győzedelemnek, mert általa ez évre leróva vélte Velencze iránti tartozását. Sőt mivel a nyugati hatalmak által igért segély szintén elmaradt, még a következő 1501-ki évben is munkátlan vala, bár a pápa, őt a háború komolyabb megkezdésére ösztönzendő, Magyarországba követet küldött, és számára Velenczében 40 ezer aranyat tétetett le [5]). A király, hogy ezen összeget fölvehesse, a tavaszon országgyülést hirdetett, melynek folytában még 12-kén nagy zajjal ki is hirdettetett a törökök elleni hadjárat [6]). De mihelyt a pénz Velenczéből megérkezett, és mihelyt a segélypénzek a papságtól, s a városoktól az országban is fölszedettek [7]), a külsegély pedig folyton késett, a

---

[1]) Ulászló lev. Sáros megyéhez Katonánál e. h. 262. kövv.

[2]) Történelmi Tár XIV, 102 és 103. El cardinale di Istrigonia est alter rex in regno.

[3]) Ld a pápa levelét Ulászlóhoz szept. 28-ról. Tört. Tár XIV, 173.

[4]) Istvánfy : Lib. IV, 47.

[5]) Katonánál : XVIII, 275.

[6]) Bartal : Hist. Stat. R. H. III, 258.

[7]) Non dubitamus ... vobis cognitum esse — így ír Ulászló Sopronyvárosához, dd-o Budae fer. 6-a p. p. fest. b. Mathiae ap. a. d. 1501. quot et quantos tractatus pro defensione s. fidei cathol. quam ... Thur-

király a háború gondjait ez idén is félre tette. A helyett most, miután a pápa által a Beatrixnek adott házassági igéretétől a múlt évben végre fölmentetett [1]), az ötven évhez közeledő férfiú valahára házasulásáról is komolyabban kezdett gondolkodni. E végett követet küldött XII. Lajos franczia királyhoz, hogy egy távol rokonát, az udvarában 1502.

---

corum tirannus . . . exstinguere quaerit, cum oratoribus diversorum principum et regum, hic apud nos in praesentiarum agentibus . . . habemus; ad quae, et item ad conservationem castrorum finitimorum . . . pene intollerabiles expensas nos facere oportet. Quod DD. Praelati et Barones considerantes in hoc praesenti anno iam bina vice nobis subsidium dederunt . . . (természetesen jobbágyaik erszényéből). A városra is tehát ezer arany forint adót vet. Soprony város levéltárából.

[1]) Kelt a pápa itélete : Dat. Romae 3-a april. a. d. 1500. A hoszszú levél egész történetét adja az Ulászló és Beatrix közt fenforgó házassági ügynek. Mondatik egyebek közt, hogy a pápa, Beatrix ama panaszára, hogy Ulászló, ki házassági igéretét etiam carnali copula consummavit, Ursus theani püspököt küldé a királyhoz, kit azonban ez elfogadni nem akart; sőt sürgette a pápát, mentené fel őt Beatrix iránti kötelezettségétől, hogy más házasságra léphessen. Mivel azonban a siciliai és spanyol királyok e házasságot fentartatni kivánták, a pápa sokáig nem hajlott Ulászló kérelmére, s az 1496-ki szept. 12-kén hozzá intézett levelében őt kötelezettségének teljesítésére újabban megintvén, igéré neki egyszersmind, hogy ha ebben engedelmeskedni hajlandó, azonnal fölmenti őt a brandenburgi Borbálával szó által kötött házasságtól, miért mind Ulászló, mind Borbála folyamodott. A pápai futár, De Miranda Bertalan, e levelet az 1496-ki nov. 17-kén adta át Tatán a királynak, még futári ezüst pálczáját — mastiam argenteam — is előmutatván, hogy őt személye hitelességéről meggyőzze. A király saját kezével vette át tőle a levelet, s azt mindjárt el is olvasta. Utóbb a pápa, midőn Ulászlót tovább is vonakodni tapasztalná, az ügy felett formaszerint törvényt tartott, és miután a király sok sürgetésekre Rómába követet küldött, ki által Beatrix állításait megczáfoltatta, a pápa őt a Beatrixxal való házasság kötelezettségétől ezennel itéletképen fölmenti. A bécsi csász. titkos levéltár eredetijéről. Ld. erről Ulászló levelét is a pápához. Tört. Tár XIV, 175. — A pápa fölmentésének ily soká elmaradta okozta tehát, hogy Ulászló, bár az ötven évhez közeledett, mindeddig nem gondoskodott a házasulásról.

1502. nevekedett Candalei Annát magának nőül kéresse. A követ sükerrel járt. Miután a király Csehországból, hova 1501 végnapjaiban némi fontos ügyek miatt utazott[1]), az 1502-ki tavasz elején visszatért, a menyasszony is nemsokára megérkezett Velenczébe, honnan őt Ulászló fényes követség által hozatta Budára. A koronázást aug. 10-én Bakacs érsek és kardinál vitte végbe, melyet aztán Budán ünnepélyes menyekző követett[2]).

A király házassága.

Házasságával, s a mindinkább növekedő belzavarokkal, melyekről mindjárt szólani fogunk, elfoglalva, nagyobb hadjáratról a török ellen ez évben sem gondolkodott Ulászló. Pedig miután Velencze a tengeren ez év folytában nagyobb szerencsével folytatta a háborút, — minek következtében Bajazed, kinek Karamánnal és Uzon Hasszánnal Ázsiában is meggyűlt a baja, Velenczével békealkudozást kezdett, attól lehetett tartani, hogy a török hadak Magyarországot ez idén sürűbben s nagyobb számmal fogják megtámadni. Miksa császár már maga is aggódni kezdett az ország sorsa felett, melynek haderejét, mint jól tudá, a gyönge és tekintélytelen Ulászló egyesíteni képtelen; aggódni kezdett, hogy Magyarország, belviszályai közt a töröktől elnyomatván, Németországra kerűlend a sor. Ez okból nem is mulasztá el a Gelnhausenben összegyűlt választó fejedelmeket e veszélyre figyelmeztetni s őket követe, Stadion János által felhívni, tanácskoznának komolyabban ez ügy felett[3]). És valóban a ma-

[1]) Dat. Budae in vigil. festi Nativ. Dom. a. e. 1501. Cum propter certa negotia admodum ardua in ipso Regno nostro Bohemiae expedienda hoc biduo vel triduo ad ipsum Regnum nostrum Bohemiae proficiscemur, et brevi volente Deo revertemur . . . tudatja Soprony városával, hogy távolléte idejére Geréb Péterre, Szapolyaynak a nádori méltóságban utódára, ruházta a kormányhatalmat. Soprony városi levéltár.

[2]) Istvánfy Lib. IV, 49. Oklevelek Katonánál XVIII, 324. A királyné származásáról ld. Kovachich : Script. Min. I, 32.

[3]) Instruction was vnser getrewer lieber Hanns von Stadion, vnser Rat, mit vnsern lieben Neuen vnd Oheimen den Churfürsten so yts jn

gyar kormány is félni kezdett, hogy a végvárak nagyobb erővel fognának megtámadtatni; miért a király már Csehországban létekor szintúgy, mint hazatérte után többször felszólítá a megyéket, küldenék zászlóaljaikat az alvidékre. — Aggodalmat ébresztett, kivált Jaicza állapota; mert a törökök leginkább Bosnya táján mozogtak, s e végvár nagy hiányt szenvedett élelmi és védelmi szerekben. Ennek megsegéllését a Dunán inneni megyéknek köté szívökre Ulászló. A megyéknek nem volt ugyan kedvök a fölkelésre; Geréb nádor s néhány urak zászlóaljai mindazáltal a fontos végvárat a szükségesekkel idején ellátták[1]). Ez volt tán oka, hogy 1502.

Gelnhausen versamelt sein, handeln sol. Ulm 1502. julius 3-kán. Wir zaigen Inen — mond az utasítás egyebek közt — auch dise erschröckenliche new Zeitungen an, das die Türggen ganntz gegen die Christenheit vberhand nemen. Vnd wo die zwen heidnischen Kunig nemlich Chareman und Vssenkassan den Türggen nit so schwerlichen bekriegten, so hiet er auf disen tag die Venediger vberzogen, vnd als zu besorgen gewesen were, das Meer gewunnen. Aber dieselben haiden haben den Türkken dauon gewendet, dadurch die Türkk nu zumal auf die Cron Hungern zewcht, wo dann dieselben Cron khein hilff beschieht, es werden die haiden vnd türggen miteinander gericht oder nit, so ist Hungern verloren, dieweil des Türggen macht gros vnd baiden partheyn stark genug ist; darzu ligen der Kunig von Polan vnd die Littawer an einem vnd der Reyss vnd die Tattern an andern teil gegeneinander in Weld. . . . Nit destowider wie wol die Venediger durch der gemelts haiden entschüttung frid vnd Ru haben, wann die haiden vnd Turggen wiederumb vertragen, so werden doch darnach die Türggen vber die Venediger ziehen, vnd jnen dás Meer abgewynnen, dann jn jren vermugen nit mer ist, jnen allain fernern widerstand zutun. Solten dieselben drey Schilt, als Hungern, Polan, vnd der Venedigischen Mer also erobert werden, das got verhueten welle, mag meniclichen gedennckhen, das nit muglichen wir den Vngelawbigen einichen widerstand mer zutun (können). Deshalb die obligend not erfordert, vnuerzogenlich jn die hendl zusehen, des wir dann lange Zeit her mit erpietung vnser leib vnd gut darzustrecken begert haben stb. A csász. titkos levéltár ered. fogalmazatáról.

[1]) Ulászló lev. Geréb Péter nádorhoz. Datum Budae fer. 4-a prox p. fest. Visitationis b. Mariae Virg. a. d. 1502-o (jul. 6-a). . . . Non

1503. a törökök ez évben nem bántották Jaiczát, hanem a Száván Malomfalvánál átkelvén, épen azon időben, midőn a királyi menyasszony Budára kisértetett, a Szerémséget, Valpót és Pozsegát dúlták és zsákmányolták. E betörés azonban a mi részünkről sem maradt boszúlatlan. Corvin János herczeg, tót- és horvátországi bán, Péter bazini gróf s erdélyi vajda, Som Józsa temesi gróf, Kanizsay György nándorfehérvári, Tárnok Péter szörényi bánok, a maguk dandáraival és a Belmusovics és a Jaksicsok alatt szolgáló ráczokkal aratás után Haramvárnál a Dunán átkelvén, Bolgárországra törtek, Bodont, Kladovát több apróbb városokkal megvették, s Nikápoly külvárosait is fölégették; visszatértökben pedig a nagy zsákmányon kivül számos szerb családot hoztak magukkal és telepítettek le a temesi tartományban [1]). Velencze azonban már alkudozásban állott Bajazeddel, s az év végén a békét is megkötötte. Ulászló az évdíjtól ekként elesvén, nagy örömmel fogadta a békeköveteket, kiket a szultán az 1503-ki nyáron Budára küldött, s velök aug. 20-kán maga is hét évig tartandó fegyverszünetet kötött [2]).

IV.

Oligarchiai pártzajlongások.

A béke a törökkel helyreállván, a belvillongások is újra megkezdődtek, vagy helyesebben, gátolatlanabbúl foly-

---

praeterit Fidelitatem Vestram, quocies tam in absencia, quam praesencia nostra scripsimus et mandavimus universis comitatibus, ut gentes eorum ad defensionem huius regni mittant. Nunc intelligimus quod licet nostrae imprimis, ac vestrae et deinde aliorum dominorum Gentes missae sunt, tamen nullae ex comitatibus missae fuerunt praesertim ab ista parte Danubii, qui deputati fuerunt . . . ad succurrendum Jaycza: sed illae paucae Gentes, quae ut diximus congregatae fuerunt, propter periculi et necessitatis magnitudinem coactae sunt se periculo opponere atque morti, et victualia ad Jaycza importare . . . A császár. titkos levéltár eredetijéről.

[1]) Istvánfy Lib. IV, 49.

[2]) Pray : Annal. IV, 305. Katona XVIII, 345.

tattattak, mert azokat a török háború sem volt képes elfojtani. A tiszai vármegyék nemessége, a féktelenkedő urak ellenében a gyönge kormánytól védelmet nem nyervén, 1502 nyarán maga ügyekezett, mennyire teheté, magán segíteni, s magának kárpótlást szerezni. A nemesek egymással számosabban egyesűlve, a rajtok garázdálkodó urakat megtámadták, jószágaikat pusztították. Legnagyobb volt az efféle zavargás Bihar és a szomszéd megyékben; miért is Ulászló Czobor Imrét kir. biztosúl a hely szinére küldé. A nemesség csak önvédelme végett nyúlván fegyverhez, Czobor megjelenése után lecsendesedett, s követeket is küldött a maga kebeléből a királyhoz, hogy zavargásaik okát megfejtsék, s neki egyébiránt engedelmességet fogadjanak. Ulászló, haragjában eleinte szigorral akart föllépni e zavargások ellen; mert — úgymond, nagy naivsággal, a nádorhoz intézett levelében — ha ilyféle merényleteket meg nem torlunk, miattok bennünket okolhatnak és szégyenünkre is válhatnak a világ előtt.“ Utóbb azonban panaszaik alaposságát átlátván, megbocsátott ugyan nekik, de mégis fölötte röstelte a történteket, értesűlvén, hogy azoknak híre még a pápához is, pedig oly annyira nagyítva jutott el, hogy ez az országot teljes lázadásban lenni vélte, s mivel a török háború szívén feküdt, követet is küldött Budára, hogy a dolog felől bővebb értesítést nyerjen. De a dunai vármegyékben sem folytak jobban az ügyek. Föntebb említők, miképen ezek a királytól több ízben felszólítva sem akarták kiállítani zászlóaljaikat, mi miatt Jaicza majd veszélybe esett. „Tudjuk pedig, úgymond említett levelében a király, — hogy a szegényebb, alsóbb nemesek ebben nem bűnösek; ők a maguk javaitól hiány nélkül megfizették a hadi adót (pecunias exercituales); a bűn súlya leginkább a főbb, nagyobb nemeseket (pociores et majores) és a megyei tisztviselőket terheli.“ A király ezeket jószágaik elfoglalásával akarta büntetni; mert — nem tudjuk, honnan szállta meg lelkét ezen erély — „alattvalói ezen engedetlenségét és vakmerőségét, úgymond, ezentúl nem akarja büntetlenűl 1502.

1502. hagyni." Mielőtt azonban e dologban lépést tenne, a nádor véleményét kivánja meghallgatni [1]).

Mit tanácsolt neki Geréb nádor, nem tudjuk, hihetőleg törvényes vizsgálatra utalta őt, a hatalmas megfenyítés helyett, mely ellen számos törvény tiltakozott. De bármi volt is a tanács s annak eredménye, annyi bizonyos, hogy Ulászlónak e felvillanó erélye igen mulékony vala, s a közügyek, jobbra változás helyett, napról-napra zavarodtak, a rend, törvényesség mindinkább száműzetett, a viszályok és hatalmaskodások egyre szaporodtak. Menyekzője után a közügyekkel ő, ki élemedett korának daczára először élvezte a szerelem gyönyöreit [2]), s azontúl csak nejének élt, napról-napra kevesebbet gondolt. Tunyaságából, melyben bármi ügy hozatott is elébe, azt szokásos „dobzse" szavával fogadta, még nyomasztóbb szegénysége sem volt képes őt fölrázni, bár ez oly fokra hágott, hogy időnként már asztalát sem tudta illőleg elláttatni. E szegénység onnan származott, hogy miután a király az urak javait az adótól jobbára fölmentette, vagy inkább megengedte, hogy az urak azt jobbágyaiktól a maguk számára szedjék; s így évenkint a szaporodó költségek mellett mind több hiány mutatkozott, melyet más királyi jövedelmekre, kamarai javak, vámok s harminczadokra felszedett előlegezések s ezeknek zálogbaadása által ügyekeztek fedezni; de a jövedelmi tőke végre oly annyira megcsökkent, hogy már nemcsak a közköltségeket, de még az udvartartást sem fedezhette. „Mi itt — így ír 1503-ban Schlechta János, a király cseh titkára — közepette az arany és ezüst halmainak a

---

[1]) Ulászló említett levele Geréb Péter nádorhoz az 1502-ki jul. 6. Istos pociores et maiores pocius quam universitatem nobilium illorum Comitatuum . . . castigandos et bona eorum occupanda statuimus; sed in hac re nihil adhuc sine consilio vestro facere voluimus.

[2]) Giustiniani Sebestény velenczei követ 1500-ban írja egyebek közt a Signoriának Ulászlóról : „Nunquam habuit concubitum cum muliere. Sokat imádkozik, naponkint három misét hallgat, de egyebekben olyan, mint valamely szobor."

királylyal szegénységben, inségben élünk s élendünk még tovább is. Mert ha ő felsége a maga ügyeiről másként nem gondoskodik, bizonyára félek, hogy miután e baj egyre nő s mind súlyosabban nehezedik reánk, rövid időn kénytelen lesz ezen országot velünk együtt elhagyni [1]". 1503.

E nyomasztó szükségen az adó fölemelése által segítendő, 1503-ban máj. 25-kére országgyülést hirdetett a Rákos mezejére. De, úgylátszik, a nemesség úgy vélekedett, hogy a bajon segítve lesz azáltal is, ha a rendes adó pontosan beszedetik, s a királyi kincstárba hiány nélkül beadatik; és az adó fölemelése helyett azt sürgette, hogy az urak azon kiváltsága szünjék meg, melynél fogva az adót maguknak szedik jobbágyaiktól. Erre azonban a királynak már nem volt elég erélye. „Az országgyülésen — mond a most idézett levél — a király egyátalában semmit sem tett, nem rendelt a maga ügyeiben; pedig ha már magáról nem gondoskodik, legalább feleségéről és születendő gyermekéről kellene jobban gondoskodnia. Azoknak, kik a király ügyeit megzavarják s meggátolják, szemökbe mondatott s tanúkkal is bebizonyíttatott ő felsége előtt, hogy ezt és ezt cselekedték; volt volna is módja őket megfenyíteni; de még csak száját sem akará megnyitni, hogy nekik valamit mondjon. S így az országgyülés széjjel oszlott a nélkül, hogy a török békén kívü valami végeztetett volna."

A pénzhiányon mindazáltal segíteni múlhatatlanúl kellvén, Ulászló a gyülés után ismét törvénytelen módhoz nyúlt, hogy kincstárán némileg segítsen. Az urak s némely más befolyásosabb nemesek által, kiket a fizetés alól fölmentett, a megyékben külön-külön ajánltatta meg és szedette be a fölemelt egy forintnyi adót. Ez több megyében sikerült; de számos megye nemessége nemcsak megtagadta az így kivánt adót, hanem azon megyékkel is viszályba keveredett, melyek az adót megajánlották, ezeket az ország sza-

[1] Kovachichnál: Suppl. ad Vest. Com. II, 303.

1504. badságai megrontójának gyalázván. Ily körülmények közt zajosan nyilt meg aztán az országgyülés, melyet Ulászló, hogy bajain valahára gyökeresebben segítsen, az 1504-ki Sz. György napjára a Rákosra egybehívott. Nem alap nélkül kelt ki itt a nemesség, hogy a király ezen részletes adóztatások által a belbékét s egyességet az országban megzavarja. S különben az ily adószedés alkalmával annyiszor járatja embereit a megyékbe, hogy az adóból várt jövedelmet azok maguk emésztik föl. Megrótták azon urakat is, kiknek tanácsából a király ezt cselekszi, s kik önzésükben saját jószágaikat mindig kivétetik az adó alól. Ezen eljárás, mondák, semmi hasznot nem hajt ő felségének, s csak az ország terheit neveli, s e mellett belviszályt, lázongást szül. Nehogy tehát a jövőben ily módon többször is megháboríttassék az ország nyugalma, mi közveszélyt okozhatna, elhatározták a rendek, hogy valahányszor az országot nagyobb veszély fenyegeti, mint a melyet a rendes adóból előállítható eszközök által el lehetne háritani, hirdessen a király a Rákosra országgyülést, s ott a rendek közmegegyezéssel vessék ki a szükséges adót, melynek fizetésétől aztán senki se legyen fölmentve. Ha pedig némely megyék önszántukból az ország akarata nélkül s országgyülésen kivül a rendes kamarai nyereségen felül bármi pénzsegélyt ajánlanának meg a királynak, azon megyék nemesei a hitszegés büntetésében elmarasztalva, mint becstelenek zárassanak ki az ország többi nemeseinek társaságából. — Hasztalan mutatta ki ezután Bornemisza János kincstárnok, miképen egyedül a végvárak, a királyi s tiszti banderiumok, s más az ország védelmére szükséges fegyveres csapatok ellátása is 144,878 aranyba kerűl [1]), mi a rendes kamarai nyereségből ki nem telik, számba sem véve még a királyi udvar ellátását. A rendek az adót egyátalában nem akarták fölebb emelni; s a kincstárnok ama kimutatásaira azt válaszolták, hogy miután a törökkel béke köttetett, a zsoldosok

[1]) Kovachichnál : Suppl. ad Vest. Com. II, 310—320.

egyrészét a végvárakból bízvást el lehet bocsátani, mi által aztán a költségek is tetemesen megcsökkennek. Nehogy pedig a hazára ebből valamely veszély származzék, azt végezték, hogy a papság mindig készen tartsa ama zsoldos csapatokat, melyeket tizedjövedelmeiből köteles kiállítani. És miután még néhány, különben czélszerű törvényt alkottak, s a nem rég elhalt Geréb Péter helyébe Perényi Imrét nádorrá választották, a kincstárral többé mitsem gondolva, hazamentek. 1504.

Corvin János halála.

Még ugyanazon évi október 12-kén meghalt, 35 éves korában, a szelíd erkölcsei s a török háborúkban szerzett koszorúi miatt közkedvességben állott Corvin János herczeg is, Frangepán Beatrix nejétől két gyermeket Kristófot és Erzsébetet hagyván maga után. A herczeg élete végszakában, úgylátszik, jó viszonyban volt a Szapolyay családdal, mert négy hónap múlva halála után özvegyének, és a Szapolyay családnak biztosai Budán egy szerződést kötöttek a két család között, mely szerint végeztetett, hogy Szapolyay György Corvin leányát Erzsébetet, ha ez testére nézve ép, nőül vegye, és ha Kristóf herczeg örökös nélkül halna el, annak minden várait és javait nővére Erzsébet örökölje. E házassági szerződésnek, meglehet, csak is az volt titkos indoka, hogy Kristóf gyönge gyermek volt, s előre is sejtett kora halála esetére a Szapolyay család birtokába jutni kivánt a herczeg még mindig nagy terjedelmű javainak. Kristóf 1505 folytában valóban meg is halt [1]), és miután a Szapo-

[1]) Ratkay György: Memor. Banor. r. Croat. czimű munkájának 110-ik lapján Corvin Jánosnak és Kristóf fiának síriratát közli, melyben egyebek közt ez áll : Aspice rem caram : bini hinc inde cingunt gloriae Virginis aram : dux Joannes, et filius eius Christophorus stb. Ezen mindenesetre 1505 után készült síriratból azt következtették történetíróink, hogy a fiú atyját megelőzte a halálban. E hibás véleményt teljesen megczáfolják a szövegben említett házassági szerződés eme szavai : Ceterum ex quo inter cetera in articulis Budae confectis et conclusis id quoque ordinatum fuerat, quod si Illustrem D. Christophorum ducem, fratrem dictae puellae Elisabeth ab hac luce absque haeredum

1504. lyay család biztosai Máriásy István, Szerecsen György, Dombay Pál és Tornallyay János, Erzsébet herczeghölgy testi épségéről, mint szemmel látó tanúk meggyőződtek, a két család közt még ugyanazon év folytán végzéssé lett, hogy mihelyt a most 9-ik évében lévő Erzsébet a 12-dik esztendejét betöltendi, György gróffal, bár a leánynál ez is csak 22 hónappal idősebb, Debreczenben találkozzanak, s a házasságot tényleg végrehajtsák. Ezen újabb szerződés egy pontja azt is rendeli, hogy miután a Corvin-féle javakra az 1490-diki szerződésnél fogva a király is igényt tart, ennek megegyeztét ama javaknak az ifjú párra szállandása iránt kieszközleni a Szapolyay családnak álljon kötelességében. Ulászló azonban eleinte mitsem akart tudni e szerződésről, s az új tótországi bánokat, Both Endrét és Balassa Ferenczet oly utasítással küldé a tartományba, hogy a kérdésben forgó javakat is lefoglalják[1]). De az özvegy Beatrix ellenállott, s megegyeztével a Szapolyay család annak némely jószágait mindjárt kezéhez vette[2]). A többiekre nézve azután szerződésképen egyezett meg a király Beatrixxal, minélfogva a kérdéses javaknak csak egyrésze jutott a kir. kamarára[3]). Erzsébet, Szapolyay György jegyese azonban szintén nemsokára elhalt, és Beatrixet 1508-ban György brandenburgi

solatio decedere contingeret, ex tunc universa castella et quaevis Jura possessionaria ejusdem . . . in praefatam puellam Elisabeth, sororem suam condescendi deberent stb. E szerződésnek egy töredéke másolatban létezik a bécsi császár. titk. levéltárban. — Egyébiránt, mint már Kovachich is megjegyzé (Suppl. II, 329) hibásnak tartom azok véleményét is, kik ezen szerződés ama szavait : Ex quo inter alios articulos in prox. praeterita dieta festi Kathedrae b. Petri ap. novissima transacti, — országgyülésre magyarázzák, holott mint a szövegből világos, e szavak csak az egyezkedő felek gyülésére vonatkoznak, nem pedig országgyülésre, mi akkoron nem tartatott.

[1]) Kovachich : Suppl. ad Vest. Com. II, 330.

[2]) Katonánál : XVIII, 411.

[3]) Ld Ulászló levelét U. o. 414.

markgróf, Ulászló nővérének fia vette nőül, ki aztán a gazdag hozományt nemsokára elpazarlá. Egyrészét, u. m. Varasdot, Medved, Rokonok és Lukovicz várakat 1524-ben Mária királyné 33 ezer aranyon váltotta magához[1]). 1505.

Szapolyay János és pártja.

Az özvegy Szapolyayné ugyanazon időben, midőn 1505 folytában, György ifjabb fiának e gazdag házasságáról gondoskodott, idősb fia János tekintetében még sokkal fenhéjázóbb terven dolgozott. A nagyravágyó asszony, ki imádságát naponkint azon sóhajjal szokta volt végezni: vajha az Isten neki azon örömet megadná, hogy János fiát még maga is láthassa a királyi széken, — hogy e vágyát mennél elébb teljesedve szemlélhesse, János fiának Annát, a király két éves leányát kivánta mindenekelőtt eljegyeztetni. Ulászló 1505 folytában oly súlyosan beteggé lett, hogy már életéhez sem maradt nagy remény. Szapolyayné ezen alkalmat ragadta meg tervével napvilágra lépni. Nagy számú párthívei által ajánlatot tétetett a királynak, hogy miután felgyógyulása bizonytalan, fi örököse pedig nincsen, biztosítaná Anna leánya jövendőjét azáltal, hogy őt Szapolyay Jánosnak jegyezze el; mely esetben, történhető halála után a fiatal pár fogna emeltetni a királyi székbe[2]). Hogy pedig Ulászlót az ajánlat elfogadására hajlandóbbá tegyék, kijelentették neki egyszersmind, hogy a nemzet a Miksa királylyal kötött örökösödési szerződést soha sem fogja elismerni[3]). A király azonban az ajánlatot oly válaszszal utasítá el, hogy neki nemcsak az élethez, hanem ahhoz is volna reménye, hogy a

---

[1]) Mária kötelezvénye: Geben zu Offen am 28-ten Oktober 1524. A bécsi csász. titkos levéltár eredetijéről. Pótlólag ide jegyezzük, hogy Corvin János beszterczei házát és bányáit 1490. okt. 9-kén Thurzó Jánosnak, ellenben Zsigmond pécsi püspök a Beszterczebányán birt javait 1500 junius 13-kán Corvin Jánosnak adományozta. Hatvani: Brüsseli Okmánytár. Magy. Tört. Emlékek. Okm. I, 12. 17.

[2]) „Zápolya nondum nato Ludovico per Annae puellae nuptias in regiam additum tentavit," mondja Brutus.

[3]) Miksa lev. Praynál: Ep. Proc. I, 53.

1505. királyné őt még fiú örökössel is meg fogja ajándékozni. A hatalmas Szapolyay pártot, melyhez e kérdésben mindazok is hozzácsatlakoztak, kik Miksa örökösödését ellenzették, nagyon sérté a vallott kudarcz; s mivel azt leginkább a Miksához szító főpapság befolyásának tulajdonítá, ez ellen fordítá haragját. A papságot, hol csak lehetett üldözni, jószágait pusztítani, tizedeit megtagadni vagy lefoglalni kezdék [1]. Az ingerültség némely vidéken oly nagygyá lett, hogy már nyilt lázadástól lehetett tartani [2].

E zavarok lecsilapítása végett a király még ugyanazon 1505-ki Sz. Mihály napra országgyülést hirdetett. E gyülés diadalünnepe lőn a Szapolyay-pártnak, mely most magát nem alap nélkül nemzeti pártnak nevezheté. E párt, hogy czélját érje, mindenekelőtt az udvari párt néhány befolyásosabb tagját ügyekezett megnyerni; mi okból Szapolyay János és Újlaky Lőrincz, Bakacs Tamás bíbornokkal, ki mióta a kardináli kalapot elnyerte, nagy közönyösséget mutatott Miksa király irányában, Perényi nádorral s még több más úrral október 12-kén szövetséget kötöttek egymás védelmére. A szövetség azonban oda lévén irányozva, hogy az udvari pártot, sőt magát a királyt és a királynét is megnyerje, a szerződők azt is fogadták, hogy a király és királyné iránt feddhetetlen hűséggel ragaszkodnak, rendeleteik végrehajtását a mennyiben azok az ország szabadságaival nem ellenkeznek, minden módon elősegítendik [3]. És még ugyanazon vagy a következő napon az országgyülésen jelen volt valamennyi egyházi s világi urak és nemesek által egy nagy fontosságú okmányt irattak alá, melyben kijelentik: hogy az ország rendei, tekintvén azt, miképen az ország, mely nemzeti királyai alatt mindig a hatalom, jólét és dicsőség magas

---

[1]) A pápa lev. U. o. 49.

[2]) A kir. lev. (nem a már meghalt Gerébhez, hanem) Perényi nádorhoz U. o. 63.

[3]) Pray : Hist. R. Hung. II, 542.

fokán díszlett, az idegen nemzetekből választott királyok alatt régi erejéről és dicsőségéről alásülyedt és gyalázatos pusztulásnak indult, közakarattal elvégezték legyen hogy, ha Ulászló király fiörökös nélkül halna meg, a királyságból minden idegen fejedelmek kizárassanak; és miként minden nemzet csak a maga kebeléből szokta királyát megválasztani, úgy ők is csak született magyart fognak uroknak, királyuknak választani és elismerni. Mivel pedig vannak külfejedelmek, kik, az ország birtokára vágyván, Ulászló halála után azt tán fegyverrel is ügyekeznének magukévá tenni, ezek ellen, ha a szükség úgy kivánja, az egész ország tartozzék fölkelni. Ha végre valaki az ország lakosai közől találkoznék, ki e határozat ellen cselekedni merészkednék az, mint az ország ellene s hűtlene, örökös szolgaság igája alá vetve lakoljon[1]). 1505.

1506.

Ulászló szerződései Miksával.

A határozat a gyülés után minden megyében kihirdettetett. Ulászló ezt is szokott egykedvűségével fogadta, azoknak, kik a végzést tudomására vitték, csak azt válaszolván, „az Isten majd gondoskodik róla s övéiről[2])". De másként vélekedett Miksa római király, ki ellen a végzés tulajdonkép hozatott. Ő, a pozsonyi szerződés e megsértését megboszúlandó, s ennek érvényt szerzendő, azonnal háborúra készült[3]); Ulászlót pedig reávette, hogy vele hármas házassági szerződést kössön a maga gyermekei s az ő, Miksa, unokái között. Az egyik szerződésben Miksa, mivel, úgymond, a római sz. birodalomnak és Magyarországnak a kereszténység ezen védfalának és bástyájának, mely iránt nem közönséges indulattal viseltetik, javát eszközleni minden módon óhajtja, kötelezést vállal magára, hogy unokája Ferdinánd főherczeg, a maga fiának, Fülöp kasztiliai királynak fia, Ulászló leányát,

[1]) Pray : Annal. IV, 313. Katona XVIII, 425.
[2]) Istvánfy : Lib. IV, 53.
[3]) Pray : Ep Proc. I, 53.

1506. Annát nőül veendi [1]); a másik okmányban kötelezi magát, hogy ha Anna herczegné kis korában halna el, és a jó reményben lévő magyar királyné ismét leányt szülne, Ferdinánd főherczeg ezt fogja nőül venni [2]); a harmadikban végre kiköti, hogy ha a magyar királyné figyermeket szülne, ez az ő unokáját Mária főherczegnét, szintén Fülöp király leányát vegye nőül [3]). Ulászló és neje Anna királyné e szerződéseket Budán márczius 27-kén kelt külön-külön okmányokban erősítették meg [4]); a következő napon pedig Ulászló Anna nejét és leányát, s a még csak születendő gyermekét a maga halálának esetére Miksa király védelmébe s gyámságába ajánlja, „nem lévén, úgymond, a világon senki, a kire őket biztosabban, bátorságosabban bízhatná [5])“.

Úgylátszik, megegyezett ekkoron a két fejedelem egymással abban is, hogy a római király haddal támadja meg az országot, s fegyverrel kényszerítse a rendeket elállniok a rákosi végzéstől [6]). Annyi bizonyos, hogy Miksa april 8-kán a magyar rendekhez intézett levelében jogait a magyar koronára nemcsak a szerződések erejénél fogva, hanem azon okból is fennen vitatta, mivel ő, mint a ki anyai ágon a magyar királyoktól származik, s Neustadtban a „magyar toronyban“ született, valóságos magyar; minélfogva Ulászló fiörökös nélküli halála után őt lesznek kötelesek elismerni királyo-

---

[1]) Datum in Nova Civitate nostra die 20-a mensis Marty a. d. 1506. A cs. titkos levéltár eredetijéről.

[2]) Ugyanazon kelet nap és helyen. Ugyanonnan.

[3]) Szintén azon kelet nap és helyen. Ugyanonnan.

[4]) Datum Budae 27-a m. Marcy anno Christi 1506. A fentebbiekhez hasonló 3 levele Ulászlónak és külön 3 levele Anna királynénak a hármas házasságról. U. o. Valamennyi a nagyobb királyi és királynéi pecséttel.

[5]) Datum Budae 28-a m. Marcy a. Christi 1506. Függő kis pecséttel. U. o.

[6]) Így magyarázható legalább Miksa többször említett levelének egynémely pontja Praynál : Ep. Proc. I, 53.

kul [1]). Május elsején pedig tudtára adá Ulászlónak, hogy 1506.
részint azon adósság behajtása végett, melylyel neki a magyar korona a pozsonyi békekötés értelmében tartozik, részint a hűtlenek megfenyítése végett hadat küldött az országra, bízván abban, hogy Ulászló ezt neki rosz néven nem veendi, miután azt csak kényszerítve s becsületének védelme végett cselekedte [2]). Midőn pedig Ulászló e miatt legalább színre panaszt emelt, újabban is kijelenté, hogy ama méltatlanságot, melyet a múlt országgyülésen néhány főlázadó rajta s utódain elkövetett, megtorlás nélkül nem hagyhatja [3]). Ulászló, színlelését folytatva-e, vagy az országtanács által reákényszerítve, bizonytalan, Miksát ezután a maga, s az ország ellenségének nyilatkoztatván, Székesfehérvárra országgyülést hirdetett, egyszersmind megküldé Szapolyaynak Miksa király fentebb említett leveleit, felhíván őt, hogy a többi urakkal együtt az ország védelmére siessen [4]).

Ez valóban már naponként szükségesebbé lett, mert Miksa Sopronyt és Pozsonyt a Csallóközzel elfoglalván, junius 24-kén már Vasváron volt, s Ulászlót, ki, úgymond,

---

[1]) Horvát István és Bartal, Szalaynál III, 453.

[2]) Datum in Woythsperg 1-a die May a. d. 1506. Nos proxima Scripta Fraternitatis Vestrae, factum seu negotium debiti, quod nobis Corona Hungariae ratione tractatus Posony conclusi obligavit, tangentia intelleximus, et facimus scire Matti Vrae, quod . . . iam antea . . . copias nostras bellicas . . . ad ipsam Coronam Hungariae ad requirendam et importandam unam partem dicti debiti ordinavimus, sive misimus. Et tandem illis contra infideles uti volumus. Et ex quo nos non dubitamus, quod vestra Dilectio pro se bene considerabit, quod nos exigente id honore et necessitate nostra facere coacti sumus : speramus et confidimus in Diletione Vestra, quod id nullo malo aut sinistro, sed praedictis causis attribuet. Et in quo nos Dilectioni Vrae amicitiam et fraternam complacentiam scimus aut possumus ostendere, essemus semper inclinati et dispositi. A csász. titkos levéltárból. A mint látszik, daczára a háborúnak, a barátságos viszony nem igen bomlott föl a két király között.

[3]) Pray : Epist. Proc. I, 53. és Hist. R. Hung. II, 543.

[4]) Pray : Ep. Proc. I, 59.

1506. kényszerítve nyilatkoztatta őt ellenségének, ismét felszólítá, hogy, miként a szerződéseknél fogva köteles, magyar örökösödési jogát elismertetni s fentartatni ne késedelmeskedjék [1]). De ezen napon már Ulászló és országtanácsa is kinevezte volt követeit Frangepán Gergely kalocsai érsek, György pécsi püspök, Péter bazini gróf s erdélyi vajda, és Buzlay Mózses főudvarmester személyében [2]), kik, miután Ulászlónak jul. 1-jén Lajos fia született [3]), s ennek következtében az ügy állása egészen megváltozott, a békét Miksával, ki különben is Rómába császári koronáztatására készült, jul. 19-kén megkötötték. E szerint végeztetett, hogy a hadak mind a két részről visszavonassanak, az elfoglaltak visszaadassanak. Frangepán Jánosnak és Kanizsay Jánosnak, kik Miksa pártjára álltak, valamint Pozsony és Soprony városoknak, melyek kapuikat a római királynak megnyitották, semmi bántalmok ne legyen. Az örökösödésre nézve, Miksa kikötötte, hogy mindazon jogait, melyeket Magyarországra eddigelé birt, a jövőre is fentartja [4]). Ugyanaz napon a követek egy külön okmányban Ulászló nevében fogadták, hogy „miután a magyar király Maximilian római királynak bizonyos öszveggel tartozni mondatik,“ ennek letisztázására Ulászló a jövő sz. Mihály napon 20 ezer aranyat fizetend; az adósság fenmaradó részéről pedig a fejedelmek később fognak egyezkedni [5]). A szerződést Ulászló aug. 5-kén erősítette meg [6]).

A király búja neje halála miatt.

A béke még nem köttetett volt meg, midőn Ulászlónak rendkivüli örömét a fiörökös születésén az anyának nehéz

---

[1]) Kovachich : Vest. Com. 450.

[2]) A király s az országtanács külön megbizó leveleit ld Kollárnál : Auctar. Dipl. 268.

[3]) Brutus Praynál : Annal. IV, 322.

[4]) Kollárnál e. h. 270.

[5]) Dat. in Civ. Viennensi die dom. 19-a m. julii a. 1506 négy függő pecséttel. Cs. titk. levélt. ered.

[6]) Kollárnál e h.

szülésből származott halála búra változtatta. Az értelmes, 1507.
erélyes nő nagy segedelmére volt eddig a gyönge lelkű királynak; ő hozta rendbe egyebek közt az udvartartást, s a szűk kincstár kezelését[1]) : a nő és kormánytárs halála tehát kétszeres veszteség volt Ulászlóra nézve. Halála oly igen meg is ragadta a gyönge ember kedélyét, hogy azóta mély búskomorságba esett, s budai palotájába zárkózván, gondját az ország ügyeitől végkép elvonta, s még csak azon egyetlen vágyat ápolta lelkében, hogy gyermekeit a Miksával kötött titkos szerződések szerint elláthassa, s Lajos fiának a királyságot megkoronáztatása által biztosítsa. Amarra nézve Miksa részéről Cuspinianus (Spieshammer János bécsi tudós, többször megfordult a budai udvarban; Ulászló viszont Pruisz János egykori nagyváradi püspököt, most ferenczi szerzetest küldé át Miksához[2]). A koronázás kieszközlése végett pedig az 1507-ki april 24-kére országgyülést hirdetett.

De a rendek, kik Miksát a viselt háború miatt inkább gyűlölték, mint valaha, e titkos összeköttetésekről értesűlvén, nemcsak nem teljesítették a király kivánságát, hanem őt és tanácsosait keményen megrótták, az 1505-ki országos határozat megsértése miatt. Nehogy pedig ilyesmi a jövőben is történjék, törvényt alkottak, hogy a király az országos ügye-

[1]) Istvánfy Lib. IV, 53.

[2]) Pruisz János 1507 őszén két okmánynyal, s azon meghagyással tért vissza Ulászlóhoz, hogy tőle két hasonló okmányt eszközöljön ki, melyek aztán Polhaimi Farkas alsó-ausztriai főkapitánynál tétessenek le. Miksa lev. Polhaimhoz : Geben zu Ynsprugg den 13-ten October a. d. 1507. és Instruction, was vnser getrewer, lieber Johann Mratschgi Vnser Phleger zu Drosendorf (ezáltal kisértette Pruiszt s vitette Polhaimhoz a magyar királytól kieszközlött leveleket) von vnsern wegen handeln sol. Ugyanazon kelet. A csász. titk. levéltárból. Mratschginak az is utasításában volt, hogy a császárnak a múlt évben lekötött 20 ezer aranyból fölmaradt 10 ezer aranyat hajtsa be. Az említett okmányokat, melyeknek egyike a két fejedelem gyermekei közti házasságot, másika a császárnak Lajos magyar herczeg feletti gyámságát illeti, kiadta Kollár: Auctar. Dipl. 277. és 325.

1507. ket ezentúl egyedül az országtanács megegyeztével intézze, annak tudtával töltse be a főbb hivatalokat, különösen az erdélyi vajdaságot, a temesi és székely grófságot, a tótországi bánságot, s a végvárak kapitányságait; a mit az országtanács tudta nélkül tesz, az érvénytelen legyen. Az országtanácsra nézve pedig határozták, hogy abban az országtól választott ülnökök mindig jelen legyenek; és ha a tanácsnak valamely tagja az ország szabadsága, java és végzései ellen valamit akár titkon, akár nyilván cselekednék, azt a nevezett ülnökök tartozzanak a legközelebbi országgyülésnek följelenteni, ki aztán, mint a haza és szabadságának árulója, személyében és javaiban vétsége szerint lakoljon. Továbbá Szapolyay János a nádor mellé az ország főkapitányának neveztetett, s neki és a nádornak s az országbirónak kötelességévé tétetett, hogy a birói itéleteket az igazságtalanúl elfoglalt jószágok tekintetében, ha kell, fegyveres erővel is végrehajtsák; a főtörvényszékeken a választott ülnökök fele mindig jelen legyen; a királyi személynöki hivatal ezentúl mindig világi egyénre ruháztassék [1]). A királyfi koronázása a jövő évi sz. György napi gyülésre halasztatott [2]).

A gyönge lelkű Ulászló e gyülés után még mélyebb búskomorságba merűlt. Lemondván az országlás gondjairól, magányában örökös sóhajok és fohászokkal tölté el teremeit; haját, szakállát megnöveszté, gyász ruháit soha sem változtatta, míg nem az országtanács, a cseh és morva uraknak is közbejöttével, kedélyét földerítendő, csecsemő fiának koro-
1508. náztatása iránt, neki biztos reményt nyujtott [3]). E reményt az 1508-ki sz. György nap huszadára kihirdetett országgyülés változtatta valósággá, a kis herczeg koronáztatását azon feltétel alatt határozván el, hogy a király, ha fiának kiskorú-

Lajos koronázata.

---

[1]) Corpus Juris. A végzések kir. megerősítés nélkül maradtak.

[2]) Ld. Ulászlónak az 1508-ki országgyülést kihirdető levelét Kovachichnál: Suppl. ad Vest. Com. II, 344.

[3]) Istvánfy IV, 56.

sága alatt elhalna, őt sem Miksa császár, sem más külfejedelem gyámságára ne bízza; Lajos pedig, mikoron nagykorúságra jut, az ország szabadságainak megtartását, mire helyette most atyja teendi le az esküt, személyesen is hit alatt fogadja. A föltételeket Ulászló elfogadván, a koronázás jun. 4-kén hajtatott végre a két éves herczegen [1]). 1509.

Ulászló, ekkép vágyai czélját érvén, Miksa császártól s XII. Lajos franczia királytól Dalmatia visszanyerésének reményével könnyen reábiratott, hogy a Velencze ellen kötött cambrayi szövetséghez ő is hozzá álljon. De Ulászló megelégedett avval, hogy a köztársaságnak Budán lévő követét hadizenettel bocsátá el udvarából; a háborút tényleg megkezdeni nem engedé a kincstár üres volta, bár, míg frigyesei Velenczét zaklatták, nem kerűlt volna nagy áldozatba visszafoglalni a rég elveszett Dalmatiát [2]). E helyett Ulászló 1509-ben Csehországba utazott, s Lajos fiát ott is királylyá koronáztatta [3]).

Míg a király, a Magyarországban kitört mirígyhaláltól félve, ott mulatott, itthon többféle zavarok támadtak, kivált a kincstár körűl, melynek hűtlen kezelése miatt Batthyány Benedek kincstárnok börtönbe is vettetett [4]). Az ország rendei e miatt a király visszajöttét sürgették. Ulászló bár nem örömest, mivel úgy hallá, hogy a mirígyhalál az országban szünetlen pusztít, de mégis engedett kérelmeiknek, s az 1510-diki febr. végén útnak indúlt. Váratlanúl lepte meg őt 1510.
útközben, Kremsierben, Szapolyay János, ki a hét éves Anna herczegnének nagybecsű ajándékokat hozván, őt atyjától még egyszer jegyesűl kérte meg. A király egyenes visszautasítással nem merte megsérteni a nagyravágyó ifjút, hanem

---

[1]) Oklevelek Kovachichnál: Vest. Com. 455. Ungr. Magaz. I. 576. Istvánfy 57.

[2]) Istvánfy Lib. IV, 54.

[3]) U. o. 58.

[4]) Pray: Annal. IV, 338.

1510 csak az ügy mellőzése, s más időre halasztása által akarta vele tudatni leánya kezének megtagadását[1]).

Török és velenczei viszonyok.

Ulászló Csehországból hazatérvén, az ország rendeit az 1510-ki máj. 9-kére Esztergamba országgyülésre hívta, tanácskozandó velök a Velencze ellen megindítandó háborúról, melyre a cambrayi szövetség tagjai által újabban is felhívatott, s a törökkeli béke meghosszabbításáról, miért nem rég Bajazednek egy követe érkezett Budára[2]). A törökkel való békét király és rendek szívesen meghosszabbították újabb három évre[3]); de a Velencze elleni háború tárgyára nézve több nehézség támadt. A királynak erre most is szintúgy nagy kedve volt, mint a múlt évben, midőn Prágában mulatása alatt a császár és franczia király követeitől sürgetve, julius 19-kén kelt levelében Kanizsay György és Hampó János horvát- és tótországi bánokat felszólítá, tanácskoznának mennél elébb a többi urakkal, s aztán egy gyorsan megindítandó hadjáratban vennék vissza Dalmatiát, a sz. korona e régen elhanyagolt tartományát[4]). De valamint akkor az országtanács, úgy most az ország rendei sem mutattak nagy kedvet[5]), az üres kincstár mellett, e háborúra, hanemha arra a szövetséges fejedelmek segedelmet nyujtanának. Ennek kieszközlése végett tehát Ulászló a gyülés után Beriszló Péter székesfehérvári prépostot s kir. titkárt és ákosházi Sárkány Ambrus pozsonyi főispánt, julius 25-kén, Tatáról követekűl küldötte a császárhoz, és a franczia királyhoz. — Ezek október 1-jén Constanzban oly egyességre léptek a császárral, hogy Ulászló a jövő évi april 1-jén a hábo-

---

[1]) Istvánfy IV, 59. Brutus Praynál, e. h. 337.

[2]) Az országgyülést egybehivó kir. levél Kovachichnál: Suppl. ad Vest. Com. II, 351.

[3]) Istvánfy Lib. IV, 59.

[4]) Praynál e. h. 336.

[5]) Egyes urak mindazáltal, például Frangepán Kristóf, a császár szolgálatában jelentékeny részt vettek e háborúhan. Ld. erről Wenczel Guszt. értekezését az Új M. Muz. 1851-ki VIII. füz.

rút Velencze ellen tényleg megindítja; a császár s a franczia 1510.
király Velenczét ugyanakkor minden erejökkel megtámadják, Ulászlónak pedig három hónapra 1000 gyalog fegyverest, 12 ágyút és 24 hadi s hat teherhordó hajót küldenek segedelműl [1]).

Követeinek e tudósítását Ulászló Morvában, Magyar- 1511.
Bródon vette, hova a ragály újabb kiütése után távozott, az ország kormányát Perényi nádorra és Bakacs kardinál-érsekre bízván. Bródból 1511 elején Boroszlóba ment, hogy ott Lajos fiának Slézia rendei által is megtétesse a jobbágyi hódolatot. A király kiséretében lévő magyarok azt kivánták, hogy Slézia, melyért az 1479-ben kikötött váltságdíj még le nem fizettetett, mint magyar tartomány hódoljon; minthogy pedig ebben a sléziai rendek megegyezni egyátalában nem akartak, a hódolat ez alkalommal elmaradt [2]). Még Boroszlóban időzött Ulászló, midőn egyrészről Szapolyay János, ki nem rég, nem tudjuk mily befolyás következtében, erdélyi vajdává neveztetett, másrészről Tomiczky Péter krakói főesperes, Zsigmond király követe, is megjelent a király udvarában. Az özvegy Szapolyayné, a maga testvére, Kázmér teschemi herczeg, s a már elébb egy magyarországi küldetése alkalmával megnyert Tomiczky és egyéb lengyel urak által reávétette Zsigmond lengyel királyt, hogy a bájos Szapolyay Borbálát, János gróf hugát, tűzze ki magának hitvesűl. Erre Ulászló megegyeztét kieszközleni volt most, némi nyilvános megbízások mellett, titkos feladata Tomiczkynak. A dolgot ügyesen kelle vinni, mert Szathmáry püspök s kanczellár ellensége volt a Szapolyay családnak, s félni lehetett, hogy a királyt annál könnyebben tagadó válaszra birhatja,

---

[1]) A követek által kiadott szövetséglevél, melyben felhatalmaztatásuk s a császár által elfogadott szerződés is befoglaltatik. Dat Constantiae 1-a die m. octob. a. d. 1510. Két függő pecséttel. A császt. titkos levéltár eredetijéről.

[2]) Istvánfy Lib. IV, 59. Cureus : Annal. Siles. 228.

1511. mivel föltehető vala, hogy maga Ulászló sem igen ohajtja a házasságot, mely Szapolyay János nagyravágyásának újabb támaszt volna adandó. És sikerült is egyrészről Tomiczkynak a budai lelkész s a király gyóntatója Hammel Mihály által, másrészről Kázmér tescheni herczegnek oda vinni az ügyet, hogy Ulászló e közbenjárókat Zsigmondhoz küldje, s általok maga ajánlja öcsének a Borbálával való házasságot, Szathmáry kanczellár a dologról utóbb értesűlvén, Ulászlót is más véleményre birta ugyan, de már későn. A követek egyszersmind a házassági szerződést is magukkal vitték Krakóba, melyben a Szapolyay család 100 ezer arany jegyajándokot biztosított a menyasszonynak; minek következtében az eljegyzés azonnal meg is történt [1].

Sléziából april utolsó tizedében Budára tért vissza Ulászló, hova az ország rendei e hó 24-kére gyülésbe hivattak [2]. Végzéseit e gyülésnek, azon egyen kivül, mely szerint a király számára kijáró 20 denárnyi kamarai nyereségen felül a végvárak megerősítésére fordítandó egy arany forint ajánltatott [3]), még nem ismerjük, bár azon, mint látszik, fontos ügyek hozattak szőnyegre. Szóba került hihetőleg a király követeinek a császárral még a múlt évi október 1-jén Constanczban a velenczei háború iránt kötött szövetsége. De erre nézve, minthogy az ezen évi april 1-re határozott hadjáratnak sehol semmi nyomát nem találjuk, már a gyülés előtt megváltoztatta Ulászló véleményét Staphileo János, pápai követ. II. Julius pápa azáltal, hogy a cambrayi szövetségből kilépvén, Velencze pártjára állott, oly nagyon maga ellen boszantá a császárt és a franczia királyt, hogy ezek az ő letételét elhatározván, s néhány bíbornokot a ma-

[1]) Engel: Actenmässige Skitze d. Unternehmungen Joh. Zápolya's. Schedius Zeitschrift von und für Ungarn, 1802. I, 163. Fessler: Gesch. d. Ung. V, 863.

[2]) Kovachich: Suppl. ad Vest. Com. II, 354.

[3]) U. a. Sylloge Decr. Comit. I, 446.

guk részére nyervén, ellene Pizába zsinatot hirdettek. A pápának, ki szintén hirdetett zsinatot Rómába, ennélfogva felette érdekében állott Ulászlót és Zsigmondot a császár pártjától elvonni s megakadályozni, nehogy a magyar és lengyel püspökök a pizai zsinathoz csatlakozzanak; miben czélját is érte. Bakacs kardinál, úgylátszik, az országgyülés végzésének közbejöttével, nemsokára Rómába utazott Simon modrusi püspökkel. — Ama viszály következtében, mely az év elején a magyar és szilézi urak közt Boroszlóban támadt, az ország jogai Morvára és Sléziára szintén szóba kerűltek az országgyülésen. A tanácskozás folytában előkéretett ama kötelezvény, mely által Ulászló, midőn magyar királylyá választatván, az országos küldöttség által a határszéleken üdvözöltetett, ünnepélyesen biztosítá a rendeket, hogy Morva, Slézia és Luzsitza a hat várossal mindaddig a magyar korona birtokában marad, míg azokért az 1479-diki békekötésben meghatározott 400 ezer arany váltságdíj le nem fizettetik. Mivel pedig ama zavarokban, melyek Ulászló első kormányéveiben kitörtek volt, ezen okmány is elveszett, Ulászló e kötelezvényt most újabban is kiadta, az ország jogairól ama tartományokra mind a maga, mind Lajos fia nevében biztosítván a rendeket [1]). 1511.

A házasság Zsigmond király és Szapolyay Borbála közt az 1512-ki február 8-kán mindamellett is megtörtént [2]), hogy azt Szathmáry püspök s kanczellár Ulászló által meg- A lengyel király násza Szapolyai Borbálával.

[1]) Datum Budae in festo Invent. S. Crucis (máj. 3-án) a. d. 1511. A csász. titkos levéltár eredetijéről. Az okmány elvesztét így adja elő: Quia vero post obitum .. Mathiae Regis varia bella et discordiae in hoc regno ortae, domusque regia thavernicalis, in qua literae et literalia instrumenta huius regni servantur, per nonnullos violata, potioribus literis atque privilegiis huius regni nostri spoliata et expilata . . . fuerat: literae premissam impignorationem tangentes in huiusmodi direptione, id quod nobis optime constat, abstractae et sublatae exstiterunt.

[2]) Wagner: Annal. Scep. I, 151. Decius u. o. II, 124. Istvánfy Lib. IV, 59 köv.

1512. gátolni ügyekezett. Szathmáry eleve is sejtvén, hogy ennek következtében a Szapolyayakkal meggyűlend a baja, Perényi Imre nádorral, Drágfy Jánossal és Báthory Istvánnal ellenök titkos szövetséget kötött, melynek azonban elég nyilvános jele volt az, hogy a megürült horvát- és tótországi bánság is Perényire ruháztatott. De a Szapolyai-párt is hamar megkezdte fondorkodásait. Tomiczky Péter már aprilban Budán volt, színleg némi más ügyek végett, de azok mellett oly titkos megbizással, mely egyenesen a Szapolyaiak érdekét czélozta. Előadá ugyanis küldője nevében, mikép Zsigmond bizonyos forrásokból tudja, hogy ama párt, mely az ő házasságát meggátolni törekedett, nem mást akar, minthogy Ulászló gyermekei egykoron a császár gyámkodása alá essenek, mi által azonban Lajos könnyen V. László sorsára juthatna. Kéri azért bátyját intézzen vele, Zsigmonddal, személyes összejövetelt; addig pedig ne higyjen ama pártnak, mely fülét és szívét szünetlen ostromolja; hanem legyen bizodalommal a Szapolyayak iránt, kik gyermekeinek nagy hasznára lehetnek. Ne hallgasson a király ama rágalmakra, melyek Szapolyay János vajda ellen ellenségei által koholtatnak. Saját gyermekeinek érdekében kéri bátyját, nevezné ki Szapolyay Györgyöt horvát bánná, Frangepán Ferencz kalocsai érseket (a Szapolyayak barátját) pedig, minthogy Bakacs hihetőleg Rómában marad, esztergami érsekké s főkanczellárrá. De az egyszer már kijátszott Szathmáry most résen állott, s a királyt is elkészíté Tomiczky fogadására, kit aztán oly válaszszal bocsátott el Ulászló, hogy ő egyátalában nem szándékozik gyermekeit külföldi gyámságára bízni; a vajdát, mint eddig, úgy ezután is kegyében tartja; de a horvát bánságról, s az esztergami érsekségről nem lehet másként intézkedni [1].

Szapolyai János és pártja fondorlatai.

A Szapolyay-párt azonban így megveretve sem hagyott föl titkos működésével az udvari, vagy miként a császárhoz

---

[1]) Engel: Actenmässige Skitze stb. e. h. 163. köv. és 181.

szításáról nevezhetni, os trák párt ellen. A kalocsai érsek, 1512.
Szathmáryra most azért is boszús, mivel általa a kanczellári tiszt utáni sovárgása végett szemrehányásokkal illettetett, a királynak nemsokára előterjesztéseket tőn: gondolná meg, hogy Perényi nádor és Szathmáry kanczellár színlelt ragaszkodása s maga a császár igényeinek pártolása is csak álarcz, mely alatt saját hatalmokat még a király halála esetére is biztosítani törekednek. Azon viszonyoknak, melyekbe a király magát, gyermekei s az ország jövője tekintetében, ezen önhaszonleső emberek által vezettetni engedi, az egész ország ellene fog nyilatkozni, mert ez gyűlöli a császárt. A király s gyermekeinek érdeke azt kivánja, hogy inkább testvére, Zsigmond király iránt viseltessék bizodalommal, kit erre különben is annyi ok ajánlhat. Dobzse, dobzse, lőn Ulászló válasza; füle és szíve ezután is csak Perényinek és Szathmárynak állott nyitva [1]. Frangepán czélt így nem érvén, ismét a lengyel király közbenjárásá által ügyekezett a dolgon fordítani. Zsigmond meghitt tanácsosához Szidloviczky Kristófhoz jul. elején írt levelében élénk szinekkel ábrázolá az udvari pártnak, kivált Szathmárynak fondorkodásait, miképen ő a király halála esetére a gyámkodást Lajos fölött csak azért kivánja a császárra bízatni, hogy annak neve alatt maga uralkodhassék; miképen a szegény származású püspök fejedelmi kincseket gyűjt, melyek által e tervét sükerítse s magának bíbornoki kalapot szerezzen; miképen ő és pártja, Ulászló halála esetére, a lengyel királyt a moldvai és havasalföldi vajdákkal háborúba bonyolítani szándékoznak: mulhatatlanúl szükséges tehát, hogy Zsigmond Ulászlót személyes találkozásra bírja, mire a Bajazed megbuktatása következtében megváltozott török viszonyok legjobb ürügyül szolgálhatnának; akkor aztán meg kell buktatni Szathmáryt és Perényit, ha mindent veszve látni nem akar Zsigmond király [2]).

[1]) Engel: Actenmässige Skitze stb. e. h. 199.
[2]) U. o. 288.

1513. Szapolyay János e közben más módon ügyekezett emelni a maga tekintélyét és hatalmát. Szelim, Bajazednek legifjabb fia, a janicsárokat a maga pártjára nyervén, segedelmökkel atyját 1512 tavaszán megbuktatta[1]). E trónváltozási zavarokat a végekbeli basák használva, a magyar földön, ellenére a békének, zsákmánylást űztek. Ezek megbüntetése által kivánt János vajda magának hírnevet szerezni; s bár mennyire ellenzé is a király, 1513 nyarán egy pusztító betörést intézett a török tartományokba[2]). A vállalat szerencsés kimenetele még elbizottabbá tette a nagyravágyó ifjút, s felbátorítá őt, még egy kisérletet tennie Anna herczegné kezéért. Ezer lovas kiséretében ment fel Budára, s midőn annak kapuját maga előtt bezárva találta, azt betörette. Ulászló, mint mondják, elbújni szándékozott a büszke oligarcha elől; de aztán mégis, megtanítva Szathmárytól, előjött, s a vajdát igen barátságos, sőt hizelgő szavakkal fogadván, tagadó válaszszal bocsátá el várlakából[3]). Szathmáry ezentúl oda fordítá működését, hogy Szidloviczkyt és Tomiczkyt vonja el a vajda pártolásától, mi nemsokára sikerült is neki, Ulászló pártfogása által amannak a kanczellári hivatalt, emennek a przemiszlei püspöki széket, melyet Borbála királyné másnak szánt, szerezvén meg. Ezóta mind a ketten a Szapolyayak ellenségei, királyukat barátságosabb viszonyba ügyekeztek hozni Ulászlóval és Miksa császárral[4]).

IV.

1514. Paraszt lázadás. A politikai pártvillongásoktól 1514-ben másféle, de még fontosabb események vonták el a hazafiak figyelmét. Míg a pártok, miként röviden ábrázolám, az országban küzdöttek, Bakacs esztergami érsek és bibornok, Rómában feje-

[1]) Hammer : Gesch. d. Osm. R. I, 683.
[2]) Kerchelich : Hist. Eccl. Zagrab. 211
[3]) Thurnschwamb, Engelnél : Gesch. d. Nebenl. I, 196.
[4]) Engel : Actenmässige Skitze stb. e. h. 310. 317.

delmi fényüzéssel [1]) igyekvék a figyelmet magára vonni, s a 1514.
II. Julius halála által megürűlt pápaságra magának útat törni. De vágyai meghiúsultak: pápává János bíbornok, a híres Medicis Lőrincz fia lett, ki aztán X. Leo nevet vőn fel. Bakacs kárpótlásúl a pápai követ czímét és hatóságát nyerte a kelet és éjszak minden keresztény tartományaira [2]).

Ulászló e közben attól tartva, hogy Szapolyai hadi kalandja a törököket visszatorlásra ingerlendi, a végek kapitányait aggodalmasan inté, gondoskodnának a rájok bízott végvárak védelméről [3]). Egyszersmind követei, elébb Petánczi Felix és Zolthay János, majd Czobor Márton által a béke meghosszabbításán is működött az új szultánnál [4]). Mi sükerrel jár el Czobor, sokáig bizonytalan vala, mert Szelim szultán vérszomjazó, harczias jelleméről elég hír érkezett az országba. Nehogy tehát az üres kincstár mellett az őrségben s védelmi szerekben egyaránt hiányt szenvedő végvárakat veszély érje, kivált miután a bosnyai basa Horvátországba tört, Márton kalocsai kanonokot Bakacshoz oly megbízással küldé Rómába, ügyekeznék e várak fölszerelésére némi pénzsegélyt kieszközölni a pápától. Bakacs ettől indíttatva, mielőtt haza indúlt, hatalmat eszközle ki a pápától, melynélfogva a követi hatósága alá vetett tartományokban keresztháborút hirdethessen.

Mire Bakacs Budára érkezett, a béke Szelimmel 3 évre már meg volt kötve. De a nagyravágyó bíbornok, ki képze-

---

[1]) Hogy e fényüzést megbírja, számos egyéb javadalmai mellé még a milkovi püspökséget is, Erdélyben, egyesítette az esztergami érsekséggel; egyszersmind pedig a szászok esperességeit is maga alá vetette, hogy a jövedelmes tized onnan is az ő pénztárába folyjon. A szász papságnak ezen újítás miatti elégületlensége nemsokára egyik főokává lőn a reformatio oly gyors terjedésének a szászok között. Ld Katonát XVIII, 665.

[2]) Jászay Pál: Az 1842-ki Tudománytár aprili füzete 254. lapján.

[3]) Katona e. h. 700.

[4]) U. o. 702.

1514. letében már előre éldelé a Capisztrán-féle diadal dicsőségét, mind a mellett sem akart fölhagyni tervével. A keresztbullát az országtanácsban fölolvastatván, nagy szavakban ábrázolá a hasznot, mely a bucsúlevél kihirdetésére összegyűlendő keresztes hadból a hazára áradand; igéré, hogy a háborút maga intézendi, s alkalmas vezérről is fog gondoskodni. Ulászló, földre szegezett szemmel, szótalanúl hallgatá a sokat igérő beszédet; de az urak, „kiknek nagy része önhaszonleséstől megmételyezve, az országot martalék gyanánt tekinti vala," zajos tetszéssel fogadták a bíbornok előadását. Voltak azonban néhányan, kik a nemzetnek az eláradt belzavarok által fölforgatott állapotába mélyebben betekintvén, hiú reményekkel ámíttatni nem akartak, s a pápai bucsúlevél kihirdetését ellenzették. Ezek közől Telegdy István kincstartó élénken festé a parasztságnak Mátyás halála óta elnyomott, inséges állapotát s a veszélyt, melyet ily körülmények közt egy mindenképen sanyargatott s eltiprott néposztálynak fölfegyverzése az országra s különösen elnyomóira, a nemességre áraszthat, ha eszébe jutna a török ellen fogott fegyvert zsarnok urai ellen fordítani. Javaslá tehát, ha már a fegyverszünetet valóban meg kell szegni, szedessék a bucsúért inkább pénz, melyen zsoldosokat lehessen fizetni. De az előre látó hazafi szózata foganatlanúl hangzott el a nemtelen szenvedélyek zajában [1]). A keresztháború 1514-ben april 16-kán kihirdettetett, s evvel együtt oly csóva lőn elvetve az insége miatt elkeseredett parasztság közé, mely a fogékony anyagban lángra gyúlva, iszonyú vészt hozott a hazára.

A parasztság állapota, a gyönge kormány alatt eláradt féktelenségek e korszakában valóban nyomorúlt vala. Szabad költözési jogát több rendű törvények védték ugyan; de miután a törvényt, némely záradékainál fogva könnyen ki lehetett játszani, és a parasztság fölött az úriszékeken maguk annak urai biráskodtak, a törvény nem nyerhetett igazságos

---

[1]) Istvánfy Lib. V, 63.

végrehajtást. Mátyás erőteljes kormánya e törvények szerint 1514.
a parasztságot sikeresen megvédte ugyan urainak hatalmaskodása ellen; de nagyobb biztosítást a jövőre ő sem adott jogainak. Mihelyt tehát ő szemeit behunyta, vele együtt halt meg az igazság is a parasztra nézve. Ulászló gyáva kormánya alatt a féktelen urak szabadon, büntetés félelme nélkül űzték, zaklatták, nyomorgatták a védetlen jobbágyokat. Az évlapok számtalan példákkal szolgálnak, miképen a birtokos osztály, melynek e korban pénzre még inkább, mint jobbágyi munkára volt szüksége, nem ismert határt követeléseiben, kiméletet fosztogatásaiban; mitől aztán el nem maradhatott a tulajdonát védeni merészkedő jobbágy elleni kegyetlenkedése, s az emberiségnek megsértése még olyanokban is, mikben a természet művelétlen gyermeke sem volt, nem lehetett érzéketlen. Védelmet az elnyomott osztály hasztalan keresett a gyönge kormány alatt : az oligarchia túlsulyú hatalma magát a királyt is szűk korlátok közé szorította, s ez gyöngeségében nem birt magának, s a törvénynek tekintélyt szerezni.

Ily körülmények közt a kereszt fölvételére kihirdetett fölhívás nem egyéb volt, mint a parasztság fölszólítása, a tűrhetetlen igából való szabadulásra, s ennek reménye hihetőleg még inkább csábítá a méltatlanúl elnyomottakat, mint maga a jutalmúl kitűzött bűnbocsánat. És kevés idő múlva Pest, Fehérvár, Kalocsa, Nagyvárad és más, kivált püspöki székes városok alatt ezerenkint gyűlt a pórság, s vele számos alrendű pap, hogy kuruczczá legyen. E hadak fővezéreűl Bakacs érsek a székely születésű Dózsa Györgyöt nevezte ki, ki nem rég Nándorfehérvár alatt egy zsákmányló török csapat hadnagyát párbajban megölte[1]), s most e bajnoki tettének jutalmát, negyven telkes jószágot, arany lánczot, nemesi czímert, elvenni jött föl Budára. Dózsa april 30-kán, sz. Zsigmond egyházában vette át a nagy vörös ke-

[1]) Tubero : Lib X. Schwandtnernél II, 329.

1514. resztel jelölt fehér zászlót. A fővezér a maga helyetteséűl Gergely testvérét nevezte ki; alhadnagyokká részint a papok, kik közt Mészáros Lőrincz czeglédi lelkészt, s Barabást nevezik emlékeink, részint más fegyverviselt pórok és szegény nemesek lettek; ezek közől Bagos Ferencz, aszalai Kecskés Tamás, Hosszú Antal s egy pesti polgár Száleres Ambrus nevét ismerjük.

Annak híre, hogy nem úr, hanem egy székely vitéz a kuruczok vezére, még több jobbágyot csalogatott a kuruczok táborába, mely rövid időn csak Pest alatt 40 ezerre szaporodott. Az urak, nemesek azonban nem nézhették közönyösen, hogy jobbágyaik a legnagyobb munka idején a mezőt odahagyva, csoportosan kuruczokká lesznek; és többeket erőszakkal tartottak honn, másokat a nejeikre s gyermekeikre szabott büntetések által akartak kényszeríteni a hazatérésre. Ez számtalan panaszt s nagy ingerűltséget szült a kurucz táborban. A király és az érsek ennek hírére meghagyták Dózsának, ne vegyen föl táborába több parasztot, s a már összegyűlteket vezesse Horvátországba, melynek szélein a törökök zsákmányolnak. De a parancs már későn érkezett. Mészáros Lőrincz, Dózsának főtanácsosa, kinek lelkében tán a pórság fölszabadításának eszméje villant föl, s más kurucz papok emelvényekről hirdették, hogy maga a pápai követ eleve pártütőknek czímezte leveleiben mindazokat, kik a kereszt fölvételét netalán gátolnák, s lázító beszédeikben az urak kiirtását emlegették: az ingerlékeny tömeg, melyhez a nemesség hatalmaskodásairól naponkint újabb hírek érkezének, nem kivánt egyebet. Dózsa lelkében, midőn a kuruczokat a nemesség ellen egészen a dühösségig fölingerelve látta, új eszmék, új vágyak támadtak, melyeknek létesítésére a szavát már vakon követő pórsereg száma és szelleme reményt is nyujtott. Ő tehát nem késett kitűzni a lázadás zászlaját. És a dühöngő nép szilaj tombolással áradt szét táborából a nemesek lakjaira, azokat feldúlta, lakóikat kegyetlenűl leöldöste.

Bakacs érsek elréműlt e hírek hallatára s egyházi átok- 1514.
kal sujtá Dózsát és társait, ha a király parancsának engedelmeskedni tovább is vonakodnának. De a kuruczvezér, Lőrincz pap tanácsain indúlva, már az átokra sem hajtott. Ő magát a kuruczok fejedelmének nevezvén, a szegény sorsú köznemességet is fölszólítá, hogy a zsarnok urak kiirtására vele egyesűljön; és Száleres Ambrust a Pest alatti táborban néhány ezerrel hátrahagyván, maga a többiekkel a Tisza felé vonúlt. Az országtanács most látta csak át Telegdy intéseinek helyességét, s mindenfelé kapkodott, hogy a naponként növekedő vészt elfojthassa. Rendeletek mentek a megyékhoz s a városokhoz, kelnének föl haladék nélkül, és sietnének Pestre, vagy a fővezérré kinevezett Báthory István temesi gróf alvidéki táborába. Mihelyt pedig Budán, néhány megye zászlóalja összegyűlt, Bornemisza és Tomory Pál Száleres Ambrus táborát megtámadták, s annak részét egy szerencsés csata után kegyelem igéretével fegyverletételre birták; a többieket szétverték. E győzedelem hírére a nemesség több megyében fölbátorodván, a kuruczok apróbb hadait megtámadta s elszélyesztette : így történt Sopronyban, Hevesben, Biharban és Zemplénben. Dózsa látván, hogy a roszul fegyverkezett gyülevész nép, a kisebb számú, de fegyverben gyakorlott s jól fölszerelt nemességnek még nem állhat ellen, mindenekelőtt valamely erősebb várat szándékozott megvenni, melyből aztán munkálatait biztosabban intézhesse. Először Szegedet kisérlé megvíni; de midőn ott a jól elsánczolt, s háromezer halásztól támogatott polgárságot, élethalálra ellentállani eltökélve látta, a Tiszán átkelvén, Csanád alá szállott, s az elejébe jött Báthory Istvánt és Csáky Miklós csanádi püspököt megverte s a várat könnyű szerrel elfoglalta. Báthory megsebesűlve, csak bajjal tudott Temesvárra menekűlni; de Csáky püspök elfogatott és iszonyú kínzások után nyársba vonatott. Szintoly kínzásokkal végeztettek ki a győzedelmök után szerte barangoló kurucz csapatok kezébe esett Telegdy István, Dóczy György és többen

1514. mások. Emlékeink négyszázra teszik az ily módon elfogott vagy lakjaikban meglepett urak s nemesek számát, kik valamennyien kínosnál-kínosabb halállal múltak ki.

A kuruczvezér, miután Csanád vidékén a nemesség javait földúlta, s kiket belőle kézre keríthetett, megölette, diadala után még merészebbé lőn, czéljait határozottabban kifejté: leveleket küldözgetett szét az országba, melyekben a főpapságra és nemességre szórt szitkok közt nyilván hirdeté, hogy azok kiirtandók, az ország többi lakosainak egyenlő jog és birtok adandó, a vallás ügyének igazgatása egy püspökre bízandó, minden méltóság, maga a királyság is eltörlendő. Csanádról a dühöngő pórsereg Temesvár alá szállott, s azt vívni kezdé. Báthory, Budáról hasztalan sürgetvén segélyt, Szapolyay János erdélyi vajdához folyamodott. Kérte őt, feledkeznék meg régi viszályaikról és siessen a fontos, de roszul ellátott vár s vele a nemesség, és a haza megmentésére. A vajda ezt a legkedvezőbb alkalomnak látván, magának dicsőséget szerezni, a házát, nemességet lekötelezni s nagyravágyó terveinek létesítésére útat törni, seregét tüstént megindítá, s az ostrom második hónapjában, a Vaskapun keresztűl a már nagy veszélyben forgott vár segedelmére megérkezett. Bortól hevűlten, tele a diadal reményével, az érkezőnek pihenést sem engedve, támadta meg őt a kuruczvezér; de sorsa végre elérte őt. A parasztbad, bár számra többszörte nagyobb, egy makacs, vérengző ütközetben megveretett; a csatamezőn s futás közben több ezren hullottak el, sokan a Temes és Béga folyamokba vesztek, Dózsa maga Gergely testvérével s néhány más hadnagygyal együtt elfogatott; Lőrincz pap megmenekűlt. A győzők első dühökben még azon ártatlan nőket és gyermekeket sem kimélték, kiket a kuruczok, hogy uraik méltatlanságától megóvjanak, magukkal vittek a táborba. Kegyelmet, engesztelődést a győzedelmes nemesség most úgy nem ismert, mint elébb a pórság nem: midőn a mészárlásba bele fáradt, a vérítéletek kezdették a haza futottakon szomorú működéseiket.

De sehol sem vetkezett ki a nemesség annyira az emberiség minden érzetéből, iszonyú büntetéseiben kegyetlensége sehol sem volt leleményesebb, mint Szapolyay táborában. Dózsa negyvened magával több napig éhséggel kínoztatott; mert a vajda több napig tanácskozott a hadnagyokkal a foglyok büntetése neméről. És a hosszú tanácskozásnak borzasztó lett eredménye. A kurucz királyt meztelenűl izzó vas trónba ültették, tüzes vas koronával megkoronázták, s miután tagjait izzó vas fogókkal megcsipkedték, kiehült czinkosait uszíták reá, hogy félig sült husából elégítsék ki éhségöket. Valóban méltán kérdi egy történetíró: „melyik részen van e történetben, melyben annyi borzasztó halmoztatott össze, a szilajabb embertelenség?“ [1]). És e kérdésre már rég megfelelt azon jellemző népmonda, mely szerint Szapolyay valahányszor a misében az úr teste fölmutattatott, ő, a szentséget látni méltatlan, pár perczig mindannyiszor megvakult, s csak két év múlva, anyja és nővére kegyes tettei s imádságai által szabadúlt meg a csodás büntetéstől.

1514.

A lázadók bünhödése.

A kuruczok főhadának megveretése után nem volt nehéz föladat minden más kisebb hadaikat is széjjelszórni. De szintén jól esik olvasni, hogy a győzők több helyt emberiséges kímélettel viseltettek az elcsábított tömegek iránt. Egyebek közt Gosztonyi János győri püspök és Sükey Gotthárd pápai kapitány, golyó helyett fűvel, rongyokkal töltött ágyúkból lődöztettek a gyülevész tömegre, és azt minden vérontás nélkül verték széjjel. És így szakadt vége négy hónapi szörnyű dúlongás után a kurucz háborúnak, melyben negyven, mások szerint épen hetvenezer ember hullott el áldozatul [2]).

---

[1]) Wachsmuth: Aufstände u. Kriege d. Bauern im Mittelalter. Raumer: Histor. Taschenbuch 1834.

[2]) Istvánfy Lib. V, 65. kövv. és 83. Steph. Taurinus: Stavromachia 1519 scripta. Engel: Monum. Ung. 119 Tubero Lib. X. Schwandtnernél II, 329. kövv. Cuspinianus, Belnél, Adparat. ad Hist. Dec. I, 281. Szerémi György: Magy. Tört. Eml. I, 57. Verancsics u. o. II, 5. kövv. Oklevelek, Katonánál: XVIII. 720. 726. Praynál: Epist. Proc. I,

1514. A pórlázadás elfojtása után a királyra és Bakacs kardinálra fordult a nemesség haragja : emerre, hogy esztelensége által ő ejtette az országot e veszélybe; a királyra, mivel tétlensége által azt oly nagygyá engedte növekedni. A megyékben gyüléseket tartván, Szapolyayt, mint az ország megmentőjét magasztalásokkal halmozták el, s királylyá emeltetéséről kezdének beszélni, míg ellenben a királyra és az érsekre gáncsokat és szitkokat szórának. A zajlongás több helyt oly fenyegető alakban tűnt föl, hogy Bakacs jónak látá megkettőztetni Esztergam őrségét; a király s több meghittje pedig tanácsosnak vélé az országgyülés végéig, mely a pórháború következtében szükségessé vált intézkedések végett október 18-kára kihirdettetett, Budán és környékén táboroztatni ama tízezer csehet, kiket a münsterbergi herczeg a kuruczok ellen, de már későn hozott az országba [1]). Még az országgyülésre is zajlongva jött fel a nemesség. Kevésben múlt, hogy magát a király életét is nem érte veszély. Egy reggelen a király hálótermének ablakán két golyó repűlt be, s ágya fölött furódott a falba. Ulászló, szerencséjére, már nem volt a teremben; szokása szerint kápolnájában hallgatta három miséjét. A merényt a király meghittjei a Szapolyay-pártnak tulajdoníták; s Bakacs, Szathmáry és Bornemisza János sürgették a királyt, ragadná meg az alkalmat, lépne fel szigorú rendszabályokkal a párt ellen, ha nem akarja, hogy az egészen nyakára nőjjön. De a gyönge királynak erre nem volt bátorsága, s eléggé biztosítva hitte magát s gyermekei ügyét azon tanácskozások által, melyek Cuspinianussal és Szidloviczkyval, a császár és a lengyel király követeivel, épen most folytak [2]).

Az országgyülés gyászos emlékezetű lett a nemzet nagy

88. 90. Ld még Új Magy. Muz. 1857. X. füz. 450. E pórháború bővebb leírását ld az 1841-ki aprili Tudománytárban megjelent értekezésemben.

[1]) Jovius : Hist. sui temp. Lib. XIII. Istvánfy Lib. VI, 76.

[2]) Istvánfy e. h.

tömegére, a jobbágyosztályra. A törvényeket itt a, való, nagy részben bűnös, de épen mivel egész néposztályról volt a szó, kiméletet igénylő jobbágyok ellen hasonló indulatosság és gyűlölet alkotta, minő az úri és nemesi rendnek iménti győzedelmét fertőztette meg. — Bár az uraik ellen fölkelt valamennyi parasztok megérdemlenék a halált, — mond egy törvényezikk — nehogy mégis annyi vér ontassék, s az egész parasztosztály kiirtassék, mely nélkül keveset ér a nemesség, azért csak főbb czinkosai végeztessenek ki; a többiek csak a leölt nemesek vérdíját fizessék, s az okozott kárt térítsék meg, mire ha kell, fegyveres erővel s minden vagyonuk elkobzásával is reászorítandók. Hogy mindazáltal ezen árulásuk emlékezete örök időkre fenmaradjon, s a büntetés utódaikra is kiterjedjen, és késő unokáik is lássák, mily szörnyű bűn uraik ellen föllázadni : mostantól fogva elvesztvén szabad költözési jogukat, földes uraiknak valóságos örökös szolgasággal legyenek alávetve. Minden jobbágy akár telkes, akár zsellér, urának évenkint egy arany forint fejadót fizessen; hetenkint egy napot szolgáljon; tizedet és kilenczedet mindennemű termékeitől, évenkint minden tíz jobbágy egy hízott sertést, minden jobbágy két lúdat, s hónaponkint egy csibét adjon, földes urának. A kúnok és jászok hasonló módon adózzanak a királynak. Paraszt vérből származott pap püspökké, érsekké soha se lehessen; s ha a királytól még is kineveztetnék, tizedet neki senki se fizessen [1]). 1514.

Úgylátszik, a király ellen is kikeltek a kurucz háború alatti tétlensége miatt az ország rendei, s Ulászló magát avval mentette, hogy szegénysége által kötve vannak kezei. Panaszok a király ellen.

[1]) Egyes urak még ezen törvényes intézkedéseknél is tovább mentek. „Ez 1515 esztendőben, — u. m. Verancsics — hogy a keresztes had immár teljességgel leszállott vóna, igen megkegyetlenedének az magyari urak szegénység ellen, sokképen nyomorgatták az kereszteseket. Kenderesy András, Bács megyében nemes ember vas keresztet csináltatott vala, és az jobbágyit az homlokán azzal szílel őket sittette." Magy. Tört. Emlékek. Irók. III, 12.

1514. A rendek ennélfogva, „hogy a királyi felség udvara s ügyei kellő állapotba tétessenek,“ azt végezték, hogy minden elzálogosított királyi javak és jövedelmek, városok, bányák, harminczadok, bányahuszadok a királynak azonnal s oly módon adassanak vissza, hogy azok jövedelmeinek fele évenkint a rajtok fekvő adósságok lefizetésére fordíttassék. Szapolyai János vajdára nézve azonban, a kurucz háború elfojtása által szerzett érdemeiért, oly kivétel tétetett, hogy az ő kezén lévő zálogok díjának letisztázására a hadi adóból minden telek után 20 denár fordíttassék. Ezentúl pedig a király semmiféle jövedelmét ne vethesse zálogba az országtanács megegyezte nélkül; és hogy e javak s jövedelmek felett semmi kétség se támadhasson, azok ily sorban irattak törvénybe: Buda, Pest, Kassa, Pozsony, Nagy-Szombat, Bártfa, Eperjes, Soprony; továbbá Ó-Buda, Esztergam, Fehérvár, Lőcse, Szakolcza, Szeben és Szeged; valamennyi kúnok és jászok, Visegrád a Csepel és Ros szigetekkel; Körmöcz, Beszterczé, Zólyom s a többi bányavárosok; Nagybánya, Huszt az öt várossal és sóbányákkal; Magyar- és Tótország minden harminczadai és sókamarái; Munkács és Diósgyőr; Erdélyben a királyi szászok, minden sóbányák és kamarák, Kolozsvárral; minden huszad, ciment és ötvened; végre Görgény, Törcs és Déva várai. — E gyülésen adta be Verbőczy István, országbirói itélőmester is hármas-könyvét, melyben az 1507-ki törvény megbizásából az ország minden jogait, intézményeit és törvényes szokásait egybefoglalta. A király arra, miután egy rendi bizottmány által megvizsgáltatott, nov. 19-én kelt okmányában adta ki megerősítését.

1515.

Fejedelmi találkozás Hainburgban.

Az országgyülés vége felé a császár és a lengyel király követeivel folytatott tanácskozások is bevégeztettek; eredményök az lett, hogy a jövő évi márcziusban Ulászló és Zsigmond királyok Pozsonyba, a császár Hainburgba menjen, s onnan aztán személyesen találkozzanak a fejedelmek. Szapolyay vajda az országgyülés szétoszlása után mindent ráfordított ugyan, hogy a lengyel királyt e találkozástól visz-

szatartsa; de törekvése nem sikerűlt. Ulászló s vele gyermekei és az országtanács márczius 18-kán, Zsigmond király egy héttel később érkezett Pozsonyba. A császár, birodalmi ügyek által elfoglalva, Lang Máté gurki püspököt s kardinált küldé oda maga helyett az előleges tanácskozmányokra. De ezek egyességre nem vezettek, s a császár megjelenése többször sürgettetett s beváratni határoztatott. Meghívatott e tanácskozmányokra Szapolyay vajda is; de ő nem akart jelenlenni a gyülekezeten, melyen, mint tudatott, Anna herczegnő is, kinek kezét elnyerni maga hasztalan ügyekezett, eljegyzendő vala. A helyett hadi hírnevét, tekintélyét gyarapítani vágyván, juliusban Török Imre és Paksy Mihály nándorfehérvári bánok társaságában tízezernyi sereggel Szerviába tört, s a Nándorfehérvár és Szendrő közt fekvő Sarnó várát, melynek őrsége a magyar birtokban gyakran pusztít vala, szállotta meg. De hadjárata nem ütött ki szerencsésen. A szendrői basától megtámadtatván, dicsőség helyett kudarczot valla s ágyúinak és táborszereinek elvesztésével kényteleníttetett visszavonúlni [1]). 1515.

Ekkoron, negyedfél hónapi várakoztatás után, végre a császár is megérkezett, s a királyi testvérekkel Hainburgnál találkozván, őket magával — bármennyire ellenzé is ezt a magyar országtanács, Bécsbe vitte. Itt, miután a császár Lajos ifj. magyar királyt a maga fiának fogadta, s a birodalomban császári helyetteséül nevezte, a pozsonyi munkálatok nyomán, jul. 22-kén a következő szerződés köttetett: Anna herczegnő, Ulászló leánya, a császár valamelyik unokájának, Ferdinándnak vagy az idősb Károlynak 1 év lefolyta alatt eljegyeztessék; mi ha meg nem történnék, az aggastyán Miksa császár maga veendi nőül a 12 éves herczegnőt, különben neki 300 ezer aranyat fizet bánatpénzül. Lajos ifjabb magyar király Mária herczegnővel, a császár unokájával

[1]) Istvánfy Lib. VI, 80. Verancsics Magy. Kron. Történelmi Eml. II, 13.

1515. jegyeztetik el. Mind a két királyleány jegyajándoka külön 200 ezer aranyban határoztatott meg, úgy azonban, hogy azt egyik fél se fizesse le, hanem a két hölgy az e végre kitűzött uradalmakból évenként 25 ezer aranyat húzzon. Egy titkos pontban biztosíttatott a két fejedelmi ház kölcsönös öröködése, ha az egyik vagy másik kihalna, Magyar-, Cseh- és Osztrákországokban; különösen kiköttetett pedig Anna herczegnő leendő férjének örökösödése Lajos halála esetére Magyarországban. Az eljegyzés Lajos és Mária közt még azon napon végrehajtatott Bakacs kardinál által[1]).

Míg ekként Miksa császár a maga fejedelmi házát e szerződés által Európában első hatalmassággá emelte, s vele együtt a magyar udvari párt diadalát ülte, János vajda pártja sem maradt munkálatlan. Sikerült neki a maga részére nyerni Perényi Imre nádort, ki különben is köszvényben szenvedő, Bécsbe sem ment át a többi urakkal. Ő, tudomására jutván a házassági és örökösödési szerződésnek, magát Pozsony utczáin zsellyeszékben körülhordoztatván, a bécsi végzéseknek az ország rendei nevében nyilvánosan ellenmondott. E tény eleinte nagy aggodalmat ébresztett ugyan a fejedelmekben; de utóbb megszűnt veszedelmes lenni. Siklós birtoka, melyet Ulászlótól —, s a herczegi czím, melyet a császártól nyert, nemsokára meghűtötte Perényi tüzes hazafiúságát: aláírt mindent, mi tőle kivántatott, de — mintha az mentségéül szolgálhatna — csak mint magános főnemes, nem mint nádor, mely tisztének fogva kénytelennek érzé magát az országról annak megegyezte nélkül kötött szerződést azután is ellenzeni[2]). — Borbála, Zsigmond

[1]) Magyar Történelmi Eml. I-ső oszt. Okmányok I, 54. Kollár Auctar. Dipl. 282. Diar. Cuspiniani, Frehernél: II. 587. 672. Cuspinian: De Congressu Maximiliani stb. Belnél: Adparat. ad Hist. Hung. Dec. I, 282. Egy lengyel naplója Engelnél: Actenmässige Skitze stb. e. h. 329. Istvánfy Lib. VI, 77.

[2]) Istvánfy Lib. VI, 79. Miksa levele a siklósi herczegi czímről: Katonánál XIX, 48.

király neje, még az 1515-ki október 2-kán meghalt[1]), s benne János vajda Zsigmondnál utolsó támaszát is elvesztette. Hasztalan folyamodott aztán hozzá Szapolyay az udvari párt ellen; Zsigmond őt e helyett engedelmességre és tisztének pontos teljesítésére intette, s figyelmét tőle egészen megvonta[2]). 1516.

A királynak Bécsből hazatérte után Szelim szultántól a fegyverszünet meghosszabbítása végett Budára követek érkeztek. De a pápa, kinek véleménye, mivel a török háborúra pénzsegélyt igért s küldött is néhány ezer aranyat, ez iránt kikéretett, az európai fejedelmektől igért segély reményében ellenzé a békekötést[3]). Míg aztán ezen ügy Rómában s az országtanácsban tárgyaltatott, Ulászló súlyosan megbetegedett. Halálos ágyán kiskorú fiának gyámjául Bakacs Tamást, Bornemisza Jánost és nővérétől unokaöcscsét György brandenburgi határgrófot, rendelte. Pár nappal halála előtt, mind gyermekeit, mind a gyámokat a császár és a lengyel király védelmébe s pártfogásába ajánlotta[4]). Meghalt 1516-ban márczius 13-kán. Eltemettetett Székes-Fehérvárott. Ulászló halála.

---

[1]) Jodocus Decius, Wagnernál Anal. Scep. III, 128.

[2]) Engel : Actenmässige Skitze stb. e. h. 344.

[3]) Leo pápa lev. Praynál : Epist. Proc. I, 109.

[4]) A császárhoz írt német levele. Datum Ofen Eritags vor Gregori a. d. 1516. A császári titkos levélt. ered. . . . So got der allmechtig vns von diser welt erfordert, vnd mit tode verschiden, so beuelhen wir Ewrer Maiestet erstlich vnser sele, vnd darnach Kunig Ludwigen vnsern liebsten Son, den wir zuuor auch beuolhen. Vnd wo Ewer Maiestet von Ime oder denen, die wir seiner Lieb versorgen Zugeben, vnd ditz vnser letzt schreiben vnd willen Ewer Lieb zu behendigen vnd eröffnen, angerueffen, vnd ersuecht, Ewer Maiestet wellen Sy in nötten nicht verlassan, sondern . . . Inen in allen gebrechen hilflich, fürderlich vnd beystendig sein stb

MÁSODIK FEJEZET.

II. Lajos országlata 1516—1526.

I.

1516. Ulászló eltakaríttatása után fia, a már 1508-ban megkoronázott, tíz éves II. Lajos ült a királyi székbe. Mátyásnak 1485-ki törvénykönyve a király kiskorúsága esetében az ország nádorát rendelé a koronaörökös gyámjává s az ország kormányában helyettesévé; minthogy pedig Ulászló más gyámokat rendelvén, e törvénytől eltért, s a vén és beteges Perényi nádor magát a kormányra különben is erőtlennek érzé: az új gyámok törvényesítése, s a kormányhatalom gyakorlatának elintézése végett, april 24-kére (1516) Rákosra országgyülés hirdettetett.

A kiskorú király gyámjai.

A nemesek nagy számmal, mintegy háromezeren jelentek meg a Rákoson, mert Szapolyay János vajdának s pártjának, melyhez a nemesség nagyobb része tartozott, az volt terve, hogy miután a gyámok közt, ellenére az 1508-ki törvénynek, külföldi (György brandenburgi herczeg) is találtatik, azokat kormányzókúl elismerni nem lehet: Lajos kiskorúságának idejére oly hatalommal ellátandó kormányzó választassék, mint minő Hunyady János volt V. László idejében; e kormányzó pedig János vajda legyen. De Bakacs cardinal-érsek és gyámtársa Bornemisza szintén nem maradtak tétlenek, hogy a gyámsággal a kormányhatalmat is egyesíthessék kezeikben. Perényi nádor s az urak nagyobb részének pártolását megnyervén, azon reményben, hogy a nemesség, a hosszabb várakozást szokása szerint megunván, majd elszéledend, a helyett, hogy a Rákosra lementek volna, Budán tarták tanácskozásaikat, leizenvén a nemességnek és Szapolyaynak, — ki Budán Bornemisza cseleitől tartva, a ne-

mességgel szintén a Rákoson maradt, — hogy mielőtt a gyám- 1516.
ság és a kormány ügyeiről véglegesen intézkednének, további bonyodalmak mellőzése végett, be kell várniok a császár és a lengyel király követeit, mint a kiknek pártfogásába ajánlotta fiát a boldogúlt király. Most azonban, úgylátszik, Szapolyay erszénye kitartóbbá tette a nemességet, s az még a Rákoson tanyázott sátrai alatt, midőn végre a császár részéről Herberstein Zsigmond és Baroni Endre, a lengyel király részéről pedig Szidloviczky kanczellár és Laszkó János gneznai érsek követekül Budára megérkeztek. E követek egyező akarattal azt sürgették, hogy küldőiknek, a császárnak és a lengyel királynak, mint a gyermek-király főgyámjainak szintén engedtessék befolyás Lajos nevelésére szintúgy, mint az ország kormányára, melyet azok az országtanácsban üléssel és szavazattal birandó két-két biztosuk által gyakoroljanak; nem ellenzvén egyébiránt, hogy a kormány ügyeit hat tagból álló országos bizottmány igazgassa. A követek ezen kivánatát az országtanács azon indítványnyal együtt tudatá a Rákoson tanyázó nemességgel, hogy ama bizottmányba Bakacs érsek, Szathmáry György püspök, Perényi nádor, Szapolyay vajda, Péter bazini gróf és Buzlay Mózes volnának fölveendők.

De János vajda nem akart tagjává lenni oly bizottmánynak, melyben tán mindig elszigetelve állana véleményével. A nemesség tehát az indítványt visszavetette és zajosan vitatta, hogy a gyámságból a törvény szerint minden idegenek kizárandók, az ország igazgatása pedig egy kormányzóra bizandó. Az udvari párt látván, hogy a nemességgel mindaddig nem fog boldogúlni, míg az a Rákoson Szapolyay korlátlan befolyása alatt létezik, a király nevében rendeletet küld vala a Rákosra, mely szerint az országgyülés Budára tétetett át, s a nemesség felszólíttatott, hogy ott fegyvertelenűl jelenjen meg. A nemesség engedett ugyan a felhívásnak; de fegyvereit letenni nem akarta, s midőn e miatt a vár kapuit elzárva találta, azokat ostromlani kezdé. Azonban Tomory Pál várparancsnok néhány ágyúlövése, s a kapu alatt

1516. megjelenő őrség kirohanási készülete oly zavart hozott elő a dobogó hídra tolakodott s onnan most szabadúlni vágyó nemesek közt, hogy többen az árokba hulltak.

A nemesség e kudarcz után csendesen letelepedett a vár alján; Szapolyay pedig értesűlvén, hogy az országtanácsban őt árulással vádoló s elfogatását szükségesnek vítató szózatok emelkedtek, nem tartá tanácsosnak tovább is daczolni az urakkal, s a királyhoz intézett levelében kijelentvén, hogy fontos ügyek tartományába szólítják, 600 lovasa kiséretében Erdélybe boszúsan vissza robogott. Szapolyayval együtt, úgylátszik, pártjának legtevékenyebb izgatói is távoztak, vagy megfélemlettek, mert a nemesség ellenzése azután nem tartott sokáig, s végre oly határozat alakult, hogy sem külföldi gyámok, sem kormányzó nem szükségesek a király mellett; annak további neveltetését Bakacs és Bornemisza befolyásával vezesse, kit az legközelebb illet, nagybátyja György határgróf, az országot pedig a király nevében igazgassa az országtanács. A kanczellárságot Szathmáry folytassa. Szapolyay János kárpótlásul meghiúsult reményeiért Perényi Imre nádor mellé koronaőrnak választatott [1]). Csehországba Szalkay László püspök és Ráskay Balázs követekűl küldettek, bírnák reá a cseh rendeket, hogy ők is egy bizottmányt küldenének Budára, mely a király oldala mellől intézné ügyeiket. De a csehek, morvák, bár egyébiránt Miksa császár és Zsigmond király főgyámságát elismerni hajlandók, czélszerűbbnek látták, Prágában alkotniok egy kormánytanácsot, mely országukat Lajos felnőttéig igazgatná. A rendek végre a határszéli várak erősítésére, melyek közől a törökök Jaiczát, Knint, Klisszát és Scardonát gyakran háborgatták, s bár kisebb erővel, jelenleg is körűltáborolva tarták [2]), még némi pénzsegélyt is rendeltek adóul szedetni.

---

[1]) Brutus elbeszélése szerint Praynál : Annal. V. Istvánfy Lib. VI, 83. Dubravius Hist. Boem. Lib. XXXIII, 336. Kovachich : Suppl. ad Vest. Com. II, 360. 395.

[2]) A pápa levelei Katonánál XIX, 16. kövv.

Átalában az udvari pártnak oly megelégedésére szakadt vége a gyülésnek, hogy Bakacs május utolsó tizedében dicsekedve írhatta az ország állapota felől aggódó X. Leo pápának, miképen a gyülés teljes békében oszlott széjjel [1]). 1516.

A törökökkel való béke tárgyában, mely iránt Szelim szultán még Ulászlóhoz a múlt évben küldött volt követet, a pápának e békétőli ellenszenve, s a keresztény fejedelmek segedelmével biztató igéretei miatt semmi sem határoztatott. Szelim, kinek az egyiptomi szultánnal súlyos háborúja támadt, a magyarok részéről a béke biztosítását ohajtván, őket annak elfogadására az által akarta szorítani, hogy 1516 tavaszán Jaiczát, s a többi nevezett várakat a bosnyai beglerbég által háborgattatá; egyszersmind pedig májusban újabb követet is küldött Budára a béke meghosszabbítása végett. A magyar kormány, bár éreznie kellett, hogy komolyabb háború a török részéről vesztére lenne az országnak, még sem tudta magát mire határozni, s Bakacs érsek ismét a pápa véleményét, tanácsát kérte ki sebes futár által, a követet ideiglen letartóztatván. A pápa válasza [2]) most is akként hangzott, hogy miután a keresztény fejedelmeknél szünet nélkül működik Magyarország megsegíttetése iránt, s van is reménye azt végre kieszközölnie, a magyarok hosszabb békét ne kötnének a törökkel. S így lőn, hogy a szultán követe csak egy évi fegyverszünettel eresztetett haza. Szelim e miatt boszús, Bélay Barnabást, kit még Ulászló küldött volt hozzá, inkább kémnek, mint követnek tartván, egyiptomi hadjáratára is magával hurczolta [3]).

[1]) U. o. 25.

[2]) U. o. 26.

[3]) Istvánfy Lib. VI, 87. és Verancsics: Magy. Tört. Eml. Írók III, 14. Említi ezt Schepper Cornel is, utóbb I. Ferdinánd követe a portához, de azon tévedéssel, hogy Bélay a perzsa hadjáratra vitetett, holott ez 1515-ben már be volt végezve, s 1516-ban az egyiptomi szultán ellen viselt háborút Szelim. Gévay Urkund. u. Actenstücke zur Gesch. der Verhältnisse zwischen Oesterreich, Ungarn und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrh. I. 58.

1517.

Fejetlenség s pártzajlongás.

Az urak Magyarországon vígan valának: kényök-kedvök töltésében alig létezett más korlát a gyönge kormány alatt, mint mindenkinek saját erkölcsi érzete. A pártviszályoknak, féktelenségnek, gyöngébbek elnyomásának tágas tér nyilt; a közjövedelmeket, a kir. kincstárt, ki szerét tehette, jó martalék gyanánt fosztogatta. Az önkényben, rablásban nem ritkán maguk a törvények őrei, az ország igazgatói adták a példát. Bakacs kardinálnak legfőbb gondja volt a kincs- és jószágszerzés, hogy magával együtt szegény származású testvéreit, kiknek maradékai aztán előnevökről Erdődyeknek hivattak, gazdag urakká tegye. Ez évben is panaszosan járultak a király elébe a szász székek követei, hogy egyházaik dekánjait megfosztotta eddig gyakorlott egyházi hatóságuktól, s egyenesen maga alá vetette őket, kétségkivül nem más okból, mint hogy a szorgalmas szász nép tizedei is pénztárába folyjanak [1]). Szathmáry kanczellár oda törekedett legbuzgóbban, hogy Szapolyay János hatalmát korlátolja, s e végett nem szűnt meg fárasztani leveleivel Zsigmond lengyel királyt [2]). A Thurzó testvérek, György és Elek, mint kamaragrófok, s az Ulászlótól nyert beszterczei olvasztó huták tulajdonosai, Elek e fölött Szathmáry sógora, évenként tömérdek ezüstöt vittek ki a rézérczczel, — melynek bányáit a Fugger tőzsér-házzal haszonbérben tartották, — a nélkül hogy abból bármi kárpótlást adtak volna a kir. kincstárnak [3]). Az öreg Bornemisza a közjövedelmek hűtlen kezelésével mocskolta be kezeit [4]).

Legártalmasabb volt hatása a király harmadik gyám-

---

[1]) Ld a szászok követségének panaszait Katonánál XIX, 29. 33. és Bakacs végrendeletét u. o. 46.

[2]) Engelnél: Gesch. d. Ungr. R. III, 2, 190 *) alatt.

[3]) E nagyszerű kincstárrablásról, melyet a Thurzók a Fuggerekkel űztek, alább leend még szó.

[4]) Császár M. naplója, Horvát Istvánnál: Verbőczy Emlékezetében.

jának s tulajdonképeni nevelőjének, György őrgrófnak, ki 1517.
miután a Corvin János özvegyével, Frangepán Beatrixxal A királyi
nyert javakat ennek halála után jobbára eltékozolta, most, gyám.
mint a király nagybátyja s gyámja, határtalan kéjvadászatában a közjövedelmeket pazarlá, mennyire hozzájok férhetett; s mi legkárosabb volt, a minden komolyabb foglalkodástól, minden tanulástól elvont királyi gyermek kedélyébe is beszivárogtatá a maga kéjszomját, könnyelműségét s pazarlási hajlamát, egyetlen gondja lévén, miként tölthesse királyi öcscsével mennél vígabban, mennél zajosabb mulatságok közt napjait [1]). „Bár a király udvara nagyon szegény — így írt a gróf 1518-ban egy barátjához — mégis vígan töltém velo a farsangot, hadd lássák a komoly urak, miképen mi az udvarban még nem haltunk meg. Először is Stiebicz és Zettericz hatszor derekasan vívtak egymással. Azután én és Krabat lovon csaptunk össze; ha Krabat ördög, én vad ember valék, — míg az ördög végre lováról lepottyanva, arczra esett. A király is igen jól lovagolt; a város minden hölgyei s népei is jelen voltak. Utóbb a király s más urak a tobort (tánczot) járták; én tizennyolczad magammal álarczosan jelentem meg, mindnyájan rövid köpenyben, hegyes orrú, vörös czipőkben, mint hajdan divatozott; az öreg atyus faczipőben, bottal kezeiben két különös tánczot járt el" stb [2]). A gróf jobbára ilyféle mulatságok s vendégségek intézésén törte fejét; s a királyi gyermekben, ki eddigelé testi gyöngesége miatt tanulásra nem igen szoríttatott, nem is fejlődhetett ki a hajlam komolyabb foglalkodásra. Szathmáry kanczellár azt írá ugyan 1517 tavaszán Zsigmond lengyel királynak, hogy Lajos, testére nézve napról-napra izmosodik, a tanulásban is előhalad, hogy mit eddig elmulasztott, szorgalommal pótolni látszassék [3])," de György grófnak imént

[1]) Dubravius : Hist. Boiem. Lib. 33, 308.

[2]) Spiess : Aufklärungen 60.

[3]) Engel : Gesch. d. U. R. 194.

1517. idézett későbbi levele, s magának a felserdült királynak életmódja s tulajdonai egyátalában nem mutatnak arra, hogy a testgyakorlaton kivül, — miben Lajos kitűnt, — magas hivatásához illő komolyabb foglalkodással töltötte volna gyermeksége éveit [1]).

Viszonyok a törökkel. Szelim szultán szyriai s egyiptomi háborújával elfoglalva, 1517-ben újra meghosszabbíttatni kivánta a békét Magyarországgal; de mivel X. Leo pápa a keresztény népek s fejedelmek egy közönséges hadjáratát tervezé, s e végett a keresztényeknek öt évre közbékét parancsolt, a magyar országtanács most sem sietett megragadni az alkalmat egy állandóbb béke megalapítására. A szultán e miatt megboszankodván, a zvorniki basa, Musztafa bég által Jaiczát ostrom alá vétette. A magyar országtanács, hogy a veszélyben forgó fontos várat megsegíttethesse, a szükséges költségek megszerzése végett május 3-kára országgyülést hirdetett [2]). A császár, s a lengyel király e gyülésen követeik által ismét oda törekedtek, hogy főgyámi tisztöket, melyet a cseh-morva rendek már elismertek, a magyarokkal is elismertessék [3]). De a nemességnek sem az adó, sem a gyámság kérdésével nem volt kedve foglalkodni, s úgylátszik, minden végzés nélkül oszlott széjjel [4]). Az országtanács aztán a városokat adóztatta meg [5]), s némely királyi várakat zálogosított el, hogy Beriszló Péter horvátországi bánnak Jaicza felszabadítására némi segélyt küldhessen. A bán aztán meg is felelt tisztének: öcscsével Ferenczczel és Zrínyi Miklóssal a törököket Jaicza alól elűzte, vezéröket Musztafa béget megölte [6]).

---

[1]) A Szathmáry oldala mellett Oláh Miklóssal kir. titkárrá lett Balbi Jeromos helyében 1516-ban az erdélyi származású Piso Jakab lett Lajos tanítója.

[2]) Pray : Epist. Proc. I, 121. Annal. R. H, V, 26.

[3]) Katonánál XIX, 58.

[4]) Szapolyay lev. Báthoryhoz u. o. 72.

[5]) Wagner : Annal. Scepus. II, 136.

[6]) Hammer : Gesch. d. Osm. R. I, 795.

A pápa 1518 elején egy hadi tervet közlött Lajos királylyal, mely szerint a keresztény fejedelmek ez év nyarán több oldalról egyszerre, közös erővel támadnák meg a törököt; s felhívta őt, vizsgáltatná meg azt tanácsában, s közölné vele észrevételeit, ha Magyarország részéről abban tán némi módosítások volnának teendők[1]). A kormánytanács hihetőleg nagy örömmel fogadta a közlést, mert épen e tájban érkezett tudósítás Bélay Barnabástól, élénken ábrázoló a veszedelmet, melylyel a béke megtagadása által felboszantott s Egyiptomban és Szyriában győzedelmes Szelim az országot fenyegeti[2]). Értesítése annál nagyobb benyomást tett az országtanácsra, minthogy a törökök Jaiczát valóban ismét körűltáborolták s vívni kezdék. De a pártviszályok közt egységet nem lehetett eszközleni a kétszer is összegyüjtött s mindig eredménytelenűl szétoszlott országos tanácsban. Végre az összes országgyülés hirdettetett ki Sz. György napjára. Szapolyay vajda külön felszólíttatott, jelenne meg ő is felekezetével, de ne mint szokott, egész haddal, hanem csak illő kisérettel, s az ország javát eszközleni törekvő szándokkal[3]). De Szapolyay akképen válaszolt, hogy Budán mindaddig nem fog megjelenni, míg a király szívét egészen elfoglalt Bornemisza János Buda várának kapitányságából le nem tétetik, s a fontos tisztség másra nem bízatik, hogy, úgymond, a királyhoz ő is szabadabban közeledhessék. Szapolyay ebben Perényi Ferencz váradi s Várday Ferencz erdélyi püspököket s Báthory István temesi grófot is a maga részére nyervén, igéretet vőn a kormánypárttól, hogy kiván- 1518.

[1]) Pray : Annal. V, 31. Katona e. h. 63. kövv.

[2]) Verancsics : Magy. Tört. Eml. Írók, III, 14. azt állítja ugyan, hogy Bélay 1518 jött haza; de Verancsics időszámítása teli van hibákkal. Istvánfy szerint, de úgylátszik, szintén hibásan, Bélay 1519-ben tért meg Lib. VI, 87.

[3]) Lajos lev. marcz. 14-ről Praynál : Prior. Auran. 71. Katonánál e. h. 67.

1518. sága teljesíttetni fog[1]; minek következtében megjelent ugyan, de oly szándékkal, hogy kormányzóvá választatása iránt még egy kisérletet tegyen.

A gyámok előtt, úgylátszik, nem maradt titokban a vajda e szándoka, s hogy azt könnyebben meghiúsíthassák, a császártól, s a pápától is kieszközölték, hogy a gyülésre követeket küldjenek. A császárt ismét Herberstein, a pápát Schönberger Miklós, domokos barát képviselte, ki már az év elején az említett hadjárati tervvel jött volt Budára. A gyülésen mindenekelőtt az adó kérdése hozatott szőnyegre, mert a kincstár oly üres volt, hogy a király, azaz kormánytanácsa még a gyülés megnyitása előtt kénytelen volt Eperjes városát világos törvény ellenére, elzálogosítani Perényi Imre nádornak, hogy az ostrommal szorongatott Jaiczát némileg megsegíthesse[2]. A kormánytanács egy arany frtot kivánt minden telekre kivettetni. A nemesség azonban ellenveté, hogy az elnyomorgatott jobbágyság e terhet most nem bírja meg, s csak fél forintot akart kivettetni; de azt is csak úgy, hogy a kormánytanács, melynek rosz gazdálkodása, s a közpénzek könnyelmű eltékozlása miatt hevesen kikelt, némely elejébe adandó szabályok megtartását esküvel fogadja; mire ismét az urak nem akartak reáállni.

A nemesség panasza, hogy a kormány élén álló urak, saját meggazdagodásuk után járva, az ország javát elhanyagolják, a törvényeket megsértik, nem volt ugyan alaptalan, mint egyebek közt Eperjesnek zálogba vetése is tanúsítja; de úgylátszik, e vádak most különösen azért emeltettek a kormánytanács ellen, hogy egy teljes hatalmú kormányzó választatásának szüksége indokoltassék; mert időközben e kérdés is nagy hévvel hozatott szőnyegre. A pápai követ

---

[1]) Szapolyay lev. Báthoryhoz marcz. 31-ről u. o.

[2]) Pray: Epist. Proc., I. 202. Ezen ide tartozó okmány hibásan tétetik 1526-ra. Herberstein csász. követ naplója Kovachichnál: Sammlung ungedr. Schriften I, 166. kövv.

maga is pártolta a kormányzó választását, úgy mindazáltal, 1518.
hogy a pápától függjön, ki szintén igényt tartott a főgyámságra. De a császár követei, az urak nagyobb részétől támogatva, azt egyátalában ellenzék, s hogy a kérdést kettévágják, elég meggondolatlanok valának kijelenteni, hogy küldőjök, a császár 4000 gyalog, s 500 lovas fegyverest készen tart az osztrák határszéleken a király segedelmére, ha a vajda pártja kormányzót akarna reá feltolni. A nemesség ezt megértvén, hevesen kikelt az országgyülés szabadságának e sérelme ellen, s miután végzést alkotott, mely szerint a jövő julius 15-kén Tolnán egy újabb minden külbefolyástól ment gyűlés tartatnék, zajlongva oszlott széjjel. Az országtanács azonban számszerint 10 püspök, 3 prépost s 30 főnemes, a veszélyben forgó Jaicza, s a többi végvárak megsegéllését múlhatatlanúl szükségesnek érezvén, a tanácskozást még azután is folytatta, s az egy arany forintnyi adót s beszedésének módját elhatározta, „remélvén, u. m. a végzés, hogy ezen, a közveszély elkerülése végett tett intézkedéshez a nemesség is hozzájáruland". Végeztetett ezenkivül, hogy az urak zászlóaljaikat jul. 2-ig a fenyegetett végekre küldjék; a király pedig a fontosabb ügyeket, a nagyobb egyházi s világi hivatalok betöltését, követek kiküldését s külkövetek fogadását ne egyes főtisztekkel, hanem az egész országtanácscsal intézze el, mi végett ez hetenként háromszor tartson gyülést [1]). E rendelet, úgylátszik, egyenesen Szathmáry kanczellárt sujtotta, ki önfejétől szeretett intézkedni, s egyebek közt még a gyülés előtt is oly önhittséget árult el a lengyel kormányhoz írt egy levelében, mely által azt egy követ küldésére szólítá fel, hogy nem átallná írni, miképen a követnek csak egyszerű megbizás volna adandó, az utasítást pedig, mely szerint eljárnia kellend, Budán fogja vehetni. Az urak e rendelete boszantá-e fel annyira, vagy a beállandó nehéz idők sejtelme félemlíté meg Szathmáryt?

---

[1]) Kovachich : Suppl. ad Vest. Com. 398 kövv.

1518. — annyi bizonyos, hogy a gyülés után kanczellári tisztét is letette, mely aztán Szalkay László váczi püspökre ruháztatott.

Az urak említett rendeletei kétségkivül igen hasznosak, czélszerűek valának; de, szokás szerint, most is jobbára papiron maradtak. Mihelyt a gyülés szétoszlott, a zászlóaljak kiállításáról többé senki, vagy csak igen kevesen gondoskodtak; az adó beszedését pedig a király még jul. 15-kén kelt levelében is hasztalan sürgette; „pedig a végvárak és határszélek mind súlyosabb veszélybe estek; mert a végvárak fizetetlen kapitányai azokat elhagyni fenyegetődzének, ha elláttatásukról mennél elébb nem lesz gondoskodva[1])". A hazának a közjóról megfeledkezett, önzéstől elkorcsult fiai vakon rohantak a veszély felé, mely a hazát s vele együtt magukat is nemsokára elnyelendő vala. „Istenem, — úgymond Herberstein, a császárnak e romlottságot szemmel látó követe — mily nagy fényűzés, sőt igazabban, mily kevély nagyralátás uralkodott akkoron Magyarországon! A főpapok és főnemesek nagy kiséretekkel, aranytól, ezüsttől födve, trombitaszóval jelentek meg az udvarnál; — királyuk pedig a mindennapi szükségletekben is hiányt szenvedett.... Úgylátszik, ez sokáig nem tarthat így[2])".

E végromlás elháritását tette feladatává a nemesség tolnai gyülése. „Minden ország — mondják az itt összegyűlt rendek — két eszköz által igazgattatik és tartatik fen : törvény és fegyver által. A hazában ez idő szerint mind a kettő hiányzik; s ez oka, hogy a török számtalan országlakost örök szolgaságra foglyul vitt el, Bogács és Jesző végvárak elvesztek, és az azon részeken még egyedűl fenálló Jaicza s Bányaluka is elvesz, ha őrséggel s eleséggel idején el nem láttatik. Ha pedig egyszer Jaicza az ellenség hatalmába esik, vége lesz nem sokára Tótországnak, vége Valkónak és

---

[1]) Kovachich : Suppl. ad Vest. Com. 396.
[2]) Herberstein, Kovachichnál e. h.

Pozsegának; ezek veszedelme pedig az egész országét maga után vonandja. . . . Nehogy tehát a még fenlévő végvárak is elveszszenek végeztetett, hogy az urak és megyék zászlóaljai minden haladék nélkül leküldessenek; a jaiczai őrség kétszáz fegyveressel szaporíttassék és élelmi szerekkel kellőleg ellát-tassék. A jövő sz. Mihály napra Bácson mind az egyházi s világi urak, mind a nemesek összesen fegyverben jelenjenek meg, minden húsz jobbágy után egy fegyveres lovast hozván magukkal. De jelenjen meg a király is dandára élén, mely hogy kellő számban kiállíttathassék, az egész országban, minden kivétel nélkül, telkenként fél arany frt adó a gyülés után mindjárt hajtassék be; a kincstárnok pedig hittel köteleztessék, hogy ezen adót egyedűl a végvárak ellátására, s a királyi és tiszti banderiumok fölkészítésére fordítandja, s arról a bácsi gyülésen számot adand. A Bácson összegyűlendő rendek kötelességében álland a királyi jövedelmek igazgatása, s az elzálogosítottak kiváltása iránt is akként intézkedni, hogy a különben is elnyomott jobbágyságot újabb rendkivüli adókkal terhelni ne kelljen. Végre a pápához, a császárhoz, s a lengyel királyhoz segély sürgetése végett követek küldessenek [1])."

1518.

A király és az országtanács ezen üdvös rendeletektől nem tagadhatta meg megerősítését [2]), s megegyezését abban, hogy a ritka szónoki tehetségű Ártándy Pál és Kenderesy Mihály, a rendektől vett utasításuk szerint követi útjokra Zsigmond lengyel királyhoz haladék nélkül meginduljanak [3]). A bácsi gyülésre mindazáltal sem a király, sem az urak többsége nem jelent meg. A kik összegyűltek, kétségkivül jobb, önzetlenebb hazafiak, azon jámbor reménynyel s öntagadással fogtak ismét újabb törvények alkotásának hálátlan munkájához, hogy mi eddig nem történt, ezeknek mégis lesz tán

A bácsi gyülés.

[1]) Kovachich : Vest. Com. 466.
[2]) U. o. Suppl. ad Vest. Com. II, 420.
[3]) U. o. 421.

1518. némi eredménye. E törvényeket olvasva, lehetetlen el nem szomorodni a hazafinak; oly mély sülyedésben, oly nagy romlottságban tűntetik azok elő ama nemzedéket, hogy a szorongó szív kénytelen felkiáltani: valóban megérdemlette, hogy Mohácsnál sírját találja! „Eddigelé — így kezdődik e gyülés végzeménye — sokszor sok jó és üdvös törvények alkottattak, melyek az ország javát, békés állapotát s ő felsége országlásának gyarapodását illették. De mivel soha meg nem tartattak, soha végre nem hajtattak, mind haszontalanok maradtak. Számtalan végvár elveszett. A többiek falai rommá dőltek. A belviszályokban egymás öldöklése által elveszettek, vagy az ellenség által fogolyként elhajtottak sokasága megszámlálhatatlan. A királyi felségnek számos ízben nyújtott pénzsegély hasztalanúl veszett el. Szóval, az ország, s a köztársaság minden ügye, légyen az a honvédelemre, vagy igazságszolgáltatásra vonatkozó, minden a legzavartabb s rendetlenebb állapotba jutott." A kincstartók a közpénzekről évek óta nem számoltak. Szalkay váczi püspök s fél év óta kanczellár, két esztendei számadással maradt hátralékban. Pedig az időnként megajánlott adón kivül alig maradt már fel egyéb közjövedelem, minden egyéb magánosoknál zálogba lévén vetve. A trencsényi harminczadot, Szakolczát s Nagyszombatot Szapolyay János, Sopronyt bizonyos Gyuricsko, Esztergamot az érsek, Szegedet, Szebent, Eperjest a nádor, Sempte és Csókakő várát Kanizsay László, Diósgyőrt Both Endre özvegye, Csepel szigetét Szalkay püspök, Munkácsot az erdélyi püspök, Husztot a mármarosi sókamarákkal Perényi Gábor, Holics várát Czobor Imre, Gesztes várát Somy Gáspár, Tenyőt More László, Zsámbokot, Keszit a hozzájok tartozókkal Buzlay Mózes főudvarmester, Németujvárt János Jakab orvos, Sz. Gált és Németit a löveldi Karthausiak, Mezőkövesdet Kasztellánfy György fiai, a pozsonyi harminczadot Sárkány Ambrus és társai, a budai harminczadot ugyanaz és Keserű István, a tótországi harminczadot Széchy Tamás és Gyulay János, a kassai har-

minczadot a kassai polgárok, az erdélyi huszadot Mihály és Felix flórenczi kereskedők, a körmöczi kamarát Thurzó György, Ó-Budát Barber István, Szalmár várát Podmaniczky János stb. birták zálogban. Ezt tudva, méltán kérdezhetni: miből tartható fen tehát a király a maga udvarát, a királyi dandárt, a tiszti zászlóaljakat, a végvárakat s azok őrségeit, ha még az időnként megajánlott csekély adó is hűtlenül, vagy legalább könnyelműen, gondatlanúl kezeltetett? 1518.

A bácsi rendek tisztán látták, hogy a közdolgok ily állapotban tovább nem maradhatnak, s épen azon hit, hogy erről mindenki meg van győződve, adott nekik reményt, hogy újabb rendelkezéseik annyi sükeretlen törvények után valahára mégis csak foganatot nyernek. E reményben, hogy a még fenmaradt csekély közjövedelmek czéljokra fordíttassanak, azt rendelték, hogy a királyi kincstárnok mellett az ország részéről állandólag két kincstartó legyen, minden vármegyében pedig egy esküdt nemes választassék, ki a szolgabirák segedelmével lelkismeretesen összeírja mind az egyházi s világi urak, mind a nemesek jobbágyait, s az azok után járó legénység számát s fizetendő adó mennyiségét. — Ezen összeirást a választandó esküdt a rendek két kincstárnokának kézbesítse; ezek pedig szigorúan felügyeljenek, hogy a szerint mind a legénység kiállíttassék, mind az adó teljesen beszedessék. A rendek kincstárnokai felhatalmaztattak, hogy a kötelességeiknek megfelelni nem akaró engedetleneket a szomszéd vármegyék fegyveres erejével fenyítsék meg, s kényszerítsék a törvények végrehajtására. Maguk e kincstartók hitet tegyenek le, hogy a király iránt hívek lesznek, a rájok bizottakat hűségesen végrehajtják; miben ha vagy hűtlenekké, vagy hanyagokká lennének, a következő országgyülésen halállal bűnhödjenek. A közügyek reformjának alapja ekként megvetve lévén, — folytatják intézkedéseiket a rendek — mindenekelőtt a királyi javak s jövedelmek hozandók rendbe. Ez iránt végzéssé lett, hogy az 1514-ki törvény intézkedése szerint minden zálogban lévő

1518. javak a királynak azonnal visszaadassanak, s a rajtok fekvő zálogpénzek lassanként azok jövedelmeiből rovassanak le, kivéve a Szapolyay által tartott zálogokat, melyeknek kiváltására az adóból 20 denár fordíttassék. Mivel azonban a király adósságai oly nagyok, hogy azok letisztázására az ekként rendbehozandó királyi javak s jövedelmek sem elégségesek, végeztetett, hogy e végre mindazon prépostok, főesperesek és lelkészek, kik a honvédelem terhében nem osztoznak, jövedelmök tizedével adózzanak, e pénzeket szintén az említett megyei esküdt szedvén be. A hon védelmére két év alatt két forint, a király számára pedig ezen felül ugyanazon idő alatt 120 denár szedessék telkenként, ebből a király 20 denárt a Szapolyay kezén lévő zálogok kiváltására, más huszat egyéb adósságai lerovására, nyolczvanat udvarára fordítandván. A királyi udvartartásra ezen felül még több javak névszerint tűzettek ki oly módon, hogy azok egyenesen a budai tiszttartó gondviselésére bizassanak. Rendeltetett továbbá, hogy ezentúl minden tékozlás meggátlása végett a királyi kincstartó mellé a kormánytanács nemes tagjai közől egy ülnök választassék, kinek tudta nélkül a kincstartó sem bevételt, sem kiadást ne tehessen, különben ha pap javadalmát, ha világi, jószágait veszítse el. Az urak, kik e gyülésre meg nem jelentek 800, a nemesek 400 arany frt lefizetésére itéltettek. Megújíttatott végre a kormánytanács is, a papságból Bakacs esztergami, Frangepán kalocsai érsekek, Szathmáry pécsi, Várday erdélyi püspökök, a világi urak közől Perényi nádor, Újlaky országbiró, Szapolyay erdélyi vajda s Báthory temesi gróf, a nemesek közől Zoby Mihály, Pakosy János, Bodó Ferencz, Maczedoniai Miklós, Pogány Zsigmond, Pernesy Miklós, Ártándy Pál, Glesány Miklós, Kenderesy Mihály, Faiszy János, Csányi Balázs, Turóczy Miklós, Kutasy Lukács, Derencsényi György, Amade István és Sittkey György választatván meg tagjaiul, kik mint a legfőbb végrehajtó hatalom, az ország mind politikai, mind pénzügyi, mind jogszolgáltatási ügyeit igaz-

gassák s a törvényeket végrehajtsák[1]). — Mielőtt a rendek szétoszlottak, Verbőczy kir. személynököt, ki úgylátszik, e gyülésnek is szintúgy, mint a tolnainak vezére volt, a császárhoz és a pápához küldendő követül jelölték ki, s hazafiúi szolgálataiért neki minden telektől öt denárnyi adót rendeltek[2]). 1519.

A kormánytanács nemes ülnökei nagy tűzzel fogtak a törvények végrehajtásához. Egy fenmaradt okmány tanúsága szerint még Perényi nádor is kibocsátá kezeiből az eddig zálogban tartott Kis-Szebent[3]). És bár ez ügyben egyéb tudósításunk nincs, kételkednünk alig lehet, hogy az elzálogosított kir. javak nagyobb része visszaadatott. A nemes ülnökök, nagy részben Szapolyay pártjához tartozván, ennek elleneivel különösen éreztetni kivánták végrehajtó hatalmukat, mi köztök s Bornemisza János kir. kincstartó közt több heves vitára adott okot. A bácsi törvények 15-ik czikke szerint azon javak, melyek a királyi konyha ellátására kijelöltettek, közvetlen a budai tiszttartó gondviselésére valának bizandók. E javak közt volt Munkács, Tata és Komárom is, melyeket azonban Bornemisza és Korláthkövy Péter, azon ürügy alatt, hogy még Ulászlótól rendeletben vették, miszerint e várakat egyedül a nagykorúvá leendő Lajosnak adják által, kezeikből kiereszteni vonakodtak. Bornemisza a dolgon avval akart fordítani, hogy magát a király által budai tiszttartóvá neveztette, mi miatt a kedélyek egy tanácsülésben, mely 1519 elején Bakacsnál tartatott, annyira fölhevűlének, hogy a nemes ülnökök még kardot is rántottak Bornemiszára, s Bakacsnak őt csak bajjal sikerült dühöktől megmenteni[4]). Nem kevesebb ellenzést fejtett ki az alsó

[1]) Kovachichnál: Vest. Com. 475.

[2]) U. o. Suppl. ad Vest. Com. II, 427.

[3]) Katonánál XIX, 128.

[4]) Summa legat. Caroli ducis Münsterberg, coram Sigismundo Pol. R. Schedius: Zeitschrift III, 283. és Balbus Jeromos pozs. prép. s kir. titkár levele Kovachichnál: Suppl. II, 431.

1519. papság ama törvény ellen, mely szerint jövedelmeinek tizedét lőn köteles a kir. kincstárba szolgáltatni; s mindaddig nem is boldogúlt velök a kormány, míg ez iránt a pápától nem eszközlött ki egy rendeletet[1]).

Az urak többségének átalában nem tetszének ugyan a bácsi törvények, különösen pedig az, mely a végrehajtó hatalommal felruházott választmányt nyakukra tolta; „de vagy mivel e választmány erélyétől megijedtek, vagy mivel maguk is kénytelenek voltak átlátni hogy, ha még e törvények is megsértetnek, az ország menthetetlenűl veszedelmébe rohan: azokat nem merték megvetni[2])“. De a ravasz, uralkodni szerető Szathmáry pécsi püspök nem tűrte oly könnyen befolyása megcsökkentét a közügyek igazgatásában, s módot keresett a kormányhatalmat gyakorló nemesi választmány megbuktatására. Az alkalmat erre meghozta Perényi Imre nádornak az 1519-ki február 5-kén történt halála, s a nagy hatású tisztség betöltése körül támadt pártviszály. A választmány többsége Szapolyay pártjához tartozván, őt kivánta mennél elébb megválasztatni a magas méltóságra; az udvari párt ellenben, mivel magában nem bízott, hogy a maga jelöltjének megválasztását keresztűl vigye, betöltetlenűl kivánta hagyatni a nádorságot. Azonban míg ez iránt a viták folytak, Szathmáry püspök Báthory István temesi gróffal a tervben titkon megegyezvén, Szapolyaynak és barátjainak Frangepán kalocsai érseknek és Várday Ferencz erdélyi püspöknek, kik a választott kormánytanácsnak, mint említők, szintén tagjai voltak, előterjesztéseket tőn, miszerint az udvari pártnak megegyeztét is kieszközleni igérte Szapolyay János nádorrá választatásában, ha viszont Szapolyay lesz hajlandó velök egyesűlni a nemesi választmány megbuktatására. Szapolyay s barátai a kelepczét nem sejtve, ráálltak, s márczius 8-kán a három főpap, Frangepán, Szathmáry,

---

1) Wagner: Annal. Scep. II, 191. 198.
2) Balbus em. levele Kovachichnál e. h.

Várday s a két úr, Szapolyay és Báthory egy okmányban kötelezték magukat a király érdekeinek védelmére, mindenki s mi e szó alatt titkon értetett, a kormánytanács nemes tagjai ellen. Ez meglévén, és a király feletti főgyámság elismerésének igéreteivel Zsigmond lengyel király is a tervbe vonatván, a nemesi választmánynak kijelentetett, hogy reá ezentúl semmi szükség, a kormányt, miként a bácsi gyülés előtt, az urakból álló országtanács fogván igazgatni. A nemesi választmány Szapolyaytól magát elhagyatva látván, s anyagi erővel a maga fentartására nem birván, Budát odahagyta. 1519.

De alig távoztak el ezen urak, Szapolyay is csakhamar belátta reászedetését. A nádorválasztásra most hajlandó lett ugyan a szabad tért nyert udvari párt; de nádorrá nem Szapolyay, hanem Báthory István tűzetett ki. Hasztalan emlékeztette ezután a vajda Báthoryt ama külön szerződésükre, mely szerint a kuruczháború idejében egymásnak megfogadták, hogy egyik a másiknak megegyezte nélkül hivatalt nem vállaland : Báthory azt válaszolá, hogy ő a nádorságot nem keresi, de ha megválasztatik, annak viselésére magát képesnek érezvén, el is fogadja. A választás aztán meg is történt egy nagy országtanácsban, mely e végett tartatott. Báthory 57, Szapolyay csak 27 szavazatot nyert [1]); s juniusban Báthoryt már működni találjuk tisztében. „És ez volt oka — mondja Istvánfy — a vajda és Báthory közt kitört viszályoknak, s kezdete azon súlyos nyomorúságainknak, melyek által Magyarország békéjében, egyességében megzavartatván, szánandó módon megszakgattatott, s majdnem végveszedelembe sülyesztetett [2]).

Báthory István nádorrá választatik.

---

[1]) Bon velenczei követ tudósítása. Új Magy. Muzeum 1856-ki foly. VII. és VIII. füzet 126. Wenzel közlem.

[2]) Summa legat. Caroli Ducis Münsterb. Schedius folyóiratában III, 283. — Balbus Jerom. említ. lev. — Kovachich : Vest. Com. 502. és Suppl. II, 440. Firnhaber : Fr. Guidoto's Gesandsch. am Hofe K. Ludvigs v. Ung. 1523—1425. Istvánfy Lib. VI, 85.

1519. Az udvari párt nehezen nyert volna ily könnyen diadalt Szapolyay fölött, ha ennek legelmésebb pártfele, Verbőczy István kir. személynök, ekkoron távol nincsen az országtól. Őt már a bácsi gyülés kijelölte volt azon követség fejévé, mely a pápához, a császárhoz és Velenczéhez vala menendő a török elleni segély szorgalmazása végett. Azonban, midőn a követség 1519 elején már épen útra készűlt, híre érkezett, hogy Miksa császár január 12-kén meghalálozott. A követség elindultát a kormánytanács ennélfogva néhány hétig elhalasztotta, sőt utasításában is jelentékeny változást tett. A kormánytanács ugyanis értesűlvén, hogy Ausztria a császárnak Spanyolországban lévő unokái Károly és Ferdinánd ellen föllázadt, a választó fejedelmek pedig a császárválasztásban I. Ferencz franczia király és Károly spanyol király között megoszlottak, azon hiú reménynyel kezdé magát kecsegtetni, hogy tán még Lajos királynak is, kit az elhalt császár az 1515-ki bécsi congressuson a maga fiának fogadott, s a német birodalomban helytartójává nevezett volt, meg lehetne szerezni a német királyi koronát. Verbőczynek tehát és követtársainak, Fáncsy Imrének és Csallovisich Pálnak, mind a mellett is, hogy Károly király febr. 6-kán kelt levelében Lajost, mint cseh királyt s választó fejedelmet a maga pártolására kérte volt [1]), febr. 20-kán utasításul adatott, hogy a török elleni segély kieszközlésén kivül ezen ügyben is törekedjenek megnyerni a pápa és Velencze pártolását. Verbőczy márczius elején indúlt meg társaival s 70 személyből álló kiséretével, és azon hó 24-kén adta elő a tizek

Verbőczy követjárása a pápához.

[1]) Károly spanyol király levele II. Lajoshoz Datum in Monte Serrato die 6-a febr. a. d. 1519. Cum inter reliquos Principes christianos — írja egyebek közt — Seren. Vestram vehementer amemus, ac animo agitemus, ut aliquando concordibus armis atque animis Christi fidei hostibus et praecipue Selym turcarum regi Deo auspice infesta signa inferamus, et quod utrique nostrum Caes. Mattas fuerat, id alter alteri futurus, solamur non mediocriter.... Kéri aztán, hogy követe által a császárválasztó gyülésen reá szavazzon. A csász. titk. levélt. eredetijéről.

tanácsában megbízatását mind a török elleni segélyt, mind Lajos király császársága igényeit illetőleg. A tanács válasza mind a két tárgyra nézve színleg igen barátságos, de határozatlan volt[1]). A követség Rómában sem járt több eredménynyel. X. Leo pápa a vitéz, lovagias I. Ferenczet óhajtá felsegíteni a császári trónra, kitől bizton várhatá, hogy a török ellen, mire szavát is adta, komolyan s egész erejével megkezdi a háborút. Addig is azonban, míg a császárság ügye eldül, egy brevet adott a pápa a követeknek, mely szerint a honvédelem terhét nem viselő prépostok s lelkészek, a bácsi gyülés végzéseivel egyezőleg, jövedelmeik tizedével köteleztettek járulni a végvárak védelméhez, ez ügyben pápai biztosokul Paksy Balázs budai s More Fülöp egri prépostok neveztetvén[2]). 1519.

Verbőczy követségének, a fenforgó körülményekben, midőn az összeütközés a spanyol és franczia királyok közt a császárság miatt csaknem bizonyos vala, a török elleni segélyre nézve eredménye nem lévén, a kormánytanács a törökkel május utolsó napján három évre békét kötött[3]). Lajos császárrá választatásának tervéről mindazáltal ezután sem mondott le a magyar kormánytanács; és bár Károly újabban követei által sürgette Lajost, hogy a birodalmi gyülésre küldendő követe által reá szavaztasson, a király nagybátyja, brandenburgi György mégis oly utasítással küldetett Frankfurtba a birodalmi gyülésre, hogy ott Lajos megválasztatását szorgalmazza; Károlynál pedig kieszközölje, hogy Anna herczegnőt, a király nénjét nőül vegye. De megbizatásának fő pontjára nézve György gróf nagyobb buzgalommal sem érhetett volna czélt, mint a mennyit kifejtett; mert miután a Lajos császárrá választatásának terve.

[1]) Ld Verbőczy e követségéről Wenczel Gusztáv érdekes értekezését a Magy. Muzeum 1851-ki folyamának X-dik füzetében.

[2]) Wagnernál : Annal. Scep. II, 198. Katonánál XIX, 166.

[3]) Bon Alajos velenczei követ jelentése. Új Magy. Muzeum az 1856-ki foly. VII. és VIII. füz. 127. l. Pray : Hist. R. H. II, 585. Istvánfy Lib. VI, 87.

1519. Károlytól megvesztegetett gróf küldője nevében a többi választókhoz csatlakozott, császárrá junius 28-kán egyértelemmel Károly választatott. A terv ez iránt meghiúsulván, legalább azt sürgette a magyar kormánytanács, hogy nem tekintvén azon, a pápa által feloldható házassági kötést, melyet Ferdinánd herczeg a szerződések értelmében Anna herczegnővel még az 1516-ki juliusban biztosa által végrehajtatott, a herczegnőt Károly vegye nőül[1]); mire azonban, minthogy többféle nehézség forgott fenn, V. Károly azt felelte, hogy csak egy év leforgása alatt adhat határozottabb választ.

Azon törekvés, mely által Miksa császár és Zsigmond lengyel király magukat 1516-ban Lajos főgyámjaiul elismertetni akarták, akkor leginkább azon gyűlölet miatt nem érhetett czélt, melylyel a magyar nemesség a császár iránt viseltetett. Ezen akadály Miksa halálával megszűnt, s a kormánytanács Zsigmond királyt annál inkább óhajtá felruházni a főgyámi tiszttel, mennél több oka volt, a nemesi választmánynak a kormánytanácsból kizáratása miatt tartani a nemesség visszahatásától. A terv sikerűltére most az is reményt nyújthatott, hogy Szapolyay vajda népszerűsége a nemességnél nagyon megcsökkent a tavaszi események miatt. Balbi Jeromos pozsonyi prépost s királyi titkár tehát, ki e tárgyban nagy buzgalommal működött, Krakóba küldetett, Zsigmonddal ez iránt értekezni s őt reábirni, hogy Lajossal Pozsonyban személyesen találkozzék. A lengyel király e nyilatkozatot kedvesen fogadta, s a találkozás ideje az 1520-ki februárra lőn kitűzve[2]). E terv, ha teljesedésbe megy, nagy hasznára válhat vala az országnak: Zsigmond, mint főgyám, s az ország kormányának Lajos nagykorúságáig igazgatója, még elejét vehette volna talán azon szomorú pártviszályok-

---

[1]) Pray : Epist. Proc. I, 129.

[2]) Legatio Hyeron. Balbi Engel közleményéből Schedius folyóiratában III, 287. és Engel : Gesch. d. Ungr. R. III, 2, 213.

nak, melyek nemsokára még inkább siettették a haza veszedelmét. De Zsigmond a német renddel időközben háborúba keveredvén, a terv dugába dőlt. 1520.

A királyt a csehek már 1519 eleje óta nem szűntek meg sürgetni [1], látogatná meg valahára az ő országukat is, hol a pártviszályok már szinte polgári háborúvá mérgesedtek el. 1520 elején a csehek e kivánatának teljesítését még továbbra halasztani nem látszék lehetőnek. A kormánytanács azonban, mielőtt a király útra kelne, a szükséges költség megszerzése s részben a határszélek ellátása végett is adót kivánt volna szedetni, mert a rendek a nemesi választmánynak a kormánytanácsból lett kizáratása miatt boszúsak, a bácsi gyülésen megajánlott adót megtagadták. De az országgyülést egybehívni, a pártviszályok újabb kitörésétől félvén, nem merte az országtanács; s csak a nyolczados törvényszékre megjelent megyei követek által kivánta czélját érni. Ezek, miután az országtanácstól a bácsi gyülés végzeményeinek megtartása iránt igéretet vőnek, marcz. 1-jén kelt körlevelökben felszólíták a megyéket, szedetnék be a haza szükségeire az egy frtos adót, s küldenék a határszélekre a bácsi végzések szerint kiállítandó fegyveres népet [2]. De e felszólítás, úgylátszik, egészen eredménytelen maradt; mi annál sajnosabb volt, minthogy a szomszéd basák, látván végváraink elhagyatott állapotát, azokat a béke daczára is háborgatták. Egy ily becsapásuk alkalmával vesztette életét a derék Beriszló Péter veszprémi püspök s horvátországi bán is, ki több év óta nagy érdemeket szerzett magának a határszélek védelmében [3]).

E határszéli villongások okozhatták, hogy a király el-

[1]) Ld Balbi többször említett levelét Kovachichnál: Suppl. ad Vest. Com. II, 433.

[2]) Pray: Epist. Proc. I. 134. kövv. és Hist. R. H. II, 588.

[3]) Istvánfy Lib. VI, 87. köv. Ld Életirását Marnavichtól Magy. Tört. Eml. Írók III. 221. kövv.

1520. utazását egész julius közepéig elhalasztotta. De ekkor is csak Pozsonyig ment, s onnan megizente a csehehnek, hogy mielőtt Prágába utaznék, királyi jövedelmeit ott jobb karba helyeztetni, a belbékét s rendet helyreállíttatni kivánja. A cseh rendek ellenben azt követelték, hogy a király minden föltétel nélkül menjen hozzájok. A prágai út ennek következtében most végkép elmaradt; miért a cseh rendek avval boszulták meg magukat, hogy októberben tartott gyülésökön végzést alkottak, miszerint királyuk ezentúl mindig csak elődе halála után koronáztassék meg, s akkoron a nemzet szabadságainak megtartását hittel fogadja, s az országban lakjék.

II.

Míg Lajos király Pozsonyban, mint a lengyel királynak maga írja, — nagy szegénységben s elhagyottságban, időzék[1]), a követségben küldött Sárkány Ambrus, szalai főispán és Balbi Jeromos pozsonyi prépost által V. Károlylyal is újra megkezdettek az értekezletek Anna herczegnő házassága iránt, melyre nézve Károly császárrá választatásakor egy évi halasztást kivánt. Az év már letelt, s a császár mindeddig nem nyilatkozott. A követek tehát oda utasíttattak, hogy ez iránt a császár végválaszát sürgessék; mi ha tagadólag ütne ki, a magyar udvar Ferdinánd herczeget is elfogadja ugyan Anna férjéül; de ez esetben Károly köteles legyen Ferdinándnak adni által az osztrák tartományokat, Annának pedig biztosítani azon évenkénti 25 ezer aranyat, mi az 1515-ki szerződésekben udvartartására kiköttetett;

[1]) A levél kelt aug. 7-kén 1520-ban. Közli Engel, Schedius folyóiratában III, 291. Ha Dubraviusnak hihetünk (Hist. Boh. Lib. 33, 309.) Lajos épen ez évben engedett volna el az Estei Hyppolit halála által megürült egri püspökség jövedelmei kezelőjének 40 ezer aranyat egy tőle elkért, jól betanított sólyomért.

meghagyatott végre a követeknek, hogy Mária herczegnőt, Lajos jegyesét is magukkal hozzák az országba[1]). 1520.

Anna herczegnő eljegyeztetése Ferdinánddal.

A követek Aachenben találták V. Károlyt, kinek októb. 23-kán végbement császári koronáztatásán is jelenvoltak. Alkudozásaiknak az lett eredménye, hogy Anna herczegnő a következő deczemb. 11-kén Insprukban Ferdinánd herczeggel, ki Brüsselben lévén, magát biztosok által képviselteté —, Lajos király pedig, kinek képét a követek viselték, Mária herczegnővel formaszerint megeskettetett[2]). A menyekző Anna és Ferdinánd közt az 1521-diki május 26-kán történt meg, miután Ferdinánd az osztrák tartományokat a bátyjával Károly császárral, april 28-kán kelt szerződésénél fogva örökösen általvette. Pár hét múlva Lajos menyekzőjének is meg kellett volna történni Máriával; de az akkorra halasztatott, midőn az ország megszabadúland a veszélytől, mely azt jelenleg fenyegette. Mária mindazáltal junius folytában Budára hozatott[3]).

Szulejman trónralépte.

Szelim szultánnak 1520-ban, szept. 21-kén történt halála után fia, Szulejmán, vette át a roppant birodalom kormányát. Az ifjú szultán nagy hadvezéri s uralkodói tehetségekkel lángoló nagyravágyást egyesített magában, s Bélay Barnabásnak a még mindig Konstantinápolyban időző magyar követnek, midőn ez a béke meghosszabbítását nála szorgalmazta, azt válaszolá, hogy abban csak adófizetés föltétele mellett fog megegyezni. Ugyanezt üzente meg Szulejmán a magyar királynak Behrum csausz követe által is; s hogy ebben annál könnyebben czélt érjen, egyszersmind Jaicza vívására is egy hadat küldött. Ezt ugyan Keglevics Péter, a vár kapitánya, visszaverte; de a szultán ezen eljá-

---

[1]) Actiones Regiae Sigismundi. Engelnél; Gesch. des Ungr. R. III, 2, 216.

[2]) A házassági okmány Kollárnál : Auctar. Dipl. ad Hist. Ursini Velii 303.

[3]) Szerémi György Emlékirata : Magy. Tört. Eml. Írók I, 92.

1520. rása, kivált pedig az adó követelése annyira fölingerelte a magyar kormánytanács büszkeségét, hogy a csauszt, visszatorlásul Bélay oly húzamos letartóztatásáért, elébb Budán, utóbb Tatán fogságra vetette, végre pedig — ha Verancsicsnak hitelt adhatunk — Várday Pál püspök tanácsára orrát s füleit lemetszve, küldé vissza Szendrőbe[1]).

Az e miatt boszús Szulejmán már az 1521-ki februárban megkezdé hadi készületeit Magyarország ellen. Roppant hadait Szófiánál összegyűjtvén, Bélay Barnabást onnan hadizenettel bocsátá vissza. Majd Ahmet basát s romániai beglerbéget egy hadosztálylyal Szabács ellen, a nagyvezirt, Piri basát egy más sereggel Nándorfehérvár ellen előre küldvén, a főسereggel maga is megindult.

Lajos király s országtanácsa az új szultán ellenséges szándokairól Bélay által még ennek visszatérte előtt értesíttetvén, korán gondoskodtak ugyan külsegélyről. Követség ment Wormsba, a német birodalmi gyülésre, a lengyel királyhoz, s a pápához; de süker nélkül. A német rendeket Verbőczy István kir. személynök és Balbi Jeromos pozsonyi prépost, hasztalan figyelmeztette a nagy veszélyre, melylyel a török birodalmukat is fenyegeti[2]). Zsigmond lengyel király, bár a német renddel nem rég bevégzett háborújában magyar hadak, különösen a megürült s a királyi kincstár javára lefoglalt kalocsai érsekség s egri püspökség dandárai által is segíttetett[3]), szintén kevés kedvet mutatott a segélyre. Rómából csak igéreteket s buzdításokat hozott Kajetán bíbor-

[1]) Verancsics : Az Landorfehirvár elveszésének oka. Magy. Tört. Eml. Írók. III, 125. A török források s későbbi követjelentésekben mindazáltal csak a követ fogságáról van szó, valamint Ibrahim nagyvezirnek 1534-ki levelében is Ferdinándhoz; minélfogva Istvánfy állítását, hogy a követ a tatai tóba fulasztatott — úgy Verancsicsét is, hogy megcsonkíttatott volna, bátran alaptalannak mondhatjuk.

[2]) Katona XIX, 243. Pray : Annal. V, 46. Verbőczy e követségéről ld Új Magy. Muz. 1857. 12-dik füz.

[3]) Engel : III, 2, 218.

nok s pápai követ. A nemzetnek tehát saját erejét kellett volna lehetőleg megfeszíteni fenyegetett fő végvárainak védelmére; de itt meg viszály, önzés, pártfondorlat foglalkodtatá az elméket s kedélyeket. 1521.

A veszély hírétől megrettent kormányférfiak april 24-kére egy országtanácsot hirdettek. Szándék volt Nándorfehérvárba új bánokat nevezni; mert Hedervári Ferencz hanyagnak mutatkozott, Török Bálint pedig, ki atyja, Imre után vette át a bánságot, még kiskorú volt, s nagybátyjainak Sulyok István és Balázs szabácsi bánoknak gyámsága alatt állott. De Sulyok István, ki gyámfia képében a gyülésre szintén megjelent, semmi igéretekkel nem volt reábirható, hogy a várat átadja, míg a kormány a Török Imre által a várra tett költségeket meg nem téríti; sőt még arra sem állott rá, hogy az őrség a királyi zsoldosokból megszaporíttassék. Van ott, mondá, elég fegyveres nép, csak azt lássa el a kormány eléggé ágyúval, lőporral, eleséggel [1]). Hasonló módon nyilatkozott a maga nevében Hederváry Ferencz, kinek követelései voltak a kormányon, s Báthory Endrét, kit a király nándorfehérvári bánná nevezett, oda be sem bocsátotta. Az önző bánok, kiket ezen ellenzékre az udvari párt ellen maga Szapolyay vajda ösztönzött [2]), inkább elláttatlanúl akarták hagyni az országnak gondjaikra bízott legfontosabb várait, mint békésebb időre halasztani követeléseik kielégíttetését. A bánokénál minden tekintetben sürgetőbb volt a naszádosok követelése, kiknek zsoldja már három év óta fizetetlen maradt. Ezek számtalanszor jártak volt a miatt Budára, s minthogy mindig üres kézzel utasíttattak el, rablásból tengették életöket. A király — úgymond a szemtanú Szerémi György — szívesen kielégítette volna őket; de mivel jövedelmei az urak által kezeltettek, a szegénynek magának is alig volt miből élnie. Asztalára rendesen csak egy

---

[1]) Verancsics : Magy. Tört. Eml. Írók : III, 127. kövv.
[2]) U. o. 130.

1521. tál étel adatott; többször pedig épen nem volt miből készíteni ebédjét s vacsoráját. Konyhamestere, Bosnyák Mátyás sokszor koldulni kényteleníttetett a főpapoktól s uraktól, hogy a királyi asztalt elláthassa. A naszádosok látván, hogy most is hasztalan sürgetik zsoldjaikat, két zászlójokat a királyi palota előtti kúthoz kötözvén, kijelenték, hogy ők a királyt tovább nem szolgálhatják; s le evezvén, szétoszlottak [1]).

Az országtanács, melyben a pártok most is jobbára viszálykodással vesztegették a drága időt [2]), e miatt, úgylátszik, semmit sem végezhetett; és bár a veszély napról-napra növekedett, a király s az urak nem sokat törődtek annak elhárításával. A gondatlanság oly fokra hágott, miszerint nem ritkán lehetett e könnyelmű szavakat hallani: „eb higyje, hogy a török megvegye Nándorfehérvárat [3])". A királyt e vár veszedelménél sokkal inkább foglalkodtatá ifjú jegyese Mária herczegnő, ki, miután vele Linczben összeeskedtetett, junius folytában az országba hozatott. A király maga Pozsonyig ment elébe, s onnan őt, míg menyekzőjét vele ünnepélyesen megtarthatná, Budára kisérte. — Az udvarnokok, mintha a legbékésebb idők folynának, ezóta dinomdánommal töltötték el a királyné és udvari hölgyeinek teremeit [4]). Báthory István nádor is, kinek leginkább áll vala tisztében gondoskodnia az ország védelméről, e helyett inkább lakodalmával foglalkodott, melyet Zsófia maszovi herczeghölgygyel jun. 11-kén ült meg. Szathmáry György püspök gondjait az esztergami érsekség vette igénybe, melyre magát

1) Magyar Tört. Eml. Írók. I, 95. köv.

2) U. o. 93.

3) Magy. Tört. Eml. Írók I, 94.

4) Et isti aulici, videlicet Ladislaus More et Franciscus Batyáni et Lucas Réthÿzy et tales latrones pares . . . corizabant, simphonizabant, scortizabant cum puellis regine, quas duxerat secum de Germania, sub scamno et sub carpit. Szerémi György, Magyar Tört. Eml. Írók. I, 93.

Bakacs Tamásnak ekkoron történt halála után neveztette ki. 1521.
Szalkay kanczellár pedig a gazdag egri püspökségbe tétette át magát. Ha mi jót az országtanács rendelt is a végvárak ellátása iránt, az oly hanyagúl hajtatott végre, hogy Nándorfehérvár és Szabács, az országnak e két főbástyája, a védelemre felette gyarlóan volt felkészülve, midőn emezt Ahmed, amazt Piri basa körültáborolta.

Szabácsban, a bánok távol lévén, Logody Simon és Torma Endre[1]) albánok, intézték a védelmet. A két derék hazafi az ostrom kezdetén megesküdteté az őrséget, hogy mind halálig védendik a fontos várat. Esküjöket a vezérek s vitézeik egyaránt dicsően be is váltották. Ahmed basa jun. 20-ka óta keményen törette a vár falait s tizenötöd napon közönséges rohamot intézett. A csekély őrség hősies ellentállás után sem gátolhatta meg, hogy az ellenség a tátongó réseken be ne nyomúljon a külső várba; de egy ideig ott is minden talpalatnyi földet drágán engedett át, mielőtt számában megfogyva, a belső várba vonúlt. A védelem itt már nem tarthatott huzamosan, mert poruk mind egy szemig elfogyott, úgy hogy egy lövést sem tehettek többé, s az ellenség az árkokat betöltvén, ennek falaira is felhatolt. Az őrség maradványa még ekkor is könnyen átevezhetett volna a Száva túlpartjára, mert hajókban nem volt hiánya, az ellenség pedig egy hajóval sem rendelkezhetett. De a hős lelkű őrség esküjéhez híven, csak halálával akarta megadni a végházat. Julius 7-kén, mely a megszállás tizenheted napja volt, midőn az ellenség a falakra minden oldalról felhatolt, a hatvan főre olvadt vitéz őrök, a vár piaczán gyűltek össze, s ott várták be az ellenség utolsó rohanását; ott hullottak el mind egy szálig a hazának hű

Szabács elveszte.

[1]) Istvánfy csak Logodyt, Verancsics meg csak Tormát említi az őrséget is amaz 100 lövészre s néhány lovasra, emez, úgylátszik, helyesebben, 500 vitézre teszi.

1521. fiai, az erénytelen korban kétszeresen méltók a dicsőség koszorújára [1]).

E közben valahára Budán is kezdtek gondoskodni a haza védelméről. Junius végén Budán egy rövid országgyülés tartatott [2]), melyből a király a pápát, a császárt s egyéb szomszéd fejedelmeket újabban is sürgetőleg felszólította, ne késnének segélyökkel, mert a török nemcsak Magyarországot, hanem az összes kereszténységet is fenyegeti [3]). — Az urak, s a vármegyék felszólíttattak, hogy zászlóaljaikat rögtön kiállítsák s Tolnára küldjék; és hogy ott dandárával a király is megjelenhessen, rendeltetett, hogy némi kir. jövedelmek zálogba vettessenek.

A gyülés után Báthory Endre a hajóhad kapitányává neveztetett, s kötelességévé tétetett, hogy a szerteszét ment naszádosokat szedje össze, azokkal Nándorfehérvár alá sietendő. Ő Budapestről három hajóval indúlt le a Dunán, melyekbe e városok hatszáz gyalogot állítottak volt. Néhány nap múlva Erdődnél kötött ki; de a naszádosokat összegyűjtenie nem sikerűlt [4]). A király, hogy az urak s a megyék fölkelését példájával siettesse Szabács elestének hírére, némi kevés fegyveréssel s lassú napi menetekben maga is megindúlt Tolna felé [5]).

Nándorfehérvár eleste. Nándorfehérvárat Piri basa ekkoron már egy hónap óta ostromolta; de mivel hajóhada nem volt, abban a száraz-

---

[1]) Verancsics, Magy. Tört. Eml. Írók III, 155. Istvánfy Lib VII. 93. Hammer II, 21.

[2]) Kovachichnál : Suppl. ad Vest. Com. II, 501.

[3]) Pray : Epist. Proc. I, 142.

[4]) Szerémy, ki maga is Báthory Endrével ment, e. h. 97.

[5]) Jul. 16-kán Tétényben idözött; onnan inté Soprony városát, hogy a hozzá tartozó faluk parasztjainak ötöd részét a megye zászlai alá állítsa, és mennél elébb a kitűzött helyre indítsa; mert a késedelem miatt veszély érné az országot s a kereszténységet. Dat. in castris ad Theten fer. 5-a p. fest. Divis. ap. a. d. 1521. Egy másik szintén onnan jul. 28-kán kelt levelében 1000 frtot kér Soprony városától. Mind a két levél Soprony város levélt. eredetijéről.

föld felől nem sok kárt tehetett. A várban hétszáz őr létezett 1521.
Oláh Balázs és Both János albánok alatt, kiket oda a még kiskorú Török Bálint gyámjai, a Sulyok testvérek helyeztek be. Hedervány Ferencz, bár a vár bővebb ellátására némi pénzt kapott Budán, de mivel az régibb előlegezéseit sem fedezte, sem azt nem fordítá a vár védelmére, sem maga nem ment be személyesen, hanem csulai More Mihályt nevezte ki albánul maga helyett. A várbeliek gyakori segélysürgetéseire a király, mihelyt Tolnán némi had összegyűlt, Báthory nádort küldé le avval megsegéllésükre. De ő már csak Száva-Sz. Demeterig haladhatott; mert Szabács megvétele után a szintén oda érkezett Szulejmán a Száván hídat veretett, s a bosnyai és herczegovinai basákat 17 ezer emberrel a Szerémségbe küldé. Báthory ezek előtt kénytelen lőn a Dráván visszavonúlni. Ezután pedig nagyobb buzgalommal is, mint minőt az urak eddig kifejtének, bajos volt volna megsegíteni Nándorfehérvárt; mert Szulejmán, miután Szabácsot megerősítette, aug. elején egész hadával megjelent alatta, és Zimonyt is töretni kezdette. Itt a derék Szkublics Markó őrködött 350 főnyi fegyveres, jobbára városbeli néppel s három hitvány taraczkkal. A törétés kilenczed napján Szulejmán rohamot parancsolt Zimonyra. A vitéz őrség százra olvadva, a várpiaczán makacs védelem után mind egy szálig elhullott. Szkublics súlyos sebekkel, félholtan vitetett a szultán elébe, ki őt egy hadi elefántja által ölette meg. Zimony ezután földig lerontatván, Nándorfehérvár is minden oldalról körülfogatott, s töretni kezdetett. A vitéz őrség azonban, Oláh Balázs és Both János vezérlete alatt, támogatva a bénmaradt polgároktól és elébb oda menekült szerémi parasztoktól, számos ostromot derekasan visszavert. Szulejmán ezután a város legmagasabb tornya alatt tűzaknákat ásatott, s miután azt ezek segedelmével légbe röpíttette, közönséges ostromot parancsolt. De bár reggeltől estig mind újabb, pihent csapatok rohantak a résekre, az elszánt őrség azokat mindig visszaverte; midőn az ostrom megszűnt,

1521. öt ezer török hullája borítá a harcztért. A vízi várat azonban, melynek falai gyöngébbek valának, utóbb mégis megvette a török, minek következtében a város tarthatatlanná lett; s az őrség a ráczság nagyobb részével együtt a felső várba vonúlt, elszántan azt mind halálig védelmezni. Az őrségből, a ráczokon kivül még négyszázan valának életben, kik Oláh Balázstól föllelkesítve, több ostromot visszavertek. Azonban More Mihály [1]), Hedervåry bán helyettese, a török táborba szökvén, árulóvá lőn; s nemcsak a vár gyöngébb pontjait kijelölé, hanem egy főtörökkel a réshez jövén, Oláh Balázst is nagy igéretekkel ösztönözte a vár feladására. De Oláh nem tántorodott meg hűségében: készebb meghalni, válaszolá, mint feladni a hitére bízott fontos várat. A törökök más nap ismét közönséges rohamot intéztek. A magyarok, míg lőporukban tarta, keményen ellentálltak; de miután ez elfogyott, s maga Oláh is megsebesedett, némi török csapatok egészen a vár piaczáig hatoltak; makacs, véres harcz után mindazáltal estenden mégis sikerűlt kiverni az ellenséget. Más nap szünet lévén, More ismét csábítani jött a vitéz őrséget, mely már csak 72 főre olvadott; biztosítá őket, hogy a császár megesküdött légyen, hogy nekik megkegyelmez, különben a még épségben álló két tornyukat s az erős palotát is tőből kitöreti. Oláh Balázs, bár megfogyott népe már eleségben is hiányt szenvedett, most is inkább a vár falai alá kivánt volna temetkezni, mint azt fel-

[1]) Verancsics Morgay Jánost, ki a két albán és az udvarbiró után a várban második személy volt, nevezi annak árulójául. Szerémi György pedig Morgayn kivül még Oláh Balázst is annak, söt épen öt mondja a föárulónak, ki Balimbég szendröi basával már rég egyetértésben volt volna. Ezen állítással mindazáltal, legalább Oláhra nézve, ki, úgylátszik, elsö volt a többi vezérek közt, ellenkezik a vár hosszú, makacs védelme. S Lajos királynak Hedervåry Ferencz, Török Bálint s a Sulyok testvérek ellen kiadott kárhoztató okmányaiban világosan More Mihály, Hedervåry helyettese bélyegeztetik árulónak. Kovachich : Astraea I, 426. Történelmi Tár VI, 7.

adni. De szerencsétlenségre, némi vallási ügy miatt viszály 1521.
támadt a magyarok, s a ráczok között, s ezek a feladást sürgették; az elsanyarodott, jobbára sebes legénység egyrészének is megtört kitartása. Oláh tehát végre föladni igérte a várat, ha a szultán a szabad s fegyveres kivonulást levél által is biztosítja. A levél némi bársony ruhák s más ajándékok kiséretében másnap elhozatott, s Oláh Balázs életben maradt 72 legényével a megszállás 60-dik napján aug. 29-kén, a várból kivonúlt. A török táborba érkezteket fényes igéretekkel csábíták lennének törökökké, s midőn arra nem hajóltak, a táborból, igéret szerint kivezettettek; de alig lépték át a tábor árkait, a nagyszámú fegyveres kiserettől körülfogatván, mindnyájan leölettek. Ezután Barics, Kölpény és Anki várak is török kézre jutottak. Szulejmán, miután Nándorfehérvárat hamarjában megerősíttette, s kétszáz ágyúval és számos válogatott őrsereggel ellátván, Balibeg védelmére bízta, szeptember vége felé visszament Konstantinápolyba [1]).

Nándorfehérvár vívása alatt Báthory nádor 17—18 ezernyi sereggel Péterváradjánál a Duna partján szállott táborba; Szapolyay pedig Lippánál még számosabb néppel táborozott. De a személyes gyűlölet e vezérekben erősebb volt a hazaszeretetnél; Szapolyay, bár a királytól s némely uraktól több ízben kéretett, különféle ürügy alatt halogatta egyesülését a nádorral; sőt még arról is vádoltatik, hogy titkon már ekkor érintkezésbe lépett volna a törökkel [2]). Az ország e két kulcsának, Nándorfehérvárnak és Szabács-

[1]) Verancsics: Az Landorfejérvár elveszésének oka e vót és így esött. Magy. Tört. Eml. Írók. III, 157. kövv. És Memoria rer. in Hung. a nato Ludov. gest. u. o. 16. köv. Szerémi György: U. o. I, 96. Istvánfy (Lib. VII, 95) ezen egykorúaktól a legtöbb részletben különbözve adja eló a vár ostromát s elestének okait. Hammer: Gesch. d. Osm. R. II, 20. kövv.

[2]) Verancsics e. h. 184. Hasonlót mond Massaro a velenczei követség titkára. Firnhaber: Quellen u. Forschungen 81.

1521 nak eleste és Szulejmánnak visszatérte után az urak, köztök Szapolyay vajda is, a betegsége miatt Mohácson maradt király mellé gyűltek. Nándorfehérvár veszedelme még a különben oly könnyelmű Lajost is annyira meghatotta, hogy Szathmáry és Szalkay főpapoknak, s a vén Bornemisza Jánosnak, kik őt eddigelé vezették, keserű szemrehányásokat tőn, hogy sem kormányzót, ki az ország védelméről gondoskodott volna, nem engedtek melléje választatni, sem őt magát nem nevelték komolyabb irányban, nem szoktatták hadi foglalkodásokra. Ha, a különben jelenlévő, Szerémi György udvari káplánnak hihetünk, haragjában Lajos a nevezett főpapokat még fel is pofozta volna [1]). Most tehát a király az ország sükeresebb védelmének elintézése végett Újlakon gyülést szándékozott tartani [2]). A tanácskozások azonban mindjárt helyben, Mohácson, megkezdettek. Az ország veszedelmének érzete heves vitákban tört ki a kedélyekből, s a többség példásan lakoltatni kivánta Hedervàry Ferenczet, Török Bálintot, a Sulyok testvéreket, mint az ország két legerősebb védbástyái elvesztének főokait. Török Bálint, ki közőlök egyedűl volt jelen, bár ifjúsága miatt, melynél fogva még gyámság alatt létezett, legkevesebb beszámítás alá eshetett, csak gyors lovának köszönhette, hogy a tanácskozásokról értesűlt tábori nép által azonnal fel nem konczoltatott; sátora mindazáltal feldúlatott s kifosztatott [3]). A nádor azután törvényszéket tartván, a nevezett urakat, a végvárak árulóiról szóló törvények szerint, hűtleneknek s minden javaiktól megfosztottaknak nyilatkoztatta [4]). Egyebekre nézve mindazáltal úgylátszék az uraknak, hogy az ország

[1]) Szerémi György e. h. 100. Ha nem való is a tény, a közvéleményt fedezi fel.

[2]) Lajos levele Zsigmond lengyel királyhoz október 1-ről Schedius folyóiratában III, 295.

[3]) Szerémi György e. h. 99.

[4]) Kovachich : Astraéa I, 426. Hederváry Ferencz perét legújabban egészen közli Wenczel Gusztáv a Tört. Tár VI-dik kötetében.

veszélyes állapota áthatóbb intézkedéseket igényel, melyeknek meghozatala végett az ország egyetemes rendei egybehívandók; különben is lázas nyavalyák kezdének uralkodni a táborban, s a nádor maga is beteggé lett: az országgyülés tehát Budára, november 19-re kihirdettetett. 1521.

A budai országgyülés.

Az ország két fő végvárának veszedelme, melyekből a török ezentúl minden órában betörhetett az országba, rémülettel tölte el mindenkit. A rendek is felhagyván most szokott viszályaikkal, s megfontolván, hogy e bajoknak legfőbb oka a kincstár szegénysége, oly bőséges rendkivüli adót ajánlottak, minőnek eddigelé nem volt példája a törvényhozásban. Rendeltetett ugyanis, hogy az országnak minden nemnemes lakosa, ki saját kenyerén él, legyen az városi, vagy falusi telkes jobbágy, vagy zsellér, kereskedő, vagy kézműves, füstpénzül egy arany forintot fizessen. Ezen felül minden hordó bortól, annak nagysága szerint 25, 50, 75 denár és egy forint; minden hordó sertől 10 denár; minden nagyobb marhától 5 denár, a kisebbektől, minő a juh, kecske, sertés, egy kas méh két denár szedessék adóul; mindennemű kézművesek, a mondott füstpénzen felül, műhelyöktől egy forintot —, minden boltos kereskedők áruik értékének huszadát —, a házalló kalmárok minden lovuk után 50 denárt —, a molnárok, huta- s hámorbirtokosok minden keréktől egy forintot —, a halászok minden nagy hálótól szintén egy forintot fizessenek. A lelkészek s más kisebb rangú egyháziak, kik sem katonát nem tartanak, sem barommal nem birnak, arany s ezüst szereik értékének tizedével adózzanak. A zsidóknak kicsinye-nagyja fejenként egy forintot fizessen. Mi több, még önmagát is megadóztatta a nemesség. Az utolsó hadjáratból eléggé kitűnt, hogy az urak s nemesek a felkelésben s telekkatonáik kiállításában minden törvények daczára is oly hanyagok, hogy a felkelő seregtől az ország sükeres megvédését várni többé nem lehet: a rendek tehát azt határozták, hogy a király nevezzen ki két főkapitányt, kik zsoldos haddal védjék az országot. Mivel pedig e zsoldos

1521. had kiállítására a nem-nemes országlakosok fentebb elszámlált adója elegendő nem lehet, végzéssé lőn: hogy az egyházi s világi urak és birtokos nemesek ezen egy ízben egy évi mindennemű jövedelmeik felét tegyék le a haza oltárára; azón felül boraiktól s marháiktól is szintoly adót fizessenek, mint a nem-nemesek. Az egy telkes nemesek pedig a boraiktól s marháiktól hasonló módon fizetendő adón felül, ha netalán volna, egyéb jövedelmök fejében, egy-egy forinttal adózzanak.

Nehogy azonban az ily módokon begyűlendő tömérdek kincs kezelése körül rendetlenségek s hűtlenségek történjenek, mint a királyi kincstárénál szokott történni, az ország kincstára a királyitól elkülönöztetett: a királynak a jobbágyok adójából kamarai nyereség fejében minden füsttől 25 denár rendeltetvén, mit saját kincstárnoka által kezeltessen, minden egyéb adó kezelésére az ország által két úr s két nemes választassék kincstárnokul, kik a hűséges kezelésre meghiteltetvén, a begyűlendő kincset az ország közepén egy erős várban őrizzék, és a kinevezendő országos kapitányokkal egyetértőleg czélszerűen fordítsák a haza védelmére; kettejök szakadatlanúl a várban tartozván maradni.

A rendek bőkezűsége még a királyi kincstárra is kiterjedt: a felett, hogy mint említők, a kamarai nyereséget minden füst után 25 denárra emelték, a harminczadot is felrugtatták, az országból kihajtandó minden szarvas marháért és lóért 25 denár helyett 50-et rendelvén fizettetni. Sőt még azon káros financzintézkedést is megerősítették a rendek, melynél fogva a kikeresztelkedett zsidó üzérből alkincstárnokká lett Szerencsés Imre tanácsára, a lefolyt táborozás alatt oly rosz új denárok kezdének verettetni, melyek a külbecs megtartása mellett a folyamatban lévő denároknál felényivel kevesebb értékűek valának. S ez iránt csak az volt a rendek kivánsága, hogy a király e rosz pénznek a szomszéd tartományokban is ügyekezzék folyamatot szerezni. Végre még a Nándorfehérvár és Szabács elvesztének okozóira mon-

dott itélet is megerősíttetett, de azon záradékkal, hogy ő felsége az illetőknek 40 napot engedjen a maguk igazolására[1]. Török Bálint és a Sulyok testvérek e kedvezést hasznukra fordítva, barátjaik pártolása által csakugyan kegyelmet nyertek; de a makacs Hedérváry Ferencz javait a király utóbb részint Korlátkövy Péternek, Sárkány Ambrusnak, Thurzó Eleknek, Mersics Simonnak és Kórody Albertnek adományozta[2]. 1521.

Lajos menyekzője Máriával.

A rendek ezután Székesfehérvárra mentek át, s Mária királynét deczember 11-kén megkoronázták. Ez alkalommal Lajos király is, bár még csak 16-ik évét élte, magát nagykorúnak nyilatkoztatván, s az ország jogainak megtartását hittel fogadván, a kormányt saját nevében vette által. Menyekzőjét Máriával a következő 1522-dik évi január 13-kán ülte meg[3].

III.

1522.

A budai végzések meghiúsulta.

Hogy a nemzetnek áldozatkészségét látván, a külhatalmak is fölbuzduljanak a fenyegetett kereszténység védelmére; a megalkotott törvények a pápához, a császárhoz, s a lengyel királyhoz is megküldettek. De fájdalom, az önzés, a

[1]) A törvénytárba e törvények hiányosan vétettek fel s hibásan soroztattak 1522 alá. Teljesen közli azokat Kovachich: Vest. Com. 513.

[2]) Történ. Tár. VI, 5. és 7.

[3]) Lajos levele Zsigmondhoz deczemb. 27-ről, Engelnél, Gesch. d. Nebenl. des Ungr. R. IV, 200. A még 1515-ben létre jött házassági szerződésben Mária részére biztosított 25 ezer frt évi jövedelem fejében kikötött javak — névszerint Körmöcz, Selmecz, Beszterczo, Baka-, Béla-, Libet-, Brezno-, Új-Bánya és Korpona, arany s ezüst bányáikkal; továbbá: Zolyómvára, Ó-Buda, Csepel-sziget, a marmarosi sóbányák, Huszt, Szigeth, Visk, Munkács, Beregszász, Vári, Diósgyőr, Miskolcz, Mohy, Mezőkövesd, Keresztes, — az 1522-ki febr. 2-kán kelt kir. levél erejénél fogva adattak át, az országtanács végzése szerint Máriának, „kinek az országba jöttétől (már is nyilatkozó, s a könnyelmű királyra csak jó hatást gyakorolható erélyétől) felette sokat vártak." Hatvani: Brüss. Okmánytár. M. Tört. Eml. I, 22. Kollár: Auctar. Dipl. 317.

1522. pártviszályok annyira megvesztegették már a nemzet erkölcseit, hogy a veszély első pillanataiban fölébredt lelkesedés, melyről az említett törvények tanúskodnak, szalmatűzként csakhamar ismét kialudt; az áldozat, melylyel a hazát biztosítani lehetett volna, az ajánlat megtétele után jobbára papiroson maradt. A nemesség és a papság a megajánlott adót fizetni a nádor minden sürgetései daczára sem akarta[1]). Az adószedők, míg egyrészről dőzsölve lakmároztak a városokban, általok jobbára megvesztegetve, önkényesen vetették ki s felette hiányosan hajtották be az illető adót[2]). És ekként történt, hogy míg a megajánlott adónak, ha lelkismeretesen megfizettetik s pontosan beszedetik, több millió forintot kellett volna eredményezni az országos honvédelmi kincstárba, levonván a királynak a füstpénzből minden forint után járó 25 denárnyi illetékét, mindössze is csak 45,747 forint gyűlt egybe[3]). Hogy e csekélységgel az ország védelmét jobb karba állítani nem lehetett, mondani is fölösleges.

Pedig, mialatt a király a tavasz elején 1522-ben ifjú nejével Csehországba utazott, hogy az ott régtől fogva eláradt zavaroknak valahára véget vessen, a kormányt ott is átvegye, s a királynét megkoronáztassa, — a törökök ismét mozogni kezdének. Balibeg, belgrádi basa Orsovát, a herczegovinai szandzsák pedig Scardona sziklavárat vívta meg. Az innen származott félelem egy időre ismét a határszélek

---

[1]) Status ecclesiasticus et equestris nullas dicas solvit. Sperfogel, Wagnernál: Annal. Scepus. II, 141. Epist. Proc. I, 163.

[2]) Így például Löcsére eleinte 400 frtot vetettek, de utóbb megelégedtek 225 frttal; később azonban ismét megjelentek Verbőczy parancsára, — mert ő volt az ország egyik kincstárnoka — s újabban 170 frtot vettek fel a várostól. De Budán ezt is keveselték, s a város megpöröltetett; Henzelfy István itélőmester azonban, általok hihetőleg megvesztegettetvén, a pört elnyomta. „Az adószedők felette kicsapongók valának; mindenütt ingyen, s tékozolva dőzsölének; kutyáikkal is a legnemesebb borokat itatták.“ Sperfogel e. h.

[3]) Suppl. ad Vest. Comit. II, 516.

felé fordítá a figyelmet: Báthory nádor, kit a király Csehországba távoztakor a maga helyettesévé, s az ország főkapitányává nevezett, Szörényt, Titelt, Jaiczát és Bányalukát, mennyire a kincstár engedé megerősítette, őrséggel, lőszerrel s eleséggel ellátta[1]). Mivel pedig a kincstár már ez által is kimerült, nehogy a többi végvárak védetlenűl maradjanak, Lajos az országtanács megegyeztével több horvátországi várat, Zenget, Klisszát, Krupát, Szkradint, Likát, Osztroviczát sógorának, Ferdinánd osztrák herczegnek védelmére bízta, ki aztán azokat német őrséggel látván el, Katzianer János laibachi kapitány hatósága alá helyezte[2]). E rendszabály hasznos volt ugyan a délszaki osztrák tartományok védelmének tekintetében, de a magyar korona méltóságán sérelmes csorbát ejtett. Horvátország egyéb részeire nézve Batthyány Ferencz és Karlovicz János corbaviai gróf neveztettek bánokká. A vránai pörjelséget Tomory Pál helyett, ki azt kereste, s némi kitünő hadi tettei után meg is érdemelte volna, Baráty Mátyás a kir. éléstár felügyelője nyerte el. Tomory, kinek ez idő tájban második jegyesét is elvitte a halál, ebben Isten kezét sejdítve, nőtlenséget fogadott, s Esztergamban a cseri barátok közé lépett[3]).

1522.

A határszélek Ferdinand védelmére bizatnak.

Egy nagyobb török hadjárat félelmétől azonban nemsokára megmenekűlt az ország; mert biztos hírek érkezének, hogy Szulejmán ez évben Rhodus szigete ellen fordítá hadait. Jó alkalom nyilt ennélfogva Nándorfehérvár és Szabács visszavételére kisérletet tenni; de bár senki sem kételkedett, hogy a török Rhodus megvétele után ismét Magyarország ellen fordítandja erejét; ama két fővár birtoka nélkül pedig alig lehetend az országot sükeresen megvédeni: ilyféle kisérlet helyett ismét zavargások, pártviszályok foglalták el az elméket. Szapolyay vajda nagyravágyását az udvar újabban

Pártviszályok.

---

[1]) Pray: Epist. Proc. I, 149.
[2]) Istvánfy Lib. VII, 101.
[3]) Szerémi György 103. Istvánfy szerint Újlakon lépett a zárdába.

1522. is érzékenyen megsérté az által, hogy a múlt évi törvény ellenére, mely szerint két főkapitány volt volna kinevezendő, azzá Báthory csak egymaga lett, s a király távollétében az ország kormánya is reábízatott. Ő ezért avval boszúlá meg magát, hogy a nemességet, mely az adóról szóló múlt évi törvények felforgatása végett különféle gyüléseket tartott [1]), az ellenszegülésre titkon bátorítá; s a horvát bánokkal maga is összejövetelt tartott. Báthory e miatt keserű szemrehányásokat tett neki [2]). Hihetőleg szintén a nádor ösztönzéseire történt, hogy Várday Ferencz erdélyi, Perényi Ferencz váradi, Csaholy Ferencz csanádi, Ország János szerémi püspökök, Drágfy János főtárnokmester, Palóczy Antal, Báthory Endre, Rozgonyi István, Perényi Péter, Kanizsay László, Ország Ferencz, Raskay Gábor, Bánfy Zsigmond és Homonnay Ferencz egymással szövetséget kötöttek, melynek czélja, bár azzá nyilván a király hűséges szolgálatát s egymás védelmét tűzték ki, úgylátszik, főleg Szapolyay János ellen volt intézve [3]). Szapolyay ezután visszament Erdélybe, s hogy tekintélyét az országban nevelje, a nála számos bojáraival segedelmet kereső havasalföldi Raduly vajdát egy erős had kiséretében tartományába visszavezette, s Mahomed béget elűzvén, helyreállította [4]).

Külsegély hasztalan kéretik. Az ország védelme egyszersmind az egész, de kivált a német kereszténység védelme is lévén, külsegély keresetét már az 1521-ki országgyülés rendei szívére kötötték Lajosnak, s nem is rajta múlt, hogy a szomszéd népek s fejedelmek

---

[1]) Lajos levele Báthoryhoz és Szapolyaihoz Kovachichnál : Suppl. ad Vest. Com. II, 502.

[2]) Epist. Proc. I, 149.

[3]) Katonánál : XIX, 381.

[4]) Engel : Gesch. der Walachey 204. Verancsics a vajda e hadjáratát későbbre teszi, s e jegyzetet veti utána : János vajda szemben lőn Ibrahim passával Targovistján, Havasföldben. Azt senki sem tudja, mit egymással titkon beszéllettenek, kit azért senki sem dicsért. Magy. Tört. Eml. III, 20.

nagyobb buzgalmat nem fejtének ki a kereszténység védel- 1522.
mében. Ez mind a rokonságnál, mind azon veszélynél fogva, mely a magyarok legyőzetése után Németországot is fenyegeté, valamint annálfogva is, hogy Magyarország többször felszólítva sem akart a töröknek szabad átmenetet engedni Németországba intézendő betöréseinél, — leginkább Károly császárnak áll vala kötelességében; de ő most hatalmának terjesztése végett háborúskodott I. Ferencz franczia királylyal [1]), s Lajos kérelmeire csak azon csekély összeget engedé át segedelmül, melyet a birodalom rendei római koronáztatásának útjára ajánlottak volt. Lajos utóbb a morvákkal, szilézekkel, s a csehekkel is értekezett segélynyujtás végett, s hogy a birodalom rendeit is bővebb segélyezésre indítsa, az év vége felé Nürnbergben tartott gyülésre követséget is küldött, melynek tagjai közt találjuk Gosztonyi János győri püspököt, Drágfy Jánost, Verbőczy Istvánt. Sikerűlt is ugyan ezeknek oly igéretre birni a rendeket, hogy a jövő tavaszra 100 mázsa lőport s hat hónapig díjjal is ellátandó 4000 gyalogot küldenek be; de hogy igérctöket teljesítették volna is, nyomára sehol sem akadunk [2]). Sikeresebb volt némileg Lajos közbenjárása nagybátyjánál, Zsigmond lengyel királynál, ki nemsokára Belgrád eleste után küldött be Sztercs hadnagy vezérlete alatt némi hadakat. Ezek ellen azonban Péterváradon, melynek védelmére rendeltettek, hatalmaskodásaik miatt számos volt a panasz. Egyebek közt hadnagyuk Batthyány Györgyöt, a kalocsai érsekség igaz-

---

[1]) Henrik angol királyhoz kivált azért írt Lajos és küldötte Balbi Jeromost, hogy a császárt a franczia királylyal megbékéltetvén, sikeresebb segélyre bírja. Magy. Tört. Eml. V, 62. kövv.

[2]) Lajos levelei Katonánál XIX, 363. 369. kövv. Kovachich: Suppl. ad Vest. Com. II, 522. Pray. Hist. R. H. II, 597. Verbőczy szük erszénynyel indulhatott követi útjára: a bécsi titk. levéltárban egy kötelezvényének eredetije létezik (Dat. Nuremberge in festo b. Thome ap. a. d. 1522), mely szerint Salamanca Gábortól, Ferdinánd főherczeg kincstartójától 300 magy. frtot vett kölcsön.

1522. gatóját meggyilkolta, miért aztán elfogatván, Futakon harmad magával lefejeztetett [1]).

E közben egyrészről Báthory István nádor s kir. helytartó, másrészről Szathmáry György esztergami érsek itthon minden módon sürgették az urak, nemesek és papok javaira kivetett adónak behajtását [2]). Minthogy azonban az eredmény e tekintetben sem volt nagyobb, mint a külsegély keresésében; a határos határszéli török basák pedig a végvárakat nem szűntek meg háborgatni, sőt miután Szulejmán Rhodus szigetét 1522 végén iszonyú vérontással elfoglalta, nagyobb török hadjárattól is lehetett tartani: Lajos még az 1522-dik év folytában visszatérni szándékozott Csehországból, hogy az ország rendeivel a haza védelmének sükeresebb
1523. módjairól tanácskozzék. De a király visszatérte, Csehország zavaros állapota miatt, egészen az 1523-ki tavaszig elhaladt, s az országgyülést kétszeri elhalasztás után végre is csak sz. György napján lehetett megnyitni [3]).

Országgyülés. A törvénykönyv, mely e gyülésen alkottatott, újabb szomorú bizonyítványát adja, mennyire kiveszett már a honszeretet a haza fiainak kebeléből; mily menthetetlen gondatlanság, mily alacsony önhaszonlesés áradt el a vesztére e miatt gyors léptekkel siető országban. Látjuk e czikkelyekből, hogy a megvesztegetés mételye az ország s a megyék hivatalnokai közt általában elharapódzott; hogy a fő és alispánok a nemeseket bizonyos pénzösszegért mind a fegyveres fölkeléstől, mind a jelen országgyülésre való megjelenéstől bűnösen fölmentették; hogy számosan közőlök az 1521-diki törvények által kivetett adót beszedték ugyan, de azt maguknak tartották meg; hogy sokan a zsoldot fölvették, de

[1]) Verancsics: Magy. Tört. Eml. Írók III, 18.

[2]) A nádor levele Sáros megyéhez. Wagner: Dipl. Sáros után Katona XIX, 386. Az érsek lev. a Zemplén megyei papsághoz Dat. fer. 2-a p. p. fest. Inv. S. Crucis a. d. 1522. A bécsi titk. levélt. eredet.

[3]) Kovachichnál: Suppl. ad Vest. Com. II, 511.

a szolgálatot megtenni elmulasztták; hogy többen, minden 1523.
engedelem nélkül pénzt vertek. Most tehát rendeltetett, hogy mindezek ellen, s átalában az adónak miként történt behajtása fölött a megyékben szigorú vizsgálat tartassék, s a bűnösök példásan lakoljanak. Számíttassanak össze a kir. jövedelmek, hogy kitessék, mennyit lehet azokból a haza védelmére fordítani [1]). Új adóul minden nem-nemes országlakos két frt füstpénzt fizessen, mi egyedűl a haza védelmére fordíttassék; az urak és nemesek ez úttal csak önkéntes ajánlatokkal igérkeztek járulni a közszükség fedezéséhez [2]). A király, a főpapok és zászlós urak dandárai haladék nélkül a végekre küldessenek; a nemesség pedig, ha szükség leszen, a király felszólítására fejenként keljen föl, s jól fölfegyverkezve és lóháton, ne pedig, miként szokássá válni kezde, s mintha menyekzőre mennének, kocsin jelenjék meg a táborban; a birtokosok személyes fölkelésen kivül minden tíz telek után egy vitézt állítsanak a megye zászlai alá, melyeket ezután ne a főispánok, hanem a királytól kinevezett kapitányok vezéreljenek. Minden végvárnak két kapitánya legyen, kik közől egyik jószág s fejvesztés alatt folyton a várban legyen. Szapolyay vajda befolyására mutat ama törvény, mely az urak hasonló szövetkezéseit, minőnek példáját fentebb említettük, megtiltja s megsemmisíti. Egy más törvényezikkből végre kitűnik, hogy Luther Márton vallásújítása már hazánkba is elhatott, tanai napról-napra terjedni kezdének. „Ő

[1]) Ezen összeirás vagy még a gyülés alatt vagy mindjárt utána valóban megtörtént. Szerinte a budai s körmöczi pénzverdéből, a budai, fehérvári, pozsonyi, tótországi, kassai harminczadokból, a szászok adójából, az erdélyi ötvenedből, a kir. városok, s a zsidók adójából összesen 189,709 forint folyt a kincstárba, — egyéb kir. javak el levén zálogosítva. A kiadás ellenben, a királyi udvarra, s a határszéli várak őrségeire 237,331 frtot tett; ezenkivül az erdélyi vajda, a temesi főispán, a horvát, jaiczai, szörényi bánok díjára, illetőleg dandáraik tartására 82,000 frt vala fordítandó. Engel, Schedius folyóiratában III, 100.

[2]) Lajos levele Katonánál : XIX, 416.

1523. felsége — mond e törvény — mint katholikus fejedelem, a lutheranusokat, pártolóikat s követőiket, mint nyilvános eretnekeket, s a boldogságos szűz ellenségeit fej és jószágvesztéssel büntesse [1]).

Tomory érsekké s főkapitánynyá neveztetik.

Az ország rendei a kalocsai érsekséget is oly férfiúval óhajták betölteni, ki a hadviselésben jártas, az ország védelmében is hasznos szolgálatot tehessen az alvidéken. Senki sem látszék erre alkalmasabbnak, mint a múlt évben baráttá lett Tomory Pál, ki hajdan Erdélyben a székelyek lázadásakor, mint egy lovas dandár vezére, utóbb, mint budai alvárnagy a kurucz háborúban, a hadi pályán is kitüntette magát; most pedig Esztergomban a cseri barátok zárdájában példánya volt a világról lemondott, önmegtagadó szerzetesnek. A rendek tehát őt kivánták kineveztetni az érsekségre. A király kérelmöket teljesítve, a vén Bornemiszát, ki vele régi barátságban állott, azonnal átküldé érte Esztergomba; de Tomory vonakodott elhagyni megkedvelt zárdáját, s utóbb is csak a rendek egyenes parancsára és Kajetán bíbornok s pápai követ unszolásaira fogadta el az érseki méltóságot. A király ezenfelül őt még az ország alvidéki részeinek főkapitányává is kinevezte, teljes hatalmat adván neki intézkedni mindenekben, mik az ország védelmére s biztosságára vonatkoznak. A köznép őt jobbára Cseri basának nevezte [2]).

Tomory a mily kelletlenűl fogadta el a magas tisztséget, oly buzgólag ügyekezett abban eljárni. A végvárakat, mennyire a rendelkezése alá adott pénzerőből telt, jobb karba állítá; a török martalóczok megfenyítése végett hadat szedett, s a hadi pályán kitünőbb férfiakat maga köré gyűjté. Ezek közt találjuk Bánfy Jakabot, Bárdy Istvánt, Kis Fe-

---

[1]) E törvénykönyvet is a nagy érdemü Kovachich közli Suppl. ad Vest. Com. II. 515.

[2]) Szerémi György: Cap. XXX, 103. Brodarics: Descr. Clad. Mohács. Bonfin 1606-ki hanaui kiadása végén Zsámboki jegyzetei közt 758. Istvánfy Lib. VII, 103.

renczet, a szerb eredetű Radics Bosicsot, Bodó Ferenczet s több másokat. E gondoskodás még 1523 folytában megtermé gyümölcseit; Tomory s a nevezett alvezérek a kalandozó török csapatokat több ízben levágták; Ferhát basát pedig, ki azok megboszúlása végett ugyanazon év őszén 15 ezernyi haddal tört a Szerémségre, a nagy-olaszi mezőn egy nevezetes ütközetben megverték, seregének nagyobb részét megsemmisítették [1]). De egyebekben is nagy erélylyel ügyekezett Tomory jobb rendet alapítani az alvidéken, s megfenyíteni a kivált ott eláradt hatalmaskodásokat. Szigora e tekintetben oly kiméletlen volt, hogy a különben vitéz, de féktelen, s engedelmeskedni nem akaró Bárdy Istvánnak, mivel hogy Újlaky Lőrincznek három faluját feldúlta, s Bosnyák Jakabot Redneken boszúból megölte volt, Péterváradon fejét vétette; s Török Bálintot is, ki a kobzáshoz korán kezd vala, hasonló büntetéssel fenyegette, ha rablásaival föl nem hagy [2]). 1523.

A Ferhát basán vett győzedelem után mindenki attól remegett, hogy Szulejmán 1524-ben nagyobb hadjárattal boszúlandja meg a szenvedett vereséget. Ezért kéretett ismét az angol király, békéltetné meg a császárt és I. Ferenczet [3]). Ez birta reá VII. Kelement is, ki VI. Adrián halála után 1523 végén választatott pápává, hogy báró Burgio Antalt 1524 elején követéül Budára küldje. A követ által Kelemen pápa bizonyos pénzösszeget is küldött oly utasítással, hogy az nyilvános tudomásra Budán, a Fugger tőzsérháznál tétessék le, s utóbb maga a pápa vagy a Németországban működő Campeggio bíbornokkövet rendelete szerint legyen fordí- 1524.

---

[1]) Szerémi György Cap. XXXI, 106. Verancsics : Magy. Kron. Magy. Tört. Eml. III, 19. Istvánfy Lib. VII, 104. Verancsics szerint Tomory, betegsége miatt ezen ütközetben nem vett részt, mint Istvánfy mondja.

[2]) Verancsics e. h. Szerémi szerint (l. 116.) Bárdy némely urak fondorlatának esett áldozatául. U. o. Istvánfyt 105. l.

[3]) Magy. Tört. Eml. V, 70.

1524. tandó a török elleni háborúra [1]). De ez évben erre nem lőn szükség: Szulejmán maga egyiptomi ügyeivel lévén elfoglalva, nagyobb hadjáratot nem intézett Magyarország ellen; azon 20 ezernyi hadat pedig, melylyel basái által Jaiczát vívatá, a velenczei fogságából még 1519-ben megszabadúlt Frangepán Kristóf, kit a király a felmentő had fővezérévé nevezett, s a horvát bánok, Batthyány Ferencz és Karlovicz János nagy vereséggel visszaűzték [2]).

IV.

Szathmáry György esztergami érsek 1524-ben april 7-kén meghalálozott, végrendeletében 60 ezer aranyat hagyott ama várak kiváltására, melyek hajdan IV. Fridrik császárnak elzálogosíttatván, az 1491-diki békekötés szerint Ulászló által is Miksa császár kezén maradtak. Míg Szathmáry élt, az ő szava volt irányadó az országtanácsban [3]). Halála után Szalkay László egri püspök s kanczellár már egy hónap múlva kineveztette magát érsekké; s azontúl majdnem kizárólag ő birta a király bizodalmát, ő tartá kezében a kormányhatalmat. Mellette, hivatalánál fogva, Báthory István nádornak volt legtöbb befolyása a közügyekre. A többi urak, kik még az országtanácsban, s az udvarnál némi befolyást gyakoroltak, ezek egyikének vagy másikának uszályához tartoztak. A két kormányférfi egymással jó egyetértésben élt, hogy ellensúlyozhassák az országban mind a kettőjöknél nagyobb párttal rendelkezhető, s mindkettejöket, de kivált a nádort halálosan gyűlölő Szapolyay János vajda ellenzékét. De fájdalom, sem Szalkay, sem Báthory

[1]) Katonánál: XIX, 421.

[2]) Istvánfy Lib. VII, 106. kövv.

[3]) Bon velenczei követ mondja róla követi jelentésében: Di grandissima reputazione e quello el vol in quel regno e fato. Sanuto után Wenzel G. Új Magy. Muz. 1856. VII. és VIII. füz. 126.

nem volt azon férfiú, ki a hazát veszélyes körülményei közől kiragadhatta, megmenthette volna. Sőt, kik a kormány legfőbb polczaira tolakodva, a felelősséget a hatalommal együtt magukra vállalták, épen ők vádolhatók a történelem birószéke előtt, — Szalkay, hogy indulatossága, a pártviszályokat egyre szítogató gőgös elbizottsága —, a boritalt mód felett kedvelő, gyakran ittas Báthory [1]), hogy hanyagsága, gondatlansága, mind a ketten pedig, hogy fondorkodásaik által az egyenetlenséget nevelve, a zavart öregbítve, leginkább siettették a haza veszedelmét. 1524.

Ez időben halt meg Újlaky Lőrincz herczeg is. Magtalanúl mulván ki, terjedelmes javaira az 1495-diki szerződés szerint, melyet a herczeg Szapolyay Istvánnal, János vajda atyjával kötött, s maga Ulászló is megerősített volna [2]), János vajda tartott öröködési igényt. De Szalkay tanácsára a király e jószágok egyrészét —, azon oknál fogva, hogy Szapolyay a kir. megegyezésért kikötött összeget le nem fizette, s jogától e miatt elesett légyen, azonnal elfoglalta. Az ügy a főtörvényszék elébe vitetvén, a nádor is szintoly értelemben mondotta ki itéletét. A király a lefoglalt javakból Németújvárt a Jaicza megmentésében szerzett érdemeiért Batthyány Ferencznek, Galgóczot pedig Thurzó Eleknek adományozta. A jószágok más részei Újlaky özvegyének, Bakacs Magdolnának birtokában maradtak; kit aztán a Szapolyay nemzetség emelkedését minden módon gátolni törekedő Szalkay érsek More Lászlóhoz, a pécsi püspök testvéréhez adott nőül, a jószágok birtokjogát is reáruháztatván [3]). Viszály a kormány és Szapolyai közt.

---

[1]) A hatvani rendek arról vádolták őt, hogy „nagyobb gondja vóna az ő torkára és hasa töltésére, hogy nem tisztére és az ország gondjára és szükségére, és mindennap, ha nem kétször, de egyször szörét tenné, hogy többet innék kelleténél". Verancsics: Magy. Tört. Eml. III, 138.

[2]) Vigore . . . consensus regii exinde adhibiti 1525 : 34-dik t. cz.

[3]) Istvánfy Lib. VII, 105.

1524. Szapolyay János ezóta boszút forralt Szalkay érsek, Báthory nádor s átalában az udvari párt ellen; erre pedig elég alkalmat nyujtottak a mind bonyolultabbá váló közügyek, kivált a hanyagság vagy erélytelenség, mely a haza védelme körül a naponként növekedő veszély mellett is egyre mutatkozott. A kormány az 1524-ki tavasz elején nagy országtanácsot tartott, melyen Szapolyay vajda is jelen volt [1]. Hogy valami üdvöset végzett volna, sehol semmi nyomára sem akadunk. Ezen eredménytelenség lehetett oka, hogy a haza lelkesebb fiai az urak tanácsától, mely az udvartól, s a kormány élén álló férfiaktól vette irányát, a haza megmentésére többé semmi üdvöset sem várván, izgatni kezdének, hogy ezek befolyásán kivül a nemesség, s a függetlenebb egyházi s világi urak Varsányban tartsanak gyülekezetet s tanácskozzanak a közügyekről [2]. E férfiak jelesbjei valának: Verbőczy István kir. személynök, „kinek mind az ország között, s mind a tanácsban, s mind a törvény itéletiben nagy auctoritása vót; Árthándy Pál, kinél nagyobb szószóló az ország között nem vót; és Tótországból Glessány Miklós, kinek mind az ország között, s mind az urak között nagy praktikája vót; és Nikolay Gergely, az időben director causarum, kinek udvarnál nagy szeretete és szava igen foganatos vót és nagyobb pörös-patvaros embör nálánál akkoron nem vót; és az urak rendéből is a király háta megöl titkon Korláthkövy Péter akkoron királynak hopmestere, kinek Szepesy (Szapolyay) Györgygyel, az vajda öcscsével, nagy barátság-tartása vót mindenkor [3]“.

Ezekkel és számos más előkelő nemesekkel s megyei ispánokkal, kik a haza veszendő állapota miatt mindinkább elkeseredtek, szövetkezett most össze Szapolyay vajda, hogy

---

[1]) Kovachich: Vest. Comit. 551.

[2]) Perényi Ferencz váradi püspök levele Báthory Endréhez Kovachichnál e. h.

[3]) Verancsics, Magy. Tört. Eml. III, 131.

a kormányon lévő férfiakat, kivált a nádorispánt megbuktas- 1524.
sa. Felette sajnálnunk kell, hogy mind e mái napig nem jöttek napvilágra oly okmányok, melyekből e pártviszályokról bővebb s határozottabb ismeretet szerezhetnénk. A varsányi gyülésről sem tudjuk, létrejött-e az valóban, s mi volt légyen eredménye. Úgylátszik azonban, főkivánsága volt az összegyűlteknek, hogy a király Hatvanban egy közönséges országgyülést tartson, melyre valamennyi úr és nemes fegyverben tartozzék megjelenni[1]). A király s az urak, ily fegyveres gyüléstől nem ok nélkül tartva, azt megengedni egyátalában nem voltak hajlandók; mivel azonban a török ez időben (augusztusban 1524) Szörényt víni kezdte[2]), s mind annak megsegéllése, mind a többi veszélyben forgó végvárak ellátása végett nagyobb adóra múlhatatlan lett a szükség, az országgyülést, de csak a szokott alakban, miszerint t. i. arra minden megyéből csak néhány követ jelenjen meg a többiek képében, szept. 8-kára Pestre mégis egybehívták.

A pesti gyülés.

A gyülés megnyittatván, a király inté a rendeket, hogy a határszélek, s a dunai sajkás had ellátására, mi rendes jövedelmeiből ki nem telhetik, nagyobb adót vessenek az országra. A rendeket erre báró Burgio pápai követ is ösztönzé, kijelentvén, hogy a pápától hozott pénzösszeg a Fuggereknél letéve, s mindig készen áll az ország védelmére, mihelyt a rendek a szükséges intézkedéseket e végre a maguk részéről is megteendik. A király ezután felhíván a rendeket, folytatnák buzgón és csöndesen tanácskozásaikat, a gyülésből távozott. És most Verbőczy István elragadó ékesszólással ábrázolá az ország szomorú állapotát, melyen ha

[1]) Erre mutatnak Verancsics eme szavai : Midőn az országbeli köznemesség . . . nem akartak nyugonni, hanem minduntalan futnának és szorgalmaztatnáják mind a királyt, mind náderspánt, mind az urakat intvén és kérvén őket, hogy a (hatvani) gyülésnek engednének meglenni stb. És ismét : „Kibe ellentes tartván (a király s az urak) többig esztendőnél nem hatták s nem engették a gyülést lenni“ e. h. 136.

[2]) Perényi püspök idézett levele Báthory Endréhez.

1524. mennél elébb segítve nem lesz, végveszélybe dűl a haza. Az izgató beszédnek nagy volt a hatása: a nemesség hevesen kikelt a kormányon lévő férfiak s általában az urak ellen: miképen amazok a törvényeket végre nem hajtva, erélytelenségök által mind nagyobb veszedelembe ejtik a hazát; gondatlanúl tűrik, hogy több fontos hivatal és a királyi jövedelmek számos forrásai idegenek kezében vannak; az ország kormányába az idegen fejedelmek követei jogtalanúl avatkoznak; az urak pedig a közterhek alul magukat önzőleg kivonják. Határoztatott ennélfogva, hogy azon veszélyes rendetlenségek orvoslatára, melyek a polgári élet minden ágazataiban eláradtak, a jövő évi sz. Iván napon Hatvanban egy nagy országgyülés tartassék, melyre minden urak, nemesek fegyveresen jelenjenek meg, onnan a végzések megalkotása után mindjárt a török ellen indulandók. A király addig is a hazafiasabb érzelmű egyházi s világi urakból egy bizottmányt válaszszon maga mellé, mely az országtanács tagjainak, tehát Szalkay érseknek s Báthory nádornak véleményétől is függetlenűl, a hatvani gyülésig teljes hatalommal igazgassa az ország ügyeit, viseljen gondot a király jövedelmeire, oszsza ki annak megegyeztével a hivatalokat, s hajtsa végre a törvényeket. A többi egyházi s világi urak is jelen lehetnek ugyan az országtanácsban; de a főhatalom e bizottmány kezében legyen. E bizottmánynak gondja legyen egyebek közt reá, hogy a Fuggerek, kik az ország zsirját kiszívják, kiűzessenek; Szerencsés Imre alkincstárnok, kinek kezelése alatt a kincstár mind szegényebbé válik, a közjövedelmek mellékes czélokra pazaroltatnak, hivatalából, az idegenek pedig a királyi udvarból elmozdíttassanak; a pápai követnek díj a kincstárból ne adassék; a császár és Velencze követe, kiktől semmi haszon sem várható, kik eddig a tanácsban mégis részt vettek, az országból kiküldessenek. Addig is, míg a hatvani gyülés a határszélek védelméről bővebben intézkednék, azok biztosítására egy forintnyi adó rendeltetett. Szóba hozatták az Újlaky-féle

jószágok is; de a határozat azokról s több más tárgyakról is a hatvani gyülésre halasztatott [1]). A király azonban Szalkay és Báthory tanácsára a gyülés határozatait nem erősítette meg, s minden a régi állapotban maradt. 1524.

Nemsokára e gyülés szétoszlása után híre érkezett, hogy Szörény vára, melyben Kállay János volt a kapitány, segedelmet sehonnan sem nyervén, a török hatalmába esett. Az udvari párt ebből alkalmat vőn boszút állani Szapolyay Jánoson: azon ürügy alatt, hogy a vár az ő hatósága alatt létezett, s az ő hanyagsága miatt veszett el, őt, mint hűtlent az országtanácsból kirekesztették. De Verbőczy, ki ekkoron már egészen a vajda pártjához szegődött volt, kimentette őt a vád alól, bebizonyítván, hogy Szörény, melybe mind maga Kállay kapitány, mind az őrség a király által tétetett, egyenesen ettől, nem pedig a vajdától függött [2]). Az udvari pártnak e lépése, s a gyülés határozatainak mellőzése még csak ingerűltebbé tette János vajdát s pártfeleit, kiknek száma a megyékben folytatott izgatások következtében folyton nőtt a nemességben. S most az urak közől is egy hatalmas társat nyert Szapolyay Frangepán Kristófban. A büszke, nagyravágyó grófot felette sértette, hogy bár Jaicza fölmentése, s a török hadon nyert győzedelem a múlt évben, közelismerés szerint leginkább neki volt köszönhető, annak mégis mások vették hasznát: Batthyány Ferencz, mint mondók, az Újlaky-féle javakból Németújvárt, a Baráthy Mátyás halála által megürűlt vránai perjelséget pedig, melyet a gróf igényelt, Tahy János nyerte el, s ez lett Karlovicz János corbaviai grófnak is utódává a horvát és dalmátországi bánságban, míg Kristóf urat csak e tartományok védőjének puszta

[1]) E gyülés határozatait külön példányban nem birjuk, s csak is annyiban ismerjük, a mennyiben azok az 1525-ki rákosi határozatok közé némi módosításokkal fölvétettek. Ld erről Kovachich: Vest. Com. 549. kövv.

[2]) Szerémi György e. h. 110.

1524 czímével ruházta föl az iránta ellenséges érzelmű budai kormány.

Szalkay érsek, s a nádor bátorsága, melylyel Szörény elveszte miatt Szapolyay ellen felléptek, Frangepán Kristóf igényeit pedig mellőzték, úgylátszik, azon igéretekből nyerte táplálékát, melyeket Lajos király, Mária királyné sürgetéseire Károly császártól és Ferdinánd főherczegtől nyert az iránt, hogy a német birodalmi segélyhadak a tavasz nyiltával már az országban lesznek. Az udvari párt ezen igéretekre támaszkodva daczolhatni vélt a vajdával, s a nemesség vezéreivel, kik nem szűntek meg sürgetni a múlt országgyülés végzéseinek megerősítését, kivált pedig a hatvani gyülésnek
1525. a király által is kihirdettetését[1]. Azonban eljött az 1525-ki tavasz, s a német hadak, nemcsak hogy igéret szerint meg nem érkeztek; hanem, miután a császár s a franczia király közt a háború felső Olaszországban újabb lángra gyúlt, s még Ferdinánd is minden osztrák hadait oda küldeni kényteleníttetett, még reménye is elenyészett a várt segélynek. E körülmény, s az országban növekedő ingerültség következtében az udvari párt is megváltoztatta véleményét; mert észrevette, hogy a nemesség vezérei, Verbőczy, Arthándy Pál, Zoby, Glezsány, Nikolay s mások már fenyegetéseket is hallatnak, hogy, ha az udvari párt a hatvani gyülést jó szerével nem engedi megtartatni, az ország azt ellenök is megtartandja, midőn aztán mindazokra, kik a gyülést ellenzik, „mind országul reá támadnának s megbüntetnék, mint afféle gonosz akaróját az országnak[2])“. Azon reményben tehát, hogy egy tavalihoz hasonló gyüléssel mellőzendik a hatvani fegyveres gyülést, a király által május 7-kére egy közönséges országgyülést hirdettettek ki a Rákos mezejére, hol a nemesség részéről csak a szokott számmal s fegyver nélkül jelennének meg a képviselők.

---

[1]) Verancsics, Magy. Tört. Eml. III, 136.

[2]) Verancsics e. h. III, 137.

E belviszályokon kivül a törökkéli viszonyok is szük- 1525.
ségessé tették az országgyülést, melyen a nemzet valahára komolyabban intézkednék a' maga védelméről. Még ugyan titok volt a magyar kormány előtt, hogy Ferencz franczia király a maga ellenét, Károly császárt, ez oldalról is foglalkodtatni kivánván, Szulejmánt levelei s követei által Magyarország, s a császár ellen folytonosan ingerelte hadjáratra[1]; de már azon tudósítások is, melyeket Tomory a törökök nagy készületei felől írt a határszélekről, fölébreszthették a kormány figyelmét. Szalkay és Báthory á tekintetben is menthetetlen hanyagságról vádolhatók, hogy bár a török ellenséges szándékairól mindenki megvolt győződve, belviszályaikba merűlve, sem az ország sükeres védelméről nem gondoskodtak, sem békekötés által nem ügyekeztek biztosítani a haza jövendőjét. És, igen feltünő, hogy mindazon gyülésekben, melyek ez évek alatt tartattak, az ország részéről sem emelkedett szó, mely a békekötést sürgette volna. Az ország erejének megfogyatkozását, évről-évre növekedő veszélyeit mindenki száján hordta; és mi azt elháríthatja vala, a békekötés szóba sem hozatott. Úgylátszik, mintha a nemzet, melynek a három tized óta letűnt dicső múltja még élénk emlékezetében állott, a béke kérése által szégyelte volna bevallani, különben eléggé érezhetett s valóban is érzett gyöngeségét, melybe saját bűnei által sülyedett; szégyelt volna békekövetséget küldeni az elébb annyiszor megalázott törökökhöz, kik azonban most nagy uralkodójok alatt oly hatalomra emelkedtek, hogy sem Velencze, sem a lengyel és a franczia királyok nem tarták méltóságukat sértő dolognak, a barátságot velök gondosan fentartani. Pedig, midőn a rendek a Rákoson összegyűltek, Szulejmán a franczia király ösztönzéseire már elhatározta volt a jövő évi hadjáratát; s az ország viszonyainak kikémlelése végett maga küldött egy követséget Budára, hihetőleg oly szándékkal, hogy megki-

---

[1]) Marini Sanuto és török források után Hammer II, 45. 47.

1525. sértse, nem volna-e hajlandó a magyar kormány a kötendő béke fejében, a török seregeknek szabad átmenetet engedni magyar földön Németország ellen. Az országtanács e föltételt el nem fogadhatván, a követség, mivel egyébiránt sem a béke, sem a háború felől határozottabb üzenetet nem hozott, Budára érkezte után kevés idő múlva, a gyülés első napjaiban visszaküldetett.

A rákosi gyülés. A nemesség nagyszámmal s pedig, a kormány akarata ellenére, fegyveresen gyűlt össze a Rákoson. Néhány nap csöndesen folyt le: a nemesség Pesten a Sz. Péter templomában több ízben összegyűlt, s a közügyekről tanácskozott. De már május 10-kén, midőn híre futamodott, hogy a király fegyvereiket letétetni kivánja, elhatározták, hogy azt tenni nem fogják, s e határozatukat Podmaniczky István nyitrai püspök által, ki őket a fegyverletételre a király nevében csakugyan megintette, mindjárt tudtára is adták. Szalkay érsek s kanczellár e válaszból eleve sejté a történendőket, s még azon napon írá báró Burgionak: „E gyülésnek kezdete elég zajos; nem tudom, hogyan fog végződni". Más nap a nemesség, tán hogy bátorságának még nyilvánosabb jelét adja, Verbőczy elnöklete alatt Budán, a Sz. János templomában tartá gyülekezetét. Kérdés támadt itt: ki volna oka, hogy a múlt évi törvények végre nem hajtattak? És a többség szörnyű zajjal Szalkay érseket s az udvarnál lévő németeket vádolta. Szalkay, mondák, alacsony származású lévén, a nemességnek ellensége; a fösvény varga-ivadék, kinek legfőbb gondja, kincseket halomra gyűjteni, kinek tanácsosa zsidó, nem méltó a magas méltóságra. Hevesen vádoltatott Báthory nádor is: ő az oka, kiáltozák, Nándorfehérvár elestének; innen származik pedig a veszély, melylyel a török az országot fenyegeti. Még kevésbbé kimélték a zsidó eredetű Szerencsés Imre alkincstárnokot, őt okolván a pénzsilányítás és mindazon bajok miatt, melyek abból a hazában eláradtak. A királytól e közben követség érkezett a gyülésbe, előadó, hogy miután a török követtel a békéről végezn

semmit sem lehetett, a valószinűleg kitörendő háború szükségleteinek kiállítására az adót múlhatatlanúl föl kellend emelni. A rendek őket azon válaszszal bocsáták el, hogy ez iránt egy választmány által fogják a királynak tudtára adni véleményöket. 1525.

Május 13-kán a Rákosról, hova gyülésöket még az elébbi napon áttették, 60 tagból álló küldöttség következő négy ponttal ment a királyhoz : a király és a királyné udvarukból öt nap alatt minden idegent távolítsának el, különben őket a nemesség erőhatalommal űzendi ki; a császári követ (Hardeck gróf), ki az ország ügyeibe kelletlenűl avatkozik, s a velenczei követ (Guidotto), ki miután küldői a törökkel békét kötöttek, itt csak kémkedik, az országból küldessenek ki; Szalkay kanczellár s egyéb mostani tanácsosai helyett a király másokat válaszszon, kiknek nem önérdekök, hanem az ország java fekszik szívökön; Szerencsés Imrét a pénzügytől mozdítsa el, és sáfárkodásáról szigorúan számoltassa.

A király e pontokra az országtanácscsal tartandó értekezlet után igért választ adni. De a rendek észrevették, hogy csak halasztani akarják az ügyet, míg majd a gyülésre kiszabott két hét eltelvén, a nemesség többsége szokása szerint széjjeloszlik; és midőn még arról is szállongana hír, hogy a kormány a budapesti polgárságot fölfegyverzeni szándékozik : tudtul adták az uraknak, hogy a várost ezen esetben megszállják, s minden élelmi szállítást meggátolnak. A rendek május 15-kén újabban 120 tagból álló küldöttséget intéztek a királyhoz, mely a fennebbi pontok iránt válaszát meghozná. A császári követ, s a németek kiűzése, — lőn a válasz — csélytelen sértése lenne a császárnak, s a német rendeknek, kiknek segedelme a török háborúban hasznos lehet az országnak. A kanczellár és Szerencsés ellen kész a király törvényes vizsgálatot tartatni, s őket, ha bűnösök, lakoltatni. De e válasz már nem elégíté ki a fölingerült rendeket : ez csak Szalkay praktikája, — kiáltának számosan, midőn eljárásáról a küldöttség más nap számot adott, — húzni-

1525. vonni akarja az ügyet, míg a gyülésnek vége szakad. Kereken meg kell kérdezni a királyt: akar-e a rendek közé jőni, s pedig az urak nélkül? Ha akar, ám a rendekben engedelmes alattvalókat találand; különben ezeknek más módokról kellend gondolkodniok, hogy a hazát megmenthessék.

E kérdéssel máj. 17-kén ismét 120 tagból álló küldöttség ment a királyhoz. A rendek üzenetének híre megelőzte a küldöttséget; s mielőtt ez a királylyal szemben lőn, a lengyel követ volt nála kihallgattatáson. Tanácsot adott Lajosnak: csöndesítse le a nemességet a Rákoson való megjelenése által; nyerje meg Szapolyayt, az Újlaky-féle örökséget neki átengedvén. Szalkay erre nem hallgathatá el megjegyzését, hogy ilyféle tanács csak magától a követ úrtól, s nem a királyától jöhet; de miután a küldöttek az izenetet a királynak előadták, még sem volt bátorsága az ellen nyilatkoznia, s a pápai követ által tétetett előterjesztéseket Lajosnál, mily veszélynek tenné ki magát s méltóságát, ha a zajlongó tömeg közt megjelennék. A király azonban, úgylátszik, a nemesség vezéreinek, a lengyel követnek s tán a szintén hasonlót javasló királynénak ösztönzéseire tanácsosbnak látta, nem daczolni tovább a rendek akaratával, és szavát adta, hogy másnap a Rákosra menend. A kedvező hatást, melyet e válasz a rendekre tőn, Szerencsés Imre is fölhasználni ügyekezett, hogy a maga elleni közingerűltséget csillapítsa. Néhány megnyert szájasabb nemes által elhíresztelteté, hogy nem ő, hanem a Fugger-ház a kincstár bajainak főoka: e ház hordta ki, mióta a beszterczei bányákat 1494-ben haszonbérbe vette, s nemsokára azután Ulászlótól az olvasztó hutákra kiváltságot nyert, a rézzel együtt évenkint a tömérdek ezüstöt a nélkül, hogy azért csak egy fillér kárpótlást adna az országnak. Bizonyosan gondja volt rá Szerencsésnek, hogy több részletköztudomásra jusson ama botrányos pörből is, mely szerint az ilyféle titkon kivitt ezüstért a kormánytanács a Fuggereket, s a velök társaságban lévő Thurzó Eleket a múlt évben sok százezer frtnyi kárpótlás lefizetésére itélte, mit azonban

a Fuggerek a császári követ közbenjárása által maguknak 1525.
200 ezer frtig a király által kegyelemkép elengedtettek[1]). Ezen izgatásoknak mindazáltal csak az lett eredménye, hogy a közingerűltség a Fuggerek ellen még inkább növekedett a nélkül, hogy az Szerencsés irányában csökkent volna.

A király máj. 18-kán a délutáni órákban csakugyan az urak kisérete nélkül jelent meg a Rákoson a rendek között, s általok tiszteletteljesen fogadtatott. És miután a rendek ama kérdésére: ki volna oka, hogy a múlt évi üdvös határozatok végre nem hajtattak? válaszolá, hogy az nem az ő bűne: Verbőczy elragadó ékesszólással festé előtte az ország szomorú állapotát, s kéré őt, űzné el magától gonosz tanácsosait, kik az ő fiatalságával visszaélve, az országot ily nyomorúságos helyzetbe juttatták, rendezné újonnan az ország tanácsát, s ragadná meg maga a kormány rúdját: a nemesség híven fogja őt gyámolítani a féktelen, önző urak ellen. Ismételvén utóbb az országnak már előadott négy kérelmét, azokhoz még némely újabb pontokat is kapcsolt: hogy a Fuggerek, kik az ország zsirját szívják, kiűzessenek; az elsilányított pénz jobb újjal pótoltassék; Tahy János tétessék le a horvátországi bánságból, melyet méltóbbak előtt foglalt el[2]); hogy végre az Újlaky-féle örökség adassék át Szapolyay Jánosnak. A király ezekre a következő napon igért válaszolni; de a rendek, tartván az urak ellenző befolyásától, a választ nyomban kiadatni sürgették; mire Lajos elébbi nyilatkozatát ismételvén, magát őrcsapatától körülvétette, s távozott.

A királynak ezen erélyes magatartása Szalkaynak is visszaadta bátorságát, s más napon az országtanácsból, — mely, miután a világi urak már nagy részben szintén a Rákosra szállongtak volt, jobbára az egyháziakból állott, —

[1]) Hatvani: Brüsseli Okmánytár. Magy. Tört. Emlékek I. Oszt. I, 27. 33. Mária Emlékirata. u. o. II, 181.

[2]) A rendek Frangepán Kristófnak igérték oda a bánságot.

1525. követség jött a rendekhez tudakolni, mi volna az oka, hogy a rendek a királyt az urak nélkül kivánták maguk közébe? Azért, válaszolák a rendek, mivel a királyt az urak egész éven át környezik; ők vele csak néhány óráig kivántak értekezni az ország ügyeiről. Egyébiránt most már szívesen látják maguk közt az országtanácsát is. Látván pedig, hogy kérelmeikre a király igért válasza nem érkezik, s e tétovázást az egyházi urak befolyásából származtatván, Verbőczy indítványára elhatározták, hogy a tized a papságtól elvétessék s a végvárak különösen Szalánkemén megerősítésére fordíttassék; és miután az urak most oly nagy befolyást gyakorolnak a királyra, hogy őt kedvező határozatra birni nem lehet, a múlt évi gyülés végzése szerint, a jövő Sz. Iván napon az egész nemesség fegyverben jőjjön Hatvanba, s keressen módot az ország súlyos bajainak orvoslására. E végzést más nap küldöttség vigye tudtára a királynak.

A király személye iránt eddigelé tisztelettel viseltettek a rendek: de most, midőn tapasztalák, hogy tanácsosainak befolyása alól nem tud szabadúlni, őt sem kimélték többé gúnyjaiktól. Egy királyi apród egy teljesen fölfegyverzett bábot csent el az udvarból, melyet Lajos unokaöcscsének, a lengyel király kis fiának készíttetett, s azt a Rákosra vitték. A fiatalabb nemesek e bábot gúnyos zajjal hordozták körül a nemesség csoportjai között: „Nézzétek — úgy mondának — ilyenekre költetik az ország pénze; ilyen katonákkal akarja Lajos király védelmezni az országot". A báb ezután éles gúnyok közt fölakasztatott.

A küldöttség, mely a rendek végzéseit a királynak tudtára adá, a pápai követhez a pár hét óta Budán lévő Campeggio bíbornokhoz is beszólott, hogy előtte a papi tizedek lefoglalását a haza sürgető szükségeivel kimentse, őt egyébiránt a rendeknek a sz. székhez való ragaszkodásáról biztosítsa. — A bíbornok rosszalá a rendeknek mind a tizedekre, mind a hatvani gyülésre vonatkozó határzatát, s egyéb kívánataik kieszközlésére közbenjárását igérte, ha e két ponttól

elállanak; s utóbb a királytól megkérdeztetvén, neki valóban engedékenységet javasolt, föltéve, hogy a rendek is elállanak a két ponttól. Ennek tulajdonítható nagy részben, hogy a király a rendeket fölszólíttatá, igtatnák kérelmeiket törvényczikk alakjába; Szerencsést pedig a csonka toronyba záratta. De a rendek máj. 21-kén kijelentették, hogy a tizedek letartóztatásától, s a hatvani gyüléstől, mik által egyedűl a haza javát czélozzák, el nem állanak; más nap pedig, letelvén a gyülésre szabott két hét, szétoszlottak, 150 tagból álló választmányt hagyván hátra Budán, mely a végzéseket törvény alakjába igtatná, s azok megerősítését a királynál szorgalmazná [1]). 1525.

A rendek szétoszlása az urakat nagy zavarba ejtette; magában az országtanácsban is viszály támadt. Szalkay érsek egy ülésben Tahy János horvátországi bánsága miatt Frangepán Kristóffal hevesebb szóváltásba keveredvén, haragjában ennek a velenczei fogsága óta meghagyott tisztes szakállába nyúlt, miért őt Kristóf úr arczon csapta. A czivakodást a király megjelenése lecsillapította; de Frangepán a főpapság sürgetéseire három napig a csonka toronyban börtönnel lakolt [2]). Onnan kibocsáttatván Horvátországba sietett; s bár a következő hónapban Jaiczát egy had élén eleséggel elláttatá [3]), az udvari párttal azonban Kristóf úr nem tudott többé kibékülni, s Ferdinánd főherczeg szolgálatába állott.

Szalkay a nemesség erőteljes föllépésétől megrettenve, titkon Szapolyaihoz kezdett közeledni, s a királynak is en-

---

[1]) Diarium Actor. in Comitiis Pestanis 1525. Báró Burgio leveleiből Praynál: Epist. Proc. I, 395. (Kovachich: Vest. Com. 558, mint utóbb Suppl. ad Vest Com. III, 3. maga is elismeri, csak hibás kivonatát közli.) Diarium Mich. Császár u. o. Istvánfy Lib. VIII, 110. Sperfogel: Engelnél: Gesch. der Nebenl. d. Ung. R. IV, 42.

[2]) Verancsics, Magy. Tört. Eml. III, 21. Szerémi György: Cap. XXXV, e. h. 117.

[3]) Frangepán levele, Firnhabernál: Quellen u. Forschung. 127.

1525. gedékenységet javasolt. De annál inkább ellenzék azt az országtanács némely más tagjai, kivált Báthory István nádor, Sárkány Ambrus országbiró és Bornemisza János. A király több napig ingadozott a két párt között; végre azonban Báthory véleményére hajólva, junius 6-kán körlevelet bocsátott a vármegyékre, melyben eléadá, hogy az ország javára szolgáló törvényczikkelyeket megerősítette, s azoknak végrehajtásához német udvarnokainak elbocsátásával már hozzá is fogott; a hatvani gyülést azonban, melyre sem maga, sem az urak megjelenni nem fognak, s a papi tizedek lefoglalását, melyekből a püspökök banderiumaikat tartják, szigorúan megtiltja; s az ország egyéb ügyeinek rendezése végett, Sz. Mihály napra Budára hirdet országgyülést[1]). Báthory és pártja azt is kieszközlé, hogy Szerencsés Imre a csonka toronyból kibocsáttassék. A királyné német udvarnokai némi ünnepélyességgel vezették haza Szerencsést; mi azonban annyira fölingerlé az ellenzéket, hogy annak fegyveres népe a megszabadultát vendégséggel megülő Szerencsés házára tört, s azt a hozzá csatlakozott gyülevész néppel feldúlta, s mintegy 60 ezer aranyát elrabolta. Maga Szerencsés Imre s vendégei a vár falairól kötélen leereszkedve menekülhettek csak meg a nép dühétől. A rendzavarók más nap a zsidók házait fosztogatták; sőt Szalkay érsek, György brandenburgi őrgróf, s a Fuggerek palotáit is kifosztani szándékoztak; de a Szapolyayaktól, kik a történteket az udvari párt megfélemlítésére elégelték, szétverettek[2]). Ezen esemény szorosabban Szapolyayhoz kapcsolta Szalkay érseket; az ő közbenjárása következtében pedig Mária királyné is kész volt Szapolyayval tartani, miután ez őt biztosíttatá, hogy ez esetben német udvarnokaitól nem kellend megválnia. A királyné és Szalkay aztán a nádor törekvéseit meghiúsítván, a

---

[1]) Praynál : Epist. Proc. I, 190.

[2]) Thurnschwamb, Wagnernál : Annal. Scep. IV, 40. Katonánál XIX, 554.

hatvani gyülés megtartására a király engedelmét, hozzájárulását is kieszközölték [1]). 1525.

A hatvani gyülés.

Sz. Iván napján 14 ezer nemes gyűlt össze a hatvani mezőn, s lovagolt elejébe Lajosnak, midőn ez julius 3-kán reggel Szalkay, Báthory, Sárkány s több más urak és Burgio báró pápai követ kiséretében Hatvan határába érkezett. — Még az nap üdvözlő küldöttség hívta a királyt a rendek közé. A gyülés tere korlátokkal volt körülkerítve; közepén a király s az urak számára emelvény állott; a korlátok közé két kapu vezetett, melyeket, miként a korlátokat is a gyülevész nép betódulása ellen védő, s a rendet fentartó fegyveres nép őrzötte. Mihelyt a király s az urak az állványt elfoglalták, Verbőczy István, a gyülekezetet csendre intvén, szólani kezdett. Két óráig tartó beszédben fejtegette az ország súlyos bajait, melyek azt már veszte szélére vezették. Mind e bajok a rosz tanácsosoktól erednek, kik a királynak ifjú, különben minden jóra hajlandó kedélyét tévútra vezérlék, s önhasznokat keresve, a törvények végrehajtását megakadályozák. Kéré ennélfogva a királyt, vegye szívére a veszendő haza sorsát, bocsássa el eddigi tanácsosait, s válaszszon másokat maga mellé, kik a közbizodalomtól támogatva, a haza javát eszközölhessék. Ezeknek vezetéke alatt a nemesség is tanúságát fogja adni, hogy apáinak hős szelleme, mely hajdan az ország elleneit annyiszor megalázta, még korántsem halt ki kebeléből. Beszédét végezvén, a nemességhez fordula s kérdezé: híven tolmácsolta-e értelmöket s kivánataikat. A

---

[1]) „És ezenképen erre reábirva királyt és az urakat, azok, a kik a . . . tanácsba tudósok vótak nagy örömbe lesznek, a kik pedig jövendő gonosztul tartottanak, nem kicsiny bánatba esnek. Verancsics e. h. 137. Tota haec diaeta fuit prius cusa inter Strigoniensem, Vajvodam et Regem et Reginam ad feriendum Palatinum, Sárkányium et Agriensem, qui concitarunt plebem contra Strigoniensem . . . Rex per se ipsum parum videt et parum cognoscit; reginae palpum obtrusere . . . promissione facultatis retinendorum apud se germanorum. Burgio lev. Praynál: Epist. Proc. I, 149.

1525. nemesség zajos helyesléssel válaszolt a kérdésre, kérvén egyszersmind a királyt, mentené meg valahára magát s az országot a gonosz tanácsosok zsarnokságától. Szalkay, Báthory, Sárkány és Thurzó Elek nevei leghangosabban hallatszának ki a tömeg zajából.

A csend kissé helyreállván, Szalkay érsek emelt szót. Tanúságul hívta fel magát a királyt, miképen érsekké neveztetésekor fölmentetni kérte légyen magát a kanczellári hivataltól; de kivánsága nem teljesíttetett; sőt most is, midőn a király Budáról megindult, lemondani akart, s ezennel le is mond hivataláról. Mindazáltal rövid idő múlva meglátandja a nemesség, mily hű és hasznos volt légyen az ő szolgálata. A nemesség őt csendesen hallgatta; s csak néhányan, kik a Szapolyaival kötött szövetségéről nem értesűltek, kiáltozák beszéde végén: le a varga-ivadékkal, a nemesség ellenségével! — kiket azonban a többiek hamar lecsöndesítettek.

Utána Báthory István nádor kezde szólani. Méltatlannak mondá, hogy az ország főtisztviselői hivatalaiktól, s ekkép becsületöktől minden törvényes vizsgálat nélkül megfosztassanak. „Mint olyan megbúsult ember, sírva könyörög vala mind a királynak s az uraknak, s mind az országnak, ... tekintenék az ő elei régi jó szolgálatjokat, kik mind éltig az országnak híven és jámborul halálokkal is, vérek hullásával szolgáltanak, ő is kedig gyermeksége óta híven és jámborul szolgált vóna; törvény nélkül ne nyomorítanák meg, és ne kisebbítenék az ő jó régi nemzeti hírét meg, és ő rajta ne kezdenének új törvényt. Lenne törvény reá, és ha a törvény megterhesítené, ne csak tisztét, de fejét vennék, ... ha kedig a törvény őtet megmentenéje, ne akarnák ok nélkül, időnek előtte megnyomorítani“. A nemesség azonban zajosan szakasztá őt félbe. Ártándy Pál, Glessány Miklós, Nikolay Gergely s többen mások reá kiáltának, hogy ebben nem szükséges a törvénylátás, „holott szemökkel látnák, hogy nem elég ember vóna tisztére;“ addig az ország semmihez sem akarna

látni; míg alkalmasabb egyéniség nem választatnék a nádor-ispánságra. 1525.

A zaj kissé csillapodván, Sárkány Ambrus országbiró állt fel, s hevében ugrándozva, hetykén szóla, hogy ő a királynak s már boldogult atyjának is oly híven szolgált, miképen az egész gyülekezetben ketten-hárman is alig vannak, kik érdemökre nézve vele mérkőzhetnének. „Hazudsz áruló — hangzott ellenébe a nemesség soraiból — hazudsz a fejedre, hogy marha- s bőr-kupeczkedéseddel, borméréseddel s afféle kalmárkodásoddal jobban szolgáltál mi nálunknál, kik vérünkkel ótalmaztuk a hazát, míg te a harminczadoknál a szegénységet nyúztad (Sárkány a pozsonyi harminczadot tartá elébb zálogban); csak ő felsége iránti tiszteletünknek köszönd, áruló eb, ha mindjárt össze nem vagdalunk". — Thurzó Elek, a nemesség e kitörése után óvakodott szólani; bár reá is számtalan szitkok szórattak. Széchy Tamás és több más urak is tanácsosbnak vélték hallgatva mellőzni az ellenök emelt vádakat. A rendek ezután választ kértek a királytól; ki azonban azt más napra halasztván, az ülést föloszlatta.

De a nemesség még azután is együtt maradt. Vezérei kivált Báthory nádor ellen intézték izgató beszédeiket. Elmondák, mily szertelenség- s készületlenségben vannak a végvárak, mily rendetlenség s hanyagság uralkodik a törvényszolgáltatásban; s mind ez a gondatlan nádorispán bűne, „kinek sokkal nagyobb gondja vóna az ő torkára és hasa töltére, hogy nem tisztére, ... ki mindennap, ha nem kétször, de egyször szörét tenné, hogy többet innék kelleténél". — „Nem vala sem piacz, sem utcza, sem udvar, sem szállás, holott mind csak arról nem szólnak vala, ... hogy a náderspánrul levonják a náderspánságot, és mást válaszszanak reá. ... Az ország között egyik leszáll, a másik föláll vala, és a mit az egyik eleget nem szidalmazhat vala az jámbor urfiun, azt a másik végzi vala el. ... Árthándy Pál fölállván az székre nyilván megkiáltotta, hogy ebbe több halogatásnak nem kel-

1525. lene lenni, sem erre több tanácsot nem kellene várni, hanem más napra gyűlne be az ország, és a ki ő nekik tetszenék... választanák el és emelnék föl....Erre a szóra mind az egész ország fölkiáltott, hogy úgy, úgy, úgy kell, úgy kell, és ha valaki ellentartó lenne, mind fejenkint rajta haljunk meg. — Báthory István menjen ki innét, ne tegyen visszavonást az országba; ha ki nem akar menni, ugyanottan szállásán hányják konczonként".

Éjjelre kelve, a nemesség fegyveresen jár vala fel s alá az utczákon, mi az urakat még inkább megfélemlítette. Néhányan közőlök tanácslák a királynak, hogy mihelyt az utczák lecsöndesednek, menne vissza Budára; de Szalkay s mások biztosítva Szapolyay, s a nemesség vezérei által, ellenveték, hogy a király, kinek személye ellen semmi panasz, nincs mitől féljen; elég, ha szállása fegyveresek által őriztetik, mi végre az uratlan nemes népből is többen oda gyűjtettek. Báthory azonban és Sárkány, a többiek tanácsából is, éjfélkor amaz Cserép várába s onnan Ecsedre, emez Budára távozott Hatvanból.

A főhivatalnokok letétele. Más nap jul. 4-kén, a nemesség összegyűlvén, újjongó örömmel hallá a két úr távoztának hírét; s az árulónak itélt Sárkány javait Paksy Gáspárnak és Bodó Ferencznek szánták. A király némelyek tanácsára még kisérletet kivánt tenni a nádor megmentésére, s Drágfy János és Szalaházy Tamás veszprémi püspök által megizente a rendeknek, miképen ő igazságtalanságnak tartja, valakit törvénylátás nélkül tisztétől megfosztani; legyen az ország bizodalommal iránta: ő mindazok felett, kikre az országnak panasza van, mihelyt Budára visszamegy, szigorú vizsgálatot tartand. Midőn a királyi válasz Verbőczy által kihirdettetett, mintegy háromszázan a rendek közől Kálnay János vezérlete alatt elfogadandónak vélték a király akaratát; de a nagy többség annál hevesebben kivánta a nádor letételét. Több szónoklat után négyen a királyhoz küldettek, őt az ország nevében kérendők, ne ellenzené tovább egy új nádorispán választását, mit

mind az ország, mind ő felsége java mulhatlanúl szüksé- 1525.
gessé teszen. A király meggyőződvén, hogy hasztalan minden további ellentállás, mi csak a kedélyeket ingerelné, Várday Pál egri püspököt, Drágfy Jánost és Kanizsay Lászlót újabban a rendekhez küldi, izenvén általok, hogy szabadságot ad nekik új nádort választani, „csak hogy olyat választanának, ki elég lenne reája“. Zajos öröm váltá föl a követség szavait, s új küldöttség megy a királyhoz, megvinni a rendek köszönetét. Mihelyt pedig az visszatért, „nem sok késedelemmel és tanácskozással“ Verbőczy Istvánt választották nádorispánná. „Kit tehetnénk . . . jobbat, kegyelmesbet, igazbat és vigyázóbbat, — így szónoklának a nemesség vezérei, — kinek az ország . . . romlása inkább fájna, és ki inkább tudná az ország szabadságát és törvényét, mint Verbőczy uramat ő kegyelmét? Mi szükségünk olyanra, kinek még tanulni kell? . . . Válaszszunk valaha a mi tagunkból is, necsak mind az régi úr nemzetből naderspánt, kinek fájjon az szegény nemes nép gyermöki nyomorúsága. Erre a szóra mind az egész országgyülése fölzendűl nagy kiáltásokkal: úgy, úgy atyámfiai, tetszik, tetszik, őtet válaszsza kegyelmetek: megérdömli. Ez voks mind vármegyékből-vármegyékre megyen, és nem sok találtatik bennek, ki ellentartó vóna benne. . . .“ A nemesség ezután még tovább ment, s Várday egri püspököt kanczellárrá, Drágfyt országbiróvá, Kanizsayt kincstárnokká kiáltá ki; s egy követség által kérte a királytól ezeknek is megerősítését; mit azonban Lajos határozottan megtagadott, kijelentvén, hogy e tisztek betöltése egyedűl a koronát illeti.

Verbőczy nádorrá választatása.

Más nap a király az urakkal együtt a gyülésben megjelenvén, Árthándy és Glessány könyörgének a rendek nevében erősítené meg választásukat, s Verbőczyt kiáltatná ki törvényesen nádornak. A király ezt Korláthkövy Péter udvarmester által végrehajtatván, Verbőczy maga lép a szószékre. Az érdemes férfiú, midőn az ország veszélyes állapotjától indíttatva, s János vajdával összeszövetkezve, az or-

1525. ság főhivatalnokainak letétele, s más gondosabbak, erélyesebbek választása, s általában a kormány átalakítása mellett izgatni kezdett, bizonyára nem gondolt arra, hogy a tömeg végre még őt magát emelje a nádori méltóságra; és most, bármennyire hizelgett is tán különben hiúságának az iránta nyilvánult közbizodalom; meggondolván, hogy a nádornak nemcsak főbirónak, hanem főkormányzónak és főkapitánynak is kell lenni az országban, s hogy ezen felül neki, a szegény nemesnek anyagi értéke sincs annyi, hogy az ország fényűzést kedvelő, külsőségekbe fontosságot helyező hatalmas dynastái közt az ország legfőbb világi méltóságát a szokott küldíszszel is viselhesse; s meggondolván azt is, mennyi ármánynyal, fondorlattal kellend majd küzdenie a most ugyan megalázott, de annál mérgesebbé leendő oligarchia részéről, mely az ő felmagasztaltatását egykedvűleg nem tűrendi: visszaborzadt a magas hivataltól. Alig birt néhány hálaszót rebegni királynak s országnak az irányában nyilvánúlt bizodalomért; zokogva tört ki kebeléből az érzelem, zokogva könyörög királynak s országnak, „tekintenék az ő jó, jámbor és hívséges szolgálatját, ne akarnák kisebbségét és nyomorúságát ... hagynák őt az ő rendin s választanának az náderspánságra olyat, a ki arra elég vóna, és mind ő felségének, mind az országnak szolgálhatna. ... Nem akarjuk, nem akarjuk; egyebet sem ő felsége, sem az urak, sem az ország nem választ!“ — hangzott most mindenfelől; s Verbőczy a szokott módon háromszor nagy örömzajjal fölemeltetvén, a király elébe vitetett, hogy ott az előtte felolvasott tiszti esküt letegye; s aztán a király s az urak részéről a hagyományos kézszorítással fogadtatván, a király jobbján a pápai s lengyel követek közt foglalt helyet.

És ezután felolvastattak a törvényczikkelyek, kevés változtatással ugyanazok, melyek a minap a Rákoson alkottattak, s most néhány újabbal toldattak meg. Legfontosabbak ezek közől a következők: az országtanácsba a nemesi rendből nyolcz ülnök választassék, kik a nádorral, az ország-

biróval, a kanczellárral és a kincstárnokkal képezzék a tulajdonképen való igazgató kormánytanácsot a nélkül, hogy annak tanácskozásaiból a többi urak kizáratnának. Azon urak, kik saját jövedelmeikből legalább is 50 huszárt el nem tarthatnak, bár elébb az ország zászlósai közt táboroztak, ezentúl csakúgy mint a többi nemesek, a vármegyére szolgáltassák be a javaik arányában jobbágyaik által fizetendő hadi pénzeket, melyeken aztán zsoldosok fogadtassanak és saját kapitányaik alatt azonnal a végekre küldessenek. A végek gondosabb ellátása végett meghagyatott a kormánytanácsnak, jelölje ki névszerint ama kir. javakat s jövedelmeket, melyekből a végvárak kapitányai s őrségei díjaztassanak, s e jövedelmek e czélra külön kezeltessenek. A huszárok havi zsoldja 3, a nehéz fegyvereseké 4 frtra emeltetett. Az egyházi s világi uraknak hivatalvesztés alatt meghagyatott, hogy banderiumaikat a végekben teljes számmal tartsák fen, eltörültetvén egyszersmind ama rákosi határozat is, mely a tizedeket a püspököktől lefoglaltatni rendelte. Az új rosz pénzből aug. 10-kétől kezdve két denár számíttassék egy régi jó denárra; s ezentúl csak ilyen jó pénz veressék. A rézbányák, melyek által a Fuggerek az országot oly igen megkárosították, tőlök elvétessenek, s magyaroknak adassanak haszonbérbe. Szerencsés ellen, kit a nemesség elébb annyira üldözött, most egy hang sem emelkedett a gyülésben. A ravasz ember azon igéretével, hogy a bányákból nagy jövedelmet állít elő, Szalkay által megnyerte a Szapolyay-pártot; s a bányák csakugyan igazgatása alá adattak. Az Újlaky-féle örökség iránt támadt viszály akként lőn kiegyenlítve, hogy e javakat a király a szepesi grófoknak engedje át; ezek viszont váltságdíj nélkül adják vissza a zálogban tartott királyi javakat s harminczad-jövedelmeket. Megkéretett azután a király, hogy miután Török Bálintnak és a Sulyok testvéreknek megkegyelmezett, hasonló kegyelmét éreztesse Hedervâry Ferenczczel is Nándorfehérvár elvesztése miatt. Végül adó fejében telkenként egy arany forint ajánltatott a 1525.

1525. királynak; a nemesség ebből 25 denárt eleinte az új nádornak kivánt adni; de miután azt Verbőczy nem fogadta el, ezen összeg a királynénak ajánltatott, dandárának könnyebb kiállítására. A nemesség, a főbbekben czélját érvén, a király kivánatában szívesen megegyezett, hogy ama kinevezések s adományozások, melyeket az elébbi napon jó kedvében jogtalanúl tett volt, megszűnteknek tekintessenek; sőt bár a rákosi törvényczikk, mely a németeket az udvarból kiküldetni rendeli, a többiek közt hagyatott, e tárgyban most szó sem tétetett, és Szapolyay kéz alatt biztosítá a királyt, hogy annak végrehajtása miatt nem szükség aggódnia. Miután végre a következő évi Sz. György napjára újabb országgyülés tűzetett ki, király s nemesség a hatvani gyepről jul. 6-kán hazatakarodott[1]).

V.

A hatvani országgyülés, melyet néhány hazafi kezdetben az ország bajainak orvoslata végett indítványozott, de melyet aztán Szapolyay vajda pártérdekeinek eszközévé tőn, mint mindjárt szétoszlása után nyilvánossá lett, korántsem nyugtatta meg a pártokat, nem eszközölte a veszendő ország javát. Más kezekbe ment át a hatalom; de ezek sem gyakorlák azt erélyesebben a haza megmentésére. Verbőczy, a nagy jogtudós, nem értett a kormányhoz, vagy nem birt elég erélylyel, hogy az egyházi s világi urakat, kik most ama sérelmek miatt, melyeket osztályuk a hatvani gyülésen szenvedett, az új ember irányában nagy-úri gőgjöket minden lépten éreztették, legalabb a honvédelemre vonatkozó törvények teljesítésére reá szorítani birta volna. Az országtanácsban ezután is az elébbi urak véleménye volt határozó; a király utóbb is,

[1]) Báró Burgio pápai követ levele jul. 11-ről Praynál: Epist. Proc. I, 199. Császár Mihály kir. titkár és Sperfogel naplói e. hh. Verancsics Antal: Az Landorfejérvár elveszésének oka. Magy. Tört. Eml. III, 136. kövv. Kovachich: Suppl. ad Vest. Com. III, 5. kövv.

kivált Szalkay érsek tanácsait követte, bár ez a kanczellári hivatalról lemondván, azt az elébb Rómában követül járt és szerémi püspökké lett Brodarics Istvánnak adta át. Szalkay pedig titkon Báthory a megbukott nádor, Bornemisza János, Thurzó Elek a főtárnokmester s kincstartó és Sárkány országbiró nézeteit pártolta; ha bár színleg Szapolyayval látszék is tartani, ki most az Újlaky-féle örökség által is gyarapodva, roppant gazdaggá lett, s a pártjához tartozó nyolcz kormánytanácsi nemes ülnök, s a jobbára szintén szavától függő megyei kapitányok által a hatalom legtöbb eszközeit kezében tartá. 1525.

De Szapolyay e nagy hatalma nem csüggeszté el az urakat: ők titokban kevéssel a hatvani gyülés után megkezdék fondorlataikat. Nemsokára azon hír kezde szállongani, kétségkivül általok terjesztve, hogy Szapolyay a kezében lévő hatalmat önkénye szerint, s egyenesen a király megrontására akarja gyakorolni, hogy így vagy amúgy történendő halála esetében a királyné kezével a trónt is birtokába ejtse[1]). Míg ilyféle módon a király szívében gyanút ügyekeztek ébreszteni, tervökben egyszersmind a királynénál is működni kezdének, ki férjére nagy befolyást gyakorolt; másrészről pedig azon voltak, hogy a nemességben is, mely Szapolyaynak főtámaszát tette, pártot szerezzenek a győzedelem által a biztosság gondatlanságába ringatott vajda megbuktatására. Titkon egy kalandos nevű társulatot alkotának, melybe kevés idő alatt annál több előkelő nemest sikerült megnyerniök, minthogy Szapolyay maga Erdélybe távozott; Verbőczy pedig erélytelensége, az urak kedvének keresése által a nemességnek, melyet elhanyagolni látszék, mind több okot adott az elégületlenségre. Még Árthándy Pál, a hatvani gyülés egyik nagy ékesszólású hőse is a kalandosok közé szegődött. 1526 elején mintegy két százan gyűltek össze ezek

A kalandos társulat.

[1]) Batthyány Ferencz levele Praynál: Epist. Proc. III, 146. Báró Burgio pápai követ levele u. o. I, 231.

1525. közől Kecskeméten s esküdtek össze a Báthory-Thurzó-féle felekezettel Szapolyay, Verbőczy s pártfeleik megbuktatására.

A mint Sz. György napja közeledett, melyre a hatvani törvények országgyülést rendeltek, azon mértékben növekedett a kalandosok ármánykodása is. Thurzó Elek a királynét a Szapolyay-párt ellen tett előterjesztéseivel, a kincstár rendbehozása iránti fényes igéreteivel megnyervén, általa kieszközlé, hogy Lajos egy időre Visegrádra költözzék. És itt, távol az ellenpárt befolyásától, előadá Lajosnak, mily méltatlanúl bánt légyen vele a múlt évben Szapolyay pártja; mennyire megsértette királyi tekintélyét, s korlátolja még folyton hatalmát, hogy midőn az alkalmas időpercz megérkezik, őt attól végkép megfoszsza. Ő felsége hívei a királyi méltóság e lealázását nem tűrhetik tovább, s elhatározták kiragadni őt e méltatlan helyzetből, és a vajda veszélyes hatalmát megtörve, visszaszerezni királyi tekintélyét, hatalmát, kiszabadítani minden jövedelmeit. Az urak s nemesek nagy része e végre egy társulatot alkotott, s a király részéről e nagy czél valósítására semmi egyéb nem kivántatik, mint egy szava, melylyel e társulatot megerősítse. A szükséges költségeket maguk a kalandosok állítják ki, ők gondoskodnak arról is, hogy a jövő országgyülésen a velök tartó nemesség fegyverben jelenjen meg, a vajdától, ha szükség, erőhatalommal veendő el a bitorlott hatalmat. A fényes igéretek, a királyné rábeszéléseitől is támogattatván, megnyerték az ingatag ifjú királyt: a kalandos társulatot megerősítette, annak Kecskeméten készült okmányát a királynéval együtt aláirta, mindent jóváhagyni s tenni igérkezvén, mit a társulat a nagy czél érdekében jónak látand.

Ennyire haladván, hogy a további lépéseket annál biztosabban intézhessék, Verbőczy nádort, néhány héttel az országgyülés előtt a király által a bányavárosokban támadt zavarok lecsillapítására küldvén, Budáról eltávolították[1];

[1]) Ld erről Verbóczy oklevelét Katonánál: XIX, 579.

pártfeleiket pedig újra Kecskemétre gyűjtötték, velök ott az országgyülésen végzendőkről részletesen tanácskozandók. A társulatnak az úrtalan szegény nemesekből is számosan voltak tagjai, kik az uraktól díjat húztak. De bár mily titkosan ügyekeztek is intézni összeesküvésöket a kalandosok, báró Burgio a szemes pápai követ, annak mégis tudomására jutott. A derék férfiú, ki minden ügyekezetét a töröktől már sebes léptekkel közeledő veszély elháritására fordítá, s a maga buzgalmát másokba is örömest átöntötte volna, félvén, hogy e pártoskodás az ország védelmét még inkább háttérbe szorítandja, nem mulasztá el figyelmeztetni a királyt, miképen illetlen volna hozzá, összeesküvések által törekedni hatalma gyarapítására; inté őt, ne hordana maga fát a tűzre, mely ekként aligha nagyobb lángra nem gyúl, mint maga is akarná : mert ha azok, kik ellen a csel szövetik, azt észreveszik, még szorosabban egyesülendenek a király ellen. De szavainak nem volt sükere azon igéretek ellenében, melyekkel a kalandosok a királyi párt oly reményekre ébresztették, hogy a 35 évi zavart és bajokat rövid napok alatt megorvoslandják, a nádort és a vajdát megbuktatandják, nagy adót nyerendenek, s a királyi jövedelmeknek új forrásokat nyitandnak [1]). 1518.

Jól tudta Thurzó, hogy a jövedelem-szaporítás, a pénzkérdés bir legnagyobb súlylyal az oly szegénynyé lett király előtt, miszerint már asztali ezüst szereit is kénytelen volt elzálogosítani, hogy udvara mindennapi szükségeit elláthassa, s „estebédje mégis gyakran nem volt [2])“. Most pedig, bár a török háború már a küszöbön állott, a kincstár egészen üres vala. Hogy tehát a király buzgalmát a kalandosok czéljainak valósítására ébren tartsa, mindenekelőtt pénzt teremtett

[1]) Burgio lev. e. h.

[2]) Scio sepius quod cenam non habuit, et proventum suum inter se dividebant optimates. Szerémi György 135. V. ö. Mária királyné emlékiratát. Hatvaninál : Brüss. Okmánytár. Magy. Tört. Eml. II, 181.

1525. a királynak. A Fugger tőzsérház érdekei a múlt évben, midőn annak budai ügyvivője a csonka toronyba záratott, s maga a ház a beszterczei rézbányák körül elkövetett nagyszerű lopásért a bányák haszonbéri birtokából kiűzetett s 200 ezer arany forint lefizetésére itéltetett, felette megsértettek. A bányatizedek azután Lengyel János, Bornemisza Péter és Cseh Bernátnak adattak haszonbérbe; a bányákat pedig Lajos az arany hegyeket igérő Szerencsés Imre felügyelése s kincstári kezelés alatt műveltette. Thurzónak most annál könnyebbé lett a királyt kibékéltetni a Fugger-házzal, mivel Szerencsés igéretei nem valósultak. Ő, úgylátszik, nagyobb gondot fordított a házának kirablásakor taval szenvedett kárának megtérítésére, mint a kincstár jobb karba állítására. Károly császár s Ferdinánd követeinek közbenjárása által tehát oda vitte az ügyet, hogy Lajos Fugger Antalnak a kétszázezer forintot elengedje, s a beszterczei bányákat és bányatizedeket 15 évre oly föltétellel adja ismét haszonbérbe, hogy a királyi kincstárba azokért évenkint 20 ezer forintot és 7,500 gíra ezüstöt, vagy ennek fejében 54,500 forintot szolgáltasson; s ezen összegből Fugger azonnal 50,000 ezer aranyat előlegezzen a kincstárnak [1]). Ezen összeg egy csepp volt csak a király adósságainak és hadkészületi szükségeinek tengerében; de Lajos valahára pénzt látott, s nejével együtt buzgón pártolta a kalandosok ügyét.

A rákosi országgyülés. E közben megérkezett april 24-ke, az országgyülés határnapja. A kalandosok a zsoldjokba fogadott számos szegény nemesen kivül, jobbágyaikból is sokakat fölfegyverezve hoztak magukkal. Más nap a sz. János templomában Budán előlegesen összegyűlvén, Verbőczy letételét elhatározták. — Árthándy Pál szót emelt Brodarics kanczellár ellen is, mint a

[1]) II. Lajos és a Fuggerház közt 1526-ban kötött szerződvény, Történ. Eml. Okmányok I, 27. Lajos kötelezvénye a királynét illető 25,000 frtról 1526-ki máj. 3. u. o. 33. V. ö. Mária Emlékiratát u. o. II, 181.

kit a pápa követe tolt légyen hivatalába; de viszhangra nem 1525.
talált : a többség a pápát, ki imént is segélyt küldött az ország védelmére, nem akarta megsérteni. April 27-kén a nemesség a Rákoson összegyűlvén, szövetségöket a kalandosok nyilván kihirdették, czéljait, rendeleteit felolvasták. Ők a tanácskozás szabadságát akarják helyreállítani, melyet Hatvanban néhány pártos urak megsértettek, — mondák szónokaik; s felhívták az összes nemességet, csatlakoznának hozzájok mindnyájan, kik a haza javát, megmentését szívökön hordják.

Verbőczy, ki csak néhány nappal elébb tért volt meg a bányavárosokból, bámulva vette észre az ügyek váratlan fordulatát, s ügyfelei által értesíttetvén, hogy a kalandosok életére törnek, ugyanazon napon, midőn a Rákoson az első gyülés tartatott, fölméne a királyi tanácsba s nádori hivataláról, melyet különben is csak kényszerítve vállalt el, lemondott. Jól van, lőn a király válasza, menjen haza, várja be otthon a rendek végzését. De Verbőczy a kedélyek minden módon nyilatkozó ingerültségéből, Báthory s felekezetének gúnymosolyából vészt jósolt és ipjával Zoby Mihálylyal, a hatvani gyülés másik hősével együtt estenden megszökött s Erdélybe menekült; — szerencséjére, mert házát Báthory az éj beálltával fegyveres nép által vétette körül.

A király más nap követeket küldött a Rákosra, kik nevében előadták, mennyire megsértette királyi méltóságát, tekintélyét a múlt évi rákosi s hatvani gyülés; de ő felsége szívesen megbocsát a nemességnek, mert tudja, hogy a történtek nem az ő bűnök, hanem azoké, kik által elcsábíttattak. Elmondák aztán a követek, hogy Verbőczy a nádorságról lemondott, Báthory pedig magát visszahelyeztetni kérte, ki is, miután Verbőczy a múlt éjjel megszökött, s az által bűnös voltát maga is bebizonyította, a nádorságba visszahelyeztetett. A nemesség az előadást hangos tetszés-nyilvánítással fogadta : a királyt, Báthoryt magasztalta, Verbőczyre szitkokat szórt. A következő napon a nemesség Budán, a ki-

1525. rályi palota előtt gyűlt össze, s miután a köztök megjelent, s visszahelyeztetését nekik megköszönt Báthoryt éljenekkel fogadta, Verbőczy házának lerontásához készült. Idején érkezett még meg a király parancsa, tartóztatnák magukat az ilyféle erőszaktól: Verbőczy házában boron s irományokon kivül egyebet úgy sem találnának; s a bor csak kicsapongásra vezethetné őket, az irományok feldulása által másoknak fognának ártani.» A nemesség erre lecsöndesült, sőt fegyvereit is letette. Ezután a veszélyezett haza védelmére fordíttatván a szó, a nemesség hevesen kikelt a főpapok ellen, kik zászlóaljaikat a törvény szerint nem küldötték a végekbe, s határozattá lőn, hogy az egyházi urak dandáraikat személyesen vezessék a táborba, s a templomok kincseinek egyrészét is adják ki a haza védelmére. Más nap april 30-kán, a nemesség ismét a királyi palota terén tartotta gyülését, s a Báthory-felekezet indítványára elhatározta, hogy a nádori hivatal örökös legyen. Mivel pedig a tömeg jobbára a kalandosok által díjazott szegény nemesekből állott, s a fösvény urak, miután czéljokat érték, tovább költekezni vonakodtak[1]: a nemesség a maga kebeléből 100 tagot választott, s megkérte a királyt, hogy a többi végzendőkről ezekkel tanácskozzék, magát pedig bocsássa haza.

A király azonban észrevévén, hogy a pénzt nem kimélő Szapolyay pártja naponkint erősbödik, miért ellene egy szó sem hangzik a nemességben; a kalandosok pedig, miután czéljokat a nádorság iránt elérték, a király érdekeivel nem sokat törődnek, s az adók iránt a gyülés előtt tett fényes igéreteikről megfeledkeztek; s mind ezek, mind amazok tulajdonképen a királyi érdekek ellen kezdenek működni: a nemesség szétoszlását legalább addig, míg az adó, s a templo-

[1]) Ubi deventum est ad faciendas expensas et sumtus, quilibet se subtraxit quantum potuit, et quidam compulsi fecerunt quod potuerunt, pauci tamen perseverarunt. Batthyáni eml. levele Praynál: Ep. Proc. III, 146.

mok kincse iránt törvény alkottatnék, elhalasztotta. E végett 1525.
a főpapokkal május 1-jén külön tanácskozást is tartott, s a pápai követ által előadatta nekik, most volna ideje, hálájokat a vett jótéteményekért tényleg bebizonyítani. A püspökök mindent igértek, s a következő napon, midőn az urak a törvények felett a nemesség választmányával együtt tanácskoztak, a templomok kincseinek egyrészét fel is ajánlák; de a gyülésen csak fél forint szavaztatott meg adó fejében, s az is csak a kamarai nyereség betudásával s oly záradékkal, hogy a kincstár állapota az országtanács biztosaitól évnegyedenkint megvizsgáltassék. — E záradék az ajánlat csekélysége mellett oly haragra ingerlé a királynét, hogy tollat ragadván, azt kitörülte s fölibe írta: unus rex, unus princeps, egy a király, egy a fejedelem. A dolgok menete meggyőzte a királyt, hogy a nemesség tömegében hasztalan keres támaszt, miért is azt május 4-kén, miután előtte a Verbőczy és Zoby ellen hozott honárulási itéletet kihirdetteté, azon feltétel alatt, hogy a 100 tagból álló választmány még Budán maradjon, haza bocsátotta.

Lajos azt hitte, e választmánynyal, mely előkelő, értelmesebb nemesekből állott, többre menend, mint a mások eszköze gyanánt szolgáló tömeggel; de csalódott: ezeket is csak pártérdekek vezérlék. A választmány ezután többnyire közösen tartá gyüléseit az urakkal; s Lajos — a királyné, vagy Burgio tanácsára-e, bizonytalan, május 5-kén előadá nekik, miképen már több ízben kéretett légyen, hogy önmaga vezesse a kormány ügyeit: ő tehát most ezen kérelmet teljesíteni szándékozik; de mivel a kormánynak mindenekelőtt pénzre van szüksége, kérte a rendeket, alkotnának törvényt, hogy minden jövedelmei, s úgy az adó és minden hadi pénzek is ezentúl egyenesen kincstárába szolgáltassanak; majd ő maga fog a határszélek védelméről s általában a szükséges haderőről gondoskodni. Tán Mátyás király példája állott ekkor a jámbor előtt; de a rendek nem látták benne Mátyás egyéniségét. Előhivattaták Szerencsés Imrét, s előmutatta-

1525. ták maguknak a királyi jövedelmek jegyzékét. A bányák haszonbérlete iránt Fugger Antallal pár hét előtt kötött szerződés miatt, különösen nagy zaj támadt. Tudva volt hihetőleg, mit a szerződés megkötésekor folyt értekezlet alkalmával maga a Fugger-ház bevallott, hogy a bányákból mintegy 140 ezer frt kerűl ki évenkint; s Thurzó Elek ellen, ki a szerződést a király nevében megkötötte, hevesen kikeltek. Tudva volt a pazarlás is, mely az udvarnál minden szegénység daczára uralkodott. A rendek tehát azt végezték, hogy a király ezentúl is csak az esztergami érsekkel, a nádorral és az országbiróval igazgassa az ország kormányát.

Benyujtattak evvel együtt a többi törvényczikkelyek is, melyek szerint egyebek közt rendeltetett: mivel a tisztviselők hibája miatt a kincstár körűl sok pazarlás történik, válaszszon a király egy gondos és feddhetetlen kincstárnokot, ki a kir. jövedelmekből mindenekelőtt a végházakat lássa el, s a királyi dandár fölállításának s ő fölsége udvarának költségeiről gondoskodjék, s a kincstár megkárosítói fölött szigorú vizsgálatot tartasson. A király a derék hadat személyesen vezesse; válaszszon mindazáltal egy vagy két főkapitányt is, s a hadjárat intézéséről a hadban jártas férfiakkal értekezzék. Az urak s nemesek is, ne csak a törvényesen kiszabott mértékben, hanem azon felül is tehetségeik szerint mennél nagyobb készülettel, fejenként keljenek fel a haza védelmére. A parasztok is felkészülve legyenek s ötöd részben, végszükség idején pedig fejenkint keljenek fel s gyűljenek össze a király által kitűzendő helyen. A tavali nagy részben behajtatlan maradt adó hátralékai szedessenek be; s új adó fejében telkenkint fél forint vétessék. Egyébiránt a hatvani czikkelyek nagyobb része most is törvénybe ment.

A király azonban nem akarta megerősíteni a törvénykönyvet, s egyáltalában megváltoztatni kivánta ama czikkelyt, mely hatalomgyakorlatáról szólott. A rendek kik, a 15 nap már eltelvén, nyugtalanúl várták a gyülés befejezését,

végre engedtek, s az első czikket akként módosították, hogy a király törvényes hatalmával az igazgatás minden ágaiban, minden korlátozás nélkül szabadon éljen, s az ország tisztviselőit, a nádoron kivül, ki a rendek hozzájárultával közösen választandó, teljes szabadsággal, tetszése szerint választhatja. 1525.

Midőn azután a törvényczikkek május 9-kén a külhatalmak követei jelenlétében felolvastattak, egy sajátszerű jelenettel záratott be a gyülés. A rendek választmányának egy tagja ünnepélyesen kijelenté, hogy az ország a megalkotott törvények által most már megtett mindent, mit a honvédelem tekintetében tehetett; a királynak erre nézve minden eszköz hatalmába adatott, s ha ő tekintélyével élni tudand, a nemesség részéről sem fog hiányozni az engedelmesség; ha az ország mindemellett is veszendőbe menne, a külhatalmak követei tanúskodhatnak, hogy a nemesség ennek nem leszen oka. A király viszont kijelenté, miképen ő minden lehetőt kész megtenni a királyi tekintély helyreállitására s az ország védelmére; erre azonban pénz volna szükséges, mi nincs a kincstárban: a rendektől kimutatott királyi jövedelmek nagy részben csak papiroson állanak, mint például, a budai és fehérvári harminczad jövedelme, mit a rendek 100,000 frtra számítottak, s 20 ezret is alig hoz be[1]). — Ő kész mindent megtenni; de kezei szegénysége miatt kötve vannak, s lehetetlent tőle senki sem várhat. És azután hasonlókép a kül követek tanúságára hivatkozva, ő is óvást tőn, hogy, ha az országot veszedelem éri, annak oka nem ő leend. „És ily comoediát játszottak kölcsönös óvásaikkal a király és alattvalói, — úgymond a pápai követ. És ez oly időben történt, midőn a vészföllegek a haza egén már tornyosúltak, s annak határai felé Szulejmán roppant hadai már megindultak. —

[1]) Egy 1525-ki okiratban csak 16,000 frtra tétetik Pray : Epist. Proc. I, 224.

1525. „Mondák, menjen a király hadaival az ellenségre, és a királynak néha nincsen jó saruja.“

A nemesség ezután szétoszlott a nélkül, hogy a törvénykönyv megerősítését bevárta volna; minek következtében az országtanácsban heves viták támadtak. Szapolyay pártja, mely a kalandosok czélzatait végre is meghiúsította, s a hatvani törvények legtöbbjeit az új törvénykönyvbe is fölvétette, ennek megerősítését sürgeté, míg Báthory s a többi kalandosok, kik a kormány élén maradtak, látván, hogy Verbőczy megbuktatásán kivül a törvényekkel nem sokat nyertek, boszúságokban azokat megerősíttetni sem akarták. A király e két párt közt nem tudta mit tegyen; gyöngesége e viszályokban teljes érzéketlenséggé fajult: „bár a veszély nagyobb volt, mint valaha, a király mégis, mintha kőből volna, semmin sem indult meg [1]“.

VI.

A veszély közeledése.

I. Ferencz franczia király, mióta Felső-Olaszországban V. Károly császárral harczra kelt s legyőzetvén maga is fogolylyá lett, levelei s követei által nem szűnt meg ösztönözni Szulejmán szultánt, törne be Horvátországon keresztűl az osztrák ház birtokaiba, s foglalkodtatná e részről is a világuralomra törekvő császár haderejét [2]). A töröknek tetszék az ajánlat: úgylátszik, már azon támadások is e czélra valának irányozva, melyeket a török basák 1523 óta Jaicza és a Száva vidéke ellen intéztek. A császár és testvére Ferdinánd herczeg előtt nem maradt titokban e szándok; s ez volt oka, hogy Ferdinánd, krajnai s istriai tartományainak védelme végett Lajostól 1524-ben több horvátországi várat átvett, azokba német őrséget helyezett; ez volt oka annak is, hogy Ferdinánd ugyanazon évi október 2-kán kötött szerződésénél

---

[1]) Báró Burgio levelei s országgyülési naplója Praynál: Epist. Proc. 230. kövv. 410. kövv.

[2]) Sanuto és török források Hammernél II, 45.

fogva Zrínyi Miklóstól is átvette ennek Neuhauss más nevén 1525.
Neugrad és Dobravina várait, hogy azokból erősebb gátot készíttessen a törökök becsapásai ellen[1]; Mária királyné pedig György brandenburgi markgróftól Medved, Rokonok és Lukovicz várakat 22,000 s Varasd városát 11,000 arany forinton magához váltotta[2]. Ferdinánd utóbb egyéb módokról is intézkedett, melyek által e tartományait a török ellen biztosítsa. Egyebek közt az 1525-ki szept. 23-kán szerződést kötött Karlovith János corbaviai gróffal és Kobasicz Jánossal, miszerint Horvátország részéről egy kémrendszert alkossanak, mely által a török minden mozgalmai s hadi tervei idején tudomására adassanak a laibachi főkapitányságnak, évenként 1000 arany díjat kötelezvén nekik ebbeli szolgálataikért[3].

A török becsapásai az osztrák földre ezen intézkedések által megnehezíttetvén, Szulejmán, mint már említők, 1525-ben követséget küldött Budára, s Lajosnak békét ajánlott, ha seregeinek Horvát- s Tótországon keresztűl szabad átmenetet enged az osztrák tartományokba. Az ajánlat most is, mint már elébb több ízben visszavettetett, s a boszús Szulejmán egyenesen Magyarország ellen határozott intézni hadjáratot, és arra az év folytában mind Konstantinápolyban, mind Serviában nagy készületeket tétetett. Ezekről 1526 1526.
elején biztos híreket hozott Tomory Pálnak s a budai kormánytanácsnak Bakics Pál, ki elébb Ferhád basának titoknoka, már több ízben némi jó szolgálatot tett híradásaival a

[1]) Ne ipsis Turcis, ut consveverunt hucusque habere, tam securus pateat accessus per fines Regni Croacie ulterius in nostras provincias irrumpendi. Dat. Vienne die 2-a oct. 1524. Bécsi császári titkos levéltár eredetijéről.

[2]) Mária kötelezvénye az említett összegekről. Geben zu Offen am 28-ten tag des Monats Octobris im 1524-ten Jahre. Bécsi titkos levéltár eredetijéről.

[3]) Actum in Civitate nostra Vienna Austrie 23-a die mens. sept. a. d. 1425. U. o. eredeti fogalm.

1526. magyar ügynek, most pedig családjával együtt az országba futván, a király szolgálatába állott. Ő bizonyosnak állítá, hogy Szulejmán a jövő tavaszon nagy haddal személyesen fogja megtámadni az országot[1]), mi végett a belgrádi és szendrői basák a naszádokat és ostromszereket nagy mérvben készíttetik. Híreinek hitelességét a moldvai és havasalföldi vajdák egyértelmű tudósításai is igazolták; de a magyar urak s királyuk, mint látók, pártviszályokkal foglalkodtak, s ezekbe merűlve csak mellékes dolognak tekintették a veszendő haza védelmét. A kormány részéről e tekintetben semmi egyéb nem történt, mint hogy a pápa, a császár, a franczia s angol király a veszélyről tudósíttatott s megkérетett, ne hagynák segély nélkül a kereszténység eddigi bástyáját. A pápa, VII. Kelemen, szívére vette az ügyet, s a budai udvarnál lévő követéhez újabban is 50 ezer aranyat küldött gyalog hadak fogadására; a császárt, a franczia és az angol királyokat pedig több ízben inté levelei s követei által, lennének haddal s pénzzel segélyére a veszélyben forgó országnak[2]). Ugyanazon időben Lajos maga is a legnagyobb aggály kifejezéseivel sürgette a franczia és angol király segélyét[3]). De hasztalan; igéret mindenfelől bőven, segély sehonnan sem érkezett.

Az ország készületlensége Szulejmán támadó hadjárata kezdetén.

Midőn az országgyülés máj. 9-kén széjjeloszlott, már tudva lehetett az országban, hogy Szulejmán, épen e gyülés megnyitásakor, april 23-kán, százezernél nagyobb sereggel, s 300 ágyúval indult meg Konstantinápolyból. És a szerencsétlen hazában mindeddig semmi készület az ellentállásra, sőt a kellő készületeknek még lehetősége is alig létezett a kincstár üressége miatt. Szulejmán minden hihetőség szerint Péterváradot lévén megtámadandó, Tomorynak meghagyatott, hogy azt, s a Szerémség többi várait lehetőleg megerő-

---

[1]) Praynál Epist. Proc. I, 210. Szerémi György 115.

[2]) Pray : Annal. V, 92. 95. Katona XIX, 574. kövv.

[3]) Epist. Proc. I, 223. M. Eml. V, 73. köv.

sítse. E végre még lehetett volna is tenni egynémit, mert Szulejmán gyakori s nagy esőzések által gátolva, roppant seregével fölötte lassan kelhetett át a Balkán szorosain. De Tomorynak semmi eszköz nem volt kezében: főkapitányi hada összesen csak ezer gyalogból s 500 lovasból állott, pénzt pedig nem kaphatott a kormánytól, bár annak tudtára adta, hogy a várak őrségei, s a dunai sajkáshad legénysége rég elmaradt zsoldjokat türelmetlenűl követelik, s ha mennél elébb ki nem elégíttetnek, váraikat s naszádaikat odahagyni s elszéledni fenyegetőznek. 1526.

A pénz ily nagy szűkében a kormány végre azon módhoz nyúlt, melyet eddig nemcsak a főpapság, hanem Szapolyay pártja is ellenzett[1]: a királyné és, úgylátszik, Burgio pápai követ sürgetéseire rendelet bocsáttatott ki, hogy a templomi arany- s ezüst-szerek fele a haza védelmére mindenütt beszedessék és pénzzé veressék. E rendelet végrehajtására mindenfelé biztosok küldettek a városokba s klastromokba és az „executio“ főfelügyelése More Fülöp pécsi püspök[2]), Maczedoniai László pécsi prépost, Bornemisza Péter, Csáky Mihály, Gerendy Miklós, Dóczy Ferencz, és Serédy Gáspár gondjaira bízatott. Emlékeink ezek némelyikét, kivált Serédyt avval vádolják, hogy az egyházak ezen kincseiből magukat gazdagították meg[3]); sőt maga Mária királyné is sokat saját kincstárába sikkasztott volna belőle[4]). Bizonyos az is, hogy a papság több helyt ellentállott e szabálynak; s még junius végén is feleletre vonni s javadalmaik elvesztésével kellett fenyegetni a fehérvári s nagyváradi

[1]) Szerémi György szerint a királyné már 1525-ben is sürgette az ezüst beszedését; de Verbőczy s más Szapolyay-pártiak azt ellenzették 112.

[2]) Qui erat exiquator (executor) de domo Dei vas argenteas (vasa argentea) Szerémi 118.

[3]) Casparus Serédi erat valde pauper, sed ex thesauro Ecclesiae fuit magnificus. Szerémi 115.

[4]) Szerémi 114.

1526. káptalanokat, mivelhogy a templomok ezüstjét előmutatni vonakodtak[1]. A kormány egyébiránt, hogy a papságot e rendelet végrehajtására hajlandóbbá tegye, jun. 23-kán kelt köriratában kihirdette, hogy ez a pápa jóváhagyásával történik, s a templomok által kiadandó ezüst értéke a hadjárat után a kincstárból megtérítendő lészen. A királyné e közben Bécsből 25 pénzverőt hozatott, kik aztán Budán s Visegrádon azonnal hozzá láttak a pénzveréshez[2]. A közönségben az híreszteltetett, hogy az új denárok oly vegyitékből veretnek, miszerint egy gíra (16 lat) új denárban 9 lat ezüst foglaltatik, mint Mátyás pénzeiben; s ettől indíttatva, az urak s más országlakosók közől is sokan a pénzverdékbe hordták ezüstjöket, érette készpénzt veendők át; mindazáltal oly rosz vegyitékű pénz veretett, hogy az nemsokára értékének két harmadát elvesztette a forgalomban, s 10 régi jó denár helyett az újból harminczkettőt kellett adni[3]. A fővároshoz közelebb eső helyeken hamar gyűlt be némi ezüst[4]; a távolabb vidékeken mindazáltal még augusztusban is szedetett az, midőn hasznát venni már nem lehetett[5]. Innen fejthetni meg, hogy bár a városokra is adó vettetett, a kincstárban még juniusban is oly kevés volt a pénz, hogy abból az ide s tova küldött futárok díja sem telt ki mindig, s több ízben a pápai követnek kellett azt kifizetni.

De e pénzetlenségnél talán még nagyobb baj volt az, hogy nem létezett az országban férfiú, ki e veszély idején erélylyel, lélekéberséggel tudta volna egyesíteni az ország-

---

[1]) Pray: Epist. Proc. I, 250. Katona XIX, 623. Engel: Monum. Ung. 235.

[2]) Szerémi 113. Liber Ration. Praynál: Annal. V, 97. és Monum. Ung. 188.

[3]) Szerémi Cap. 33, 113. l. Sperfogel Wagnernál, Scepus. II, 145.

[4]) Így került a pénzverdébe egyebek közt Sz. Gellért 219 gírás ezüst koporsója. Katona XIX, 623.

[5]) Lőcsére s a szepesi városokba csak Lőrincz napja táján mentek a kir. biztosok. Sperfogel Wagnernál: Scepus. II, 146.

nak véderejét. Még május végén is fatumszerű gondatlanság fogta el az elméket. A király honvédelmi foglalkozás helyett lóversenyeket intézett, közönségesen délig aludt, s csak azután ment a tanácsba, hol semmi tekintélylyel nem birt. A kormánytanács majdnem naponkint összegyűlt ugyan; de a napot többnyire hasztalan vitákkal tölté s estenden még nagyobb zavarban oszlott széjjel. Nem csoda ennélfogva, hogy Budánál még egy hajó, egy tábori ágyú sem vala látható; lőszerekről, eleségről senki sem gondoskodott[1]). E zavarok közt még legtöbb erélyt fejtett ki báró Burgio pápai követ. Ő nemcsak nagy buzgalommal szedette Morvában, Sléziában a pápa pénzén a zsoldosokat, hanem junius elején a kormánytanácsban is megjelent, s előadá, hogy a kezénél lévő pénzeken felül kevés idő alatt újabb segély is érkezendik a pápától; de nagy ideje, hogy valahára már a kormány is erélyesebben gondoskodjék az ország védelméről. Az urak nagy hálálkodással fogadták a pápai segélyt, s maguk is készeknek ajánlkoztak mindenöket feláldozni a haza védelmére. De mily szomorúan ellenkezett ezen igéretekkel a legtöbbek hongyilkoló hanyagsága! 1526.

Juniusban mindazáltal, midőn Tomory Pál Újfalusy Mátyást az esztergami érsek huszárainak kapitányát néhány török földről jött szerbbel Budára küldötte, s ezek a törökök közeledéséről határozottabb híreket hoztak[2]), valamivel mégis több tevékenységet látunk az országtanácsban. Úrnapja után rendelet ment a vármegyékhez, hogy az összes nemesség fejenként felüljön, s julius 2-kán jobbágyai ötöd részével Tolnán legyen, hol a király is táborba szálland dandárával; a városoknak is meghagyatott, hogy bizonyos számú gyalog zsoldosaikat és ágyúikat a szükséges porral és golyókkal a mondott napig hűtlenség büntetése alatt szintén Előkészületek a haza védelmére.

[1]) Burgio lev. Epist. Proc. I, 243.
[2]) Lib. reg. ration. e. h.

1526. Tolnára küldjék [1]). Néhány nappal utóbb Nádasdy Tamás kir. titkár levelekkel Ferdinánd főherczeghez s a birodalmi —, Csurtay Bálint pedig a cseh és Baranyi Bernát a morva rendekhez küldettek segélyt eszközleni, kiktől azonban ígéreteknél egyebet nem kaphattak. Pár nappal később Hardeck gróf Bécsbe indult, ágyúkat, lőport és egyéb hadi szereket bevásárlani [2]). A nádor már junius elején a Drávához küldetett, hogy Eszéket, Valpót, s a többi várakat azon vidéken megerősítse, s a szükségletekkel ellássa. Ez idő tájban szólíttatott fel Salm Miklós gróf V. Károly vezére is, vállalná fel a fővezérletet a magyar seregben [3]); mert a viszályokba elmerűlt urak annyira elszoktak volt már a bajnoki munkáktól, hogy az egy Frangepán Kristófon kivül, ki minapi sérelmei miatt Ferdinánd főherczeg szolgálatába állott, az egész hazában, a hadi dicsőségéről még csak 40 évvel elébb is Európa szerte híres magyar nemzet hazájában, nem találtatott férfiú, a hadi dolgokban eléggé járatos, kire bizalommal lehetett volna ruházni a fővezérletet. De Salm azt el nem fogadtá; Frangepán Kristóf pedig, ki utóbb avval szintén megkináltatott, válaszával késlekedett. Még Tomory érsek is, ki a jó akarattal még legtöbb képességet egyesített magában, mint némelyek mondják, mivel hiúsága a mellőzés által megsértetett, de mi valószinűbb, mivel pénzt Budáról nem

---

[1]) A Soprony városához szóló rendelet Dat. Bude fer. 6-a p. p. fest. SS. Corpor. Christi a. d. 1526. E város 100 gyalogot s két taraczkot volt köteles küldeni. E rendeletekhez csatoltatott az élelmi szerek árjegyzéke is, melyben ezt olvassuk: Egy ökör 12, borjas tehén 6, tinó 2, üsző $1/2$ frt, borjú 34 dr., juh 20 dr., bárány 8 dr., csibe 1 dr., kappany 2 dr., lúd 3 dr., hízott sertés 1 frt, egy mázsa szalonna 1 frt, malacz 4 dr., egy budai pint vaj 8 dr., egy adag kenyér 1 dr., egy véka liszt 25 dr., egy pint bor 3 dr., eczet 4 dr., sör 1 dr, egy véka zab 10 dr., aratás után 5 dr., egy véka árpa 11 dr., rozs 11 dr., mind jó pénzben. Soprony városi levéltár. A liber ration. szerint pedig 1 mázsa ágyúpor 15, ugyanannyi puskapor 25 frt jó pénzben.

[2]) Liber reg. ration e. h.

[3]) Epist. Proc. I, 244.

kaphatott, s a rég elmaradt zsoldjaikért nyugtalankodó naszádosokat s várőrségeket tovább összetartani képes nem volt, s így hivatalának becsülettel még nem felelhetett, szintén lemondott a szerémségi főkapitányságról; s csak nagy bajjal tudta őt a személyesen hozzá utazott Burgio pápai követ az által, hogy őt némi pénzösszeggel ellátta, reábirni tisztének folytatására [1]). 1526.

E közben mind fenyegetőbb hírek érkeztek a közeledő török erejéről és szándokairól. Junius 21-kén egy pár, török fogságból megszökött magyar, Bessenyi Gergely és Temesváry Gergely érkezett Budára, oly ijesztő tudósításokat hozván a török táboráról, hogy a kormánytanács jónak látá, más nap a vármegyékbe hírnököket küldeni, meghagyván a főispánoknak, hogy, miként hajdan nagy veszély idején szokásban volt, véres kardot hordassanak körűl, jelül mindenkinek a fölkelésre. Mert, mintha valamely átok hatalma fogta volna meg a nemzetet, oly könnyelműleg s gondatlanúl hagyta a vészt tornyosodni feje fölött: hadi készületek helyett egy rész viszályait folytatta; mások vigalmakban kéjelegve élték le a drága pillanatokat és eddig sem zászlós úr, sem nemes nem igen mozdúlt. Zapka Tamás az esztergomi káptalanhoz, Esztergom, Trencsény, Zólyom, Turócz, Árva és Liptó megyékbe —, Fodor Sebestyén Szepes, Abaúj, Sáros, Zemplén, Ung megyékbe és Palóczy Antal, Homonnay Ferencz, Tarczay Miklós urakhoz —, Kürthössy Balázs a győri püspökhöz s káptalanhoz, s a sz. mártonhegyi apáthoz —, Zalai Deák Bálint Nógrád s Bars megyékbe és Révay Zsigmond, Horváth Ferencz, Losonczy Antal, Balassa Ferencz urakhoz, s a váczi püspökhöz és káptalanhoz —, Szentiványi György Szala és Vas megyékhez, Csáktornyai Hampo János, Erdődy Péter, Szécsy Tamás urakhoz, Kanizsay László özvegyéhez és a veszprémi káptalanhoz —,

---

[1]) Epist. Proc. I, 226. de hibásan téve május 1-jére. Hatvani: Brüss. Okmánytár. M. Tört. Eml. I, 36.

1526. Vethésy Mihály Szathmár, Bereg, Szolnok, Kraszna, Ugocsa és Mármaros megyékbe és Perényi Gábor úrhoz —, Bosnyák Antal Gömör, Torna, Borsod, Heves megyékhez, Bebek úrhoz s az egri káptalanhoz —, Tapolcsányi Gergely Batthyány Ferencz horvát bánhoz, Tahy János és Bánfy urakhoz —, Bessenyey István Bodrog, Bács, Valkó megyékhez, a bácsi káptalanhoz és bosnyai püspökhöz —, Deák Balázs Somogy megyébe és Buzlay Mózesnéhez —, Komiaty Tamás Czobor Gáspár, Korlátkövy Péter, Sárkány Ambrus, és a bazini gróf urakhoz —, Bergyi Zsigmond Pozsony, Mosony, Soprony megyékbe —, Andorkó Ferencz Pozsega megyébe és More László, Beriszló István urakhoz, s a rácz deszpothoz —, Kissetinyi Deák Ferencz, Csongrád, Szabolcs, Csanád, Torontál, Arad, Külső-Szolnok, Zaránd megyékbe, s a csanádi püspökhöz és Báthory Endre, Szokoly János és Endre urakhoz másod ízben küldettek már a felkelést siettető, s a véres kardot körűl hordani rendelő parancscsal [1]). Ugyanazon napon rendelet ment Báthory nádorhoz, More Lászlóhoz, a pécsváradi apáthoz és más urakhoz, hogy tüstént menjenek dandáraikkal Eszékhez, nehogy a török a drávai átmenetet is elfoglalja; mert híre érkezett, hogy a török előhad már Belgrádhoz érkezett, a Száván tüstént átkelt és Száva-Sz. Demetert vívja [2]). De ő még jun. 30-kán is Pécsett vesztegle, s utóbb Budára tért vissza a királyhoz, okul adván, hogy azok, kiknek hozzá csatlakozni parancsoltatott, nem engedelmeskedtek, s küldetésének csupán parasztokból álló csekély és gyakorlatlan haddal meg nem felelhetett [3]). Panasz érkezett Tomorytól is, hogy midőn az alvidéki nemességet fölkelésre sürgeti, attól mindenütt azon választ kapja, hogy addig mozdulni sem fog, míg a király személyesen nem szálland táborba.

---

[1]) Liber ration reg. e. h.

[2]) U. o. és Pray : Epist. Proc. 226. Brodarics : Descript. Clad. Mohács. (Bonfin 1606-ki kiadása végén 761. l.).

[3]) Brodarics e. h. 762.

Ehhez járult, hogy Budán azon hír kezde szállongani, 1526.
— kétségkivül alaptalan, s csak a vajda irígyeitől származó, de mely mégis sokaknál hitelre talált, miképen Szapolyay a törökkel titkon egyetért[1]). Egyszersmind pedig oly tanács érkezett a királyhoz valakitől, „ki a török szándokait s az ügyek állását jól ismerte," hogy Szapolyay a havasalföldi vajdával küldessék a török sereg háta mögé, azt ezen támadása által Magyarországtól elfordítandó. A tanács tetszett; de az udvar Szapolyay hűsége iránt ama hírek miatt gyanúval viseltetett. Közöltetett tehát a terv Szalkay érsekkel, s midőn azt ez is javaslaná, ama híresztelést alaptalannak mondván : meghagyatott Batthyány Orbánnak, ki épen Moldvába küldetett, tudná meg Erdélyben keresztűl utaztában, mi való ama hírekben, s így szerzendő értesülése szerint intézkedjék Szapolyayval a havasalföldi hadjárat iránt[2]). Batthyány, úgylátszik, a gyanút alaptalannak találván, Szapolyaynak oly rendeletet adott által, hogy törjön be a török háta mögé[3]). De alig telt el Batthyány elutazása után két hét, somlyai Báthory István újabban azon rendelettel küldetett Sza-

---

[1]) E szállongó hír szerint írhatta Verancsics : János vajda szemben lőn Ibrahim passával Targovistján, Havasalföldben. Azt senki sem tudja, mit egymással titkon beszélettenek, kit azért senki sem dicsért Magy. Tört. Eml. III, 20. Szerémi szerint (l. 111.) levelet írt volna Szapolyay a szultánhoz, neki hűséget igérvén, mivel igen megszomorodott, hogy a kalandosok, Arthándy, Glessány stb, őt Budáról kizárták; a szultán pedig kegyesen válaszolt volna neki. Szapolyayt a törökkel való egyetértésről vádolja Ferdinánd főherczeg is Margit nagynénjéhez az 1526-ki novemb. 24-kén írt levelében (Hatvani : Brüss. Okm. Magy. Tört. Eml. Okmányok I, 45.) De mind e vádakat bővebb czáfolat nélkül is, mi nem volna nehéz, bízvást irígyei alaptalan híreszteléseiből eredteknek mondhatjuk.

[2]) Brodarics : Descr. Clad. Moh. e. h. 762. és Pray : Epist. Proc. I, 254.

[3]) Egy udvarnok, Kajdácsy György már jun. 25-kén a szászokhoz küldetett Erdélybe in secretis negotiis; s Batthyány ettől is nyerhetett tudósítást a vajda felől. Lib. rat. regiar. e. h.

1526. polyayhoz, hogy minden más tervvel felhagyva, egyenesen a király táborába siessen [1]).

A török támadása.

E közben megérkezett jul. 2-ka, a határnap, melyen az uraknak dandáraikkal, a nemességnek fejenként s jobbágyaik ötöd részével és a városok zsoldosainak Tolnán táborba kell vala gyűlniök. A városok azonban jobbára pénzül váltották meg a táborozási kötelezettséget; az uraknak s nemeseknek pedig még híre sem volt Tolnán. Szulejmán viszont julius közepén már Belgrádnál táborozott; míg az előre küldött Ibrahim nagyvezir a Száván átkelvén, Zimonyt, Sz. Demetert, Kölpényt, Szalánkeményt, Bánmonostort, Baricsot és a Szerémség több más várát, melyekből a fizetetlen s különben is csekély őrseregek jobbára elfutottak, vagy melyeket most védelem nélkül feladtak, majdnem kardcsapás nélkül megvette [2]), s jul. közepén Péterváradot vizen és szárazon megszállotta. A dunai részt Tomory Pál 40 naszáddal védelmezte; de miután Ibrahim a csekély őrségű várost harmad napon ostrommal megvívta, a törökök nagyszámú hajóhadának ellent nem állhatván, a várban mintegy ezer gyaloggal s némi kevés lovassággal szaporítá az őrséget; maga pedig két ezerre menő lovasságával Bácsra vonúlt vissza. Ibrahim basa ezután a Duna mind két oldaláról éjjel nappal hevesen töretni kezdé a várat nagy számú ágyúiból.

Pétervárad ostromának híre s Tomory azon izenete, hogy 10—12 ezernyi sereggel még meglehetne menteni az ország kulcsául szolgáló várat, nagy hatást tett Budán; s minthogy Tolnán még senki sem jelent meg, s mint már kétségtelennek látszék, nem is fog megjelenni mindaddig, míg a király maga nem száll táborba: Lajos julius 20-kán Szalkay érsekkel s Brodarics kanczellárral végre megindult Budáról, s még az nap Érdig haladt. A király és környezetének menthetetlen hanyagságára, vagy tehetetlenségére mutat,

---

[1]) Brodarics e. h. 762.

[2]) Szerémi 115.

hogy királyi dandára, az érsek két banderiumával, s a királyné fegyveres népével egyetemben sem haladta meg a három ezret. Azon reményben, hogy az urak s nemesek példáját követendik, s útjában hozzá csatlakozandanak, azt lassan folytatá, s Érden is több napig időzött. 22-kén bucsúzott el tőle a Csepel szigetén Mária királyné, ki azután Szalaházy Tamás veszprémi püspökkel, Thurzó Elekkel és Bornemisza Jánossal Budán maradt [1]). Érdről Ercsibe haladt a király s ott is több napig várá az urak s megyék zászlóaljait; de Báthory Endrén kivül senki sem jelent meg. Duna-Pentelén találta őt Basy György, Szapolyay vajda követe, ki ura nevében előadá, hogy ő kész pontosan teljesíteni a király rendeleteit; de annyiféle egymással ellenkező parancs érkezett már hozzá, hogy nem tudja mit tevő legyen. A Dunán átkelni, s a törököt hátmögül megtámadni már késő, s azt különben sem tehetné biztosan, miután a havasalföldi vajdára, ki hűsége zálogául fiát Szulejmán táborába küldeni kényszeríttetett, számolni már nem lehet: új és határozott parancsot kér tehát a királytól. Lajos más nap Földvárról azon utasítással küldé vissza Basyt s vele Statileo János prépostot a vajdához, hogy hűtlenségi büntetés alatt tüstént útnak eredjen, s éjjel nappal siessen Tolnára, útjában magához vonván a netalán még vesztegelő urak s megyék dandárait [2]). E parancs ily későn adva, miszerint az legjobb esetben is csak augusztus első napjaiban érkezhetett Szapolyayhoz, egymaga eléggé megfejti miért nem érkezett a vajda idején a királyi táborba. 1526.

Alighogy ezek a tanácsból sietve távoztak, midőn híre érkezett, hogy a török Péterváradot, miután annak őrségétől két ízben vitézül visszaveretett, a harmadik rohammal az ostrom 12-dik napján jul. 28-kán megvette, a fenmaradt őrségből 500-nak fejét vétette, a többit foglyaivá Péterváradeleste.

[1]) Epist. Proc. I, 263.

[2]) Brodarics e. h. 763.

1526. tette[1]). Szulejmán ezután Belgrádnál egész hadával átkelt a Száván, s kikiáltatván, hogy hadjáratának czéljául magát Budát tűzte ki, lassan vonúlt Eszék felé, míg vezérei Újlakot, Vukovárt, s a Szerémség egyéb várait, melyek közől csak Újlak állott komolyabban egy hétig ellent, egymás után elfoglalták[2]).

Az egymást érő vészhírek valahára sietésre inték az urakat. Levelek küldetnek Szapolyay Györgyhöz, ki hadaival már Fehérvárig érkezett, Batthyány Ferencz horvát bánhoz, Frangepán Kristófhoz, ki Ferdinánd herczegtől valahára visszajött és Horvátországban sereget gyűjtött. Macedoniai László gyorsan a királynéhoz utasíttatik: kérné bátyját Ferdinándot, indítsa meg már a megigért osztrák segélyt, küldjön kivált ágyúkat, miben az ellenség igen erős, a magyar tábor pedig hiányt szenved; sürgetné azon cseh hadak megérkeztét is, melyek Mária zsoldjába fogadtattak. Sebes futár megy Nádasdy Tamáshoz is, ki a Speyerben gyülésező birodalmi rendekhez küldetett, adná ezeknek tudtára a veszélyt, melyben az ország forog, s kérné őket, ne hagynák el azt e nagy szükségben. A király maga augusztus első napjaiban mintegy négyezernyi haddal Paksra, onnan 5-kén Tolnára tette át táborát, hova a nádor már Ercsiből előre ment. Megérkezett utána nemsokára Szapolyay György 300 lovassal s 1,200 gyaloggal. Hannibal a pápa pénzén szedett 1,300 gyaloggal, s a szintén pápai zsoldban lévő Gnojenszky Lénárt 1,500 lengyellel. Gyűltek lassanként mások is: Várday Pál egri, Perényi Ferencz váradi, Csaholy Ferencz csanádi püspökök, s több más egyházi s világi urak; kik aztán a teendőkről naponkint tanácsot tartának. Aug. 10-kén híre érkezvén, hogy a török már Újlakot is megvette,

[1]) Török források Hammernál II, 50. Verancsics szerint 1,100 vitéz vágatott le az ostrom alatt, s csak 81 maradt életben az őrségből, kiket a szultán szabadon bocsátott. Magy. Tört. Eml. III, 20.

[2]) Hammer e. h. Verancsics e. h. 21.

s Eszékhez közelget : a nádor rendeletet vőn, hogy Eszékre siessen, s ott a török átmenetét, mennyire lehet késleltesse, míg az ország egyéb hadai is megérkeznek; de az urak, kiknek hozzá kell vala csatlakozniok, állítván, hogy kiváltságaik szerint csak a király zászlaja alatt kötelesek hadakozni, vele menni nem akartak. A király, az urak ezen engedetlenségéről értesűlvén, haragra gyúlva a következő szavakra fakadt az országtanácsban : „látom, hogy mindenki velem mentegetődzik : ám én azért hoztam fejemet a veszélybe, hogy azt az ország megmentése végett bármi esélynek kitegyem : nehogy tehát még valaki a maga gyávaságát velem mentegesse, s engem okolhasson, holnap Isten segedelmével veletek együtt személyesen megyek oda, hova mások nálam nélkül menni nem akarnak.“ És így aug. 14-kén, ellenére Brodarics kanczellár, Tomory s mások tanácsainak, kik azt javaslák, hogy a törököktől, ha különben nem lehet, adófizetéssel eszközöljön békét, vagy legalább még a hiányzó hadakat várja be, Szegszárdra, onnan harmad nap Báthára ment. Itt végre a fővezérről is kezdének gondoskodni. A király azzá a szavazatok többsége szerint Tomory Pál érseket nevezte. Hasztalan vonakodott a szerény ember, hasztalan menté magát elégtelenségével ily nagy ütközet vezérletére, minőnek előestéjén álltak, el kellett fogadnia a nehéz feladatot, mellé mindazáltal addig, míg Frangepán Kristóf és János vajda megérkeznék, ennek öcscse Szapolyay neveztetett ki társul. 1526.

A mohácsi tábor.

A vezérek ezután a tábormesterré nevezett Gnojenszky Lenárttal Mohács mezején tábort mértek, melybe a király mellett volt hadak mindjárt be is költözének; a király maga, mivel sátra még nem érkezett meg, Székcsőn, Macedoniai Miklós házában maradt. Tomory Pál a kir. tábort elintézvén, visszament a maga táborába, mely miőta Török Bálinttal, Perényi Péterrel s más urakkal Kellődnél a Dunán átkelt, Mohácstól dél felé, mintegy két mérföldnyire, a mocsáros Karassó, vagy mint a ráczok nevezik, Karasicza folya-

1526 mon túl állott. Tomory e hadat is, melynek száma mintegy hatezerre ment, a mohácsi táborba akarta vezetni; de a vitézek s hadnagyaik hangosan kiáltozák, hogy az ellenség előtt, kinek inkább elejébe illenék menni, hátrálniok, annyi volna, mint gyalázatosan megfutamlani; a kik a királynak ezt javasolják, nem bátor férfiak; nyomúljon inkább a király is előre s vezesse őket mennél elébb az ellenségre; a győzedelemről kételkedni sem lehet, mert bár az ellenség ágyúja számos, serege nagy, de a tizedik, vagy huszadik is alig van fölfegyverkezve. Kérik a vezért, hozza közéjök a papok s más harczkerülők félénk seregéből a királyt, kit azok szintén elkorcsítani, magukhoz hasonlóvá tenni ügyekeznek. De ezeknél, s a hozzájok hasonlóknál, kikről Brodarics mondá, hogy repűlni akarnának szárnyak nélkül, helyesebb volt Frangepán Kristóf és Szapolyay János véleménye, kik e napokban a királyhoz érkezett követeik által gáncsolták azok tanácsát, kik a királyt idő előtt oly közel hozták az ellenséghez, holott neki Budán, vagy más távolabb helyen kellett volna maradnia, míg az ország egész hadi ereje s az igért külföldi segély is mind összegyűl; s inték a királyt, ne kelne addig ütközetre míg ők is meg nem érkeznének. Szapolyay e fölött izente még a visszajött Statileo által, miképen oly nagy számú s vitéz hadat hoz Erdélyből, hogy abban a győzedelem biztos reményét helyezheti.

Nemsokára ezen üzenetek vétele után — aug. 22-ke lehetett, mely napon Szulejmán öt napig tartó átkelését a Dráván bevégezte, — az urak Podmaniczky Mihályt késő éjjel azon üzenettel küldték Szekcsőre a királyhoz, hogy a török a Dráván átkelt; az ütközetet ennélfogva elhalasztani nem lehet; kérik tehát őt, jöne haladéktalanúl a táborba. A király a mellette voltakkal röviden tanácskozván, még azon órában a táborba küldé Brodarics kanczellárt, terjesztené elő az esztergomi érseknek, a nádornak, s a többi uraknak, miképen veszély érné az országot, ha a király a nemesség virágával eltalálna esni az egyenetlen ütközetben; várnák be tehát az

erdélyi vajdát, a horvát bánt, Frangepán Kristófot, a morvákat és szilézeket, s mi egyéb segélyt az ország külföldről még várhat, és vezetnék vissza biztosabb helyre a sereget. Kisebb baj lenne, ha az ellenség Pozsonyig elpusztítaná is az országot, mint ha egy ütközetben a sereg, királyával s annyi úrral és nemessel együtt oda veszne. Gondolnák meg, mi sors érné ez esetben az árva országot. De az urak egyrészét a győzedelem hiú reményei kecsegtették, mások féltek elhalasztani az ütközetet, melynek vágyát mind hevesebbnek látták a vitézekben: az eszély szava sükeretlenűl hangzott el közöttök. 1526.

A király másnap reggel szintén Mohácsra méne, s a pécsi püspök házában szálla meg, maga is megkisérlendő, az urakat az ütközet halasztására s visszavonulásra birni. A tanácsban jelen volt Tomory Pál is a másik táborból. Ő, ki elébb még adófizetéssel is békét kivánt vásárlani, látván most, hogy mind a maga, mind a király táborában, a vitézek közt oly nagy a harczvágy, hogy őket már visszatartani is alig lehet, meggyőződött, hogy e vitézeket hátrálásra vezényleni lehetetlen, s a dolgot erőltetni annyi volna, mint őket lázadásra ingerelni; e fölött úgylátszik, a vitézek jó kedve s harczvágya, és a hírek, melyeket kémei az ellenség táborából hoztak, miszerint ott az ágyúmesterek jobbára keresztények, németek, olaszok, kik ütközet esetében maguk is a török ellen fordulandanak, Tomoryt magát is megtölték a győzedelem reményével. Csodálkozva látá ezt Lajos király s kérdé az érseket; mire építi reményeit, mekkora a magyar, s mekkora a török tábor? Úgy véli, felelé Tomory, a magyarok száma mind a két táborban nem haladja meg a 20 ezret; a törököt 300 ezernek mondják kémei. Látván pedig, hogy az urakat az ellenséges hadak ezen aránytalansága megdöbbenté, sietett hozzáadni: hogy az ellenség e nagy számától nem kell megijedni, mert annak nagyobb része fegyvertelen; harczos alig van több benne 70 ezernél. De még így is felette nagynak látszék az aránytalanság, kivált miután az ellen-

1526. ségnek hír szerint 300 ágyúja volt, míg nálunk 50 alig találtatott.

Míg az urak ezek felett vitatkozának, egy küldöttség jelent meg Tomorynak, mint mondók, a Karasiczán túl levő táborából, mely miután elébb a királylyal titkon szólott, a tanácsban ekként adá elő megbízását: „ne beszéljék le az urak ő felségét az ütközetről; ők jól ismerik az ellenség erejét, s bár számos az, a győzedelmet bizonyosnak tartják, ha az alkalommal, melyet az Isten nyújt, mindnyájan serényen élnek: jőjjenek tehát a királylyal az ő táborukba; ez jobb fekvésű s közelebb is az ellenséghez. — A ki mást akar, azt kardra hányják, s ha hozzájok nem csatlakoznak, táborukat is feldúlják.“

E fenyegetés, a könnyen kitörhető viszály félelme azokat is elnémítá, kik eddig az ütközet elhalasztása, s a visszavonulás mellett szóltak, kivált miután híre érkezett, hogy Batthyány Ferencz a tótországi haddal már Pécsnél áll, s nemsokára megérkezik. A végzés tehát kimondatott, hogy miután a visszavonulás az ellenség oly nagy közelében biztosan már úgy sem volna végrehajtható, az ütközetet, mihelyt az ellenség támad, el kell fogadni. Midőn az urak e végzés után szétoszlának, Perényi Ferencz a fiatal s elmés nagyváradi püspök, félig tréfából mondá a királynak: „a csata napját 20 ezer magyar vértanúsága jelölendi, kik frater Tomory Pál vezérlete alatt Krisztus hitéért haltak meg; szentekké neveztetésök végett, jó volna Rómába küldeni Brodarich kanczellárt, kit a pápa, s a bíbornokok követségeiből már ismernek.“ A jós szavak többeket megdöbbentének az urak közől. Más nap (aug. 24-kén) Tomory nagy bajjal reábirta a maga táborát, hogy a királyihoz csatlakozzék, mely fél mérföldnyire szállott meg Mohács alatt. Még az nap megérkeztek Budáról a hajók is, lőszereket s ágyúkat hozók, melyek közől kilencz Bécsből küldetett: ágyúink száma ezekkel 80-ra emelkedett. Ezen, s a következő két napon még a sereg is tetemesen szaporodott: megérkeztek Thurzó Elek lövé-

szei, számszerint 200-an néhány ágyúval; Batthyány Ferencz háromezer lovassal s némi gyalogsággal; vele jöttek Tahy János vránai pörjel, Bánfy János több más tótországi urakkal; Erdődy Simon zágrábi püspök s testvére Péter 700-nál számosabb dandárral; Aczél István 300 lovassal, kiket Bornemisza János néhány ezer aranynyal küldött gyámfiának utolsó ajándokul; továbbá Szerecsen János 2000-nél nagyobb gyalog ijász dandárral, melyet a Dráva vidékén szedett a maga, s a pécsi káptalan jószágain; More Fülöp pécsi püspök, László testvérével, s többen mások, kikkel a sereg összesen 27—28 ezerre szaporodott. 1526.

Az ellenség előőrsei aug. 26-kán annyira megközelítették táborunkat, hogy az óta a következő két napon többször összecsaptak előőrseinkkel. Az urak e közben a harczi rend felállításáról vitatkoztak. Némelyek óhajták, hogy a király biztosabb helyen maradjon hátra. De mások ezt szintoly rosz hatásúnak vélték a seregre, mint a mit némelyek szóba hoztak, hogy a királyi fegyver más valakire adassék. Végre abban egyeztek meg, hogy a király a sereg utócsapatában foglaljon helyet, s biztosságára Raskay Gáspár, Török Bálint és Kállay János ügyeljenek dandáraikkal. Gnojenszky Lenárt azt javaslá, hogy a megkerűltetés veszélyének elhárítása végett jó volna a táborban lévő számos szekereket a két szárnyon elhelyezni. A török harczmodorával ismeretes Radics Bosich és Bakics Pál is helyeslék a tervet; de abban csak 28-kán tudtak megegyezni; s így ez is több más részlettel együtt végrehajtatlan maradt, mert a következő napon már ütközetre kerűlt a dolog. A mohácsi ütközet.

Augusztus 29-kén egy derűlt szép nyári nap reggelén, minthogy az ellenség ütközetre látszék készülni, a harczot már türelmetlenűl váró magyar had is csatarendbe állíttatott. Erre nézve főelvül tűzetett ki, hosszan nyújtani el a sereget, nehogy a többszörte számosabb ellenségtől megkerűltessék. A csatatér a tábor alatt, Mohácstól egy mérföldnyire azon erdőtlen síkságon nyúlt el, melyet keletről az itt

1526. szigetet képző Duna kisebb ága, délről a Karasicza, s a villányi szőllődombok környeznek. A sereg két hadtestre osztatott. Az elsőben a középet Palóczy Antal, Homonnay Ferencz, Perényi Gábor, Szécsy Tamás, Báthory Endre, Czibak Imre s többen mások foglalták el jobbára gyalog hadakkal; itt voltak felállítva az ágyúk is. A jobb szárnyon Batthyány Ferencz és Tahy János állott; a bal szárnyon Perényi Péter, a kis Dunától félmérföldnyire egy nádas mocsárra támaszkodott. E hadtestben volt a két fővezér is, Tomory és Szapolyay György. A második hadtest, mely az első mögött egy kőhajításnyira volt felállítva, jobbára lovasokból állott, s csak két szárnyán volt némi gyalogság. Az ország bárói, s a királyi udvarnokok ebben elől Tharczay vezénylete alatt három sort képeztek. A harmadikban volt a két udvarmester, Korláthkövy Péter és a lengyel Trepka András; továbbá Schlik István a csehekkel s morvákkal közvetlen a király előtt. A negyedik sor közepén a király maga foglalt helyet. A király jobbján az esztergami, zágrábi, váradi, pécsi, szerémi, nyitrai s bosnyai főpapok, a fehérvári prépost, a királyi titkárok s kamarások és a három testőr, Raskay, Török és Kállay —; balján a nádor, a győri s váczi püspökök, s néhány zászlós úr. Közvetlen a király mögött Czetricz, Majláth és Horváth lovászmesterek, mindegyik egy-egy csapat fegyveressel volt elhelyezve; az egész sereget ezer vértes pánczélos lovas zárta be, kiknek közepén Drágfy János országbiró a királyi zászlót lobogtatá.

A csatarend kevéssel napkelte után ekként fel lévén állítva, Báthory nádor, bár köszvényben szenvedő, a királyt osztályról-osztályra az egész seregben körülvezette, mert voltak, kik kételkedének jelenlétén. „Ime itt a király ő felsége közöttünk — mondá a sorok között, kész meghalni a hazáért, Krisztus szent vallásáért, hitveseitekért, gyermekeitekért. Emlékezzetek meg tehát ti is, hogy magyarok vagytok, utódai azon hősöknek, kik annyiszor fényes diadalt nyertek az ellenségen, melylyel ma harczolni fogtok. A győ-

1526.

zedelmet nem a sokaság, hanem a vitézség dönti el. Isten maga is gyámolítani fogja a szent vallásáért harczolókat. -- Kezetekben van ma nemcsak hazátoknak, melyet az ellenség elfoglalni jött, hanem az egész kereszténységnek is sorsa, üdve.“ Közben-közben maga a király is lelkesítő szavakat szólt a harczvágytól égő vitézeknek; s körútját bevégezvén, kirendelt helyére tért vissza.

De a nap nagyobb részét türelmetlen várakozásban tölté a magyar sereg a nélkül, hogy az ellenség mutatkoznék. Ez még ama dombok mögött késett, melyek a magyar sereggel szemközt a délnyugati láthatáron nyúltak el, s melyeknek aljában létezett akkor Földvár helység. A magyar vezérek nagy hadtani járatlanságot árultak el, midőn ezeket nemcsak hogy el nem foglalták, de még előőrsökkel sem rakták meg. Sokan türelmöket vesztve, a táborba akartak már viszszatérni, midőn az ellenségnek némely csapatai mind a dombokon, mind ezek egy völgyében, mely a mohácsi térre nyilt, délután három óra tájban előtűntek. Szulejmán a tetőről a magyar sereget csatarendben állni látván, eltökélte magát az ütközetet azonnal elfogadni. Rövid tanácskozás után basáival a harcz tervét meghatározta, azután kezeit ég felé emelvén, seregének láttára fenhangon imádkozott: „Isten, nálad az erő és hatalom, nálad az ótalom és segély! Istenem, segítsd meg Mohammed hű népét!“ — és könyek peregtek le arczain. A török hadat ennek láttára a hit és bátorság lelkesedése szállotta meg: a vitézek lovaikról leszállván, földre borulának, homlokaikkal a földet érintették, s újult erővel szöktek fel nyergeikbe, és harczra indulának. Az első osztályban Ibrahim nagyvezir a romániai, a másodikban Behram basa a natoliai hadakat vezette; mögöttök maga a szultán a jancsárok- és testőröktől környezve a dombok alján állapodott meg; az ágyúk lánczokkal egymáshoz kapcsolva, számszerint mintegy 400, a jancsárok hada előtt voltak fölállítva; Balibeg szendrői basa, mintegy ötvenezer lovassal egy völ-

1526. gyön keresztűl a magyar sereg jobb szárnyának megkerülésére indult, hogy azt hátba fogja.

Az ellenség nagy száma mellett ettől eleve is féltek a magyar vezérek; azért nyujták el oly hosszan harczrendeiket. Tomory mihelyt ezt észrevette, a király sorába vágtat, s nehogy a harczrendet megzavarja, a testőrökül rendelt Raskayt és társait küldé ki dandáraikkal Balibeg ellen, remélvén, hogy még idején visszatérhetnek a király mellé. — Pár percz mulva a tárogatók megriadtak; a király harczsisakot tétetett fejére, mi közben őt vész előérzete szállotta meg: arczát halálsápadtság borítá el. Mint villámförgeteg rohant ezután a bal szárnynyal Perényi Péter, a középpel Tomory Ibrahim hadosztályára, s azt heves harcz után a natoliai seregre űzték. Báthory Endre ekkoron a királyhoz vágtat: „fut az ellenség; mienk a győzedelem, — kiáltja lelkesülten s kéri a királyt, induljon meg ő is a győzedelem teljes kivívására a második hadosztálylyal. Lajos enged a fölhivásnak s egyenesen a natoliai seregre rohan. De ennek sorai a heves, vakmerő roham előtt két felé nyilnak, s e pillanatban négyszáz ágyú és több ezer jancsár puskája dördül meg és szórja a halált az alig 10—20 lépésnyi távolságban vágtató magyar hadra. Nagy volt a csapás, de még nagyobb a zavar, melyet az ágyúk ismételt tüzelése okozott; mindazáltal egy ideig hevesen folyt a harcz. Egy csapat, — harminczháromnak mondják számát, még a jancsárokon is keresztűl vágott s egyenesen a szultánra tört. Már ennek testőrei közől is számosan halva terűltek el csapásaik alatt, midőn lovaik lábszárizmai elvágatván, mindnyájan elestek s összevagdaltattak. E közben mások egészen a tevetáborig, vagyis a podgyászokig hatoltak előre; de épen ez lőn vesztök oka: a két felé nyilt török hadak minden oldalról körül fogták a magyarokat. Másrészről Balibeg, kit Raskay társaival visszatartóztatni gyönge vala, jobb szárnyunkat csakugyan megkerűlé s annak oldalába esvén, azt megfutamította. Ekként a magyarok, felbomlott harczrendeikben, a többszörte számo-

sabb ellenségtől két tűz közé szorítva s elnyomatva, nem so- 1526.
káig állhatták ki a harczot, s elébb egyes dandárok, majd valamennyien rendetlen futásnak eredtek. Az ütközet sorsa rövid másfél óra alatt el volt döntve. A futamlók közől sokan a magyar tábor bal oldalán elnyuló mocsárokba vesztek, s még többen találták volna ott halálukat, ha a török a futamlókat üldözi. De a győzők cseltől tartva, mozdulatlan tölték a nemsokára sürűn omló záporral beállott éjet, mi sokaknak alkalmat nyújtott a szabadulásra. Ezek közt volt Báthory nádor, Brodarics püspök s kanczellár, e gyászesemény történésze, Erdődy Simon és Jozefics Ferencz püspökök, Perényi Péter, Batthyány Ferencz s többen mások. De Szalkay László, Tomory Pál, a jós Perényi Ferencz, Palinay György, More Fülöp, Paksy Balázs, Csaholy Ferencz főpapok —, Szapolyay György, Drágfy János, Ország Ferencz, Perényi Gábor, Korláthkövy Péter, Sárkány Ambrus, Szécsy Tamás, Horváth Simon, Batthyány János, Pálóczy Antal, Frangepán Mátyás, Bánfy Zsigmond, Hampó Ferencz, Trepka Endre és Schlik István urak —; Balassa Ferencz, Tharczay Miklós, Paksy János, Istvánfy János, Várday Imre, Podmaniczky Mihály, Aczél István, Pogány Zsigmond, Tornalyay János, Kálnay János és István, Forgách Miklós és más főbb nemesek mintegy ötszázan, s velük együtt 20 ezer vitéz áldozatul esett. A király már akkor, midőn az ellenség ágyúzni kezdett, nem láttatott a harczrendben. Némelyek szerint előre vágtatott, s vitézül harczolt egy ideig; de megsebesíttetvén, udvarnokaitól környezve, a harcz zajából idején kifejtődzött s futásnak eredt; de midőn Lajos halála.
a záportól megáradt mocsáros Csele patakon átugratni akarna, fáradt lova által, mely a meredek túlpartra felkapni nem birván, hanyat esett, a vízbe temettetett [1]).

[1]) Brodarics: Descriptio Clad. Mohács. Bonfin 1606-ki hanaui kiadása függelékében, Zsámboky jegyzetei közt 761. kövv. Verancsics Magy. Tört. Eml. III. 20 kövv. Pray: Epist. Proc. I, 263. kövv. Istvánfy Lib. VIII, 118. Török források, Hammernál II, 50. kövv. Történ.

1526 Szulejmán más nap az egész tábort minden ágyúval s podgyászszal elfoglalván, seregét a rablásra felszabadította. A száguldó martalóczok rövid idő alatt azon egész tartományt feldúlták, mely a Dráva, Balaton, Rába és a Duna közt elterűl. Maga Szulejmán több napig időzött veszteg táborában. Szeptember 3-kán vérparancs bocsáttatott ki a foglyok leölésére; török írók a levágott férfiak számát 4000-re teszik. A véres munka után Buda felé indult a török sereg.

A királyné, mihelyt a csatavesztésről s férje haláláról értesűlt, Szalaházy veszprémi püspök s Thurzó Elek kiséretében Pozsonyba futott [1]). Követték őt Pestnek, Budának legtöbb lakosai. A királyné, s a lakosok ingóságaikat a Dunán szállíták fel. És még e közveszély idején is találtatott oly elveteműlt, ki a hajók rakmányának egy részét elrabolta. Ez Orbáncz Endre esztergami várnagy volt, méltó, hogy neve az örök gyalázatnak adassék át. Az üresen maradt Buda kulcsai egész Földvárig küldettek a győző elébe, ki szept. 10-kén ütötte fel táborát a főváros alatt, s egy hadosztályt Osztrák- és Stájerország pusztítására küldött. Budát Szulejmán meg akarta kimélni; de katonái azt két helyt mégis felgyujtották, s Mátyás palotáján kivül majdnem egészen hamuba borították. A had egyrésze ez alatt a Duna vidékét pusztítá; a mohácsi fogolymészárlás óta a szilaj török száguldók nyomait mindenütt vér, s felgyújtott városok s faluk üszkei jelölték. A vértes hegyek közt Maróth helységnél egy tó mellett mintegy 20 ezer lakos családostul szekérvárba zárkozván, egy ideig vitézül visszaverte az ellenséget; de végre legyőzettek, s mind egy szálig leölettek. Köztök volt

Tár I, 127. Szerémi elbeszélését Lajos haláláról (l. 133) bízvást a tudatlan nép mondái után írt mesének tarthatjuk.

[1]) Gévay: Urk. u. Aktenst. zur Gesch. der Verhältnisse zwischen Österr., Ung. u. d. Pforte I, 9. és Urk. u. Aktenst. zur Gesch. von Ung. im J. 1526. Verancsics M. Tört. Eml. III, 25.

a hős Dobozy Mihály is, ki midőn mindent veszve látott, 1526.
szép nejét lovára emeli s vele futni akar; de a száguldók hamar utólérték a kettős teher alatt lankadó lovát: ekkor elébb nejét, nehogy török kézre jusson, saját kivánsága szerint keresztűl szúrta, s a boszú és kétségbeesés hatalmával ront üldözőire, míg nem maga is sebekkel borítva, ott lelte hősi halálát. Visegrádot a koronával néhány barát és paraszt mentette meg. Tata, Komárom, Esztergam, Fehérvár, szintén épségben maradtak, mert a török csak nyilt helységeket dúlt, várat nem vívott [1]).

A mohácsi ütközet gyászos napján Frangepán Kristóf egy jókora haddal már Zágrábig, némi cseh és morva sereg Győrig és Fehérvárig, Szapolyay vajda Szegedig érkezett. Ő az ütközetet megelőző napon könnyű kocsin sietett hada előtt Mohács felé, hogy az ütközetet késleltesse; de útközben értesűlvén a csata, s a király elvesztéről, visszatért táborába s terveket koholt a királyság elnyerésére. Ha a török írók jól értesűltek, a táborában volt urakat s nemeseket anynyira megnyerte, hogy szeptember 17-kén közőlök többen azon kérelemmel jöttek volna Pestre Szulejmánhoz, adná nekik Szapolyayt királyul, mit Szulejmán meg is igért [2]). Jobb indulattal gondoskodott a közügyről Várday Pál egri püspök, kit a király még Bátáról külde vissza a királynéhoz. Ő és Bebek János, mihelyt a mohácsi vész hírét vette, Miskolczon több megyék elkésett zászlóaljait összegyűjtvén, a tiszamelléki vármegyék követeivel gyülést tartott s velök az ellenség további dúlásának meggátlása fölött tanácskozott. Felszólíttattak innen a felvidék városai, fel Szapolyay is, hogy hadaikat a megyék zászlóaljaival Verpeléten egyesítsék [3]). De süker nem követte az üdvös végzést, mert sem

---

[1]) Brodarics és Vesancsics e. h. Istvánfy Lib. VIII. 132.

[2]) Hammer: Gesch. d. Osm. R. II, 55.

[3]) Pray: Epist. Proc. I, 273. Katona: XIX, 733. Sperfogel Wagnernál: Scepus. II, 147.

1526. Szapolyay, ki a Tiszától Erdély felé, utóbb Tokajba vonúlt vissza, sem a városok nem küldötték hadaikat Verpelétre. Frangepán Kristóf volt az első, ki szept. 2-kán Zágrábnál értesűlvén a mohácsi vészről, egy dandárral egész Fehérvárig a török után nyomúlt, mi oly ijedtségbe ejté szeptemb. 23-kán a pesti hídon átkelő utolsó csapatokat, hogy azok nyakra főre tolakodtak a híd felé, mely súlyok alatt le is szakadt, és sokan a hullámokba temettettek; foglyaik megszabadultak [1]).

A törökök kivonúlta.

Szulejmán, ki nem hódítani, hanem boszúlni jött, miután a Dunán Budapest közt hídat veretett, hadait a pesti oldalra szállította. Ez alatt a királyi lak kincsei s ritkaságai, köztök a Mátyás királytól Trawi Jakab által öntetett Hercules, Diana s Apollo szobrai, s a könyvtár nagy része hajókra rakattak s Konstantinápolyba küldettek. Szept. 25-kén Szulejmán, miután Pestet felgyújtatta, foglyai egy részét leölette, s Ibrahim nagyvezirt a sereg egy részével Szegednek, Szapolyay tábora felé küldötte, a Duna mentében maga is visszaindúlt hadaival. Útközben a Duna s Tisza közt fekvő vidéket széltében, hosszában feldúlták a kivonúló hadak. Szabadka vitéz lakosai megerősített táborba gyülekezve, szerencsésen megvédték magukat. De Szeged kiraboltatott s felgyújtatott; Bács lakosai megerősített templomukban egy napig keményen ellentálltak; de a török nagy áldozattal végre mégis erőt vett rajtuk. A száguldók Bács és Pétervárad között még egy mocsároktól környezett, árkokkal, szekerekkel megerősített táborra akadtak, melyben szintúgy, mint Maróthnál sok ezer ember családostul keresett menedéket. Ennek megvétele is sok török vérbe kerűlt; vezéreik közől többen elestek, mint magában a mohácsi ütközetben. Ennyi vérontás, ennyi dúlás után Szulejmán Péterváradnál

[1]) Gevaynál: Urk. u. Aktenstücke zur Gesch. von Ungern, im letzten Drittel d. Jahres 1526. l. 14. köv. Jászay Pál: A magy. nemzet napjai a mohácsi vész után 28. l.

a Dunát áthidalván, az országból október 12-kén végre kitakarodott, miután legalább is kétszázezer lélekkel fogyasztotta meg az országot [1]). 1526.

És ily vége lőn a Jagyellók minden tekintetben kárhozatos kormányának; ily következése a féktelen oligarchák ama tettének, hogy Mátyás erélyes, dicső kormánya után oly királyt választának, „kinek üstökét markokban tarthatták“. Az ország, mely a nagy Mátyás király alatt a hatalom, virágzat és dicsőség addig még nem látott fokára emelkedett volt, 35 évi hanyag, tehetetlen, gyáva kormányuk alatt sírja szélére jutott. A királyság fénye elhomályosodott, tekintélye eltipratott, ereje jövedelmeivel együtt eltékozoltatott. Az igazgatás minden ágaiba zavar és rendetlenség, csalárdság és kötelosség-mulasztás fészkelte be magát, mi a nemzet életfáján öldöklő féregként rágódott. A személyállapot, a néposztályok egymás iránti viszonyai az eláradt törvénytelenségben felforgattattak, a jogok megsértettek : egyrészről a zsarnoki hatalmaskodás és hatalombitorlás, másról az elébb már megszűntetett szolgaság ismét életbe lépett, mi aztán egy átalános erkölcsi megromlásnak, elsülyedésnek lőn kútfejévé : az úri osztályban a haza szent szerelmét önzés, az áldozatkészséget önhaszonlesés, a közszellemet magán-érdek és szűkkeblűség, a békés polgári erényeket meghasonlás, pártviszályok, féktelen hatalmaskodás váltották fel; az alsóbb nem-nemes osztályban pedig egy mélyen elágazó bizalmatlanság vert gyökeret, egy alig elrejthető boszúindulat, kárvágy s irígység fészkelte magát a megsértett kedélyekbe. Szóval a nemzeti s társas élet minden jogi s erkölcsi kötelékei megszakadoztak : és a nemzet, s az ország nagy-léte Mohácsnál sírba szállott; erő, jólét, dicsőség eltűnt, százados

---

[1]) Verancsics e. h. 25. l. Török írók Hammernál II, 55. Jászay e. h. 30.

szenvedések, kínos sorvadozás, végkimerűltség szomorú korszaka állott be.

Az ország politikai állapotának e sülyedése a Jagyellók alatt, az egyházat is szükségkép maga után ragadá; mert oly szoros kapcsolatban állott ez a politikai állammal, hogy ama belbajoknak, melyek ennek életforrását emésztették, lehetetlen volt az egyház, sőt maga a vallás állapotára is károsan nem hatniok. Mindazon csapásoknak, melyeket az oligarchia és a nemesség a királyságra mért, egyrésze szükségkép az egyházra esett, mely amannak frigyese volt. Ámbár némely főpapok kitünő egyéniségök által maguknak tudtak szerezni tekintélyt; az egyházat ezek sem menthették meg tekintélye általános sülyedésétől, melyről nemcsak számos tény, hanem maguknak az egyháziaknak keserű panaszai is tanúskodnak. „Egyházunk üldözése már rég óta tart, — úgymond egy levelében Várday Péter, kalocsai érsek. . . . Fájlaljuk az Isten egyházainak zaklattatását, fájlaljuk, hogy a püspöki méltóság annyira elhitványúlt, s ily sorsra jutott. . . . Hányszor nevettetének, gúnyoltatánk ki, midőn üdves intést adánk. . . . Midőn minap a felbőszült nép zajlongásaiból kimenekedvén, Budáról távozánk, mily kárörömmel gúnyoltatánk! — pedig mi senkinek kincseit, méltóságát nem kivántuk; s bár mások se kivánták volna a mi s egyházunk javait s méltóságát: ennyi villongások az egyházi férfiak közt, melyek miatt már minden honfitól, magától a néptől is megvettetünk, soha sem támadtak volna.“ A rákosi s hatvani gyülések kitöréseit a papság ellen nem szükség ismételnünk.

Az egyház ezen sülyedése s az ország zavargó állapota volt nagy részben oka, hogy a reformatio nálunk is oly gyorsan terjedt el. Legelébb az erdélyi és szepesi szászok közé szivárgott ez át, kik Németországgal nemcsak kereskedelmi kapcsolatban álltak, hanem sokan gyermekeiket is a német iskolákban neveltették s papjaikat is gyakran onnan hozták. Luther irományai s tanai 1520-ban már széltében ismeretesek voltak a szászok közt, s terjedtek mindinkább a nélkül,

hogy a politikai viszályokba merült főpapoktól észrevétettek volna. Sőt magában az udvarban is korán elhintettek az új tanok. Brandenburgi György őrgróf s Thurzó Elek főtárnokmester azokat már nemcsak ismerték, hanem buzgóan pártolták is. Az első pártfogása által lett Henkel János, a reformatio titkos híve, Mária királyné udvari papjává; az ő közbenjárására nyertek Grineus Simon és Winsheim Vitus is tanitói széket a budai főiskolában. Az urak közől legtöbben még csak híréből ismerték az egyházújitást; de 1523-ban, midőn a királyi udvar Csehországban időzött, Lajos kiséretéből is többen megbarátkoztak az új eszmékkel, mi Szalkay kanczellár figyelmét is annyira magára vonta, hogy tanácsára a király még Csehországból kemény büntetést szabott az új tanok követőire. De daczára az ismételt tilalmaknak, s az új tanokat magukban foglaló irományok megégetésének, daczára Szalkay érsek buzgalmának, kit a pápa az új tanok kiirtására a bíbornoki méltóság igéretével is tüzelt, s daczára még azon szigorú törvénynek is, mely az új tanok követőit fej- s jószágvesztéssel fenyegette, lehetetlen volt már valamint keletkezését elfojtani, úgy gyors terjedését is gátolni az új eszmékben nyilatkozó korszellemnek.

(Vége a harmadik kötetnek.)

Pray Georg. **Dissertationes** historico criticae de Sanctis Salamone rege et Emerico duce Hungaricae. 4. 1774. Cruda 40 kr.

Forgachii Francisci de Ghymes Pannonii. D. Ferdinand I. Imper. ac Regis Hungariae Cancellarii et Anstitis M. Varadinensium celeberrimi. Rerum Hungaricarum sui temporis Commentarii Libris XXII. e M. S. in lucem produentes. 8. 1788. Cruda 2 ft.

Wagner Carolus. **Diplomatorum Comitatus Sarosiensis** quod ex Tabulariis et Codicibus manuscriptis. 4. MDCCLXXVI. Cruda 1 ft.

Kossuth és a magyar emigratio török földön. Irta Szőllősy Ferencz. Függelék: Útirajzok. Ára 1 ft. 20 kr.

Kisfaludy Sándor **hátrahagyott munkái.** Kiadta Toldy Ferencz. Négy kötet.

I. kötet. Regeköltőnek hattyúdala XVI énekben.

II. kötet. Kisfaludy Sándor elegyes versei s egy kiadatlan vigjátéka némely zsengéivel együtt.

III. kötet. Két szerető szivnek története; regény levelekben és „Magyar Thalia".

IV. kötet. Kisfaludy Sándor önéletrajza.

Ára a négy kötetnek füzve 4 ft. 80 kr.

Dr. Riedl Szende. **A német irodalom kézikönyve.** Második javitott és bővitett kiadás. (XII. 468 lap.) Füzve 2 ft. 40 kr.

Liszt Ferencz. **A czigányokról** es a czigány zenéről Magyarországon. (328 lap, 12-rét) füzve 2 ft.

A forradalom költészete. Költemények és közlemények az 1848—49-diki szabadságharcz idejéből. Szerkeszti és kiadja Áldor Imre. (8-rét, 358 lap.) Petőfi Sándor arczképével. Füzve 2 ft.
Diszkötésben 3 ft.

Mohl Róbert. **Az államtudományok encyklopaediája.** Forditotta Löw Tóbiás. Második kiadás. (VII, 496 l., n. 8-rét) füzve 3 ft.

Általános vagy elméleti **államtan.** Irta Kogler Nep. János, jogtudor, köz- és váltó-ügyvéd. 8-rét. (228 lap), füzve 1 ft. 60 kr.

Polgári szabadság és önkormányzat. Dr. Lieber hasonczimü könyve után szabadon magyariták Scholz Viktor és Vajda János. (8-rét, VII, 158 l.) Füzve 1 ft. 40 kr.